Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

«ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕ» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ

Сборник научных статей международной научно-теоретической конференции «ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ: МИРОВОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ»

A Collection of scientific articles in of the International Scientific and Theoretical Conference "INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN INCLUSIVE EDUCATION: GLOBAL AND DOMESTIC EXPERIENCE"

I том

Шымкент 2025

УДК 376
ББК 74.3
И62

Ұйымдастыру алқасының төрайымы

Сугирбаева Гулжан Даулетбековна	**Өзбекәлі Жәнібеков ат. Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің Басқарма төрағасы-Ректордың у.м.а.**

Ұйымдастыру алқасы

Исабек Баршагүл Қашқынқызы	**Басқарма мүшесі – Стратегиялық даму және әлеуметтік істер жөніндегі проректор**
Керімбеков Ержан Рахымжанұлы	**Басқарма мүшесі - Ғылыми жұмыстар және инновациялар жөніндегі проректор**
Байхамурова Мөлдір Оразалықызы	**Ғылыми зерттеулер департаментінің директоры**
Куралбаева Жулдызай Шынжигитқызы	**Ғылыми зерттеулер офисінің маманы**

«Инклюзивті білім берудегі инновациялық технологиялар: әлемдік және отандық тәжірибе» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. Шымкент, 2025 жыл. 320 Бет. I том.

Сборник научных статей международной научно-теоретической конференции «Инновационные технологии в инклюзивном образовании: мировой и отечественный опыт» Шымкент. 2025 г. 320 Стр. I том

A Collection of scientific articles in of the International Scientific and Theoretical Conference ференции "innovative technologies in inclusive education: global and domestic experience"Shymkent, 2025. 320 Page. Volume 1

ISBN 978-601-7968-49-6

Жинаққа Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері ендірілді. Барлық жарияланымдар авторлардың редакциясымен берілген.

© Өзбекәлі Жәнібеков ат.Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, 2025

АЛҒЫ СӨЗ

Құрметті қонақтар, ғалымдар, әріптестер!

Бүгінгі келелі жиын білім беру саласында көкейкесті саналатын инклюзивті білім беруге, сол бағытта қолданылатын инновациялық технологиялар мен оларға қатысты елімізде және әлемде жинақталған оң тәжірибелерге арналып отыр.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру педагогикалық саланың аясынан шығып, адам құқығы, барлығы үшін тең мүмкіндіктер мен әлеуметтік әділеттілік мәселесіне ұласқаны ақиқат. Әлемдік білім кеңістігінде әр баланың, соның ішінде әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалардың сапалы білімге қол жеткізуі басты басымдыққа айналды. Қазақстанда инклюзивті білім беру саласында ілгерілеушілік болғанымен, күрмеуі шешілмеген мәселелер жеткілікті.

Соған орай конференция тақырыбы заманауи білім беру жүйесінің маңызды әрі өзекті бағыттарының бірі екендігі талас тудырмайды. Инновациялық технологиялар арқылы білім беруді дамытудың тиімді жолдарын талқылау, әлемдік және отандық тәжірибелермен бөлісу – тек кәсіби даму тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар қоғам үшін оң өзгерістер әкелуге бағытталған игі қадам. Сонымен қатар инклюзивті білім беруді теориялық тұрғыда зерттеуші ғалымдар мен оның арнайы әдістемесімен жұмыс жасайтын практик ұстаздар арасында тиімді байланыс, тығыз ынтымақтастық орнату да конференция көздеген мақсаттың бірі де бірегейі.

Бүгінгі маңызды жиынға қатысып, аталған мәселенің негізгі бағыттарын баяндап, өз тәжірибесімен ашық бөлісуге ниет білдірген Түркия, Польша ғалымдарына шексіз алғысымды блдіремін. Сондай-ақ іс-шараға қатысып отырған, мақала жолдап, өз үлесін қосқан еліміздің жетекші ғалымдарына, сала сарапшыларына, жоғары, арнаулы оқу орындары мен мектеп ұстаздарына да ризашылығымды білдіремін. Әрбіріңіздің баяндама, тәжірибеңіз, парасатты, терең, жанашыр ұсыныс-пікірлеріңіз конференция мазмұнын байытып, маңызын арттырып, жаңа идеялар мен оң шешімдерге жол ашады деген ойдамыз.

Қадірлі қонақтар, әріптестер!

Баршаңызға табысты жұмыс, шығармашылық шабыт, ғылыми жетістіктер, сәттілік тілейміз. Мазмұнды пікір алмасулар, тың бастамалар мен болашақ ынтымақтастыққа негіз болар ұсыныстар орын алады деген сенімдеміз.

Ө.Жәнібеков атындағы
Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университетінің Басқарма төрағасы –
Ректор міндетін уақытша атқарушы
Г.Д.Сүгірбаева

MODEL OF 5-YEAR PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS AND SPECIALISTS TO WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN POLAND[1]

Ewa M. Kulesza
https://orcid.org/0000-0002-2915-878x
ekulesza@aps.edu.pl
The Maria Grzegorzewska University, Poland

Түйін

Мақалада Польшадағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің 12 тобы сипатталған. Ол олардың білім алу жолдарын көрсетеді және арнайы педагогтарды даярлау жүйесін сипаттауға назар аударады. 2019 жылдан бастап 7 модульден тұратын 5 жылдық оқулар енгізілді. № 4 модуль инклюзивтік мекемелерде жұмыс істеуге дайындалса, № 5 модуль мүгедектік саласындағы маманды дайындайды.

Summary

The article describes 12 groups of students with special educational needs in Poland. It presents their educational paths and focuses on describing the system of training special educators. Since 2019, 5-year studies have been implemented, which contain 7 modules. Module number 4 prepares for work in inclusive institutions, while module number 5 traines a specialist in the field of a given disability.

В статье описываются 12 групп учащихся с особыми образовательными потребностями в Польше. Представлены их образовательные пути и основное внимание уделено описанию системы подготовки специальных педагогов. С 2019 года реализуется 5-летнее обучение, которое содержит 7 модулей. Модуль № 4 готовит к работе в инклюзивных учреждениях, а модуль № 5 готовит специалиста в области данной инвалидности.
Ключевые слова: специальные педагоги, обучение, инклюзивное образование

Students with Special Educational Needs (SEN)

The concept of special educational needs in Poland was adopted from the Warnock Report (1978). A student with special educational needs (SEN) is defined as one who is able to continue learning at school when he or she receives pedagogical support in the form of a special curriculum and teaching methods adapted to his or her needs, limitations and abilities.

Polish education law distinguishes 12 groups of students with SEN:

1. with disabilities;
2. socially maladjusted;
3. at risk of social maladjustment;
4. with behavioural or emotional disorders;
5. gifted and talented;
6. with specific learning difficulties;
7. with language communication disorders;
8. with chronical diseases;
9. in crisis or traumatic situations;
10. experiencing academic failures;
11. experiencing environmental neglect connected with the living conditions, the way of spending free time or community interactions, and
12. experiencing adaptation difficulties related to cultural differences or to a change of educational setting (Journal of Laws, item 59 & item 949 of August 9, 2017).

Educational paths for students with SEN in Poland

The main educational act in Poland, Act on the Education System of 7 September 1991, states in Chapter 1, Article 1:

[1] The leading university training special educators in Poland is the Maria Grzegorzewska University, founded in 1922, whose mission for 100 years has been to provide staff to work with people with special needs.

- every Polish citizen's rights to education (regardless of his or her state of health and individual psychophysical characteristics - the article authors' note), and children's and adolescents' rights to age- and development-appropriate education and care;
- the curriculum, methods and organization of education are adapted to pupils' psychophysical abilities, they can receive psychological and educational assistance and take special classes;
- disabled and socially maladjusted children and adolescents can receive education in all types of schools according to their individual developmental and educational needs and predisposition.

So, formally, the Education Law ensured equal access to education for every citizen and student in Poland. However, in practice, there were two systems: the first - in name only - generally accessible, universal, and the second segregated, for students with disabilities. It was not until 1993 that Directive 29 issued by the Minister of National Education on October 4 (on the care of disabled students, their education in public kindergartens, schools and centres accessible to the general public and integration and on special education) provided for the care and education of disabled students in public kindergartens, schools and centres accessible to the general public and integration. It enabled various entities and private individuals to run such facilities. Special education since then began to become an integral part of the education system.

Currently, there are three educational paths for students with SEN in Poland:

I. a mainstream – inclusive (1-2 children in a group/classroom, up to 25 children in a group, one mainstream teacher, assistant/support to a teacher (optionally), specialist support outside the classroom),
II. an integrative (proportion: one child with special needs and four children without problems: 3 to 5 children with SEN, 15 to 20 children in a group; a special teacher and a mainstream teacher are present during the lesson, additional activities in a resource room; speech therapist, physiotherapist, psychologist – optionally and
III. a special (number of children depends on disability: 1/2 to 16 children; special educators, speech therapist, physiotherapist, psychologist and other specialists depending on needs).

Students with SEN often need different organizational solutions, curriculum adaptation, more time to master the program, individual assessment system, etc. They should be taught by specially trained teachers.

Training Special Educators

Since 2019 training special teachers carried out in 7 modules during 5 years of study and covers a total of 2,690 hours (and in the case of a speech therapist teacher - 3,090 hours). The education model assumes that every 5-year special education graduate will be prepared to work in inclusion and integration settings (Module 4) and will also obtain qualifications in one selected specialization (Module 5) (Table).

Table

Minimum number of hours of organized classes and ECTS

Educational modules within which specific learning outcomes are achieved	Number of hours		Number of ECTS	
	Studies	Postgraduate studies	Studies	Postgraduate studies
Module 1. General education	90	-	12	-
Module 2. Psychological and pedagogical preparation	210	-	27	-
Module 3. Special education (special pedagogy)	850	240	110	24
Module 4. Inclusive education	510	315	48	28
Module 5. Preparation in one of subdiscipline of special pedagogy	760/1160 (speech therapy)	510	84	38

Module 6. Support for the workshop of a special pedagogue	90	-	6	-
Module 7. Research methodology	120	-	13	-
Total	2630	1065	300	90

Source: *Journal of Laws, item 890 of May 12, 2021 on the standard of education preparing for the profession of a teacher*, pp. 68-71.

Module 4. Inclusive education (510 hours in total) contains following subjects:
4.1. theories of integrative and inclusive education: 60 (master's studies - MA), 30 (postgraduate studies - PS);
4.2. diagnosis of special educational needs
and developing individual programs: 90 (MA), 60 (PS);
4.3. methodics of education in diverse groups: 120 (MA), 75 (PS);
4.4. educational programs in integrative and inclusive education: 60 (MA), 30 (PS);
4.5. organization of inclusive education: 60 (MA), 30 (PS)'
4.6. internship: 120 (MA), 120 (PS).

Module 5. The standard of education for the profession of a teacher, adopted by law in 2017 with amendments in 2021, applies to training for the profession of a special education teacher, speech therapist teacher and teacher conducting classes (therapy) in early childhood development support:
1. in the scope of:
a) education and rehabilitation of people with hearing disabilities (surdopedagogy),
b) education and rehabilitation of people with visual disabilities (typhlopedagogy),
c) education and rehabilitation of people with intellectual disabilities,
d) therapeutic pedagogy dealing with children with various chronic diseases,
e) education and therapy of people with autism spectrum disorders,
f) inclusive education,
2. in the scope of:
a) resocialization pedagogy,
b) speech therapy,
c) pedagogical therapy,
d) early childhood development support.
Education in the scope referred to in point 1 is conducted in uniform master's studies in the field of special education. Education in the scope referred to in point 2 may be conducted in uniform master's studies in the field of special education or first- and second-cycle studies in a field other than special education (Journal of Laws, item 890 of May 12, 2021, p. 66).

Graduates will be prepared to work in the three main types of educational settings:
1. a mainstream (inclusive) setting- a full-time job for a special educator(every mainstream facility must employ a special educator),
2. an integrative setting- a full-time job for a special educator,
3. a special setting - a full-time job for an educator specializing in a given disability or disorder (tyflopedagogue, surdopedagogue, special educator for students with intellectual disabilities, special educator for students with autistic spectrum disorder).

Conclusions

The adoption of the concept of special educational needs resulted in:
1) distinction of groups of students with special needs;
2) developing a concept of education that takes into account the individual needs and abilities of the child/student with the SEN, including students with disabilities and the gifted;
3) transformation of the education system into inclusive system as much as possible.

There are still many things to be improved in supporting students with SEN in Poland. For example, the problem of mainstream teachers' training for inclusive education is still not solved (only 30 hours in training program); the new 5-year model for special teacher training has not yet been verified; there is a discussion regarding the tasks of special educators in mainstream/general schools and organization of the work of such educators etc. However, it can be underlined that in the last 30 years the situation of students with special educational needs changed radically in favor to the students.

References

1. Journal of Laws, item 59 & item 949 of August 9, 2017 on the principles of providing and organizing psychological and pedagogical assistance in public kindergartens, schools and other facilities.
2. Journal of Laws, item 890 of May 12, 2021 on the standard of education preparing for the profession of a teacher.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

З.А.Мовкебаева
КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: zmovkebaewa@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада қазіргі қазақстандық қоғамда болып жатқан инклюзивті процестерге авторлық көзқарас ұсынылған. Автор инклюзия саласындағы қазақстандық білім беру саясатын дамытудың эволюциялық кезеңдерін талдайды, инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі тенденцияларын айқындайды және оны одан әрі ілгерілетудің негізгі перспективаларын болжайды. Инклюзивті білім беруді дамытудағы тұрақты оң динамикаға қарамастан, автор осы процесті одан әрі тиімді тарату мен жетілдіруде белгілі бір қиындықтар тудыратын негізгі және маңызды тәуекел аймақтарын анықтайды.

Summary

This article presents the author's point of view on the inclusive processes taking place in modern Kazakh society. The author analyzes the evolutionary stages of the development of Kazakhstan's educational policy in the field of inclusion, identifies the main trends in the development of inclusive education and predicts the main prospects for its further advancement. Despite the steady positive dynamics in the development of inclusive education, the author identifies key and significant risk areas that cause certain difficulties in further effective dissemination and improvement of this process.

Введение

Казахстанское образование в последние два десятилетия демонстрирует серьезную нацеленность на формирование во всех образовательных организациях инклюзивной среды, направленной на обеспечение каждому ребенку, в том числе и с ограниченными возможностями, независимо от наличия у них индивидуальных психофизических особенностей, равных возможностей для обучения, развития и социальной интеграции. В соответствии с этими тенденциями и в целях обеспечения для всех обучающихся права на качественное и равное образование, максимальное развитие имеющихся возможностей и способностей каждого ребенка, актуальной задачей становится научное обеспечение процесса модернизации государственной системы специального и инклюзивного образования. Основу данной модернизации составляет осознанное понимание каждым участником образовательного процесса важного факта разнообразия любого человека, которые представляют (со всеми своими особенностями, различиями, достижениями и др.) безусловную ценность для нашего общества.

Постепенное, эволюционное, развитие казахстанской образовательной политики, которая начиналась в виде повсеместного создания специальных условий в общеобразовательных дошкольных и школьных организациях, в настоящее время преобразовалось в осознание конечной цели инклюзивного образования в качестве одного из путей создания инклюзивного общества, в котором не только предоставляется возможность для самореализации каждому человеку, но и все люди уважают и принимают любые различия, мнения, социальные, языковые, экономические, физические, религиозные и другие особенности. Естественно, что такая глобальная задача предполагает системное решение, предполагающее внесение серьезных изменений в законодательстве; масштабное финансирование; проведение фундаментальных и междисциплинарных научных исследований, направленных на разработку содержания, технологий, методов включения детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс; развитие необходимой инфраструктуры; подготовку кадров, и, самое главное, изменение и развитие общественного сознания.

Стоит отметить, что к настоящему времени накоплен определенный положительный и отрицательный опыт интегрированного обучения детей с ограниченными возможностями, определена достаточно ясная картина нарушенного развития у детей с различными типами и видами нарушений, разработана эффективная система обучения и воспитания детей в условиях

специального образования, начинает складываться отечественная модель интегрированного обучения.

Наряду с этим, в связи с тем, что инклюзия постепенно стала одним из принципов социальной политики и социальной ценностью, в казахстанском обществе происходят значительные изменения в понимании «инвалидности» и «особых образовательных потребностях» у людей с нарушениями психофизического развития. В настоящее время в общественном сознании начинает формироваться понимание инвалидности в виде нарушенного или недостаточно эффективного и полноценного взаимодействия людей с моторными, сенсорными, когнитивными и другими особенностями развития, и среды, которая не в полной мере приспособлена для их нужд. Такое понимание, соответственно, обуславливает необходимость пересмотра традиционных подходов к обучению детей с ограниченными возможностями - от сегрегированного образования в специальных организациях образования к инклюзивной модели, предполагающей создание специальных условий, адаптации образовательной среды и обеспечении психолого-педагогической поддержки.

Вместе с тем, несмотря на устойчивую позитивную динамику в развитии инклюзивного образования, можно выделить некоторые ключевые и значимые зоны риска, вызывающие определенные сложности в дальнейшем эффективном распространении и совершенствовании данного процесса.

К таким зонам риска могут быть отнесены следующие факторы:

1. Недостаточно полное законодательное обеспечение всех сторон и процессов инклюзивного образования.

Стоит отметить, что ратификация международных конвенций ООН, в частности, о правах инвалидов, стимулировало активную разработку новых нормативно-правовых документов и внесение изменения в уже действующее казахстанское законодательство, в которых регламентируются права людей с инвалидностью и обеспечение им доступности образования на всех уровнях [1,2]. К настоящему времени законодательно регламентированы основные требования к специальным условиям в общеобразовательных организациях для обучения детей с ограниченными возможностями, определены задачи и содержание их психолого-педагогического сопровождения, разработаны и реализуются дорожные карты курирующих министерств по внедрению инклюзивного образования и многое другое. Вместе с тем, продолжают оставаться недостаточно законодательно обеспеченными многочисленные вопросы, охватывающие все практические, повседневные, процессы, включая межведомственное взаимодействие при выявлении, сопровождении и поддержки детей с ограниченными возможностями; вопросы раннего выявления и раннего развития детей с риском возникновения нарушений; подготовку всех участников образовательного процесса к включению детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс; подготовки необходимых специалистов для психолого-педагогического сопровождения и многое другое.

2. Увеличение количества детей с ограниченными возможностями и усложнения у них характера нарушений.

В последние годы в стране, как и во все мире, отмечается тенденция увеличения количества детей с различными видами и типами нарушений психофизического развития детей, а также усложнение у них характера нарушений. Причинами такого положения может быть и улучшение медицинских услуг, и обширной диагностики, и повышением активности и осведомленности родителей. Немаловажную роль в увеличении количества детей с ограниченными возможностями играет и наблюдаемое в стране повышение общей рождаемости (демографического роста).

3. Недостаточная готовность общеобразовательных организаций к полноценному включению детей с ограниченными возможностями.

Несмотря на активные попытки обеспечения в общеобразовательных организациях необходимые детям с ограниченными возможностями специальные условия, до сего времени остаются серьезными препятствиями некоторые нерешенные вопросы, связанные с

недостаточно сформированной инклюзивной культурой в детских садах, школах и др.; неполное владение педагогами практическими навыками дифференцированного и индивидуального подхода, сложности в адаптировании содержания и учебных заданий под образовательные возможности детей с различными видами нарушений; трудности в организации эффективной и продуктивной коллективной деятельности в классе в условиях разнообразия и др.

4. Недостаточная готовность детей с ограниченными возможностями к полноценному включению в учебный процесс общеобразовательных организаций.

5. Недостаточная подготовленность и нехватка специалистов сопровождения и поддержки детей с ограниченными возможностями.

В связи с введением в общеобразовательные организации специальных педагогов (дефектологов) и ассистентов педагога, значительное количество общеобразовательных организаций стали испытывать сложности с поиском достаточно квалифицированных специалистов, способных работать с этой категорией детей именно в условиях инклюзивного образования. Традиционная подготовка в казахстанских вузах специальных педагогов одного, достаточно узкого, направления (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог или логопед) в определенной степени способствует такому дефициту. Соответственно, одним из перспективных направлений становится формирование готовности всех специалистов и педагогов, в том числе и специальных педагогов, к работе в условиях инклюзивного образования.

6. Формальный характер включения детей с ограниченными возможностями в так называемых инклюзивных организациях.

В настоящее время отмечаются некоторые варианты формализованного отношения к внедрению инклюзивного образования. Так, в большинстве случаев уделяется внимание, в первую очередь, процессуальной стороне инклюзии, в результате чего преимущественно обеспечиваются специальные условия для детей с ограниченными возможностями в виде архитектурной доступности и обеспечению специального и вспомогательного оборудования, при этом зачастую проводится эта работа без учета типа и вида нарушений, которые в большинстве своем обучаются именно в этой школе. Например, строятся пандусы, кладется тактильная плитка в тех школах, в которых обучаются преимущественно дети с нарушением слуха и интеллекта. Со стороны контролирующих органов также обращается внимание, в первую очередь, внимание на обеспечение именно этих, архитектурных условий и соответствующего оборудования. Вместе с тем, вопросам обеспечения учебного процесса высококвалифицированными специалистами (специальными педагогами, психологами, социальными педагогами, ассистентами педагогов, подготовленными общеобразовательными педагогами и др.), модификации и адаптации образовательных технологий и методов обучения, воспитанию инклюзивной культуры, организации взаимодействия и принятия нормотипичных детей и детей с ограниченными возможностями, а также многое другое, зачастую остается за пределами внимания администрации, педагогов и контролирующих органов. Эти факты свидетельствуют о некотором формальном характере реализуемого в стране инклюзивного образования, свидетельствующего в большей степени об учете количества включенных в общее образование детей, нежели о том, насколько в общем образовании созданы реальные условия для максимального раскрытия и развития их образовательных возможностей и уровне их психологического комфорта.

7. Недостаточно сформированная инклюзивная культура. Относительно людей с инвалидностью и ограниченными возможностями еще в давние времена сложились определенные стереотипы, носящие излишне положительный или излишне отрицательный характер, как правило, с приписыванием им каких-то только им присущих черт характера или интеллекта. Так, до сих пор остается в сознании многих людей миф об исключительных математических возможностях у детей с аутизмом. Такая стигматизация, несмотря вроде бы положительный характер, в итоге значительно затрудняет обучение детей с аутизмом, снижает эффективность интеграции их в общество нормотипичных сверстников. Соответственно, становится крайне актуальной задача повышение информированности общества о различных

образовательных возможностях всех детей, в том числе и детей с ограниченными возможностями, формирование в обществе понимания уникальности каждого человека и о недопустимости формирования обобщенного представления о какой-либо группе людей. Целесообразно формировать понимание о разнообразии общества.

8. Недостаточно разумное и правильно контролируемое финансирование.

В настоящее время на практическое внедрение инклюзивного образования, его научное обоснование и поддержку, выделяется достаточно внушительное финансирование. Однако, разумность и направленность его вызывает некоторые вопросы, поскольку механизм контроля над эффективностью его использования недостаточно продуман. Целесообразно переходить к широко распространенной в развитых странах практике «финансового ранца», который на основе межведомственной поддержки, строгого и точного оценивания необходимых именно этому ребенку потребностям, распределяется самими родителями (под строгим контролем соответствующих организаций) в процессе их выбора конкретных медицинских, социальных, образовательных учреждений и организаций для оказания их ребенку наиболее эффективных и соответствующих услуг.

В заключении стоит отметить в качестве положительного факта, что, несмотря на указанные в статье определенные трудности в реализации инклюзивного образования, оно продолжает активно развиваться и имеет устойчивую позитивную динамику. Необходимо также отметить, что переход на инклюзивную модель образования детей с ограниченными возможности обусловлен необходимостью построения инклюзивного общества, основанного на принципах толерантности и гуманности. Для построения подлинной, реальной, модели инклюзивного образования требуется согласованная, системная и комплексная планомерная государственная деятельность, участие всех типов и видов организаций образования на всех уровнях образования, в том числе всех участников образовательного процесса (педагогов, родителей, самих детей).

Список литературы:

1. Конвенция о правах инвалидов. Принята резолюцией 61/106 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 2006 года.
2. О ратификации Конвенции о правах инвалидов. Закон Республики Казахстан от 20 февраля 2015 года. № 288-v ЗРК

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЗИЯТЫНДЫ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Байтурсынова Айгуль Аманжоловна
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің
Арнайы педагогика кафедрасының аға оқытушысы,
педагогика ғылымдарының кандидаты,
aigul.baitursynova.72@gmail.com
+77017888124

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі әлемдік тенденцияға сай дамып келеді. Жалпы білім беру жүйесі құндылыққа негізделген жетекші бағытты идеологиялық негізге ала даму жолында.

Мемлекет басшысы "Әділетті Қазақстан: бәріміз және әрқайсымыз үшін. Қазір және әрдайым" сайлауалды бағдарламасында ең алдымен ерекше қажеттіліктері бар балалар мен азаматтарға ерекше қолдау көрсету қажеттігін, олардың өмір сүру сапасын қолжетімді, жайлы инклюзивті және әлеуметтік орта құру арқылы арттыруды атап өтті.

Қойылған міндетке қол жеткізу қазіргі жағдайда қолданыстағы тәсілдерді қайта қарауды және оларға басымдық беруді, мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғаудың жаңа моделін қалыптастыруды талап етеді.

Ал білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға арнайы білім берудегі құндылық бағдарларының өзгеруімен анықталатын, медициналық үлгіден әлеуметтік-педагогикалық үлгіді іске асуы бұл саланың болашағына зор үміт береді .

Осыған орай, еліміздің білім беру саласында қолданылатын нормативтік құқықтық актілерінде және білім алуда ерекше қажеттіліктері бар мүгедектігі бар балаларға қатысты тұжырымдамалық-терминологиялық аппараты кезең-кезеңімен өзгерту, жетілдіру мен жаңарту жұмыстары қарқынды атқарылып жатыр.

Соңымен қатар, ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың жан-жақты дамытуын қамтамасыз ету және оларға сапалы білім алуы үшін қазіргі кезде тиімдік-құқықтық негізі жасалған әрі де жетілдіруде.

Нақты:

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы.,

«Кемтар балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 Заңы;

Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 20 ақпандағы № 288-V ҚРЗ.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56 – VII Заңы

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.

Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысы. [1-6]

Бұл нормативтік-құқықтық актілер зиятында бұзылыстары бар балаларға арнайы білім беруде тең құқықтыққа, қолжетімділікке және жүйені дамытуға бағытталған, олардың білім беру үрдісіне қатысу мүмкіндіктерін кеңейтуді көздейді және де әлеуметтік қорғау, психологиялық-педагогикалық қолдау, оңалту және арнайы білім беру қызметтерін көрсету шараларын қамтиды.

Белгілі дерек, ұзақ уақыт бойы зиятында орташа бұзылыстары бар балалар білім кеңестігіне қосыла алмаған, «оқи алмайтын» деп таңбаланған. Дегенмен, қазіргі заманғы

өзгерістер мен заңнамаға сәйкес зиятынды бұзылысы бар балаларға қолжетімді білім алу құқығына кепелдік береді, арнайы шарттарды белгілейді.

Арнайы педагогика ғана емес жалпы білім берудің педагогикалық қауымдастығының басымы адам дамуының нұсқаларының алуан түрлілігінің шынайылығын мойындайды, оның ішінде тіршілік әрекетінің биологиялық шектеулері және әлеуметтік қызметтер де қарастырылады. Осы шектеулердің шынайы себептерін ескеру қажеттілікпен қатар, зиятында бұзылыстары бар балаларға сапалы білім мен әлеуметтендіруге, мүмкіндігінше тәуелсіз болуына қол жеткізу олигофренопедагогиканың жетекші мақсаты.

Отандық арнайы білім беру жүйесінде медициналық үлгіден әлеуметтік-педагогикалық үлгіге іске асуын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан жіктеуден басталды, сәйкес психикалық дамуы тежелген балалар мен ақыл-ой кемістігі бар, оның ішінде жеңіл, орташа, ауыр немесе терең зиятында бұзылыстары бар балалар деп саранлаған санаттарды ажыратамыз.

Бүгінгі таңда ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін орта білімнің қолжетімділігін қамту үшін мүмкіндігі шектеулі адамдардың (балалардың) "бесіктен – мамандыққа дейін" қағидаты бойынша білім беру маршрутының жүйесін пысықтау көзделіп тұр.

Зиятында бұзылыстары бар балалар жалпы гетерогенді, түрлі сипаттағы топ екенің ескере, бұл балалардың психикалық құрылымында, ең алдымен танымдық қызығұшылықтың төмендеуі, өз кезегінде психикалық процестердің баяулығы мен нашар қозғалғыштығы мен ауыспалығымен байланысты ерекше қажеттіктерін бағалау негізінде білім беру маршрутының жүйесін жетілдіру керек.

Зиятында жеңіл бұзылыстары бар мектеп оқушылардың қалыпты педагогикалық жағдайда жалпы педагогикалық әдістер мен құралдарды (типтік дамуы бар балаларға арналған) пайдалана білім мазмұның меңгере алмайтыны ерекше қажеттіліктерің бағалау арқылы жағдайларды ұйымдастыруды талап етеді.

Бұл балалар мамандық игеруі және дербес өмір сүру үшін және әлеуметтік дағдыларың дамыту мен ілгерілеу үшін арнайы жағдайлар қажеттілігі тек арнайы балабақша мен мектеп қабырғасында толық қамтылады.

Зиятында бұзылыстар бар балаларға арналған балабақшаларда тәрбие үрдісі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына және зиятында бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы түзету-дамыту бағдарламасына негізделеді.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 9 қыркүйектегінде бекітілген № 394 бұйрығына сәйкес бөбек жасындағы балаларға арналған мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарлары бекітілді. Бұл зиятында бұзылыстар бар балаларды ерте жастан арнайы психологиялық педагогикалық қолдаумен қамтуды көздейді. Бесіктен білім беру маршрутының қолжетімділігі мен жүйелі болуы аталмыш балалар үшін аса маңызды.

Зиятында бұзылыстары бар ерте, мектеп жасына дейінгі балалар үшін келесідей арнайы түзетуші іс-әрекеттер: «Танымдық және зияткерлік дағдыларды дамыту», «Ойынға үйрету», «Ойлауды қалыптастыру», «Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптастыру», «Қоршаған ортамен таныстыру», «Коммуникативтік дағдыларды дамыту» ұйымдастырылады.

Мектеп жасына дейінгі зиятында бұзылыстары бар балаларға арнайы педагогикалық көмек психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері мен оңалту орталықтарында ұйымстарылады. Түзете-педагогикалық жұмыс топтық емес, жеке-дамыту жұмысын және өзге оқу жоспары бойынша жүзеге асырылады.

Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері мен оңалту орталықтарындағы 1624 баланың зиятында бұзылыстары бар. Арнайы педагогтер балабақша мамандарына қарағанда зиятында жеңіл және орташа түрде ғана емес, сонымен қатар ауыр түрдегі бұзылыстары бар балаларға көмек көрсетеді.

Дамуында бұзылыстары бар балаларды сараланған оқытудың дәстүрлі түрі арнайы мектеп. Арнайы оқытудың бұл түрі мектеп жасындағы балаларды сапалы оқыту және өмірлік

дағдыларды қалыптастыру үшін психологиялық-педагогикалық, материалдық-техникалық және кадрлық жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта дамуында мүмкіндіктер шектеулі балаларға арналған 99 арнайы мектеп бар, оның ішінде 53 мектеп зиятында бұзылысы бар балаларды оқытуға бағытталған. Қазақстан Республикасының Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық ғылыми практикалық орталығының ақпараттық-сараптамалық бөлімінің статистикалық мәліметтері бойынша зиятында жеңіл және орташа деңгейде бұзылысы бар балалардың 6 жастан 18 жасқа жалпы саны 24 227, оның ішінде тек 9 568 бала зиятында бұзылысы бар балаларға арналған арнайы мектептерде оқиды.

Жалпы, зиятында бұзылысы бар балаларға арналған мектептер саны жеткіліксіз, оқушылар орнының тапшылығы орын алуда. Қамтылмай қалған зиятында бұзылысы бар балалардың басым бөлігі жалпы білім беретін мектептерде білім алуда, яғни инклюзивті білім беру жағдайында.

Ал арнайы болсын инклюзивті болсын жағдайында мектептер ортақ міндеттерді шешеді: оқушыларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту, сонымен қатар нақты міндеттер: бұзылған функцияларды түзету және өтеу, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру, бастапқы кәсіптік оқыту дағдыларын қалыптастыру

Бұл санаттағы балалар үшін өмірлік құзыреттілікті қалыптастыру басты басымдыққа ие, олар үшін академиялық білім мен дағдалыларды меңгеруден гөрі, өмірге бейімделу мүмкіндіген дамыту маңызды.

Арнайы мектептерде жеңіл зиятында жеңіл бұзылыстары бар оқушыларды оқыту Оқу ағарту министрлігінің бұйрығымен бекітілген осы санаттағы оқушылар үшін үлгілік оқу жоспары мен бағдарламалар сәйкес жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығымен бекітілген. [7]

Үлгілік оқу жоспары өз кезегінде оқу процесінің мынадай ерекшеліктерін көрсетеді: а) бастауыш білім беру деңгейінде оқу ұзақтығын 1 жылға (0-4 сыныптар) және негізгі білім беру деңгейінде 1 жылға (5-10 сыныптар) ұлғайту; б) ақыл-ойы бұзылған балалардың қолжетімді академиялық білімге, өмірлік дағдыларға, бастапқы кәсіптік дағдыларға (Қазақстан Республикасының Мемлекеттік білім беру стандартын орындау талаптарынсыз – «стандарт талаптарынаң тыс» деп аталатын) қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру мазмұнын әзірлеу.

Оқу жоспарының инвариантты компоненті мынадай жалпы білім беретін пәндерді қамтиды: қазақ немесе орыс тілі, екінші тіл (орыс немесе қазақ тілі), оқу және сөйлеуді дамыту, математика, информатика, қоршаған әлем, жаратылыстану, география, Қазақстан тарихы, бейнелеу өнері, музыка және ән айту, әлеуметтік және тұрмыстық бағдарлау, бейімді дене тәрбиесі. Арнайы мазмұнын меңгеру нәтижесінің көріңісі зиятында бұзылыстары бар білім алушылардың тұлғалық және пәндік құзыреттіліктердің қалыптасуы. Ақыл-ой кемістігі бар балаларға арналған мектептегі білім мазмұны Үлгілік оқу жоспарында және арнайы оқулықтарда белгіленген.

Зиятында жеңіл бұзылыстары бар оқушыларды әлемеуттендіру жолында аса маңызды міндетерінің бірі еңбек сабақтарын сапалы ұйымдастыру. Арнайы мектепте еңбек циклінің пәндері оқу жоспарында айтарлықтай сағаттық жүктеме арқылы орындалады.

Еңбекке баулу жұмысшы мамандықтар қажеттілікке бағдарланған өңірлік, жергілікті жағдайларды негізге ала отырып, тәрбиеленушілердің дене және психикалық дамуы, денсаулығы, мүмкіндіктері, сондай-ақ олардың заңды өкілдерінің мүдделерін ескере отырып, білім алушыны жеке еңбек қызметі үшін даярлауды қамтитын еңбек саласын таңдау негізінде жүзеге асырылады.

Қажет болған жағдайда мектеп мұғалімдері бағдарламаның құрылымы мен мазмұнын өңілік сұранысты ескере, жалпы талаптарды сақтай отырып, кәсіптік оқытудың оқу жоспарын өз бетінше бейімдеп, әзірлей алады

ЕБҚ баланың білім беру маршрутының жүйесі баланы туғаннан бастап мамандық алғанға және оны жұмысқа орналастырғанға дейін сүйемелдеуді көздейді. Бұл тәсіл ЕБҚ адамдардың (балалардың) білім деңгейлерінің сабақтастығын сақтауға мүмкіндік береді.

Осы бағыттағы жұмыстар Батыс Қазақстан облысы әкімдігінің білім басқармасы» мемлекеттік мекемесінің ақыл-ойы бұзылған балаларға арналған «мектеп-интернат-колледж» облыстық арнайы кешені» коммуналдық мемлекеттік мекемесінде белсенді қолға алынды. Орта кәсіптік білім берудегі сабақтастық: мектеп-колледж моделінде тиімді тәжірибе арқылы дәлел береді.

Осы «Мектеп колледж» ұйым «Бау-бақша шаруашылығы» мамандығы бойынша зиятынды бұзылыстары бар оқушыларды оқытып, «Көкөніс өсіруші» біліктілігін растайтын құжат береді. Ал, «Жеміс-көкөніс шаруашылығы» мамандығы бойынша бағдарлама «Флорист» біліктілігін игеруге мүмкіндік береді. Бұл бастама зерделеніп, тәжірибе алмасу арқылы басқада өңірлерде кәсіптік білім берудегі сабақтастықты «мектеп-колледж» моделінде іске асырылады деп сеңім білдіруге болады.

Қазіргі әлеуметтік саладағы сенімсіздік жағдай педагогикалық қауымдастықты жасөспірімдердің әлеуметтік құндылықтар мен әлеуметтік өмір нормаларын меңгеруіне ғана емес, сонымен бірге өмірлік құзыреттілікке де назар аударуға мәжбүр етеді.

Олигофренопедагогиканың өзекті бағыты осы өмірлік дағдыларды, құзыреттерді белсенді зерделеу мен мектептерде үйретуді қолға алу.

Өз кезегінде, зиытында бұзылыстары бар түлектерді қоғамға әлеуметтендіру арнайы мектептін негізгі мақсаты бола, осы бағыттын өзектілігін растайды. өз орнында арнайы мектептерде бұл балалар өмірлік құзыреттілік саласының дағдыларын меңгермейінше қоғамға әлеуметтендіру міндеті орындалмайтыны ақиқат.

Жалпы зиятында бұзылыстары бар оқушының әлеуметтік жетістігінің негізі өмірлік құзыреттіліктерге ие болу.

Өмірлік құзыреттілік – баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасын одан әрі дамытуға негіз болатын күнделікті өмірде қажетті білім, білік және дағдылардың жиынтығы, өмірлік жағдайда күнделікті өмірлік мәселелерді мүмкіндігінше адекватты және өз бетінше шешу қабілеті ретінде қарастырылады (Н.В.Бабкина, Е.Л.Гончарова, Е.Л.Инденбаум, О.И.Кукушкина, Н.Н.Малофеев, О.С.Никольская) [8] .

Зиятында бұзылыстары бар жасөспірімдердің әлеуметтенуі мақсатында олардың өмірлік құзіреттіліктерін қалыптастырудағы тұрмыстық тәсілдің басымдылығы – өзін-өзі күту дағдыларын, сонымен қатар әлеуметтік-тұрмыстық және әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларды меңгеру. Өмірлік құзыреттілік бағыттары:

• балада өз мүмкіндіктері мен шектеулері туралы адекватты көз қарасты дамыту,

күнделікті өмірде қолданылатын әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды меңгеру.

Мектептерде бұл бағыт «Әлеуметтік тұрмыстық бағдарлау» пән арқылы жеңіл ақыл-ой кемістігі бар білім алушылардың әр түрлі тұрмыстық және әлеуметтік жағдайларда белсенді және дербес болуға ықпал ететін арнайы әлеуметтік-бейімдеушілік біліктер мен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зиятында бұзылыстары бар жасөспірімдердің әлеуметтендіру мақсатында олардың өмірлік құзіреттіліктерін қалыптастырудағы тұрмыстық тәсілдің басымдылығы – өзін-өзі күту дағдыларын, сонымен қатар әлеуметтік-тұрмыстық және әлеуметтік-коммуникативтік дағдыларды меңгеру.

Өмірлік құзіреттілік дағдыларын қалыптастырудың мәдени-белсенділік әдіснамалық тәсіл ретінде мета-әрекеттегі іс-әрекеттер (ақыл-ой, өнімді) – жұмыс (өзіне-өзі қызмет көрсету) және қарым-қатынас ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Отандық психологиялық-педагогикалық зерттеулер мен арнайы әдебиеттерде күнделікті өмірде қолданылатын әлеуметтік және күнделікті дағдыларды меңгеру және баланың бойындағы өз мүмкіндіктері мен шектеулері туралы түсініктерді дамыту саласындағы зерттеулері немесе сипаттамасы толық ашылмаған, жеткіліксіздігің білдіреді.

Бастауыш және жалпы білім беру деңгейінде дамуында бұзылыстары бар оқушылардың өмірлік құзіреттіліктерін дамыту, бағалау жүйесін әзірлеу оқу үдерісін дараланған оңтайландыру мақсатында білім алушылардың құзіреттіліктерін дамыту үдерісін қадағалау үшін ғана емес, сонымен қатар оқыту жүйесінің өзінің тиімділігін бақылау үшін аса қажет.

Қазіргі уақытта өмірлік құзыреттілік саласын тек бағалауда ғана жанама сипаттамалар кездеседі. Өкінішке орай, жасөспірімдердің сана-сезімі бойынша әзірленген сауалнамалар психикалық дамуы тежелген, зиятында бұзылыстары бар жасөспірімдерге мүлдем жарамайды.

Зиятынды бұзылыстары бар балаларға білім берудегі өзекті бағыттар мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарының бірі оның деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етумен тығыз байланысты.

Казіргі таңда Оқу ағарту министрлігінің құрамындағы инклюзивті және арнайы білім беру департаменті мүмкіндіктері шектеулі балаларға сапалы білімді қолжетімді ету жолында қарқынды жұмыс атқаруда.

ЕБҚ балаларды оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын, педагогтерге арналған оқу-әдістемелік нұсқаулықтарды әзірлеу жұмысын жалғастыру қажет.

Біздің қоғамда әлі кунге дейін «зият немесе зердесі бұзылған» деген стигма сақталып тұр. Бұл жағдай отандық заңнамаға қарамағайшы келеді, дискриминация болып саналады және болашақта әлеуметтенуіне кедергі келтіреді. Арнайы мектеп түлектері осындай жеке тұлға атауымен жұмысқа орналасуда көптеген кедергілерге кездеседі, өйткені ұйымдар мөрінде, соңымен қатар оқу бағдарламар мен оқулықтарда осы стигма (жазу) орын алады.

Инклюзивті және арнайы білім беру департаменті ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған білім беру ұйымдарындағы «зиятында бұзылыстары бар» деген терминді алып тастау, дискриминацияға қарсы атауын код арқылы өзгертуді қарастыруда.

Мүмкіндігі шектеулі адамдардың (балалардың) "бесіктен – мамандыққа дейін" қағидаты бойынша білім беру маршрутының жүйесі пысықтау жұмыстары ғылыми педагогикалық қауымдастық алдында тұрған күрделі ауықымды жұмыс.

Әрине, білім алушыларды кәсіптік және кәсіптік даярлау бағдарламалары әзірлеу мен жұмысқа орналастыру, кәсіптік бейімдеу міндеттері де өзектілігін білдіреді.

Өмірлік дағдыларды дамыту саласы үшін жасөспірімдерге арналған мінез-құлық нұсқалары бар типтік өмірлік жағдайларды сипаттайтын тесттерді, сондай-ақ педагогтер мен ата-аналарға арналған бақылау және бағалау карталарын әзірлеу, өмірлік құзыреттіліктерге оқытудың мазмұны мен ұйымдастыру түрлерін зерделеу қажет.

Қорыта айтқанда, біздің елімізде арнайы білім беруді дамытудағы гуманистік және демократиялық тенденциялар зиятында бұзылысы бар балаларды арнайы психологиялық педагогикалық қолдауды жетілдіруде көрініс тапты. Зиятында бұзылысы бар балаларды арнайы білім беру жүйесіне қосу олардың дамуына және қажеттіктерін сәтті қамту әсеріне және толық әлеуметтенуіне қол жеткізеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы.,
2. «Кемтар балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 Заңы;
3. Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 20 ақпандағы № 288-V ҚРЗ.
4. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56 – VII Заңы
5. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.
6. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025 –2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысы.
7. Специальная коррекционно-развивающая программа для детей с нарушениями интеллекта/Ерсарина А.К., Юлдабаева Д.Р. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2021.
8. Коробейников И.А., Инденбаум Е.Л. Мониторинг жизненной компетентности у обучающихся с легкой умственной отсталостью: проблемные аспекты и пути их решения // Дефектология, 2018.- С. 13-21.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КУЛЬТУРЫ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА

Урунова Захро Низамитдиновна
PhD, Заведующая кафедрой “Сурдопедагогики и клинических основ специальной педагогики” ТГПУ имени Низами
Ташкент, республика Узбекистан

Резюме

В данной статье рассматривается вопрос инклюзивного образования, создании доступной среды для получения образования детей с особыми образовательными потребностями. Также сделан акцент на решение вопросов по необходимости подготовки кадров в инклюзивное образование.

Сегодня реформы направлены на улучшение качества образования и её доступности для всех. Следует отметить, что вопрос качества и доступности образования рассматривается на уровне государственной политики. Для достижения этих целей приняты ряд законов определяющие качества решаемых проблем доступности образования для всего населения. Учитывая, что в приоритете развития страны решаются проблемы тенденций нового времени, то есть современного образования, что напрямую указывает охват абсолютно всех детей, мы рассматриваем вопрос интеграции и инклюзивности. Инклюзия (от inclusion-включение) – это процесс реального включения в активную жизнь социума людей имеющих определённые трудности. Инклюзивными могут быть образование, виды спорта, пространства…… В данной статье сделан акцент на инклюзивное образование, так как процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в том числе для детей с особыми потребностями образования. Законом **«Об образовании»** республики Узбекистан гарантированы равные права на образование для всех, независимо от пола, расы, национальности, языка, религии, социального происхождения, вероисповедания, личного и социального статуса. И этот закон указывает на инклюзивность в образовании. В Законе **«Об образовании»** имеется отдельная статья (**Статья 20. Инклюзивное образование**) направленная на обеспечение равного доступа к образованию в образовательных организациях для всех обучающихся с учетом разнообразия особых образовательных потребностей и возможностей. Особо отмечено, что для детей (лиц) с физическими, умственными, сенсорными или психическими нарушениями в образовательных организациях организуется инклюзивное образование. С принятием постановления Президента республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями» *(№ ПП–4860, 13.10.2020 г.)* утверждена Концепция развития инклюзивного образования в системе народного образования в 2020-2025 годах, а также «Дорожная карта» по ее реализации. Узбекистан движется на пути развития «инклюзивного образования» в системе народного образования. Следуя утвержденной на 2020-2025 годы концепции по этому направлению, высшие образовательные учреждения определяют приоритеты и последующие шаги на этом пути. Инклюзивное образование – это шаг на пути достижения такой цели, как создание включающего общества, которое позволит абсолютно всем детям и взрослым (имеющим определённые образовательные потребности) активно участвовать в жизни общества и вносить в нее свой вклад. Учитывая то, что создание безопасной, защищенной и инклюзивной среды обучения для детей входит в приоритеты развития республики, мы понимаем, что вопрос о подготовки качественных кадров, имеющих инклюзивные компетенции является главным из задач. А задача педагога в инклюзивном образовании – давать знания детям с особыми образовательными потребностями наравне с их здоровыми сверстниками и в то же время находить индивидуальный подход к каждому ребенку с учетом его потребностей и способностей. В инклюзивном образовании внимание педагога должно быть направлено на равное отношение ко всем детям, но при этом должны создаваться условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. И именно касательно вопроса по развитию профессиональных компетенций и формированию личностно-

профессиональных ориентаций педагогов в области инклюзивного образования были проведены ряд исследований. По проблемам организации инклюзивного образования лиц с особыми образовательными потребностями и подготовки компетентных кадров к этим условиям занимались такие учёные как, Л.В.Андреева, Н.Н. Баль, Д.И. Бойков, Е.Ф. Войлокова, Н.Ф. Радионова, А.П.Тряпицына, В.А.Козырева, С.А.Писарева, Н.В.Чекалева и др. Профессиональная компетенция педагога приведёт к формированию инклюзивной культуры, что непосредственно послужит развитию толерантного отношения социума к детям имеющим особые образовательные потребности. Профессиональная подготовке компетентных кадров подразумевает формирование социально педагогических компетенций. Поэтому инклюзивная компетентность современного будущего специалиста, получающего профессиональные знания и умения определяется наличием профессиональных компетенций. Инклюзивная среда требует компетентных педагогов, которые обязуются обучать детей с различными возможностями с достижением динамических результатов. Была тенденция, когда решения вопроса кадрового обеспечения решалось с помощью переподготовки кадров или повышением их квалификаций. Но на сегодняшний день в педагогических высших учебных заведениях на уровне базовых знаний уже в бакалавриате в учебные программы включены дисциплины направленные на формирование инклюзивных компетенций будущих педагогов. Программа по формированию профессиональных компетенций педагога в условиях инклюзивного образования содержит принцип инклюзивности.

По решению Кабинета Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2023 года в Узбекистане введено понятие «специальный педагог» для общеобразовательных школ, где есть классы инклюзивного образования или начальные коррекционные классы. По состоянию на конец 2023–2024 учебного года в 530 общеобразовательных школах Узбекистана применялся инклюзивный подход к обучению. К 2025 году, согласно постановлению президента страны, доля школ с системой инклюзивного образования должна достигнуть 51% от общего количества общеобразовательных учреждений Узбекистана. Если кохлеарно имплантированный ученик, прошедший успешную реабилитацию начинает учиться в инклюзивной среде, то сурдопедагогическое сопровождение необходимо. Если ученик не успел понять тему со всеми или у него остались вопросы, то они со специальным педагогом это будут разбирать и усваивать. На ряду с работой по слуховому восприятию, коррекцией произношения, сурдопедагог работает над расширением словарного запаса, над пониманием смыслового и грамматического содержания слова, также формированием навыков словообразования и словоизменения. В целом наряду с коррекционными занятиями, необходимо работать над развитием речи, учитывая, что это показатель развития мышления. С применением инновационных технологий и методик специального образования как ресурс инклюзивного образования можно ускорить достижения результатов. Во многих случаях у детей с нарушением слуха той или иной степени из за ограниченного понимания речи, необходимо расширить их лексический запас, уделяя большего времени на работу с синонимами и паронимами. Практика показывает, что для обогащения речи детей с нарушением слуха, которые находятся в инклюзивной среде, необходимо обогатить их речь паронимической лексикой. Современные подходы, в том числе организация всего учебного процесса с применением информационных технологий на сегодняшний день является неотъемлемой частью обучения. Один из результативных подходов в работе – это технологии с применением кода быстрого отклика - QR-кода (англ. Quick Response code). Например,

«КЛЮЧ»	**Дверной** ключ	
	Гаечный ключ	
	Газовый ключ	
	Музыкальный ключ	

Таких примеров можно привести очень много. Применение кодирования помогает в определённой степени задействовать ученика в учебном процессе, а формирование

коммуникативных навыков обеспечить эффективное обучение. Таким образом, использование таких технологий в процессе и организации методической работы даст возможность достижению динамики, что в свою очередь не будет препятствием в коммуникации детей с нарушением слуха со своими сверстниками и усвоению учебной программы.

Помимо этого, в Узбекистане также уделяется огромное внимание вопросу по обеспечению доступности высшего образования для лиц с ограниченными возможностями здоровья. Учитывая реформы и быстрое расширение сектора высшего образования, параллельно рассматривается вопрос о том, как высшие учебные заведения могут быть более инклюзивными. И на сегодняшний день есть конкретные решения касательно вопросов инфраструктур и кадрового обеспечения в высших учебных заведениях. Таким образом, правильным решением всех вопросов в сфере инклюзивного образования, мы добьёмся создания всех условий и возможностей для воспитания подрастающего поколения. Ведь одним из приоритетов государственной политики нашей страны является развитие общего образования, который подразумевает доступность и качество образования для всех, в том числе для детей с особыми образовательными потребностями.

Литература:

1. Закон Республики Узбекистан, от 23.09.2020 г. № ЗРУ-637.
2. Постановление Президента Республики Узбекистан, от 13.10.2020 г. № ПП-4860.
3. Г.Р. Линкер, Ю.М. Юсупова. Формирование и развитие профессиональных компетенций педагогов в области инклюзивного образования. Вестник НВГУ. 2019. № 1. Теория и методика профессионального образования. 79-89 стр.
4. Урунова З. Н. Технология интерактивного подхода в формировании когнитивно-речевых знаний и умений у учащихся с нарушениями слуха //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 122-125.

АДАПТАЦИЯ КОХЛЕАРНО ИМПЛАНТИРОВАННЫХ ДЕТЕЙ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Ноиба Марифовна Адилова
И.о.доцента кафедры Сурдопедагогики и клинических основ специальной педагогики
Ташкентского государственного педагогического университета им. Низами
Ташкент, республика Узбекистан

Резюме:

В статье рассказывается о коррекционной работе сурдопедагога с лицами имеющими нарушение слуха до операции по кохлеарному имплантату и о проведении сурдопедагогической работы после операции по кохлеарному имплантату и предъявляемых к ней требованиях. Роль, значение в жизни людей с нарушениями слуха, гибкость для слухового мира говорят о том, что освещаются вопросы необходимости работы со специальными программами.

Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 13.10.2021 года № 638 “Об утверждении нормативных правовых актов, касающихся образования детей с особыми образовательными потребностями” определен порядок продвижения и организации инклюзивного образования.

Инклюзия - это слово, означающее “гармонизировать”. И это значит гармоничное сочетание друг с другом, движущийся в одном тоне, одном ритме людей с разными возможностями и потребностями. Инклюзивное образование это обеспечение равенства в получении знаний в образовательных учреждениях с учетом особых образовательных потребностей учащихся. Инклюзивное образование как совместное обучение детей с разными возможностями и потенциалом является самым гуманным и эффективным методом доступности для всех.

Имеются понятия как эксклюзия, сегрегация**,** интеграция и инклюзия. Как формы обучения в этот процесс включаются дети с особыми образовательными потребностями, например, дети с синдромом Дауна, дети синдромом аутизма, дети с нарушениями речи, кохлеарно имплантированные дети, слабослышащие дети, также дети с нарушениями опорно-двигательного аппарата. В данной статье хотелось бы сделать акцент на образование детей с кохлеарным имплантом. **Кохлеарный имплант** - это медицинский протез, который устанавливается хирургическим путем, который даёт возможность компенсировать потерю слуха. Когда человек получает травму из-за повреждения волосковых слуховых клеток, расположенных в слизистой оболочке внутреннего уха, он теряет слух . Эту волосковые клетки заменяет цепь электродов, имплантированных во внутреннее ухо, которые служат для отправки звуковых сигналов в мозг.

Кохлеарный имплант в основном предназначен для установки на все уровни глухоты, а также в случаях тугоухости IV степени.

В чём заключается инклюзивность кохлеарно имплантированных детей? Имеется последовательность реабилитации, в последствии чего работа завершается инклюзированием их. Поэтапная работа заключается в следующем:

Диагностика-ранняя диагностика, компенсация-восстановление слухового восприятия, адаптация - адаптация среди здоровых людей, развивающее-речевое развитие.

К социальным возможностям кохлеарного имплантирования можно отнести эффективное проникновение в слуховой мир, повышенную степень слуховой дифференциации звуков, восстановление слухового восприятия до 40 дБ. Адаптация ребенка с кохлеарным имплантатом к слуховому миру и инклюзивному образованию во многом зависит от систематической работы сурдопедагога. Систематическая работа компетентного специалиста сурдопедагога может быть до операционной или послеоперационной, в зависимости от ситуации.

Предоперационная работа подразумевает следующее:

-определение уровня слуха ребенка.

- объяснять ребенку, что такое слух, в процессе обучения.

-развивать невнятную речь (понимает на слух, но не произносит).

- развивать пассивную речь (понимает на слух,но не произносит),

Развитие слуховых ощущений ребенка, тем самым научив его понимать мир, входит в задачу предоперационной практики. При этом определяется уровень слуха ребенка и организуется работа с аппаратом. Рекомендуется подключать кохлеарный имплант после того, как у ребенка появится понимание слухового процесса.

Работа после операции заключается в следующем:

После кохлеарного имплантирования аппарат включается в пределах слышимого уровня на самой низкой частоте. Слуховая и речевая реабилитационная работа с детьми после кохлеарной имплантации делится на 3 этапа. Период адаптации, стартовый и базовый. Период адаптации длится от 1 до 3 месяцев, в зависимости от общего состояния ребенка. Ребенок начинает самостоятельно слышать звуки. При этом происходит адаптация импланта к организму ребенка и наоборот, к инородному предмету в организме ребенка. Далее запускаются имплантируемые электроды.

При готовности ребенка к включению речевого процессора начинается работа над развитием условно двигательных реакций на звуки, Составление индивидуального плана реабилитации осуществляется также сурдопедагогом.

С помощью сурдапедагога продолжаются процессы систематической работы. Постепенно слух укрепляется в течение определенного периода времени. Прежде чем рекомендовать слухопротезированного ребенка к обучению по программе инклюзивного образования, необходимо проверить уровень его умения самостоятельно мыслить и уровень развития произношения. Восстановления слуха таким образом напрямую направляет этих детей обучатся в условиях инклюзивного образования.

Указом президента республики Узбекистан поставлен вопрос о поэтапном внедрении инклюзивного общего образования до 2025 года. При этом интенсивно ведется реализация таких задач, как создание безбарьерной среды для прихода в школы детей с особыми образовательными потребностями, строительство новых школ с адаптированными условиями, подготовка педагогических кадров, совершенствование образовательного процесса. Прием учащихся в инклюзивные классы школ, осуществляется по заключению территориальной психолого-медико-педагогической комиссии с согласия родителей или лиц, их замещающих. Также разрешается принимать в первый класс детей, которые на два года превышают установленных для школ возрастных норм. Ускорение интеграции детей с особыми образовательными потребностями в общество, развитие инклюзивно-методической компетентности педагогов в условиях инновационного инклюзивного образования является актуальным в современной системе образования. Процесс внедрения инклюзивного образования, отдельные технологии, разработанные для развития инклюзивно-методической компетентности учителей инклюзивных классов, в том числе с использованием технологий дистанционного обучения и непрерывного профессионального развития, активизируются в деятельности по организации процесса повышения квалификации. Также ведется работа по внедрению в практику передового зарубежного опыта и инноваций в данной области.

Литература .

1. Урунова Захро Низамитдиновна. Технология интерактивного подхода в формировании когнитивно-речевых знаний и умений у учащихся с нарушениями слуха. European Journal of Interdisciplinary Research and Development . 9, (Nov. 2022), 122–125.

2. Урунова З. Н., Есимбетова П. А. Цифровые технологии в специальном образовании //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 11. – С. 8-12.

3. Sadirova K. Improving the methods of teaching visual activity to students with hearing impairments based on an innovative approach //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 12. – №. 9.

4. Isoqjonova D. M. Peculiarities of speech development laws in children with hearing impairment //Thematics Journal of Education. – 2022. – Т. 7. – №. 5

5. Sadirova K. Improving the methods of teaching visual activity to students with hearing impairments based on an innovative approach.

"SMART INCLUSION: ЕРТЕ ДАМУ ЭКОЖҮЙЕЛЕРІН ЖОБАЛАУ "ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЖӘНЕ ТҰЛҒАТАНУ

UDC 81'23

THE LIFE AND SCIENTIFIC CONTRIBUTIONS OF O.ZHANIBEKOV: CHARACTERISTICS OF TRANSLATING HISTORICAL AND CULTURAL CONCEPTS

Supervisor: Candidate of Pedagogical **Sciences Kudaibergenova M.R.**
Kalmurat Gulnaz, 4th year student,
specialty 6B02301 – "Translation studies"
O. Zhanibekov University

Түйін

Мақалада Өзбекәлі Жәнібековтің қазақ халқының материалдық мәдениетін де, рухани мәдениетін де қалыптастырудағы күш-жігері қарастырылады. Сонымен қатар, белгілі мемлекет және қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековтің ерекше өміріне қатысты еңбектер зерттеледі. Өзбекәлі Жәнібековтің ғылыми ізденістері Қазақстанның материалдық және рухани мәдениетіндегі рухани көсемнің өмірі мен істеріне және ғылыми зертеулеріне тоқталады.

Резюме

В статье исследуются усилия Узбекали Жанибекова по формированию как материальной, так и духовной культуры казахского народа. Кроме того, будут изучены труды, касающиеся необыкновенного жизненного пути Узбекали Жанибекова, известного государственного и общественного деятеля. Научное исследование Узбекали Жанибекова сосредоточено на научных трудах, жизни и деяниях духовного лидера в материальной и духовной культуре Казахстана.

Ozbekali Zhanibekov dedicated the most of his life to the youth. Abish Kekilbayev, who led the youth group for several years, stated that he assisted several young individuals, and nearly all the esteemed figures referenced in the memoirs are renowned in music, poetry, and sports. «Өзбекәлі хақында» authored by the renowned historian and academician Manash Kozybaev (1931-2002), constitutes an additional item in the volume "Soldier of the Spirit", which has profoundly influenced the global study of personality.

The scientist states, "On this day, individuals convene as though they have reinstated the leaders of Alash, as if they have legitimized them". Ozbekali Zhanibekov was the one who instigated this issue. Moreover, the subsequent assertions of the scientist, a close associate and companion of Uzagi, are pertinent. In the 20th century, Ozbekali Zhanibekov perpetuated the endeavors of their esteemed predecessors. He exhibited his genuine Kazakh pride. In his memoirs, "The One Who Has No Public Interest" [1, 81], academician Serik Kirabayev perpetuates the legacy of the renowned historian Manash Aga. Galym Kirabayev remarked, "I am pleased for one reason: had the ideological work of the Central Committee been led by anyone other than Ozbekali at that time, we would not have successfully addressed these issues." God is revered. As the adage goes, "the end is near, good is approaching", Ozbekali's ascension to this role enhanced the lives of the Kazakhs, validated their grievances, and addressed their deficiencies. Furthermore, the contributions of historian M. Kozybayev and scholar S. Kirabayev, who have extensively examined «ақтаңдақтарды» within the framework of literary research, were conveyed.

His writings include «Қазақтың ұлттық қол өнері» (1982), «Жаңғырық» (1991), «Уақыт керуені» (1992), «Жолайрықта» (1996), «Қазақ киімі» (1996), «Ежелгі Отырар» (1997), «Тағдыр тағылымы» (1996, 1997), and «Таңдамалы шығармалар жинағы» (2011). O. Zhanibekov left a significant legacy, devoting his life to the enhancement of national spirituality. He continually pursued innovation, even throughout his lengthy employment in federal leadership positions. We aim to share profound ideas on Ozbekali Zhanibekov, who profoundly impacted his nation's history, exchange viewpoints, and initiate a new era of "Ozbekali science".

During one of history's most challenging epochs, we discern how to validate the heroes of Alash. Renowned historian among the earliest "Ozbekali scientists" detailed the achievement of this

esteemed individual. Thus, when yesterday's red empire was just emerging, Ozbekali Zhanibek reunited with his people the noble sons of our people Akhmet Baitursynov, Mirzhakyp Dulatov, Magzhan Zhumabayev, Zhusupbek Aimauytov, Shakarim Kudaiter First white bird and swallow of the realm of freedom, the vindication of the lions of Az-Nauryz and Alash, who returned to our people following more than six thousand years of servitude (1731–1991), was We so appreciate Ozbekali Zhanibekov for his unassuming help to our freedom.We cannot afford to overlook their effort [2, 18].

Respected supporter of our national literature, Rakhmankul Berdybay (1927–2012) also adds fresh pages of Ozbekali studies in "The Legacy of Kairatker" [3,123]. Even though he did not have the chance to carry out many of his ideas, he said "O. Zhanibekov, who breathed the oppressive air of the Soviet era and made a significant contribution to the spiritual growth of his people and the revival of their cultural heritage, conscientiously fulfilled his duty to the people, even then". His face gleams before next generations as well as present one. The Ozbekali leader sold the national legacy instead of looking for his people's interests.

Not following glitter or profession, he was a citizen of Alash carrying great the banner of honor and decency. Because he sacrificed his honor above national riches, O.Zhanibekov is a brilliant example for the present and next generations.
Ozbekali Zhanibekov teaches quite compassionately. Born in the Keless area of our southern region, which is particularly valued by the pedagogical community, the name of the founder of Kazakh education, a historian by profession and a well-known graduate of the current Kazakh National Pedagogical University named after Abay in 1952, started his work as a teacher. In this instance, a writer and literary critic who dedicated his whole life to further education, "The work of a teacher is a strong force that makes a citizen out of a person, and a sage out of a child", remarked Academician Zeynolla Kabdolov, who spent his life teaching in his own country. A teacher sacrificing his time and concern for the welfare of others is really normal. Born and fantasized of being a stalker, Ozbekali Zhanibekov "An art lover aiming at developing human skills".

Notes of a man turning forty this year. Leading modern "Ozbekism" is a scientist with outstanding research capacity, a philologist. Doctor of Sciences Kulbek Ergobek claims, "Ozbekali Zhanibek is a measure in itself". Keep your neck neat someone who can generate fresh ideas from fresh information and helps his people for free gauging of knowledge. Thus, among words or phrases, "Ozbekali Zhanibek" is the best one. [4, 20]

Let us keep writing on Zhanibekov, a guy elevated on the pinnacle of Kazakh national spirituality, "Lessons of Ozbekali". Attracting his son Alash to his brother and became the "Ozbekali of the Kazakh people", "Ozbekali Zhanibek kept his personality and heroic spirit pure and without prejudice". Rising from the ashes, he became a hero, served the people and the country, became a "spiritual leader", lived his life as a citizen breathing the national spirit from head to toe..." (M. Shakhanov), a citizen with a national identity and passion for his country who understood how to apply former Soviet policies for the advantage of his people.
In his memoirs on renowned scientist, politician, and public figure Myrzatai Zholdasbekov, his instructor, author produces an amazing work titled «Қалың қазақтың Өзбекәлісі» "(also known as "The Brave Kazakh Ozbekali"). "Ozbekali with a bright face, beautiful dark skin, a unique personality, expert in the history and culture of the country, a source of virtue, depth of thought, image and character of our people, its strength and glory, not less", he remarked.

Black man who never hesitated and disguised his own personality, he was a friend to everybody, a nobleman from his nation. Let us remember the view that zhyrau Tole biy was the Bukhara of our day.

Saint, creator of religion and start-up of the battle for freedom and independence among the Kazakh people. Kazakh people have loved Turkestan for many years. When Taikazan, Nauryz and our fragrant lions return, the national spirit of Ozbekali Zhanibekov a remarkable figure who made an important contribution is a fantastic illustration of spirituality. He will live with his family always.

Basically, they tried everything to be "spiritual leaders" in the annals of their people. Rereading the pieces on nationalist O.Zhanibekov, I came onto a book devoted to «өзбекәлітану». We shared our opinions and somewhat went over the findings of the personality testing. We hope for the moral actions to keep going.

Literature

1. Ergobek K. Rukh Sarbaza. Almaty. “Kazakparat” baspas. 2011 – p. 320 .
2. Ozbekali Zhanibekov. Tandamaly shygarmalar zhinagay. Almaty. “Kazakparat” baspas. 2011 1-kitap, – p. 320, –p.320
3. Ergobek K. Движущая сила нашей нации. Almaty. “Altyn Kitap” baspasy. 2021 – p. 376 .
4. Kekilbayuly A. Omiri Onege.//Rukh Sarbazy. Almaty. “Kazakparat” Baspas. 2011 – p. 320.
5. Kirabaev S. Halyk muddesinin zhokshysy./Rukh Sarbazy. Almaty. “Kazakparat” baspas. 2011 – p. 320
6. Ergobek K. Rukh sardar. Turkistan. “Turan”, 2006 – p. 392.

INCLUSIVE DESIGN: КЕДЕРГІСІЗ КЕҢІСТІКТЕР МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚҰРУ, ИНКЛЮЗИЯҒА АРНАЛҒАН БОЛАШАҚ ҚҰРАЛДАРЫ

ӘӨЖ: 37.014.6

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Арнайы педагогика, 4 курс **Рахмет Д.С.**
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ғылыми жетекші: **PhD доктор., Балтымова М.Р.**

Резюме:

Инклюзивное образование – это важная система, которая предоставляет детям с особыми образовательными потребностями возможность раскрыть свой потенциал и адаптироваться в обществе, интегрируя их в общую систему образования. Эта система помогает им получать полноценное образование, общаться со сверстниками и социализироваться. Инклюзия важна не только для особенных детей, но и для всего общества. Ведь когда каждому ребенку предоставляются равные возможности, он может развивать свои способности и в будущем активно участвовать в жизни общества. Если мы сможем обеспечить качественное образование для детей с особыми потребностями, то создадим толерантное, справедливое и развитое общество с равными условиями для всех.

Summary:

Inclusive education is an important system that gives children with special educational needs the opportunity to reach their potential and adapt to society by integrating them into the general education system. This system helps them to receive a full education, communicate with their peers and socialize. Inclusion is important not only for special children, but also for the whole society. After all, when every child is given equal opportunities, they can develop their abilities and in the future actively participate in society. If we can provide quality education for children with special needs, we will create a tolerant, just and developed society with equal conditions for all.

М.Монтессори: «Мұғалім баланың дамуын басқармайды, керісінше, оның өсуіне кедергі келтірмей, бағыт-бағдар береді».

Қазіргі таңда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың саны күннен-күнге артып келе жатқанын байқауға болады. Біз бұл мәселені күнделікті өмірде де, жаңалықтардан да, зерттеулерден де жиі кездестіремін. Инклюзивті білім берудің маңыздылығы артып, қоғамда ерекше балалардың білім алуына қолайлы жағдай жасау қажеттілігіне көбірек көңіл бөлінуде. Бірақ, бұл әлі де шешімін толық таппаған мәселе деп ойлаймын.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың көбеюіне бірнеше негізгі факторлар әсер етеді. Біріншіден, заманауи технологиялардың дамуы балалардың қарым-қатынас жасау дағдыларына ықпал етуде. Балалар көп уақытын гаджеттермен өткізіп, айналасындағы адамдармен тікелей сөйлесуге аз көңіл бөледі. Екіншіден, инклюзивті білім беру жүйесі толыққанды іске асырылмағандықтан, ерекше балаларға арналған қолдау тетіктері әрдайым тиімді бола бермейді. Кейбір ата-аналар мен мұғалімдер инклюзивті білім беру туралы толық ақпаратқа ие болмауы мүмкін, бұл өз кезегінде балалардың білім алуына әсер етеді. Үшіншіден, экологиялық және генетикалық факторлар да ерекше балалардың көбеюіне әсер ететін маңызды себептердің бірі. Қазіргі заманда қоршаған ортаның ластануы, дұрыс тамақтанбау, созылмалы аурулар мен стресс секілді мәселелер балалардың даму ерекшеліктеріне әсерін тигізіп жатыр. Кейбір балалар қосымша қолдауды қажет ететін ерекше қабілеттерімен дүниеге келеді және олардың әлеуетін толық ашу үшін дұрыс білім беру ортасы қажет.

Мемлекетімізде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қолайлы жағдай жасау үшін инклюзивті білім беру жүйесі енгізілуде. Арнайы бағдарламалар мен әдістемелер жасалып,

мұғалімдер мен логопедтердің біліктілігін арттыруға көңіл бөлінуде. Дегенмен, бұл бағытта әлі де атқарылатын жұмыстар көп. Ерекше балалардың қоғамға толықтай бейімделуі үшін мектептерде инклюзивті білім берудің тиімді механизмдерін дамыту, қолжетімді ресурстарды көбейту және ата-аналармен тығыз байланыс орнату маңызды.

Қазіргі таңда Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Мемлекет ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы білім беру жүйесіне теңдей қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін түрлі шараларды іске асыруда. Мысалы, жалпы білім беретін мектептерде педагог-психологтар жұмыс істейді, оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетіледі, арнайы техникалық және компенсаторлық құралдар қарастырылған.

Дегенмен, инклюзивті білім беруді дамыту – Қазақстанның білім саясатының негізгі басымдықтарының бірі. Ерекше балалардың жалпы білім беретін мектептерде, білім алуы олардың әлеуетін толық ашуға көмектеседі. Сонымен қатар, бұл үрдіс қоғамның ерекше адамдарға деген көзқарасын өзгертеді, оларды қолдауға және тең мүмкіндіктер жасауға ықпал етеді. Қазақстанда инклюзивті білім беру ерекше балалардың жалпы білім беру жүйесіне бейімделуіне, олардың кемшіліктерін артықшылыққа айналдыруына, сонымен қатар қоғамның ерекше қажеттіліктері бар адамдарға деген көзқарасын өзгертуді көздейді.

«**Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттары ретінде мыналар ерекшеленеді:**

1. Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытуға арналған нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық тетіктерді жетілдіру;
2. Білім алушыларға жеке коррекциялық-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету, жайлы білім беру ортасын құру;
3. «кедергісіз орта» қалыптастыру;
4. Арнайы білім беру қажеттіліктері бар адамдардың техникалық және кәсіптік, жоғары білім деңгейлерінде оқуы үшін жағдай жасау, болашақта кәсіп игеруіне мүмкіндік беру;
5. Ерте диагностика әдістері мен тәсілдерін әзірлеу;
6. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектепке дейінгі жастағы балалардың инклюзивті білімге теңдей қол жеткізуін қамтамасыз ету механизмін әзірлеу;
7. Инклюзивті білім берудегі білім деңгейлері арасындағы сабақтастықты қамтамасыз ету» [1; 23].

Инклюзивті білім беру жүйесі тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлемде маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Көптеген елдер барлық балаларға, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға да тең мүмкіндік беру үшін өздерінің білім беру жүйесін жетілдіруде. Бұл білім беру жүйесін жаңарту, оқыту әдістерін бейімдеу, қолайлы орта қалыптастыру және әр балаға қажетті қолдау көрсетуді қамтиды.

Қазір көптеген дамыған мемлекеттер инклюзивті білім беру саясатын белсенді түрде енгізіп жатыр. Мысалы, Финляндия, Канада, АҚШ, Жапония сияқты елдерде инклюзивті білім беру жоғары деңгейде дамыған. АҚШ-та инклюзивті білім беруді дамыту үшін бірқатар маңызды заңдар мен бағдарламалар енгізілген. Олардың бірі – «**IDEA (Individuals with Disabilities Education Act)** заңы, ол ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алу құқықтарын қорғап, оларға арнайы педагогикалық қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді. Бұл заңның мақсаты – ерекше қажеттіліктері бар балаларға тең мүмкіндіктер беру арқылы оларды жалпы білім беру жүйесіне тарту» [2]. Сонымен қатар, АҚШ-та білім беру саласында **Response to Intervention (RTI) және Universal Design for Learning (UDL)** сияқты маңызды бағдарламалар да енгізілген. *RTI* бағдарламасы – бұл балалардың оқу үлгерімін бағалауға негізделген жүйе. Бұл бағдарлама арқылы оқушының қажеттіліктеріне сай қосымша қолдау көрсетуге мүмкіндік туады, яғни оқушылардың оқу қабілеттері бағаланып, керекті көмек беріледі. *UDL* бағдарламасы болса, әр баланың ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту әдістерін бейімдеуді көздейді. Бұл бағдарламаның мақсаты – әр түрлі қажеттіліктері бар оқушыларға оқу процесінде мүмкіндігінше көбірек таңдау жасауға мүмкіндік беру.

Финляндия инклюзивті білім беру саласында дамыған елдердің бірі болып табылады, және оның заңнамалық базасы өте кең. Мұнда ерекше назар аударылған мәселелердің бірі —

мүгедектігі бар адамдардың кәсіби білім алуы мен қайта даярлауы, бұл оларға жұмысқа орналасуға және өз-өзіне толыққанды дамуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру Финляндияда 2008 жылы ресми түрде бекітілді, алайда оның жүзеге асырылу тәжірибесі арнайы білім беру жүйесімен байланысты 20 жылдық тарихқа ие.

«Финляндияда ауыр түрдегі бұзылыстары бар балаларды оқыту үшін арнайы білім берудің келесі формалары қолданылады:

1. **Жарты күндік арнайы білім беру.** Жарты күндік арнайы білім беру оқуда аздаған қиындықтарға тап болған оқушыларға арналған басқа сабақтармен қатар өткізіледі. Мұндай арнайы сабақтарға қатысу үшін ресми шешімнің қажеті жоқ. Олар жеке, шағын топтарда немесе бір мезгілде өткізілуі мүмкін, бұл оқытуды барынша икемді етеді. Бұл сабақтарды арнайы білім беру саласына маманданған мұғалімдер жүргізеді. Ерте кезеңде қолдау көрсету құралы ретінде осындай оқыту түрін пайдалану оқушының өзін-өзі бағалауына және оқу нәтижелеріне оң әсер етеді.

2. **Жалпы арнайы білім беру.** 2008 жылы 11,2% ұл және 5,5% қыз бала арнайы білім алуға ресми шешім қабылдады. Мұндай сабақтарға қатысу туралы шешім оқушының денсаулық жағдайына, даму кідірісіне, дисфункцияға немесе басқа да ұқсас себептерге байланысты жалпы сабақтарға қатыса алмауы кезінде қабылданады» [3; 43-46].

Инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыру үшін тек заңнамалық негіздер мен бағдарламалар ғана емес, сонымен қатар жоғары білікті педагогтар да қажет. Осы тұрғыдан алғанда, мұғалімнің инклюзивті оқытуға деген дайындығы мен құзыреттілігі аса маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер тек пәндік білім берумен шектелмей, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдаудың заманауи әдістерін меңгеруі тиіс. Сонымен қатар, олар психологиялық және педагогикалық қолдауды тиімді ұйымдастырып, әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту стратегияларын бейімдей білуі керек.

Осылайша, кәсіби құзыретті мұғалім – өз пәнін жетік білетін ғана емес, сонымен қатар балалармен тіл табысып, олардың қызығушылығын арттыра алатын тұлға. Сонымен бірге, мұғалімнің кәсіби дамуға үнемі ұмтылуы да маңызды. «Инклюзивті білім беру педагогтарының кәсіби қызметі дәстүрлі мұғалімдік қызметтің шеңберінен шығып, әлеуметтік-педагогикалық, реабилитациялық, консультативті-диагностикалық, психотерапиялық, түзету бағытындағы және басқа да «мұғалімдік емес» қызмет түрлерімен тығыз байланысты. Бұл қызметтің барлығы бір мақсатқа, яғни өмір сүру мүмкіндіктері шектеулі адамға арнайы білім беру арқылы оның әлеуметтік бейімделуі мен интеграциясына жәрдемдесуге бағытталған. Коррекциялық-педагогикалық қызмет моделі аясында өз функциялық міндеттерін орындау үшін педагог белгілі бір білімдерге, дағдыларға, икемділіктерге, жеке қасиеттерге және адамгершілік құндылықтарға ие болуы тиіс» [4; 242-243].

Инклюзивті білім беру жүйесінде мұғалімнің құзыреттілігіне қойылатын негізгі талаптар өте маңызды. Мұғалім психологиялық және педагогикалық дағдыларға ие болуы керек, яғни әртүрлі қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істей алуы қажет. Ол әр оқушының ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді оқыту әдістерін қолдана білуі керек. Сонымен қатар, дифференциалды оқыту принциптерін пайдаланып, әр баланың жеке оқу қарқынына сай әдістерді қолдану қажет.

С.С. Жубакованың «Теория и практика инклюзивного образования» атты еңбегінде инклюзивті білім беру жағдайында педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жолдары бойынша бірнеше маңызды аспектілер қарастырылған. Автор инклюзивті білім беруде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін жүйелі және кешенді әдіс-тәсілдерді ұсынады. «Қойылған мақсатқа сәйкес, біз инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мұғалімді кәсіби қызметке даярлаудың келесі міндеттерін бөліп көрсетеміз:

1. Инклюзивті педагогика әдіснамалық және концептуалдық білімдерін меңгеруге ықпал ету;
2. Инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті ұйымдастыру мен жүзеге асырудың инновациялық технологияларына, формаларына, әдістері мен құралдарына үйрету;

3. Болашақ мұғалімде маңызды жеке және кәсіби қасиеттер мен сапаларды (адамгершілік, мейірімділік, төзімділік, сенім, икемділік, мобильділік, коммуникабельділік, жауапкершілік, сенімділік және т.б.) қалыптастыруға ықпал ету» [5; 89]

Осылайша, мұғалімнің негізгі міндеті тек пәндік білім беру ғана емес, сондай-ақ әртүрлі қабілеттері мен қажеттіліктері бар оқушыларды қолдауды қамтиды. Осыған байланысты, инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің өзара қарым-қатынас дағдылары, тұлғалық қасиеттері мен кәсіби дайындық деңгейі маңызды рөл атқарады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы тек ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін ғана емес, жалпы қоғам үшін де өте маңызды. Мұндай жүйе әрбір баланың жеке мүмкіндіктерін толық ашуға, оның дамуындағы ерекшеліктерін ескере отырып, қолдауға бағытталған. Инклюзивті білім беру болашақ мұғалімдерден жоғары кәсіби құзыреттілік, адамгершілік қасиеттер мен балалардың әртүрлі қажеттіліктерін түсіну, сондай-ақ олармен дұрыс жұмыс істей білу дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Мұғалімнің рөлі тек білім берумен шектелмей, балалардың әлеуметтік бейімделуін, психологиялық және эмоциялық қажеттіліктерін ескере отырып, тиісті қолдау көрсетуге бағытталуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Л.Н.Лиходенова Теория и практика инклюзивного образования. Учебное пособие для группы специальностей «Образование», 2017. - С.23
2. IDEA (Individuals with Disabilities Education Act) 2004. Sec. 300.22 Individualized education program URL: https://sites.ed.gov/idea/regs/b/a/300.22
3. Б.С.Байменова Развития инклюзивного образования в Казахстане и за рубежом, 2017 – С.43-46
4. Тебенова К.С., Каргин С.Т., Заркенова Л.С., Рымханова А.Р. Основы инклюзивного образования. Учебное пособие, 2017 – С.242-243
5. С.С.Жубакова Теория и практика инклюзивного образования. 2017 – С.89

ӘӨЖ 372.3/4

ЕБҚ БАР БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ӘЛЕУМЕТТІК-КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Танабаева Гульмира Тулебаевна
Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ, ф.ғ.к., аға оқытушы

Резюме

В статье рассказывается о важности формирования социально-коммуникативных навыков детей с ООП на основе сказкотерапии. С помощью сказкотерапии теория предлагает аспекты и эффективные способы ее использования. Приведены примеры видов эффективных направлений сказкотерапии. Провели анализ типов сказок, используемых в сказкотерапии, ее значимости в коррекционной работе.

Summary

The article describes the importance of developing the social and communication skills of children with disabilities based on fairy tale therapy. With the help of fairy tale therapy, theory offers aspects and effective ways to use it. Examples of effective types of fairy tale therapy are given. We conducted an analysis of the types of fairy tales used in fairy-tale therapy and its importance in correctional work.

ЕБҚ бар балаларды коммуникативтік дағдыларын дамытып, әлеуметтендіру мәселесі соңғы жылдары көкейкесті мәселелердің бірі болып табылады. ЕБҚ бар балалардың көпшілігінде сөйлеу қарым-қатынасы мен үйлесімді сөйлеуі дағдылары кеш және дұрыс емес қалыптасады. Бұл тұлғааралық қарым-қатынастың дамуына, әлеуметтенуіне кедергілер тудырады. Күнделікті өмірде келесідей қиындықтарға ұшырасуы ықтимал:

- балалар айналасындағы құрдастарымен және ересектермен коммуникативтік қарым-қатынасқа түспейді немесе қиындықтар туындайды;

- өз ойларын дәйекті түрде жеткізе алмайды, тек басқалардың бастамасымен коммуникативтік қарым-қатынасқа түседі.

Жоғарыдағы аталған қиындықтар ЕБҚ бар балалардың мазасыздығының жоғарылауымен, әлеуметтік қарым-қатынастың шиеленісуімен, қорқынышпен, агрессивтілікпен, сезімталдықпен бірге жүреді, өйткені балалардың мінез-құлық ауытқуларына және «мендік» теріс бейнесін қалыптастыруға алып келеді. Қазіргі білім беру саласында ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу және оқыту мәселелері өзекті болып отыр. ЕБҚ бар балаларды білім беру кеңістігіне сәтті енгізудің маңызды шарты олардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін барынша ескеру болып табылады. Сонымен қатар, осы санаттағы балалармен түзету жұмыстарының тиімділігі көбінесе коммуникативті дағдылардың қалыптасу деңгейіне байланысты.

Бұл мәселені шешудің тиімді жолдарының – **ертегі терапиясы**ның мүмкіндіктерін пайдалану. М.Эриксон негіздеген ертегі терапиясы әдісі жиырмасыншы ғасырдың алпысыншы-жетпісінші жылдарының басында пайда болды. ТМД елдерінде ертегі терапиясы әдісі тоқсаныншы жылдардың басынан бастап И.В.Вачков, Д.Ю.Соколов, С.К.Нартова-Бочавер қарастырған. Ертегі терапиясын зерттеуге шетелдік психологтар мен педагогтер Е.Лисина, М.Осорина, Е.Петров, И.Вачков, Г.Азовцев, А.И.Константинова, Т.Д.Зинкевич-Евстегнеева, Т.М.Грабенко, А.Гнездилов, Д.Соколов өз үлестерін қосқан. Олардың көпшілігі ертегі терапиясы процесіне арналған әдістемелік және әртүрлі жұмыс нұсқаларын ұсынады.

Ертегі терапиясы ежелден бері бар және тиімді қолданылып келе жатқан әдіс. Қазақ халық ауыз әдебиетінде де ертегі жанрының бала тәрбиесінде алар орны ерекше. Халық ертегілері балалардың ой-өрісін, дүниетанымын, қиялын, зиятын дамытатын негізгі құралдарының бірі болып табылады.

В.Сухомлинский [1] ертегінің арқасында мектеп жасына дейінгі балалар әлем туралы физикалық тұрғыдан ғана емес, психикалық-сенсорлық деңгейде де біле алады деп тұжырымдады. Ал Т.Зинкевич-Евстигнеева [2] ертегі терапиясы – психотерапия мен педагогикадағы бағыт қана емес, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттердің психологиясы, педагогикасы, психотерапиясы мен философиясының көптеген жетістіктерінің синтезі. И.П.Савчук [3] ертегіні қазіргі адамның агрессивті мінез-құлқын түзетудегі керемет құрал тұрғысынан қарастырған.

Балалардың әлеуметтік, коммуникативтік дағдыларын дамыту бойынша отандық ғалымдар Н.Құлжанова, Б.Баймұратова, А.Бақраденова, Ә.Әмірова, Р.Жұмағожина, А.Меңжанова, Ғ.З.Таубаева, К.Ж.Атымова [4, 34 б.] т.б. өз еңбектерінде көркем шығарма мен халық ауыз әдебиетінің маңыздылығын қарастырған.

Тәрбиеші – қазіргі әлемдегі балаларды бағдарлауға көмектесетін негіз. Тұлғаның шығармашылығы баланың әр түрлі іс-әрекеттерінде ашылады, сондықтан ертегі терапиясы шығармашылық сөйлеу мәнерін қалыптастырудың негізі болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда баланың психикасын дамыту психологтар мен педагогтерінің еңбегі болып табылады.

Қазіргі кезеңде балалардың когнитивті және коммуникативті дағдыларын дамыту маңызды орын алады. Ата-аналар балаларының ерекшеліктеріне қарай мамандар жүгінуде. Дегенмен, балаға қай әдіс тиімді екенін анықтауда біршама қиындықтар кездеседі. Ол маманның шығармашыл болуын қажет етеді. Бүкіл әлемде балалардың әлеуметтік-эмлционалдық, когнитивтік, коммуникативтік дағдыларын дамытуда ертегі терапиясы өз маңыздылығын жоғалтпауда.

Ертегінің негізгі мақсаты – ЕБҚ бар балалардың коммуникативті қиындықтарын жою . Қарым-қатынастағы қиындықтар түсініспеушіліктен туындауы мүмкін немесе субъективті факторлар және қарым-қатынасқа кедергі болады. Бұл ертегі терапиясының керемет мүмкіндігі.

Ертегі терапиясы әдісі балаға ертегінің өзіндік ғажайып сюжеті мен желісі арқылы өзін тануға мүмкіндік береді. Сүйікті ертегісін қайта оқып немесе тыңдай отырып, оқырман немесе тыңдаушы өзіне жақын кейіпкерді бейсаналық түрде ажыратады, оның мінез-құлқы мен іс-әрекеті адам үшін қолайлы деп саналады. Бұл әдіс қойылған мақсаттарға сәйкес анықталатын көптеген бағыттарға ие.

Зерттеушілер ертегі терапиясының келесі бағыттарын анықтайды:

Өмірлік мәселелерді шешу. Адамға белгілі бір жағдайда мінез-құлық моделін жасауға көмектеседі. Ертегілерде белгілі бір мәселені және оны жеңуге арналған көптеген тиімді ұсыныстарды көре аласыз. Осылайша, оқырманға өмірлік міндеттерін шешудің ең жақсы нұсқасын таңдау мүмкіндігі беріледі. Мысалы, шыншыл, хайуанаттар жайындағы ертегілерді қарастырсақ болады («Ауырған арыстан», «Арыстан, түлкі, қасқыр», «Аяз би» ертегілері).

Тәжірибені беру. Ертегілер арқылы халықтың тарихымен, өмірлік тәжірибелерімен жас ұрпаққа жеткізеді, адамгершілік нормалар мен жақсылықтарды үйретеді, «не жақсы? не жаман?» екенін көрсетеді. Өйткені, баланың өміріндегі алғашқы ұстаздары - өздерінің сүйікті ертегілері болып табылады. Мысалға, «Мақта қыз бен мысық», «Ұр тоқпағым, ұр!» ертегілерінің сюжеті балаларға керемет тәжірибелік мысал бола алады.

Ой-санасын дамыту. Ол үш жастан он екі жасқа дейінгі балаларды қолдануда тиімді. Ересектер балаға ертегі оқығанда, одан кейін кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талдауды, оның кім жақсы кейіпкер деп санайтынын және кім жоқ екенін айтуды немесе оқиғаның жалғасын ойлап табуға мүмкіндік жасайды. Осылайша, баланың ой-санасы, есте сақтау қабілеті, шығармашылығы дамиды. Ертегі терапиясын пайдалану барысында халық ертегілерімен қатар, әлем ертегілерін пайдалануға да болады.

Емдеу-психиатриялық бағыт. Терапевтік әдіс адамға өз ертегісін ойлап табуға және оны психологқа көрсетуге мүмкіндік береді. Соңғысы интерпретация жүргізеді және болашақта жұмыс істеуге тура келетін мәселелерді анықтайды [5, б.135]. Ертегі терапиясының артықшылығы – диагностикадан, алдын-алудан, даралықты дамытудан бастап түзетуге дейінгі көптеген қажетті технологияларды қамтиды.

Ертегі терапиясының бағыттары мен функцияларын қарастыра отырып, бұл әдіс қорқынышты жеңуге, күнделікті тұрмыстық дағдылар мен қоршаған ортаға деген сүйіспеншілікті оятуға, қиял мен сөздік қорын дамытуға, тұлғалықты ашуға, қиындықтардан сақтандыруға, өзін-өзі бағалауды арттыруға, жақсылықты жамандықтан бөлуге, өмірлік қиындықтарды жеңуге үйретуге көмектеседі деп айтуға болады. Ертегі терапиясы ЕБҚ бар балаларда әлеуметтік-коммуникативтік дамыту ретінде маңызды.

Ертегі терапиясының ұйымдастырылған іс-әрекетте пайдалану адам өмірінің бірнеше аспектілеріне әсер етеді, олар өз кезегінде олардың коммуникативтік және әлеуметтік көзқарастарын ашады. Ертегінің сюжеті арқылы баланың нақты өмір сүретінін және оны не мазалайтынын білуге болады. Осы кезеңнің соңында ғана одан әрі емдеуді құруға болады.

Ертегі терапиясының келесі заманауи әдістері ерекшеленеді:

Ертегі әдісі арқылы балаларды оқыту бұрыннан бар жұмыс. Ұйымдастырылған іс-әрекетте барлығына белгілі жұмыс пысықталады. Кейіпкерлер мен олардың өзара қарым-қатынасы талқыланады. Балаларға ертегінің сюжетін құрастырту. Осының негізінде педагог баланың жағдайын, отбасындағы және достарындағы әлеуметтік және коммуникативтік қарым-қатынасты егжей-тегжейлі зерттеуге көмектесетін ертегі құрастырады.

Ертегіні театрландыру немесе сахналау. Бұл әдіс балаға актер болуға және белгілі бір эмоционалды мағынасы бар рөлді алуға мүмкіндік береді.

Ертегінің аяқталуы бойынша жұмыс. Бұл әйгілі ертегінің талқылауы болуы мүмкін, оның соңын өзгерту ұсынылады. Сонымен қатар, баланың жалғасы туралы ойлана аласыз.

Ертегі сюжеті бойынша арт-терапевтік жұмыс. Мұнда белгілі бір шығарманың мазмұны негізінде сурет салуды, мүсіндеуді немесе құрастыруды көздейтін бейнелеу шығармашылығы негізге алынады [5, 66-бет].

ЕБҚ бар балалардың ертегі терапиясы арқылы нәтижелі болуы үшін оған алдын-ала дайындалу керек. Таңдалған әдіске сүйене отырып, үлестірме материалдар (суреттер, қарындаштар, альбом парақтары, пластилин және т.б.), кітаптар, суреттер, музыка, костюмдер дайындалады, өткізудің оңтайлы әдісі таңдалады (үстелдерде, шеңберде, еденде отыру), сабақ жоспары белгілі бір құрылымға сәйкес құрылады.

ЕБҚ бар балаларға арналған ертегі терапиясы баланың жан-жақты дамуына да, оның коммуникативті дағдыларын дамытуға да бағытталған ең тиімді әдіс болып табылады. Сабақ жеке түрде де, топтық түрде де (он екі адамға дейін) өткізілуі мүмкін.

Ертегілер баланың жасына сәйкес таңдалады. 1 жастан 4 жасқа дейінгі балаларға Жануарлар басты кейіпкерлер болатын шығармалар қолайлы. 5 жастан 6 жасқа дейінгі балаларға қиял-ғажайып ертегілерді пайдалану тиімді.

Ертегі терапиясында қолданылатын ертегілердің түрлері:

Дидактикалық ертегі – балаларға жаңа ұғымдар (үй, табиғат, отбасы, қоғамдағы мінез-құлық ережелері және т.б.) туралы әңгімелеу үшін жасалған. Мұндай ертегілердегі тапсырмалар балаға алған білімдерін бірден іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді. Дидактикалық ертегіні кез-келген ыңғайлы түрде айтуға болады (әңгіме, мультфильм немесе жай ойын). Бұл баланың қызығушылығын тудыратын және күнделікті іс-әрекетті жандандыратын дидактикалық ертегі.

Психологиялық ертегі – баланың жеке дамуын бағыттауға және байытуға арналған. Көркем ертегі – балаларды адамзаттың эстетикалық принциптерімен, дәстүрлерімен таныстырады. Диагностикалық ертегі-баланың мінезін анықтауға көмектеседі және оның әлемге деген көзқарасын анықтайды.

Медитациялық ертегі – бұл ертегінің ерекше түрі, ол тыңдаушының бейсаналығымен оның қиялында жарқын визуалды бейнелер жасау арқылы байланысады (ұйықтар алдында ертегі) [7, 74-бет].

Балалармен жұмыс кезінде жетістікке жетуге көмектесетін әдістер:

Ертегіге негізделген практикалық іс-шаралар. Баланың немен айналысқанды ұнататынын анықтау керек (сурет салу, мүсіндеу, салу және т.б.) және оның қалауын сабақ құрылымына қосу керек. Осылайша, практикалық іс-әрекет барысында әңгіме күтіледі, материал бекітіледі және коммуникацияны дамыту үшін шекаралар кеңейеді. Қызығушылық ересек. Психолог оқиғаны оқып отырып, ертегіге енуі керек, содан кейін ғана ол шығарманың қажетті мағынасын балаға жеткізіп, оны қызықтыра алады. Ертегілердің эмоционалды дизайны. Мектеп жасына дейінгі балаларды шығармаға қызықтыру үшін ертегі кейіпкерлеріне тән эмоцияларды көрсету керек. Бұған мәнерлеп оқу, интонация, мимика, қимылдар көмектеседі. Баланың көңіл-күйі бойынша жұмыс. Егер нәресте ренжісе, жеткілікті ұйықтамаса немесе шаршаса, онда ертегі терапиясы сабағын кейінге қалдыру керек, өйткені ол жұмысқа кіре алмайды, тек одан да қайғылы болады.

Қорытындылай келгенде, ЕБҚ бар балаларды когнитивті, коммуникативті дағдыларын дамытып, әлеуметтендіру барысында балалардың жасы мен жеке ерекшеліктерін есепке алу. Ұйымдастырылған дайындалу барысында жасына және жеке ерекшеліктеріне сәйкес шығарманы таңдау қажет, сол кезде жұмыс нәтижелі болады.

Әдебиеттер

1. Сухомлинский В.О. Вибрані твори. – Київ: Радянська школа, 1977. – 670 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Формы и методы работы со сказками. – Санкт-Петербург: Речь, 2008. – 240 с.
3. Savchuk I.P., Karabulatova I.S., Golubtsov S.A., Zelenskaya V.V., Akhmetova B.Z. Language features of the legend's genre as the basis of storytelling technology in advertising discourse // Amazonia Investiga. – 2019. – No. 21, Vol. 8. – P. 522–530.
4. Еркебаева С.Ж. Жаңартылған білім мазмұны жағдайында мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдысын дамыту. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2023. - 211 б.
5. Vachkov I.V. Fairytale therapy today: determining its boundaries and content // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2016. – No. 233. – P. 382–386.
6. Насибуллина, А.Д. Сказкотерапия как средство коррекции речевых нарушений в дошкольном возрасте А.Д. Насибуллина, М.Н.Хаустова //Актуальные направления научных исследований: от теории к практике: материалы VI Междунар. науч.–практ. конф. (Чебоксары, 27 сент. 2015 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.]. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2015. - С.73-75.

ЕББҚ ОҚУШЫЛАРҒА БЕЙІМДЕЛГЕН ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІ

Ғылыми жетекші: PhD доктор **Балтымова М.Р.**
«Арнайы педагогика» мамандығының 3 курс студенті
Исатаева А.Б.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Түйін:

Мақалада ЕББҚ бар балаларға инклюзивті білім беру процесі, сондай-ақ цифрлық технологиялар арқылы балаларға тиімді білім беру әдістері қарастырылған, ЕББҚ бар балаларға қашықтықтан білім беру проблемалары және мұғалімдердің осындай балалармен жұмыс жасаудағы қиындықтары сипатталған, бұл бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады.

Резюме:

В статье рассматривается процесс инклюзивного образования детей с ООП, а также эффективные методы обучения детей с помощью цифровых технологий, описываются проблемы дистанционного образования детей с ООП и трудности педагогов в работе с такими детьми, что является актуальным вопросом на сегодняшний день.

Summary:

The article examines the process of inclusive education of children with PLO, as well as effective methods of teaching children using digital technologies, describes the problems of distance education of children with PLO and the difficulties of teachers in working with such children, which is an urgent issue today.

Цифрлық технологиялардың арқасында инклюзивті білім берудің тиімділігі артып келеді. Әсіресе арнайы бағдарламалар, интерактивті платформалар мен онлайн ресурстар ЕББҚ оқушылардың оқу материалын өз қарқынында меңгеруіне мүмкіндік береді. Мысалы, көру қабілеті шектеулі оқушылар үшін экранды дыбыстау құралдары, ал есту қабілеті төмен балалар үшін субтитрлер мен ымдау тілімен сүйемелденетін бейнематериалдар кең қолданыс табуда. Соңғы бірнеше жылда білім беру кеңістігінің тұжырымдамасы айтарлықтай өзгерді. Қазіргі уақытта гаджетті пайдаланатын білім алушылар әлемнің кез келген жеріндегі білім беру платформаларына қол жеткізе алады. Әрине, білім беруде ақпараттық технологияларды пайдалану мүмкіндігі шектеулі және денсаулығында шектеулер бар адамдарға неғұрлым көп мүмкіндік береді. Білім беру процесін цифрландыру қазіргі уақытта оқушыларды үздіксіз оқытудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Бүгінгі таңда білім беруді цифрландыру ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын материалды ұсынудың кең ауқымын қамтиды. Қазіргі уақытта қашықтықтан оқыту білім беруде жетекші орын алады. Интеграция жағдайында қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін, техникалық және әдістемелік қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық аспектілерін оқу орны толық көлемде қамтамасыз етуге тиіс. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін қалыптастыруға бағытталған бейімдеу технологияларын талдау мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқытудың біртұтас көзқарасын қалыптастыру қажеттігін көрсетеді [1, 78].

Цифрлық технологиялардың көмегімен мұғалімдер оқушылардың білім деңгейі мен қажеттіліктеріне қарай дербестендірілген оқу бағдарламаларын жасап, нәтижесінде олардың әрқайсысының әлеуетін барынша арттыра алады. Бүгінгі таңда оқу процесін бейімдейтін көптеген электронды оқулықтар бар. Эксперименттік зерттеулер көрсеткендей, технологияны қолдану бұл оқушылардың қызығушылығы мен үлгерімін арттырады. Мысалы, мобильді қосымшалар мен 3D модельдеуді пайдаланған мұғалімдер осылайша инклюзивті білім алушылардың есептеу және инженерлік пәндерге деген қызығушылығын арттырды. Оқу іс-әрекеті – бұл әртүрлі іс-әрекеттер мен қарым-қатынас формалары процесінде білім мен дағдыларды игеру, яғни жаңа тәжірибені, әдеттерді, дағдыларды, білімді игеру процесі. Бұл міндеттерді мұғалім өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауға ауысатын сыртқы бақылау мен сыртқы бағалау негізінде қояды. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, әртүрлі оқу жағдайларында оқушылар айтарлықтай ерекшеленеді, бұл олардың психологиялық күйлерінің айырмашылығын көрсетеді. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды бөлек оқыту мұндай балалардың қоғамнан алшақ болуына әкелді, олар қоғамға бейімделу қиын. Білім беру – бұл білім

алушының белгіленген мемлекеттік білім деңгейлеріне қол жеткізуі туралы мәлімдememен бірге адам, қоғам, мемлекет мүддесі үшін тәрбие мен оқытудың мақсатты процесі және қол жеткізілген нәтижесі. ЕББҚ әр тобында мұғалім қанағаттандыруы керек өзіндік білім беру қажеттіліктері бар. Мұндай оқушылардың білім беру процесінде көптеген айырмашылықтар бар, бірақ цифрлық технологияларды қолдану мұғалімдерге сабақта ыңғайлы орта арқылы осындай балаларға жақындауға көмектеседі. Жалпы білім беретін сынып оқушылары мен мүмкіндігі шектеулі оқушылар оқу іс-әрекетін дамытудың жалпы заңдылықтарына ие [2, 98].

Қоғамның міндеті – мүмкіндігі шектеулі білім алушылар үшін ғылым мен білім әлемін қолжетімді ету. Бұл мәселенің шешімі инклюзивті білім болуы мүмкін. Ол жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту процесін қамтиды. Инклюзивті білім барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз етеді және ерекше қажеттіліктері бар оқушылар үшін ерекше жағдай жасайды. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуына қолжетімділікті қамтамасыз ететін барлық балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан барлығына білім берудің қолжетімділігін көздейтін жалпы білім беруді дамыту процесі. Оның мақсаты – мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуда кедергісіз орта құру. ЕББҚ оқыту үшін қажетті шаралар кешені білім беру мекемелерін техникалық жарақтандыруды да, өзара іс-қимылды дамытуға бағытталған педагогтар мен басқа да оқушылар үшін арнайы оқу курстарын әзірлеуді де білдіреді. Инклюзия – бұл білім берудің ең жақсы жолы, өйткені әр оқушы әр түрлі және шынымен ерекше тәсілді қажет етеді. Инклюзивті білім беру-бұл барлық балалардың жалпы білім беретін мекемелерде оқи алатынын растайтын және білім беру құрылымдарына барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін үздіксіз дамып келе жатқан динамикалық процесс. Мекеменің дайындығы кедергісіз орта құру және кадрларды кәсіби даярлау болып табылады. Инклюзивті білімі бар білім беру мекемесінің алдында тұрған негізгі міндеттер – физикалық қол жетімділік пен білім беру процесінің қол жетімділігі [3, 56].

Білім беру процесін цифрландыру қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың үздіксіз білім алуының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Білім алу, өз кезегінде, қазіргі қоғамдағы балалардың әлеуметтенуінің және денсаулығының шектелуінің факторы ретінде әрекет етеді. Тиісінше, ЕББҚ білім беру ресурстарына, ақпаратқа және кәсіби даму құралдарына қол жетімділігі бірдей болуы керек. Ақпарат қолжетімді болуын қамтамасыз ету үшін мұғалімдерде цифрлық білім беру аясында материалды ұсыну әдістері болуы керек. Бүгінгі таңда білім беруді цифрландыру ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын материалды ұсынудың кең ауқымын қамтиды. Қазіргі уақытта қашықтықтан оқыту білім беруде жетекші орын алады. Интеграция жағдайында қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері, ұйымдастырушылық аспектілері техникалық және әдістемелік Әрине, педагогикалық үдерістегі цифрлық технологиялар мүмкіндігі шектеулі балаларға көптеген оқу мүмкіндіктерін береді. Әртүрлі электронды платформалар, курстар түрінде ұсынылған қашықтан оқытудың кең ауқымы бар. Осыған байланысты оқу-тәрбие процесінде мұғалімнің жоғары деңгейі, жеке қолдау, өзара әрекеттестік және қарым-қатынас қызметі үлкен маңызға ие болады. Бұл тұрғыда бейімделген оқыту кері байланыс, мүмкіндіктер мен ресурстар жасау арқылы оқушының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған тәсіл болады [4, 122].

Кесте-1. ЕББҚ оқушыларға арналған цифрлық технологиялардың түрлері мен олардың қызметі

Цифрлық технологияның түрі	**Қызметі, мақсаты**	**ЕББҚ санатына бейімделуі**
Экранды дыбыстау құралдары	Мәтінді дыбыс арқылы жеткізу	Көру қабілеті бұзылған оқушыларға
Субтитр және ымдау аудармасы бар видеосабақтар	Есту қабілеті бұзылғандарға визуалды қолдау көрсету	Есту қабілеті бұзылған оқушыларға
Интерактивті жаттығу	Тапсырмаларды ойын	Оқу дағдысы төмен, назар

платформалары	арқылы орындату, оқу мотивациясын арттыру	аударуы әлсіз оқушыларға
Арнайы білім беру бағдарламалары	Сөйлеу қабілетін дамыту, жаттықтыру	Сөйлеу және тілдік дамуы тежелген оқушыларға
Адаптивті оқу платформалары	Оқушының деңгейіне қарай оқу мазмұнын өзгерту	Танымдық даму ерекшелігі бар оқушыларға
Онлайн кері байланыс құралдары	Мұғаліммен жеке байланыс орнатып, нақты көмек көрсету	Барлық ЕББҚ санаттарына бейімделе алады

Цифрлық технологиялар білім беру процесіне оқушының жеке ерекшеліктерін енгізу мүмкіндіктерін пайдалануға бағытталған, яғни олар принципке негізделген. Сондай-ақ, бұл технологиялардың когнитивтік білім беру технологияларымен ортақ ұқсастықтары бар, өйткені оқыту процесіне онлайн-дәрістер, электронды оқулықтар, оқу бейнематериалдарын енгізу танымдық саласын өзгертеді. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда цифрлық технологияларды қолдану жоғарыда аталған қиындықтармен қатар, әсіресе ақпаратты қабылдау қабілеті, психологиялық ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Бұл проблемаларды балалардың мәселелері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін арнайы бейімделген бағдарламалар жасау арқылы шешуге болады. Оқытуды цифрландыру арқылы бейімделген бағдарламаларды жүзеге асыруға келетін болсақ, олар білім алушының іс-әрекетіне нақты уақыт режимінде жауап беретін және оқу траекториясын реттеуге мүмкіндік беретін білім беру ақпараттық-коммуникациялық технологиялары. Қазіргі уақытта білім беруді цифрландыру бүкіл білім беру үдерісінде басымдық болып табылады. Сандық технологияларды қолдану алгоритмі, ЕББҚ оқытуға ұсынылатын мазмұндық компонент және материал маңызды мәселе болып қала береді. Әрине, қашықтан оқыту форматы мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың білім беру жүйесінің жағдайына бейімделу процесін жеңілдетуге ықпал ете алады. Дегенмен, оқытудың бұл форматында бірқатар мәселелердің де бар екенін есте ұстаған жөн. Ең алдымен, олар ақпаратты қабылдаумен, материалдың дұрыстығымен, әртүрлі электрондық білім беру бағдарламаларымен және платформалармен жұмыс істей білумен байланысты. Бұл мәселелерді шешу үшін қолдаудың нақты жүйесі қажет. Бұл жүйені жабу орталығы негізінде жүзеге асыруға болады. Орталықта әлеуметтік жұмыс мамандары, репетиторлар, психологтар да жұмыс істеуі керек. Психологиялық кедергілерді жоюға, шешімділік, өзіне деген сенімділік, белсенділік сияқты жеке қасиеттерді дамытуға бағыттау қажет. Цифрлық технологияларды қолдану арқылы тиімді оқыту үшін оқушылардың ішкі және сыртқы мотивациясын ескеру маңызды. Егер ішкі мотивациядан гөрі сыртқы мотивация пайда болса, бұл өзін-өзі бақылаудың болмауына әкеледі [5, 124].

Инклюзивті білім беруде Виготскийдің «жақын арадағы даму аймағы» теориясы негізге алынады. Бұл тәсілге сәйкес, ЕББҚ оқушыға арнайы көмек көрсетілген жағдайда оның даму әлеуеті арта түседі. Цифрлық технологиялар дәл осы қолдаушы орта ретінде қызмет атқарып, оқушының танымдық қабілетін жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар, Конструктивистік оқыту теориясы да маңызды рөл атқарады, себебі цифрлық ортада оқушылар өз тәжірибесіне сүйеніп, белсенді түрде білім алады. Қазақстан мектептерінде енгізілген «Bilimland», «iMektep», «Kundelik» сынды платформалар инклюзивті білім беруді дамытуда әлеуетке ие. Мысалы, «Bilimland» платформасында анимациялық сабақтар, диктор арқылы дыбысталған бейнематериалдар және интерактивті жаттығулар бар. Бұл құралдар оқушының жеке оқу қарқыны мен қабілетін ескере отырып бейімделген. Сонымен қатар, оқушылар планшет немесе смартфон арқылы қосылып, оқуға икемді жағдай жасай алады. Дегенмен, цифрлық технологияларды енгізу барысында бірқатар кедергілер туындайды. Бұл – инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, мамандардың жеткіліксіз дайындығы және ата-аналардың ақпараттық сауаттылығының төмендігі. Осы мәселелерді шешу үшін мұғалімдерге арналған арнайы курстар, ата-аналармен түсіндіру жұмыстары және мектептердің техникалық базасын нығайту маңызды. Цифрлық технологиялар ЕББҚ оқушылардың білім алуына қолайлы орта

қалыптастыруға зор мүмкіндік береді. Олар оқу процесін даралап, оқушының мүмкіндігіне сай білім беру әдістерін тиімді қолдануға жағдай жасайды. Инклюзивті білім беруді дамыту – қоғамның даму деңгейінің көрсеткіші [6, 4].

Қорытындылай келе, қазіргі білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың сапалы білім алуына жағдай жасау – басты міндеттердің бірі. Бұл тұрғыда цифрлық технологиялар инклюзивті оқытудың тиімді құралы ретінде кеңінен қолданыла бастады. Оқушының қабілеті мен қажеттілігіне сәйкес бейімделетін арнайы бағдарламалар, интерактивті контенттер мен мультимедиялық құралдар білім беруді даралап, оқу үдерісін жеңілдетеді. Мұндай құралдар арқылы ЕББҚ оқушылар өз қарқынымен білім алып, танымдық белсенділігін арттыра алады. Цифрлық технологиялар мұғалім мен оқушы арасындағы байланысты жеңілдетіп, ата-аналарға да оқу процесіне белсенді араласуға мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл салада бірқатар қиындықтар кездеседі: мектептердің техникалық базасының әлсіздігі, кадрлық дайындықтың жеткіліксіздігі және цифрлық сауаттылықтың төмендігі. Бұл кедергілерді жүйелі түрде шешу үшін мемлекеттік деңгейде қолдау қажет.

Әдебиеттер

1. Аверина И. Е. Методические рекомендации по организации работы службы сопровождения детей с детьми раннего возраста. «Школьная книга», 2010.
2. Алехина С. В. Инклюзивное образование: иллюзия или реальность? // 2017. № 1 (19). С. 4-6.
3. Алехина С. В. Психолого-педагогические исследования инклюзивного образования в практике подготовки магистрантов // Психологическая наука и образование. 2015.
4. Борисова Н. В, Прушинский С. А. Инклюзивное образование: право, принципы, практика. М.: Перспектива, 2009. 272 с.
5. Волосовец Т. В., Кутепова Е. Н. Инклюзивная практика в дошкольном образовании. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2011. 156 с.
6. Мантуленко В. В. Особенности использования электронных медиа в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы: УОП СамГУ, 2007.

ӘӨЖ: 159.922.73

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ

Арнайы педагогика, 4 курс **Санабекова А.Р., Орымбай А.О.**
Ғылыми жетекші: PhD доктор., Балтымова М.Р.
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Резюме:

В данной статье рассказывается о социальной адаптации особых детей в условиях инклюзивного образования. Система инклюзивного образования позволяет детям с особыми потребностями полноценно интегрироваться в общеобразовательную среду, создавая в обществе необходимые условия для формирования толерантного отношения к этим детям и их обучения и социального развития. В этом контексте рассматривается методы и мероприятия, используемые специальными специалистами, чтобы дети могли свободно выражать свои эмоции, развивать социальные навыки, отстаивать свои права и находить свое место в обществе. Кроме того, выражается, как роль школы и общества в системе инклюзивного образования способствует социализации особых детей.

Summary:

this article describes the social adaptation of special children in inclusive education. The inclusive education system allows children with special needs to fully integrate into the general education environment, creating the necessary conditions in society for the formation of a tolerant attitude towards these children and their learning and social development. In this context, the methods and activities used by special specialists are considered so that children can freely express their emotions, develop social skills, defend their rights and find

their place in society. In addition, it expresses how the role of schools and society in the inclusive education system contributes to the socialization of special children.

Елімізде барлық бала жасына сәйкес білім беру мекемелерінде, мектептерде тегін әрі толыққанды білім алуға құқылы. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының заңнамасы қоғамда болып жатқан әлеуметтік мәселелердің бірі ерекше білім беруді қажет ететін балаларды да назардан тыс қалдырмаған. Мәселе төңірегінде тұңғыш президентіміз Н.Ә. Назарбаев «Мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуы тиіс. Бізде аз емес, ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс - бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз. Бүкіл әлем осымен айналысады», - деп атап көрсетті [1, 69 б.]. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды сүйемелдеп оқыту бойынша мемлекеттік білім бағдарламасында арнайы инклюзивті білім беру жүйесі енгізілген.

Инклюзивті білім беру еліміздегі білім беру жүйесін жаңғыртудағы маңызды бағыттардың бірі болып есептеледі. Бұл жүйе барлық балалардың, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың да тең құқық негізінде толық білім алуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру қоғамдағы теңсіздіктер қатарын азайтып, әрбір баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеріп, сапалы білім алуын қамтамасыз етеді. Бұл тәсіл білім беру сапасын арттырып қана қоймай, балалар арасында толеранттылық пен өзара құрметті нығайтуға да ықпал етеді. Ендігі кезекте, «Инклюзия», «Инклюзивті білім беру» ұғымдарына нақты дәлелденген ғылыми және авторлық тұжырымдамаларға тоқталсақ:

Инклюзия – бұл барлық адамдардың, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар тұлғалардың, қоғамның барлық аспектілеріне, оның ішінде білім беру, жұмыс, мәдениет және әлеуметтік өмірге тең қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған процесс. Ал «инклюзивті білім беру - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзету-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат» [2; 3],- деп көрсетілген. Отандық ғалым Р.А. Сүлейменова «инклюзивті білім беру - жасына, жынысына, этникалық және діни көзқарасына, даму және экономикалық статусына қарамастан барлық балаларды жалпы білім беру үдерісіне кіріктіру және әлеуметтік бейімделуіне бағытталған кедергілерді жоюға негізделген мемлекеттің саясаты» [2; 31], -деп анықтама берді. Инклюзивті білім беруде балалардың оқу үлгерімін оқу үрдісіне толық енгізу үшін әрі оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу мақсатында оқытудың негізгі қағидалары туындайды. Бұл қағидаларда ең алдымен адам құндылығы мен мүмкіндігі, әрбір адамның ойлау қабілеті, қарым-қатынастық құқығы, құрбы-құрдастар арасындағы достығы, адам өмірінің даму аясы сипатталады. Қағидалар негізінде құрылған инклюзивті орта әр балаға әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Мұндай жүйе тек ерекше балалар үшін ғана емес, бүкіл қоғам үшін пайдалы.Ерекше қажеттілігі бар баланы ата-ана өз бетімен бірден инклюзивті ортаға білім алуға апармайды.

Бала инклюзивті ортаға, топқа, сыныпқа немесе арнайы мекемеге бармас бұрын ең алдымен балалар бойындағы ерекшелікті және даму деңгейін анықтайтын арнайы құрылған ПМПК(психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация) комиссиясынан өтеді. Яғни, ПМПК баланың даму ерекшелік деңгейін, психоэмоционалды жағдайын, әлеуметтік дағдыларын, оқу қабілеттерін мұқият зерттейді. Ал, бұл деңгейлер мен қабілетті тексеретін ПМПК-ның өзіндік комиссия мүшелері болады. Атап өтсек, дефектолог, психолог, педагог, невролог, невропатолог, педиатр, психиатр және әлеуметтік педагог.

Жалпы инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар бала толыққанды білім алмастан бұрын оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу, бала құқығын қорғау жұмыстары жүргізілуі керек. Бала өзін мекеме ішінде, педагог, топ, сыныптастар алдында тең құқылы сезінуі тиіс. Яғни, ол әлеуметтік ортада ешқандай буллинг, дискриминация сезінбей қалыпты балалар арасында оқшауланбай өмір сүруге құқылы. Атап өтсек, бала құқықтары мен міндеттері «Саламан декларациясы (Саламанка, Испания, 1994 ж)», «Бала құқықтары туралы

конвенция (БҰҰ,1989 ж)», «Мүгедектер құқықтары туралы конвенция» (БҰҰ, 2006 ж) нормативтік-құқықтық құжаттарда қарастырылған.

«Бала құқықтары туралы Конвенцияның» бірнеше бабы білім алуда кемсітпеушілікке жол бермеу және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға тең мүмкіндіктер жасау мәселелерін қарастырады.

1. Кемсітпеу (2-бап)-Барлық балалар, оның ішінде мүгедектігі бар балалар, этникалық және әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан, тең құқықтарға ие.
2. Білім алу құқығы (28-бап)- Әрбір бала сапалы білім алуға құқылы, мемлекеттер білім беру жүйесін барлық балалар үшін қолжетімді етуі тиіс.
3. Білім берудің мақсаттары (29-бап)- Білім беру баланың жеке тұлғасын дамытуға, қабілеттерін ашуға, адам құқықтарына және төзімділікке тәрбиелеуге бағытталуы керек.
4. Мүгедектігі бар балалардың құқықтары (23-бап) Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың дамуы үшін мемлекеттер тиісті қолдау көрсетуі тиіс [3; 2-29 бап].

Бұл конвенциядағы аталған мәселелерге өз көзқарасымызды білдірсек, ерекше қажеттіліктері бар балаларға қоғамдағы ересек адамдардың толерантты көзқарасын қалыптастыру екенін ұғындық. Яғни, толерантты көзқарасты қалыптастыру – бұл әлемдегі әртүрлі жағдайды шынайы қабылдауға, шыдамдылыққа, жұмсақтыққа, басқа көзқарастарды, әдеттерді, мінез-құлықты қабылдауға бейімдейді. Толеранттылыққа тәрбиелеу отбасыдан басталып мектепте жалғасып, бүкіл қоғам деңгейінде нығайюы керек. Ерекше қажеттілігі бар балалардың қоршаған ортаға бейімделуі қиындыққа соғады.

Сондықтан, ерекше қажеттілігі бар баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу үшін ең алдымен қоршаған ортадағы адамдардың ерекше балаларға көзқарасын өзгерту жұмысынан бастау керек. Бұл жағдайда ата-аналармен, педагогтардың негізгі міндеттері баланың алғаш ортаға түскеннен кейінгі қарым-қатынасын бақылап, өзін емін-еркін сезінуін, құрдастарымен тіл табысуын қадағалаудан басталады.

Оңалту мекемелерінің түзету-емдік процедураларынан кейін инклюзивті сыныпқа келген баланы қоғамға, сыныпқа бейімдеу үшін сыныпта арнайы педагог пен педагог – ассисент жұмыс атқарады. Ерекше баланың қолайлы әрі қауіпсіз білім алу үшін сынып физикалық тұрғыдан қолжетімді болуы керек. Мысалы, үлкейтілген тақта, арбамен жүретін кең жол есіктер, баланың ыңғайлы қозғалуына арнайы парталар орналастырылады. Бұл балаларға негізінен сабақ үш форматта жүргізіледі. Атап айтқанда, сыныпішілік педагог-ассисенттің көмегі арқылы арнайы құрылған сабақ жоспарымен, сыныптан тыс баланың танымдық көзқарасын арттыру мақсатында және ата-анамен екі жақты кері байланыс форматында өтеді.

Ерекше қажеттілігі бар баланы әлеуметтік бейімдеу процесінде баланың психологиялық және эмоционалдық жағдайы да маңызды рөл атқарады. Көп жағдайда бұл балалар өздеріне деген сенімділік танытуда қиындықтарға тап болады. Олар әр түрлі кемсітушілік пен алалаушылықты бастан кешіруі мүкін. Бұл ерекше қажеттілігі бар балалардың өзін-өзі бағалауына теріс әсер етеді. Сондықтан, инклюзивті сыныптарда балалардың өздерін еркін сезінуі және эмоцияларын толықтай көрсете білуі үшін мамандар түрлі тренингтер мен іс-шаралар ұйымдастырады.

Мысалы, эмоцияларын дұрыс басқару жолдарына қатысты «Тыныштық сәті» әдісі, «Күнделікті менің сезімдерім» жаттығуы қолданылады. Бұл жаттығу арқылы балалар өз эмоцияларын білдіруге тырысады. Оған балалар әртүрлі эмоциялық жағдайларда өздерін қалай сезінетінін сипаттайтын карточкалар мен суреттер пайдаланады. Әр бала бүгінгі күнде қандай сезімде болғанын айтып, оны суретпен немесе сөзбен жеткізеді. Бұл тренинг балаларға өз эмоцияларын түсінуге және оларды жеткізуге көмектеседі;

Келесі кезекте, әлеуметтік дағдыларды дамытуға, бала бойындағы қорқынышты жоюға қатысты «Рөлдік ойындар», «Сахналық қойылымдар», «Сұрақ-жауап» әдістерін айта аламыз. Бұл әдістер арқылы балалар түрлі әлеуметтік жағдайларды ойнайды және рөлдік, сахналық қойылымдар арқылы бала бойындағы қорқыныш сезіммен күреседі.

Ал, балалардың өзара құрметін арттыруға, достық қарым-қатынасты нығайтуға және позитивті қарым-қатынас орнатуға мамандар «Жақсы сөздер», «Топтық байланыс», «Сенімді қарым-қатынас» тренингтерін ұйымдастыра алады. Бұл тренингтер арқылы балаларға жағымды

пікірлер мен құрмет көрсетудің маңыздылығы үйретіледі. Балалар топ болып жұмыс істейді, және әр бала басқа балаға жақсы сөздер мен пікірлер айта бастайды.

Осылайша, психологиялық қолдау көрсету, баланың өзін-өзі бағалауын көтеру, оның әлеуметтік ортаға деген сенімін арттыру баланың әлеуметтік ортаға бейімделуінің алғашқы жолдары болып табылады.

Жеке тұлғаны әлеуметтік бейімдеу сабақтан тыс уақыттардағы ұйымдастырылған іс-шаралар мен экскурсияларда өткізіледі. Сабақ барысында арнайы құрылған жағдаяттар бойынша балалар қажетті тұрмыстық икемдерді, қоғамдық тәртіп ережелерін және жол ережелерін игереді. Ол үшін сабақтан тыс уақыттарда «Дүкенде», «Шаштаразда», «Автобуста», «Асханада», «Ауруханада» т.б. сияқты сюжетті-рольді ойындар жүргізіледі. Балалардың ұсақ-қол моторикасын және танымдық дағдыларын түзету жолдарының бірі ретінде белгілі кино «Звёздочки на земле» үндістандық фильмінің үзіндісінен көрсетілген. Баланың эмоциясын шығару үшін, қол моторикасын дамыту мақсатында құм терапиясын пайдаланды.Ал баланың бойындағы шығармашылық қабілеті мен танымдық ой-өрісін алға жетелеуді берілген ақ параққа табиғат бейнесін бейнелеу арқылы жүзеге асырды. Ерекше қажеттілігі бар балалардың дамуы оқу мен тәрбие барысында практикалық әрекеті негізінде құрылады. Сондықтан бұл балаларды өмірге бейімдеу түрлі ойындар формасында ұйымдастырылып, бала дамуында жетекші орын алады. Яғни, сабақ барысында баланы қызықтыратындай көрнекіліктер, карточкалар, арнайы дидактикалық материалдар қолданылады. Ендігі кезекте, ата-аналар мен педагог арасында жүргізілетін кері байланыстың маңызын айта кететін болсақ, баланың оқу, даму және тәрбие процесіне қатысты ақпарат алмасу бірлескен жұмысының негізгі элементі болып табылады. Ата-ананың ықпалы арқылы бала мен педагог арасында бірлескен даму процесі пайда болады. Бұл пікірді қолдау ретінде В.А. Сухомлинскийдің еңбегінде «Әрбір бала тәрбиесі ұжымдағы негізгі тәрбие құралы болады. Балалар мен тәрбиешілер арасындағы рухани қарым-қатынас ұжымдық қатынастың даму процесі» [4; 53], -деп тұжырымдалған.

Қорыта келе, инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеудің маңызды құралы болып табылады. Бұл жүйе әрбір баланың тең құқықтарын қамтамасыз ете отырып, олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып білім алуын ұйымдастырады. Бұл процеске ата-аналар, мұғалімдер, әлеуметтік қызметкерлер және қоғам мүшелері белсенді түрде қатысуы керек. Мұндай білім беру жүйесі баланың әлеуметке бейімделуін жеңілдетіп, оның толыққанды және сапалы өмір сүруіне мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауы. - Астана, 2014 жылғы 17 қаңтар.
2. Бахтиярова Г.Р., Кеншілікова К.М. Инклюзивті білім беру: мәні және мәселелері. Оқу құралы. - Ақтөбе: «Жұбанов университеті» баспа бөлімі, 2019. - 160 б.
3. Бала құқықтары туралы конвенция (Нью-Йорк, 20 қараша 1989 ж.)
4. Баймуханова А.М., Құсайнова М.А. Жалпы педагогика: Оқу құралы. — Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті (ҚарМТУ), 2011. - 98 б.
5. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.

ӘӨЖ 616.898:159.9

СЕНСОРЛЫ АЛАЛИЯНЫҢ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР

Кадирбеков Нұрдәулет Динисланбекұлы - «Арнайы педагогика» ББББ 3-курс студенті, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ., Қазақстан.
Акилбаева Гулнар Исламовна – Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ, Арнайы педагогика кафедрысының аға оқытушысы, ф.ғ.к., ғылыми жетекші. Шымкент қ., Қазақстан.

Резюме

В статье рассматриваются типичные трудности, возникающие при дифференциальной диагностике сенсорной алалии. Это расстройство речи иногда напоминает симптомы у детей с потерей слуха, умственной отсталостью или расстройствами аутистического спектра. В связи с этим в ряде случаев может быть поставлен неверный диагноз и искажено направление коррекционной работы. В статье на основе отечественных и зарубежных исследований описаны способы отличия сенсорной алалии от других расстройств и трудности в диагностическом процессе, а также предложены пути повышения качества диагностики.

Summary

The article discusses typical difficulties that arise in the differential diagnosis of sensory alalia. This speech disorder sometimes resembles symptoms in children with hearing loss, mental retardation or autism spectrum disorders. In this regard, in some cases, an incorrect diagnosis may be made and the direction of correctional work may be distorted. The article, based on domestic and foreign studies, describes methods for distinguishing sensory alalia from other disorders and difficulties in the diagnostic process, and also suggests ways to improve the quality of diagnostics.

Сөйлеу тілі – адамның психикалық дамуы мен әлеуметтенуінің негізгі құралы. Ерте жастан байқалатын тілдік бұзылыстар баланың жалпы дамуында айтарлықтай қиындықтар тудырады. Сенсорлы алалия – баланың есту қабілеті сақталғанымен, сөйлеуді түсіну және оған жауап беру қабілетінің бұзылуымен сипатталатын күрделі тілдік бұзылыс. Бұл бұзылыс сирек кездесетін әрі өзге патологиялармен симптоматикалық ұқсастығына байланысты, нақты диагноз қою мамандар үшін маңызды әрі күрделі мәселе болып табылады. Дифференциалды диагностика — сенсорлы алалияны басқа ұқсас тілдік, когнитивтік және неврологиялық бұзылыстардан ажыратудың негізгі жолы. Мақаланың мақсаты – сенсорлы алалияның дифференциалды диагностикасындағы негізгі қиындықтарды анықтау және оны жетілдіру жолдарын ұсыну.

Ең алдымен сенсорлы алаия жөнінде ақпарат бермес бұрын алалия жөнінде айтып өтсек, алалия-туылғанға дейін немесе бала дамуының ерте кезеңінде бас ми қабығының сөйлеу аяларының органикалық зақымдану салдарынан болған сөйлеу тілінің дамымауы немесе мүлдем жоқ болуы деп ақпарат беріледі [1].

Этиология. Алалияның себептері әртүрлі.

Пренаталдық кезеңде алалияның себептері ұрықтың созылмалы гипоксиясы, улану, ананың созылмалы аурулары, жүктіктің асқынуы болуы мүмкін. Бұл факторлар ұрықтың дамып келе жатқан миына әсер етіп, босану процесінің патологиялық жүруіне де ықпал етеді.

Алалия босану патологиясының нәтижесінде дамуы мүмкін — ұзақ немесе жылдам босану, қысқыштарды қолдану, вакуум экстракциясы, босану әрекетінің әлсіздігі, асфиксия және басқа да себептер.

Постнаталдық кезеңде алалияның себептері ретінде ми жарақаттары, нейроинфекциялар, ауыр соматикалық аурулар болуы мүмкін.

Сонымен қатар, алалияның себептеріне әлеуметтік орта да әсер етеді: отбасындағы тілдік белсенділіктің жетіспеушілігі, дамытушы ортаның болмауы, отбасындағы қақтығыстар, тәрбиелеудің дұрыс емес әдістері, госпитализм, ата-аналардың тілдік бұзылыстары [2].

Дүниежүзілік аурулар классификацисында бұл бұзылыс түрі сенсорлы алалия (МКБ-10) F80 рубрикасында сөйлеу мен тілдің дамуының ерекшеліктері бойынша бұзылыс ретінде белгіленеді [3].

Алалияның этилогиясы жөнінде, алалияның топтастырлуы жөнінде түрлі пікірлер бар және бірақ ең көп тараған топтастыру түрін қолданатын боламыз ол В.А Ковшиков (1985) [4] бойынша бөлінген түрі бойынша алатын боламыз ол ғалым алалияны моторлы сенсорлы және сенсомоторлы деп бөледі.

Алалия мен басқа бұзылыстардың арасындағы айырмашылықты айқындау маңызды, себебі бұл дұрыс диагноз қоюға және баланың түзету жұмыстарын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сенсорлы алалия мен есту қабілеті бұзылған балаларды салыстырғанда:

Есту қабілетінің айырмашылығы:

- Сенсорлы алалиясы бар балаларда есту қабілеті тұрақсыз, олар кейде дыбыстарды естиді, кейде естімейді.
- Есту қабілеті бұзылған балаларда есту шегі тұрақты, тек белгілі бір жиіліктерді естімейді.

- Шудың әсері:
  - Сенсорлы алалиясы бар балалар қатты дыбыстардан ауырсыну сезінеді, тыныш дыбыстарды жақсы қабылдайды.
  - Есту қабілеті бұзылған балаларға тек жоғары немесе орташа дыбыстар маңызды.
- Сөйлесу және түсіну:
  - Сенсорлы алалиясы бар балалар сөздерді түсінуде қиындық көреді, түсіну деңгейі контекске және ішкі жағдайларға байланысты.
  - Есту қабілеті бұзылған балалар сөздерді қабылдауда тұрақты қиындықтарға тап болады, бірақ түсіну процестері тұрақты.
- Эхолалия:
  - Сенсорлы алалиясы бар балалар жиі эхолалия жасайды, бірақ сөздерді түсінбейді, тек қайталайды.
- Дауыс айырмашылығы:
  - Сенсорлы алалиясы бар балаларда дауыс интонациясы мен модулдері қалыпты, бірақ дыбыстарда қателіктер болады.
  - Есту қабілеті бұзылған балалардың дауыс артикуляциясы бұзылуы мүмкін.
- Логорея:
  - Сенсорлы алалиясы бар балаларда логорея болуы мүмкін, олар тоқтаусыз сөйлейді.
  - Есту қабілеті бұзылған балаларда логорея сирек кездеседі [2,36б].

Сенсорлы алалияның диагностикасы қиын, себебі ол есту бұзылыстарымен және жүйелік даму бұзылыстарымен ұқсас болуы мүмкін. Сенсорлы алалияны есту проблемаларынан ажырату қажет, себебі олар сөйлеу дамуына теріс әсер етіп, есту гностикалық функциясын қалыптастыруға кедергі келтіреді.

Диагностика үшін төмендегі шаралар қажет:

-Неврологтың кеңесі: Перинаталдық тәуекелдер, ерте даму ерекшеліктері және қазіргі неврологиялық жағдайды бағалау. Қажет болса, ЭЭГ, рентгенография, магнитті-резонанстық томография және басқа зерттеулер жүргізіледі.

- Психиатрдың кеңесі: Психикалық функциялардың даму деңгейін бағалау және ерте ақыл-ой бұзылыстарын, аутизм спектрі бұзылыстарын жоққа шығару.

- Оториноларингологтың/сурдологтың кеңесі: Есту қабілетін тексеру. Аудиометриялық зерттеулер бірнеше рет өткізіліп, нәтижелер салыстырылып талданады.

- Нейропсихологтың кеңесі: Нейропсихологиялық диагностика арқылы психикалық кемістіктерді анықтау және қалпына келтіру жұмысын жүргізу.

- Логопедтің кеңесі: Сөйлеу даму ерекшеліктерін зерттеу, сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау және коррекциялық жұмыс жүргізу.

Диагнозды динамикалық бақылау арқылы бірнеше рет дәрігерге барғанда ғана қоюға болады, себебі бастапқы контакты орнатудағы қиындықтар сөйлеу симптомдарын жасырады [5].

Сенсорлы алалия диагностикасы кезінде асығыстық танытпау өте маңызды. Бұл бұзылыс сырттай қарағанда басқа жағдайларға ұқсағанымен, өзіндік ерекшеліктері бар. Кейде сенсорлы

алалия аутистік спектр бұзылыстары, есту қабілетінің бұзылыстары, зияттың төмендеуі немесе психикалық даму тежелуімен шатастырылуы мүмкін. Сондықтан дұрыс диагноз қою үшін басқа да мамандармен бірлесіп жұмыс жасап, кешенді талдау жүргізу қажет. Балаларға дәл қойылған диагноз олардың түзету жұмыстарының сәтті болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, сенсорлы алалия – өздігінен жойылмайтын бұзылыс, сондықтан осы балаларға логопед маманның көмегі мен ерте түзету жұмыстары өте маңызды. Ата-аналар да осы процесте белсенді қатысып, баланың дамуын бақылап, мамандармен тығыз байланыста болуы тиіс. Тек осындай кешенді тәсіл арқылы біз баланың дамуында оң нәтижелерге қол жеткізе аламыз.

Әдебиеттер:

1. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Логопедия: Оқулық. -Алматы. ЖШС РБПК дәуір 2011- 648бет.
2 бөлім АЛАЛИЯ 308б
2. Бобылова М.Ю., Капустина А.А., Браудо Т.А., Абрамов М.О., Клепиков Н.И., Панфилова Е.В. (жылы). Моторная и сенсорная алалия: сложности диагностики. *Институт детской и взрослой неврологии и эпилепсии им. Святителя Луки*. Мәскеу. [Email: mariya_bobylova@mail.ru].
3. МКБ-10. Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. СПб.: Аддис, 1994. 300 с.
4. Лалаева, Р. И., Парамонова, Л. Г., Шаховская С.Н. *Логопедия в таблицах и в схемах*. М.: Педагогика, 2009. -С 216
5. Белоусова М.В., Меркулова В.А. Сенсорная алалия: речевой онтогенез, клинические проявления, подходы к диагностике и коррекции. *Практическая медицина, 13*, -А.,2016. УДК 376.37-053.2.

ӘӨЖ: 37.012:793.7

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Арнайы педагогика 4 - курс студенті: **Қуандық Ж.Н**
Ғылыми жетекші: PhD доктор **Балтымова М.Р**
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Резюме:

В этой статье рассматриваются о том, что все дети имеют право на равное образование, что у каждого ребенка есть возможности для полноценного развития, независимо от его особенностей. Как в Казахстане, так и за рубежом проводится обзор ряда специальных законов, касающихся инклюзивного образования и лиц с ограниченными возможностями. Речь идет о специфике дидактических игр.

Summary:

This article explains that all children have the right to equal education, that every child has opportunities for full development, regardless of his or her characteristics. Both in Kazakhstan and abroad there is a review of a number of special laws concerning inclusive education and persons with disabilities. It is about the specifics of didactic games.

Заманауи білім беру дамуының өзекті бағыты - барлық балаға қол жетімді білім беру. Ол дегеніміз барлық балаға барынша қолдау және оның мүмкіндіктерін ашу болып табылады. Осы жерде барлық баланың бірдей теңдігін, тең құқығын көрсететін инклюзивті білім беру болып табылады. Инклюзивті білім беру бұл мемлекет деңгейінде қолға алынған білім беру саясаты. XX ғасырдың аяғында АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Германия, Скандинавия сынды әлемнің көптеген дамыған мемлекеттерінде инклюзивті білім беру жүйесі алдынғы орында тұр. Жалпы білім беру процесінде балаларға арнайы жағдайлар жасалынып,оқуды жеңілдетіп және қосымша көмек көрсетіледі. Мәселен, Германияда орта есеппен бастауыш сыныпта 25 адамға арналған сыныпта 5-ке дейін дамуы ерекше бала бар, ал олардың біреуінде немесе екеуінде

психикалық дамуы тежелген, ал орта мектепте 23 адамнан тұратын сыныпта тірек қимыл бұзылысы бар үш-төрт балалар бар [1]. Ал біздің елімізде инклюзивті білім беруді дамыту ең алдымен мемлекеттік құрылыстың құқықтық негізін қалыптастырушы негізгі құжат Қазақстан Республикасының 1995 жылы 30 тамыз күні қабылданған Ата Заңымызбен [2],республика азаматтарының білім алуға конституциялық құқығын қамтамасыз ететін "Білім туралы" Заңмен [3] және өзге де арнайы бекітілген мемлекеттік деңгейдегі қабылданған бірқатар заңдар негізінде қолдау тауып отырғаны белгілі[4]. Мәселен, Қазақстан Республикасы "Білім туралы" Заңының 8 - бабы 6 - тармағында: " Мемлекет инклюзивті білім беруді іске асыра отырып, даму мүмкіндігі шектеулі азаматтарды білім берудің барлық деңгейлерінде дамуындағы ақаулықты түзету және әлеуметтік бейімдеу, олардың білім алуы үшін арнайы жағдайларымен қамтамасыз етеді", - деп нақты жазылған [5]. Демек, осы ерекше тұлғалар барлық жағынан құқылы екендігі заңнамаларда айқын көрсетілген. Яғни *инклюзия дегеніміз* біздің ана тілімізде еңгізу, қосу дегенді білдіреді. Ал инклюзивті білім беру бұл ерекше оқытуды қажет ететін барлық тұлғаларды олардың ерекшеліктеріне қарамастан жалпы білім беру үдерісіне қосуды көздейтін жалпы білімді дамыту үдерісі. Инклюзивті білім берудің бүгінде барша әлем басшылыққа алып отырған негізгі принциптері бар. Олар:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым - қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым - қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы - құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету - өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан - жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді [6].

Қазіргі таңда осы инклюзивті білім беруде ерекше жандарға Қазақстан Республикасында арнайы заңдар шықты. Заңнамалардың бірі-Қазақстан Республикасының Бала құқығы туралы заңында ерекше балаларға ерекше көңіл бөлген.6 - тарау. Мүгедектігі бар балалардың құқықтарының 32 - бабы Қазақстан Республикасының Заңындағы "Мүгедек баланың толық өмір сүруге құқығы" Мемлекеттік органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүгедектігі бар баланың денсаулық жағдайын, қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оны оқытуға, кәсіптік даярлауға, лайықты жұмысты таңдап беруге және жұмысқа орналастыруға қажетті жағдайлар жасауға міндетті делінген ереже бекітілген. Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың оқуда жетістікке жетуіне ықпал етіп, жақсы өмір сүруіне ықпал етеді. Ал 1994 жылы Испания мемлекетінде Саламан декларациясына қол қойылды. Бұл декларацияда барлық адамдардың тең білім алуға құқылы екендігі және ерекше қажеттілігі бар тұлғалардың да арнайы білім алуға және арнайы жағдай жасауға құқығы бар екендігі туралы айтылған. Сонымен ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қоғамға толық интеграцияланып,оларды оқу - тәрбие процесіне қатысуға толық қамтамасыз етіледі. Осының негізінде Қазақстанда инклюзивті сыныптар ашылуда. Елді мекеннің барлығында арнайы білім беруге мамандар даярлануда. Арнайы сыныптарда оқытуда арнайы құрылған оқу жоспары және оқу бағдарламаларына негізделіп реттеледі. Оқу бағдарламасына сай білім мазмұнын табысты меңгертуді қамтамасыз ету үшін арнайы педагог, логопед, психологтармен бірге өткізеді. Арнайы сыныпта баланың оқу бағдарламасына көмектесу мақсатында арнайы педагог-ассистент, тьютор тағайындалады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды ерте анықтау қажет. Ол үшін ерте диагностикалау, ерте бақылау жұмыстары жүргізілуі тиіс. Ерте анықталған дамуындағы кемшіліктер уақытында түзетуді талап етеді. Ерте жүргізілген түзетудің барлығы өз нәтижесін береді. Қазіргі кезде осы мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте анықтап, оларға педагогикалық көмек көрсетуге әртүрлі бағдарламалар барлық елдерде құрылып, тәжірибеде іске асып жатыр. Осы бағдарламалардың негізінде зерттеу жүргізген белгілі психолог Л.С.Выготскийдің еңбектерінде қарастырылған. Оның "жақын даму аймағы"

тұжырымдамасында алғашқы кемшіліктердің болдырмаудың, ал екінші кемшіліктерді жою мен әлеуметтік-тұрмыстық бейімделуді қамтамасыз етудің тиімді жолдарын ұсынады. Біздің елімізде осы өзекті мәселелер даму кезеңінде тұрса да, шет мемлекеттердегі жұмыстар жеткілікті түрде ғылыми-тәжірибелік зерттеу жинағымен ерекшеленеді. Шет елдерде мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың өмір сүруі және олардың қоғамдағы рөлі, физикалық немесе психикалық кемшіліктеріне қарамастан, ерте диагностикалау мен педагогикалық көмек көрсету өз нәтижесін беріп жатыр. Зерттеулердің қорытындыларына сүйінсек, мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы дамуының сапасын арттырып қана қоймай, оларды қоғамның белсенді мүшесі болуына ықпал етіп жатыр. Бұл балалар өздерінің әлеуетін толық іске асырып, мектепке біліп алып, демалып, белсенді еңбек етуге қабілетті екендігін дәлелдейді. Осы орайда шет елдегі Ресей мемлекетінің ерте диагностикалау мен ерте көмек көрсету қызметінің негізгі - отбасы жағдайында жүргізілетін түзете-педагогикалық көмек іс-әрекеттерінің бірнеше кезеңдерімен сипатталады. Баланың жан-жақты дамуы үшін оның отбасында толық қамтылуы маңызды. Ата-ана өз балаларын ерте диагностикалау процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, арнайы мамандардың ерте көмек көрсету шараларына жүгінуі қажет.Осы балаларды ерте жастан дамыту үшін дамыту ойындары, терапиялар, дидактикалық ойындардың маңызы ерекше. Дидактикалық ойындардың негізгі мақсаты - ойнатады, үйретеді, үзетеді, дамытады, әлеуметтендереді. Ал осы ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін олардың сөздік қорын дамытуда дидактикалық ойындардың маңызы зор. Дидактикалық ойындар баланың сөйлеу тілінде сабаққа қызығушылығын оятып,мотивация беру арқылы баланың білімін жетілдіреді. Қазіргі уақытта ерекше балалар өз бетінше дамымайды,яғни баламен жұмыс жасауда педагог осы дидактикалық құралдарды қолданады. А. Н.Леонтъев атап өткендей , дидактикалық ойындар “аралық ойындарға” жатады, жетекші іс - әрекет “ойын” түрінен “оқу” түріне өтпелі кезең деп тұжырымдайды. Бұл ойындар баланың оқытуда танымдық іс - әрекеттерінің және интеллектуалды операцияларының дамуына ықпал етеді [7].

Дидактикалық ойынның өзіндік формалары бар:

1. Заттармен (ойыншықтармен) ойындар;
2. Үстел үсті ойындары;
3. Ауызша ойындар;
4. Дидактикалық саяхат ойындары;
5. Рөлдік ойындары [8].

Мұғалім қалыпты сыныптағы ерекші білімді қажет ететін баланың оқу әрекетін,оның күнделікті сынып жұмысына қатысуын бақылап, арықарай баламен жұмыс жоспарларын,талаптарын, күтілетін нәтижелерді бағалау критерийлерін шешуі қажет. Тапсырмаларды да беру кезінде де мәселен, сөйлеу тілінде бұзылысы бар оқушыларға қысқа әрі жеңіл мәтіндерді беру, тірек қимыл аппараты бұзылған оқушыларға ұсақ моторикасын дамытуға тапсырма беру, есту қабілеті нашар оқушыларға жазба жұмыстарын беру тағы да басқа балалардың деңгейіне қарай тапсырмаларды беруі қажет. Яғни балаға осы сәтте көптеген дидактикалық ойындар қажет болады. Баламен ойын арқылы сабаққа деген қызығушылығын арттырамыз және арықарай балада да талпыныс болып, оң нәтижелер пайда болады. Балалармен ойын барысында ережелерді меңгеріп, әлеуметтік қатынастарды түсініп, сәтсіздіктерді жеңуге және табысты бастап кешуге үйренеді. Ойын өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік беріп, баланың ұзық уақыт бойы назарын шоғырландыруына ықпал етеді. Сонымен қатар, ойын балалардың эмоциясын шығаруға көмегін тигізеді. Балалардың сөздік қорын дамытуда осы ойын түрлерін қолдануға болады.

Қозғалмалы ойындар. Ойын алдында баланың жағдайына назар аударуымыз қажет. Әсіресе, қозғалысы аз сабақтан кейін қозғалыс ойындарын ұйымдастыру қажет. Ойын барысында қозғалыс пен демалыс сәттерін кезектестіру қажет.

Саусақ ойындары: Саусақтар арқылы түрлі қимылдарды қолдану балалар арасында ерекше орын алады. Баланың тілдік дамуына қолдың ұсақ моторикасын үйретудің ынталандыруына ерекше әсер береді. Балаларды оқытуда дидактикалық ойындар арқылы сөздік қорын кеңейтеді және грамматикалық дағдыларын дамытады. Мысалы,”кім не істеп жатыр?” - балалар заттарды немесе жануарларды немесе адамдарды бейнелеп, олардың іс - әрекетін

баяндайды. Осы арқылы баланың сөздік қорын байытады. Яғни, әртүрлі түрлендіру арқылы баламен жұмыстар жасалынады.

Қорытындылай келе, ерекше білім беруді қажет ететін балалар барлық жағынанда тең құқылы. Ерекше балаларды қолдау білуіміз қажет. Инклюзивті білім беру тек мүмкіндігі шектеулі жандарға ғана емес, жалпы қоғамға пайда әкеледі. Мұндай жүйе қоғамның біртұтастығын нығайтып, сондай-ақ әр адамның қоғамға қосқан үлесін арттырады.

Әдебиеттер

1. Лиходедова Л.Н Инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасы (“Білім” мамандықтары тобына арналған оқу құралы). - Қарағанды: “Medet Group” ЖШС, 2020. - 194 б.
2. “Мүгедектер құқықтары туралы” Конвенция - БҰҰ 2007 жылдың 30 наурызы.
3. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” Заңы. 2007жылғы 27шілдедегі №319-III (24.22.2015 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген).
4. Қазақстан Республикасының Конститутциясы. - Алматы, 1995 жыл, 30 тамыз.
5. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” Заңы. 2007жылғы 27шілдедегі №319-III (24.22.2015 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген).
6. Бахтиярова Г.Р.,Абильдина С.К Инклюзивті білім берудің негіздері: Оқу құралы. - Ақтөбе 2020.- 184 б.
7. Леонтъев А.А Язык,речь и речевая деятельность [Текст] / А.А.Леонтъев. - М.
8. Сорокина А.И. Дидактические игры в детском саду [Пособие для воспитателей детского сада] / Сорокин А.И - М.: Просвещение,1982.

ӘОЖ 159.953.5

М.МОНТЕССОРИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Арнайы педагогика, 4 курс **Каймульдина Ж.С**
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ғылыми жетекші : PhD докторы **Балтымова М.Р.**

Резюме:

Инклюзивное образование, направленное на признание и уважение разнообразия учеников, приобретает все большую популярность в разных странах. В этом контексте методика Монтессори, разработанная Марией Монтессори в начале XX века, может сыграть важную роль в создании образовательной среды, которая будет доступна для всех детей, независимо от их физических или интеллектуальных характеристик.

Summary:

Inclusive education, focused on recognising and respecting the diversity of students, is gaining increasing popularity in many countries. In this context, the Montessori method, developed by Maria Montessori in the early 20th century, can play a key role in creating an educational environment accessible to all children, regardless of their physical or intellectual characteristics.

Инклюзивті білім беру - балалардың физикалық, психологиялық, оқу ерекшеліктеріне қарамастан, тең құқылы білім алуды қамтамасыз ететін білім беру жүйесі. Бұл білім беру жүйесі әр баланың жеке қабілеттеріне, қабылдауына және қажеттіліктеріне сәйкес оқытуға мүмкіндік береді. Инклюзия термині латын тілінен аударғандағы мағынасы «inclusio» яғни, ұжымға «қосу, қосамын» деген мағынаны береді. Қосу, қосамын аударманың өзіде ортаға, қоғамға қосамын деген мағынаны толық ашып тұр. Ерекше білімді қажет ететін балаларды оқыту процессінде қолданылады.[2;3] Инклюзия туралы алғаш зерттеген ғалымдардың бірі болып біз Л.Выготскийді айта аламыз. Ол алғаш инклюзия сөзіне мәр мағына беріп, әлеуметтік мәдени теориясы балалардың дамуына әлеуметтік ортаның, факторлардың әсерлерін көрсетіп, түсіндіріп өткен. Ерекше білімді қажет ететін балалардың білім беру жүйесіне қосып, оларды инклюзиялау керектігін айқындады. Ал Мартин Лютер Кингтің пайымдауынша барлығы тең

құқылы, білім алу болсын, әлеуметтену болсын деген. Мартин Лютер Кинг адам құқықтары мен теңдік үшін күрескен белсенді тұлға ретінде инклюзияның әлеуметтік әділеттілікпен байланысты екенін атап өтті. Ол ерекше қажеттіліктері бар адамдардың қоғамның толыққанды мүшесі болуы үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қолдады.

Инклюзияны зерттеуде өз үлесін қосқандар қатарында әлемге әйгілі «Монтессори» әдістемесінің авторы Мария Монтессори да бар. Мария Монтессори инклюзивті білім беру концепциясын өзінің педагогикалық әдістемесі арқылы дамытты. Ол әр балаға жеке тәсілмен қарауды ұсынды, сонымен қатар, балалар арасындағы айырмашылықтардан тәуелсіз, олардың білім алу құқығын қорғады. Монтессори балалардың өзіндік даму қарқынына назар аударып, инклюзивті білім берудің маңызды принциптерін қалыптастырды. Монтессори әдістемесі инклюзивті білім беру жүйесіне үлкен пайдасы бар, себебі бұл әдіс балалардың жеке қажеттіліктерін ескеріп, олардың дамуында әртүрлі қабілеттер мен мүмкіндіктерді қолдайды. Монтессори әдісінде оқытушының рөлі толықтай оқытып, үйрету емес, керісінше балаға мүмкіндік беру.[4;9] «Монтессори әлеміндегі педагогтың рөлі белсенді түрде оқыту емес, балаларды мұқиятбақылап, олардың дамуын ынталандыратын және тәуелсіздікке жол ашатын орта құруда» деп айтылған дәйексөзде педагог баланы қалай бар, солай қабылдауға үйрету. Оны түсіну, оның қабілетін көру, қолдау көрсету. Педагог бақылаушы, жол көрсетуші. Яғни педагог талап етеді, бірақ өз өз жекелеген ойы мен міндеттемейді. Монтессори әдісінің негізгі принциптері инклюзияның тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Осының арқасында ол ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін тиімді құрал болып табылады. Бұл әдістеменің инклюзивті білімге пайдасына жеке тоқталатын болсақ: жеке қарым-қатынасты, баланың өз өзіне деген сенімін, қолданбалы білім беру, динамикалық оқыту әдісі, балалардың өзара әрекетестігін, ортадағы эмоциалық тұрақтылығы мен әлеуметтік даму қажеттіліктерін қалыптастырды.

Жеке қарым-қатынас: Монтессори әдісі әр баланың жеке даму қарқынын және оның жекеленген мүмкіндіктерін ескереді. Әрбір баланы индивид ретінде қарастырып, оған бөлек жеке тәсілмен қарау инклюзияны жүзеге асыруға көмектеседі, себебі бұл әдіс ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуда өздеріне ыңғайлы темпте және тәсілмен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Баланың өз-өзіне деген сенімі:[1;17] Монтессори әдісі баланың өзін-өзі басқара алуын және өзін-өзі дамыта алуына деген сенімділікті ынталандырады. Балаға ең алдымен тәуелсіз және еркін болуға үйрету керек. Бұл балаларға, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға, өз қабілеттерін түсінуге мүмкіндік береді. Мұның өзі әлеуметтік ортада инклюзивті балалардың өзін-өзі құрметтеуін және сенімділігін арттырады.

Қолданбалы білім беру: Монтессори әдісінде балалар белсенді түрде, практикалық іс-әрекет арқылы үйренеді. Бұл тәсіл әртүрлі мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін пайдалы, өйткені олар тек теориялық біліммен шектеліп қана қоймайды, бірақ нақты өмірде қолданылатын дағдыларды меңгереді.

Динамикалық оқыту әдісі: Монтессори сыныптары көбінесе көп жастағы балалардың араласуымен жұмыс істейді. Бұл әдіс түрлі жас тобындағы және түрлі деңгейдегі даму кезеңдеріндегі балаларды біріктіруге мүмкіндік береді. Мысалы, ерекше қажеттіліктері бар бала үлкен балалардан көмектесіп, керісінше, кіші балалардан да үйрене алады, бұл инклюзивті ортадағы ынтымақтастықты күшейтеді.

Бала аралық өзара әрекеттесу: Монтессори әдісінде балалар бір-біріне көмек көрсетіп, бірге жұмыс істейді. Бұл, әсіресе инклюзивті білім беру жүйесінде маңызды, себебі ерекше қажеттіліктері бар балалардың қатарластары оларды түсініп, қолдау көрсетеді, ал басқа балалар да осы тәжірибеден сабақ алады.

Эмоционалдық және әлеуметтік даму: Монтессори әдісі балалардың эмоционалдық және әлеуметтік дамуында үлкен рөл атқарады. Бұл әдіс балаларға өз эмоцияларын реттеуді үйретеді және басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады, бұл инклюзивті ортада өзара құрмет пен түсіністікке негіз болады.

[3;0]Ал, Монтессори әдістемесі тікелей тәжірибе жүзінде баяндалған фильм туралы айтар болсақ, фильм инклюзивті білімді қажет ететін балаларлы өз бетінше тәуелсіз тәрбиелеу туралы

көрсетілген. Бұл фильмде әдіс балаларды махаббат пен құрметпен тәрбиелеудің жолдарын түсіндіреді. Фильмдегі басты әдістер мен олардың түсіндірмесі:баланың дербестігіне деген құрмет. Яғни Монтессори әдісінің басты принциптерінің бірі — баланың дербестігін дамыту. Балаларға өз әрекеттерін таңдауға, өз қарқынымен жұмыс істеуге мүмкіндік беріледі. Олар өздеріне ыңғайлы ортада әрекет етіп, тәуелсіздікке ие болуға ұмтылады. Мұнда балаларға тапсырмалар берілгенде, оларды орындауға ынталандырып, қадағалап отыру керек, бірақ балалардың өз әрекеттерін жасауға, шешім қабылдауға мүмкіндік беріледі. Тағы бір керемет прицип түрі табағи заттар мен табиғатпен тығыз байланысты ұстанады. Балалар табиғи ортаның бір бөлігі ретінде оқыту үдерісіне қатысады. Бұл әдіс балаларды нақты өмірде қолданылатын дағдылармен таныстыруға бағытталған. Олар табиғатпен өзара әрекеттесіп, оны үйренеді, бұл олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Уақытпен шектемеу үшінші прицип түрі. Балаға толық мүмкіндік беріліп,қарқынды дұрыстау. Балалардың өз таңдауына негізделген жұмыс істеп, кез келген уақытта тоқтату немесе бастау мүмкіндігі бар.[5;19]Балаға өзіне істеуге уақыт беру,мүмкіндікті,жауапкершілікті балаға беру. Бала өзі көрген сайын өзі үйренеді. Мейлі бұл ұзақ уақытты алсын, мейлі күндер, айлар, тіпті жылдар өтсін. Мүмкіндік беру ол балаға деген ең басты қағида. Монтессори балалардың таңғажайып ішкі күшке ие екенін атап көрсетеді, бұл күш олардың білім алуға және даму жолындағы талпыныстарынан көрінеді. Оның пікірінше, бұл күш әр балада табиғи инстинктер мен қажеттіліктер арқылы пайда болады, олар қоршаған ортаны зерттеуге бағытталған. Монтессори бойынша, балаларда білім алуға және дағдыларды меңгеруге туғаннан берілген қабілет бар, бұл олар қоршаған ортамен өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асады. Бұл әсіресе нәресте және ерте жаста байқалады, мысалы, балалар тіл немесе қозғалыс дағдыларын ересектердің айтарлықтай араласуынсыз игере бастайды.

Ерте жаста дамыту-бұл баланың қажетті дағдыларды, білімдері мен қабілеттерін қалыптастыру жүйесі. Туғаннан алты жасқа дейінгі аралықты қамтиды. Өткені бұл кезеңде ең маңызды когнитивті, эмоционалды және әлеуметтік дағдылары қалыптасады.[6;75]Бұл кітапта айтылғандай баланы ерте жаста дамытып,бақылау қажет. Ата-ана, мұғалім адекватты түрде, мұқият бақылаушы позициясына енеміз. Яғни баланың қызығушылығы артып тұрған затқа толық мүмкіндік беріп қоямыз. Бала өмірген келген күннен бастап не істеу керек?, қандай күтім мен жағдай жасау керек екендігін бұл кітап аясынан біле аламыз. Сонымен қатар ерте жастан дамытуда Монтессори әдісі сенсорлық дағдыларды қалыптастыруды жөн көреді. Балалар қоршаған ортаны зерттеуде өз дене мүшелерін, сипап сезу сезімдерін қолдану керек. Бұл баланың бойындағы қызығушылықты, сонымен қатар тактильді сезімталдығын арттыруға үлкен көмекші. Сенсорлық дағдыны қалыптастыруға арналған материалдармен бала түстерді, пішіндерді, текстураларды айыруға үйренеді. Тағы бір дағды-ойын арқылы оқыту. Ойын арқылы оқыту баланың зейінін әрі шығармашылық қабілеттін арттырады. Табиғи мотивация беру маңызды. Бұл дегеніміз міндетті түрде нәтижеге жету емес ,ойынның өзіне деген ұмтылыс, түсіну арқылы жасалады. Шығармашылық даму мен ойлап қалыптасады. Бала жаңа тәсілдерді ойлап, көріп, қателесіп, қайта өзгертуге тырысады. Бұл баланың сын тұрғысынан дамуын қалыптастырады. Эмоционалды тұрғыда да жетіледі. Ойын арасында өзін ұстауды, жеңіс пен жеңілісті адекватты түрде қабылдауға үйренеді. Ойын арқылы түрде акцентті бір затқа шоғырлау арқылы баланың зейінін, есте сақтауын қалыптастыра аламыз. Қиын комбинациялы немесе көп схемалы түрдегі ойындар емес, бір сарынды, бір шартты ойындардан бастаған жөн. Көп затқа көңіл аудартқыңыз келген жағдайда, баланың зейіні шашыраңқы бола бастайды. Монтессори әдісінің маңызы баланы тәуелсіз тұлға ретінде терең құрметтеу. Мұғалім немесе ересек адам әр баланың дамудың өз ритмі бар екенін түсініп, оған өз пікірін немесе шешімін таңдамай, құрметпен қарауы қажет. Баланы ересек ретінде қабылдау, онымен сөйлесу, сырласу. Сіз балаға емес, бала сізге көмектесе алатынын, сізді ұға алатынына жол сілтеу.

Қорытындылай келе Монтессори әдісі инклюзивті білім беру үшін қуатты құрал ұсынады, ол барлық балалар үшін тең мүмкіндіктер жасауға көмектеседі. Осы әдістің негізгі принциптері, мысалы, жеке көзқарас, әр балаға құрметпен қарау және дайындалған білім беру ортасы, ерекше білім алу қажеттіліктері бар балаларға қолдау көрсетеді. Монтессори әдісімен инклюзивті білім

беру балаларға өз қарқынымен дамуға, басқалармен ынтымақтастық орнатуға және сенімді, тәуелсіз тұлға болуға үйретеді.

Әдебиеттер

1. Лилиард, Пауло Полк Балаға қалай тәуелсіз болуға үйретуге болады. Аударма ағылшын тілінен.-Алматы: «Речь» баспасы, 2014.-256 б.
2. Инклюзивті білім беру: теория мен практикасы.-М.: «Педагогика» баспасы, 2015.-320 б.
3. «Монтессори: махаббатпен тәрбиелеу» Реж. Л.Теадор.-2023.-Geko Films, Tempesta Films.
4. Шевченко, Н.Монтессори: ата-аналарға арналған педагогикалық нұсқаулық.-М.: «Речь» баспасы, 2018.-125 б.
5. М.Монтессори Дети-другие. М.:Карапуз, 2004.-336 б.
6. М.Монтессори.0-6 аралығындағы балалық шақ (ауд.Е.М.Щербакова)Алматы: «Просвещение» баспасы, 2011.-75 б.

ӘОЖ 004.9

ИНКЛЮЗИВТІ СТУДЕНТТЕРГЕ КӨМЕКШІ ҚҰРАЛ БАҒДАРЛАМАСЫН ЖАСАУ

Абдимомынова Маншук Максутовна, М.Х.Дулати Тараз Университеті, «Қолданбалы информатика және бағдарламалау» кафедрасының қауымдастырылған профессор м.а., т.ғ.к.,
Нұржанова Айдана Нұржанқызы, С. Ж. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық Медицина Университетінің 5 курс студенті,
Нуржанов Мухамедияр Нуржанулы, Назарбаев Университет Экономика мамандығының 2 курс студенті

Түйін

Мақалада инклюзивті тұлғаны қолдауға арналған бағдарламалық құралын жасау мәселесі зерттелген. Инклюзивті студенттерге арналған қолданбалы бағдарлама, бұл – оңалтуға және дамытуға арналған көмекші құрал, яғни, олардың ортаға қалыптасуына, бейімделуіне, дамуына және басқа балалармен еркін танысып, сұхбаттасуға мүмкіндік береді.

Резюме

В статье изучен вопрос создания программного средства для поддержки инклюзивной личности. Прикладная программа для инклюзивных студентов - это вспомогательный инструмент для реабилитации и развития, позволяющий им свободно знакомиться и общаться с детьми.

Summary

The article studied the issue of creating a software tool to support an inclusive personality. An application program for inclusive students is an auxiliary tool for rehabilitation and development, allowing them to freely meet and communicate with children.

Инклюзивті денсаулық - бұл өмірдің басты құндылығы, ол өз проблемаларыңмен бетпе-бет қалмауға мүмкіндік береді, жаңа шыңдарға ұмтылуға ынталандырады, өзіңе және айналасындағыларға сенің бүгіннен де артық бола алатыныңды дәлелдейді. Бұл күн сайын қиындықтарды еңсере отырып, бәріміз өзіміздің ең жақсы нұсқамызға айналатынымызды түсіну. Бізде ерекшеліктер бар ма, жоқ па, маңызды емес!

Интеллектуалдық және басқа да ерекшеліктері бар адамдар үшін инклюзивті денсаулық - бұл қарапайым адамдар ортасына «кірігу» мүмкіндігі. Бұл үдеріс айналасындағылардың қолдауымен және өте тату атмосферада өтуі тиіс. Инклюзивті тұлғаны қолдауға арналған бағдарламалық құралын жасау- бұл қуатты оңалту тетігі. Ол тұлғаның денсаулығының бұзылуы нәтижесінде қалыптасқан жағдайларда қолдауға, кейбір келеңсіз кездерді қалпына келтіруге және ортаға бейімдеуге мүмкіндік береді.

Біз Инклюзивті студенттерге арналған көмекші құрал құрастыру арқылы олардың ортаға қалыптасуына, бейімделуіне жағдай жасалынады.

Алдымен қатысушылар тестілеуден өтіп, теориялық дайындық деңгейін көрсете отырып, кәсіби міндеттерді шешті, содан кейін практикалық тапсырмаларды орындады: классикалық массаж тәсілдерін (міндетті бағдарлама) меңгергендігін көрсету және өздерін бірегей әдістемеде (вариативті) көрсету. Жалпы құрамынан басқа, эксперимент барысында «Білім алушыларды кәсіби шеберлік олимпиадаларына қатысуға дайындау технологиясы» жобалық-талдамалық сессиясын, «Мүмкіндігі шектеулі студенттердің оқу-зерттеу жұмысы табысты кәсіпқойларды дайындау факторы ретінде» шеберлік сыныбын қамтитын іскерлік бағдарлама өткізілді.

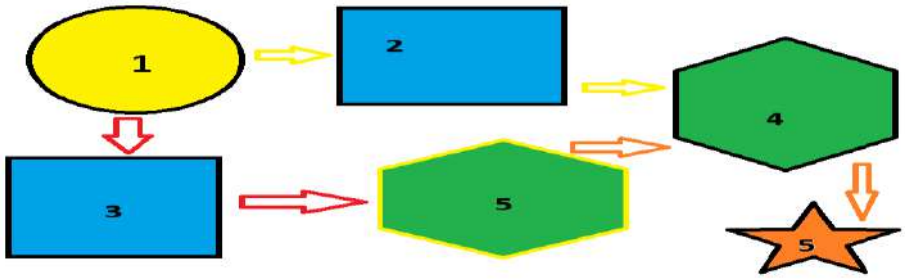

1-Ең алдымен, қатысушыға қатысу мүмкіндігін анықтайтын сұрақтар қойылады.

2-Келісімін берсе қажетті білімін қамтитын топтама қолданылады.

3- Келісімін бермесе, баланың көңіл күйін көтеретін сергіту сәттері ұйымдастырылады.

4 - Алдымен қатысушылар тестілеуден өтіп, теориялық дайындық деңгейін көрсете отырып, кәсіби міндеттерді шешті, содан кейін практикалық тапсырмаларды орындады: классикалық массаж тәсілдерін (міндетті бағдарлама) меңгергендігін көрсету және өздерін бірегей әдістемеде (вариативті) көрсету. Жарыс құрамынан басқа, олимпиада барысында «Білім алушыларды кәсіби шеберлік олимпиадаларына қатысуға дайындау технологиясы» жобалық-талдамалық сессиясын, «Көру мүмкіндігі шектеулі студенттердің оқу-зерттеу жұмысы табысты кәсіпқойларды дайындау факторы ретінде» шеберлік сыныбын қамтитын іскерлік бағдарлама өткізілді.

5 – Жұмыс аяқталды

Жалпы, инклюзияның мәні баланы білім беру процесі арқылы қоғамға бейімдеу. Әрбір бала білім алуға құқылы болғандықтан, білім беру мекемелерінде балалардың қажеттіліктері мен қоршаған ортаны әртүрлі қабылдау мүмкіндігі ескерілуі тиіс.

Әрине, оқушылардың әр түрлі санаттары үшін әртүрлі оқу орындары бар, онда бірдей ауытқулары немесе өзіндік қабілеттері бар балалар оқи алады, бірақ тәжірибе көрсеткендей, балаларға бірдей жеке тұлғалардың тұйық қоғамына бейімделу оңай емес, бұл әлемдегі көптеген балаларда болып жатқандай, әртүрлі және жан-жақты жағдайлармен хабардар ету де бала көңілін жайландырады.

Инклюзивті білім беру балаларға және бүкіл қоғамға қарапайым, бірақ түсінікті ақиқаттарды түсіндіреді:

1. Барлық адамдар олардың қандай қабілеттеріне немесе нормадан ықтимал ауытқуларына қарамастан білім алуға құқылы.
2. Барлық балалар өздерімен бірге болуды, ойнауды, достасуды, махаббат пен түсіністікті сезінуді қалайды.
3. Нақты білім

Инклюзивті оқыту, оны оқу орындарына енгізген жылдары белгілі болғандай, бұрын жалпы білім беру орындарында оқи алмаған балалар үшін көптеген артықшылықтар береді. Біріншіден, бұл - мүмкіндігі шектеулі балалардың басқа балалармен оқу, ойнау және әлемді тану арқылы уақыт өткізу мүмкіндігі. Жалғыз немесе қоғамнан оқшау балаларға әлемді толық қабылдау қиын, өйткені интернаттар мен осыған ұқсас мекемелерде балаларға қатаң қадағалау бар, бұл оларға іс-әрекет еркіндігін толық сезінуге мүмкіндік бермейді.

Сондай-ақ, екіншіден, қоғам үшін инклюзияның артықшылықтары да бар, өйткені балалар инклюзивті балаларды өздеріне тең деп қабылдай бастайды. Күнделікті өмірде олармен араласа отырып, бәрі олардың қарапайым балалар екенін көреді, олар да ойнауды, оқуды және өмірден ләззат алуды ұнатады.

Мектептегі инклюзия білім беру саласындағы қажеттіліктері бар балаларға арналған ерекше көмек пен әдеттегі мектептегі оқыту арасындағы шекті жояды. Педагогтар балалардың инклюзге баратынын түсінеді. Осы себепті, инклюзивті студенттерге көмек құралын жасау ең өзекті мәселелерге жатады.

Ең алдымен, кез-келген баламен танысу ботын қарастырамыз:

Бұл жерде әр баланың жас ерекшелігін, қабілетін, жалпы жасы мен жеке мәліметтері бағдарлама аясында анықтауға тырысамыз.

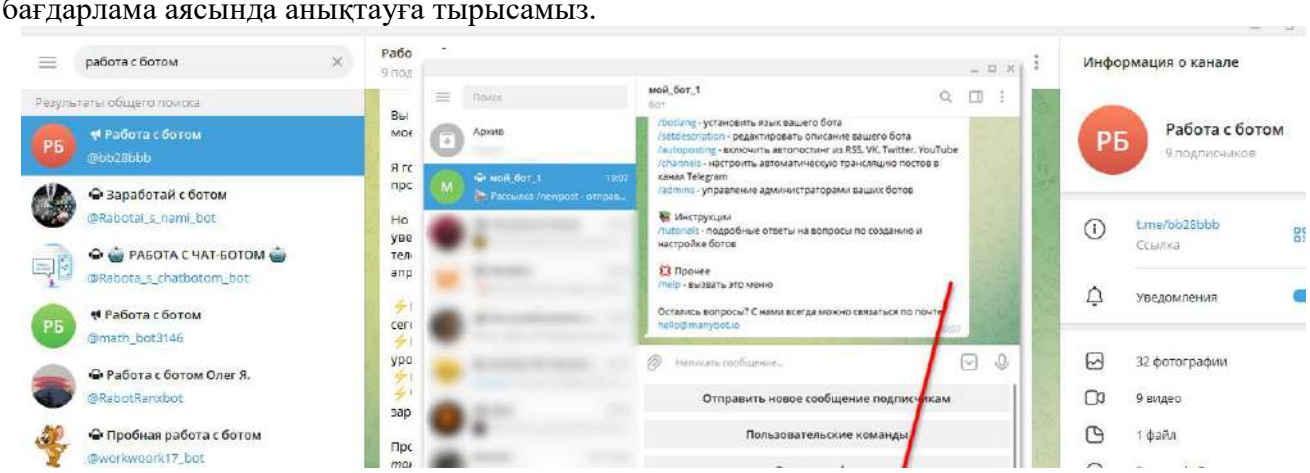

Келесі кезеңде әр баланың даму қабілетімен, жеке ерекшелігіне қарай бөле аламыз.

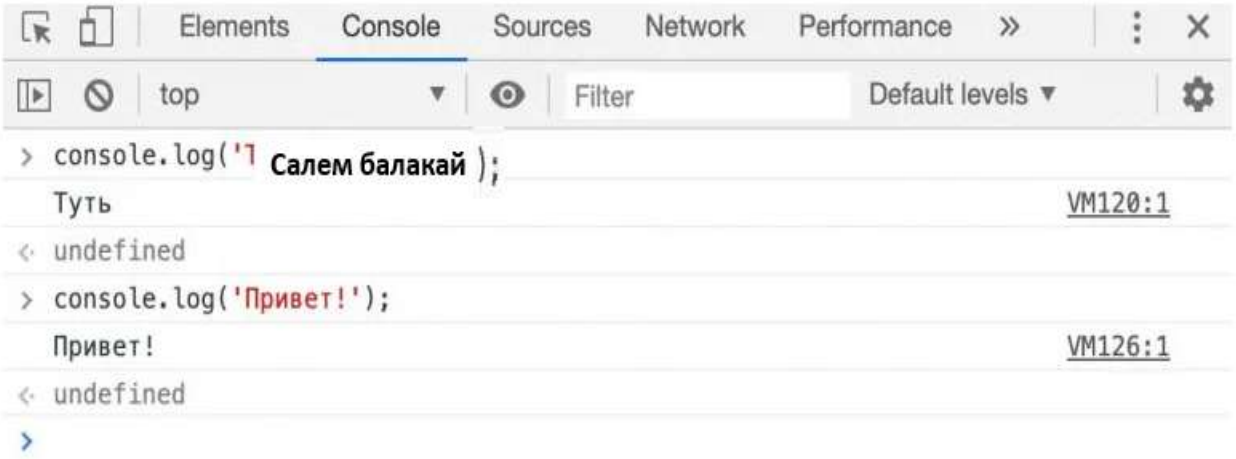

Ол ерекше қажеттіліктері бар балаға өзін анықтауға, күнін жоспарлауға және басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға көмектеседі.

Жасалынған бағдарламалық ортаны Асфендиярова медициналық университетінің студенттері тарапынан қолданып жақсы нәтиже көрсеткіштері орын алды.

```python
import pandas as pd

# Загружаем CSV-файл
df = pd.read_csv("books.csv", delimiter=";")  # Для books-en.csv тоже работает

# 1. Подсчёт записей с длинными названиями (больше 30 символов)
long_titles_count = df[df["Название"].str.len() > 30].shape[0]
print(f"Книг с длинными названиями: {long_titles_count}")

# 2. Поиск книги по автору с ограничением на количество результатов
author = input("Введите имя автора: ")
filtered_books = df[df["Автор"].str.contains(author, case=False, na=False)].head(5)  # Ограничение: 5 записей
print(filtered_books)

# 3. Генерация библиографических ссылок для 20 случайных книг
import random

random_books = df.sample(n=20)  # Берём 20 случайных записей
with open("bibliography.txt", "w", encoding="utf-8") as f:
    for _, row in random_books.iterrows():
        citation = f"{row['Автор']}. {row['Название']} - {row['Год']}\n"
        f.write(citation)

print("Файл bibliography.txt сохранён!")

import xml.dom.minidom as minidom

# Открываем XML-файл
xml_file = open("currency.xml", "r", encoding="utf-8")
xml_data = xml_file.read()
xml_file.close()

# Разбираем XML
dom = minidom.parseString(xml_data)
currencies = dom.getElementsByTagName("currency")

# Создаём словарь {Name: Value}
currency_dict = {}
for currency in currencies:
    name = currency.getElementsByTagName("Name")[0].firstChild.data
    value = currency.getElementsByTagName("Value")[0].firstChild.data
    currency_dict[name] = float(value)

# Выводим словарь валют
print("Список валют и их значений:")
for key, val in currency_dict.items():
    print(f"{key}: {val}")
```

```
import json import csv DATASET_PATH = 'memes_dataset.csv' OUT_PATH =
'out.json' def get  title(dataset): dataset.seek(0) title = next(dataset) title = title.split(',')
   title = [col.strip() for col in title] print(title) return title def get_object(line, title):
fields = [] value = '' in_complex = False for char in line: if in_complex: value += char
  if char == '"': value = value[:-1] fields.append(value) value = '' in_complex = False
                  else: if char not in [',', '"']: value += char continue
```

Әдебиеттер:

1. Абрамова Л.Ю. Метамодели нейролингвистического программирования на примере исключений // Инновации. Наука. Образование. 2022. № 51. С. 2112-2117.

2. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании : учебник для среднего профессионального образования / Е. А. Медведева [и др.] ; под редакцией Е. А. Медведевой. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023.

3. Баринова, Е. Б. Теория и практика инклюзивного обучения в образовательных организациях : учебное пособие для вузов / Е. Б. Баринова. — Москва : Издательство Юрайт, 2023

4. Алексеевский П.И. Развитие содержания обучения программированию с применением методов мобильного программирования // Актуальные вопросы преподавания математики, информатики и информационных технологий. 2023. № 8. С. 106-111.

5. Андриенко Д.С. Математическая обработка образовательных результатов учащегося с использованием языка программирования python как метод выявления уровня мотивации школьника // Молодой ученый. 2022. № 25 (420). С. 281-283.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ - ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУ

М.Р.Балтымова
PhD доктор, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
(E-mail-mbr74@mail.ru)

Түйін

Бұл мақалада ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды қолдаудағы инклюзивті білім берудің мүмкіндіктері туралы баяндалады. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды анықтаудағы, оларға тек құқылы білім берудегі педагогтар мен арнайы мамандардың, ата-аналар мен медицина мамандарының біріге отырып кешенді түрдегі көп салалы қызмет етуінің жан-жақтылығы туралы айтылады. Ұсынылып отырған мақала ерекше білім берудегі қажеттіліктері бар балаларды инклюзивті білім беру жүйесі негізінде қолдауда ата-аналарға кеңес беру, қолдау жұмыстарын ұйымдастырудың қажеттілігі көрсетіледі.

Резюме

в этой статье рассматривается о возможностях инклюзивного образования в поддержке детей с особыми образовательными потребностями. Речь идет о многогранности комплексной многопрофильной деятельности педагогов и специальных специалистов, родителей и медицинских работников в выявлении детей с особыми образовательными потребностями, в предоставлении им только права. В предлагаемой статье подчеркивается необходимость организации консультационной, поддерживающей работы родителей по поддержке детей с особыми образовательными потребностями на основе системы инклюзивного образования.

Summary

This article discusses the possibilities of inclusive education in supporting children with special educational needs. We are talking about the versatility of the complex multidisciplinary activities of teachers and special specialists, parents and medical professionals in identifying children with special educational needs, in granting them only the right. The proposed article highlights the need for parents to organize counseling and supportive work to support children with special educational needs based on an inclusive education system.

Қазіргі кезеңде арнайы білім беру жүйесіндегі ең өзекті бағыттардың бірі – ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды ерте психологиялық-педагогикалық қолдау. Денсаулығында қандай да бір ауытқулары бар балалардың ішінде үш жасқа дейінгі балалардың қатары күрт көбеюде. Қоғамдағы орын алып отырған осы өзекті мәселені көптеген ата-аналар туа пайда болған ауытқулар екенін түсінбейді, түсінген күннің өзінде мойындамайды. Осы мәселені ата-ана уақытында байқап, оны емдеу мен түзету жұмыстарын ерте жастан қолға алу баланың болашақтағы жеке тұлғалық дамуының қалыпты ортада өтуіне кепілдік бере алатындығы ғылыми зерттеулерде дәлелденген. Арнайы білім беру жүйесіндегі зерттеулерде бала дамуындағы психофизикалық ауытқулар көбіне үш жастан кейін, яғни балабақша өміріне бейімделе алмаған кезде, ата-аналардың осы уақыттарда дәрігерлердің, әсіресе, невропатологтар мен психоневрологтардың көмегіне жүгіну уақытынан бастап анықтала бастайды. Бала дамуындағы жалпы өзгерістер ерте жастан бастап диагностикаланып, қажетті түзету-дамыту жұмыстары жүргізілмеген жағдайда 6-7 жаста мектепке барар уақытта қарқынды дамып, қоршаған ортаның назарына баланың тәртібі, іс-әрекеті арқылы анық байқала бастайды. Осы кезде ата-ана, тәрбиеші, мектеп мұғалімдері арнайы білім беру мамандарының көмегін қажет етеді. Әрине, бұл дұрыс. Бірақ, баланың жас ерекшелігіне қарай физиологиялық, психологиялық даму кезеңі түзету-дамытушылық жұмыстарға оңайлықпен беріле қоймайды. Ата-аналар мен мұғалімдер осы кезеңді уақытша болатын құбылыс деп қабылдап, еркелік, қырсықтық, аурушаңдықтың әсерінен болған девиантты дамудың бір түрі ретінде қабылдайтыны тағы бар. Осындай оймен жүріп баласына ерте көмек көрсету, ерте диагностикалау жұмыстарын ұсынған кеңестерге мән бермей, мамандардың қойған диагноздарынан қорқып, бас тарту, мойындамау түріндегі қарсыласу реакцияларын көрсетуі де мүмкін. Ерте жас кезеңінен бастап бала дамуындағы ерекше қажеттіліктерді анықтап, олрады ерте түзету-дамыту шараларына қарай бағыттап, бейімдеуде, қолдауда инклюзивті білім беру саясатының ролі өте зор.

Инклюзивті білім беру - ерекше білім берудегі қажеттілігі бар балаларды жан-жақты қолдау стратегиялары мен үлгілік жоспарларын жүзеге асыруды қамтамасыз етуші білім беру саясаты. Әлемдік деңгейдегі нормативті құжаттарға сүйене отырып, инклюзивті білім беру саясаты да біздің елімізде кеңінен қолға алынуда. Инклюзивті білім беруді – инклюзивті мәдени орта, инклюзивті қоғам құрудың алғы шарттары десек, Қазақстандағы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қолдау білім беру саласында ғана емес, денсаулық сақтау, транспорт және коммуникация, халықты еңбекпен қамтамасыз ету, халықты әлеуметтік қолдау мен қорғау салаларында қолға алынуда. Инклюзивті білім беру мәселесін қолға алып қана қоймай оның нәтижелі тұстарын ашуда елімізде көптеген елеулі жұмыстар атқарылуда. ҚР Президенті 2022 жылды «Балалар жылы» деп жариялауының өзі әлеуметтік-медициналық, түзету-педагогикалық, дамытушылық, білім беру салаларына үлкен жауапкершілікті артқанын айтуымызға болады. Атап айтсақ, Балалар жылында атқарылған жұмыстардың қатарында елеулісі Әлеуметтік медициналық сақтандыру қоры елімізде «Сүйікті бала» жобасын әзірлеп, осы жоба төңірегінде балаларды медициналық көмекпен қамтамасыз ету және оны қаржыландыру туралы ақпараттар таратып, оны насихаттауында [1]. Бұл игі бастама қазіргі медицина саласындағы дені сау ұрпақтың дүниеге келуін қамтамасыз етудегі ана мен бала денсаулығына ерекше назар аударылуы туралы және дені сау ұлт қалыптастырудағы қажетті іс-шараларды ұйымдастырудың маңыздылын көрсетеді. Әсіресе, отбасын құру, отбасын жоспарлау бойынша жас отбасылармен жұмыс, жүктілік патологиясының алдын алу, пренатальды кезеңдегі скринингтің үш рет жүргізілуі, ұрық патологиясының алдын алудағы маңызды шараларды ұйымдастыру, перинатальдық кезеңдегі жаңа туылған нәрестелерге неонатальдық скрининг жүргізу жұмысының қорытындысын шығарудағы мамандардың тәжірибесі ерекше орын алатындығы баршаға мәлім. Осы орайда, айта кетсек, перзентханадағы жаңа туылған нәрестелерге жүргізілетін неонатальдық скринингтің нәтижесінде Апгар шкаласына сәйкес анықталатын көрсеткіштердің арнайы білім беруде негізге алынатыны белгілі. Арнайы білім беру мамандықтарында білім алатын болашақ дефектологтардың (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед) нәрестенің алғашқы күндеріндегі

жүрек қағысы, тері сезімталдығы мен терінің түсінің өзгерісі, тыныс алуы, сыртқы орта факторларына реакциясы, бұлшық еттерінің жиырылуы мен рефлекстерінің көрінісі жайында ақпараттануы өте маңызды.

Баланың дамуы дүниеге келген күннен бастап онтогенез дамуы бойынша бірнеше кезеңдерге бөлінеді. Осы онтогенез дамуының алғашқы сатысы сәбидің перзентханадағы өткізген уақытынан басталады. Туылғаннан 1 жасқа дейінгі уақытта баланың жалпы психофизикалық даму күйінің қалыпты өтуі болашақтағы баланың ерте сәбилік, ерте балалық шағы мен мектепке дейінгі кезеңдердегі дамуының көрсеткішін беретіні сөзсіз. Сондықтан аталған жоба аясындағы атқарылған жұмыс инклюзивті білім беру саласында өте маңызды деп есептейміз. Одан кейін де балаға көрсетілетін педиатриялық көмек түрлерінің де уақытында жүйелі түрде ұйымдастырылып, жас босанған аналарға гинеколог мамандардың беретін қолдауы, сәбиге берілетін медициналық көмек пен қолдау жұмысының жүйелігі, оның сапасы мен үздіксізді осы ерте балалық шақ кезеңінде ерекше орын алады. Өйткені, онтогенез дамуының осы кезеңдері бала болашағын, ұлтымыздың болашағын құрушы маңызды кезең болып табылады. Осыған орай, ерекше білім берудегі қажеттілігі бар балаларды инклюзивті оқыту мен қолдау жүйесі еліміздегі мемлекеттік білім беру саясатының қарастыратын басым бағыттарының бірі болып табылады. Бұл жерде ерекше білім берудегі қажеттілігі бар балаларды инклюзивті оқыту мен тәрбиелеудің негізгі міндеті - әлеуметтендіру, баланы ортаға бейімдеу болып саналады. Өйткені, білім беру саласындағы жетістіктерге жету үшін баланың денсаулығы, жалпы психикалық күйі маңызды. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивті қолдаудың маңызды аспектісі қоғамда инклюзивті мәдениет орнату, толерантты көзқарас қалыптастыру болса, бала тәрбиесімен айналысатын ата-аналар мен педагогтар ұжымының басты міндеттері инклюзивті білім берудің шарттарын анық түсіну. Инклюзивті білім беру саясатын мейлінше жан-жақты тереңінен түсінбейімізше, ерекше балаларды қолдау жұмысы стандартты күйде формальды түрдегі жұмыстарды атқару бағытына көшіп кетуі мүмкін. Себебі, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға стандартты білім беру мүмкін емес. Танымал педагог П.Шуманның пікірінше, баланың психикалық даму деңгейі неғұрлым төмен болса, мұғалімнің біліктілік деңгейі соғұрлым жоғары болуы керек [2; 10 б.]. Бұл пікірдің астарында инклюзивті қолдау жұмысының нәтижесі көрініс беретіні сөзсіз. Жалпы білім беру мектептеріндегі инклюзивті оқыту сыныптарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды егжей-тегжейлі анықтап, зерттеп, талдамайынша баламен жүргізілетін түзету-дамыту жұмыстарының нәтижесін байқамаймыз. «Білімнің қолжетімді болуын қамтамасыз ететін алғышарт – инклюзивті орта. Инклюзивті білім берудің заманауи міндеті интеллектуалды дамуды, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерді ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді қарастырады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, «ҚР инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы» сынды құқықтық-нормативті құжаттар арқылы міндеттелген инклюзивті білім беру үрдісі педагогтардың кәсіби іс-әрекетіне қойылар талаптарды күшейтеді» [2; 7-8 б.] деп көрсетілгендей инклюзивті сыныптардағы педагогтарға қойылатын талаптардың күшеюі, кәсіби дағдыларды игерту шаралары еліміздегі инклюзивті мәдени ортаны құрудың кепілі деп пайымдасақ болады.

Соңғы уақыттардағы нақты айтсақ, онжылдық ішінде оқушылардың қажеттіліктерінің әр түрлі болуына байланысты инклюзивті білім беру жүйесіндегі жоспарланған жұмыстардың мазмұны ерекше қажеттілігі бар балалардың құрамының өзгеруін көрсетіп отыр. Осыған орай ерекше балалар санының курт артуы педагогтардан жан-жақты кәсіби дайындық пен шығармашылық қабілеттерді талап етуде. Мысал келтірсек, жалпы білім беретін мектептердің бастауыш сынып оқушыларының ішінде тілдік барьердің сақталуының өзі оларды ортамен қарым-қатынасын шектеп, өз ойларын анық жеткізуде қиындықтарға кезіктіреді [3. 404-405]. Осы кездегі ата-аналармен тығыз байланыса отырып, баланың қарым-қатынас ортасын жақсарту үшін педагогтардың қажетті шараларды қолға алып дер кезінде көмек қолын созуда шеберліктері шыңдалады. Одан басқа жалпы білім беретін мектептердегі дарынды, талантты балаларлы алып қарайық. Ол балалардың да ерекше білімді қажет етуі педагогтардан стандартты деңгейдегі білімнен тыс қосымша білім алу керектігін талап етуде. Ол балалардың

барлығы өз ана тілдерімен қатар орыс тілі, ағылшын тілі, түрік тілдерінде еркін сөйлеуі педагогтарды да қосымша тілді үйренуде деген кәсіби қажеттіліктерін қалыптастыратыны сөзсіз. Инклюзивті білім берудегі қолдау мәселесі кеңінен жан-жақты қамтылуы еліміздегі білім сапасының жақсаруына да түрткі болатынын көрсетіп отыр. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың өз қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, негізгі кемшілігі мен қосымша ауытқушылықтарын түзету арқылы қайта қалпына келтіру, өз бойындағы барлық мүмкіндіктері мен қабілеттерін барынша жүзеге асыратындай етіп шыңдау, тәрбиелеуде арнайы мамандардың кәсіби құзіреттілігі басымдық танытады [2]. Сонымен қатар, арнайы мамандардың инклюзивті білім беру саласындағы қажеттілігі өте жоғары. Жалпы білім беретін мектептердегі инклюзивті сыныптарда білім алатын балалардың психофизикалық дамуындағы ерекшеліктеріне қарай арнайы мамандар өздерінің қызметін ұйымдастырады. Бұл кезде де арнайы маманның арқалайтын жүгі ауыр. Өйткені, арнайы маман ретіндегі ата-анамен, мектеп педагогтарымен, медицина мамандарымен бірлескен іс-әрекетте өздерінің кәсібилігін таныта отырып, бала бойындағы ерекше қажеттіліктерді диагностикалап, түзету жұмыстарына сай жеке инклюзивті жоспар құрып, түзету жұмысының тиімділігін көрсету маңызды. Арнайы мамандардың инклюзивті білім беру жүйесіндегі қызметі баламен ғана емес, ата-анамен бірлескен жұмыстың нәтижесіне бағытталады. Ол үшін арнайы мамандар баланың жалпы психофизиологиялық даму онтогенезімен таныса отыры, ата-ананы білім беру процесіне еркін, тығыз араласуын қамтамасыз етуі тиіс. Сол кезде ғана ерекше білім берудегі қажеттілігі бар балаларды инклюзиаті қолдау арқылы әлеуметтік ортаға бейімдеп, тәрбиелеп, білім алуына жағдай жасай алады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру мен қолдау – жалпы білім беруді жан-жақты дамыту процесі, барлық балаларды білім алуға қол жетімділігін қамтамасыз ететін білім беру жүйесі. Сол себепті еліміздегі осы бағытта атқарылған іс-шаралардың барлығы дерлік білім берудің нормативтік-құқықтық негіздеріне сай, диагностикалық зерттеулер, түзету-дамытушылық, алдын алуға негізделген білім беруді мақсат етіп отыр. Бұл бастамалар мен іс-шаралар ерекше білім беруді қажет ететін балаларды инклюзивті білім беру негізінде қолдап, педагогтардың бойында креативті ойлау, позитивті көзқарастар жүйесін ұстануды, кәсіби білімдері мен дағдыларын қалыптастыруды, іс-тәжірибені игеріп қана қоймай, оны ағартушылық бағытқа негіздеп, өзгелерге, яғни инклюзивті қоғамда насихаттауды көздеп отыр. Еліміздің өсіп-өркендеуі үшін барлық салада кеңінен тарап, қолға алынып отырған инклюзивті білім беру саясаты ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтік ортада жан-жақты дамуы мен әлеуметтік бейімделудегі еркіндігін қамтамасыз етіп, өздерінің бойындағы жасырын жатқан потенциялдық қабілеттерді ашуға мүмкіндік беріп отыр. Өйткені, инклюзивті білім беру жүйесі – барлығына бірдей, тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуіші еркін жүйе.

Әдебиеттер:

1. https://zhaikpress.kz/kk/news/sujikti-bala-arnajy-
2. Оспанбаева М.П. О-75 Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет.
3. Григт Рассель. Г75 Бастауыш мектеп мұғалімі: шеберлікті шыңдау. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020. – 600 бет.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мизабекова Нургуль Умирзаковна
Ақмола облысы Целиноград ауданы
Агротехникалық колледжі
Жаңаесіл ауылы МКҚК

Инклюзивті білім беру деген не?

Инклюзияның тұжырымдамалық анықтамасы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясынан (БҰҰ, 1948) бастау алады. Декларацияда барлық адамдар тумысынан азат және қадір-қасиеті мен құқықтары тең болып дүниеге келеді деп айтылған. Кейіннен инклюзивті білім беру тұжырымдамасын ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ, Дүниежүзілік банк және т.б. сияқты беделді халықаралық ұйымдар кеңейтіп, семантикалық мағынамен толықтырды.

Инклюзивті білім беру – барлық балалардың сапалы білім алуға тең қолжетімділіктің болмауының жаһандық проблемаға айналуына байланысты әлемдегі негізгі трендтердің бірі болып отыр. Мысалы, ЮНЕСКО деректері бойынша барлық мүмкіндігі шектеулі балалардың 10% - ы ғана мектепке барады, тек 5% - ы ғана бастауыш білім алады.

Инклюзивті білім беру – барлық кемсітуішілік формасына тосқауыл қоятын,білім алушыныңбілімалудағы әртүрліқажеттіліктеріменалуан түрлілігін есепке ала отырып, сапалы білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған,жалпыбілімберуді дамытудыңүздіксізпроцесі.

Инклюзивті білім беру білім алушылардың физикалық, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына ерекше білім алу қажеттіліктері бар білім алушыларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін әлеуметтік бейімделуін, социумге кірігуін көздейді.

Әр түрлі анықтамаларды синтездеу инклюзивті білім беру сипаттамаларына қатысты келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік береді (1-кесте).

1-кесте. Инклюзивті білім берудің сипаттамасы.

Иклюзивті білім беру - БҰЛ…	**Инклюзивті білім беру - БҰЛ…..ЕМЕС**
... игілікті ортаға және барлық студенттер үшін қол жетімді оқу орнына айналдыру үшін білім беру жүйесінің, білім беру мекемелерінің өзгеруі мен оларды жетілдірудің үздіксіз процесі.	...белгілі бір уақыт кезеңінде жүзеге асырылған бірыңғай жоба.
...мәдениетті, білім беру саясатын және тәжірибесін білім алушылардың әр түрлі қажеттіліктеріне жауап беретіндей қайта қарау.	...тек мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беретін мекемелерге қосуға ерекше назар аудару.
...білім беру жүйесінің әр білім алушылардың қажеттіліктері үшін теңбе-тең орта құрудағы икемділігі	... білім алушыларды білім беру жүйесіне сәйкес бейімдейтін әрекеттер.
... оқудағы кедергілерді жою; оқу процесіне, сондай-ақ академиялық және әлеуметтік табыстарға қол жеткізуге атсалысу. Әрбіржағдайдыжекешежәнеөзгешеқарастыру.	...тек колледжге қол жеткізуді қамтамасыз етуге ерекше назар аудару; кез-келген жағдайда қолдануға болатын ережелер мен әрекеттер жиынтығы.
...қабылданған шешімдерден, қатынастардан, қолданыстағы практикадан туындайтын кедергілерді жоюға баса назар аудару.	..қаржылық проблемаларды және кедергісіз орта құрумен байланысты проблемаларды жеңу.
...әр түрлі қатысушылардың (педагогикалық кадрлар, ата-аналар, қоғам мүшелері, жергілікті көшбасшылар, үкіметтік емес ұйымдар және т. б.) ынтымақтастығына негізделген процесс.	...тек ресми тұлғалар немесе сыртқы сарапшылар енгізетін жоба.
... колледж ортасында және одан тыс дамитын процесс (қоғамдастық құрған балама білім беру ортасы).	...тек жалпы білім беруде болатын процесс.

Инклюзивтік білім беруді құру мемлекетке барлық балалардың жалпы білім алуын жақсартудың маңыздылығына сүйене отырып, аса дарынды балалардан бастап ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға дейін қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) және жеке дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс ретінде қарастырылады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы

Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс.

Инклюзивті мәдениет инклюзивті білім берудің негізгі үш аспектісінің - ***инклюзивті саясатты әзірлеу, инклюзивті мәдениетті дамыту, инклюзивті практиканы*** жүзеге асырудың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады.

1.1-сурет. Инклюзияның үш аспектісі

Инклюзивті саясатты әзірлеу:

- барлығына арналған колледжді дамыту,
- әртүрлілікті қолдау.

Инклюзивті саясатты дамыту барлық білім алушыларды қамтуға тырысатын және барлық білім алушыларға арналған тиімді инклюзивті бағдарламасы бар колледжді құруға әкеледі. Колледж ғимаратты барлық балалардың қажеттіліктеріне бейімдейді. Колледжде енгізілген бағалау жүйесі барлық білім алушылардың нәтижелерін адекватты бағалайды. Педагог кадрларды үздіксіз оқыту білім алушылар арасындағы айырмашылық негізінде жүргізіледі. Колледждің ресурстары біркелкі бөлінеді және колледждіңөзіндік стратегиясы арқылы ата-аналар балалардың білім беру процесінің серіктесі болып табылады. Колледж деңгейіндегі қосымша қызметтер (психологтың, логопедтің, көмекші

Инклюзивті мәдениетті дамыту:

- колледж қоғамдастығын құру,
- инклюзивті құндылықтарды қабылдау

Колледжде инклюзивті мәдениетті құру ынтымақтастық идеяларын бөлісетін, өзінің барлық қатысушыларының дамуын ынталандыратын қауіпсіз, төзімділік танытатын (толерантты), әр адамның құндылығы барлығына қатысты жетістікке негізделген қоғамдастық құруға ықпал етеді. Мұндай колледж мәдениеті барлық жаңа қызметкерлер, оқушылар, мектеп әкімдігі және ата-аналар қабылдайтын жалпы инклюзивті құндылықтарды қалыптастырады.

Инклюзивті мәдениетте бұл принциптер мен құндылықтар бүкіл колледж саясатына қатысты шешімдерге де, әр курстағы оқу тәжірибесіне да әсер етеді. Колледждің дамуы тұрақты және үздіксіз процеске айналады.

Колледж мәдениеті жүргізіліп жатқан реформалар мен өзгерістердің негізі болып табылады. Колледжде қалыптасатын, білім беру мен оқытудың саясаты мен тәжірибесін өзгертетін инклюзивті мәдениетті жаңа қызметкерлер мен колледжбілім алушылары белсенді қолдай алады.

ИНКЛЮЗИВТІ МӘДЕНИЕТ инклюзивті білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және әртүрлілікті құрметтеу және айырмашылықтарға төзімділік құндылықтарын қабылдауды қамтиды. Инклюзивтік мәдениетті ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарды әлеуметтендіру факторы ретінде ғана емес, сондай-ақ тұтас алғанда бүкіл қоғамның өзгеру негізі ретінде де қарау керек.

Білім беру ұйымдарындағы әрбір адамның өзіндік ерекшелігін, әртүрлілігін құрметтеу, білім берудің кез келген субъектісіне қолайлы, жағымды колледж қоғамдастығын құру, инклюзивті құндылықтарды қабылдау инклюзивті мәдениетті қалыптастырудың негізін құрайды.

Білім беру ұйымдарында қауіпсіз білім беру ортасын, білім алушылардың оң психо-эмоционалдық көңіл-күйін, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға, колледждегі зорлық-зомбылықтың алдын алуға ерекше назар аудару қажет.

Инклюзивті мәдениет білім алушының денсаулығындағы ауытқуына емес, оның қажеттіліктеріне назар аударудан басталады.

Инклюзивті тәжірибені дамыту:

- оқу процесін басқару,
- ресурстарды жұмылдыру.

Практика колледж мәдениетін де, инклюзия саясатын да сынып деңгейінде қамтамасыз етуді білдіреді. Оқыту- оқуға барлық білім алушылардың қатысуын көздейді. Сабақ әртүрлілікті түсіну мен құрметтеуге бағытталады. Білім алушылар өз оқулары үшін жауапкершілікті алуға үйренеді, ал оқытушыларбілім алушылардың сабақ тақырыбын түсінуіне көмектеседі. Сабақтарда білім алушылар бірге жұмыс істеу арқылы бір-біріне көмектеседі. Колледж қызметкерлері білім алушылардың қиындықтарына түсіністікпен қарайды. Білім алушылар оқу процесінде жетістікке жетеді. Білім берудегі қиындықтар жақсы тәжірибе алу мүмкіндігі ретінде қабылданады. Колледждің барлық оқытушыларыколледж қызметін жоспарлауға қатысады.

Осы үш аспект колледжде инклюзияны дамыту үшін өте маңызды. Колледжде жүргізіліп жатқан кез келген реформалар мен өзгерістердің барлығы осы үш бағытқа назар аудару қажет.

Инклюзивті оқыту тәжірибесін таңдаған колледж үшін белгілі бір білім алушыны оқытудағы қиындықтардың нақты себебін анықтау өте маңызды. Бұл колледждегібілім алушылар, оқытушылар мен ата-аналар арасындағы қалыптасқан қарым-қатынаспен, мәдени айырмашылықтармен, оқу жоспарларының, оқыту мазмұны мен әдістері білім алушының қажеттіліктеріне, колледж әкімшілігінің саясатына сәйкес болмауымен, ресурстардың жетіспеушілігіне байланысты болуы мүмкін. Сондай-ақ инклюзивті оқыту тәжірибесінде ресурстық кедергілер бар.

Ресурстық кедергілер-бұл инклюзивті білім беру жағдайында білім алушылардың ерекше білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін материалдық ресурстар мен қаражаттың жеткіліксіздігі ғана емес. Ресурстық кедергілер қызметкерлер мен колледж әкімшілігінің кәсіби көзқарасы, білімнің жетіспеушілігі және инклюзияға қатысты нақты колледж саясатының болмауының салдарынан туындайды.

Білім беру жолындағы осындай кедергілерді еңсеру колледждің физикалық ортасын өзгерту және қаржыландыруды ұлғайту бағытында ғана емес, сонымен бірге колледждің мәдениетін, саясаты мен тәжірибесін өзгертуді де қамтиды.

Инклюзивті білі берудің модельдері

Әлемдік тәжірибеде инклюзияның екі негізгі тәсілдемесі бар:

1) инклюзияның медициналық моделі;

2) инклюзияның әлеуметтік моделі.

Медициналық модель мүгедектікті медициналық феномен ретінде анықтайды («науқас адам», «ауыр физикалық зақымдануы бар адам» және т.б.). Бұл модель патерналистік сипаттағы мүгедектермен жұмыс істеу әдістемесін анықтайды (яғни, қоғамның шектеулі-сүйемелдеуші ұстанымда болуы) және емдеуді, еңбек терапиясын, адамның өмір сүруіне көмектесетін арнайы қызметтерді құруды қамтиды.

Әлеуметтік модельге сәйкес, адам өз ауруының салдарын жеңілдетуге тырысуы мүмкін, бірақ өзін шектеулі сезінуі оның ауруымен емес, қоғам тарапынан жасалған түрлі кедергілердің болуымен байланысты. Әлеуметтік модельді ұстанушылар адамдардың мүгедектігіне назар аударудың орнына, олардың денсаулық деңгейіне көбірек назар аударады. Басқаша айтқанда, мүмкіндіктердің шектеулі болуы қоғам ішіндегі әлеуметтік-экономикалық қысым көрсету ретінде түсіндіріледі, сондықтан мұндай адамдарды қысым көруші топ ретінде қарастыруға болады.

1.2-кесте - Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларға қолдау көрсету және бағалау моделі

ЕБҚ бар білім алушыларды бағалау және қолдау көрсетудің медициналық моделі	**ЕБҚ бар білім алушыларды бағалау және қолдау көрсетудің әлеуметтік-педагогикалық моделі**
«Білімалуындағықиындықтарменпроблемаларбілім алушыныңбойындақалыптасқанжәнеол: «мүгедек,қабілетсіз,ауытқушылығыбар» дегенұғымғанегізделген. Бағалау – медициналық диагнозға, ал білім беру - түзетутұрғысына бағытталған.	Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылар «техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары жағдайында барлық оқушылардың алуан түрлі қажеттіліктеріне сәйкес келуге дайын емес қоғамдық білім беру жүйесінің жетілмегендігі» салдарынан оқуда қиындық көріп отыр деген ұғымға негізделген. Бағалау адамның қажеттіліктеріне, ал оқыту білім беруге қолдау көрсетуге және бейімдеуге бағытталған.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарға қатысты қоғамның толеранттылығы жолындағы маңызды қадам мен оның алғышарты ретінде бүкіл әлемдік қоғамдастықта инклюзияның әлеуметтік моделін қабылдау болып табылады. Ол ЕБҚ бар адамдармен қарым-қатынаста, оқытуда және кәсіби дайындықта кедергісіз орта құруға бағытталған.

ЕБҚ бар білім алушыларға сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етуді көздейтін **әлеуметтік-педагогикалық модельді енгізу** білім беру жүйесінің өзінде өзгерістерді қажет етеді. Қазіргі уақытта біздің елімізде инклюзивті білім берудің медициналық моделінен білім беру жүйесінің әртүрлі деңгейлеріндегі әлеуметтік-педагогикалық моделіне көшу процесі жүріп жатыр.

Қазақстанның мемлекеттік білім беру саясаты барлығына сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында барлық деңгейлерде (мектепке дейінгі, мектеп, ТжКБ ұйымдарында, жоғары оқу орындарында) инклюзивті білім беруді дамытудың бағыт-бағдарын белгіледі. Бұл бағытта денсаулық бұзылыстарына, мінез- құлық және эмоционалдық проблемаларға, әлеуметтік, психологиялық, экономикалық, лингвистикалық, мәдени себептерге және т. б. байланысты білім алуда ЕБҚ бар білім алушыларға ерекше назар аударылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері – әрбір білім алушының білім алуында табысқа жету үшін психологиялық-педагогикалық әдістермен жүзеге асырылатын оқу-тәрбие процесіндегі көмек пен қызметке деген қажеттіліктер.

Бұл тұста инклюзияны жекелей емес, бүкіл білім беру жүйесінің принципі ретінде қарастыру қажет.

Инклюзивтілік принципіне негізделген жалпы білім беруді дамыту білім берудегі құндылық бағдарлардың өзгеруін меңзейді. Инклюзивті білім беру құндылықтары келесі ұстанымдарға сүйенеді: *білім беру процесінің барлық қатысушылары:*

1)мүмкіндіктердің әртүрлілігін кедергілер мен проблемалар ретінде емес, ресурстар ретінде қарастырады Қоғамда толерантты мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға, оқытушының педагогикалық шеберлігін арттыруға және жоғары сапалы білім алуды қамтамасыз етуге арналған ресурстар. Бір білім алушының қиындықтарын еңсеруге бағытталған жұмыс, әдетте, басқа білім алушыларға да пайдалы болады;

2) оқу-тәрбие процесін оқуда жоғары жетістіктері бар білім алушыларға ғана емес, курстағыбарлық білім алушыларға назар аудара отырып құрады;

3) ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға тек мамандар емес (логопед, арнайы педагог, психолог, жеке көмекші) білім беру процесінің барлық қатысушылары, соның ішінде пән оқытушысы тарапынан қолдау көрсетеді;

4) білім беру процесінде білім алушыларға көмек көрсету мәселелерін шешуде командалық тәсілді қолданады;

5) білім алушыларға қолдау көрсету және ұйымдастыру барысында оларды «бөлектеуден» бас тартады. Көмек «инклюзивті», «ерекше», «өмірлік қиын жағдайға тап болған» білім алушыға емес, білім алушылар қауымдастығының толық мүшесі ретінде көрсетіледі. «Бөлектеу» кемсітушіліктің көрінісі болып табылады.

алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін материалдық ресурстар мен қаражаттың жеткіліксіздігі ғана емес. Ресурстық кедергілер қызметкерлер мен колледж әкімшілігінің кәсіби көзқарасы, білімнің жетіспеушілігі және инклюзияға қатысты нақты колледж саясатының болмауының салдарынан туындайды.

Білім беру жолындағы осындай кедергілерді еңсеру колледждің физикалық ортасын өзгерту және қаржыландыруды ұлғайту бағытында ғана емес, сонымен бірге колледждің мәдениетін, саясаты мен тәжірибесін өзгертуді де қамтиды.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Жумагелдиева А.Д.
Докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Түйін

Мақалада ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жүргізуде педагогтардың кәсіби даярлықтары туралы шет елдік және отандық ғалымдардың ой-пікірлері талданды. Инклюзивті білім беруде педагогтың кәсіби даярлығы өте маңызды, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынасты дұрыс орната білу, баланың ерекше қажеттіліктерін анықтай алу, кездесетін кедергілерді жою міндеттері педагог маманының қызметіне айналды. Жүктелген міндеттерді орындау барысында педагогтың арнайы дайындығы болуы қажет болады.

Резюме

В статье проанализированы мнения зарубежных и отечественных ученых о профессиональной подготовке педагогов в работе с детьми с особыми образовательными потребностями. В инклюзивном образовании очень важна профессиональная подготовка педагога, задачей которого является умение правильно выстраивать отношения между учеником и учителем, выявлять особые потребности ребенка, устранять возникающие барьеры. При выполнении возложенных задач педагогу необходимо будет иметь специальную подготовку.

Summary

The article analyzes the opinions of foreign and domestic scientists on the professional training of teachers in working with children with special educational needs. In inclusive education, the professional training of a teacher is very important, whose task is the ability to properly build relationships between a student and a teacher, identify special needs of a child, eliminate barriers that arise. When performing the assigned tasks, the teacher will need to have special training.

Қазіргі Қазақстандағы білім беру саласы шет елдік тәжірибелердің озық идеяларын жүзеге асыруда. Білім беру саласы жыл сайын жаңа міндеттерді шешуге, қоғам талаптарына жауап беруге деген қарқыны мен қозғалысы артуда.

Қоғам және нарық сұранысы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға сапалы білім мен тәрбие беріп, қоғамның белсенді мүшесі болуға жағдай жасау болып отыр. Дамыған елдерде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды (ЕБҚБ) оқыту жалпы білім беру жүйесінде жүзеге асырылуда. Қазақстанда осы процесс жүріп жатыр және белсенді түрде зерттеулер жүргізіліп, нәтижелерін беруде. ҚР «Білім» туралы заңында 1 тарау 3 бабы бойынша баршаның сапалы білім алуға құқықтары тең екендігі бекітілген. [1] Білім беру ұйымдарында ЕБҚБ қабылдау және білім беру қалыпты жағдайда жүргізілуге тиістеледі. Яғни бала білім беру ұйымын өзі таудауға толық құқығы бар екенін айқындайды.

Қазақстан Республикасы заңнамасында балалардың құқығын қорғау құжаттарының негіздемесі болып «тең құқылы білім» қағидасы бекітілген. Қазақстан Республикасының Конституциясында ерекше білім беруді қажет ететін тұлғалардың білім алуына берілетін кепілдіктер, ҚР "Қазақстан Республикасындағы бала құқығы туралы" Заңында, ҚР "Білім туралы" Заңында, ҚР "Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы туралы" Заңында, ҚР "Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы" Заңында, ҚР "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" Заңында бекітілген.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс барысында педагогтардың рөлі туралы көптеген ғалымдардың (В.В.Хитрюк, О.С.Кузьмина, И.Р.Хафизуллина, О.В.Карынбаева, Е.Г.Самарцева, Ю.В.Шумиловская) зерттеулерін талдау арқылы маңыздылығын анықтаймыз. Педагогтің барлық жағдайға дайын болуы, кездесетін қиындықтарды өз біліктілігімен алып шығуы қажет. Осы қажеттіліктерді анықтап, оны қанағаттандыру зерттеу жұмыстардың мақсатына айналып отыр. Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесі білім беру саласындағы басты назарда алынып, біршама өзгерістер енгізілді.

Инклюзия саясаты, әдетте, бүкіл әлемде білімге қол жетімділікті және ондағы теңдікті қажет ететін адам құқықтары саласындағы күн тәртібінің бөлігі ретінде түсініледі. Алайда, білім алу құқығы дегеніміз не, оны қалай бағалау, талдау және т. б. туралы көптеген келіспеушіліктер бар. Мектепке орын беру кепілдігі, егер ерекше білім беру қажеттіліктері анықталған оқушыны қамтамасыз ету нысаны ұқсас жастағы басқа оқушылардан өзгеше болса, білім алу құқығына қол жеткізілді дегенді білдіре ме? Теңдікті қамтамасыз етудің әртүрлі формалары кепілдік бере ме? Арнайы білім мәселенің бір бөлігі ме, әлде білім берудегі теңдік сұрақтарына жауап беру және жауап беру үшін шешімнің бір бөлігі ме?

Инклюзивті орта құруда көптеген сұрақтар пайда бола бастайды. Ол сұрақтардың жауаптары көптеген зерттеулердің нәтижесінде қол жеткізе аламыз. Инклюзивті білім беруде педагогтің кәсіби құзыреттілігінің маңыздылығы қаншалықты екенін анықтау біздің мақаланың мақсатына айналды. Психологиялық-педагогикалық зерттеулердегі педагогтің кәсіби даярлығы бойынша ой-пікірлерді талдау арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс барысында маңыздылығын анықтау, талдау жасау және салыстыру арқылы жетеміз.

Көбінесе педагогтардың білімінің жеткіліксіздігі, дайындықтың жоқтығынан, инклюзияның негізгі кедергілерінің бірі болып табылады [2]. Дегенмен, талап етілетін білімнің шынайы табиғатын анықтау әрекеттері жиі сирек кездеседі. «Инклюзивтік тәжірибені алға жылжыту» [3] әрекеті педагогтарға оқу қиындықтары туралы білім қажет және олар оқытудың нақты әдістерін қолдануда шебер болуы керек деген ұсыныс жасады, бірақ бұл нені білдіреді? Арнайы және жалпы білім берудегі оқыту тәжірибесі мен педагогикасының деректері жалпы білім беруде қолданылатын оқыту стратегияларын ерекше білім беру қажеттіліктері бар деп

анықталған оқушыларға көмектесу үшін бейімдеуге болатынын көрсетеді. Арнайы білім беруде ненің «ерекше» екенін анықтауға тырысқан Кук пен Ширмердің шолуы ерекше білім беру қажеттіліктері бар деп танылған оқушылар үшін тиімді оқыту әдістері, сондай-ақ білім беруде ерекше қажеттіліктері бар деп танылмаған оқушылар үшін де жұмыс істейтінін көрсетті. Льюис пен Норвич арнайы білім беруді шолу барысында осындай қорытындыға келді [4]. Олар оқыту стратегияларын арнайы білім беру қажеттілігінің белгілі бір түрімен байланысына қарай емес, жоғары қарқындылықтан төмен қарқындылыққа дейін континуум бойынша орналастыруға болатынын ұсынды. Тағы да басты назар оқытудың айқын әр түрлі тәсілдерінен гөрі стратегияны қолдануға аударылады. Бұл жалпы білім беретін педагогтар ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды оқытудың тиімді әдістерін білмейді немесе қолдана алмайды деген тұжырымды жоққа шығаратындықтан маңызды.

Дегенмен, оқушылардың айырмашылықтарына жауап беру жай ғана «жақсы оқыту» мәселесі емес, өйткені көбіне қолайлы нәрсе кейбіреулер үшін жұмыс істемейтінін білеміз. Шынында да, дәл осы пайымдау бастапқыда ерекше қажеттіліктерді оқытуды қамтамасыз етудің жеке нысаны ретінде дамытуға әкелді; бірақ арнайы немесе инклюзивті білім берудің ерекшелігін анықтауда да қиындықтар туындайды. Мұғалімдер нені білуі және не істеуі керек? Сараптаманың рөлі қандай және оны қалай пайдалану керек?

Біріншіден, мұғалімдер қызмет көрсету нысандары мен осы формалар аясында жүзеге асырылатын оқыту мен оқуды ажырата білу маңызды екенін білуі керек. Бұл маңызды айырмашылық, өйткені арнайы білім беру қажеттіліктеріне арналған әдебиеттерде екеуі жиі шатастырылады. Мұғалім ұстанатын оқытудың нақты тәсілі әдетте адамдардың қалай оқитыны туралы сенімдерімен анықталады. Арнайы қажеттіліктерді қамтамасыз ету бұзылу түріне қарай тарихи түрде ұйымдастырылғандықтан, оқыту тәсілдері мен қамтамасыз ету нысандары жиі араласады. Мамандандырылған оқу орындарында жұмыс істейтін мұғалімдер басқа жерде қолданылмайтын немесе табылмайтын арнайы оқыту әдістері мен процедураларын қолданатыны жалпы қабылданған. Шын мәнінде, жоғарыда талқыланғандай, контекст мүлдем басқаша болуы мүмкін болса да, шын мәнінде ерекшеленетін оқыту әдістері мен процедуралары емес. Бұл жеткізу режимдері немесе контексттер, оқыту теориялары мен оқыту тәсілдері арасындағы байланыс туралы бірқатар сұрақтарды тудырады.

Инклюзивті тәжірибені дамытқысы келетін мұғалімдердің негізгі міндеті – инклюзивті оқыту мәселесіне деген көзқарасын қайта қарау. Инклюзивті білім беруде оқушылардың ерекшеліктерін ескеру емес, «басқаларға қол жетімді емес» ұғымына қарсы тұру. Мектептегі білім берудің ұйымдық құрылымын өзгерту жекелеген мұғалімдердің қолынан келмеуі мүмкін, бірақ олардың жұмысы барлық оқушылардың оқуын қолдауға болатындығы туралы біліммен сусындауға болады.

Бұл тәсілді жүзеге асыру үшін мұғалімдер екі нәрсені білуі керек. Біріншіден, оқыту стратегиялары әртүрлі типтегі оқушылар үшін тиімді емес. Оқыту стратегияларына қатысты тиімді шешімдер кімге оқытылатыны сияқты, не үйретілетініне де байланысты. Екіншіден, тәрбиешілер оқушылардың барлығы бірдей емес екенін мойындауы керек. Оқушылар әртүрлі жолдармен ерекшеленеді және мұғалімдер әртүрлі айырмашылықтарға қалай жауап беру керектігі туралы үнемі көптеген шешімдер қабылдауы керек. Айырмашылықтардың өзі категориялық айырмашылықтан гөрі дәреже мәселесі болып табылады, ерекше балалар ерекше немесе қосымша қажеттіліктері болуы мүмкін, егер оларды анықтау бырысында педагогтің білім дәрежесінен асып кететін болса оған қалай жауап беру керектігін білу қажет. Сондықтан, оқушылар қиындықтарға тап болған кезде, мұғалімдер оқушыны қолдау үшін не істей алатынын анықтауы керек. Бұл «түсіндірмелі қозғалыстар» мамандарды немесе арнайы білімді пайдалануды шетке ысырмайды, бірақ олар жеке оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауды талап етпейді. Мамандарға жүгінген кезде, бұл мұғалімнің оқушының оқуды жеңілдетуге арналған сыныптық іс-әрекеттерге толық қатысуын қамтамасыз ету үшін күш-жігерін қолдау болып табылады.

Инклюзивті тәжірибе – бұл инклюзивтік тұжырымдамаға мән беретін мектеп қызметкерлерінің әрекеті [5]. Бұл ұстаздар мен оқушылардың қолдаусыз өз бетінше іс-әрекет жасауы деген сөз емес. Керісінше, инклюзивтілік қолдауды пайдалануды, мұғалімдердің бүкіл

сыныпты оқыту кезінде жеке айырмашылықтарға қалай әрекет ететінін, топпен жұмыс істеу кезінде жасайтын таңдауларын және маман білімін пайдалануды білдіреді.

«Осы үш нәрсе, білім алу құқығын жүзеге асыру туралы нақтырақ ойлау, қабілеттілік туралы детерминистік сенімдерге қарсы шығу және назарды оқушылардың айырмашылықтарынан барлығына арналған оқуға ауыстыру, ерекше қажеттіліктерді білім берудің күн тәртібін белгілейді, бұл оның сипатын өзгерте алады және мүмкін болашақта арнайы білімге айналады. Уақыт өте келе бұл білім беру процесін ұйымдастыруды және мектептегі басым тұжырымдамаларды өзгертуге көмектесуі мүмкін, осылайша арнайы білім беруді қайта қарау білім берудегі әртүрлілікті қайта қарауға айналады. Оқушылардың оқу процесінде кездесетін қиындықтары барлық оқушыларды қамтитын педагогикалық тәжірибеге әкелуі мүмкін» деп тұжырымдады [6].

Көптеген ғалымдар үшін инклюзивті білім беру тұжырымдамасы ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білім беруден бас тартуды білдірсе, мектеп жүйелері кейбір оқушыларға ұқсас жастағы оқушыларға қолжетімді нәрседен «қосымша» немесе «басқа» нәрсе қажет болады деген идеяның айналасында ұйымдастырылған. Бұл қосымша ереже мұғалімдердің кәсіби құзыретіне жатады. Оқушылар қиындыққа тап болған кезде не істеу керектігінің көптеген нұсқалары бар. Әрине, бұл таңдауға әсер ететін және шектейтін көптеген факторлар бар, бірақ ең аз түсінілгендердің бірі – мұғалімнің кәсіби даярлығы, оқытудың рөлі және олардың әртүрлі топтарды оқытудағы қиындықтарға қаншалықты жақсы дайындағаны болып отыр.

Мұғалімдерді айырмашылықтарға жауап беруге дайындау: инклюзивті білім берудің жаңа бағыты? «Барлығына арналған мектептерді» құру кезінде білім берудегі теңдікке қол жеткізудегі көптеген қиындықтардың бірі мұғалімдерді әртүрлі қоғамдардағы әлеуметтік және білім беру интеграциясы міндеттерін орындауға дайындауға қатысты.

Талдай келе, мұғалімдер басқа мамандармен және олар арқылы жұмыс істеудің жаңа стратегияларын үйренуі керек. Қабілет ұғымы мұғалімдердің шешуі қажет оқыту мәселесі ретінде балалардың басынан өткеретін оқу қиындықтары түсінігімен ауыстырылса және егер мұғалімдер шынымен де барлық балаларды оқытуға білікті деп есептелетін болса, онда оқудағы қиындықтарға маманданған әріптестерінің тәжірибесі қалай болуы мүмкін? Әдебиеттерде бірлескен оқытудың әртүрлі үлгілері ұсынылған [7]. Тәжірибеден өтуші мұғалімдерге және бірлескен тәжірибені дамытқысы келетіндерге кәсіби дамуының бір бөлігі ретінде бірлескен оқытуға қатысу мүмкіндіктері қажет. Бірлескен оқытудың тиімділігін тексеру процедуралары Манчестер университетінің білім берудегі теңдік орталығында (CEE, 2007) әзірленуде және осы салада одан әрі зерттеулер мен әзірлемелер үшін орын бар.

Абердин университетіндегі «Инклюзивті тәжірибе» жобасымен тұжырымдалғандай, инклюзивті білім беру үшін мұғалімдерді оқытудың міндеті мұғалімдерді оқытуға жаңа көзқарасты әзірлеу болып табылады, осылайша олар:

- балалардың оқуына әсер етуі мүмкін білім беру және әлеуметтік мәселелерді/сұрақтарды жақсырақ білу және түсіну;
- осындай қиындықтарды қолдау және жеңу үшін қолдана алатын стратегияларды әзірледі.

Бүгінгі күні PGDE (бастауыш білім беру) және PGDE (орта білім) бағдарламалары бойынша кәсіптік оқу жоғарыда көрсетілгендей инклюзия мәселелерінің толық шешілуін қамтамасыз ету үшін кеңейтілген университеттік оқу бағдарламасымен бастауыш мұғалімдерді даярлаудың бірыңғай бағдарламасына біріктірілді. Қосымша элемент немесе таңдау пәні ретінде емес, тек кейбір оқытушы студенттер таңдаған негізгі бағдарлама аясында. 2007 жылдың көктемінде Абердин университетінің білім бөлімінің қызметкерлері жергілікті мектептердегі әріптестерімен және түлектерімен бірге осы мақсатқа жету үшін курстың кәсіби зерттеулер элементінің құрылымы мен мазмұнына өзгерістер енгізуді қарастырды және ұсынды. Шотландия үкіметінің қолдауымен Абердиндегі бастауыш мұғалімдердің білім беру реформасы қабілетке негізделген тәжірибені өзгертілген педагогикамен және оның басқалармен жұмыс істеудегі салдарымен анықтауға және ауыстыруға тырысатын зерттеу жобасын қамтиды.

Қорытынды. Инклюзивті білім беру тұжырымдамасы көп нәрсені түсіндірді: мысалы, нақты түсініктен - мүгедек балаларды жалпы білім беретін мектептерге қосудан бастап,

үкіметтер мен халықаралық қауымдастық жауап беру тәсілі ретінде қолданатын оқушылар арасындағы әртүрлілікке өте кең әлеуметтік инклюзия тұжырымдамасына дейін түсіндірді. Таңқаларлық емес, әдебиетте инклюзивті білім берудің мағынасы туралы түсінбеушілік бар және бұл мағыналардың көпшілігінің өзі түсініксіз. Бір жағынан, тар концептуалды тәсілдер «арнайы» сөзін «инклюзивті» деген сөзбен қарапайым ауыстыруға әкеліп соқтырғаны байқалды және айтарлықтай ештеңе өзгермейді. Екінші жағынан, анықтаманың соншалықты кеңейгені сонша, оның мағынасы жоқ немесе одан да жаманы, білім берудегі маңызды айырмашылықтар елеусіз қалады деген алаңдаушылық бар. Шынында да, жеке айырмашылықтарды анықтауға байланысты қамтамасыз ету үлгілерінен бас тарту тәрбиелік маңызды айырмашылықтар жоқ дегенді білдірмейді. Бұл мұғалім тәжірибесі үшін нені білдіреді? Мектептегі білім беру құрылымында арнайы білім беруді алмастыратын инклюзивті білім беру үшін қажет түбегейлі реформаларды тек мұғалімдер ғана жүзеге асыра алмайды. Дегенмен, мысалы, Ainscow, Dyson & Booth, 2006; Black-Hawkins, Florian & Rouse, 2007; Hart et al., 2004; O'Hanlon, 2003; Skidmore, 2004 көрсетілгендей, олар жеке тұлға ретінде барлығына ие [8]. Ұлттық оқу бағдарламалары мен бағалау жүйелерінің шектеулері шегінде де өз сыныптарында жұмыс істеу тәсілін өзгерту мүмкіндігі. Мектеп құрылымына және ондағы жағдайына қарамастан, мұғалімдер «оқу қиындығы» мәселесінің табиғаты және оқушылар оқу кедергілеріне тап болған кезде не істей алатыны туралы әртүрлі ойлауы мүмкін. Осылайша, инклюзивті зерттеудің болашақ тенденциялары тәжірибеге бағытталған болуы керек: мұғалімдерге оқушыларды «қабілет» сияқты сипаттамалар бойынша ерекшелендіретін эксклюзивті құрылымдардың мағынасын түсінуге көмектесетін жұмыс әдістері және олардың оқушылары оқу қиындықтары бастан кешкен кезде не істеу керектігін білуге сенімділікті дамытуға қолдау көрсету.

Әдебиеттер

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
2. Florian, L., & Rouse, M. (2001). Inclusive practice in English secondary schools: Lessons learned. Cambridge Journal of Education, 31(3), 399-412. https://doi.org/10.1080/03057640120086648
3. Florian, L., & Linklater, H. (2010). Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all. Cambridge journal of education, 40(4), 369-386. https://doi.org/10.1080/0305764X.2010.526588
4. Lewis, A., & Norwich, B. (2004). Special teaching for special children? Pedagogies for inclusion: a pedagogy for inclusion?. McGraw-Hill Education (UK).
5. Florian, L. (2008). Inclusion: special or inclusive education: future trends. British Journal of Special Education, 35(4), 202-208. https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2008.00402.x
6. Florian, L., & Kershner, R. (2009). 3.5 Inclusive pedagogy. Knowledge, values and educational policy: A critical perspective, 173.
7. O'Hanlon, C. (2003). Educational inclusion as action research: An interpretive discourse. McGraw-Hill Education (UK).
8. Skidmore, D. (2004). Inclusion: The dynamic of school development: The dynamic of school development. McGraw-Hill Education (UK).

ӘӨЖ 87 (112)

ЕРЕКШЕ ИНКЛЮЗИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІ ІСКЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

Ж.У. Керимбекова, Ү.О.Камардинова
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Ә.Қуатбеков атындағы Халықтар Достығы Университеті

Резюме

Инклюзивному образованию в Республике Казахстан уделяет должное внимание и государство, и общественные организаций. Важнейшее достижение инклюзии – это возможность обучать и воспитывать детей с особыми образовательными потребностями в массовой общеобразовательной школе. Введение инкюзии требует от педагогов мастерства, терпения. На законодательном уровне постоянно обсуждаются будущие возможности инклюзивного образования, формируются стратегии достижения поставленных целей.

Summary

Mechanisms of inclusive education in the Republic of Kazakhstan are implemented both by the state and public organizations. The main goal of inclusion is to educate children with special educational needs in combination with normotypic children, ensure quality education, and adapt to the environment. The development of curricula for children with special educational needs requires knowledge and professional competencies from teachers. At the legislative level, future opportunities for inclusive education are constantly being discussed, strategies for achieving the set goals are being formed.

2015 жылы Қазақстан Республикасы Біріккен Ұлттар Ұйымының «Мүгедектердің құқықтары туралы» конвенциясын ратификациялап, осы санаттағы азаматтарға қатысты бірқатар міндеттемелерді өз мойнына алды.

Конвенцияның мақсаты –мүгедектігі бар адамдардың барлық құқықтары мен негізгі еріктерін толық әрі тең жүзеге асыруын қамтамасыз ету, қорғау және қолдау, сондай-ақ олардың қадір-қасиетіне құрметпен қарауды қалыптастыру.

Осы мақсатқа жету үшін Конвенцияда мынадай негізгі қағидалар белгіленген [1]:

Қоғам өміріне толық қатысу және кіріктіру;

- Тең мүмкіндіктер;
- Кемсітушілікке жол бермеу;
- Қолжетімділік.

Мүгедектігі бар адамдар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар үшін қолжетімділік «орынды бейімделу» арқылы қамтамасыз етіледі. Сондықтан, мемлекеттің бүкіл саясаты мен тынысы мүгедек жандар мен ерекше білім мен тәрбиені қажет ететін тұлғалар бейімделуіне жағдай жасауы керек.

Инклюзияға бағытталған білім берудің мақсаты – денсаулығында шектеулері бар балаларды қоғамға бейімдеу және толық кіріктіру үшін сапалы білімнің қол жетімділігін қамтамасыз ету.

Инклюзияға бағытталған білім берудің басты міндеттері:

• ерекше білім мен тәрбиені қажетсінетін балалардың психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, түзету, қолдау, сауықтыру, бейімдеу жұмысын ұйымдастыру және жүргізу;

• ерекше білім мен тәрбиені қажетсінетін балаларүшін арнайы білім беру бағдарламаларын дайындау;

• ерекше білім мен тәрбиені қажетсінетін балаларға деген қоғамда шыдамдылық, мейірімділік қатынастарды насихаттау [2].

Психологиялық-педагогикалық қолдауды педагог-психолог, логопед, дефектолог, сынып жетекшісі және сабақ беретін мұғалімдер жүзеге асырады. Ұйымдастыру жұмысына мыналар кіреді: психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум жұмысы, ПМПК ұсыныстарын орындау, психологиялық және логопедиялық көмек көрсету, жеке білім беру маршрутын құру, педагогикалық өзара әрекет ұйымдастыру.

Жұмыс формалары:

• оқушылармен және ата-аналармен жеке жұмыс (сұхбат, отбасына бару, ұсыныстар мен сипаттамалар дайындау);

• шағын педагогикалық кеңестер мен әкімшілік отырыстар өткізу;

• оқу дағдыларын бақылауға карталар жүргізу;

• сабақтарға қатысу және денсаулық сақтау тұрғысынан сараптау;

• мұғалімге әдістемелік ұсыныстар әзірлеу;

• диагностика, түзету, алдын алу;

• мұғалімдерге психологиялық қолдау көрсету [3].

Сабақ кестесі жалпы білім беру нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес болуы тиіс. Инклюзивті сыныпта жұмыс істейтін мұғалімдер бейімделген бағдарламалармен жұмыс істейді.

Инклюзивті білімді жүзеге асыру баланың дербестігін, белсенділігін қолдауды, әрбір тұлғаны оқытуда жеке тәсілді қолдану қағидаттарын ұстануды болжайды. Барлық қатысушылар үдеріске белсенді қатысуы керек. Оқыту үдерісін ұйымдастыруда вариативтілік қағидаттарын, пәнаралық тәсілді, отбасымен серіктестік өзара әрекеттесуді, білім беру модельдерінің динамикалық дамуын интеграциялау маңызды. Бұл салада әлі де мәселелер бар және оларды шешу қажет. Заңнамалық деңгейде белгіленген балаларға арналған инклюзивті білім беру шарттары қатаң сақталуы тиіс. Олар баланың білім беру үдерісіне қосылу дәрежесін ескере отырып, аздап ерекшеленуі мүмкін. Инклюзивті оқытудың қолжетімді форматтары:

• толық;

• жартылай;

• нысанды

Нысанды инклюзия ойындарға, серуендерге, іс-шараларға қысқа мерзімде қатысуды білдіреді. Жартылай инклюзия ерекше қажеттіліктері бар балаларды толық емес апта немесе жарты күн режиміне қосуға бағытталған. Толық инклюзия баланың топқа немесе сыныпқа тұрақты қатысуына бағытталған. Ол мұны денсаулық жағдайына байланысты өз бетінше немесе ересек адамның сүйемелдеуімен жасай алады.

Инклюзивті білім берудің болашақ мүмкіндіктері заңнамалық деңгейде үнемі талқыланып, қойылған мақсаттарға жету стратегиялары қалыптастырылады.

Қажетті жағдайларды іске асыру үшін белгілі бір топтағы балалардың даму ерекшеліктері диагностикадан өтеді. Сұхбаттар, сауалнамалар жүргізіліп, педагогтар топ мүшелерінің мінез-құлқын бақылайды.

Одан кейін пәнаралық бақылау жүргізіліп, жеке білім беру маршруты жасалып, іс-қимыл жоспары құрылады.

Процесс топтағы балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жоспарланады. Міндетті түрде балалар мен ересектердің бірлестігі қалыптастырылып, қарым-қатынас орнату және қолдау, қарым-қатынас мәдениеті, коммуникация дағдылары мен қабілеттері дамытылады.

Инклюзивті білім беру іс-шараларына ұйымдастырылған топ шеңберіндегі балалардың белсенді әрекеті немесе мамандармен жеке кездесулері жатады.

Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы ерекше қажеттіліктері бар балалар фронтальды сабақтар, күндізгі ұйқы, тамақтану үшін өз жастарындағы топтарында қала алады. Белгілі бір білім беру мекемесіндегі инклюзивті практика барлық балалар белсенді білім беру процесіне тартылған жағдайда сәтті жүзеге асырылған деп саналады.

Инклюзивті білім беру технологиялары процесті жүзеге асыру нәтижелерін жақсартып, білім беруді барлық қатысушылар үшін жайлы етеді. Олардың тізімі үнемі жетілдіріліп, кеңейтіліп отырады. Инклюзивті білім беру барған сайын танымал болуда, сондықтан бұл бағытта педагогтарға оқу перспективті болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың (ЕБҚ) инклюзивті оқыту технологиялары келесі топтарға бөлінеді:

• Инклюзивті процесті ұйымдастыру технологиялары:

Бұл топқа бейімделген және қолжетімді оқу ортасын құру, қолайлы білім беру шарттарын жасау үшін өзгерістерді жобалау, білім беру процесінің қатысушыларының (балалар, ата-аналар, педагогтар, оқу орындарының әкімшілігі) өзара әрекеттесуі жатады.

• Педагогикалық технологияларға мұғалімдердің сабақтарда және сыныптан тыс іс-әрекеттерде қолданатын әдістері, оларға сараланған оқыту және білім беру процесін жекешелендіру, ЕБҚ бар балалардың мінез-құлқын және оқу қиындықтарын түзету, оқушылардың әлеуметтік құзыреттіліктерін, соның ішінде төзімділікті қалыптастыруы мен инклюзивті ортада жетістіктерді бағалауы кіреді [4].

Инклюзивті білім беру балалар үшін де, олардың ата-аналары және қоғам үшін де маңызы.

Инклюзивті тәсіл Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген барлық азаматтардың білім алу құқығын жүзеге асырады.

Ереше инклюзиялық білім мен тәрбиені іске асыру үшін арнайы жасалған жағдайлар қажет. Атап айтқанда: коррекциялық жұмыс, психологиялық және педагогикалық қолдау, оңалту; маман педагогтерді ерекше білімді қажет ететін балалармен оңтайлы жұмыс істеуі үшін арнайы дайындықтан өткізу. Оқыту курстарын әзірлеу. Курстар ұзақ мерзімді және қысқартылған болуы мүмкін.

Әдебиеттер

1. Волосовец, Т.В., Кутепова, Е.Н. Инклюзивная практика в дошкольном образовании / Т.П. Волосовец, Е.Н. Кутепова. – М.: Мозаика – Синтез, 2016.
2. Зайцев, Д.В. Социальная интеграция детей с ограниченными возможностями. Автореф. дис. докт. социол. наук. Самара. 2014
3. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф.Л.Ратнер, А.Ю.Юсупов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2016.
4. Назарова Н.М. Перспективы развития специальной педагогики и специального образования. Общее и специальное образование: интеграция и дифференциация. // Специальная педагогика. М., 2022.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жармуханбетова Кадиша Мауленовна
Түркістан облысы, Отырар ауданы, «Тәушен-Ана» бөбекжай-бақшасының
музыка жетекшісі

Түйін

Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық тәрбие жұмысының маңызы мен ерекшеліктері қарастырылады. Музыка — ерекше білім беруді қажет ететін балалардың эмоциялық, әлеуметтік және шығармашылық дамуына ықпал ететін тиімді құралдардың бірі. Автор музыкалық іс-әрекеттердің түрлерін, әдіс-тәсілдерін және мұғалімнің кәсіби рөлін сипаттай отырып, инклюзивті ортада балалармен жұмыс істеудің тиімді жолдарын ұсынады.

Summary

This article examines the importance and characteristics of musical education in an inclusive learning environment. Music is one of the most effective tools for enhancing the emotional, social, and creative development of children with special educational needs. The author highlights the types of musical activities, applied methods, and the professional role of the teacher, while offering effective strategies for working with children in inclusive settings.

Инклюзивті білім беру — әртүрлі қажеттіліктері бар балалардың бірлесіп білім алуын қамтамасыз ететін жүйе. Бұл жүйеде музыкалық тәрбие жұмысы ерекше маңызға ие, себебі музыка балалардың эмоциялық дамуына, әлеуметтік өзара әрекетіне және шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына әсер етеді.

Музыкалық тәрбие жұмысының мақсаты мен міндеттері.

Инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық тәрбие жұмысының негізгі мақсаты — барлық балаларға тең мүмкіндік беру арқылы олардың музыкалық қабілеттерін дамыту. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

- Әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық білім беру;
- Әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамыту;

- Шығармашылық қабілеттерді ынталандыру;
- Топтық жұмыстар арқылы ұжымдық рухты қалыптастыру.

Әдіс-тәсілдер мен құралдар.

Инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық тәрбие жұмысында қолданылатын әдіс-тәсілдер мен құралдар:

- Ойын технологиялары: балалардың қызығушылығын арттырады және оқу процесін жеңілдетеді;
- Көрнекі құралдар: музыкалық аспаптар, суреттер, карточкалар арқылы түсініктерді нақтылау;
- Терапевтік әдістер: музыка терапиясы арқылы эмоционалдық жағдайды жақсарту;
- Жеке және топтық жұмыстар: балалардың өзара әрекеттесуін дамыту.

Музыканың тәрбиелік мәні.

Музыка балалардың ішкі әлемін ашады, олардың сезімдерін, ойларын білдіруге мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жағдайында музыка арқылы балалардың:

- Эмоционалдық тұрақтылығын;
- Әлеуметтік дағдыларын;
- Шығармашылық қабілеттерін;
- Өзін-өзі тануын және қабылдауын қалыптастыруға болады.

Музыканың психологиялық әсері.

Стресс пен алаңдаушылықты азайту: Музыка балалардың эмоционалдық тұрақтылығын арттырып, олардың психологиялық жағдайын жақсартады.

Өзін-өзі реттеу қабілетін дамыту: Музыка арқылы балалар өз эмоцияларын бақылауды үйренеді.

Әлеуметтік байланыстарды нығайту.

Топтық іс-шаралар: Музыкалық ансамбльдер мен хорлар балалардың бір-бірімен қарым-қатынасын жақсартады.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Музыка балаларға өз ойларын және сезімдерін басқаларға жеткізуге көмектеседі.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту

Импровизация: Балаларға өз әуендерін құрастыруға мүмкіндік беру олардың шығармашылық қабілеттерін арттырады.

Музыкалық өнер: Ән айту, аспаптарда ойнау немесе би билеу арқылы балалар өздерінің шығармашылық әлеуетін ашады.

Өзін-өзі тану және қабылдау

Музыкалық терапия: Музыка балаларға өздерін жақсырақ түсінуге және қабылдауға көмектеседі.

Жеке тұлғаны дамыту: Музыка арқылы балалар өздерінің күшті жақтарын анықтап, өзіне деген сенімділікті арттырады.Музыка жетекшісінің рөлі.

Музыка жетекшісі инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуде маңызды рөл атқарады. Оның міндеттері:

- Әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ жоспарын құру;
- Балалардың қабілеттерін анықтау және дамыту;
- Ата-аналармен және басқа педагогтармен ынтымақтастық орнату;
- Қажет болған жағдайда қосымша көмек көрсету.

Инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық тәрбие жұмысының ерекшеліктерін толықтыру үшін келесі аспектілерді қарастыруға болады:

Музыкалық тәрбие жұмысының қосымша міндеттері

- Мәдени құндылықтарды насихаттау: Музыка арқылы әртүрлі мәдениеттердің ерекшеліктерін таныстыру, балалардың толеранттылық пен құрмет сезімін дамыту.
- Өзін-өзі көрсету мүмкіндігін беру: Балаларға өздерінің музыкалық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік жасау арқылы олардың өзін-өзі бағалауын арттыру.

Қосымша әдіс-тәсілдер

- Интерактивті технологиялар: Музыкалық бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану арқылы балалардың қызығушылығын арттыру.

- Импровизация және шығармашылық: Балаларға өз әуендерін құрастыруға мүмкіндік беру, бұл олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.
- Музыкалық ойындар: Ән айту, би билеу немесе музыкалық аспаптарда ойнау арқылы балалардың көңіл-күйін көтеру және ұжымдық жұмысқа тарту.

Музыка жетекшісінің қосымша рөлі

- Мотивацияны арттыру: Балаларды музыкалық іс-шараларға белсенді қатысуға ынталандыру.
- Қолдау көрсету: Әр баланың жетістігін атап өту және олардың күш-жігерін мадақтау.

Қорытынды.

Инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық тәрбие жұмысы балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Музыка жетекшісі мен педагогтардың бірлескен жұмысы арқылы әр баланың әлеуеті толық ашылып, қоғамға бейімделуі жеңілдейді.

Әдебиеттер

1. Әбдікәрімова Т.Ж. Музыка және балалар дамуы. — Алматы: Рауан, 2019.
2. Әлімжанова Г.К. Инклюзивті білім беру: теория және тәжірибе. — Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
3. Жұмабекова А.Қ. Мектепке дейінгі білім беру мекемелеріндегі музыка сабағының рөлі. — Педагогика журналы, №3, 2020.
4. Хан Н.Ю. Музыкалық тәрбие және баланың шығармашылық әлеуеті. — Білім, №2, 2022.

ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ОҚЫТУДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ ТӘЖІРИБЕСІ

Сапарова Гульбану Абдикуловна
Түркістан облысы, Отырар аудандық білім бөлімі,
орыс тілі мен әдебиеті пәні әдіскері

Резюме

В статье рассматривается опыт применения дифференцированного обучения на уроках русского языка и литературы в условиях инклюзивного образования. Особое внимание уделяется индивидуализации учебного процесса, адаптации содержания и форм подачи материала в зависимости от возможностей и потребностей учащихся с особыми образовательными потребностями. Рассматриваются эффективные методики, способствующие развитию речевых, коммуникативных и когнитивных навыков у всех категорий учеников. Также анализируется роль учителя-словесника как медиатора между учебным материалом и учеником в инклюзивной среде. Материал статьи может быть полезен методистам, учителям, а также педагогам, работающим в инклюзивных классах.

Summary

This article discusses the inclusive practices of differentiated instruction in Russian language and literature lessons. In the context of inclusive education, effective methods for organizing the teaching process are proposed, taking into account the individual needs and capabilities of students with diverse learning requirements. The article examines the principles and techniques of differentiated instruction and their application in Russian language and literature classes. The effectiveness of these methods in developing students' language skills, enhancing their creative abilities, and ensuring social integration is demonstrated.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық оқушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың да, жалпы білім беру жүйесіне толық қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған білім беру тәсілі. Орыс тілі мен әдебиеті пәні – оқушылардың тілдік және әдеби мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Алайда, әртүрлі білім алу қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту кезінде бірқатар қиындықтар туындайды. Бұл мақалада дифференциалды оқытудың инклюзивті тәжірибесі қарастырылады, яғни әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту процесін ұйымдастырудың тиімді әдістері ұсынылады.

1. Дифференциалды оқытудың мәні мен принциптері.

Дифференциалды оқыту – қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды тәсілдердің бірі. Ол оқушылардың когнитивті, эмоционалды және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып,

олардың білім алуындағы қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Бұл әдістің басты мақсаты – әрбір оқушының әлеуетін барынша ашу және олардың жеке даму траекториясын қолдау.

Дифференциалды оқытудың негізгі принциптері мыналар болып табылады:

1. Жеке-дара тәсілдеме: Әрбір оқушының қабілетіне, қызығушылығына және білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар мен материалдарды таңдау.
2. Оқу мазмұнын әртараптандыру: Материалды түрлі деңгейде ұсыну, мысалы, теориялық және практикалық мысалдар арқылы.
3. Әдістердің алуан түрлілігі: Сабақта әртүрлі оқыту стратегиялары мен әдістерін қолдану, мысалы, топтық жұмыс, жекелей оқыту, диалогтық тәсіл.
4. Өз бетімен жұмыс істеуді ынталандыру: Оқушыларды дербес ойлауға, шешім қабылдауға және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағыттау.
5. Қолдау көрсету және ынталандыру: Оқушылардың жетістіктерін мойындап, оларға мотивация беру.

2. Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында дифференциалды оқытуды ұйымдастыру әдістері.

- Тапсырмаларды деңгейлеп беру: оқушылардың дайындық деңгейіне сәйкес тапсырмаларды ұсыну. Мысалы, жоғары деңгейдегі оқушыларға шығармашылық тапсырмалар берілсе, төмен деңгейдегі оқушыларға түсінік деңгейіндегі тапсырмалар беріледі.

- Жеке және топтық жұмыстарды үйлестіру: әр оқушының жеке жұмысын және топтық жұмысты үйлестіру арқылы оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамыту.

- Қосымша ресурстарды пайдалану: оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес қосымша оқу материалдарын, мультимедиялық құралдарды және техникалық құралдарды пайдалану.

- Тілдік деңгейге негізделген әдістер: Оқушылардың тілдік дағдыларына қарай, мәтіндерді күрделілік дәрежесіне сәйкес ұсыну. Мысалы, бастауыш деңгейдегі оқушыларға қысқаша және қарапайым мәтіндер, ал жоғары деңгейдегі оқушыларға терең әдеби талдауды талап ететін шығармалар беріледі.

- Кейстік тапсырмалар: Оқушылардың қызығушылықтарын ескере отырып, оларға өзекті немесе шығармашылық кейстер ұсыну. Бұл оларға әдеби кейіпкерлердің әрекеттерін талдауға, шығармашылық мәтіндер құруға, немесе өзіндік ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

- Ойын элементтерін қолдану: Оқыту процесін жандандыру үшін викторина, жұмбақ, кроссворд сияқты ойындарды қосу. Бұл әсіресе төменгі сынып оқушылары үшін қызықты әрі тиімді әдіс.

- Портфолио әдісі: Әр оқушыға жеке портфолио құруды ұсыну. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық жұмысын, эсселерін, талдауларын жинақтап, олардың жеке жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді.

- Диалогтық әдіс: Әдеби шығармаларды талдау барысында оқушыларға пікірталас ұйымдастыру. Бұл әдіс оқушылардың өз көзқарастарын білдіру, басқа пікірлерді тыңдау және ортақ шешімге келу қабілетін дамытады.

- Техникалық құралдарды пайдалану: Мультимедиа, интерактивті тақталар, онлайн ресурстарды қолдану арқылы сабақты визуалды түрде байыту және оқушылардың материалды жақсырақ игеруіне жағдай жасау.

3. Оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту.

Оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуда дифференциалды оқыту әдістері маңызды рөл атқарады. Олар әртүрлі деңгейдегі оқушылардың мүмкіндіктеріне сәйкес келетін тапсырмалар мен жаттығулар арқылы негізгі төрт дағдыны (жазу, оқу, тыңдау, сөйлеу) жетілдіруге мүмкіндік береді.

Мұнда бірнеше тиімді тәсілдер ұсынылады:

1. **Оқу дағдысы:**
    - Қарапайым мәтіндерді оқу және сұрақтарға жауап беру төмен деңгейдегі оқушылар үшін тиімді.
    - Күрделі әдеби мәтіндерді талдау, мазмұнын қайта құру жоғары деңгейдегі оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

2. **Жазу дағдысы:**
   - Төмен деңгейдегі оқушылар үшін дайын фразалар мен сөз тіркестерін пайдаланып, қысқаша мәтін құру тапсырмалары ұсынылады.
   - Жоғары деңгейдегі оқушыларға эссе, шығарма немесе хат жазу сияқты шығармашылық тапсырмалар беріледі.
3. **Тыңдау дағдысы:**
   - Аудиоматериалдарды пайдалану арқылы тыңдап түсіну дағдыларын дамыту. Мысалы, төмен деңгейдегі оқушыларға қысқаша аудиомәтіндер берілсе, жоғары деңгейдегілерге күрделі диалогтарды немесе әңгімелерді тыңдау ұсынылады.
4. **Сөйлеу дағдысы:**
   - Рөлдік ойындар, тақырыптық диалогтар және топтық талқылаулар арқылы сөйлеу қабілеттерін дамыту. Бұл әдістер оқушылардың өз ойларын еркін жеткізуіне көмектеседі.
5. **Интерактивті құралдар:**
   - Тілдік платформалар, қосымшалар мен мультимедиалық материалдарды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу процесін жандандырады.

Дифференциалды оқыту тәсілдерін пайдалану әр оқушының жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескеріп, олардың тілдік дағдыларын жан-жақты дамытуға көмектеседі.

Қорытынды

Дифференциалды оқыту әдістері орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдістер оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға және әлеуметтік интеграциясын қамтамасыз етуге ықпал етеді. Мұғалімдерге әр оқушының қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын бейімдеу және оқыту әдістерін әртараптандыру маңызды.

Әдебиеттер

1. Әбдікәрімова Т. Т. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Сатова Ж. Қ. Дифференциалды оқытудың тиімді әдістері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
3. Құлымбетова А. Ж. Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында инклюзивті тәсілдерді қолдану жолдары. // Білім – Образование, 2022. №4.
4. Мухина В. С. Психология развития и возрастная психология. – Москва: Академический проект, 2021.

АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАР ЖӘНЕ АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН КӨМЕК ӘДІСТЕРІ

Кайпназарова Маржан Курмангазиевна
Шымкент қаласы, А. Макаренко атындағы №41 мектеп-лицейінің логопеді

Түйін

Бұл мақалада артикуляциялық бұзылулардың себептері, түрлері және оларды түзету жолдары қарастырылады. Артикуляциялық ақаулар балалардың сөйлеу қабілетіне, оқу жетістіктеріне және әлеуметтік бейімделуіне теріс әсер етуі мүмкін. Мақалада ата-аналарға арналған арнайы көмек әдістері ұсынылып, үй жағдайында қолдануға болатын жаттығулар мен кеңестер берілген. Қазіргі заманғы логопедиялық әдістемелер мен ата-аналармен бірлескен жұмыстың маңыздылығы да кеңінен сипатталған.

Summary:

This article examines the causes, types, and correction methods of articulatory disorders. Articulatory impairments can negatively affect a child's speech development, academic success, and social adaptation. The article provides specific support strategies for parents, including exercises and tips that can be implemented at

home. The importance of modern speech therapy approaches and collaborative efforts with parents is also emphasized.

Сөйлеу – адамның ең маңызды коммуникативтік құралы. Дұрыс артикуляция сөйлеудің түсінікті әрі нақты болуын қамтамасыз етеді. Артикуляциялық бұзылулар баланың фонетикалық дағдыларының қалыптасуына, оқу және жазу процестеріне әсер етіп, олардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан да бұл мәселені ерте анықтап, кешенді түрде түзету жұмыстары жүргізілуі тиіс.

1. Артикуляциялық бұзылулардың түрлері мен себептері Артикуляциялық бұзылулар бірнеше түрге бөлінеді:

- **Дислалия** – артикуляциялық аппараттың анатомиялық ерекшеліктері болмаған жағдайда дыбыстарды бұрмалап айту, алмастыру немесе тастап кету. Ең жиі кездесетін түрі.
- **Дисартрия** – жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы нәтижесінде бұлшықеттердің әлсіздігінен сөйлеу моторикасының бұзылуы.
- **Ринолалия** – қатты немесе жұмсақ таңдайдың анатомиялық ақауынан туындайтын мұрын арқылы сөйлеу.

Себептері:

- Артикуляциялық аппараттың жетілмеуі (тілдің қысқалығы, еріннің әлсіздігі);
- Жүйке жүйесі аурулары (церебральды паралич, мінез-құлық ауытқулары);
- Есту қабілетінің бұзылуы;
- Тілдік ортаның жетіспеушілігі (сирек сөйлеу, пассивті тілдік орта);
- Ата-ананың сөйлеу мәдениетінің төмендігі.

2. Диагностика және логопедиялық бағалау Артикуляциялық бұзылыстарды дұрыс анықтау үшін бірнеше кезеңнен тұратын логопедиялық тексеру жүргізіледі:

- **Артикуляциялық аппаратты тексеру:** тіл, ерін, жақтың қозғалыс мүмкіндігі, формасы, моторикасы бағаланады.
- **Дыбыстық есту және фонематикалық қабылдауды тексеру:** бала дыбыстарды ажырата алады ма, фонематикалық талдау жасай ма.
- **Сөйлеуді бақылау:** бала сөйлемді қалай құрайды, қандай дыбыстарда қиындықтар бар.
- **Ата-анамен сұхбат:** сөйлеу дамуының тарихын білу, тұрмыстық ортадағы тілдік жағдайды бағалау.

3. Түзету және алдын алу әдістері Түзету жұмысы келесі бағыттарда жүргізіледі:

- **Артикуляциялық гимнастика:** тіл мен ерін бұлшықеттерін дамыту үшін күнделікті жаттығулар. Мысалы, "сағат", "тілді жоғары көтеру", "ерінді түтікше қылу".
- **Дыбысты қою:** дыбысты алғашқы рет дұрыс айтуға үйрету. Мысалы, логопед "р" дыбысын айна алдында, көрнекілікпен түсіндіреді.
- **Автоматтандыру:** дыбысты сөздерде, сөйлемдерде, мәтінде қолдана білу.
- **Дифференциация:** ұқсас дыбыстарды (мысалы, с – ш, р – л) ажырату.
- **Дем алу жаттығулары:** тыныс алу көлемін арттыру және сөйлеуді дұрыс интонациямен жүргізу.
- **Сөйлеу ырғағы мен темпін қалыптастыру:** өлең оқу, ырғақты сөйлеу жаттығулары.

4. Ата-аналарға арналған көмек әдістері Ата-аналар логопедиялық жұмыстың белсенді қатысушысы болуы тиіс. Үй жағдайында жүргізуге болатын бірнеше тәсіл:

- **Айнамен жұмыс:** бала өз қозғалысын бақылап, логопед көрсеткен артикуляцияны қайталайды.
- **Дыбысты табу ойыны:** бала сөздегі дұрыс немесе бұрыс дыбысты анықтайды.
- **Суреттермен жұмыс:** бала суретке қарап, сөз немесе сөйлем құрастырады.
- **Мақтау мен қолдау:** бала кішкентай жетістігі үшін де мадақталуы тиіс.
- **Логопедтің кеңесін жүйелі орындау:** жаттығуларды күн сайын қайталау, күнделік жүргізу.

5. Қазіргі логопедиялық технологиялар

- **Интерактивті жаттығулар:** логопедиялық сайттар мен онлайн платформаларда дыбыс айтуға арналған анимациялар мен ойындар бар.
- **Қосымшалар:** "Balaspeech", "Logopediya.kz", "Speech Blubs" – үйде қолдануға қолайлы.

- **Мультимедиалық құралдар:** аудиожазбалар арқылы дұрыс дыбыстауды тыңдау, видео сабақтар көру.
- **Виртуалды логопед:** онлайн сабақтар, кеңестер, бейнеконференциялар.

Қорытынды: Артикуляциялық бұзылулардың ерте диагностикасы мен ата-аналармен тығыз жұмыс жасау сөйлеу қабілетін қалпына келтіруде маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада ұсынылған әдістер мен кеңестер ата-аналарға балаларын қолдауға және сөйлеу дамуына ықпал етуге көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Жұмабекова Г.К. (2020). *Логопедия негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті.
2. Мамедова С.А. (2021). *Артикуляциялық жаттығулар жинағы*. – Нұр-Сұлтан: Білім.
3. Васильева Г.В., Волкова Г.А. (2018). *Детская речевая патология*. – Москва: Владос.
4. Селиверстов В.И. (2017). *Логопедическая работа с детьми*. – Санкт-Петербург: Речь.
5. Нұрманова Б.Т. (2022). *Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту*. – Шымкент: АйКласс.
6. Карасик Л. (2019). *Современные методы коррекции речи*. – Москва: Просвещение.
7. Нұртаева А. (2023). *Ата-аналарға арналған логопедиялық көмек*. – Қарағанды: Логос.
8. Zinkevich V. (2020). *Speech Therapy Tools for Parents*. – London: Educational Press.

АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құлсері Гүлжан Сапарбайқызы
Шымкент қаласы, А. Макаренко атындағы №41 мектеп-лицейінің логопеді

Түйін

Бұл мақалада балалардағы артикуляциялық бұзылулардың негізгі түрлері мен олардың ерекшеліктері қарастырылады. Артикуляциялық бұзылулар – сөйлеу тілі дамуының күрделі кемшіліктерінің бірі болып саналады және баланың тұлғалық, танымдық, әлеуметтік дамуына әсер етеді. Мақалада дислалия, дисартрия, ринолалия секілді артикуляциялық бұзылу түрлеріне сипаттама беріліп, олардың шығу себептері мен көрініс формалары талданады. Сонымен қатар логопедиялық түзету жұмыстарының бағыттары мен ерекшеліктері баяндалады.

Summary:

This article explores the main types of articulatory disorders in children and their specific features. Articulatory disorders are considered one of the complex impairments of speech development and significantly influence a child's personal, cognitive, and social development. The article provides descriptions of disorders such as dyslalia, dysarthria, and rhinolalia, analyzes their causes and manifestations, and highlights the specific approaches used in speech therapy correction.

Артикуляциялық бұзылулар – баланың сөйлеу тілі жүйесінің дұрыс дамымауына байланысты пайда болатын дыбыстау кемшіліктері. Олар сөйлеу мүшелерінің қозғалыс белсенділігіне, бұлшықет тонусына, артикуляциялық аппараттың құрылымына тікелей байланысты. Дұрыс айтылмайтын дыбыстар қарым-қатынас сапасына кері әсер етіп, баланың қоршаған ортамен байланысын шектейді.

1. Дислалия Дислалия – сөйлеу мүшелерінің дұрыс қалыптасқанына қарамастан, жеке дыбыстардың бұрмаланып айтылуы немесе айтылмауы. Бұл ең жиі кездесетін артикуляциялық бұзылу түрі.

- **Механикалық дислалия**: тілдің қысқалығы, тістің дұрыс өспеуі, таңдайдың биіктігі әсерінен туындайды.
- **Функционалды дислалия**: фонематикалық естудің әлсіздігі, еліктеу мен сөйлеу тәжірибесінің аздығы себеп болады.
- **Ерекшелігі**: бала тек белгілі бір дыбыстарды дұрыс айта алмайды, мысалы, "р" орнына "л" айту.

Мысал: 1-сынып оқушысы Алина "с" дыбысын "ш" деп айтып, "сабақ" сөзін "шабақ" деп бұрмалайды. Арнайы тексерістен кейін оған функционалды дислалия диагнозы қойылып, логопедпен жүйелі түрде артикуляциялық жаттығулар мен дыбысты дифференциялау сабақтары жүргізіледі. Бір айдан кейін Алина "с" дыбысын дұрыс айтып үйрене бастайды.

Дислалия – сөйлеу мүшелерінің дұрыс қалыптасқанына қарамастан, жеке дыбыстардың бұрмаланып айтылуы немесе айтылмауы. Бұл ең жиі кездесетін артикуляциялық бұзылу түрі.

- **Механикалық дислалия**: тілдің қысқалығы, тістің дұрыс өспеуі, таңдайдың биіктігі әсерінен туындайды.
- **Функционалды дислалия**: фонематикалық естудің әлсіздігі, еліктеу мен сөйлеу тәжірибесінің аздығы себеп болады.
- **Ерекшелігі**: бала тек белгілі бір дыбыстарды дұрыс айта алмайды, мысалы, "р" орнына "л" айту.

2. Дисартрия Дисартрия – орталық жүйке жүйесінің зақымдануынан туындайтын сөйлеу моторикасының бұзылуы.

- **Жеңіл түрі (псевдобульбарлы)**: дыбыстардың анық естілмеуі, сөйлеу темпінің баяулығы.
- **Ауыр түрі (спастикалық, гиперкинетикалық)**: сөйлеу мүлдем бұзылуы мүмкін.
- **Ерекшелігі**: сөйлеу мүшелері (тіл, ерін, таңдай) әлсіз, қозғалысы шектеулі, сөйлеу бұлыңғыр естіледі.

Мысал: 2-сынып оқушысы Ернар сөйлеу кезінде дыбыстарды анық айта алмайды, сөйлеу қарқыны баяу, сөздері бұлыңғыр естіледі. Тексеру нәтижесінде оған жеңіл түрдегі дисартрия диагнозы қойылады. Логопед Ернармен артикуляциялық мотериканы жақсартуға бағытталған жаттығулар жүргізіп, сөйлеу бұлшықеттерін белсендіру үшін массаж және тыныс алу жаттығуларын қолданады.

Дисартрия – орталық жүйке жүйесінің зақымдануынан туындайтын сөйлеу моторикасының бұзылуы.

- **Жеңіл түрі (псевдобульбарлы)**: дыбыстардың анық естілмеуі, сөйлеу темпінің баяулығы.
- **Ауыр түрі (спастикалық, гиперкинетикалық)**: сөйлеу мүлдем бұзылуы мүмкін.
- **Ерекшелігі**: сөйлеу мүшелері (тіл, ерін, таңдай) әлсіз, қозғалысы шектеулі, сөйлеу бұлыңғыр естіледі.

3. Ринолалия Ринолалия – қатты немесе жұмсақ таңдай ақауынан дыбыстың мұрын арқылы шығуы.

- **Ашық ринолалия**: ауа мұрыннан еркін шығады, дауыстың ашықтығы жоғалады.
- **Жабық ринолалия**: мұрын арқылы ауа өтпейді, дауысты дыбыстар көмескі естіледі.
- **Ерекшелігі**: мұрын үнділік дыбыстар күшейіп, сөйлеу түсініксіз болады.

Мысал: 3-сынып оқушысы Сәния "м", "н" сияқты мұрын дыбыстарын дұрыс айта алмай, дауысы үнемі мұрын арқылы шығып тұрады. Құлақ-мұрын тамақ дәрігері мен логопедтің тексерісі нәтижесінде ашық ринолалия диагнозы қойылып, арнайы фонетикалық және тыныс алу жаттығулары, сондай-ақ логопедиялық аппараттар арқылы түзету жұмыстары жүргізіледі.

Ринолалия – қатты немесе жұмсақ таңдай ақауынан дыбыстың мұрын арқылы шығуы.

- **Ашық ринолалия**: ауа мұрыннан еркін шығады, дауыстың ашықтығы жоғалады.
- **Жабық ринолалия**: мұрын арқылы ауа өтпейді, дауысты дыбыстар көмескі естіледі.
- **Ерекшелігі**: мұрын үнділік дыбыстар күшейіп, сөйлеу түсініксіз болады.

4. Полиморфты бұзылулар Бірнеше артикуляциялық бұзылыстардың қатар кездесуі.

- **Ерекшелігі**: дислалия мен дисартрия немесе дислалия мен ринолалия бір балада қатар жүруі мүмкін.
- **Кешенді түзету жұмысы қажет.**

5. Түзету жұмыстарының ерекшеліктері

- Артикуляциялық гимнастика: бұлшық еттерді дамыту.
- Дыбысты қою, автоматтандыру және дифференциация.
- Дем алу жаттығулары мен сөйлеу ритмін түзету.
- Логопедиялық массаж, нейропсихологиялық жаттығулар.

- Ата-аналармен жұмыс және үй тапсырмаларын жүйелі орындау.

Қорытынды: Артикуляциялық бұзылулардың әр түрі өзіндік ерекшеліктерге ие және әр балада жеке қарастырылуы тиіс. Ерте диагностика және кешенді түзету жұмыстары арқылы сөйлеу қабілетін қалпына келтіру мүмкіндігі артады. Мақалада ұсынылған жіктеу мен сипаттамалар логопедиялық тәжірибеде пайдалы бола алады.

Әдебиеттер

1. Жұмабекова Г.К. *Логопедия негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті. 2020 ж.
2. Васильева Г.В., Волкова Г.А. *Детская речевая патология*. – Москва: Владос. 2018 г.
3. Мамедова С.А. *Артикуляциялық жаттығулар жинағы*. – Астана: Білім. 2021 ж.
4. Селиверстов В.И. *Логопедическая работа с детьми*. – Санкт-Петербург: Речь. 2017 г.

ТӘРБИЕШІНІҢ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ РӨЛІ

Кенжебаева Гүлдәнә Ербосынқызы
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается роль воспитателя в социальной адаптации детей с нарушением зрения. Дети с нарушениями зрения, будучи полноценными членами общества, требуют особого внимания к своему процессу социализации и социальной адаптации. Воспитатель играет ключевую роль в этом процессе, так как он оказывает значительное влияние на индивидуальное развитие детей, их обучение, установление социальных связей, а также на формирование самооценки и жизненных навыков детей.

Summary

This article examines the role of the educator in the social adaptation of children with visual impairments. Children with visual impairments, as full members of society, require special attention to their socialization and adaptation processes. The educator plays a key role in this process, as they have a significant impact on the children's individual development, learning, establishment of social relationships, and the formation of their self-esteem and life skills.

Көру қабілеті бұзылған балалар қоғамның толыққанды мүшесі бола отырып, өздерінің физикалық және психологиялық дамуын, сондай-ақ әлеуметтік қатынастарын орнатуда ерекше қиындықтарға тап болады. Сондықтан, тәрбиешілердің бұл балалармен жұмыс жасаудағы рөлі өте маңызды, себебі олар тек білім беру үдерісіне ғана емес, сонымен қатар балалардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына да үлкен әсер етеді. Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған білім беру ортасы инклюзивті болуы тиіс, бұл балалардың қоғамға толығымен бейімделуіне мүмкіндік береді.

Көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік бейімделуі — олар үшін тек әлеуметтік қарым-қатынас жасауда ғана емес, өзіндік өмір дағдыларын қалыптастыруда да маңызды кезең болып табылады. Осы процесті жүзеге асыруда тәрбиешілер маңызды рөл атқарады, себебі олар балалардың өзара әрекеттесуін, өздерін қоғамның мүшесі ретінде сезінуін қамтамасыз ететін негізгі тұлға болып табылады.

1. Көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік даму ерекшеліктері

1.1. Әлеуметтік бейімделудің мәні

Әлеуметтік бейімделу дегеніміз – индивидтің белгілі бір әлеуметтік ортаға бейімделуі мен сол ортада өзін-өзі толыққанды сезінуі, қоғаммен және басқа адамдармен өзара әрекеттесу дағдыларын меңгеруі. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін бұл процесс ерекше маңызды, себебі олар басқа балаларға қарағанда әлеуметтік дағдыларды дамытуда ерекше көмекке мұқтаж.

1.2. Көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік қатынастардағы қиындықтары

Көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік қатынастарды орнатудағы қиындықтары:

- Қоршаған ортаны дұрыс қабылдамау: Көру қабілетінің бұзылуы балалардың айналадағы дүниені дұрыс қабылдауға және оны меңгеруге кедергі жасайды.
- Эмоционалды оқшаулану: Бұл балалар көбінесе әлеуметтік ортада өзін жалғыз сезінуі мүмкін, себебі олар өзара қарым-қатынас жасау және эмоцияларын дұрыс жеткізу дағдыларын дамытуда қиындықтар көруі мүмкін.
- Сенсорлық қабылдаудағы қиындықтар: Көру қабілеті бұзылған балалардың көбісі басқа сезімдерге (есті, тактильді сезімдер) арқа сүйейді, алайда сенсорлық ақпаратты дұрыс түсінбеу оларды әлеуметтік жағдайларда әлсіз етеді.

2. Тәрбиешінің көру қабілеті бұзылған балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеудегі рөлі

2.1. Тәрбиеші мен бала арасындағы өзара қарым-қатынас

Тәрбиеші мен көру қабілеті бұзылған балалар арасындағы өзара қарым-қатынас өте маңызды. Бұл қарым-қатынас балалардың өз-өзіне деген сенімділігін арттырып, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Тәрбиеші балаларға қолдау көрсетіп, олардың білім алуында және әлеуметтік ортаға бейімделуінде басты көмекші бола алады.

2.2. Психологиялық қолдау көрсету

Тәрбиешінің психологиялық қолдауы көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына үлкен әсер етеді. Балалар көбінесе өздерінің әлеуметтік ортасында теңсіздікті сезінуі мүмкін, сондықтан тәрбиешінің психологиялық қолдауы олардың эмоционалдық жағдайын жақсартып, өздерін қоғамның мүшесі ретінде сезінуге көмектеседі.

2.3. Әлеуметтік дағдыларды дамыту әдістері

Әлеуметтік дағдыларды дамытуда тәрбиешінің рөлі өте үлкен. Көру қабілеті бұзылған балалардың өзара қарым-қатынас жасау, топтық жұмысқа қатысу, эмоционалдық күйін басқара білу сияқты дағдыларды игеруі үшін тәрбиешілер мынадай әдістерді қолдануы мүмкін:

- Әлеуметтік ойындар мен рөлдік ойындар: Бұл балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына, өз эмоцияларын көрсетуіне және басқа адамдардың пікірін қабылдауына көмектеседі.
- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Балаларды өз ойларын дұрыс жеткізуге, сұрақ қоюға, жауап беруге, пікір алмасуға үйрету.
- Әлеуметтік жағдайларды модельдеу: Балаларға әлеуметтік жағдайларда қалай әрекет ету керектігін көрсету, оны нақты мысалдармен түсіндіру.

3. Инклюзивті білім беру және оның көру қабілеті бұзылған балалар үшін маңызы

3.1. Инклюзивті білім берудің мәні

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар үшін тең мүмкіндікпен білім алу мүмкіндігін жасауға бағытталған жүйе. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін инклюзивті білім беру ең тиімді әдіс болып табылады, себебі олар білім алу процесінде қоғамның бір бөлігі ретінде өздерін сезінуге және әлеуметтік бейімделуге мүмкіндік алады.

3.2. Инклюзивті білім берудің тәрбиешілерге қойылатын талаптары

Инклюзивті білім беруде тәрбиешілердің міндеті тек білім беру емес, сонымен қатар балаларды әлеуметтендіру, олардың қоғамға толыққанды бейімделуін қамтамасыз ету болып табылады. Тәрбиеші балаларға білім беру кезінде олардың ерекшеліктерін ескере отырып, қажетті қолдау көрсетуі керек. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру ортада әлеуметтік әділеттілікті қалыптастыру маңызды.

3.3. Инклюзивті білім беру бағдарламалары

Көру қабілеті бұзылған балалар үшін инклюзивті білім беру бағдарламалары арнайы жасалған әдістер мен құралдарды қамтиды:

- Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы материалдар: Оқулықтар, суреттер мен бейнемазмұндар, дыбыстық кітаптар мен жазбалар.
- Техникалық құралдар мен жабдықтар: Дыбыстық құралдар, электрондық оқулықтар, арнайы бағдарлама және құрылғылар.
- Жеке бейімделген оқыту әдістері: Әр баланың жеке қажеттілігіне сәйкес оқыту бағдарламалары мен әдістерін қолдану.

4. Тәрбиешінің кәсіби дайындықтары мен қабілеттері

4.1. Тәрбиешінің жеке қасиеттері

Көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істейтін тәрбиеші ерекше қасиеттерге ие болуы керек. Оған педагогикалық білімімен қатар, психолог ретінде де жұмыс істеу қабілеті қажет. Тәрбиеші мейірімді, сабырлы және әділ болуы тиіс, сондай-ақ балалардың эмоциялық қажеттіліктерін сезіне білуі керек.

4.2. Тәрбиешінің кәсіби дамуы

Тәрбиешілердің кәсіби дамуы, арнайы білімдер мен дағдыларды меңгеруі маңызды. Олар инклюзивті білім беру және көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеудің заманауи әдістерін үнемі жетілдіріп отыруы қажет.

Қорытынды

Тәрбиешінің көру қабілеті бұзылған балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу рөлі өте маңызды. Тәрбиешінің қолдауы, психологиялық және педагогикалық әдістері осы балалардың әлеуметтенуіне және қоғамға бейімделуіне оң әсер етеді. Инклюзивті білім беру моделінің жүзеге асырылуы балаларға толыққанды білім алуға мүмкіндік береді және олардың әлеуметтік қабілеттерін арттырады.

Әдебиеттер

1. Ayres A. J. *Sensory Integration and the Child*. Western Psychological Services, 2005.
2. Sacks S. *The Role of Teachers in Inclusive Education*. Routledge, 1998.
3. Baumgartner P., Ziegler G. *Supporting Students with Visual Impairments in Inclusive Classrooms*. Oxford University Press, 2016.

ЕРТЕ ЖАСЫНДАҒЫ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАМУЫН ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІ

Мәмешова Самал

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются методы поддержки когнитивного развития детей раннего возраста с нарушениями зрения. Ранний возраст — один из важнейших этапов, оказывающих влияние на всю последующую жизнь ребенка. Нарушение зрительных функций ограничивает возможности ребенка в получении информации об окружающем мире, что, в свою очередь, создает серьезные препятствия для его когнитивного развития.

Summary

This article explores methods for supporting the cognitive development of young children with visual impairments. Early childhood is one of the most critical periods that influences the entire life of a child. Visual impairments limit a child's ability to receive information about the surrounding world, which in turn poses significant challenges to their cognitive development.

Ерте жастағы балалардың психикалық дамуының негізі олардың сенсорлық қабылдау қабілеттеріне байланысты. Көру қабілетінің бұзылуы балалардың қоршаған ортаны қабылдауын шектейді, бұл өз кезегінде олардың танымдық дамуына әсер етеді. Осыған байланысты арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру маңызды болып табылады.

1. Көру қабілеті бұзылған балалардың танымдық даму ерекшеліктері

Көру қабілеті бұзылған балаларда қабылдау процесі өзгереді. Олар дыбыстарды, иістерді, дәмдерді және жанасуды қабылдау арқылы ақпарат алады. Бұл балалардың кеңістікте бағдарлау қабілеті шектеулі болуы мүмкін, сондықтан арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру қажет.

2. Арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру әдістері

2.1. Сенсорлық интеграция әдістері

Сенсорлық интеграция әдістері балалардың сенсорлық қабылдау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл әдістер арқылы балалардың жанасу, есту, иіс және дәм қабылдау қабілеттері жетілдіріледі. Мысалы, түрлі текстуралы материалдармен жұмыс істеу, дыбыстарды ажырату жаттығулары жүргізіледі.

2.2. Кеңістікте бағдарлау жаттығулары

Кеңістікте бағдарлау жаттығулары балалардың кеңістікті дұрыс қабылдауын қамтамасыз етеді. Бұл жаттығулар арқылы балалар өздерінің орналасқан орнын, бағытты және қашықтықты анықтай алады. Мысалы, бөлмеде түрлі заттарды орналастыру, бағытты көрсету жаттығулары жүргізіледі.

2.3. Ұсақ моторика мен сөйлеу дағдыларын дамыту

Ұсақ моторика мен сөйлеу дағдыларын дамыту балалардың танымдық қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Бұл үшін түрлі ойыншықтармен жұмыс істеу, сурет салу, ойындар ойнау ұсынылады. Сөйлеу дағдыларын дамыту үшін диалогтар жүргізу, өлеңдер айту, ертегілер тыңдау ұсынылады.

3. Арнайы педагогтың рөлі
(Ерте жастағы көз көру бұзылуы бар балалардың танымдық дамуын қолдау контексінде)

Ерте жастағы көз көру бұзылыстары бар балалардың дамуына жүйелі және жан-жақты қолдау көрсету – арнайы педагогтың кәсіби міндеттерінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл салада арнайы педагог тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар диагност, кеңесші, қолдаушы және бағыттаушы рөлдерін қатар атқарады.

3.1 Арнайы педагогтың негізгі міндеттері

Арнайы педагогтың жұмысы баланың көру бұзылысының дәрежесіне, даму ерекшеліктеріне және танымдық қабілет деңгейіне байланысты сараланып ұйымдастырылады. Оның басты міндеттері мыналар:

- Баланың танымдық және сенсорлық қабілеттерін зерттеу (диагностика жүргізу);
- Даму бағдарламасын әзірлеу (индивидуализацияланған оқу жоспары);
- Қоршаған ортамен танысуда баланың бағдар алу дағдыларын қалыптастыру;
- Тілдік, кеңістіктік, моторлық, тактильді қабылдау қабілеттерін дамыту;
- Отбасы мен педагогтар қауымына әдістемелік және психологиялық кеңес беру;
- Инклюзивті немесе арнайы білім беру жағдайында топпен немесе жеке жұмыс жасау.

3.2 Арнайы педагогтың жұмыс бағыттары

а) Диагностикалық бағыт

Арнайы педагог алғашқы кезекте баланың даму деңгейін бағалайды. Ол үшін түрлі бақылау, әңгімелесу, арнайы тесттер мен тапсырмалар қолданылады. Мақсаты – баланың мықты және әлсіз тұстарын анықтап, оқу процесін соған сәйкестендіру.

ә) Түзету-дамыту жұмысы

Көру қабілеті шектеулі баланың танымдық қабілеттерін дамыту арнайы жаттығулар мен әдістерді қажет етеді. Түзету-дамыту жұмыстары:

- Сөйлеуді дамыту;
- Кеңістікті бағдарлау;
- Жанасу арқылы тану (тактильді сезіну);
- Қимыл белсенділігі мен ұсақ мотриканы дамыту бағытында ұйымдастырылады.

б) Ақпараттық технологияларды қолдану

Қазіргі таңда арнайы педагогтар арнайы бағдарламалар мен құрылғылар арқылы балалардың танымдық белсенділігін арттыруда үлкен жетістіктерге қол жеткізуде. Мысалы, дыбыстық экран оқырмандары, тактильді құрылғылар, Брайль дисплейлері баланың ақпаратпен жұмыс істеу мүмкіндігін кеңейтеді.

в) Ата-аналармен және басқа мамандармен серіктестік

Арнайы педагог ата-аналармен және логопед, тифлопедагог, психолог секілді мамандармен бірлесіп жұмыс жасайды. Бұл командалық жұмыс баланың даму қажеттіліктерін кешенді түрде шешуге мүмкіндік береді.

3.3 Арнайы педагог жұмысының ерекшеліктері

- Жекешелендіру: Әр балаға жеке оқу жоспарын құра білу – табысты оқытудың кепілі.
- Бейімделу: Сабақ мазмұны мен формасын баланың қабылдауына сай икемдеу.
- Психологиялық қолдау: Баланың эмоционалды жай-күйін ескере отырып, сенімді атмосфера құру.
- Шығармашылық: Педагог үнемі баланың қызығушылығын арттыратын жаңа тәсілдерді, ойын элементтерін, көрнекі құралдарды пайдаланады.

3.4 Мысал ретінде арнайы педагогтың сабағынан үзінді

Тақырып: «Пішіндер мен көлемді заттарды жанасу арқылы ажырату»

Мақсат: Баланың тактильді қабылдауын және логикалық ойлауын дамыту.

Құралдар: Рельефті фигуралар (дөңгелек, шаршы, үшбұрыш), тактильді панель, мата мен ағаштан жасалған пішіндер.

Әдіс: Балаларға көздерін жұмып, әр пішінді қолмен сипап, қандай пішін екенін анықтау ұсынылады. Кейін бұл пішіндердің қандай заттарға ұқсайтыны талқыланады (мысалы, дөңгелек – тәрелке, үшбұрыш – үйдің шатыры т.б.).

Қорытынды

Ерте жастағы көз көру бұзылыстары бар балалардың танымдық дамуын қолдау – арнайы педагогика мен психологияның маңызды міндеті. Арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастыру арқылы балалардың сенсорлық қабылдау қабілеттерін дамыту, кеңістікте бағдарлау дағдыларын қалыптастыру және сөйлеу дағдыларын жетілдіру мүмкін болады. Бұл өз кезегінде балалардың жалпы дамуына оң әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Айтбаева А.Е. Тифлопедагогика негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Меңлібаева Г.Т. Арнайы білім беру жүйесінде инклюзияны енгізу мәселелері. Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2020.
3. Левин М. Психология и педагогика детей с нарушениями зрения. Москва: Владос, 2015.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН СЕНСОРЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ НЕГІЗІНДЕГІ ЖҰМЫС ӘДІСТЕРІ

Назаркулова Жулдыз Умиралиевна

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

Сенсорная интеграция детей с нарушениями зрения играет важную роль в их общем развитии и социализации. Метод сенсорной интеграции направлен на гармоничное развитие различных сенсорных систем детей (зрительной, слуховой, тактильной, вестибулярной, проприоцептивной).

Summary

The sensory integration of children with visual impairments plays a crucial role in their overall development and social integration. The sensory integration method aims at the harmonious development of various sensory systems in children (visual, auditory, tactile, vestibular, proprioceptive).

Көру қабілеті бұзылған балалардың дамуында ерекше ерекшеліктер байқалады. Олар тек көру қабілетімен ғана шектелмей, басқа да сенсорлық процестерді (тыңдау, сезімталдық, қозғалыс) қиыншылықпен қабылдай алады. Сондықтан, көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс жасау кезінде сенсорлық интеграция әдістерін қолдану өте маңызды болып табылады. Сенсорлық интеграция әдісі балалардың сенсорлық тәжірибелерін дұрыс қабылдап, оларды дұрыс түсінуін қамтамасыз ететін оқу әдісі ретінде пайдаланылады. Бұл мақалада сенсорлық

интеграция негізінде көз көру кемістігі бар балалармен жұмыс жасау әдістері мен тәсілдері қарастырылады.

1. Сенсорлық интеграция әдісінің теориялық негіздері

1.1. Сенсорлық интеграция дегеніміз не?

Сенсорлық интеграция – адамның денесі мен миына түсетін әртүрлі сезімтал ақпаратты өңдеудің жүйелі процесі. Бұл процесс адамның әлемді түсінуіне, оған жауап беруіне және әрекет етуіне мүмкіндік береді. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін сенсорлық интеграцияның маңызы ерекше, себебі олар әртүрлі сезімтал ақпаратты басқа жолдармен қабылдайды.

1.2. Сенсорлық интеграцияның маңызды аспектілері

Сенсорлық интеграция әдістерінің негізінде бірнеше маңызды аспектілер жатыр:

- Сенсорлық қабылдау: Сенсорлық ақпаратты жинақтау және оны дұрыс талдау.
- Дене қозғалысы мен тепе-теңдік: Тепе-теңдікті сақтай отырып, дене қозғалыстарын үйлестіру.
- Тактильдік сезімдер: Дене мүшелерінің сезімталдықтарын дамыту.
- Когнитивті дағдылар: Сенсорлық ақпарат негізінде ойлау, есте сақтау және білім алу қабілеттерін дамыту.

1.3. Сенсорлық интеграцияның маңызы көру қабілеті бұзылған балалар үшін

Көру қабілеті бұзылған балалар көбінесе басқа сенсорлық жүйелерге (мысалы, есту, сипау сезімі) арқа сүйейді. Сенсорлық интеграция әдісі осы сезімдер арасындағы үйлесімділікті қалпына келтіруге бағытталған. Бұл балаларға жаңа ақпаратты тиімді қабылдауға мүмкіндік береді және олардың күнделікті өмірде өздерін жақсы сезінуіне көмектеседі.

2. Сенсорлық интеграция негізіндегі жұмыс әдістері

2.1. Сенсорлық орта жасау

Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған сенсорлық ортаны құру маңызды. Бұл орта балалардың әртүрлі сезімдерін (есту, сипау сезімі, қозғалыс) дамытатын жағдайларды қамтиды. Мұнда әртүрлі материалдар мен құралдар пайдаланылады:

- Текстуралары әртүрлі маталар.
- Дыбыстар мен музыкалық аспаптар.
- Қозғалысқа арналған құрылғылар (серпімді тренажерлер, дөңгелектер).
- Тыныштық пен жарықтың болмауы.

2.2. Қозғалыс және тепе-теңдік жаттығулары

Көру қабілеті бұзылған балалар үшін қозғалыс және тепе-теңдік жаттығулары өте маңызды. Олардың қозғалыс дағдыларын дамыту үшін арнайы жаттығуларды қолдануға болады:

- Әр түрлі теңдестірілген тақталармен жұмыс.
- Лифтке немесе дөңгелек орындықтарға отырып, қозғалу жаттығулары.
- Қадамдарды дұрыс орындау дағдыларын қалыптастыру.

2.3. Тактильдік және есту сезімдерін дамыту

Сенсорлық интеграция әдістері тек көрумен ғана шектелмейді. Тактильдік сезімді дамыту үшін әртүрлі текстураларды сезіну, заттарды қолға ұстау арқылы олардың сезімін арттыру жаттығулары қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар, есту дағдыларын дамытуға арналған музыкалық аспаптар мен арнайы дыбыстық жаттығулар да маңызды рөл атқарады.

2.4. Жеке және топтық жұмыс

Көру қабілеті бұзылған балалармен сенсорлық интеграция негізінде жеке және топтық жұмыс ұйымдастыру маңызды. Жеке жұмыстарда баланың қажеттілігі мен мүмкіндіктеріне сәйкес әдістер мен тәсілдер таңдалады. Ал топтық жұмыстар балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл балаларға бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, пікір алмасуға және ортақ әрекеттер жасауға мүмкіндік береді.

3. Сенсорлық интеграция әдісінің психологиялық аспектілері

3.1. Эмоционалдық қолдау

Көру қабілеті бұзылған балалар көбінесе эмоционалдық қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сенсорлық интеграция әдістері оларды өздерін жақсы сезінуге және өз-өзіне сенімді болуға көмектеседі. Эмоционалдық қолдау, балалардың сенсорлық тәжірибесін қабылдауды

жеңілдетеді, оларды өзара қарым-қатынаста және оқу процесінде сенімді етуге мүмкіндік береді.

3.2. Баланың өзін-өзі бағалауы

Баланың өзін-өзі бағалауы сенсорлық интеграция әдістерін қолданған кезде айтарлықтай артады. Өзіне сенім арту, қиындықтарды жеңуге деген қабілет, әлеуметтік дағдылардың дамуы сенсорлық жаттығулар арқылы қалыптасады.

3.3. Әлеуметтік бейімделу

Инклюзивті білім беру жағдайында көру қабілеті бұзылған балаларға әлеуметтік бейімделу өте маңызды. Сенсорлық интеграция әдістері балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, оларды қоғамға кіріктіреді. Балалар топтық жұмыс барысында бір-бірімен қарым-қатынас жасау дағдыларын меңгеріп, өздерін қоғамда еркін сезінуге үйренеді.

Қорытынды

Сенсорлық интеграция әдістері көру қабілеті бұзылған балалар үшін маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер баланың сенсорлық тәжірибесін қалыптастыруға, олардың әлемді түсіну қабілеттерін дамытуға және өздерін әлеуметтік ортада сенімді сезінуіне көмектеседі. Сенсорлық интеграция әдістері балалардың жалпы дамуында оң өзгерістерге әкеледі, олардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Ayres A. J. *Sensory Integration and the Child*. Western Psychological Services, 2005.
2. Bundy, A., Murray, E. *Sensory Integration: Theory and Practice*. F.A. Davis Company, 2002.
3. Masi S., Masi R. *A Guide to Sensory Integration in the Classroom*. Jessica Kingsley Publishers, 2011.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН МУЗЫКАЛЫҚ ТЕРАПИЯНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Налибаева Лола Аскаровна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің саз жетекшісі

Резюме

В статье рассматриваются методы организации музыкальной терапии для детей с нарушениями зрения. Музыкальная терапия является инструментом поддержки психоэмоционального, когнитивного и физического развития детей, используя целебные свойства музыки. Для детей с нарушениями зрения музыка играет особую роль, так как она помогает им лучше понимать окружающий мир, улучшать эмоциональное состояние и развивать социальные навыки.

Summary

This article explores methods for organizing music therapy for children with visual impairments. Music therapy is a tool for supporting the psycho-emotional, cognitive, and physical development of children by utilizing the therapeutic properties of music. For children with visual impairments, music holds special significance as it helps them understand the surrounding world, improve their emotional state, and develop social skills.

Көз көру кемістігі бар балалардың дамуындағы ерекше қиындықтар мен ерекшеліктерге байланысты, оларды әлеуметтік, эмоционалдық, және когнитивті тұрғыдан дамыту үшін арнайы әдістер мен құралдар қажет. Музыкалық терапия — осындай ерекше балалар үшін тиімді терапевтік құрал болып табылады. Музыка адамның сезімдері мен эмоцияларын жақсартуға және әлеуметтік өзара әрекеттесуді қалыптастыруға көмектеседі. Осы терапияны қолдану, әсіресе көз көру кемістігі бар балаларда олардың сенсорлық қабылдауын, әлеуметтік бейімделуін, танымдық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Мақалада музыкалық терапияның балалармен жұмыс істеуде қалай қолданылатыны, оның тиімділігі және педагогикалық практикада қолдану жолдары кеңінен қарастырылады.

1. Көз көру кемістігі бар балалардың даму ерекшеліктері

Көз көру бұзылыстары бар балалардың дамуында көптеген қиындықтар туындайды. Олар қоршаған ортамен танысуды көру арқылы жүзеге асыра алмайды, сондықтан олардың сенсорлық қабылдауы басқа сезімдерге, мысалы, есту, иіс сезу, және тактильді сезімдерге сүйенеді. Көз көру кемістігі бар балаларда танымдық және әлеуметтік дамуында ерекше қиындықтар болуы мүмкін, бірақ музыкалық терапия олардың сенсорлық қабылдауын нығайтуға, эмоционалды тұрақтылығын жақсартуға және әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмек көрсетуі мүмкін. Көз көру кемістігі бар балаларға арналған музыкалық терапия әдістері олардың сезімдерін түсініп, арттырып, қоршаған әлеммен байланыс орнатуға көмектеседі.

2. Музыкалық терапияның теориялық негіздері

Музыкалық терапия — бұл музыка элементтерін қолдану арқылы балалардың психоэмоционалдық және әлеуметтік дамуын қолдау әдісі. Әр түрлі музыкалық элементтер, мысалы, әуендер, ырғақтар, музыкалық аспаптар, дауыс және сөздер терапиялық әсер ету үшін пайдаланылады. Терапияның мақсаты — балалардың эмоционалдық жағдайын жақсарту, әлеуметтік және когнитивті дағдыларын дамыту, қоршаған ортаға бейімделуін жеңілдету. Музыка адамның эмоционалдық күйін реттей алады және балалардың өзін-өзі тануына ықпал етеді.

3. Музыкалық терапияның түрлері мен әдістері

Музыкалық терапияның бірнеше түрі мен әдістері бар, олардың әрқайсысы көз көру кемістігі бар балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес қолданылады. Төменде бірнеше негізгі әдіс ұсынылған:

- Әуен терапиясы: Бұл әдіс арқылы балалар әуендер арқылы өздерінің эмоцияларын білдіре алады. Әуен тыңдау арқылы балалардың тынышталуы, күйзеліс пен қорқыныш сезімдерін азайтуға болады.
- Ритм терапиясы: Ритм арқылы балалар өздерінің қозғалыс дағдыларын дамытады және қимыл-қозғалыс арқылы эмоциялар мен сезімдерді білдіруге мүмкіндік алады. Бұл әдіс балалардың көңіл-күйін жақсартуға және өздерін білдіруге көмектеседі.
- Музыкалық импровизация: Музыкалық импровизация арқылы балалар өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға және жаңа дағдыларды игеруге мүмкіндік алады. Бұл әдіс балалардың өз-өзін танып білуіне ықпал етеді.
- Көңіл-күйді анықтау үшін музыка тыңдау: Әртүрлі әуендер арқылы балалардың көңіл-күйін анықтау және олармен эмоционалдық байланыс орнату мақсатында тыңдау сессиялары ұйымдастырылады.

4. Музыкалық терапияның балалардың дамуына әсері

Музыкалық терапия көз көру кемістігі бар балаларға психоэмоционалдық қолдау көрсетуде үлкен рөл атқарады. Мұндай терапияның балаларға әсері көпжақты болып табылады:

- Эмоционалды реттеу: Музыка балалардың эмоцияларына оң әсер етеді, олар өздерінің сезімдерін түсініп, оларды басқара алады.
- Әлеуметтік дағдылар: Музыкалық терапия балалардың топтық жұмыс дағдыларын дамытады, олар өзара қарым-қатынас жасай отырып, әлеуметтік ортада белсенді бола алады.
- Когнитивтік даму: Әуен мен ритм арқылы балалардың есте сақтау, назар аудару, және ойлау қабілеттері жақсарады.
- Көз көру кемістігі бар балалардың сенсорлық дамуы: Музыкалық терапия көз көру кемістігі бар балалардың есту және тактильді қабылдауын жақсартуға мүмкіндік береді, бұл оларды қоршаған ортаға бейімдеуге ықпал етеді.

5. Музыкалық терапияның ұйымдастырылуы мен педагогикалық тәсілдер

Көз көру кемістігі бар балалармен музыкалық терапияны тиімді ұйымдастыру үшін педагогтар мен терапевттер арнайы әдіс-тәсілдерді қолдануы қажет. Оларға мыналар жатады:

- Жеке және топтық сессиялар: Көз көру кемістігі бар балаларға арналған музыкалық терапия жеке немесе топтық сессияларда жүргізілуі мүмкін. Топтық сессиялар балалардың өзара әрекеттесуіне мүмкіндік береді, ал жеке сессиялар әрбір баланың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

- Терапевтік орта: Музыкалық терапияның тиімді болуы үшін арнайы, тыныш, қауіпсіз орта қажет. Балалар музыка арқылы өздерінің эмоцияларын білдіріп, оларды өңдей алады.
- Әдіс-тәсілдердің әртүрлілігі: Әртүрлі музыкалық әдістер мен құралдар қолданылып, балалардың қызығушылығын арттыруға және әртүрлі дағдыларды дамытуға көмектеседі.

6. Музыкалық терапияның нәтижелері мен тиімділігі

Зерттеулер көрсеткендей, музыкалық терапия көз көру кемістігі бар балалардың психоэмоционалды жағдайын жақсартуға, әлеуметтік дағдыларын дамытуға және когнитивті дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Балалар музыкалық терапия арқылы өздерінің қоршаған ортамен байланысын жақсартып, өз-өзіне сенімділігін арттырады. Сонымен қатар, музыка балалардың эмоционалдық жағдайын реттей отырып, оларды тыныштандыруға көмектеседі.

Қорытынды

Көз көру кемістігі бар балалар үшін музыкалық терапия олардың толыққанды дамуына үлкен ықпал етеді. Бұл әдіс балаларға психоэмоционалдық қолдау көрсету, әлеуметтік дағдыларды дамыту, танымдық қабілеттерді арттыру және қоршаған ортаға бейімделу үшін тиімді құрал болып табылады. Музыкалық терапияның әртүрлі әдістері мен құралдарын пайдалану балалардың дамуын қолдайды, олардың өзін-өзі тануына, өзін-өзі бағалау деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Шмидт М. *Музыкальная терапия: теории и практики.* Москва: Академический проект, 2014.
2. Сидоров А. В. *Музыкальная терапия для детей с ограниченными возможностями здоровья.* Санкт-Петербург: Речь, 2015.
3. Мелехина А. В. *Терапия музыкой и движением: основы и методы.* Москва: Наука, 2018.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САУЛЫҒЫН САҚТАУ ШАРАЛАРЫ

Оразбекова Акерке Сериккызы
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

Сохранение физического и психологического здоровья детей с нарушениями зрения — один из ключевых аспектов, обеспечивающих их полноценное развитие и социализацию. В данной статье рассматриваются меры по сохранению здоровья детей с ограниченными возможностями зрения, включая физические упражнения, специальную диету, психологическую поддержку и методы социальной адаптации.

Summary

Maintaining the physical and psychological well-being of children with visual impairments is one of the key aspects that ensure their full development and social integration. This article discusses health preservation measures for children with visual impairments, including physical exercises, a special diet, psychological support, and methods of social adaptation.

Көру қабілеті бұзылған балалар – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар тобына жатады. Олардың физикалық және психологиялық саулығын сақтау – қоғамның әлеуметтік жауапкершілігі мен инклюзивті білім беру жүйесінің маңызды аспектісі. Бұл мақалада көру қабілеті бұзылған балалардың денсаулығын сақтау шаралары ғылыми тұрғыдан қарастырылады.

1. Көз көру кемістігі бар балалардың жалпы сипаттамасы

1.1. Көру қабілетінің бұзылу түрлері

Көру қабілетінің бұзылуы әртүрлі деңгейде болуы мүмкін: жеңіл, орташа және ауыр дәрежеде. Бұл бұзылулардың әрқайсысы баланың дамуында ерекше әсер етеді.

1.2. Көру қабілеті бұзылған балалардың даму ерекшеліктері

Көру қабілеті бұзылған балалардың физикалық және психологиялық дамуында өзгешеліктер байқалады. Олардың қозғалыс дағдылары, әлеуметтік қарым-қатынас қабілеттері және оқу процесіне бейімделуі ерекше назар аударуды талап етеді.

2. Физикалық саулықты сақтау шаралары

2.1. Дене шынықтыру және спорттық жаттығулар

Дене шынықтыру сабақтары мен спорттық жаттығулар көру қабілеті бұзылған балалардың физикалық дамуына оң әсер етеді. Олар бұлшықет тонусын жақсартып, жалпы денсаулықты нығайтады.

2.2. Гигиеналық шаралар

Көздің гигиенасы, дұрыс тамақтану және ұйқы режимі көру қабілеті бұзылған балалардың денсаулығын сақтау үшін маңызды. Бұл шаралар көздің шаршауын болдырмайды және жалпы әл-ауқатты жақсартады.

2.3. Массаж және физиотерапия

Массаж және физиотерапия әдістері көру қабілеті бұзылған балалардың бұлшықет жүйесін нығайтып, қан айналымын жақсартады. Бұл әдістер баланың жалпы физикалық жағдайын жақсартуға көмектеседі.

3. Психологиялық саулықты сақтау шаралары

3.1. Психологиялық қолдау

Психологтардың көмегімен көру қабілеті бұзылған балалардың эмоционалдық жағдайы жақсарады. Психологиялық тренингтер мен кеңестер баланың өзін-өзі бағалауын арттырады.

3.2. Әлеуметтік бейімделу

Әлеуметтік ортада көру қабілеті бұзылған балалардың бейімделуі үшін арнайы бағдарламалар мен тренингтер ұйымдастырылады. Бұл шаралар баланың қоғамға толыққанды интеграциялануына ықпал етеді.

3.3. Ата-аналармен жұмыс

Ата-аналарға арналған семинарлар мен тренингтер көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеу дағдыларын арттырады. Ата-аналардың қолдауы баланың психологиялық саулығын сақтауда маңызды рөл атқарады.

4. Инклюзивті білім беру және оның маңызы

Инклюзивті білім беру жүйесі — көру қабілеті бұзылған балалардың білім алу процесіне толыққанды қатысуын қамтамасыз ететін маңызды тұжырымдама. Бұл жүйенің басты мақсаты — ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне интеграциялау, оларды қоғамдық өмірге бейімдеу және олардың әлеуметтік, физикалық, психологиялық дамуын қолдау.

Инклюзивті білім беру балаларға кез келген жағдайда өз дағдыларын дамытуға, оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл жалпы білім беру бағдарламасына бейімделген, көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы түзетулер мен қолдау шараларын қамтиды. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін инклюзивті білім беру маңызды рөл атқарады, өйткені ол олардың әлеуметтенуіне, оқу процесіне оң әсерін тигізеді, әлеуметтік интеграцияны жеңілдетеді және тең құқықтар негізінде білім алуды қамтамасыз етеді.

4.1. Инклюзивті білім берудің мақсаттары мен міндеттері

Инклюзивті білім беру жүйесінің негізгі мақсаты — көру қабілеті бұзылған балалардың жалпы білім беру үдерісіне толықтай кірігуін қамтамасыз ету. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

1. Әлеуметтік бейімделу: Балалардың өзара қарым-қатынас дағдыларын дамыту, олардың қоғамға толыққанды интеграциялануына жағдай жасау.
2. Тең құқықты білім беру: Барлық балалардың білім алу мүмкіндігі тең болуы керек, бұл әсіресе көру қабілеті бұзылған балаларға қатысты өте маңызды.
3. Даму әлеуетін ашу: Инклюзивті білім беру балалардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік даму қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді.

4. Қолдау көрсету: Мұғалімдер мен тәрбиешілердің арнайы даярлығын арттыру арқылы балаларға тиімді психологиялық және педагогикалық көмек көрсету.
5. Жеке тәсілдеме: Әр баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру тәсілдерін қолдану.

4.2. Инклюзивті білім беру жүйесінің ерекшеліктері

Инклюзивті білім беру жүйесінде көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылады. Бұл тәсілдер балаларға ең жақсы мүмкіндіктерді ұсынуға бағытталған. Негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады:

1. Білім берудің модификациясы: Мұғалімдер көру қабілеті бұзылған балалар үшін оқу материалдарын бейімдейді. Мысалы, мәтіндерді ұлғайтылған қаріппен немесе дыбыстық нұсқамен беру, көмекші құралдар мен технологияларды пайдалану.
2. Қолдау қызметтерінің қамтамасыз етілуі: Әр балаға өз қажеттіліктеріне сәйкес психологиялық, педагогикалық, логопедиялық және медициналық қолдау көрсетіледі.
3. Арнайы бағдарламалар: Инклюзивті білім беру жүйесі көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы дайындалған бағдарламалар мен әдістемелерді қамтиды, олар балалардың оқу процесін жеңілдетуге және оларды әлеуметтік ортаға бейімдеуге мүмкіндік береді.
4. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігі: Мұғалімдер мен тәрбиешілер көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеуге арналған арнайы тренингтер мен курстардан өтеді, бұл олардың тиімді жұмыс жасауына мүмкіндік береді.
5. Әлеуметтік қолдау: Балаларға олардың денсаулығына байланысты қосымша көмек көрсету ғана емес, сонымен қатар олардың қоғамда өз орнын табуына көмектесу үшін әлеуметтік қызметтер де ұсынылады.

Қорытынды

Көру қабілеті бұзылған балалардың физикалық және психологиялық саулығын сақтау – кешенді және жүйелі жұмысты талап ететін процесс. Дұрыс ұйымдастырылған денсаулық сақтау шаралары баланың жалпы дамуына оң әсер етеді. Бұл мақалада ұсынылған әдістер мен тәсілдер көру қабілеті бұзылған балалардың өмір сапасын жақсартуға бағытталған.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі. Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған денсаулық сақтау шаралары. Алматы: Денсаулық сақтау министрлігі., 2018.
2. Әділет АҚЖ. Көру қабілеті бұзылған балалар мен жасөспірімдерді сауықтыру мен профилактикасын жетілдіру шаралары туралы, 2008.
3. Қызылорда облысының білім басқармасының Қызылорда қаласы бойынша білім бөлімінің №32 "Қызғалдақ" санаториялық бөбекжай-бақшасы. Денсаулық бағдарламалары, 2020.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ РОЛІ

Сапаргалиева Кулаим Кыдыралиевна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В данной статье рассматривается роль тифлопедагога в развитии творческих способностей детей с нарушением зрения. Тифлопедагогика — это специальная отрасль педагогики, изучающая вопросы обучения и воспитания детей с нарушением зрения. Роль тифлопедагога в развитии творческих способностей таких детей особенно важна. Тифлопедагоги создают условия для их познавательного и творческого развития, а также способствуют облегчению процесса их социализации.

Summary

This article discusses the role of the typhlopedagogue in developing the creative abilities of children with visual impairments. Typhlopedagogy is a specialized branch of pedagogy that focuses on the education and upbringing of children with visual impairments. The role of typhlopedagogues in fostering the creative abilities of such children is especially significant. They create conditions that support children's cognitive and creative development and help facilitate their social integration.

Көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл балалардың шығармашылық әлеуетін толыққанды жүзеге асыру үшін арнайы педагогикалық тәсілдер мен әдіс-тәсілдер қажет. Тифлопедагогика – көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін зерттейтін арнайы педагогика саласы. Тифлопедагогтар көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда ерекше рөл атқарады.

1. Тифлопедагогика және оның мәні

Тифлопедагогика — арнайы педагогиканың бір саласы болып табылады және ол көру қабілеті бұзылған (көзі көрмейтін немесе әлсіз көретін) балалар мен ересектерді оқыту мен тәрбиелеудің теориясы мен практикасын зерттейді. Бұл ғылым саласы көру кемістігі бар тұлғалардың психофизикалық даму ерекшеліктерін, білім алу үдерісін ұйымдастыру жолдарын және олардың әлеуметтенуін қамтамасыз етудің әдіс-тәсілдерін қарастырады.

Тифлопедагогиканың негізгі мақсаты — көру қабілеті шектеулі балалардың жеке қабілеттерін ескере отырып, оларды қоғамға бейімделуге, өздігінен білім алып, өмір сүруге үйрету. Мұндай балаларда көру арқылы ақпаратты қабылдау шектелетіндіктен, олар үшін сенсорлық, моторлық және сөйлеу дамуына ерекше көңіл бөлінеді. Тифлопедагогтар көрудің орнына тактильдік (сезім арқылы), есту және басқа да қосалқы ақпарат көздерін дамытып, баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді.

Көру қабілеті бұзылған балалардың білім алуы үшін арнайы бағдарланған бағдарламалар, оқу-әдістемелік құралдар, тактильдік және дыбыстық оқыту құралдары қажет. Тифлопедагогика саласындағы оқытушылар – тифлопедагогтар – балалардың жеке ерекшеліктерін, эмоционалдық және психологиялық жағдайын ескере отырып, тиімді түзету және дамыту жұмыстарын жүргізеді.

2. Көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттері

Көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттері олардың сенсорлық, когнитивтік және эмоционалдық даму ерекшеліктеріне байланысты өзгеше сипатта қалыптасады. Көру шектеулігіне қарамастан, бұл балаларда басқа сезім мүшелері — есту, иіс сезу, сипап-сезу — айтарлықтай жоғары дамиды, бұл олардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық қабілет – бұл жаңа, ерекше, тиімді идеяларды тудыру және оларды тәжірибеде қолдана алу қабілеті. Балалардың қиялы, бейнелі ойлауы, эмоциялары мен ішкі дүниесі шығармашылық іс-әрекеттер барысында айқын көрініс табады. Көру қабілеті бұзылған балалар да өнердің әртүрлі түрлерімен – мүсіндеу, музыка, театр, қолөнер, әдебиет арқылы айналыса отырып, өз ойларын, сезімдерін және дүниетанымын білдіре алады.

Мысалы:

- Музыка — дыбыстық әлемге ерекше сезімтал болатын көру қабілеті шектеулі балалар үшін музыка – шығармашылықтың қуатты құралы. Олар дыбысты ерекше қабылдайды, есту қабілеті арқылы музыка мен ырғақты тез меңгереді.
- Мүсіндеу және қолөнер — тактильдік қабылдау арқылы балалар пішіндер мен құрылымдарды қолымен сезіп, шығармашылық туындылар жасай алады. Бұл олардың кеңістіктік елестету қабілетін дамытады.
- Әдеби шығармашылық — өлең жазу, әңгіме құрастыру сияқты жұмыстар баланың ішкі жан дүниесін, тіл байлығын және ойлау қабілетін дамытады.
- Драматизация және театр ойындары – рөлдік ойындар арқылы балалар өз эмоцияларын сыртқа шығаруға, тілдік қарым-қатынасын дамытуға мүмкіндік алады.

Көру қабілеті бұзылған балалар үшін шығармашылық тек өзін-өзі көрсету құралы ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық тұрақтылық пен өзін-өзі бағалауды нығайтудың жолы болып табылады. Мұндай балаларда шығармашылық іс-әрекетке бейімділік жиі жоғары болып келеді, өйткені олар ішкі әлемге терең үңілуге бейім.

3. Тифлопедагогтың шығармашылық қабілеттерді дамытудағы рөлі

Тифлопедагог — бұл көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту және тәрбиелеу саласындағы арнайы педагог. Ол баланың сенсорлық, психологиялық, когнитивтік және шығармашылық дамуына жан-жақты қолдау көрсететін маман. Шығармашылық қабілеттерді дамыту тифлопедагогтың басты бағыттарының бірі болып саналады, өйткені бұл қабілеттер баланың әлеуметтенуіне, өзін-өзі танытуына және өмірге бейімделуіне ықпал етеді.

Тифлопедагогтың шығармашылық қабілеттерді дамытудағы негізгі міндеттері:

1. Жеке ерекшеліктерін ескеру

Тифлопедагог әр баланың көру шектеулігі дәрежесін, тұлғалық қасиеттерін, қызығушылықтарын, эмоциялық-еріктік ерекшеліктерін ескере отырып, шығармашылық қабілеттерді дамытудың жеке бағдарламасын жасайды.

2. Сенсорлық компенсацияны дамыту

Көру қабілеті шектеулі балалардың сенсорлық сезімталдығы жоғары болғандықтан, тифлопедагог есту, сипап-сезу, иіс сезу сияқты анализаторларды белсенді қолдануға мүмкіндік беретін шығармашылық іс-әрекеттерді ұйымдастырады (мысалы, музыка, мүсіндеу, тактильдік сурет салу).

3. Психологиялық қолдау көрсету

Тифлопедагог балалардың өзіндік бағасын көтеру, ішкі мотивациясын арттыру, өз қабілетіне сенімділік қалыптастыру бағытында жүйелі психологиялық-педагогикалық қолдау жасайды. Шығармашылық іс-әрекетте жетістікке жеткен әр баланың жетістігі бағаланып, мадақталып отырады.

4. Әлеуметтік ортаға бейімдеу

Шығармашылық жұмыс барысында топпен, құрдастарымен бірлесе әрекет ету балаларды қарым-қатынасқа тартып, әлеуметтік дағдыларын дамытады. Тифлопедагог балалардың бірлескен әрекеттерін ұйымдастыра отырып, олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады.

5. Қол жетімді оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету

Тифлопедагог көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы құралдар мен әдістемелік материалдарды (бриель қарпімен жазылған кітаптар, тактильді суреттер, дыбыстық материалдар, рельефті бейнелер және т.б.) пайдалану арқылы шығармашылық жұмыс процесін жеңілдетеді.

6. Мамандармен және ата-аналармен тығыз байланыс

Тифлопедагог ата-аналармен, психологтармен, логопедтермен, өнер пәні мұғалімдерімен тығыз байланыста жұмыс істейді. Бұл бірлескен әрекет шығармашылық даму үдерісін жүйелі әрі нәтижелі етуге мүмкіндік береді.

4. Тифлопедагогикалық әдіс-тәсілдер

Көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеуде қолданылатын арнайы әдіс-тәсілдер — тифлопедагогика ғылымының басты саласы. Бұл әдістер баланың көру мүмкіндіктеріне бейімделген, басқа анализаторлардың (есту, сипап-сезу, иіс сезу) жұмысын күшейту арқылы ақпаратты қабылдауға негізделген. Әрбір әдістің мақсаты — баланың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту, әлеуметтік ортаға бейімдеу және тұлғалық қасиеттерін ашу.

Қорытынды

Көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда тифлопедагогтың рөлі ерекше маңызды. Тифлопедагогтар көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру үшін арнайы әдіс-тәсілдер мен құралдарды пайдаланады. Бұл балалардың толыққанды өмір сүруіне және қоғамға бейімделуіне ықпал етеді. Тифлопедагогиканың дамуы көру қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашады.

Әдебиеттер

1. Земцова М. И. Тифлопедагогика: теориясы мен практикасы. Мәскеу: Педагогика баспасы, 2015.
2. Солнцева Л. И. Көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту әдістемесі. Алматы: Білім баспасы, 2014.
3. Кулагин Ю. А. (Тифлопедагогикадағы инновациялық технологиялар. Санкт-Петербург: Речь баспасы, 2016.

МҰҒАЛІМДЕР МЕН ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУЫ

Сафарова Арайлым Раимбековна

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты психологической и педагогической поддержки со стороны учителей и воспитателей, работающих с детьми с нарушениями зрения. Обучение и воспитание таких детей требует особого подхода, специальных методов и профессиональной компетентности. Учителя и воспитатели выступают не только как преподаватели, но и как поддерживающие, направляющие личности, оказывающие влияние на социально-психологическое развитие ребенка.

Summary

This article examines the theoretical and practical aspects of psychological and pedagogical support provided by teachers and educators working with children with visual impairments. The education and upbringing of such children require a special approach, specific methods, and professional competence. Teachers and educators serve not only as instructors but also as supporters, guides, and influential figures in the child's social and psychological development.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесі – ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қоғамға толыққанды енуін қамтамасыз етудің басты құралы ретінде қарастырылып отыр. Осындай топтағы балалардың бірі – көру қабілеті бұзылған балалар. Олар физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан көптеген кедергілерге тап болады. Бұл кедергілер олардың білім алу процесіне ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас, өзін-өзі тану және тұлғалық даму салаларына да әсер етеді.

1. Көру қабілеті бұзылған балалардың даму ерекшеліктері

Көру қабілеті бұзылған балалардың дамуы — бұл тек физиологиялық өзгерістермен шектелмейтін, тұтас психологиялық, әлеуметтік, когнитивтік және тұлғалық салаларда көрініс табатын күрделі процесс. Көру арқылы алынатын ақпараттың тапшылығы бала дамуының барлық аспектілеріне ықпал етеді. Мұндай балалардың дамуында белгілі бір тежелу немесе ауытқу байқалады, сондықтан олармен жұмыс жүргізу барысында арнайы педагогикалық және психологиялық тәсілдер қолдануды қажет етеді.

1.1. Танымдық даму ерекшеліктері

Көру — баланың қоршаған ортамен танысуындағы басты канал. Көру арқылы бала объектілердің формасын, көлемін, түстерін, қозғалысын және олардың арасындағы кеңістік қатынастарын таниды. Көру қабілеті бұзылған балалар бұл мүмкіндіктен ішінара немесе толық айырылады, нәтижесінде олардың таным процестері өзгеше дамиды.

- Қабылдау ерекшелігі: Бала заттарды тек дыбыс, иіс, дәм, жанасу арқылы тануға мәжбүр. Бұл қабылдаудың шектеулі және баяу болуына әкеледі.
- Есте сақтау: Көру қабілеті нашар балалар көбінесе есте сақтауға дыбыстық және сезімтал ақпаратты тіркейді. Бұл – есту және кинестетикалық ес.
- Зейін: Аударылатын зейін көлемі тар, зейінді ұзақ шоғырландыру қиынға соғады.

- Ойлау: Абстракциялау, салыстыру, жалпылау сияқты ойлау амалдары баяу дамиды. Ойлау көбіне нақты заттармен байланысты.

1.2. Сөйлеу және тілдік даму ерекшеліктері

Көру қабілеті бұзылған балада сөйлеудің даму қарқыны мен сапасы да өзгеше болады. Себебі бала көрнекі материалдарды, мимика, ым-ишара арқылы берілетін тілдік сигналдарды қабылдай алмайды.

- Сөздік қоры шектеулі, әсіресе заттық атауларға қатысты;
- Сөйлеу барысында жаңа сөздерді қолдану төмен;
- Сөйлеу интонациялық реңсіз, бірсарынды болуы мүмкін;
- Тілді диалогтық түрде қолдану қиынырақ, себебі балада әлеуметтік өзара әрекет шектеулі;
- Түсінік қалыптасуы баяу, өйткені сөз бен нақты объектінің арасындағы байланысты өз бетінше орната алмайды.

2. Мұғалімдер мен тәрбиешілердің рөлі

Көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс жасау – тек педагогикалық ғана емес, психологиялық және әлеуметтік дайындықты да талап ететін күрделі процесс. Мұндай балалардың танымдық, эмоциялық, сөйлеу және мінез-құлық ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтар мен тәрбиешілерден ерекше әдістер, кәсіби икемділік, жоғары моральдық жауапкершілік пен адамгершілік қасиеттер қажет етіледі. Бұл бөлімде мұғалім мен тәрбиешінің көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс барысында атқаратын қызметтері, міндеттері және олардың кәсіби рөлінің маңыздылығы жан-жақты қарастырылады.

2.1. Мұғалім мен тәрбиешінің кәсіби міндеттері

Мұғалім – білім беру процесінің негізгі тұлғасы ретінде көру қабілеті бұзылған бала үшін бағыттаушы, үлгі көрсетуші, танымдық процестерді ұйымдастырушы, ал тәрбиеші – баланың күнделікті тәртібі мен әлеуметтік мінез-құлқын қалыптастырушы ретінде үлкен рөл атқарады. Екеуі де баланың мектепке дейінгі және мектептегі дамуында өзара тығыз байланыста әрекет етеді.

Негізгі міндеттері:

- Бала ерекшеліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын бейімдеу;
- Баланың психоэмоционалдық жай-күйін ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеу әдістерін таңдау;
- Баланың белсенділігін арттыру және оны әлеуметтендіру;
- Қауіпсіз және эмоционалды жағымды орта қалыптастыру;
- Ата-аналармен және арнайы мамандармен (дефектолог, логопед, психолог) өзара әрекеттесу;
- Баланың табысына бағытталған жеке білім беру траекториясын құру.

2.2. Көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс ерекшеліктері

Мұғалім мен тәрбиеші баланың көру қабілеті шектеулі екенін үнемі ескеруі тиіс. Сондықтан оқу процесін ұйымдастыруда және күнделікті тәрбие жұмыстарында келесі ерекшеліктер ескеріледі:

- Көрнекілікті тактильді және дыбыстық түрлерге ауыстыру: брайл әліпбиін қолдану, бедерлі суреттер мен дыбыстық материалдар пайдалану;
- Кеңістікте бағдарлануына көмек көрсету: аудиториялық, ойын немесе серуендеу жағдайында бағыт-бағдар беру;
- Оқыту қарқынын төмендету және тапсырмаларды қарапайым ету;
- Эмоциялық қолдау көрсету: мақтау, қолпаштау, баланың ішкі ресурстарына сенім арту.

2.3. Эмпатия және сенімді қарым-қатынас орнату

Педагогтың кәсіби білімімен қатар, оның эмоционалдық интеллектісі, эмпатиясы, шыдамдылығы ерекше рөл атқарады. Мұғалім мен тәрбиеші баламен сенімді қатынас орнатып, оның жан дүниесін түсінуге тырысуы қажет.

Сенімді қарым-қатынас құру жолдары:

- Баламен сөйлескенде оның аты-жөнін атап, дауысты жылы ұстау;
- Сұрақтар қою арқылы қызығушылығын арттыру;

- Әр әрекеті үшін шынайы мақтау, позитивті кері байланыс беру;
- Баланың пікірін сұрау арқылы оның өзін-өзі бағалауына ықпал ету.

3. Психологиялық қолдау әдістері

Көру қабілеті бұзылған балалар – ерекше психологиялық қолдауды қажет ететін балалар тобы. Олардың тұлғалық қалыптасуында эмоционалдық тұрақсыздық, өз-өзіне сенімсіздік, әлеуметтенуде қиындықтар, жаңа ортада қорқыныш сезімі жиі байқалады. Мұндай балалардың психологиялық жайлылығын қамтамасыз ету – педагогикалық үдерістің маңызды бөлігі. Осы мақсатта мұғалімдер мен тәрбиешілер арнайы психологиялық әдістерді қолданып, балаға жан-жақты қолдау көрсетуі тиіс.

3.1. Психологиялық қолдаудың маңыздылығы

Психологиялық қолдау – бұл баланың эмоционалдық және тұлғалық тұрақтылығын сақтау, өзін-өзі тану мен бағалауын дамыту, әлеуметтік ортада бейімделуіне көмектесетін мақсатты әрі жүйелі процесс.

Көру қабілеті бұзылған балаға арналған психологиялық қолдаудың міндеттері:

- Эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру;
- Ішкі уайымдар мен мазасыздықты жеңу;
- Өз-өзіне деген сенімді арттыру;
- Өз ойын жеткізу мен пікір айту дағдыларын дамыту;
- Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру.

3.2. Жеке (индивидуалды) психологиялық жұмыс

Жеке жұмыс психологиялық қолдаудың ең тиімді және терең әдісі болып табылады. Бұл бағытта психолог немесе педагог баламен оңаша қалып, оның ішкі жан-дүниесіне еніп, нақты сұраныстарын анықтайды.

Қолданылатын әдістер:

- Эмоцияны тану және басқару жаттығулары (мысалы: «Көңіл-күй күнделігі», «Қай сезімді сезініп тұрмын?»);
- Когнитивтік қайта бағалау (теріс ойды оң пікірмен алмастыру);
- «Мен кіммін?» сынды өзін-өзі тануға бағытталған ойындар мен тапсырмалар;
- Релаксация техникасы (тыныс алу жаттығулары, визуализация әдісі);
- Психокоррекциялық әңгімелер мен метафоралар арқылы жанама жұмыс.

Қорытынды

Көру қабілеті бұзылған балалар — ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар тобына жатады. Бұл балалардың физикалық мүмкіндіктері шектеулі болғанымен, психологиялық және педагогикалық қолдаудың арқасында олардың жеке әлеуетін толық ашуға болады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мұндай қолдау жүйелі түрде берілген жағдайда баланың оқу жетістіктері артып қана қоймай, оның өзіндік санасы, тұлғалық қасиеттері мен өмірге деген құлшынысы да дамиды.

Әдебиеттер

1. Волкова Л.С. «Дефектология негіздері». – М.: Просвещение, 2005.
2. Жұмабаева Г.К. «Инклюзивті білім берудегі педагогикалық технологиялар». – Алматы, 2018.
3. Саттарова Р.С. «Арнайы білім беру жүйесіндегі психологтың рөлі». – Нұр-Сұлтан, 2020.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ТАРТУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫ

Утемисова Мактуба Еркинбаевна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы вовлечения детей с нарушениями зрения в общение и их эмоциональное развитие. Социальное и эмоциональное развитие детей с нарушениями зрения требует особого внимания, так как зрительные расстройства могут изолировать их от окружающей среды и создавать трудности в освоении коммуникативных навыков.

Summary

This article discusses the issues of engaging children with visual impairments in communication and their emotional development. The social and emotional development of children with visual impairments requires special attention, as vision impairments may isolate them from their surroundings and create difficulties in acquiring communication skills.

Көру қабілеті бұзылған балалардың қарым-қатынасқа қатысуы, әсіресе олардың эмоционалдық дамуы, үлкен маңызға ие. Көз көру қабілетінің бұзылуы, балалардың физикалық жағдайымен қатар, олардың психоэмоционалдық дамуында да қиындықтарға әкеледі. Бұл балалар жиі басқа балалармен қарым-қатынасқа түскенде, олардың өзін-өзі бағалауы, әлеуметтік шеңберде орнын табуы қиын болады. Сондықтан, көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеу барысында олардың психоэмоционалдық дамуын қолдау және қарым-қатынас дағдыларын дамыту маңызды.

Мақаланың мақсаты – көз көру бұзылулары бар балаларды қарым-қатынасқа тарту, олардың эмоциялық жағдайын реттеу және қоғамға бейімделуін жеңілдету мақсатында қолданылатын әдістер мен тәсілдерді зерттеу. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру жүйесінде көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс жүргізудің психологиялық аспектілері қарастырылады.

1. Көз көру бұзылған балалардың психоэмоционалдық даму ерекшеліктері

Көру қабілеті шектеулі балалардың психоэмоционалдық дамуы ерекше жағдайда жүзеге асады, өйткені олардың көре алмауы қоғамда бейімделу мен өзара әрекеттесуде қиындықтар туғызады. Көру қабілетінің бұзылуы балаларды қоршаған әлеммен, олардың әлеуметтік шеңберімен байланыс орнатуынан айырады, бұл олардың эмоциялық жағдайын кері әсер етеді.

1.1. Эмоционалдық және психологиялық қиындықтар

Көз көру қабілеті бұзылған балалардың психоэмоционалдық жағдайы жиі күңгірт және депрессиялық болуы мүмкін. Бұл балалардың өзін-өзі бағалауы төмен, олар жиі қорқыныш пен мазасыздықты сезінуі мүмкін, себебі олардың әлеуметтік өзара әрекеттесуі жиі қиын болады. Әлеуметтік қарым-қатынасқа тарту кезінде логопед пен психологтың міндеті – баланың эмоциялық жағдайын түсініп, қолдау көрсету болып табылады.

1.2. Қоршаған ортадан оқшаулану

Көру қабілеті бұзылған балалар жиі қоршаған ортадан оқшауланады. Бұл оқшаулану олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға кедергі келтіреді. Балалардың өзара қарым-қатынас жасауын және қарым-қатынас дағдыларын дамыту мақсатында олардың қоғаммен байланысын орнату үшін тиімді әдістерді қолдану қажет.

2. Көз көру бұзылған балаларды қарым-қатынасқа тарту әдістері

Көру қабілеті шектеулі балаларды қарым-қатынасқа тарту үшін көптеген педагогикалық және психологиялық әдістер мен тәсілдер қолданылады. Осы әдістердің барлығы баланың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, оның әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

2.1. Эмоционалдық қолдау көрсету әдістері

Балалардың эмоциялық жағдайын реттеуде және олардың өзіндік сенімін арттыруда эмоционалдық қолдау көрсету маңызды рөл атқарады. Балалармен жұмыс кезінде оларды түсіністікпен тыңдау, эмоцияларын қабылдау және қажетті кезде психологиялық қолдау

көрсету әдістері қолданылады. Бұл әдіс балалардың қорқыныштарын жеңуге көмектеседі және олардың сенімділігі мен өзін-өзі бағалауын арттырады.

2.2. Тұлғалық дамыту жаттығулары

Көру қабілеті бұзылған балаларды қарым-қатынасқа тарту мақсатында тұлғалық дамыту жаттығулары мен ойындар ұсынылады. Бұл ойындар балалардың сөйлеу қабілеттерін ғана емес, олардың эмоционалдық жағдайын да жақсартуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік дағдыларды дамыту үшін балаларды топтық ойындарға, рөлдік ойындарға қатыстыру маңызды.

2.3. Жеке қарым-қатынас әдістері

Көру қабілеті бұзылған балалардың эмоциялық жағдайын жақсарту үшін олардың жеке қызығушылықтарын, эмоционалдық қажеттіліктерін ескере отырып, арнайы жаттығулар мен терапевтік әдістер жүргізіледі. Логопед пен психологтың бірлескен жұмысы, жеке қарым-қатынас балалардың эмоциялық дамуына оң әсер етеді.

3. Көз көру бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту

Көру қабілеті бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылуы тиіс. Бұл балалардың сөйлеу қабілеттерін дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың эмоционалдық жағдайын түзетуге, қоғаммен қарым-қатынас жасаудағы сенімділігін арттыруға бағытталған.

3.1. Коммуникативтік дағдыларды дамыту

Көру қабілеті шектеулі балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту мақсатында әртүрлі жаттығулар мен тапсырмалар ұсынылады. Балаларға өз ойын дұрыс жеткізу, сұрақтарға жауап беру, басқа балалармен қарым-қатынас жасаудың негізгі тәсілдерін үйрету маңызды.

3.2. Ойлау қабілетін дамыту

Балалардың ойлау қабілетін дамыту үшін түрлі тапсырмалар мен логикалық жаттығулар қолданылады. Бұл жаттығулар балалардың ойлау жылдамдығын арттырып, олардың қарым-қатынас жасау қабілетін жетілдіреді.

4. Көз көру бұзылған балаларды қоғамға бейімдеу

Балалардың әлеуметтік бейімделуі маңызды мәселе болып табылады. Көру қабілеті бұзылған балалардың қоғамға бейімделуін жеңілдету үшін арнайы педагогикалық және психологиялық тәсілдер қажет.

4.1. Инклюзивті білім беру

Көру қабілеті бұзылған балаларды инклюзивті білім беру жүйесіне тарту олардың қоғаммен қарым-қатынасын жақсартуға көмектеседі. Бұл балалардың білім алу процесіне қатысуы, әлеуметтік ортаға араласуы оларды өздерінің әлеуетін толық іске асыруға мүмкіндік береді.

4.2. Қоғамдық іс-шараларға қатысу

Көру қабілеті бұзылған балалардың қоғамдық іс-шараларға қатысуы олардың әлеуметтік дағдыларын жақсартуға ықпал етеді. Бұл шаралар балалардың өзін-өзі бағалауын арттырып, олардың қоғамға интеграциялануын жеңілдетеді.

Қорытынды

Көз көру бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту және олардың эмоционалдық жағдайын түзету өте маңызды. Логопедтер мен психологтардың бірлескен жұмысы, балаларды қоғамға бейімдеу және олардың психоэмоционалдық дамуында қиындықтарды жеңуге арналған арнайы әдістер мен техникалар көру қабілеті шектеулі балалардың дамуына үлкен әсер етеді. Бұл балаларды қарым-қатынасқа тарту арқылы олардың қоғаммен өзара әрекеттесуін, эмоциялық жағдайын реттеп, әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етуге болады.

Әдебиеттер

1. Волкова Л.С. Логопедия и психология детей с нарушениями зрения. – М., 2004.
2. Соколов В.В. Психологические особенности детей с нарушением зрения. – М., 2005.
3. Гришина Л.А. Психологическая поддержка детей с ограниченными возможностями. – СПб., 2010.

КӨЗ КӨРУ ФУНКЦИЯСЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Шалабаева Айгүл Мухамеджанқызы
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматривается вопрос развития способности детей с нарушением зрительных функций к использованию информационных технологий. Для детей с нарушениями зрения информационные технологии выполняют важные функции в процессе обучения, получении необходимой информации в повседневной жизни и установлении межличностного общения. В связи с этим развитие навыков использования информационных технологий является важной социальной и психологической необходимостью.

Summary

This article addresses the development of the ability of children with impaired visual functions to use information technologies. For children with visual impairments, information technologies play an essential role in education, accessing necessary information in daily life, and engaging in interpersonal communication. Therefore, developing skills in using information technologies is a significant social and psychological necessity.

Көз көру қабілеті бұзылған балалардың қоғамда белсенді өмір сүруі мен білім алу мүмкіндіктері шектеулі болуы мүмкін, бірақ ақпараттық технологиялардың дамуы бұл жағдайды түбегейлі өзгертуге ықпал етіп отыр. Ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану балаларға тек білім алу ғана емес, күнделікті өмірде өздігінен қызмет ету, коммуникация жасау және әлеуметтену процесінде маңызды құрал бола алады. Әсіресе, көру қабілеті бұзылған балалар үшін бұл технологиялар өздігінен білім алу мүмкіндіктерін ашып, олардың әлеуметке интеграциялануына ықпал етеді.

Ақпараттық технологиялар көру қабілеті бұзылған балалар үшін ерекше мәнге ие, өйткені олар мәтіндерді дыбыстық форматта беру, тактильді құралдар арқылы өзара әрекеттесу, виртуалды шындық және басқа да инновациялық әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, балалардың ақпаратты меңгеру деңгейін арттырып, олардың оқу үдерісіне толыққанды қатысуын қамтамасыз етеді.

Мақалада ақпараттық технологияларды пайдаланудың негізгі аспектілері, олардың көз көру бұзылған балалар үшін тиімділігін арттырудың жолдары және осы бағытта педагогикалық қолдауды ұйымдастыру мәселелері қарастырылады.

1. Көз көру бұзылған балалардың ақпараттық технологияларды пайдалану қажеттілігі

1.1. Ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктері

Ақпараттық технологиялар көру қабілеті бұзылған балалардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтетін басты құралдардың бірі болып табылады. Көз көру бұзылған балалар ақпаратты дәстүрлі түрде қабылдай алмайды, бірақ арнайы құрылғылар мен бағдарламалар арқылы олар ақпаратты тыңдай алады, бейнемазмұнды көре алады немесе оның нұсқасын сезім арқылы қабылдай алады.

Ақпараттық технологиялардың көмегімен балалар:

- Дыбыстық және тактильді интерфейстер арқылы оқу мен жазуды меңгереді;
- Компьютерлік бағдарламалар мен қолданбалар арқылы өзара әрекеттеседі;
- Күнделікті өмірде қажетті ақпаратты алады;
- Қарым-қатынас жасау, ойындар ойнау, шығармашылық жұмыстарға қатысу сияқты әлеуметтік дағдыларды дамытады.

1.2. Ақпараттық технологиялардың көру қабілеті бұзылған балаларға әсері

Көз көру қабілеті бұзылған балалар үшін ақпараттық технологиялар:

- Оқу мүмкіндіктерін жақсартады: Олар оқу процесінде өзін-өзі бақылап, қажетті ақпаратты өз бетімен алуға мүмкіндік алады.

- Әлеуметтік қатынастарды кеңейтеді: Ақпараттық технологиялар арқылы балалар әлеммен өзара байланыс орнатуға, достарымен және отбасымен қарым-қатынас жасауды жеңілдетеді.
- Тәуелсіздікті арттырады: Ақпараттық технологиялар балаларға өз бетімен білім алу, тапсырмаларды орындау, өмірлік дағдыларды меңгеру мүмкіндігін береді.

2. Ақпараттық технологияларды пайдалану әдістері мен құралдары

2.1. Ақпараттық технологиялардың түрлері

Ақпараттық технологиялардың әртүрлі түрлері көру қабілеті бұзылған балалардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген. Оларға:

- Дауыстық синтезаторлар: Мәтіндерді дыбыстық форматта оқуға мүмкіндік береді, осылайша балалар кітаптарды тыңдап, оқуды дамытуда көмек ала алады.
- Тактильді құрылғылар: Тактильді экрандар мен пернетақталар балаларға мәтіндермен жұмыс істеуге және тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.
- Жақсартылған бейнемазмұн және виртуалды шындық: Виртуалды шындық құралдары көру қабілеті бұзылған балаларға ортаны визуалды түрде сезінуге мүмкіндік береді.
- Электронды оқулықтар мен арнайы бағдарламалар: Оқулықтар мен бағдарламалар көру қабілеті бұзылған балалар үшін аудио және тактильді форматтарда дайындалады.

2.2. Арнайы құралдар мен бағдарламалар

Көру қабілеті бұзылған балалардың ақпараттық технологияларды қолдану үшін арнайы құралдар мен бағдарламалар әзірленген. Оларға мыналар жатады:

- Screen Reader бағдарламалары: Мәтінді дауыстап оқитын бағдарламалар (мысалы, JAWS, NVDA, VoiceOver).
- Брайльді дисплейлер: Брайль жүйесімен мәтіндерді көрсетуге арналған құрылғылар.
- Дыбыстық оқу құрылғылары: Электрондық кітаптарды дыбыстық форматта оқу үшін арналған құрылғылар.

3. Ақпараттық технологиялар арқылы білім беру процесін жетілдіру

3.1. Ақпараттық технологияларды оқу процесіне интеграциялау

Ақпараттық технологияларды оқу процесіне интеграциялау көру қабілеті бұзылған балалар үшін үлкен мүмкіндіктер ашады. Мұғалімдер мен тәрбиешілер ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы:

- Оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді;
- Тапсырмаларды орындау барысында балалардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамытады;
- Оқушыларға қолжетімді ресурстар ұсынады.

3.2. Технологияларды педагогикалық әдістермен үйлестіру

Ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану үшін оларды педагогикалық әдістермен үйлестіру маңызды. Бұл үшін тәрбиешілер мен мұғалімдер төмендегі принциптерді басшылыққа алады:

- Баланың жеке қажеттіліктерін ескеру: Әрбір бала үшін жеке оқыту жоспарын әзірлеу.
- Қолданбалар мен бағдарламаларды бейімдеу: Мазмұнды, интерфейсті және оқу тәсілдерін балалардың қажеттіліктеріне сай реттеу.
- Өзіндік жұмысты қолдау: Балаларды ақпараттық технологиялар арқылы өздігінен жұмыс жасауға ынталандыру.

4. Тәрбиешілер мен педагогтардың рөлі

Тәрбиешілер мен педагогтар ақпараттық технологияларды пайдалану бойынша балаларға қолдау көрсету, олардың білім алу процесінде жетекші рөл атқарады. Олар:

- Балаларға технологияларды тиімді пайдалануды үйретеді;
- Оқыту барысында арнайы бағдарламалар мен құрылғыларды қолданады;
- Әлеуметтік дағдылар мен тәуелсіздікті дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды

Ақпараттық технологияларды пайдалану көру қабілеті бұзылған балалар үшін оқу мүмкіндіктерін кеңейтуге, әлеуметтік бейімделуге және өзіндік даму жолында тәуелсіздікке қол жеткізуге ықпал етеді. Бұл технологиялардың дұрыс қолданылуы балалардың білім алу

процесіне толыққанды қатысуын қамтамасыз етеді. Әсіресе, педагогтар мен тәрбиешілердің рөлі маңызды, себебі олар осы технологияларды балалардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімдеп, білім беру үдерісін жақсартады.

Әдебиеттер

1. Ayres A. J. *Sensory Integration and the Child*. Western Psychological Services, 2005.
2. Pogrund R. L., Fazzi D. *Early Focus: Working with Young Children Who Are Blind or Visually Impaired and Their Families*. American Foundation for the Blind, 2002.
3. Tindall A. *The Use of Technology in the Education of Visually Impaired Students*. Routledge, 2008.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Бегзатова Гулнар Убайдулаевна
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы,
Макаренко атындағы ЖББМ
ағылшын тілі мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются эффективные методы преподавания английского языка в условиях инклюзивного образования. Раскрываются особенности работы с детьми с особыми образовательными потребностями, анализируются современные педагогические подходы, такие как дифференцированное обучение, мультимодальный подход, игровые технологии и использование цифровых ресурсов. Автор подчеркивает необходимость индивидуального подхода, психологической поддержки и создания благоприятной образовательной среды. Представлены практические примеры успешного обучения в инклюзивных классах.

Summary:

The article explores effective methods of teaching English in the context of inclusive education. It highlights the specific needs of students with special educational requirements and analyzes modern pedagogical approaches such as differentiated instruction, multimodal learning, game-based methods, and the use of digital tools. The author emphasizes the importance of an individualized approach, psychological support, and a positive learning environment. Practical examples of successful English language instruction in inclusive classrooms are provided.

Қазіргі қоғамдағы инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беру кеңістігіне толыққанды кірігуін қамтамасыз ететін маңызды бағыттардың бірі. Бұл тәсіл оқу үдерісін бейімдеп, барлық оқушылар үшін қолайлы әрі қолжетімді орта қалыптастыруды көздейді. Ағылшын тілін оқыту – инклюзивті білім беру жағдайында ерекше назар аударуды қажет ететін пәндердің бірі. Себебі шет тілін меңгеру кезінде оқушының когнитивтік, тілдік және коммуникативтік қабілеттері белсенді түрде дамиды.

Мақаланың мақсаты – инклюзивті ортада ағылшын тілін оқытудың тиімді әдістерін анықтап, оларды оқу процесінде қолдану жолдарын сипаттау. Сонымен қатар, зерттеу барысында ерекше қажеттіліктері бар балаларға тіл үйретудегі заманауи педагогикалық тәсілдер мен технологиялардың рөлі қарастырылады.

1. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері.

Инклюзивті білім беру идеясы білім алудағы теңдік пен қолжетімділік принциптеріне негізделеді. Бұл үдеріс ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтенуін жеңілдетіп, білім сапасын арттыруға бағытталған.

2. Ағылшын тілін оқытудың инклюзивті әдістері.

Ағылшын тілін инклюзивті ортада оқытуда қолданылатын тиімді әдістерге мыналар жатады:

- **Дифференциалды оқыту** – Дифференциалды оқыту әдісін қолдана отырып, мұғалім әр оқушының жеке ерекшеліктеріне сәйкес тапсырмалар ұсынады. Мысалы, оқу қабілеті төмен оқушыларға қарапайым грамматикалық құрылымдар мен қысқаша мәтіндер беріледі, ал жоғары деңгейдегі оқушыларға күрделі мәтіндер мен жазбаша жұмыстар беріледі. Бір сыныпта осы тәсілді қолдану арқылы мұғалім әр оқушының деңгейін ескеріп, оқу үдерісін тиімді ұйымдастырады.
- **Мультимодальды оқыту** – Мультимодальды оқыту әдісінде көру, есту, сезіну сияқты әртүрлі қабылдау жолдары арқылы ақпарат беріледі. Бұл тәсіл әсіресе көру мүмкіндігі шектеулі немесе тілдік дағдылары әлсіз балалар үшін тиімді. Мысалы, арнайы бейнемазмұн мен суреттерді көрсету арқылы мұғалім ағылшын тіліндегі жаңа сөздерді түсінуге көмектеседі.
- **Коммуникативтік әдіс** – тілдік қарым-қатынас жасау арқылы оқытуды жүзеге асыру;
- **Ойын технологиясы** – Ойындар арқылы ағылшын тілін оқыту балаларды қызықтырып, олардың білімге деген ынтасын арттырады. Бұл әдіс әсіресе арнайы қажеттіліктері бар балалар үшін өте тиімді, өйткені ол балалардың мотивациясын көтеріп, оқу процесін көңілді етеді.
- **Интерактивті оқыту құралдарын қолдану** – Интерактивті тақталар мен цифрлық оқу платформалары ағылшын тілін оқытуда маңызды рөл атқарады. Бұл құралдар оқушыларға қызықты әрі тиімді тәсілдер арқылы жаңа материалды игеруге мүмкіндік береді.

3. Ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу ерекшеліктері.

Ағылшын тілін меңгерту барысында мұғалім оқушылардың физикалық, психикалық және эмоциялық жағдайларын ескеруі тиіс. Сөйлеу қабілеті бұзылған, көру немесе есту мүмкіндігі шектеулі балаларға арнайы бейімделген тапсырмалар қажет. Сонымен қатар, психологиялық қолдау мен оқушының сенімін арттыру үлкен рөл атқарады.

4. Практикалық мысалдар мен тәжірибе.

Мақалада инклюзивті сыныпта ағылшын тілін оқытуда қолданылған нақты әдістер мен олардың нәтижелері туралы мысалдар келтіріледі. Мысалы, визуалды қолдаулар, тақырыптық видеолар, жеңілдетілген грамматикалық құрылымдар, топтық жұмыстар арқылы әртүрлі деңгейдегі оқушылармен тиімді жұмыс ұйымдастырылғаны көрсетіледі.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жағдайында ағылшын тілін оқыту мұғалімнен шығармашылық, икемділік және әр оқушыға жеке көзқарас талап етеді. Тиімді әдістер мен технологияларды пайдалану ерекше қажеттіліктері бар балалардың шет тілін меңгеруіне, өз әлеуетін ашуына және қоғамға толыққанды кірігуіне мүмкіндік береді. Болашақта инклюзивті оқыту тәжірибесін жетілдіру мақсатында мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру және әдістемелік құралдарды дамыту маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1. Booth T., Ainscow M. *The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Centre for Studies on Inclusive Education. 2011.
2. Florian L., Black-Hawkins, K. Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828.2011.
3. Tomlinson C. A. *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. ASCD. 2014.
4. Кукушин В. С. *Педагогика: Учебник для вузов*. Москва: Академия. 2020.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Медетова Гулжан Маханбетовна
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы
"Қажымұқан атындағы жалпы білім беретін мектеп" КММ
география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности преподавания географии в инклюзивной образовательной среде. Освещаются принципы инклюзии, значение предмета для формирования пространственного мышления и экологической культуры учащихся с особыми образовательными потребностями. Представлены методические подходы, формы дифференцированного обучения, роль учителя, а также пути преодоления трудностей в организации образовательного процесса.

Summary

This article explores the specific features of teaching geography within an inclusive educational setting. It discusses the principles of inclusion, the importance of geography for the development of spatial thinking and ecological literacy among students with special educational needs. The paper presents methodological approaches, differentiated learning techniques, the role of the teacher, and strategies for overcoming challenges in inclusive geography education.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне енгізудің маңызды тетігі болып табылады. Бұл үрдіс олардың қоғамға толыққанды араласуын қамтамасыз етуге бағытталған. Инклюзивті оқыту тек білім беру саласының ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, психологиялық және әдістемелік міндеттердің де кешенді шешімін талап етеді. География пәні – оқушылардың қоршаған ортаны танып-білуіне, кеңістікпен бағдарлануына, елтанымдық, экологиялық және әлеуметтік білімін дамытуға мүмкіндік беретін маңызды пәндердің бірі. Алайда, инклюзивті сыныптарда географияны оқыту барысында бірқатар ерекшеліктер мен қиындықтар туындайды.

Негізгі бөлім

1. Инклюзивті білім берудің мәні мен қағидалары.

Инклюзивті білім беру – барлық балаларға тең мүмкіндіктер беруді көздейтін, олардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттері мен қажеттіліктерін ескеретін білім беру жүйесі. Бұл модель бойынша ерекше білім беруді қажет ететін балалар да (көру, есту, тірек-қимыл бұзылыстары, дамуында тежелу және т.б.) жалпы білім беру ұйымдарында оқиды. Инклюзивті білім беру қағидаларына қолжетімділік, теңдік, бейімдеу, әлеуметтік қатыстылық жатады.

2. География пәнінің инклюзивті білім берудегі маңызы.

География сабағы оқушылардың кеңістіктік ойлауын, елтанымдық білігін, экологиялық мәдениетін дамытады. Ерекше қажеттіліктері бар оқушылар үшін бұл пән олардың қоршаған ортаны қабылдауына, бағдарлануына, күнделікті өмірге бейімделуіне ықпал етеді. Географияны оқыту барысында түрлі визуалды, тактильді және аудиалды материалдарды қолдану оқытудың тиімділігін арттырады.

3. Инклюзивті ортада географияны оқытудың ерекшеліктері.

- **Дифференциацияланған оқыту:** Оқушылардың мүмкіндіктерін ескере отырып, тапсырмаларды жеңілдету немесе күрделендіру қажет.
- **Көрнекілік құралдары:** Тактильді карталар, рельефті глобустар, дыбыстық материалдар көру немесе есту қабілеті бұзылған балаларға ыңғайлы.
- **Ынтымақтастық және топтық жұмыс:** Оқушылардың бір-біріне көмектесу дағдысын қалыптастырады, әлеуметтік бейімделуге ықпал етеді.
- **Жеке оқыту жоспары:** Әр оқушыға жеке оқыту бағытын айқындау қажет.
- **Қосымша қолдау қызметтері:** Логопед, дефектолог, ассистент-мұғалімдердің қатысуы оқыту процесін жеңілдетеді.

4. Мұғалімнің кәсіби рөлі.

Инклюзивті сыныптарда география пәнінің мұғалімі тек пәндік білімді жеткізуші ғана емес, сонымен қатар психолог, фасилитатор, тьютор рөлін де атқарады. Мұғалім оқушылардың

ерекшеліктерін ескере отырып, сабақты икемдеп, бейімдеуге қабілетті болуы тиіс. Сонымен қатар мұғалім мен ата-ана арасындағы кері байланыс та маңызды.

5. Қиындықтар мен оларды шешу жолдары.

- Оқу құралдарының жетіспеушілігі
- Мұғалімдердің даярлығының төмендігі
- Сыныптағы оқушы санының көптігі
- Психологиялық кедергілер

Бұл қиындықтарды шешу үшін инклюзивті педагогика негізінде арнайы курстар өткізу, оқулықтарды бейімдеу, мультимедиалық ресурстарды енгізу, ұжымдық қолдауды дамыту қажет.

Қорытынды.

Инклюзивті білім беру жағдайында географияны оқыту – кешенді тәсілді талап ететін маңызды бағыт. Бұл пән арқылы оқушылардың танымдық, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын дамытуға болады. Мұғалімдер инклюзивті ортада жұмыс істеуге дайын болуы, әдістемелік құралдар мен арнайы ресурстарды шебер қолдана білуі тиіс. Осы бағытта жүйелі жұмыс жүргізу арқылы ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың білім сапасын арттыруға және олардың толыққанды әлеуметтенуіне мүмкіндік туады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007 ж.
2. ҚР БҒМ. Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамасы. – Астана, 2015.
3. ЮНЕСКО. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. – Paris, 2005.
4. Арын Е. Ж., Мұратбекова Ш. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
5. Қалиоллаева Н. Географияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2016.
6. Florian, L. (2008). Special or inclusive education: future trends. British Journal of Special Education.
7. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). The Index for Inclusion. – Centre for Studies on Inclusive Education.
8. Мамедов И. Инклюзивное образование: проблемы и перспективы. – Москва: Просвещение, 2020.
9. Хамзина Г. География пәні бойынша инклюзивті сабақтар үлгілері. // Білім – Образование, 2021.
10. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАЗМҰНЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ

Раисова Шолпан Сатыновна
Алматы облысы, Балхаш ауданы
Бақанас ауылы, “Жасұлан” бөбекжай
тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются содержание и особенности инклюзивного образования в детском саду. Проанализированы теоретические основы инклюзивного образования, методы работы с детьми с особыми образовательными потребностями, а также роль педагогов. Представлены трудности реализации инклюзии и пути их преодоления.

Summary

The article discusses the content and features of inclusive education in kindergartens. It analyzes the theoretical foundations of inclusive education, methods of working with children with special educational needs, and the role of educators. The article also highlights challenges in implementing inclusive practices and suggests solutions.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр. Инклюзивті білім беру – барлық балалардың, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың теңдей, сапалы білім алуына мүмкіндік жасауға бағытталған үрдіс. Бұл ұстаным бала құқықтарын қорғауға, оның әлеуетін толық ашуға, қоғамға бейімделуіне бағытталған.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында инклюзивті білім беру қағидаттары айқын көрсетілген. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды балабақшада тәрбиелеу мен оқыту барысында инклюзивті білім берудің қағидаларын сақтау – педагогикалық және әлеуметтік орта тарапынан қолдауды қажет етеді. Балабақшадағы инклюзивті оқыту – бұл тек білім беру процесі ғана емес, сонымен қатар әр баланың жеке қабілеттері мен қажеттіліктерін ескеріп, оларға тең мүмкіндік жасау.

Негізгі бөлім

1. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері

Инклюзивті білім беру – білім беру жүйесінің барлық деңгейінде жүзеге асырылатын үрдіс. Оның мақсаты – ерекше қажеттілігі бар балаларды қоғам өміріне белсенді араластыру, оларды кемсітусіз, тең дәрежеде оқыту. Инклюзивті оқытудың теориялық негізі – гуманистік және тұлғалық-бағдарлы тәсілдерге сүйенеді.

2. Балабақшада инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың мазмұны

Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті оқытудың мазмұны:

- Тәрбие және білім беру бағдарламаларын бейімдеу;
- Баланың дамуына жағдай жасау;
- Мектепке дейінгі жастағы балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету;
- Педагогтің, дефектологтың, логопедтің, психологтың бірлескен жұмысы.

3. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың санаттары.

Балабақшада инклюзивті білім беруге тартылатын балалар әртүрлі ерекше қажеттіліктерге ие:

- Көру, есту қабілеті бұзылған балалар;
- Сөйлеу тілі дамымаған балалар;
- Қимыл-қозғалыс аппараты бұзылған балалар;
- Зияткерлік дамуы төмен немесе жоғары балалар;
- Аутистік спектрдегі бұзылыстары бар балалар.

4. Инклюзивті білім беруде қолданылатын әдіс-тәсілдер.

Балабақшадағы инклюзивті оқытуда педагог әртүрлі балалардың ерекшеліктерін ескере отырып, әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдауы қажет. Инклюзивті білім беру – бұл тек мазмұн ғана емес, педагогикалық технологиялар мен оқыту стратегияларының жүйесі. Мұндай тәсілдер баланың жеке дамуына, әлеуетін ашуға және әлеуметтенуіне бағытталуы керек.

4.1 Дифференциалды және даралап оқыту әдістері.

Инклюзивті білім берудің басты қағидаларының бірі – баланың жеке ерекшеліктерін ескеру. Бұл ретте:

- **Дифференциалды оқыту** – балалардың қабілетіне, даму деңгейіне қарай тапсырмалар беру;
- **Даралап оқыту** – әр балаға жеке білім беру траекториясын құру, оның даму қарқынына бейімделу.

Мысалы, сөйлеу тілі бұзылған бала үшін суретпен жұмыс, тіл дамыту ойындары, дыбыстық жаттығулар қолданылады, ал қимыл-қозғалыс аппараты бұзылған бала үшін моториканы дамытатын тапсырмалар енгізіледі.

4.2 Интерактивті оқыту әдістері.

Интерактивті әдістер баланың белсенділігін арттырып, ұжыммен қарым-қатынасты дамытады:

- Рөлдік және драмалық ойындар;
- Топтық жұмыс;
- Модульдік оқыту;
- "Миға шабуыл", "Кластер", "Ой қозғау" әдістері.

Бұл әдістер балалардың өзара түсінісу, бірін-бірі тыңдау, бірлесе әрекет ету қабілетін дамытады.

4.3 Арнайы педагогикалық технологиялар.

Инклюзивті білім беруде бірқатар авторлық және арнайы педагогикалық технологиялар тиімді қолданылады:

- **Монтессори әдістемесі** – баланың өздігінен білім алуына, тәжірибе жасауына мүмкіндік береді;
- **Вальдорф педагогикасы** – еркін шығармашылық пен эмоционалды дамуға бағытталған;
- **ТРИЗ (шығармашылық ойлауды дамыту теориясы)** – баланың ойлау қабілетін дамытуға бағытталады;
- **Дамыта оқыту жүйесі (Л.В. Занков, В.В. Давыдов)** – бала белсенді субъект ретінде танылады.

4.4 Ойын арқылы оқыту.

Ойын – мектепке дейінгі жастағы балалардың негізгі әрекеті. Инклюзивті топтарда ойын арқылы оқыту маңызды:

- Дидактикалық ойындар;
- Сюжеттік-рөлдік ойындар;
- Қимыл-қозғалыс ойындары;
- Сенсорлық және тактильді ойындар.

Ойындар балалардың көңіл-күйін көтеріп қана қоймай, танымдық, әлеуметтік және эмоциялық дамуын қолдайды.

4.5 Ата-аналармен жұмыс жасау әдістері.

Инклюзивті білім беруде ата-аналардың рөлі зор. Педагог ата-анамен әріптестік қарым-қатынас орнатып, баланың дамуына бірлесе ықпал етуі тиіс:

- Психологиялық-педагогикалық кеңестер;
- Жеке әңгімелер мен тренингтер;
- Ашық сабақтар мен бірлескен шаралар;
- Үй жағдайында білім беру бойынша ұсыныстар.

4.6 Қосымша қолдау құралдары.

Ерекше қажеттілігі бар балалар үшін арнайы құрал-жабдықтар мен визуалды, есту материалдары қажет:

- Пиктограммалар мен суретті карточкалар;
- Тыңдау құрылғылары;
- Брайль әліпбиі немесе бедерлі оқу материалдары;
- Арнайы парталар, креслолар, моториканы дамытатын жабдықтар.

5. Педагогтің рөлі және кәсіби құзыреттілігі.

Инклюзивті ортада жұмыс істейтін педагог төмендегідей қабілеттерге ие болуы тиіс:

- Төзімділік және эмпатия;
- Әртүрлі баламен жұмыс істеу қабілеті;
- Психологиялық дайындық;
- Командалық жұмысқа бейімділік;
- Кәсіби білім мен дағдыларды жетілдіру.

6. Қиындықтар мен оларды шешу жолдары.

Инклюзивті білім беруді іске асыруда кездесетін негізгі қиындықтар:

- Педагог кадрлардың жеткіліксіздігі;
- Материалдық-техникалық базаның әлсіздігі;
- Қоғамның инклюзивтілікке дайын болмауы;
- Ата-аналардың сенімсіздігі мен түсінбеушілігі.

Мұндай қиындықтарды шешу үшін:

- Мұғалімдердің біліктілігін арттыру;
- Балабақшаларды қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету;
- Ата-аналармен түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет.

Қорытынды.

Инклюзивті білім беру – тек ерекше білім беруді қажет ететін балаларға ғана емес, барлық балаларға тең жағдай жасауға бағытталған маңызды әлеуметтік-педагогикалық жүйе. Балабақша деңгейінен бастап инклюзивті оқытуды сапалы ұйымдастыру – қоғамның болашақтағы дамуына оң әсер етеді. Бұл үрдісте педагогтардың кәсіби дайындығы, ата-аналармен бірлескен жұмыс және білім беру ортасының қолайлығы басты рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы. – Астана, 2007.
2. Инклюзивті білім беру әдістемесі / Ә. М. Меңжанова – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Аймағамбетова Қ. "Инклюзивті білім: теория мен практика". – Астана: Фолиант, 2021.
4. Сатова Р., Төлегенова Г. "Мектепке дейінгі инклюзивті білім берудің негіздері". – Алматы: Арман-ПВ, 2019.
5. Booth, T., Ainscow, M. "The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools", 2016.
6. Florian, L. "Inclusive Practice in Education: Theory, Research and Practice", Routledge, 2017.
7. UNESCO. "Inclusive early childhood care and education", Paris, 2020.
8. Воронова М. В. "Инклюзивное образование в ДОУ: подходы и технологии". – Москва: Просвещение, 2018.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАБАҚША ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Тазабекова Жазира Қалдауқызы
Түркістан білім басқармасының Кентау қаласының білім бөлімінің
ЖШС "Армантай" бөбекжай –бақшасының
меңгерушісі

Резюме

В статье рассматриваются особенности организации работы дошкольных учреждений в условиях инклюзивного образования. Приводятся эффективные пути формирования доступной образовательной среды, создания индивидуальных программ развития, а также механизмы взаимодействия педагогов с родителями и специалистами. Подчеркивается значимость комплексного подхода к воспитанию и обучению детей с особыми образовательными потребностями.

Summary:

The article explores the specifics of organizing kindergarten activities within the framework of inclusive education. It outlines effective strategies for creating an accessible educational environment, developing individualized learning plans, and establishing cooperation between teachers, specialists, and parents. The paper emphasizes the importance of a comprehensive approach to supporting and educating children with special educational needs.

Бүгінгі күні қоғамның дамуымен қатар білім беру жүйесі де жаңарып, барша балаға тең білім алуға қолайлы жағдай жасауды көздейді. Осы орайда инклюзивті білім беру – ерекше білім беруді қажет ететін балаларға сапалы білім беру құралы ретінде маңызды рөл атқарады. Бұл бағыт – тек білім беру саласының емес, тұтас қоғамның адамгершілік және өркениеттілік деңгейін көрсететін көрсеткіштердің бірі.

Мектепке дейінгі кезең – баланың психологиялық, әлеуметтік, тұлғалық дамуының негізі қаланатын маңызды саты. Осы кезеңде баланың қабілеттерін дамытып, ортаға бейімделуіне, тең құрдастарымен әрекеттесуіне мүмкіндік жасау – балабақша жұмысының басты бағыттарының бірі.

Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында балабақша жұмысын ұйымдастырудың мазмұны, ерекшеліктері мен тиімді жолдары қарастырылады. Сонымен қатар педагогикалық тәжірибедегі тиімді тәсілдер сараланып, теориялық және тәжірибелік ұсыныстар беріледі.

Негізгі бөлім

1. Инклюзивті білім берудің мәні мен қағидаттары.

Инклюзивті білім беру – барша балаға, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балаларға, ешқандай бөле-жармай, бірдей сапалы білім беруді қамтамасыз ететін жүйе. Бұл білім беру түрінің негізгі қағидаттары:

- Баланың жеке мүмкіндігін ескеру;
- Әлеуметтік әділеттілік;

- Қолжетімділік;
- Толыққанды қатысу;
- Қабылдау және құрмет.

2. Балабақшада инклюзивті білім беруді ұйымдастыру ерекшеліктері.

2.1. Құқықтық және нормативтік база.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға бағытталған бірнеше құқықтық құжаттар бар. Соның ішінде:

- «Білім туралы» ҚР Заңы;
- ҚР Үкіметінің №64 қаулысы (2019 ж. инклюзивті білім беру тұжырымдамасы);
- БҰҰ-ның бала құқықтары туралы Конвенциясы;
- ЮНЕСКО стандарттары.

2.2. Ұйымдастырудың негізгі формалары.

- **Инклюзивті топтар** – дамуында ерекшелігі бар және жалпы балалар бірге тәрбиеленетін топтар;
- **Психологиялық-педагогикалық консилиум** – мамандар мен педагогтердің бірлескен шешім қабылдау алаңы;
- **Ресурстық орталықтар** – ЕББҚ балалар үшін түзету-дамыту қолдауын ұйымдастыратын арнайы жабдықталған кеңістік.

2.3. Педагогикалық кадрлармен қамтамасыз ету.

Инклюзивті білім беруді табысты ұйымдастыруда басты рөл атқаратын – педагог. Педагог:

- Инклюзивті орта құру үшін арнайы білім мен біліктілікке ие болуы тиіс;
- Арнайы педагогика, дефектология, логопедия салалары бойынша біліктілігін арттыруы қажет;
- Баламен және ата-анамен нәтижелі, сенімді байланыс орнатуы тиіс.

3. Инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру жолдары.

3.1. Қолжетімді физикалық орта құру.

- Пандустар, кең есіктер, арнайы дәретханалар;
- Сенсорлық бөлмелер;
- Арнайы ойын және оқыту жабдықтары.

3.2. Психо-эмоционалдық жайлылық.

- Баланың өзін қауіпсіз, еркін сезінуі;
- Эмоцияны басқаруға, қарым-қатынас жасауға үйрету;
- Тәрбиеші мен мамандардың қолдау көрсетуі.

3.3. Оқу бағдарламаларын бейімдеу.

- Жеке оқу жоспарын құру;
- Сараланған тапсырмалар беру;
- Қолдау көрсету құралдарын қолдану (пиктограмма, визуалды тірек, тактильді материалдар).

3.4. Ата-анамен жұмыс.

- Ата-аналарды белсенді серіктес ретінде тарту;
- Педагогикалық кеңестер, тренингтер өткізу;
- Үй мен балабақша байланысын нығайту.

4. Тиімді педагогикалық технологиялар.

- **Ойын технологиясы:** Даму ерекшелігі бар балаларға бейімделген рөлдік, дамытушы ойындар;
- **Құм терапиясы, арт-терапия:** Эмоцияны басқару мен коммуникативтік дағдыларды дамыту;
- **Сенсорлық технологиялар:** Түйсік пен қабылдауды дамыту үшін;
- **Тимбилдинг, топтық жұмыс:** Құрдастарымен өзара әрекетке үйрету.

5. Инклюзивті балабақша жұмысындағы кедергілер мен оларды шешу жолдары

Кедергілер:

- Кадр тапшылығы;
- Материалдық-техникалық жабдықтың жеткіліксіздігі;

- Қоғамда стереотиптердің сақталуы.

Шешу жолдары:

- Педагогтердің үздіксіз біліктілігін арттыру;
- Жергілікті бюджет арқылы қолдау;
- Қоғамда ақпараттандыру мен түсіндіру жұмыстарын жүргізу.

Қорытынды.

Инклюзивті білім беру – әр баланың құқығын сақтай отырып, оны қоғам өміріне бейімдеу мен толыққанды дамытуға бағытталған жүйе. Балабақша – бұл процестің бастамасы әрі негізгі іргетасы. Сондықтан инклюзивті білім беру ортасын құруда балабақша ұжымы, ата-ана және қоғам бірлесе әрекет етуі қажет.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы. – 2007 ж. (өзгертулерімен).
2. ҚР Үкіметінің 2019 жылғы №64 қаулысы. Инклюзивті білім беру тұжырымдамасы.
3. ЮНЕСКО. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. – 2005.
4. Арғынбаева С.Б. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері. – Алматы: 2021.
5. Мұхамбетжанова С.Ж. Мектепке дейінгі мекемеде ерекше балалармен жұмыс әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: 2020.
6. Сатиева Г.А. Психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі. – Астана: 2019.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жолшыбекова Салтанат Оразханқызы
"Өрлеу" БАҰО АҚФ Түркістан облысы бойынша кәсіби даму институты - Жаратылыстану бағытындағы кафедраның аға оқытушысы

Резюме

В данной статье рассматриваются методы формирования навыков чтения и письма у учащихся инклюзивных классов на уроках казахского языка. Обсуждаются педагогические стратегии и подходы, адаптированные для детей с различными психоэмоциональными и когнитивными особенностями в условиях инклюзивного образования. Анализируются визуальные методы, дифференцированные задания, игровые технологии и стратегии коррекционной работы, используемые для развития навыков чтения и письма. В статье акцентируется внимание на планировании работы в соответствии с уровнем развития каждого ученика, предоставлении многогранной педагогической поддержки и поощрении совместной работы в классе. Формирование навыков чтения и письма в инклюзивном классе является не только образовательным процессом, но и основой для социальной адаптации ребенка и его личностного развития.

Summary

This article discusses methods for developing reading and writing skills in students in inclusive classrooms during Kazakh language lessons. The article presents pedagogical strategies and approaches tailored to children with various psycho-emotional and cognitive characteristics within the inclusive education system. Visual methods, differentiated tasks, game technologies, and correctional work strategies used to develop reading and writing skills are analyzed. The article emphasizes planning work according to each student's development level, providing multi-faceted pedagogical support, and encouraging cooperative work within the class. Developing reading and writing skills in inclusive classrooms is not only about education but also about laying the foundation for the child's social adaptation and personal development.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту моделі кеңінен енгізілуде. Бұл – мүмкіндігі шектеулі балаларға тең білім алу мүмкіндігін жасауға бағытталған үрдіс. Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты – әрбір баланың жеке қабілетін ескеріп, оның әлеуетін толық ашу. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілі сабағында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады.

Қазақ тілі – оқушылардың сөйлеу мәдениетін, ойлау қабілетін, танымдық әрекетін дамытатын негізгі пән. Алайда инклюзивті сыныпта оқитын балалардың тілдік қабілеттері мен

дағдыларында елеулі айырмашылықтар кездеседі. Сондықтан мұғалімдер оқу мен жазу үдерісін ұйымдастырғанда, оқушының жеке даму қарқынын, танымдық деңгейін, психоэмоционалды жағдайын назарда ұстауы қажет.

Негізгі Бөлім.

1. Инклюзивті білім беру және қазақ тілі пәнінің маңызы.

Қазақ тілі сабағында оқушылар тек тіл үйреніп қана қоймай, өз ойын еркін жеткізуге, әдеби тіл нормаларын меңгеруге, тілдік қарым-қатынас жасауға үйренеді. Инклюзивті сыныптағы оқушылардың арасында:

- сөйлеу тілі бұзылған;
- көру немесе есту қабілеті төмен;
- оқу қиындықтары бар;
- аутизм спектрі бұзылыстары бар балалар болуы мүмкін.

Бұл ерекшеліктерге қарай оқу мен жазу үдерісін бейімдеу – басты міндет.

2. Оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктері.

Оқу дағдылары:

- әріптерді тану;
- дыбыстарды ажырату;
- буын, сөз, сөйлеммен оқу;
- мағынасы бойынша түсініп оқу.

Жазу дағдылары:

- әріптердің жазылу ретін меңгеру;
- сөздерді сауатты жазу;
- диктант, шағын мәтіндер жазу;
- өз ойларын жазбаша түрде жеткізе білу.

Инклюзивті оқушылар үшін бұл дағдыларды қалыптастыру қосымша уақыт пен түзету жұмысын талап етеді.

3. Қазақ тілі сабағында қолданылатын әдістер.

- Деңгейлік тапсырмалар – әр оқушының мүмкіндігіне сай тапсырма беру.
- Көрнекілік әдісі – сурет, сызба, карточка, фишка қолдану.
- Жұптық және топтық жұмыс – коммуникацияны дамыту.
- Ойын технологиясы – білімді қызықты түрде меңгеру.
- Мнемотехника – жаттау қабілетін дамыту.
- Дыбыстық-әріптік жаттығулар – фонематикалық естуін дамыту.

4. Педагогикалық қолдау және түзету жұмысы.

Қазақ тілі сабағында жазу мен оқуды дамыту үшін мұғалім мына бағыттарда жұмыс жүргізуі тиіс:

- жеке жұмыс жоспарлау;
- логопед, дефектолог, психологпен тығыз байланыс;
- үй тапсырмасын жеңілдету;
- ынталандыру мен мадақтау;
- дифференциация қағидаттарын сақтау.

Қорытынды.

Қазақ тілі сабағында инклюзивті оқушылардың оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру – көпқырлы әрі жауапты процесс. Бұл бағытта мұғалімнің кәсіби біліктілігі, әдістемелік дайындық деңгейі, шығармашылық ізденісі маңызды рөл атқарады.

Инклюзивті білім беру жағдайында әр оқушының қабілетін ашуға жағдай жасау – тек сапалы білім берудің емес, гуманистік қоғам қалыптастырудың да алғышарты. Сондықтан оқу және жазу дағдыларын дамытуға бағытталған тиімді әдістер мен қолдаушы орта – инклюзивті білімнің табысты жүзеге асуына негіз болады.

Әдебиеттер

1. Құсайынова М. Қ. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. Алматы: Қазақ университеті. 2019 ж.

2. Жұмабаева А. Қ. Қазақ тілі сабағында жазу дағдыларын дамыту. Астана: Ақорда. 2020 ж.
3. Мусина Ш. Б. Инклюзивті білім беру жағдайында оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту. Алматы: Ғылым.2018.
4. Рахметова Д. Ж. Оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: Дайк-Пресс. 2017.
5. Сейфуллина, Ж. М. Инклюзивті білім беруде логопедиялық көмек. Шымкент: Өзбекстан ғылыми кітапханасы. 2021 ж.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Айтбай Жансулу Айтбайқызы
Түркістан облысы Кентау қаласының білім бөлімінің «Жұлдыз»
МКҚК бөбекжай-бақшасының әдіскері

Резюме

В статье рассматривается суть инклюзивного образования, история его развития в Казахстане, нормативно-правовая база, методы педагогической и психологической поддержки, а также особенности организации учебного процесса. В ходе исследования подчеркивается важность создания необходимых условий и обеспечения ресурсов для реализации права на образование детей с особыми образовательными потребностями. Отмечается необходимость повышения профессиональной квалификации учителей, внедрения специальных педагогических методов и формирования инклюзивной культуры в обществе для повышения эффективности системы инклюзивного образования.

Summary

The article explores the essence of inclusive education, its historical development in Kazakhstan, legal framework, methods of pedagogical and psychological support, and specific features of the educational process. The study emphasizes the importance of providing appropriate conditions and resources to ensure the educational rights of children with special needs. It also highlights the necessity of enhancing teachers' professional qualifications, introducing special pedagogical approaches, and fostering an inclusive culture in society to improve the effectiveness of the inclusive education system.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балаларды, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБҚ) балаларды, ортақ білім беру кеңістігіне енгізуге бағытталған оқу процесін ұйымдастыру үлгісі. Бұл модель әр баланың ерекшелігін ескеріп, тең құқықты және қолжетімді сапалы білім алуға жағдай жасауды көздейді. XXI ғасырдың басты міндеттерінің бірі – адамның әлеуетін барынша ашуға жағдай жасау, соның ішінде білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету болып табылады.

Инклюзивті білім беру жүйесі әлемнің көптеген елдерінде кеңінен дамып келеді. Қазақстан да осы бағытта бірқатар заңнамалық және практикалық өзгерістер енгізіп, инклюзивті орта құру жолында қарқынды жұмыс атқаруда. Инклюзияның басты қағидаты – баланың білім алуға деген құқығы мен тұлғалық ерекшелігіне құрмет көрсету.

1.Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері

Инклюзивті білім беру – бұл баланың физикалық, зияткерлік, әлеуметтік немесе эмоционалдық дамуына қарамастан, оны жалпы білім беру ортасына енгізуге бағытталған педагогикалық және әлеуметтік процесс. Бұл ұғым алғаш рет XX ғасырдың екінші жартысында халықаралық деңгейде белсенді қолданыла бастады. 1994 жылы Саламанкада өткен ЮНЕСКО конференциясы инклюзивті білім беруді барлық білім беру жүйелері үшін басты қағида ретінде ұсынды.

1.1 Инклюзивті білім берудің мақсаты

Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты – балаларды бөлу емес, біріктіру. Әр баланың ерекшелігі мен қабілетін ескеріп, жеке оқу траекториясын құру – инклюзияның басты қағидасы.

Бұл білім берудің демократиялық сипатын, тең мүмкіндіктер мен әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етеді.

1.2 Негізгі қағидаттары

Инклюзивті білім берудің негізгі қағидаттары мыналар:

- Теңдік және қолжетімділік – барлық балаларға білім беру ресурстарына тең қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз ету.
- Икемділік – оқыту әдістері мен мазмұнын баланың жеке ерекшеліктеріне қарай бейімдеу.
- Қамтушылық – барлық балалардың, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың да, білім беру процесіне толық қатысуын қамтамасыз ету.
- Қоғамдастықтың қатысуы – ата-аналар, педагогтар, әкімшілік және жергілікті қауымдастықтардың бірлесіп жұмыс істеуі.

1.3 Теориялық негіздер

Инклюзивті білім беру бірнеше педагогикалық және психологиялық теорияларға сүйенеді:

- Хуманистік педагогика (Карл Роджерс, А.Маслоу) – әр баланың өзін-өзі дамыту мүмкіндігін тану, тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға бағытталу;
- Конструктивизм (Ж.Пиаже, Л.С.Выготский) – білім алушы өз білімі мен дағдыларын өз тәжірибесі арқылы қалыптастырады, педагог – бағыттаушы;
- Әлеуметтік әділеттік теориясы (М. Нуссбаум, А. Сен) – қоғамның барлық мүшелеріне тең мүмкіндіктер беру және теңдікке жету арқылы әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз ету.

1.4 Инклюзивті білім мен интеграцияның айырмашылығы

Инклюзивті білім беру мен интеграцияны бір ұғым деп шатастыру жиі кездеседі. Бірақ бұл екі түрлі түсінік. Интеграция – ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне бейімдеу, яғни бала жүйеге икемделуі тиіс. Ал инклюзия – жүйенің баланың ерекшелігіне бейімделуі.

2. Қазақстандағы инклюзивті білім берудің дамуы мен заңнамалық негіздері

2.1 Инклюзивті білім беру саласындағы мемлекеттік саясат

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамыту – білім беру жүйесін жетілдірудің стратегиялық бағыты ретінде қарастырылады. Мемлекет 2000-жылдардан бастап ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім алу құқықтарын қорғауға және қолжетімділікті арттыруға бағытталған бірқатар заңнамалық, институционалдық және педагогикалық шараларды жүзеге асырып келеді.

2002 жылы алғаш рет «Білім туралы» заңда инклюзивті білім беру ұғымы бекітіліп, кейін 2007 және 2015 жылдардағы түзетулерде бұл бағыт нақтырақ айқындалды. Мемлекет инклюзивті білім беруді дамытуда келесі бағыттарды көздейді:

- Мүмкіндігі шектеулі балаларды ерте анықтау және қолдау;
- Арнайы және жалпы білім беру мекемелерінің өзара әрекеттестігін күшейту;
- Мұғалімдердің кәсіби даярлығын арттыру;
- Оқу бағдарламаларын бейімдеу;
- Мектептердің физикалық және ақпараттық қолжетімділігін қамтамасыз ету.

2.2 Заңнамалық және нормативтік-құқықтық негіз

Инклюзивті білім беруді іске асыру келесі негізгі құжаттарға негізделеді:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы – әрбір азаматтың білім алуға құқығын бекітеді (30-бап).
- «Білім туралы» ҚР Заңы (2007) – инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға құқықтық негіз береді.
- «Мүгедектердің құқықтары туралы» БҰҰ Конвенциясы – Қазақстан бұл құжатты 2015 жылы ратификациялап, ерекше қажеттіліктері бар адамдардың құқықтарын халықаралық деңгейде танитынын растады.
- «Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы» – инклюзивті білім берудің даму бағыттары мен негізгі міндеттерін айқындайтын стратегиялық құжат.

- Білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы – жалпы білім беруде инклюзивті практикаларды кеңейтуге бағытталған.

2.3 Қазіргі жағдай мен даму тенденциялары

Қазіргі таңда Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесі қалыптасу кезеңінде. Республикада 2024 жылғы деректер бойынша, шамамен 160 мыңға жуық ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала бар, олардың бір бөлігі арнайы мектептерде, ал басым бөлігі – жалпы білім беретін мектептерде білім алуда.

- 2020 жылы жалпы білім беретін мектептердің 70%-дан астамы инклюзия қағидаттарын ішінара енгізіп үлгерген;
- Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (ПМПК), оңалту орталықтары мен инклюзивті қолдау кабинеттері жұмыс жасауда;
- Университеттерде дефектология, логопедия, олигофренопедагогика сияқты бағыттарда кадрлар даярлау күшейтілді.

Дегенмен, өңірлер бойынша инклюзивті білім берудің деңгейі әртүрлі. Ауылдық жерлерде инфрақұрылым мен мамандар тапшылығы байқалады, бұл жүйені толыққанды енгізуге кедергі келтіруде.

Қорытынды

Қазіргі заманауи қоғамда әрбір адамның, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың да, сапалы білім алуға тең құқығы бар екенін мойындау – адамгершілік пен өркениеттіліктің белгісі. Инклюзивті білім беру осы қағиданы жүзеге асырудың ең тиімді жолы ретінде қалыптасты. Ол балаларды жіктемейді, бөлмейді, қайта біріктіреді, қабылдайды, дамытуға жол ашады.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту жолында бірқатар оң өзгерістер байқалады: заңнамалық база жетілдіріліп, оқу орындары бейімделіп, арнайы мамандар даярланып жатыр. Дегенмен, ауылдық жерлерде инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, маман тапшылығы, қоғамда стереотиптердің сақталуы – бұл бағыттағы негізгі қиындықтар қатарында.

Әдебиеттер

1. Абдулхамитова Ш.А., Сапарғалиқызы Ә. «Инклюзивті білім беру – қоғам қажеттілігі». Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, 2023.
2. Бейсенбекова Г.Б., Нұрсейт А.Т., Манашова Г.Н., Буртибаева А.К. «Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың тұлғалық сапаларын қалыптастыру». Dulaty University хабаршысы, 2024.
3. Кошкимбаева Ж.С. «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды анықтау, түзету және қолдау көрсету әдістері». Білім айнасы газеті, 2020.

ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК НӘТИЖЕЛЕРІ

Мынбатырова Эльмира Ермахановна
Шымкент қаласы, №60 жалпы орта білім беретін мектебінің педагог-логопеді

Түйін

Социальные результаты логопедической коррекционной работы являются одним из важнейших аспектов, влияющих на адаптацию детей с речевыми нарушениями в обществе, формирование у них навыков социального общения и общее развитие. Эффективность логопедической коррекции способствует интеграции детей в социальную среду, повышению их самооценки и улучшению психоэмоционального состояния.

Summary

The social outcomes of speech therapy correctional work are a key aspect influencing the adaptation of children with speech disorders in society, the formation of social communication skills, and overall development. The effectiveness of speech therapy promotes the integration of children into the social environment, enhances their self-esteem, and improves their psycho-emotional well-being.

Логопедиялық түзету жұмыстары – бұл сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалардың тілдік және сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған арнайы педагогикалық процесс. Бұл жұмыстардың негізгі мақсаты – балалардың сөйлеу қабілеттерін қалпына келтіріп, олардың қоғамда толыққанды өмір сүруіне жағдай жасау. Алайда, логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелері де маңызды болып табылады. Олар балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, қарым-қатынас дағдыларының қалыптасуына және психоэмоционалды жағдайының жақсаруына әсер етеді.

1. Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік маңызы

Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік маңызы өте зор. Олар балалардың қоғамда өз орнын табуына, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын меңгеруіне және өзін-өзі бағалауының артуына ықпал етеді. Сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалар көбінесе қоғамнан оқшауланып, әлеуметтік ортаға бейімделуде қиындықтарға тап болады. Логопедиялық түзету жұмыстары арқылы олардың тілдік және сөйлеу дағдылары дамып, әлеуметтік ортаға интеграциялануына мүмкіндік туындайды.

2. Логопедиялық түзету жұмыстарының әдістері

Логопедиялық түзету жұмыстарының тиімділігі қолданылатын әдістерге тікелей байланысты. Әдістер балалардың жас ерекшеліктеріне, сөйлеу тілінің бұзылуының түріне және деңгейіне сәйкес таңдалады. Жалпы, логопедиялық түзету жұмыстарының әдістері мыналарды қамтиды:

- Жеке жұмыс: Баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілетін түзету жұмыстары.
- Топтық жұмыс: Бірнеше баламен бірге жүргізілетін түзету жұмыстары, бұл балалардың ұжымдық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді.
- Ойын арқылы түзету: Ойын элементтерін пайдалану арқылы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту.
- Көрнекі құралдармен жұмыс: Картиналар, суреттер, бейнемазмұндар арқылы балалардың тілдік қорын байыту.

3. Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелері

Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелері балалардың қоғамда өз орнын табуына, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын меңгеруіне және өзін-өзі бағалауының артуына ықпал етеді. Бұл нәтижелерді төмендегідей топтастыруға болады:

- Әлеуметтік бейімделу: Балалардың қоғамда өз орнын табуы, ұжымда жұмыс істей білуі.
- Қарым-қатынас дағдылары: Балалардың өз ойын еркін жеткізуі, басқалармен тіл табыса білуі.
- Өзін-өзі бағалау: Балалардың өз қабілеттеріне сенімділігі, өзін-өзі құрметтеуі.
- Психоэмоционалды жағдай: Балалардың эмоционалды тұрақтылығы, стреске төзімділігі.

4. Логопедиялық түзету жұмыстарының ұйымдастырылуы

Логопедиялық түзету жұмыстарының тиімділігі олардың дұрыс ұйымдастырылуына байланысты. Жұмыстарды ұйымдастыру кезінде төмендегідей факторлар ескерілуі тиіс:

- Баланың жас ерекшеліктері: Әр жас кезеңіне сәйкес әдістер мен тәсілдер қолдану.
- Сөйлеу тілінің бұзылуының түрі: Әр түрлі бұзылуларға сәйкес түзету әдістерін таңдау.
- Жұмыс орнының жағдайы: Тыныш, ыңғайлы және балаларға қолайлы орта құру.
- Құрал-жабдықтар: Көрнекі құралдар мен ойыншықтарды пайдалану.

5. Практикалық ұсыныстар

Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелерін арттыру мақсатында келесі ұсыныстарды беруге болады:

Кешенді көзқарас: Логопед, психолог, тәрбиеші және ата-ана бірлесіп жұмыс істеуі тиіс. Командалық жұмыс баланың сөйлеу кемшілігін тезірек және тиімді түзетуге көмектеседі.

Индивидуалды бағдарлама құру: Әр баланың сөйлеу ерекшелігіне қарай жеке оқу-дамыту бағдарламасы дайындалуы керек.

Үздіксіз бақылау және диагностика: Баланың дамуын тұрақты бақылап, логопедиялық сабақтардың тиімділігін бағалап отыру қажет.

Ата-аналармен тығыз байланыс: Ата-аналарға кеңес беру, үй жағдайында қолданылатын жаттығулар ұсыну бала дамуына зор әсер етеді.
Түзету жұмыстары мен ойынның үйлесімі: Ойын – мектепке дейінгі баланың негізгі іс-әрекеті. Ойын арқылы логопедиялық жұмысты қызықты әрі әсерлі етуге болады.

Қорытынды

Логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелері балалардың қоғамда өз орнын табуына, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын меңгеруіне және психоэмоционалды жағдайының жақсаруына ықпал етеді. Бұл жұмыстардың тиімділігі қолданылатын әдістерге, ұйымдастырылу ерекшеліктеріне және балалардың жеке ерекшеліктеріне байланысты. Осыған орай, логопедиялық түзету жұмыстарының әлеуметтік нәтижелерін арттыру үшін олардың сапасын жақсарту, әдістерді жетілдіру және балалардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет.

Әдебиеттер

1. Өмірбекова Қ.Қ., Ораз И.Н. *Логопедия негіздері*. Алматы: Ұлағат, 2020.
2. Васильева М. И., Шевченко Т. А. *Детская логопедия: теория и практика*. Москва: Просвещение, 2015.
3. Жексембаева С.Е. *Сөйлеу тілін дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздері*. Астана: Фолиант, 2018.
4. Туманова Т. В. *Логопедические технологии в дошкольной образовательной организации*. Санкт-Петербург: Речь, 2011.

ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕРГЕ ЫҢҒАЙЛЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ

Жапанова Майгүл Агишановна
«Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығының
арнайы пән оқытушысы
Маңғыстау туризм колледжі,
Ақтау, Қазақстан

Резюме

В статье рассматриваются стратегии создания комфортной образовательной среды для студентов с особыми образовательными потребностями (СОП). Актуальность темы заключается в необходимости развития инклюзивного образования, которое направлено на обеспечение равных образовательных возможностей для всех студентов, независимо от их физических или умственных особенностей. В статье приведены методы создания удобной образовательной среды, включая адаптацию образовательных программ, подготовку преподавателей, а также физическое и психологическое окружение. Рассмотрены мировые практики и опыт Казахстана в области инклюзивного образования. На основе проведенного анализа представлены рекомендации по преодолению существующих проблем и улучшению системы инклюзивного образования.

Summary

This article discusses the strategies for creating a comfortable learning environment for students with special educational needs (SEN). The relevance of the topic lies in the necessity of developing inclusive education, which aims to ensure equal educational opportunities for all students, regardless of their physical or intellectual disabilities. The article presents methods for creating a comfortable educational environment, including adapting educational programs, teacher preparation, as well as physical and psychological surroundings. It also examines global practices and the experience of Kazakhstan in inclusive education. Based on the conducted analysis, recommendations are provided for overcoming existing challenges and improving the inclusive education system.

Ерекше қажеттіліктері бар студенттерге ыңғайлы білім беру ортасын қалыптастыру – бүгінгі күннің маңызды мәселелерінің бірі. Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру идеологиясының дамуы ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБҚ) студенттердің тең құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған. Қоғамда әртүрлі физикалық және психикалық

ерекшеліктері бар студенттердің білім алуына мүмкіндік беру үшін арнайы ортаның құрылуы өте маңызды. Бұл мақалада ерекше қажеттіліктері бар студенттерге ыңғайлы білім беру ортасын қалыптастырудың стратегиялары қарастырылады. Инклюзивті білім берудің басты мақсаты – барлық балаларды және студенттерді олардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне қарай тиімді оқыту. Бұл стратегиялар білім беру процесін және оның құрылымын жақсартуға бағытталған.

Ерекше қажеттіліктері бар студенттер әртүрлі физикалық, психикалық немесе эмоционалдық ерекшеліктерге ие болуы мүмкін. Олардың оқу процесінде кездесетін басты қиындықтары:

- Оқу процесінің баяу жүруі: көп жағдайда ЕБҚ бар студенттердің

білім алуға деген қабілеті қалыпты студенттерге қарағанда баяу дамиды. Бұл олардың оқу материалына деген қабылдауы мен меңгеру процесіне әсер етеді.

- Коммуникация мен әлеуметтік өзара әрекеттесудің қиындығы:

Әсіресе аутизм спектрі бұзылыстары бар студенттер үшін топтық жұмысқа қатысу, өз ойын білдіру және басқа студенттермен тілдесу қиын болуы мүмкін.

- Денсаулық мәселелері: Физикалық немесе психикалық жағдайы

нашар студенттер үшін сабаққа қатысу немесе белгілі бір тапсырмаларды орындау қиынға соғуы мүмкін.

Мүмкіндіктер мен шешімдер

- Индивидуалды тәсілдер: Әрбір студенттің қабілеттеріне,

ерекшеліктеріне сәйкес жеке оқыту әдістерін қолдану оқу процесінің тиімділігін арттырады.

- Қолдау көрсету жүйелері: Әлеуметтік және психологиялық көмек

көрсету, арнайы педагогикалық қызметтер мен түзету жұмыстары, сондай-ақ қосымша көмекші құралдардың пайдаланылуы студенттің оқу үлгерімін арттырады.

Инклюзивті білім беруде ыңғайлы білім беру ортасын қалыптастыру негізгі принциптері мен стратегиялары:

- Барлық білім алушылардың теңдігі мен қолжетімділігі: Барлық

студенттерге бірдей білім беру мүмкіндігін қамтамасыз ету.

- Қабылдау және қолдау: Әрбір студенттің жеке ерекшеліктерін

ескере отырып, олардың даму деңгейіне сай оқу материалы мен әдістерін бейімдеу.

- Тәрбиелік орта жасау: Білім беру орталары физикалық және

психологиялық жағынан қолайлы болуы керек. Осы арқылы студенттердің оқу мотивациясы мен өзін-өзі бағалауы арттырылады.

Физикалық және психологиялық ыңғайлы білім беру ортасын жасау мақсатында физикалық ортаны құру үшін:

- Арнайы жабдықталған сыныптар: Ерекше қажеттіліктері бар

студенттерге ыңғайлы оқыту орындары мен құрал-жабдықтар, мысалы, арнайы тақталар, дыбыстық құралдар, орындықтар мен үстелдер.

- Қолжетімділік: Мекемелердің арбада отырып қозғалатын студенттер

үшін мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолжетімді болуы.

Ал психологиялық тұрғыдан ыңғайлы орта құру үшін эмоционалды қолдау: яғни, педагог студенттер арасында жағымды қарым-қатынас орнату, олардың әлеуметтік бейімделуін жақсарту үшін психологиялық кеңес беру қызметтерін ұсынуы шарт.

Оқу бағдарламаларын бейімдеу үшін ең алдымен, бағалау құралдарын өзгерту: студенттің мүмкіндіктеріне қарай бағалау жүйесін бейімдеу, мысалы, ауызша немесе жазбаша тапсырмалар, жобалар және басқа да бағалау әдістері. Модульдік және гибридті оқу тәсілдері: оқу бағдарламасын модульдерге бөліп, әрбір студентке сәйкес келетін тәсілдерді қолдану.

Оқытушыларды дайындау

- Кәсіби даму: Инклюзивті білім беру саласында педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру үшін арнайы курстар мен тренингтер өткізу.
- Жеке оқыту тәсілдері: Оқытушыларға әр студентке жеке көзқарас пен әдіс қолдануды үйрету.

АҚШ пен Еуропада инклюзивті білім беру саласында көп жылдық тәжірибе бар. Бұл елдерде ерекше қажеттіліктері бар студенттерге қолдау көрсету жүйесі кең таралған. Мысалы,

АҚШ-та инклюзивті білім беру бағдарламалары арнайы оқу жоспарлары мен әлеуметтік қызметтер арқылы іске асады. Қазіргі таңда біздің елімізде де мемлекеттік деңгейде инклюзивті білім беру бағытын дамыту және жетілдіру мақсатында бірнеше арнайы бағдарламалар мен нормативті құжаттар қабылданған. Дегенмен бұл бағыт әр баланың ерекшелігіне қарай әлі де толықтырулар мен ізденістерді қажет ететін үлкен мәселе болып табылады. Инклюзивті оқытуда білім алушыларға қолайлы жағдай жасау кезіндегі қиындықтар мен кедергілер:

- Қоғамдық стереотиптер мен түсініктер: Ерекше қажеттіліктері бар студенттерге қатысты қоғамдық түсініктер мен стереотиптер білім беру ортасына теріс әсер етуі мүмкін.
- Қаржылық және техникалық ресурстардың тапшылығы: Инклюзивті білім беру жүйесін дамыту үшін қосымша ресурстар, оқыту құралдары мен арнайы жабдықтар қажет.

Ерекше қажеттіліктері бар студенттер үшін ыңғайлы білім беру ортасын қалыптастыру – бұл кешенді және көпжақты процесс. Оған физикалық, психологиялық, әлеуметтік және педагогикалық аспектілер кіреді. Осыған сәйкес, инклюзивті білім беру жүйесін дамыту тек білім беру мекемелерінің ғана емес, бүкіл қоғамның қолдауын қажет етеді. Әрбір студентке тең мүмкіндік пен сапалы білім беру – еліміздің білім беру жүйесін жетілдіру жолындағы маңызды қадам.

ЕБҚ бар студенттердің психикалық белсенділігінің даму ерекшеліктері оқу жоспарларын өзгертуді, арнайы бағдарламаларды қолдануды, оқу материалын бөлуді және оның өту қарқынын өзгертуді талап етеді. Жоғарыда аталған барлық ерекшеліктер олардың білім алуда басқа студенттермен тең құқықтарын қамтамасыз ету қажеттілігін талап етеді. ЖОО-да оқытудың әр кезеңінде оқу-әдістемелік сүйемелдеу мәселелерін шешуге және әлеуметтік оңалту мен бейімделуге, кәсіби іске асыруға ықпал ететін арнайы білім беру стандарттарын әзірлеудің маңыздылығын анықтайды. БҰҰ Бас Ассамблеясының адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында: «Барлық адамдар өздерінің қадір-қасиеті мен құқықтары бойынша еркін және тең болып туылады. Олар ақыл мен ар-ожданға ие және бір-біріне бауырластық рухында әрекет етуі керек» делінген. Өз азаматтарының құқықтарын сақтау және қорғау жолында БҰҰ қатысушы елдер тең мүмкіндіктерді жайластыру және кедергісіз орта құру жөнінде қажетті шаралар қабылдады (Declaration, 1948) [1]. Мүгедектерді психологиялық-педагогикалық қолдау өзектілігі олардың кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін жағдай жасау қажеттілігімен анықталады. Инклюзивті білім беру қағидаттарын табысты іске асыратын шет елдердің мысалында оқу-әдістемелік сүйемелдеу және ЕБҚ бар студенттерінің кәсіби маман ретінде қалыптасуына оң әсер ететін жағдайлар жасау идеясы ұсынылады.

Қазақстанда осы бағытта бірнеше ғалымдардың еңбектері бар. Мәселен, А.Ә. Бейсенбаева мен Г.Қ. Меңлібековаңың зерттеулерінде инклюзивті білім беру жағдайында оқу ортасын құрудың ұлттық ерекшеліктері ескерілуі тиіс екені айтылған: қазақ тіліндегі бейімделген оқу материалдарын әзірлеу, мұғалімдерді инклюзивті оқыту әдістемесіне оқыту, ата-аналармен бірлескен жұмыс жүргізу қажеттігін баса көрсетеді.

Әдебиеттер:

1. Universal Declaration of Human Rights, 1948.
2. Мағауова А.С., және т.б. «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді кәсіби құзыреттіліктерді меңгеру процесіне қосу үшін жағдай жасау мәселесі» мақаласы // ҚазҰУ хабаршысы. Педагогикалық сериясы №2 (79) – Алматы, 2024 – 96-бет.
3. Ахметова, М. Б. Инклюзивті білім беру негіздері. – Алматы: ЖШС “Дарын”, 2020.
4. Шолпанова, Л. Қ. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудағы жаңа тәсілдер. – Астана: Фолиант, 2019.
5. Войнова, И. А. Особенности создания комфортной образовательной среды. – Москва: ВУЗ, 2018.
6. Джонсон, С., Браун, К. Inclusive Education in Practice. – London: Routledge, 2017.
7. Петрова, Е. В. Стратегии инклюзивного образования. – СПб: Академия, 2021.
8. Roush, R., Harris, M. Building a Comfortable Learning Environment for Students with Special Needs. – New York: Educational Press, 2019.
9. Government of Kazakhstan. Development of Inclusive Education in Kazakhstan. – Almaty: Ministry of Education, 2020.

10. World Health Organization (WHO). Guidelines for Inclusive Education. – Geneva, 2021.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ: ТИІМДІ ШЕШІМДЕР

Дәулетбаева Ғayhap Төлемісқызы
Информатика пәнінің оқытушысы
Маңғыстау туризм колледжі
Ақтау, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается использование цифровых ресурсов в обучении детей и студентов с особыми образовательными потребностями. Описаны эффективные цифровые решения, методы дистанционного и смешанного обучения в колледжах. Приведены примеры из казахстанской и зарубежной практики. Выделены основные трудности и пути их решения.

Summary

The article discusses the use of digital resources in teaching children and students with special educational needs. It describes effective digital solutions, methods of distance and blended learning in colleges. Examples from Kazakhstan and international practices are provided. The main challenges and ways to overcome them are highlighted.

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы білім беру саласына жаңа талаптар қойып отыр. Әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балаларды оқыту мен тәрбиелеуде заманауи технологияларды тиімді қолдану маңызды рөл атқарады. Цифрлық ресурстардың мүмкіндіктері инклюзивті білім беру үдерісінде оқушылардың білімге қолжетімділігін арттыруға, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Бүгінде колледждерде ерекше қажеттіліктері бар студенттерге арналған цифрлық оқыту әдістері де кеңінен енгізілуде. Бұл мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен студенттерді оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану тәжірибесі, тиімді әдістер мен шешімдер туралы қарастырылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар – дамуында әртүрлі ерекшеліктері бар, оқыту мен тәрбиелеуде қосымша қолдауды қажет ететін білім алушылар. Олардың қатарына көру, есту, сөйлеу, қозғалыс, интеллектуалдық дамудағы бұзылыстары бар балалар кіреді. Мұндай балаларды оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар, арнайы әзірленген педагогикалық тәсілдер мен технологияларды қолдану қажет.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқу үдерісінде келесідей ерекшеліктер ескерілуі тиіс:

- Ақпаратты қабылдау және өңдеу қабілетінің ерекшелігі;
- Ынталандыру және қолдау қажеттілігі;
- Оқу материалының визуалды, дыбыстық немесе кинестетикалық түрде берілуі;
- Тапсырмалардың бейімделген формаларының ұсынылуы.

Цифрлық ресурстар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін оқытуды қолжетімді және қызықты етеді. Қолданылатын негізгі цифрлық ресурстарға мыналар жатады:

- Интерактивті платформалар (Khan Academy, BilimLand, Coursera);
- Мобильді қосымшалар (аутистік спектрдегі балалар үшін арнайы қосымшалар);
- Бейне сабақтар мен анимацияланған оқыту материалдары;
- Электронды оқулықтар мен аудиокітаптар;
- Ақылды тақталар мен планшеттер арқылы жүргізілетін сабақтар.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуда цифрлық технологияларды қолданудың тиімді шешімдері төмендегідей:

- Адаптивті оқыту жүйелері: Оқушылардың білім деңгейін, қарқынын және қажеттілігін ескере отырып, автоматты түрде бейімделетін цифрлық платформалар (мысалы, Smart Sparrow, DreamBox Learning).
- Қашықтықтан және аралас оқыту үлгілері: Онлайн және оффлайн форматтарын біріктіре отырып, оқушыға ыңғайлы орта құру. Бұл тәсіл мобильді қосымшалар мен бейне байланыс арқылы сабақтар өткізуге мүмкіндік береді.
- AR (арнайы шындық) және VR (виртуалды шындық) технологиялары: Мысалы, арнайы бағдарламалар арқылы көру немесе есту мүмкіндігі шектеулі балаларға күрделі түсініктерді бейнелі түрде көрсету.
- Интерактивті ойындар және симуляциялар: Білімді ойын арқылы игерту әдісі балалардың қызығушылығын арттырады және оқу үдерісін жеңілдетеді.

Бұл шешімдер балалардың мотивациясын арттырып, білім беру процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Бүгінгі таңда колледждерде ерекше қажеттіліктері бар студенттерді оқытуда цифрлық технологиялар кеңінен қолданылуда. Негізгі әдістер деп төмендегі нұсқаларды атап айтсақ болады:

- *Оқу платформаларын пайдалану: Moodle, Google Classroom сияқты оқу басқару жүйелері ерекше қажеттіліктері бар студенттерге жеке оқу траекториясын жасауға мүмкіндік береді. Мұнда тапсырмаларды бейімдеу, бағалау жүйесін икемдеу мүмкіндіктері бар.*
- *Бейне және аудио жазбалар: Сабақтарды бейнежазбаға түсіріп, студенттерге қайта көру мүмкіндігін ұсыну оқыту тиімділігін арттырады. Бұл тәсіл есту, көру, сөйлеу бұзылыстары бар студенттер үшін өте пайдалы.*
- *Онлайн бағалау құралдары: Quizizz, Kahoot, Socrative секілді платформалар арқылы оқушылардың білімін қызықты әрі қолжетімді түрде тексеру.*
- *Виртуалды зертханалар мен симуляциялар: Әсіресе техникалық және жаратылыстану бағытындағы пәндер үшін виртуалды тәжірибелер жүргізу мүмкіндігі.*
- *Дыбыстық көмекші құралдар: Мәтінді дыбыстау бағдарламалары (мысалы, Natural Reader) сөйлеу немесе көру мүмкіндігі шектеулі студенттерге қолдау көрсетеді.*

Қазақстан колледждерінде де бұл әдістер енгізілуде. Мысалы, кейбір техникалық және гуманитарлық колледждерде ерекше қажеттіліктері бар студенттер үшін арнайы Moodle курстары жасалған, бейімделген электрондық оқулықтар қолданылуда.

Практикалық тәжірибе мен мысалдар

Қазақстан тәжірибесі:

Еліміздегі көптеген Кәсіптік-техникалық колледжде ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін арнайы онлайн курстар құрылды. Мұнда бейімделген тапсырмалар мен қашықтықтан консультациялар ұйымдастырылған. Сонымен бірге еліміздкгі басқа қалалардағы колледждерде де инклюзивті білім беру аясында виртуалды зертханалар мен электронды тест жүйелері қолданылады.

Шетелдік тәжірибе:

АҚШ-та Edmodo, Seesaw сияқты платформалар арқылы ерекше қажеттіліктері бар студенттерге жеке білім траекториялары ұсынылады. Финляндияда VR технологиялары арқылы практикалық дағдыларды дамыту сабақтары жүргізіледі.

Цифрлық оқыту кезінде туындайтын негізгі қиындықтар:

- *Техникалық мәселелер: Барлық студенттердің қажетті құрал-жабдықтармен қамтылмауы*.

- *Педагог кадрларының дайындық деңгейі: Оқыту платформаларын, арнайы бағдарламаларды қолданудағы тәжірибе жетіспеуі.*
- *Психологиялық және мотивациялық қиындықтар: Студенттердің оқуға қызығушылығын сақтап қалу қиындығы.*

Шешу жолдары:

- *Мемлекеттік деңгейде арнайы бағдарламалар арқылы техникалық жабдықтауды күшейту;*
- *Оқытушылар үшін цифрлық технологиялар бойынша біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру;*
- *Студенттерді ынталандыру үшін оқыту мазмұнын ойын элементтерімен (геймификация) толықтыру.*

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен студенттерді оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану — уақыт талабы. Цифрлық технологиялар білім беруді бейімдеуге, әрбір студенттің мүмкіндіктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда колледждерде тиімді әдістерді енгізу арқылы инклюзивті білім беруді дамытуға жол ашылды. Болашақта цифрлық шешімдерді жетілдіру арқылы ерекше қажеттіліктері бар студенттердің білім сапасын арттыру міндеті тұр.

Информатика пәні – инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың ақпараттық қоғамда тең құқықты қатысуына мүмкіндік береді. Оқытуда цифрлық технологияларды дұрыс және тиімді қолдану арқылы олардың танымдық қабілеттерін дамытып, өмірлік дағдыларын қалыптастыруға болады. Инклюзивті әдістерді жүйелі қолдану – білім беру сапасын арттырудың басты шарттарының бірі.

Информатика пәнінде инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың негізгі принциптері:

- Бейімделген оқыту әдістері: білім алушылардың қажеттіліктеріне сәйкес тапсырмаларды жеңілдету немесе күрделендіру;
- Қолдау құралдарын пайдалану: экранды көру кезінде мүмкіндігіне қарай (screen readers), үлкейту құралдары, арнайы пернетақталар;
- Мультимедиалық оқыту: видеосабақтар, интерактивті симуляциялар, анимациялар қолдану;
- Жеке оқыту траекториясын құру: әр студенттің мүмкіндіктеріне сәйкес жеке оқу жоспарын әзірлеу.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” заңы.
2. Білім берудегі цифрлық технологиялар: халықаралық тәжірибе / Астана: 2022.
3. Смағұлова Г.Ә. Инклюзивті білім беру: теория және практика. – Алматы, 2021.
4. Moodle Learning Management System. URL: https://moodle.org
5. Сейілова Ж.Е. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту әдістемесі. – Нұр-Сұлтан, 2020.

УДК: 376.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ЖОБАЛАУ

Мамытбаева Жанат Абдиманаповна
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту педагогикасы кафедрасының PhD.
zhanat02014@mail.ru

Түйін

Бұл ғылыми жұмыста мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын жобалаудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Инклюзивті орта — ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дамуына қолайлы, тең құқылы және қолжетімді жағдай жасайтын білім беру кеңістігі ретінде сипатталады. Зерттеу барысында инклюзивті білім беру ортасының құрылымдық элементтері, жобалау кезеңдері мен тиімді әдістері талданды. Сонымен қатар, педагогтер мен ата-аналар арасындағы әлеуметтік серіктестік, балалардың өзара қарым-қатынасын дамыту жолдары және білім беру процесіндегі бейімделу мүмкіндіктері де қарастырылды. Тәжірибелік бөлімде жүргізілген шағын эксперимент негізінде инклюзивті ортаның балалардың әлеуметтік бейімделуіне оң әсер ететіні дәлелденді. Жұмыс нәтижесінде мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын сапалы жобалаудың негізгі шарттары мен ұсыныстары ұсынылды.

Резюме

В данной научной работе рассматриваются теоретические и практические основы проектирования инклюзивной образовательной среды в дошкольных организациях. Инклюзивная среда описывается как образовательное пространство, обеспечивающее благоприятные, равноправные и доступные условия для развития детей с особыми образовательными потребностями. В ходе исследования проанализированы структурные элементы инклюзивной образовательной среды, этапы её проектирования и эффективные методы реализации. Кроме того, рассмотрены пути развития социального партнёрства между педагогами и родителями, взаимодействия между детьми, а также возможности адаптации в образовательном процессе. В практической части на основе проведённого небольшого эксперимента доказано положительное влияние инклюзивной среды на социальную адаптацию детей. В результате работы представлены основные условия и рекомендации для качественного проектирования инклюзивной образовательной среды в дошкольных учреждениях.

Кіріспе: Елімізде білім беру жүйесі барша балаға тең мүмкіндіктер беруді көздейтін инклюзивті бағытта дамып келеді. Әсіресе, мектепке дейінгі кезеңде баланың жеке тұлғалық, әлеуметтік және когнитивтік дамуы үшін шешуші кезең. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар үшін қолайлы, қауіпсіз әрі қолжетімді білім беру ортасын құру маңызды міндеттердің бірі. Білім беру жүйесінің ортасын жобалау мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында инклюзия әлемдік бірлестіктің қағидаттарына негізделгіп орындалуда.

ЮНЕСКО-да инклюзивті білім динамикалық дамуы мектеп жасындағы балалардың дамуына деген көзқарас, жеке ерекшеліктерді проблема ретінде емес, процесті байыту мүмкіндігі ретінде қабылдау маңыздылығын айқындаған (ЮНЕСКО, 2007). Инклюзивті білім беру балалардың барлық мүмкіндіктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, білім алу үшін тең мүмкіндік жасау деген сөз. Жүйе балалардың даму ерекшеліктеріне қарай бөлу емес, оларды ортақ топта оқыту мен тәрбиелеу принципіне негізделеді. Инклюзивті білім беру бойынша балалар арасында ешқандай айырмашылық жасалмайды: барлық балалар, соның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар, бір ортада бірге оқып, тәрбиеленеді. Аталған концепция білім беру сапасын арттыруға және балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған.

Инклюзивті білім беру ортасын оқытуға, тәрбиелеуге және жеке даму құндылық қатынасының жүйесімен сипатталады білім алушылардың бұқаралық жалпы білім беру мекемелеріндегі тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету үшін ресурстардың (ішкі және сыртқы жағдайлардың) жиынтығымен және білім алушылардың білім беру стратегияларымен жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім беру әр баланың білім алу моделі ЕБҚ бар балаларды арнайы мекемелерге бөлмей, оларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді мақсат етеді.
Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті орта қалыптастыру шарттарын анықтасақ. Инклюзивті білім беру ортасын тиімді ұйымдастыру үшін келесі шарттар қажет:

Материалдық-техникалық база: бейімделген жиһаз, тактильдік бағыттағыштар, визуалды белгілер, арнайы ойын және оқыту құралдары.

Кадрлық қамтамасыз ету: арнайы (дефектолог, логопед, психолог) және жалпы білім беретін педагогтардың бірлескен қызметі.

Психологиялық-педагогикалық қолдау: әр баланың жеке қажеттіліктеріне бейімделген жеке дамыту бағдарламаларын қолдану.

Инклюзивті орта жобалаудың кезеңдері. Инклюзивті ортаны жобалау мақсатты, жүйелі әрекеті келесі кезеңдерден тұрады:

Диагностикалық кезең: топтағы балалардың даму ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін анықтау;

Жобалау кезеңі: әдістемелік, материалдық және кадрлық ресурстарды жоспарлау;

Іске асыру кезеңі: оқу-тәрбие процесінде инклюзивті тәсілді қолдану;

Бағалау және түзету кезеңі: білім беру процесінің тиімділігін бағалау және кері байланыс негізінде өзгерістер енгізу.

А.В. Запорожец, Л.С. Выготский, Ю.А. Левингтің инклюзивті оқытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын негіздеген.

Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы мен «жақын даму аймағы» тұжырымдамасы инклюзивті білім берудің теориялық негізін құрайды. Ол бойынша бала әлеуетінің дамуы ересектер мен құрдастарының көмегі арқылы жүзеге асатынын мәлімдеген [3].

Педагог-зерттеуші ғалымдардың зерттеулерінше Н.Б. Крылова, Л.В. Мардахаев, А.В. Мудрик, В.А. Петровский, В.В. Рубцов, В.И. Слободчиков, В.В. Ясвин және т. б. «білім беру ортасы» ұғымының әртүрлі аспектілерін зерттеді [4].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдауда әлеуметтік-мәдени құбылыс екенін көрсетеді. Т.И. Шамова білім беру ортасын әр балаға, тәрбиешіге тікелей берілген нақты әлеуметтік кеңістік ретінде анықтайды [5].

Материалдар мен әдістер: Материалдық-техникалық база кедергісіз орта (пандустар, тактильді бағыттағыштар, арнайы жиһаз). Арнайы оқу құралдары Брайль шрифтімен кітаптар, сурдоаударма, сөйлеуді синтездеу құрылғылары және сенсорлық, ойын және релаксациялық аймақтар. Әдістемелік қолдау барысында жеке оқу жоспарларын құру. Баланың даму деңгейін бағалау және мониторинг жүргізу және ойын арқылы оқыту әдістерін тиімді қолдану.

Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын тиімді жобалау үшін жүйелі, ғылыми негізделген әдістер кешені қажет. Әдістер баланың жас ерекшелігіне, даму деңгейіне, педагогтардың кәсіби дайындығына және ұйымның материалдық мүмкіндіктеріне қарай таңдалады. Төменде инклюзивті орта құруға бағытталған негізгі әдістер топтастырылған.

Диагностикалық әдістер: мақсаты — балалардың даму ерекшеліктерін, әлеуметтік бейімделу деңгейін, қарым-қатынас жасау қабілетін анықтау.

Қолданылатын әдістер: психологиялық-педагогикалық бақылау; сауалнама (тәрбиешілер мен ата-аналарға); жеке даму картасын жүргізу; қарапайым проективті әдістер (мысалы: «мен балабақшада» суреті); әлеуметтік бейімделу шкаласы.

Ұйымдастырушылық-педагогикалық әдістер: мақсаты — инклюзивті ортаны құрылымдық және мазмұндық тұрғыда ұйымдастыру.

Негізгі әдістер: кеңістікті зонирлеу (сенсорлық аймақ, тынығу бұрышы, қарым-қатынас бұрышы); бейімделген оқу ортасын құру (ойын, көрнекілік, дыбыстық қолдаулар); пиктограмма, визуалды жоспарлар қолдану; тьюторлық қолдау ұйымдастыру; топтық және жеке жұмыс формаларын жоспарлау.

ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру процесіне тарту, жеке қабілеттерін дамыту.

Пайдаланылатын әдістер:

Ойын әдісі: рөлдік, дидактикалық, құрылыс, қимыл ойындары; топтық әрекет: жұптық жұмыс, шеңбермен әңгіме, бірге сурет салу;

Ынталандыру әдісі: мадақтау, қолдау көрсету, жетістік картасы;

Сенсорлық дамыту: сезім мүшелеріне бағытталған жаттығулар;

Интерактивті әдістер: мультимедиа, қимылды сабақтар, тактильді құралдар.

Ата-аналарға арналған семинарлар, тренингтер жүргізу және үйде оқыту мен баланың дамуын қолдауға бағытталған кеңестер беру.

«Инклюзивті орта» ұғымын талдай отырып, әртүрлі халықаралық құжаттарда мүмкіндігі шектеулісі бар адамдарды қоғамға тең шарттармен қарым-қатынас жасау және тарту мүмкіндігін қамтамасыз етілген; шектеулісі физикалық мүмкіндіктерге немесе даму ерекшеліктеріне қарамастан, қоғамның әлеуетті қатысушыларының осы қоғамға айналуына ықпал етеді. Әр баланың білім беру алуына тиімді жағдай жасау үшін мектепке дейінгі білім беру ұйымының сапалық көрсеткіштері инклюзивті білім беру ортасын құруды, бағалауды, бірлесіп жобалауды талап етеді.

Инклюзивті ортада жұмыс істейтін педагог: Толерантты, эмпатиялық қатынас орната білуі керек; Жеке оқу траекторияларын құрастыруға қабілетті болуы тиіс; Ата-аналармен және мамандармен тиімді байланыс орнатуы қажет.

Инклюзияның мәні мынада: оқыту және тәрбиелеу жүйесі балаға бейімделеді. Инклюзивті білім баланың даму ерекшеліктерін және оның оқу қабілетін тану, әр балаға ең қолайлы түрде жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын жобалаудың маңызы. Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын құру бала үшін тек білім ғана емес, оның қоғамға бейімделуі, әлеуметтік тұрғыда дамуы, психоэмоционалды жайлылығы үшін де маңызды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды ерте жастан әлеуметтік ортаға қосу олардың тұлғалық дамуына әсер етеді және олардың толыққанды азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі таңда Қазақстанда мектепке дейінгі білім беру саласында инклюзивті білім берудің негізгі бағыттары айқындалған.

Баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбие мен білім беру үдерісін ұйымдастыру;

Мектепке дейінгі ұйымдардың қызметкерлерінің инклюзивті білім беру саласындағы біліктілігін арттыру;

Инклюзивті білім беру ортасын жобалауда бірнеше маңызды принциптерді ұстану қажет:

Барлығы үшін қолжетімділік: Барлық балалар үшін білім беру ортасы, ресурстар мен қызметтер қолжетімді болуы тиіс. Бұл материалдық базаны, әдістемелік құралдарды және оқыту бағдарламаларын қамтиды.

Жеке көзқарас: Әр бала жеке тұлға ретінде қарастырылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін жеке даму траекториялары мен түзету бағдарламалары жасалады.

Педагогикалық қолдау: Педагогтардың инклюзивті білім беру саласындағы кәсіби біліктілігін арттыруға бағытталған бағдарламалар жүзеге асырылады. Мұғалімдер мен мамандар бірлесіп жұмыс істеп, балаларға білім мен тәрбиені жеке тәсілмен ұсынады.

Отбасымен өзара әрекет: Ата-аналармен тығыз байланыс орнату, олардың қажеттіліктері мен ұсыныстарын ескеру арқылы балалардың даму деңгейін үнемі бақылап отыру.

Талқылау мен нәтижелері: Балалардың даму деңгейіне сәйкес білім беру бағдарламаларын енгізу.

Инклюзивті оқыту процестерінде:

- тәжірибелік, белсенділікті ынталандыратын оқыту әдістерін қолдану;
- оқытудың белсенді әдістерін, пікірталастарды, қарым-қатынасты қолдану;
- пәннің негізгі ұғымдарын игеруге көбірек көңіл бөлу;
- жаңа материалды кезең-кезеңімен игеру әдістерін қолдану;
- әр баланың эмоционалды қажеттіліктеріне және мінез-құлқының өзгеруіне көбірек көңіл бөлу;
- ұжымның бірігуіне ықпал ететін біріктіруші іс-әрекет түрлерін пайдалану;
- балалардың жеке қажеттіліктеріне сүйене отырып, жекелендірілген іс-

әрекеттерді қолдана отырып, ұжымды топтарға бөлу, мысалы, балалардың қабілеттеріне сүйене отырып;

- басқа балалармен бірге оқитын ерекше қажеттіліктері бар балаларға мамандандырылған көмек көрсету;
- балаларды, ата-аналарды, әкімшілікті және басқа да ұйымдар мен ынтымақтастыққа тарту;

Балаларға арнайы орта жобаланады:

- Сенсорлық аймақ: жұмсақ мүлік, сезіну құралдары.
- Пиктограмма карточкалары: баланың сұранысын білдіруге көмектесу.
- Қосақтап әрекет жасау: ЕБҚ баланы белсенді балаға қосу (бірлескен сурет, құрылыс, пазл).
- «Дос болайық!» ойыны: жұппен сурет салу, доп лақтыру, шеңбермен ән айту.

Кесте 1- Жобалау аймағына арналған бағалау көрсеткіші

Критерий	**Бастапқы**	**Қорытынды**	**Өзгеріс**
Қарым-қатынасқа түсу	Сирек	Орташа / жиі	+
Ойынға қатысу	Қатыспайды	Қатысады	+
Эмоция білдіру	Жабық	Ашық, күлімдейді	+
Топпен әрекет	Бұйығы	Белсенді	+

Қорытынды: Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру ортасын жобалау білім беру жүйесін жаңғыртудағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады.

Зерттеу барысында инклюзивті орта тек физикалық қолжетімділікті қамтамасыз етумен шектелмейтіні, ол – әр баланың жеке даму ерекшеліктерін, психологиялық жайлылығын, әлеуметтік бейімделуін, қатысушы тараптардың (балалар, педагогтар, ата-аналар) өзара әрекеттесуін қамтитын кешенді құрылым екені анықталды. Ғылыми-педагогикалық және отандық тәжірибе негізінде инклюзивті білім беру ортасын тиімді жобалау үшін келесі шарттар маңызды екені дәлелденді: кеңістіктік-материалдық бейімдеу (сенсорлық, тыныңу аймақтары); кадрлық қамтамасыз ету (педагог, логопед, психолог, тьютор); әдістемелік құралдар мен жеке оқыту тәсілдері; балалар мен ата-аналар арасында толерантты қарым-қатынас орнату.

Тәрбиешілердің балалардың жетістіктерін бағалауына, соның ішінде оқудағы прогресті бағалауға сүйену.

Әдебиеттер

1. Алехина С.В. Инклюзивное образование для детей с ограниченными возможностями здоровья. URL: http://childpsy.ru/lib/articles/id/32757.php
2. Перфильева М.Ю., Симонова Ю.П., Прушинский С.А. Участие общественных организаций инвалидов в развитии инклюзивного образования (Рабочая версия). URL:
3. **Выготский Л.С.** (1984). *Собрание сочинений в 6 томах. Том 4: Детская психология*. — Москва: Педагогика.
4. Крылова Н.Б. (2000). *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. — Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
5. Шамова Т.И., Давыденко Т.М., Шибанова Г.И. (2002). *Управление образовательными системами*. — Москва: Академия.

ИНКЛЮЗИВТІ ТОПТА ЖЕКЕ БІЛІМ БЕРУ МАРШРУТТАРЫН ҚҰРУ

Адилова Карлыгаш Ермекбаевна
Түркістан облысының білім басқармасының «№6 Арнайы кешен «Балабақша-бастауыш мектеп интернаты»» КММ тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты построения индивидуальных образовательных маршрутов в условиях инклюзивного образования. Индивидуальный образовательный маршрут — это комплексный план, определяющий путь обучения детей с особыми образовательными потребностями с учетом их индивидуальных особенностей. В статье анализируется структура маршрутов, методика их разработки и влияние на развитие детей в инклюзивных группах. Результаты исследования демонстрируют эффективность и значимость индивидуальных образовательных маршрутов.

Summary

This article explores the theoretical and practical aspects of developing individualized educational pathways in the context of inclusive education. An individualized educational pathway is a comprehensive plan that outlines the learning process for children with special educational needs, taking into account their unique characteristics. The article analyzes the structure of these pathways, the methodology for their development, and their impact on the development of children in inclusive groups. The research findings highlight the effectiveness and importance of individualized educational pathways.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың да, тең құқықпен білім алуын қамтамасыз ететін жүйе. Бұл жүйеде жеке білім беру маршруттары маңызды рөл атқарады, себебі олар баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мақалада жеке білім беру маршруттарының инклюзивті білім беру жүйесіндегі орны мен маңызы қарастырылады.

1. Жеке білім беру маршруттарының теориялық негіздері

1.1 Жеке білім беру маршрутының анықтамасы

Жеке білім беру маршруты – бұл баланың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оның білім алу жолын анықтайтын кешенді жоспар. Бұл маршрут оқу мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, ұйымдастыру формаларын және бағалау критерийлерін қамтиды.

1.2 Жеке білім беру маршруттарының құрылымы

Жеке білім беру маршрутының құрылымы келесі элементтерден тұрады:

- Диагностика: баланың даму деңгейін, қабілеттерін және қажеттіліктерін анықтау;
- Мақсат қою: білім алу процесінің мақсаттарын анықтау;
- Мазмұнды таңдау: оқу бағдарламасының мазмұнын баланың мүмкіндіктеріне сәйкес таңдау;
- Әдіс-тәсілдерді анықтау: оқыту әдістерін баланың ерекшеліктеріне сәйкес таңдау;
- Ұйымдастыру формаларын белгілеу: оқыту формаларын (жеке, топтық, ұжымдық) анықтау;
- Бағалау критерийлерін белгілеу: оқу нәтижелерін бағалау критерийлерін анықтау.

1.3 Жеке білім беру маршруттарының мақсаттары мен міндеттері

Жеке білім беру маршруттарының негізгі мақсаты – баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес білім алуын қамтамасыз ету. Оның міндеттері мыналар:

- баланың даму деңгейін анықтау;
- оқу процесінің мақсаттарын анықтау;
- оқу мазмұнын баланың мүмкіндіктеріне сәйкес таңдау;
- оқыту әдістерін баланың ерекшеліктеріне сәйкес таңдау;
- оқыту формаларын анықтау;
- оқу нәтижелерін бағалау.

2. Инклюзивті білім беру жағдайында жеке білім беру маршруттарын әзірлеу әдістемесі

2.1 Диагностикалық кезең

Диагностикалық кезеңде баланың даму деңгейі, қабілеттері және қажеттіліктері анықталады. Бұл үшін психологиялық, педагогикалық және медициналық диагностика әдістері қолданылады. Диагностика нәтижелері жеке білім беру маршруттарының негізін құрайды.

2.2 Мақсат қою кезеңі

Мақсат қою кезеңінде оқу процесінің мақсаттары анықталады. Бұл мақсаттар баланың даму деңгейіне, қабілеттеріне және қажеттіліктеріне сәйкес болуы тиіс. Мақсаттар нақты, өлшенетін және қол жеткізуге болатын болуы керек.

2.3 Мазмұнды таңдау кезеңі

Мазмұнды таңдау кезеңінде оқу бағдарламасының мазмұны баланың мүмкіндіктеріне сәйкес таңдалады. Бұл мазмұн баланың даму деңгейіне, қызығушылықтарына және қажеттіліктеріне сәйкес болуы тиіс.

2.4 Әдіс-тәсілдерді анықтау кезеңі

Әдіс-тәсілдерді анықтау кезеңінде оқыту әдістері баланың ерекшеліктеріне сәйкес таңдалады. Бұл әдістер баланың даму деңгейіне, қабілеттеріне және қажеттіліктеріне сәйкес болуы тиіс.

2.5 Ұйымдастыру формаларын белгілеу кезеңі

Ұйымдастыру формаларын белгілеу кезеңінде оқыту формалары (жеке, топтық, ұжымдық) анықталады. Бұл формалар баланың даму деңгейіне, қабілеттеріне және қажеттіліктеріне сәйкес болуы тиіс.

2.6 Бағалау критерийлерін белгілеу кезеңі

Бағалау критерийлерін белгілеу кезеңінде оқу нәтижелерін бағалау критерийлері анықталады. Бұл критерийлер баланың даму деңгейіне, қабілеттеріне және қажеттіліктеріне сәйкес болуы тиіс.

3. Жеке білім беру маршруттарының тиімділігі мен маңызы

3.1 Тиімділік критерийлері

Жеке білім беру маршруттарының тиімділігі келесі көрсеткіштер арқылы анықталады:

- Баланың дамуындағы оң динамика (интеллектуалды, әлеуметтік, сөйлеу және эмоциялық салада);
- Танымдық белсенділік пен қызығушылықтың артуы;
- Қарым-қатынас және өзін-өзі басқару дағдыларының қалыптасуы;
- Оқу жетістіктерінің жеке мүмкіндіктерге сай болуы;
- Ата-аналардың, педагогтардың оң кері байланысы.

Бұл көрсеткіштерді бақылау және жүйелі түрде талдау арқылы маршруттың жүзеге асуын бағалауға болады.

3.2 Инклюзивті тәжірибедегі табысты практикалар

Көптеген мектептер мен балабақшаларда жеке маршруттар әзірлеу барысында келесі сәтті тәжірибелер қолданылуда:

- Психолог, дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог және тәрбиеші арасындағы командалық тәсіл;
- Бала мен ата-анаға бағытталған икемді оқу жоспары;
- Дифференциацияланған тапсырмалар, яғни бала мүмкіндігіне сай жеке деңгейдегі материалдар;
- Мониторинг пен түзету кезеңдері, яғни оқыту маршрутын жүйелі түрде бейімдеу.

Мысалы, белгілі бір бала сөйлеу бұзылысы бар болса, оның ИБЖ маршрутында аптасына 2-3 рет логопедпен жеке сабақтар қарастырылып, қалған уақытта жалпы топпен жұмыс жасауы мүмкін.

3.3 Қиындықтар мен шешу жолдары

Жеке білім беру маршруттарын құруда туындайтын негізгі қиындықтар:

- Педагогтардың ИБЖ құруда тәжірибесінің жеткіліксіздігі;
- Уақыт тапшылығы және құжаттама көлемі;
- Ата-аналармен байланыс орнатудың қиындығы;
- Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі.

Шешу жолдары:

- Мұғалімдер мен тәрбиешілерге арналған оқыту курстары мен семинарлар өткізу;
- Жүктемені оңтайландыру үшін электрондық портфолио енгізу;
- Ата-аналармен жұмыс жүргізу стратегияларын дамыту (консультациялар, кездесулер, үй тапсырмасына қолдау көрсету);
- Қарапайым, қолжетімді материалдарды бейімдеу (мысалы, визуалды карточкалар, аудиожазбалар, тақырыптық ойындар).

Қорытынды

Жеке білім беру маршруттарын инклюзивті топтарда енгізу – ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сапалы білім алуына және әлеуметке бейімделуіне қолайлы жағдай туғызатын маңызды құрал. Бұл балалардың мүмкіндіктерін ашуға, өзін-өзі көрсетуге және қоғамдық өмірге толық қатысуға мүмкіндік береді.

Тиімді жеке маршрут:

- баланың жеке ерекшелігін ескереді;
- даму мен оқудағы жеке мақсаттарды анықтайды;
- оқыту мен тәрбиелеуді жүйелі, үйлесімді етеді;
- барлық қатысушы тараптардың (педагог, ата-ана, бала) бірлескен әрекетін қамтамасыз етеді.

Осылайша, ИБЖ – бұл жай ғана құжат емес, баланың табысты дамуын қамтамасыз ететін тірі жүйе. Оның сәттілігі педагогтың біліктілігіне, ата-ананың қолдауына және оқу ортасының мүмкіндіктеріне тікелей байланысты.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (соңғы өзгерістерімен).
2. UNESCO. Guidelines for Inclusive Education. – Paris, 2022.
3. Малофеев Н.Н. Специальная педагогика и психология. – М., 2021.

СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР

Бекенбаева Ақсұлу Ергешбайқызы
Түркістан облысы білім басқармасы «№ 1 Арнайы кешен «Балабақша – мектеп – интернат» КММ дефектолог, музыка пәні мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматривается значение дидактических игр в коррекционно-развивающей работе с детьми, имеющими речевые нарушения. Дидактические игры способствуют коррекции речевых недостатков, расширению словарного запаса, развитию фонематического восприятия и формированию коммуникативных навыков. Кроме того, игры повышают познавательную активность детей, улучшают их эмоциональное состояние и укрепляют уверенность в себе.

Summary

This article examines the importance of didactic games in the corrective and developmental work with children who have speech disorders. Didactic games aid in correcting speech deficiencies, enriching vocabulary, developing phonemic awareness, and forming communication skills. Additionally, games enhance children's cognitive activity, improve their emotional well-being, and strengthen self-confidence.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың тілдік дамуы қоғамдағы әлеуметтік интеграцияға және жеке тұлғаның қалыптасуына маңызды әсер етеді. Дидактикалық ойындар – бұл балалардың сөйлеу қабілетін дамытуда тиімді әдіс болып табылады. Ойын арқылы балалардың тілдік қорын байыту, дыбыстарды дұрыс айту, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мүмкіндігі туындайды. Сондықтан, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған дидактикалық ойындардың маңызы зор.

1. Теориялық бөлім

1.1 Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың ерекшеліктері

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың тілдік дамуы кешігуі мүмкін. Олар дыбыстарды дұрыс айта алмауы, сөздік қорларының шектеулі болуы, байланыстырып сөйлеу дағдыларының дамымауы сияқты қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мұндай балалардың тілдік дамуын қолдау үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қажет.

1.2 Дидактикалық ойындардың теориялық негіздері

1.2.1 Дидактикалық ойындардың анықтамасы

Дидактикалық ойын – бұл білім беру мақсатына бағытталған, арнайы ұйымдастырылған ойын әрекеті. Ол оқу процесінде баланың белсенділігін, қызығушылығын арттыруға, танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Дидактикалық ойын арқылы бала білім мен дағдыны еркін, бейсаналы түрде меңгереді, өйткені ойын балаға табиғи түрде тән қызмет. Бұл – балалар психологиясы мен педагогикасының негізін қалаған Л.С. Выготский, Ж. Пиаже, Д.Б. Эльконин сияқты ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған.

Дидактикалық ойынның басты ерекшеліктері:

- Мақсаты – білім беру, оқыту;
- Ойын ережесіне негізделеді;
- Танымдық, тәрбиелік, дамытушылық сипатта болады;
- Белсенді қатысуды қажет етеді.

Бала ойын барысында нақты іс-әрекеттерді орындай отырып, әлемді таниды, сөйлеу, ойлау, есте сақтау, зейін, қиял сынды таным процестері дамиды. Сондықтан да ойын – бала дамуының негізі, ал дидактикалық ойын – соның мақсатты педагогикалық құралы.

1.2.2 Ойынның тәрбиелік және дамытушылық функциялары

1. Тәрбиелік функциясы: Дидактикалық ойындар арқылы баланың бойында көптеген адами қасиеттер тәрбиеленеді: ұқыптылық, шыдамдылық, тәртіпке бағыну, өз пікірін жеткізу, үлкенге құрмет, жолдасына көмектесу, ойын барысында ережелерді сақтау. Сонымен қатар, ойын арқылы бала ұжыммен жұмыс істеуге үйренеді. Бірлескен ойын барысында өзара түсіністік пен жауапкершілік сезімі дамиды.

2. Дамытушылық функциясы: Дидактикалық ойындардың басты артықшылығы – олар балалардың ойлау қабілетін, тіл байлығын, сөйлеуін, зейінін, есте сақтауын, көру, есту сезімдерін дамытады. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін бұл өте маңызды, себебі сөйлеу тек механикалық процесс емес, ол танымдық процестермен тікелей байланысты.

Ойындар баланың:

- Зейінін тұрақтандырады;
- Логикалық ойлауын дамытады;
- Дыбыстарды дұрыс айтуға жаттықтырады;
- Сөздік қорын кеңейтеді;
- Байланыстырып сөйлеуін қалыптастырады.

2. Практикалық бөлім

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеуде дидактикалық ойындардың қолданылуы

2.1 Ойындардың сөйлеу қабілетін дамытудағы рөлі

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін тіл дамуы – психологиялық, педагогикалық, логопедиялық қолдауды қажет ететін ұзақ және жүйелі процесс. Бұл санаттағы балалардың фонематикалық есту, дыбыстарды айту, грамматикалық құрылымды меңгеру, байланыстырып сөйлеу дағдылары әлсіз дамыған немесе бұзылған болуы мүмкін. Осындай қиындықтарды жеңу үшін дидактикалық ойындар кеңінен қолданылады.

Ойын – баланың негізгі қызметі. Ол балаға қызықты, эмоционалды, белсенді әрекет ету мүмкіндігін береді. Ал сөйлеу тілін дамытуда ойын арқылы:

- Дыбыстарды дұрыс айтуға жаттықтырады;
- Қиын дыбыстарды үйренуде фонематикалық есту дамиды;
- Сөздік қоры кеңейеді;
- Сөйлем құрау қабілеті артады;
- Сөзді дұрыс қолдану және грамматикалық құрылымдарды меңгеру жүреді.

Мысалы, «Дыбысты тап» ойыны арқылы балаларға әртүрлі суреттер беріледі де, сол суреттегі заттарда қандай дыбыс бар екенін табады. Бұл фонематикалық қабылдауды жақсартып, дұрыс дыбыстауға көмектеседі.

2.2 Ойындардың балалардың зейін, есте сақтау, қабылдау, ойлау қабілеттерін дамытудағы маңызы

Сөйлеу бұзылыстары көбіне жалпы танымдық процесстердің әлсіз дамуымен тығыз байланысты. Яғни, сөйлеу тілі ғана емес, сонымен қатар зейін, қабылдау, есте сақтау, логикалық ойлау да қатар кеш дамиды. Сондықтан дидактикалық ойындардың кешенді міндеті – сөйлеумен қатар таным қабілеттерін дамыту.

Ойын арқылы:

- Зейін – ойын ережесін сақтау арқылы дамиды (мысалы, «Не өзгерді?» ойыны);
- Қабылдау – заттар мен құбылыстарды ажырата білу, сипаттай алу қабілеті жетіледі;
- Есте сақтау – сөзді немесе сөйлемді есте сақтап айту ойындары арқылы нығаяды;
- Ойлау – логикалық тапсырмалар, себеп-салдарлық байланыс табуға арналған ойындар көмектеседі.

Мысалы, «Суретке қарап әңгіме құрастыр» ойыны балалардың ойлау мен сөйлеуін қатар дамытады, ал «Жұп суреттерді тап» зейінді арттырады.

2.3 Дидактикалық ойындардың әдістемелік негіздері

Дидактикалық ойындарды табысты қолдану үшін белгілі бір әдістемелік принциптер сақталуы тиіс.

1. Дидактикалық мақсат:
Әр ойын нақты сөйлеу немесе таным процесін дамытуға бағытталуы керек: дыбыс айту, сөйлем құрау, сөздік қорды байыту т.б.

2. Жас және жеке ерекшеліктер:
Ойын баланың жасына, сөйлеу даму деңгейіне, психологиялық ерекшелігіне сәйкес болуы тиіс.

3. Қолайлылық пен көрнекілік:
Ойын материалдары түсінікті, тартымды және балаға таныс болуы қажет.

4. Қайталау мен жүйелілік:
Тұрақты түрде бірдей немесе ұқсас ойындарды қайталап жүргізу нәтижелілікті арттырады.

5. Белсенділік пен ынталандыру:
Ойын барысында баланың белсенділігі мен қызығушылығы үнемі қолдап отырылуы керек.

Қорытынды

Зерттеу нәтижесінде сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған дидактикалық ойындардың тиімділігі анықталды. Ойындар балалардың сөйлеу қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Сондықтан, арнайы білім беру мекемелерінде дидактикалық ойындарды жүйелі түрде қолдану ұсынылады. Алдағы уақытта дидактикалық ойындардың түрлерін кеңейту және олардың тиімділігін зерттеу қажет.

Әдебиеттер

1. Қожахметова А. Сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған дидактикалық ойындар. Алматы: Ғылым, 2018.
2. Сейітов Ә. Педагогика және психология негіздері. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2017.
3. Балаубаева Г. Дидактикалық ойындар арқылы баланың танымдық қабілеттерін дамыту. Шымкент: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті баспасы, 2016.

ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ТҮЗЕТУ-ДАМЫТУ ОЙЫНДАРЫ

Бердімұратова Ұлбосын Берікбайқызы
Түркістан облысының білім басқармасының «№6 Арнайы кешен «Балабақша-бастауыш мектеп интернаты»» КММ тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические основы и практическое применение коррекционно-развивающих игр, направленных на развитие познавательных способностей у детей с особыми образовательными потребностями. Познавательные способности — это комплексный процесс, включающий восприятие окружающей среды, мышление, память, внимание, воображение и речевые навыки ребёнка.

Summary

This article examines the theoretical foundations and practical application of correctional and developmental games aimed at enhancing the cognitive abilities of children with special educational needs. Cognitive abilities are a complex process that includes perception of the environment, thinking, memory, attention, imagination, and language skills.

Қазіргі білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың танымдық қабілеттерін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Танымдық қабілеттердің қалыптасуы мен дамуы баланың жалпы даму деңгейіне, оқу процесіне қатысу белсенділігіне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Түзету-дамыту ойындары – бұл балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған тиімді құралдардың бірі. Ойындар арқылы балалардың зейіні, есте сақтау қабілеті, ойлау, қиял және тілдік дағдылары дамиды. Мақалада танымдық қабілеттерді дамытуға арналған түзету-дамыту ойындарының түрлері, оларды қолданудың әдістемелік негіздері және педагогикалық тәжірибеде қолдану жолдары қарастырылады.

1. Танымдық қабілеттердің теориялық негіздері

1.1 Танымдық қабілеттердің анықтамасы

Танымдық қабілеттер – бұл адамның қоршаған ортаны қабылдау, ойлау, есте сақтау, зейін, қиял және тілдік дағдыларын қамтитын психикалық процестердің жиынтығы. Бұл қабілеттер баланың жалпы даму деңгейіне, оқу процесіне қатысу белсенділігіне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді.

1.2 Танымдық қабілеттердің құрылымы

Танымдық қабілеттердің құрылымы келесі компоненттерден тұрады:

- Қабылдау: қоршаған ортаны сезім мүшелері арқылы қабылдау;
- Зейін: ақпаратты таңдап қабылдау және оған шоғырлану;
- Есте сақтау: ақпаратты сақтау және оны қажет кезінде қайта жаңғырту;
- Ойлау: ақпаратты өңдеу, талдау, салыстыру және қорытынды жасау;
- Қиял: жаңа бейнелер мен идеяларды құру;
- Тілдік дағдылар: сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу қабілеттері.

1.3 Танымдық қабілеттердің дамуы

Танымдық қабілеттердің дамуы баланың жас ерекшеліктеріне, жеке қасиеттеріне және қоршаған ортамен өзара әрекетіне байланысты. Баланың танымдық қабілеттерінің дамуы оқу процесінің тиімділігіне, оның оқу материалын меңгеру деңгейіне және әлеуметтік ортаға бейімделуіне әсер етеді.

2. Түзету-дамыту ойындарының теориялық негіздері

2.1 Түзету-дамыту ойындарының анықтамасы

Түзету-дамыту ойындары – бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған ұйымдастырылған іс-әрекет түрі. Ойындар арқылы балалардың зейіні, есте сақтау қабілеті, ойлау, қиял және тілдік дағдылары дамиды.

2.2 Түзету-дамыту ойындарының мақсаты мен міндеттері

Түзету-дамыту ойындарының негізгі мақсаты – балалардың танымдық қабілеттерін дамыту. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

- Балалардың зейінін дамыту;
- Есте сақтау қабілетін жетілдіру;
- Ойлау процестерін дамыту;
- Қиялды қалыптастыру;
- Тілдік дағдыларды дамыту.

2.3 Түзету-дамыту ойындарының түрлері

Түзету-дамыту ойындары әртүрлі болуы мүмкін, олардың ішінде:

- Логикалық ойындар: балалардың ойлау қабілетін дамытуға бағытталған ойындар;
- Сөздік ойындар: балалардың тілдік дағдыларын дамытуға арналған ойындар;
- Қозғалыс ойындары: балалардың моторикасын дамытуға бағытталған ойындар;
- Көрнекі ойындар: балалардың қабылдау қабілетін дамытуға арналған ойындар.

3. Түзету-дамыту ойындарын қолданудың әдістемелік негіздері

3.1 Ойындарды ұйымдастыру принциптері

Түзету-дамыту ойындарын ұйымдастыруда келесі принциптерге сүйену қажет:

- Жеке тәсіл: әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеру;
- Қызығушылық: балалардың қызығушылығын арттыру;
- Қауіпсіздік: ойын барысында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

3.2 Ойын түрлерін тиімді қолдану әдістері

Ойындарды тиімді пайдалану үшін келесі әдістемелік нұсқаулар ұсынылады:

- Әр ойын нақты танымдық қабілетке бағытталуы керек (мысалы, «есте сақтау» қабілеті үшін «Не өзгерді?» ойыны);
- Топтық және жеке ойындарды жүйелі түрде араластыру;
- Ойыннан кейін рефлексия ұйымдастыру (баланың не үйренгенін, қандай қиындықтар болғанын талдау);
- Дамытушы материалдарды (карталар, суреттер, дыбыстық белгілер, сенсорлық ойыншықтар) қолдану;
- Психологиялық жайлы ахуал құру, бала өзін сенімді сезінуі тиіс.

4. Танымдық қабілеттерді дамытудағы ойындардың практикалық қолданысы

4.1 Мектепке дейінгі ұйымдарда

Балабақша жасындағы балалар үшін келесі түзету-дамыту ойындары ұсынылады:

- «Түсін тап» – түстерді тануға, есте сақтауға бағытталған;
- «Суретті жалғастыр» – логикалық ойлау мен қиялды дамытуға арналған;
- «Дыбысты тап» – есту зейінін дамыту;
- «Не өзгерді?» – қысқа мерзімді есте сақтау мен бақылағыштықты дамыту.

4.2 Бастауыш сынып оқушыларымен

Мысал ретінде келесі ойындарды қолдануға болады:

- «Салыстыр және тап» – ойлау мен салыстыру қабілетін дамыту;
- «Лабиринт» – логикалық және кеңістіктік ойлауды жетілдіру;
- «Сөз құрастыр» – сөйлеу және тіл байлығын дамытуға арналған;
- «Сандық тізбек» – зейін мен есептік ойлау дағдысын қалыптастыру.

4.3 Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен

- «Пішінді тап» – визуалды қабылдауды және есте сақтауды дамыту;
- «Кім қалай дыбыстайды?» – есту қабылдау мен сөйлеу қабілетін дамыту;
- Сурет бойынша әңгімелеу – логикалық, сөйлеу және қиял қабілеттерін жетілдіру.

Қорытынды

Түзету-дамыту ойындары – танымдық қабілеттері артта қалған немесе ерекше қажеттілігі бар балалардың дамуында шешуші рөл атқаратын педагогикалық құрал. Олар:

- баланың зейінін шоғырландыруға,
- есте сақтауын жаттықтыруға,
- ойлау және қиялын белсендіруге,
- сөйлеу дағдыларын жақсартуға көмектеседі.

Ойын арқылы бала өз-өзіне сенімді бола түседі, қоғамға икемделеді, әрі оқу процесіне қызығушылығы артады. Сондықтан педагогикалық практикада ойын тәсілдерін жүйелі, әдістемелік тұрғыда негізделіп қолдану аса маңызды.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. "Ойлау және сөйлеу", М., 2016
2. Сүлейменова Р.Е. "Түзету педагогикасының негіздері", Алматы, 2021
3. Смирнова Е.О. "Дидактикалық ойындар: теория және практика", М., 2019.

БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН СЕНСОРЛЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Әбдәлі Ерсайын Абайұлы
Түркістан облысы білім басқармасы «№ 1 Арнайы кешен «Балабақша – мектеп – интернат» КММ тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются педагогические подходы к организации сенсорной среды, включая теоретические основы, структуру и содержание сенсорной среды, а также эффективные методы её реализации. Особое внимание уделяется играм, упражнениям и методам, направленным на развитие сенсорного восприятия у детей.

Summary

This article explores pedagogical approaches to organizing sensory environments, encompassing theoretical foundations, the structure and content of sensory settings, and effective methods for their implementation. Special attention is given to games, exercises, and techniques aimed at enhancing children's sensory perception.

Балалардың сенсорлық дамуы олардың жалпы дамуының негізі болып табылады. Сенсорлық қабылдау арқылы бала қоршаған әлемді танып-біліп, өзіне қажетті ақпаратты алады. Сондықтан сенсорлық дамытушы ортаны ұйымдастыру – балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық міндет болып табылады. Бұл мақалада сенсорлық ортаның құрылымы, оның ұйымдастырылуының әдіснамалық негіздері, сондай-ақ оны тиімді пайдалану жолдары қарастырылады.

1.Сенсорлық дамудың теориялық негіздері

1.1 Сенсорлық даму ұғымы

Сенсорлық даму — бұл баланың қоршаған ортаны сезіну, тану және оған жауап қайтару қабілетін дамытатын үдеріс. Сенсорлық даму арқылы бала көру, есту, иіс, дәм, сипап сезу және вестибулярлық (қозғалыс пен тепе-теңдік) секілді негізгі сезім жүйелері арқылы әлемді таниды. Бұл жүйелер баланың когнитивті, эмоциялық және физикалық дамуына тікелей әсер етеді.

Жас ерекшелігіне байланысты, сенсорлық даму белгілі бір кезеңдерден өтеді. Мысалы, 0-3 жас аралығында сенсорлық қабылдау өте қарқынды дамиды. Бала айналадағы дыбыстарға, жарыққа, температураға және әртүрлі материалдардың құрылымына ерекше сезімтал келеді.

1.2 Сенсорлық жүйелер және олардың қызметі

Балаларда сенсорлық даму бірнеше жүйе арқылы жүреді:

- Көру (визуалды жүйе): Балалар айналадағы заттарды көру арқылы пішіндерді, түстерді, қашықтықты ажырата бастайды.
- Есту (аудиалды жүйе): Дыбысты тану, ажырату, дыбыс көзіне назар аудару – тілді үйрену және сөйлеу қабілетінің негізі.
- Сипап сезу (тактильдік жүйе): Заттардың құрылымын, салмағын, температурасын сезіну арқылы бала өз денесін және ортаны таниды.
- Иіс және дәм сезу: Тамақтану мәдениеті, эмоционалдық жағдайлар мен естеліктер осы жүйелер арқылы қалыптасады.

- Вестибулярлық жүйе: Қозғалысты, тепе-теңдікті реттейді. Бұл жүйе дене үйлесімі мен координациясын дамытады.
- Проприоцепция: Бұлшықеттер мен буындардың орналасуын сезу қабілеті. Қозғалысты бақылауға көмектеседі.

1.3 Сенсорлық интеграция теориясы

Сенсорлық интеграция – баланың миы әртүрлі сенсорлық ақпаратты жинақтап, оларды үйлестіре алатын қабілеті. Бұл ұғымды алғаш ғылыми айналымға енгізген — А.Ж. Айрес (A. Jean Ayres), американдық эрготерапевт және психолог. Ол балалардағы оқу, мінез-құлық және қозғалыс бұзылыстарының бір себебі — сенсорлық интеграцияның бұзылуы екенін атап өтті.
Айрес теориясына сәйкес, сенсорлық интеграция дұрыс дамығанда бала:

- Дене қозғалысын үйлесімді басқарады;
- Зейінін ұзақ уақыт шоғырландыра алады;
- Қиын тапсырмаларды орындауда тұрақтылық көрсетеді;
- Әлеуметтік байланыстар орната алады.

Керісінше, егер сенсорлық интеграция бұзылса, бала гиперактивтілік, сөйлеу кешігуі, зейіннің тұрақсыздығы сияқты қиындықтарға тап болады.

1.4 Сенсорлық дамудың маңыздылығы

Сенсорлық даму мектепке дейінгі балалардың оқуға деген дайындығының негізін қалайды. Ол баланың логикалық ойлауына, кеңістікті бағдарлай алуына, тілдік қорын байытуына әсер етеді. Сонымен қатар, эмоционалдық тұрақтылық пен өзін-өзі реттеу қабілеті де сенсорлық қабылдаумен тығыз байланысты.
Мектепке дейінгі мекемелер мен үй жағдайында сенсорлық дамуға арнайы көңіл бөлу баланың болашақ жетістіктерінің негізін қалайды. Осыған байланысты, келесі бөлімде сенсорлық ортаның құрылымы мен мазмұны қарастырылады.

2.Сенсорлық дамытушы ортаның құрылымы мен мазмұны

2.1 Сенсорлық ортаның түсінігі

Сенсорлық дамытушы орта – бұл балалардың сезім мүшелері арқылы әлемді тануын ынталандыратын, арнайы ұйымдастырылған кеңістік. Мұндай орта баланың сенсорлық ақпаратты қабылдау, өңдеу және оған жауап қайтару қабілетін дамытады. Сенсорлық ортаның тиімділігі — оның балаға табиғи әрі қызықты түрде әрекет ету мүмкіндігін беруінде.

2.2 Сенсорлық ортаның негізгі компоненттері

Сенсорлық дамытушы орта бірнеше негізгі компоненттерден тұрады:

- Көру ынталандыруы (визуалды): Түрлі түсті ойыншықтар, жарық шамдары, айналар, суреттер мен паннолар.
- Есту ынталандыруы (аудиалды): Музыкалық аспаптар, дыбыс шығаратын ойыншықтар, табиғат дыбыстары жазылған аудиожазбалар.
- Сипап сезу (тактильді): Құм, су, түрлі текстурадағы материалдар (қатқыл, жұмсақ, тегіс, кедір-бұдыр), сенсорлық жолақтар.
- Қозғалыс белсенділігі (вестибулярлық және проприоцептивтік): Тепе-теңдік тақталары, туннельдер, батуттар, әткеншектер, домалақ жастықтар.
- Иіс және дәм: Хош иісті заттар, иіс сезу карточкалары, қауіпсіз дәм үлгілері.

2.3 Сенсорлық ортаның құрылымдық аймақтары

Сенсорлық ортаны ұйымдастырғанда кеңістік бірнеше аймаққа бөлінеді:

1. Тыныш аймақ: Жарығы жұмсақ, дыбысы төмен, баланың демалуына немесе тыныш ойнауына арналған.
2. Белсенді қозғалыс аймағы: Қозғалыс әрекеттерін дамытуға бағытталған құралдармен жабдықталған (батут, гимнастикалық мат, арқан).
3. Тактильді аймақ: Түрлі материалдар мен заттар арқылы сипап сезу тәжірибесін дамытуға арналған.
4. Көру және есту ынталандыру аймағы: Жарық және дыбыс арқылы баланың зейіні мен қабылдауын дамыту.
5. Сенсорлық үстелдер мен панельдер аймағы: Құм, су, табиғи материалдармен жұмыс істеу орны.

3.Сенсорлық дамытушы ортаны ұйымдастыру әдістері мен құралдары

3.1 Сенсорлық дамуға бағытталған әдістер

Сенсорлық дамытушы ортаны ұйымдастыруда қолданылатын әдістер балада әртүрлі сенсорлық жүйелерді белсендіруге бағытталады. Мұндай әдістер:

- Ойын арқылы оқыту: Баланың танымдық белсенділігін арттыратын ең тиімді әдіс. Сенсорлық ойындар арқылы бала түстерді, пішіндерді, өлшемді, дыбысты және иістерді үйренеді.
- Тәжірибелік әрекет: Құммен, сумен, түрлі материалдармен тәжірибе жасау арқылы бала заттардың қасиетін сезінеді.
- Қозғалыс арқылы даму: Батутта секіру, тепе-теңдік тақтасында жүру, сенсорлық жолмен өту — вестибулярлық және проприоцептивтік жүйелерді дамытады.
- Музыкалық терапия: Әртүрлі дыбыстар мен әуендер арқылы есту қабылдауы мен эмоциялық күйін реттеу.
- Арт-терапия: Саусақпен сурет салу, мүсіндеу — тактильді және көру қабылдауды дамытумен қатар, шығармашылық ойлауды да ынталандырады.

3.2 Сенсорлық құрал-жабдықтар

Сенсорлық дамытушы ортаны ұйымдастыруда келесі құралдар кеңінен қолданылады:

- Сенсорлық үстелдер: Құм, су, бұршақ, тастар салынған үстелдер — сипап сезу мен ұсақ моториканы дамытады.
- Тактильді панельдер: Түрлі материалдармен (мақта, жүн, тері, қағаз) жабдықталған панельдер.
- Жарық жабдықтары: Лава шамдары, жарық диодты панельдер, оптикалық талшықтар — визуалды ынталандыру үшін.
- Саусақ жаттықтырғыштары: Қол бұлшықеттерін дамытуға арналған заттар (жұмсақ шарлар, серіппелер).
- Сенсорлық жолақтар мен төсеніштер: Текстуралы, рельефті материалдардан жасалып, бала жүріп өтетін жолдар.

Қорытынды:

Бұл мақаланың құрылымы мен мазмұны сенсорлық ортаны ұйымдастыру жолдарын толық және жан-жақты зерттеуге бағытталған. Сенсорлық орта балалардың дамуындағы маңызды аспект болып табылады және оны тиімді ұйымдастыру үшін педагогикалық тәсілдер мен әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдай білу қажет. Осы тақырып бойынша толыққанды жұмыс жазу үшін әрбір бөлімді толықтыра отырып, мақаланы кеңейтуге болады.

Әдебиеттер

1. Айтмұхамбетова Г. Балалардың сенсорлық дамуындағы қазіргі тенденциялар. *Қазақстан педагогикасы журналы*, 2020.
2. Иванова Л. Сенсорлық дамытушы ойындар мен әдістер: теориясы мен практикасы. Мәскеу: Білім, 2018.
3. Жамалова С. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жүргізудің әдіс-тәсілдері. *Психология және педагогика журналы*, 2019.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТЕРІ (FUTURE SKILLS: SOFT &HARD SKILLS)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BURNOUT OF TRAINERS: ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS

Koshman A. M.
master's student;
scientific supervisor: Dean of the Faculty of Psychology and Pedagogy, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor **V. A. Beizerov,**
educational institution "Francisk Skorina Gomel State University"
(Gomel, Republic of Belarus)

Резюме

В статье рассматривается сущность профессионального выгорания тренеров, а именно его психолого-педагогическое составляющая, а также три уровня профессионального выгорания (личностный, поведенческий, эмоционально-регуляторный). Приводятся результаты исследования профессионального выгорания тренеров, которые показывают, что выгорание может привести к ухудшению качества работы и самого отношения к работе, проводимой работниками.

The specific nature of a number of activities, including that of a trainer, involves spending a significant amount of time interacting with other people. Often, such interactions are filled with emotions, most of which are clearly negative – frustration, anger, shame, fear or despair. Since the solution to a problem that has arisen in the process of interaction is not always obvious and easy to implement, the situation often becomes unpleasant. Under such circumstances, for a person constantly working with people, chronic stress and emotional exhaustion can lead to a special form of "stress diseases", a kind of "communication disease" – "personal burnout" or simply "burnout" [2, p. 72].

Research findings show that burnout can lead to a decline in the quality of work and the attitude towards work performed by employees, which in turn leads to staff turnover, an unhealthy atmosphere and a decrease in moral and ethical attitudes [4, p. 36]. Moreover, burnout, to varying degrees, is associated with numerous indicators of personal inability to do something, including such consequences as physical exhaustion, insomnia, the development of alcohol and drug habits, problems with marriage and family [1, p. 89].

Changes at the personal level include disturbances in the trainer's communication sphere, the emergence of communication blocks and the aggravation of psychological defense reactions. This means that in conflict situations the trainer's rigidity and inability to choose adequate psychological and pedagogical tactics of interaction with the trainees are manifested [3, p. 56]. Professional burnout provokes the trainer to use an arsenal of the most familiar behavioral patterns and influence strategies that often do not meet the requirements of the situation and do not lead to the solution of pedagogical problems in the training process. At the emotional-regulatory level, the main reasons determining the professional burnout of trainers are the escalation of indifference to the activity and detachment from pedagogical work.

The study involved 100 coaches of different genders, ages, sports and professional experience. For mathematical processing of the data, the entire contingent of those surveyed was divided into two samples that differed significantly in age and professional experience: the first group consisted of coaches with professional experience from 6 to 19 years; the second - with experience of 0-6 years.

Research has shown that at the first stages of entering professional activity, the burnout level of both groups of coaches is quite high. Then, as experience, knowledge, skills and abilities of professional activity are acquired (approximately by the age of 28), adaptation to the requirements of the profession and a decrease in the burnout level occur. After this period, the burnout level changes in a wave-like manner, depending on the age at which a person began a professional career as a coach. Thus, a later start of a coaching career leads to a decrease in the burnout level. However, with an

increase in professional experience and length of service, the growth of burnout rates among coaches again increases significantly, which, in our opinion, is associated with an increase in the number of responsibilities, stress factors, on the one hand, and with the depletion of the body's functional reserves, the inability to restore physical and mental strength in a timely manner and to a sufficient extent, on the other.

In each of the two groups of respondents that we identified, it was necessary to examine in detail the personal qualities that (according to the results of the correlation analysis) influence the level of burnout. For this purpose, the methods of statistical data analysis were supplemented by cluster analysis. In this regard, we paid special attention to those qualities that are interconnected with the following indicators:

– integral, reflecting the level of burnout;

– the component/components that are most represented in the current structure of the burnout phenomenon and, thus, influence their development at the previous stage of the formation of the burnout phenomenon;

– the component/components that to the greatest extent determine a further increase in the level of burnout and, thus, influence their development at the current stage of the formation of the burnout phenomenon.

This approach made it possible to establish the influence of which qualities determines the formation of the burnout phenomenon and, ultimately, to select a psychocorrectional program accordingly.

For the largest cluster, which included coaches with little experience, the correlation analysis revealed that the integral burnout indicator depends on the length of service in sports ($r = 0.56$; $p < 0.05$). In this regard, it can be assumed that, apparently, due to the minimal length of service of specialists in this cluster, the overall burnout level depends on the length of service in sports, and it is the experience acquired during active sports (and not coaching work itself) that determines their burnout level.

The results of the study give us grounds to assert that the level of burnout characteristic of the trainers included in the considered cluster affects their everyday condition, since the integral indicator of burnout is also associated with the level of internality (personal responsibility) in the area of health ($r = - 0.37$; $p < 0.01$), the level of internality in the area of family relations ($r = - 0.33$; $p < 0.1$), the type of behavior ($r = 0.33$; $p < 0.1$). Indicators of well-being, activity and mood are inversely proportional to the integral indicator of burnout ($r = - 0.69$; $p < 0.01$; $rA = - 0.50$; $p < 0.1$; $r_н = - 0.69$; $p < 0.01$, respectively).

The study also established that the most pronounced indicator in the actual structure of burnout of specialists in this cluster is the one that determines the further formation of the burnout phenomenon - emotional exhaustion, which is also associated with the level of neuroticism ($r = 0.60$; $p < 0.01$) and with the indicator reflecting the type of behavior ($r = 0.32$; $p < 0.1$), and the indicators of well-being, activity and mood are also inversely related to the level of emotional exhaustion ($rc = - 0.56$; $p < 0.05$; $rA = - 0.45$; $p < 0.1$; $r_н = - 0.46$; $p < 0.1$, respectively). Apparently, the specialists in this cluster are not in the process of transition from one stage of burnout to another, but within one of the stages.

In the process of analyzing the next largest cluster of trainers with a longer work experience, as a result of the established correlation dependence, it was revealed that the integral burnout indicator does not depend on their work experience. In addition, it is also not associated with any of the personal qualities we studied, except for the mood indicator, with which this relationship is inversely proportional ($r = - 0.68$; $p < 0.01$).

The most pronounced indicator in the current structure of burnout of specialists of this cluster is the decrease in personal achievements (personal self-esteem), which determines the further formation of the phenomenon of burnout. Apparently, the trainers of this cluster (as well as the previous one) are also not in the process of transition from one stage to another, but within one of the stages. It also turned out that the level of decrease in personal achievements (personal self-esteem) of specialists of this cluster, as well as the general level of burnout, is also not associated with any of the personal qualities we are considering.

The analysis of the revealed correlation dependencies between the burnout indicators shows that for the group of specialists with a sufficiently long experience of professional activity from cluster to cluster, as the burnout level increases, the number of connections with the indicators reflecting the formation of the burnout phases increases. In the group of trainers with minimal experience, on the contrary, the greatest number of correlation dependencies between the burnout indicators obtained by various methods was revealed in the cluster, which is characterized by the lowest burnout level. For such trainers, regardless of the burnout level they have formed, the leading component that determines the further formation of the burnout phenomenon is emotional exhaustion. For specialists who have been working for a long time and use all the complexes of determinant regulators in the process of activity, personal qualities play a significant role only in cases of pronounced burnout.

It was also found that for experienced trainers, the integral indicator does not depend on the length of service and is associated to a greater extent with the level of neuroticism ($r = -0.55$; $p < 0.01$), except for a small group of trainers, for whom the burnout indicator depends in direct proportion to the professional experience and age of specialists ($k = 0.34$; $p < 0.01$ and $r = 0.39$; $p < 0.05$, respectively).

These data allow us to say that the higher the level of manifestation of the indicated personal characteristics, the more the trainer has developed the phenomenon of burnout.

References

1.Babich, O. Prevention of professional burnout syndrome in teachers: diagnostics, trainings, exercises / O. Babich.– Volgograd: Publishing house "Uchitel", 2021. – 122 p.

2. Kovalets, I.V. Milkamanovich, V.K.Professional burnout syndrome and its prevention /I.V. Kovalets, V.K. Milkamanovich.– M., 2022 –239 pp.

3. Kucher, A.A. On the issue of professional burnout and ways to prevent it / A.A. Kucher // Issues of psychology of extreme situations. - 2013. - No. 1. - P. 55-60.

4. Nerush, T.G. Professional burnout as a destructive tendency of professional development of the individual: monograph / T.G. Nerush, Yu.P. Povarenkov. - Saratov, 2012. - 222 p.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕРДІҢ САПАЛЫ БІЛІМ АЛУЛАРЫНА ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ РӨЛІ

Б.М.Мажинов, PhD, қауымд.профессор
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті;
А.С.Каражигитова; Д.С.Имаш
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 7М01901-Арнайы педагогика ББББ магистранттары

Резюме.

Повышение особого внимания обеспечению доступа к высшему образованию для студентов с особыми образовательными потребностями требует системного подхода со стороны высших учебных заведений. В статье рассмотрены основные аспекты профессионального становления данной категории студентов, начиная с периода поступления в высшие учебные заведения до их профессиональной подготовки и трудоустройства.

Summary.

Increased attention to ensuring access to higher education for students with special educational needs requires a systematic approach from higher education institutions. The article examines the main aspects of professional development of this category of students, from the period of admission to higher education institutions to their professional training and employment.

Қазіргі жағдайда инклюзивті білім беруді дамыту мемлекеттік білім беру саясатының маңызды бағыты болып табылады. Ол азаматтардың барлық санаттары, соның ішінде даму мүмкіндіктері шектеулі жастар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған. Аталған үдерісте студенттерге білімге қол жеткізуге мүмкіндік беріп қана қоймай, олардың сәтті бейімделуіне, кәсіби қалыптасуына және одан әрі жұмысқа орналасуына жағдай

жасайтын жоғары оқу орындары маңызды рөл атқарады. Мүмкіндігі шектеулі жандар үшін жоғары білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету заңнамалық базаны жетілдіруді, қолдаудың арнайы бағдарламаларын енгізуді, оқытудың цифрлық және қашықтықтан оқыту технологияларын дамытуды, сондай-ақ қолжетімді кедергісіз орта құруды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Осы жағдайлар болған кезде де студенттердің әлеуметтік және психологиялық бейімделуі, негізгі міндеттердің бірі болып қала береді, олардың академиялық үлгерімін, оқуға деген ынтасын және кейіннен кәсіби іске асырылуын анықтайды.

Жоғары білім мүмкіндігі шектеулі жастар үшін жаңа мансаптық перспективалар ашып қана қоймай, олардың әлеуметтік интеграциясына, тұрақты кәсіби және жеке құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Осыған байланысты оқудың барлық кезеңдерінде: оқуға түсуден бастап жұмысқа орналасуға дейін студенттерді кешенді қолдау маңызды рөл атқарады. Бұл ЖОО-лардың жұмыс берушілермен, қоғамдық ұйымдармен және мемлекеттік құрылымдармен белсенді өзара іс-қимылын талап етеді. Мақала жоғары оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың табысты кәсіби қалыптасуы үшін қажетті жағдайларды талдауға арналған. Қолжетімді білім беру кеңістігін ұйымдастыру, студенттерді бейімдеу, олардың кәсіби дағдыларын қалыптастыру және еңбек нарығында сұранысқа ие білікті мамандарды даярлауға ықпал ететін қолдау тетіктері мәселелері қаралады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар үшін жоғары білімнің қолжетімділігі инклюзивті білім беру саясатының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың жоғары білім алу мүмкіндігі бірдей болуы үшін университеттерде кедергісіз архитектуралық және цифрлық орта құру қажет. Оқу корпустары мен жатақханаларды арнайы пандустармен, лифттермен, тұтқалармен, тактильді көрсеткіштермен және брайль шрифті бар ақпараттық таблолармен жарақтандыру ғана емес, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі студенттерге ыңғайлы форматта оқуға мүмкіндік беретін цифрлық технологияларды енгізу де маңызды. Мысалы, онлайн курстар, оқу материалдарының аудио нұсқалары, дәріс субтитрлері, көру және есту қабілеті нашар адамдарға арналған дауыстық басқару бағдарламалары. Тірек-қимыл аппараты қатты бұзылған студенттерге арналған арнайы мобильді қосымшалар мен жеке көмекшілерді қоса алғанда, университет инфрақұрылымы бойынша навигацияға көмек көрсету жүйесі қажет [1].

Материалдық-техникалық жарақтандырудан басқа, мүмкіндігі шектеулі жастардың жоғары оқу орындарына түсуіне ықпал ететін ерекше білім беру жағдайларын әзірлеу маңызды рөл атқарады. Бұған мүмкіндігі шектеулі талапкерлерге арналған мақсатты квоталар, бейімделген форматта түсу емтихандарын өткізу, жеке білім беру траекторияларын әзірлеу және оқу ақысын төлеу үшін жеңілдікті жағдайларды қамтамасыз ету кіруі мүмкін. Мемлекеттік қолдау, соның ішінде гранттар, стипендиялар және әлеуметтік көмек көрсету мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін қаржылық кедергілерді азайтуға мүмкіндік береді. Әсіресе білім берудің жоғары құны мен медициналық көмекке, көлікке және техникалық оңалту құралдарына қосымша шығындар жағдайында маңызды. Шаралардың барлығы мүмкіндігі шектеулі білім алушылар үшін тең жағдай жасауға және оларға ЖОО-ға түсуге ғана емес, сонымен қатар сұранысқа ие мамандық алып, оқуды сәтті аяқтауға мүмкіндік беруге бағытталған [2].

Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды жоғары оқу орнына бейімдеу-бұл физикалық, академиялық, әлеуметтік және психологиялық компоненттерді қамтитын күрделі процесс. Бірінші кезекте, табысты интеграция оқу аудиторияларына, кітапханаларға, зертханаларға және жатақханаларға еркін қол жеткізуді қамтамасыз ететін кедергісіз орта құруды талап етеді.

Физикалық жағдайлардан басқа, бейімделуде психологиялық қолдау маңызды рөл атқарады. Мүмкіндігі шектеулі көптеген студенттер әлеуметтік қиындықтарға, оқшаулану сезіміне және өз қабілеттеріне деген сенімсіздікке тап болады. Осыған байланысты жоғары оқу орындары тәлімгерлік бағдарламаларын енгізуі тиіс, онда жоғары курс студенттері жаңадан бастаушыларға жаңа ортаға бейімделуге, сондай-ақ психологтар, тьюторлар және әлеуметтік педагогтар тарапынан қолдау жүйесін дамытуға көмектеседі. Жеке тұлғаны

дамыту бойынша топтық тренингтер өткізу, студенттік қауымдастықтар мен инклюзивті клубтар құру мүмкіндігі шектеулі студенттер өздерін университет қауымдастығының толыққанды қатысушылары ретінде сезінетін жайлы әлеуметтік атмосфераны қалыптастыруға ықпал етеді. Оқытушылар оқыту әдістемесін бейімдей отырып, мұндай студенттердің білім беру процесінің ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеру үшін инклюзивті оқыту бойынша арнайы курстардан өтулері керек [3].

Жеке білім беру бағдарламаларын, арнайы әдістемелік ұсыныстарды және емтихандар мен сынақтарды тапсырудың балама әдістерін қамтитын академиялық бейімделу де маңызды аспект болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін білім алып қана қоймай, оларды көмекші технологиялар мен мамандандырылған оқу материалдарын пайдалану мүмкіндігімен ыңғайлы қарқынмен игеру маңызды. Ғылыми қызметке біріктіру, ғылыми жобалар мен өндірістік тәжірибелерге қатысу олардың кәсіби қалыптасуында да маңызды рөл атқарады. Университеттер қажет болған жағдайда жеке ассистенттерді, арнайы техникалық құралдарды пайдалануды және оқу тапсырмалары бойынша есептіліктің жеке нысандарын қамтамасыз ете отырып, осындай мүмкіндіктерге тең қол жеткізу үшін жағдай жасауы тиіс. Нәтижесінде сауатты бейімделу жүйесі мүмкіндігі шектеулі студенттерге оқудан сәтті өтіп қана қоймай, еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, кәсіби дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Мүмкіндігі шектеулі студенттер арасында жоғары білікті мамандарды даярлау үшін жағдай жасау білім беру бағдарламаларын бейімдеуді, практикалық дағдыларды дамытуды және кәсіби өсу үшін тең мүмкіндіктер жасауды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Негізгі элементтердің бірі-әр студенттің ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беретін оқу процесін даралау. Икемді оқу жоспарлары, арнайы әдістемелік нұсқаулар, көмекші технологияларды пайдалану және білімді бақылаудың жекелендірілген тәсілдері кіруі мүмкін. Мультимедиялық материалдар және тәжірибеге бағытталған оқыту сияқты инклюзивті оқыту әдістерін енгізу де маңызды. Университеттер есту, көру немесе тірек-қимыл аппараты бұзылған студенттерге арналған техникамен жабдықталған бейімделген оқулықтарды, онлайн кітапханаларды және арнайы зертханаларды қоса алғанда, білім беру ресурстарына тең қолжетімділікті қамтамасыз етуі керек [4].

Бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау үшін студенттердің экономиканың нақты секторымен белсенді өзара іс-қимылын ұйымдастыру қажет. Бұған оларды ғылыми-зерттеу қызметіне, кәсіпорындардағы тәжірибеге, тағылымдамадан өтуге және жобалық жұмысқа қосу арқылы қол жеткізіледі. Студенттерге теориялық білім ғана емес, сонымен қатар нақты өндіріс немесе басқару жағдайында практикалық тәжірибе алуға мүмкіндік беретін жоғары оқу орындарының бизнес-қоғамдастықпен ынтымақтастығы маңызды бағыт болып табылады. Қазіргі әлемде қашықтық және цифрлық кәсіптер ерекше сұранысқа ие. Әртүрлі бағыттарды дамытуы арқылы мүмкіндігі шектеулі студенттер өздерінің әлеуетін физикалық шектеусіз жүзеге асыра алады. Тәлімгерлік тиімді тәжірибе болып табылады, мұнда табысты түлектер немесе сала мамандары студенттерге кәсіби ортаға бейімделуге, тәжірибелерімен бөлісуге және жұмысқа орналасу кезеңінде еріп жүруге көмектеседі.

Білім беруден еңбек қызметіне көшу кезеңінде мүмкіндігі шектеулі түлектерді қолдау жүйесін құру да маңызды рөл атқарады. Көптеген жас мамандар жұмыс іздеуде жұмыс берушілердің біржақтылығына немесе жұмыс орындарының жарамсыздығына байланысты кедергілерге тап болады. Осы проблемаларды шешу үшін ЖОО-лар жұмыспен қамту орталықтарымен, мемлекеттік және жеке ұйымдармен белсенді ынтымақтасуға, сондай-ақ инклюзивті жұмысқа орналастыру бағдарламаларын әзірлеуге тиіс. Мансаптық іс-шараларды, бос орындар жәрмеңкелерін, кәсіптік және әлеуметтік дағдылар бойынша тренингтерді өткізу мүмкіндігі шектеулі студенттерге еңбек нарығына сенімді түрде шығуға көмектеседі. Университеттер студенттердің өз ісін құру немесе фрилансингті дамыту бастамаларын қолдайтын өздерінің бизнес-инкубаторлары мен акселерациялық бағдарламаларын құра алады. Мүмкіндігі шектеулі жастар арасында жоғары білікті мамандарды даярлауға жүйелі көзқарас олардың табысты кәсіби іске асырылуына ықпал етіп қана қоймай, олардың қоғамның экономикалық және әлеуметтік өміріне интеграциялануын қамтамасыз етеді [5].

Негізгі қиындықтар	Ұсыныстар
Ақпараттық материалдардың мүмкіндігі шектеулі талапкерлерге жасалмауы; қабылдау емтихандарының бейімделмеуі; ҰБТ тапсыру кезінде қосымша көмектердің болмауы	Мамандықтар туралы ақпараттардың қолжетімді болуы; ҰБТ емтихандарын бейімдеу; талапкерлерге қосымша көмектер көрсету; психологиялық қолдау қызметтерін енгізу
Кәсіби бағдар беру жұмыстарын ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп бітірушілері үшін ұйымдастырудың нашарлығы	Мектеп пен университет арасындағы байланысты күшейту; дайындық курстарын ұйымдастыру
Оқытушыларда уақыттың жетіспеушілігі; әдістемелік материалдардың жоқтығы; біліктіліктің төмендігі	Біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру, арнайы әдістемелік материалдарды әзірлеу
Инфрақұрылымның жартылай қолжетімділігі, психологиялық қолдау қызметтерінің жетіспеуі, Ағымдағы емтихан тапсыру кезінде ерекшеліктердің ескерілмеуі	Психологиялық қолдауды күшейту, инфрақұрылымды жетілдіру, оқу материалдарын бейімдеу

Мүмкіндігі шектеулі студенттерді жоғары оқу орындарында оқытудың барлық кезеңдерінде қолдау олардың академиялық жетістіктерін, кәсіби қалыптасуын және кейіннен қоғамға кірігуін анықтайтын маңызды фактор болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі студенттерді қолдау оқу процесі аяқталғаннан кейін аяқталмауы керек. Мүмкіндігі шектеулі студенттерді оқытудың барлық кезеңдерінде және одан кейінгі кәсіби қызметте қолдау академиялық, әлеуметтік, психологиялық және мансаптық аспектілерді қамтитын жан-жақты болуы керек, бұл оларға білім беру процесін сәтті аяқтап қана қоймай, өздерін кәсіп пен қоғамда жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Мүмкіндігі шектеулі жастар үшін жоғары білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету ыңғайлы оқу ортасын, бейімделген білім беру бағдарламаларын және қолдаудың тиімді тетіктерін құруды талап ететін маңызды міндет болып табылады. Жоғары оқу орындары оқуға түсу үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуі, табысты бейімделу үшін жағдай жасауы және мүмкіндігі шектеулі студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етуі тиіс. Процесте кедергісіз орта, цифрлық технологиялар, тәлімгерлік және психологиялық қолдау маңызды рөл атқарады. Мүмкіндігі шектеулі студенттердің табысты кәсіби қалыптасуы диплом алумен шектелмейді. Тағылымдамадан өтуді, жұмыс берушілермен өзара әрекеттесуді және жұмыс іздеуде қолдауды қоса алғанда, оларды одан әрі жұмысқа орналастыру үшін жағдай жасау маңызды. Академиялық, әлеуметтік және мансаптық қолдауды қамтитын кешенді тәсіл мүмкіндігі шектеулі жастарға өз әлеуетін іске асыруға, сұранысқа ие мамандар болуға және қоғамға толыққанды пайдасын тигізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Саитгалиева, Г. Р. Организационные условия обучения студентов с инвалидностью в педагогических вузах / Г. Р. Саитгалиева // Вестник практической психологии образования.-2023. -Т. 20, № 1. -С. 78–87.

2. Смирнова, Т. В. Инклюзивное образование в технических вузах России / Т. В. Смирнова // Мир науки. Педагогика и психология.-2022. -Т. 10, № 2. -С. 1-13.

3. Петрова, М. А. Инклюзия в вузах: как это работает на практике? / М. А. Петрова // Университетская книга. -2019. -№ 3. -С. 12-17.

4. Иванова, Т. С. Доступность высшего образования для лиц с ограниченными возможностями здоровья / Т. С. Иванова // Концепт.-2016. -Т. 19. -С. 1-5.

5. Ткач, С. М., Черевко, Т. В., Громилина, С. Е. Профессиональное самоопределение молодежи в пространстве современного социокультурного развития: монография. -Хабаровск: ТОГУ, 2019. -180 с.

ӘӨЖ: 616. 896:

АУТИЗМ СПЕКТРІ МЕН СЕНСОМОТОРЛЫ АЛАЛИЯ ТІЛ КЕМШІЛІГІН ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ

Арнайы педагогика, 4 курс **Тукешева Ж., Хамза.А.**
Ғылыми жетекші: PhD доктор., **Балтымова М.Р.**
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Резюме:

В этой статье рассказывается о дифференциальной диагностике языковых нарушений аутистического спектра и сенсомоторной алалии. В настоящее время все чаще возникают проблемы, связанные с недостатками в речевом развитии детей. Сенсомоторная алалия будет рассказана о путях дифференциальной диагностики этих двух расстройств на основе взаимного сходства и особенностей между языковым недостатком и симптомами аутистического спектра. Рассматривается, способствуют ли выявленные показатели в результате дифференциальной диагностики правильному построению стратегий коррекции нарушений в будущем. Об организации учебного процесса детей с особыми образовательными потребностями, предоставлении им индивидуальных программ

Summary:

this article discusses the differential diagnosis of autism spectrum and sensorimotor alalia language defect. Currently, there are more and more problems associated with deficiencies in the development of children's speech. Based on the similarities and differences between sensorimotor alalia and the symptoms of the autism spectrum, the ways of differential diagnosis of these two disorders are described. It is considered that the identified indicators as a result of differential diagnosis contribute to the correct formulation of strategies for correcting the disorder in the future. It is reported on the organization of the educational process of children with special educational needs, providing them with individual programs

Сенсомоторлы алалия тіл кемшілігі - ауызша сөйлеудің айтарлықтай қиындықпен немесе мүлде болмауымен сипатталатын ауыр бұзылыс түрі. Бұл бұзылыстың себебі- ми құрылымдарының сөйлеуді қабылдау және қайта шығаруы үшін жауапты ми аймақтарының зақымдануы (Брока және Вернике). Сенсомоторлы алалия сөйлеуді түсіну және қайта шығару үшін жауапты ми аймақтарының зақымдануы нәтижесінде дамиды. Несмотря на всеобщее согласие с тем, что слуховое восприятие и речедвигательная способность являются основными каналами развития у детей речи, проблема их грубых нарушений в виде слуховых агнозий и артикуляционных апраксий до сих пор не занимает центрального места в исследованиях, посвященных детям с алалией неговорящим детям, по определению Р. Е. Левиной [1; 98]. Яғни, зақымдаушы факторлар баланың даму кезеңдерінде әртүрлі уақытта әсер етуі мүмкін: Іштегі кезеңде әйелде инфекциялық аурулардың болуы, түсік тастаудың қаупі, көп су немесе аз судың болуы, кіндікке оралу, зиянды әдеттер, дәрі-дәрмектерді қабылдау, қосымша аурулар, авитаминоздар - осының бәрі баланың миына зиян келтіруі мүмкін. Туу кезінде, босану кезінде жарақаттар, гипоксия (ми оттегінің жетіспеушілігі) жоғары қауіпті болып табылады. Туылғаннан кейін және баланың алғашқы жылдарында ми жарақаттары, энцефалиттер мен менингиттер, ауыр қосымша аурулар нәтижесінде ми зақымдануы орын алуы мүмкін. В. К. Орфинской [1; 27] были описаны алалии, обусловленные недоразвитием одного из анализаторов-слухоречевого или речедвигательного. Они были включены в ее классификацию нарушений речи в качестве вариантов сенсорной и моторной алалии. Ғалымдардың анықтауы бойынша, моторлы алалияда айтылымда қиындықтар болса, сенсорлы алалияда - сөйлеуді түсіну мен оны талдау қиындықтары болады, сенсомоторлы алалияда екеуі де әсер етеді. Системные нарушения развития экспрессивной и экспрессивно-импрессивной речи по типу афазии развития (моторные и сенсомоторные алалии) представлены в МКБ-10 в рубриках нарушения психологического/психического развития-соответственно F80.1 и F80.2 [2; 48]. Автордың ойын толығырақ қарастырсақ: Экспрессивті сөйлеудің бұзылуы дыбыстарды қайталауға қабілетсіздік болып табылады. Осы кезде есту қабілеті бұзылмаған, артикуляция мүшелерінің патологиясы да жоқ болуы мүмкін. Әңгімеде ол дыбыстарды қайталау, ым-ишаралар қолданады. Дыбыстарды

ауыстырады немесе жіберіп қояды, сөздерді бақылаусыз қайталап айта айтады, бірақ сұраған кезде сөздерді мақсатты түрде қайталауға қабілетсіз. Негізінен зат есімдерді сонымен қатар атауларды қолданады. Импрессивті сөйлеудің бұзылуы баланың сөйлеген сөздерді түсінбеуі. Бұл баланың дыбыстарды, сөздерді жақсы еститініне қарамастан, оларды талдай алмайды және адекватты жауап беруге қабілетсіз болып табылады. Кейбір жағдайларда өз атына да реакция болмайды. Бұл жағдайда бала сөздерді, буындарды бейсаналы түрде қайталайды, бірақ ересектер сұраған кезде қайталай алмайды. Бейтаныс ортада сенсомоторлы алалия айқынырақ көрінеді. Мысалы, егер үйде бала анасының сөздеріне жауап берсе немесе сәйкес әрекет жасаса, басқа жерде ол ештеңені түсінбейді және ешқандай реакция білдірмейді. Сөздік қоры шектеулі. Грамматиканың, жазбаша тілдің, оқу дағдыларының бұзылуы байқалады. Сөйлеуді қабылдаудың қиындығына байланысты олар мектеп материалын меңгеруде қиындықтарға тап болады. Бұл балалар импульсивті, эмоционалды күйі тұрақсыз. Сондықтан олар басқа адамдармен қарым-қатынас жасай алмайды. Әдетте олар ұжымнан бөлектеніп жүреді. Уақыт өте келе бұл психологиялық проблемаларға әкеледі. Сенсомоторлы алалия тіл бұзылысын және аутизм спектрін невролог, логопед, психолог және педиатр қатысуымен жүргізілетін тексеру нәтижесінде диагностика жасалады. Қажет болған жағдайда басқа мамандардың кеңесі тағайындалады. Диагностиканың мақсаты – бұзылыстың нақты себебін анықтау, сөйлеу бұзылыстарымен қатар жүретін басқа денсаулық мәселелерін болдырмау. По данным И. А. Скворцова [3; 129] отмечаются незрелость нейронов во фронтальной коре, расширение желудочковой системы. Также на ЭЭГ регистрируются изменения в частотных характеристиках электрической активности мозга, преобладание десинхронизация основного ритма усиление медленноволновых ритмов. Яғни, екі бұзылысты нақтылау және мидың зақымдалған белгілерін анықтау, көлемді түзілімдер мен тамырлық мәселелерді болдырмау үшін бала электроэнцефалографияға, тамырлар доплерографиясына, МРТ немесе КТ жасайды. Түзету медициналық, логопедиялық және психологиялық көмекті қамтиды. Медициналық терапияның құрамына ми метаболизмін ынталандыратын, нейрондар арасындағы байланыстарды қалпына келтіретін дәрілік заттарды тағайындау кіреді. Ноотроптар, поливитаминдер және басқа да топтағы препараттар қажет болған жағдайда қолданылуы мүмкін. Курсқа физиотерапиялық әдістер (лазеротерапия, иглорефлексотерапия, электрофонофорез, электростимуляция, магнитотерапия), массаж кіреді. Түзету жолдары: Медикаментозды емдеу жұмыстары, психологпен жұмыс: когнитивті функцияларды дамыту, дефектологиялық сабақтар: АФК және ЛФК мамандарының жұмыстары, логопедиялық сабақтар: логомассаж, дыбыстық тренажерлар бойынша жүргізіледі. Дифференциалді диагностика кезінде аутистік спектр белгілі бір қиындықтарды туындатады, себебі бұл бұзылыс басқа бұзылыстармен көп ұқсас келеді. Аутистік спектрді невропатиядан, алалиядан, ақыл-ой кемістігінен, ми зақымдануынан туындайтын психикалық даму бұзылыстарынан, саңыраулықтан, балалар церебральды параличінен ажырату қажет. Алайда, орталық жүйке жүйесінің зақымдануы бар балаларда аутизм болмайды. Олар керісінше, талапшылдық пен қыңырлық көрсетеді. Мұндай балаларда есте сақтау қабілеті нашар, психикалық шаршағыштық байқалады. На фоне измененного развития речевых навыков наблюдаются эхолалии, речевые стереотипии и неологизмы [2; 48]. Орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы бар балалардың сөзінде неологизмдер, интонацияның манерленуі, эхолалия құбылыстары болатынына көзіміз жетті. Келесі диагностикалық тапсырмалар: дыбысқа реакция, дыбыссыз дауыстарды ажырату, өз атына реакция, ономатопеялық сөздерді ажырату, қарапайым ауызша нұсқауларды орындау, артикуляциялық аппараттың бұлшықет жағдайы, сөздерді қайталау, тақырыптың жалпыланған бейнесі туралы түсінік, заттарды атау, Сеген тақтасы, Пирамида. Бұл тапсырмалар бізге дифференциалды диагностиканы жүргізуге көмектесетін әдістер болып табылады. Дұрыс таңдалған әдістер мен уақытында жүргізілген түзету жұмыстары бізге сенсомоторлы алалия тіл бұзылысы мен аутистік спектрді бір бірінен ажыратуға оңай әрі тиімді болады. Ресей білім академиясының мәліметтері бойынша уақытылы түзету жұмыстарын жүргізе отырып, аутист балалардың 60% жаппай жалпы білім беретін мектеп бағдарламасы бойынша, 30% ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған мектеп бағдарламасы бойынша, 10% отбасы жағдайларына бейімделуге мүмкіндік алады [4; 178]. Сол үшін де аутистік спектрі бар балалардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар және оларды

әлеуметтендіру мүмкіндіктерінің көп екені байқалады. Бағдарламаны ұйымдастыру «Сөйлеу және коммуникацияны дамыту» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 19-бабы 1 тармағына сәйкес әзірленген. Бағдарлама мақсаты: білім алушыларда нақты өмірлік жағдайларға қажетті қолжетімді (вербальды емес және вербалды) қарым-қатынас құралдарын, графомоторлы және жазбаша сөйлеудің қарапайым дағдыларын қалыптастыру [5; 1]. Осы заңнамаға сәйкес әзірленген бағдаралама бойынша жылдық жоспар дайындап, нақты түзету жұмыстары ұйымдастырылатынын көре аламыз. Бұл бағдарламаны жасай отырып үздіксіз білім беру нәтижесінде баланың вербальды қарым - қатынас жасай отырып, өз өзіне қызмет көрсету деңгейін арттырып, әлеументтіре аламыз. Сонымен қатар бағдарламаның «Сөйлеу тілінің даму кемшіліктерін түзету» оқу пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы бар. Бұл бағдарламаның мақсаты - білім алушылардың жеке ерекшеліктерін және танымдық қабілеттерін ескере отырып, табысты деңгейде әлеуметтену үшін сөйлеу дағдыларын жетілдіру арқылы коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. «Сөйлеу тілінің даму кемшіліктерін түзету» оқу пәнінің Яғни бағдарлама мазмұнына сай білім беруші бір жылдық жұмыс жоспарын жасап, сөйлеу тілінің даму кемшіліктерін түзетудің жеке бағдарламасы ұйымдастырылатынын көре аламыз.

Қорытындылай келе, ең алдымен сөйлемейтін баланы диагностикалаған маман барлық белгілерді ескеруі тиіс, ал егер дифференциалды диагностика бойынша білімдер жеткіліксіз болса, өз білімін арттыруы керек. Түзету жұмыстарын жоспарлау және жүргізу кезінде, аутистік спектрі бар баламен жұмыс Л.Г. Нуриеваның әдістемесі [6] бойынша жүргізіледі, бұл әдіс тілдің коммуникативті функциясын қалыптастыруға бағытталған. Ал сенсомоторлы алалия тіл кемшілігі бар балаға Т.Н. Новикова-Иванцова [8], Л.П. Голубеваның әдістемелері [7] бойынша жұмыс жүргізіледі, бұл әдістер артикуляциялық аппаратты ауыстыруды, оның сезімдерін және сөйлеу дыбыстарын тануды дамытуға бағытталған. Бұзылысты жоюға қанша уақыт қажет екендігін нақты болжау мүмкін емес: бұл тек мамандардың дұрыс таңдалған жұмыс әдістемесіне ғана емес, баланың өзіне және оның отбасын қолданған күш-жігеріне де байланыстырылған кешенді жұмысты қажет етеді. Баланың сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған түзету жұмыстарын жүргізу кезінде ең бастысы – тұрақтылық пен жүйелілік қажет. Логопедиялық сабақтар, когнитивтік және эмоционалдық даму жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу балада нақты оң нәтижелер береді. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арнайы дайындықпен және дербес білім беру бағдарламаларын ұсыну арқылы оларды оқу және қоғаммен байланысуға бағыттайтын жағдайлар жасау қажет. Бұл бағдарламалар балалардың сөйлеу тілін дамытуға, олардың коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруге бағытталған және әрбір баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес жоспарлануы тиіс. Тек мұқият әрі кәсіби түрде ұйымдастырылған жұмыс қана оң нәтижеге қол жеткізеді, сондықтан мамандар мен отбасы арасындағы тығыз ынтымақтастық өте маңызды.

Әдебиеттер

1. problemy-differentsialnoy-diagnostiki-grubyh-narusheniy-rechi-u-detey-s-alaliey.
2. file:///C:/Users/User/Downloads/detskiy-autizm-i-sistemnye-narusheniya-rechi-osobennosti-i-printsipy-differentsialnoy-diagnostiki.pdf
3. Скворцов И. А. Развитие нервной системы у детей в норме и патологии. М.: МЕДпресс-информ, 2003. 367 с.
4. Лиходедова Л.Н. Инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасы («Білім» мамандықтары тобына арналған оқу құралы). -Қарағанды: «Medet Group » ЖШС, 2020. -194 б.
5. https://special-edu.kz/
6. Нуриева Л.Г. Развитие речи аутичных детей. - М. 2006.
7. Голубева Л.П. Из опыта работы с неговорящими детьми. - М.: Учпедгиз, 1952.
8. Новикова-Иванцова Т.Н. Ритмы. Слоги. - М. 2002.

ӘОЖ 376

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Тұрмаханова С.Ә. п.ғ.к., аға оқытушы
Аширбаева А.Б. п.ғ.магистрі, оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Резюме

В статье анализируются педагогические и психологические особенности детей с особыми образовательными потребностями, а также исследуются специфические методы воспитания детей, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах.

Summapy

The article analyzes the pedagogical and psychological features of children with special educational needs and explores the specific aspects of upbringing for children facing challenging life circumstances.

Қазіргі кезеңде Қазақстанда әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан аз қамтамасыз етілген отбасылардың санының өсуіне байланысты педагогика мен психология саласында «тұрмыстық қиындықтардағы балалар» термині жиі қолданылуда. Соңғы жылдары осындай балаларға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету мәселесі маңызды мәселелердің біріне айналды. [1]. Бұл құбылыстың негізгі себептерінің қатарында өскелең ұрпақтың қалыптасуына тікелей ықпал ететін отбасы институтының, білім беру жүйесінің, бос уақытты тиімді ұйымдастыру мен денсаулық сақтау саласының дамуына кедергі келтірген соңғы онжылдықтағы әлеуметтік-экономикалық дағдарыстың әсерлері маңызды фактор болып табылады. «Тұрмыстық қиындықтардағы балалар» ұғымы көптеген әлеуметтік және педагогикалық аспектілерді қамтитын күрделі категория болып табылады. Мұндай балалар қатарына әлеуметтік тұрғыдан қорғалмаған, материалдық жағдайы төмен отбасылардан шыққан, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, мүгедектігі бар балалар немесе дамуында ауытқушылықтары бар, түрлі оқыс оқиғаларға ұшыраған, зорлық-зомбылық көрген, сондай-ақ осы жағдайлардың салдарынан қалыпты өмір сүру мүмкіндігі бұзылып, оларды өздігінен немесе отбасылық қолдаусыз еңсере алмайтын балалар жатады. Аталған санаттағы балаларға қатысты «өмірлік қиын жағдайдағы балалар» ұғымын жан-жақты ашып көрсету, сондай-ақ олардың әлеуметтік-педагогикалық сипаттамасын ғылыми негізде саралау аса маңызды болып табылады.

Бала – әрбір жас кезеңіне сәйкес морфологиялық, физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерімен сипатталатын, үнемі өсіп, дамып отыратын тұлға. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санатына төмендегі топтар жатады:

– дамуында түрлі ауытқушылықтары бар;

– мигранттар, оралмандар, босқындар және азшылық этностардың отбасыларынан шыққан балалар;

– әлеуметтік ортаға бейімделуде қиындықтарға кездескен балалар, соның ішінде жетімдер, девиантты мінез-құлықты балалар, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан қиын жағдайдағы отбасылардан шыққан балалар. [1].

1- кесте.

Өмірлік қиындықтар

Өмірлік қиындықтар:	
	жетімдік;
	ата-ананың қамқорлығынсыз қалу;
	кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы, оның ішінде девианттық мінез-құлық;
	кәмелетке толмағандардың ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарында болуы;
	үш жасқа дейінгі балалардың туғаннан бастапқы психофизикалық дамуы мүмкіндіктерінің шектелуі;
	дене және (немесе) ақыл-ой мүмкіндіктеріне байланысты организм функцияларыныңтұрақты бұзылуы;
	әлеуметтік мәні бар аурулардың және айналасындағыларға қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуі;
	әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соқтырған қатыгездік;
	баспанасыздық (белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар);
	бас бостандығынан айыру орындарынан босау [1].

Қазақстан Республикасында балаларға қатысты жүргізілетін мемлекеттік саясат өзекті міндеттердің бірі ретінде бала, ана және отбасы институтын жан-жақты әрі кепілді түрде қорғауды көздейді. Әлеуметтік салада кезең-кезеңімен жүзеге асырылып жатқан мемлекеттік саясаттың нәтижесінде еліміздегі демографиялық үрдістерде оң өзгерістер байқала бастағаны аңғарылады.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамаларына сәйкес, балалар бірқатар әлеуметтік қолдауларға, соның ішінде тегін медициналық қызмет түрлерін алуға құқылы. Сондай-ақ психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация қорытындысы негізінде дене немесе психикалық дамуында ауытқушылықтар анықталған жағдайда, олардың көріну дәрежесіне қарамастан, бала алғаш рет тіркелгеннен кейін олар тегін ППТК (психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету) көмектерін алуға құқылы болады[1].

Қиын әлеуметтік жағдайға ұшыраған балалар тегін психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету қызметтерін алу құқығына ие болып табылады. Бұл жағдай олардың әлеуметтік мобильділігінің шектеулілігімен, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас орнатудағы қиындықтарымен, табиғатпен өзара әрекеттестік мүмкіндігінің, сондай-ақ мәдени құндылықтарға қолжетімділіктің шектелуімен сипатталады. Қазіргі таңда мектептерде білім беру үдерісіне басымдық беріліп, әлеуметтендіру функциясы екінші орынға ығысуда. Соның салдарынан мектеп оқушыларды қоғамға толыққанды енуде қажетті әлеуметтік дағдылармен жеткілікті түрде қамтамасыз ете алмай отыр.

Мектеп қызметінің мұндай шектеулілігі көптеген оқушылардың жеке қабілеттерін толық ашуға мүмкіндік бермей, білім беру мекемесіне деген жағымсыз көзқарастың қалыптасуына ықпал етеді. Баланың өмірінде туындайтын қиындықтардың себептерінің бірі – білім сапасының төмен деңгейі болуы мүмкін, бұл озат және нашар оқитын оқушылар арасындағы үлгерімдегі айырмашылықтың артуына алып келеді.

Аталған мәселелер кешені барлық балалар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған қоғам мен мемлекеттің ұстанымдары мен саясаты елдің үйлесімді іс-әрекетін талап етеді. Сонымен қатар балаларды әлеуметтендіру мәселесінде қоғам мен мемлекеттің дамуында ауытқушылықтары бар тұлғаларға деген көзқарас маңызды орын алады. Бұл көзқарас әртүрлі бағыттарда байқалады, атап айтқанда, арнайы білім беру мен оқыту жүйесін құруда, сондай-ақ

денсаулық сақтау қызметтерінің қолжетімділігін қамтамасыз етуде қызметтерін ұйымдастыруда және басқа да әлеуметтік қолдау механизмдерін енгізуде [1].

Бала құқықтарының декларациясында баланың дене, психикалық немесе әлеуметтік даму ерекшеліктеріне байланысты оның ерекше жағдайына сәйкес арнайы білім беру және күтім көрсету қажеттілігі ерекше атап көрсетілген. Ал Бала құқықтары туралы конвенцияда қатысушы мемлекеттердің зерде бұзылысы немесе денсаулығына байланысты мүмкіндігі шектеулі балалардың қадір-қасиетін құрметтеу міндеті белгіленген қасиетін сақтау, өзін-өзі бағалауын арттыру және оны қоғам өміріне белсенді қатысуға ынталандыру арқылы толыққанды әрі лайықты өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету міндеттемесін мойындайтыны көрсетілген.

Мемлекеттік деңгейде тұрмыстық қиындықтарға ұшыраған балаларды қолдауға арналған арнайы бағдарламалар іске асырылуда және тұрақты түрде қабылданып, іске асырылып жатқанына қарамастан, бұл мәселені шешуде тек мемлекеттік құрылымдардың күші жеткіліксіз. Мұндай балалардың өмір сүруі мен дамуына қолайлы орта қалыптастыру көпаспектілігімен, күрделілігімен және ауқымдылығымен ерекшеленеді, сондықтан бұл процеске баланың айналасындағы барлық әлеуметтік орта өкілдерінің белсенді қатысуы аса маңызды.

Жаңартылған білім беру мазмұнын енгізу шеңберінде мүмкіндігі шектеулі балалардың оқу жетістіктерін бағалауда критериалды бағалау жүйесі қолданылып келеді, бұл олардың оқу нәтижелерін объективті әрі әділ түрде саралауға мүмкіндік береді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау кезінде олардың көрсеткіштері Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына (МЖБС) сәйкес анықталады және білім меңгеру деңгейіне қойылатын талаптарға сүйену қажет. Алайда кейбір оқушылар үшін білім беру бағдарламасын толық меңгеру анағұрлым ұзақ уақытты талап етеді. Соның нәтижесінде олар белгілі бір кезеңнен кейін қалыпты даму көрсеткіштері бар оқушылардың бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейіне сай нәтижелерге қол жеткізе алады [1].

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалардың жеке тұлға ретінде қалыптасуы үшін қолайлы жағдай жасау аса маңызды. Сонымен қатар оқу-тәрбие процесінің кезең-кезеңімен даму ерекшеліктеріне үнемі назар аудару қажет.

Мұндай балаларды кешенді зерттеу барысында олардың жүйке жүйесінің қызметі, психикалық дамуы, дағдылары мен білім деңгейі толыққанды ескерілуі тиіс. Психологиялық зерттеу көбіне медициналық көрсеткіштермен қатар жүргізіліп, баланың даму деңгейін жан-жақты түсіндіруге мүмкіндік береді. Бұл үдеріс түрлі сала мамандарының бірлескен жұмысы нәтижесінде психикалық даму бұзылыстарын нақты анықтауға және болашақтағы даму бағытын белгілеуге жол ашады.

Осыған байланысты психологиялық-педагогикалық зерттеулер жүргізу барысында бірқатар ғылыми-теориялық қағидалар басшылыққа алынады. Солардың бірі — даму қағидасы, ол психикалық процестердің өзгеру динамикасын зерттеуге негізделеді. Жүйелі құрылымдық-динамикалық зерттеу қағидасы баланың психикалық іс-әрекетін жан-жақты талдауға бағытталады және психикалық дамудың бұзылу деңгейін, оның ішінде дәлелдеу, хабардар ету, әрекетті аяқтау мен оны бағалау сияқты кезеңдерін анықтауға мүмкіндік береді [2]. Психологиялық зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтер негізінде баланың даму деңгейі объективті әрі дәл бағалануы тиіс.

Сапалық талдау қағидасы жүргізілген зерттеудің нәтижелерін интерпретациялауда маңызды рөл атқарады. Ерекше білімге қажеттілігі бар балаларды зерттеу әдістері, негізінен, қалыпты дамып келе жатқан балаларға қолданылатын тәсілдермен ұқсас болғанымен, белгілі бір айырмашылықтарға ие. Зерттеу барысында баланың жеке құжаттары, оның ішінде даму көрсеткіштері мен кемшіліктердің туындау себептерін айқындайтын деректер талданады.

Сонымен қатар баланың даму тарихын білу, педиатрдан алынған оның жалпы денсаулық жағдайына қатысты мәліметтерді ескеру — зерттеу сапасын арттырудың маңызды бөлігі. Психологиялық зерттеу көбіне медициналық көрсеткіштермен бірге жүргізіледі және психикалық дамудың деңгейін нақты түсіндіруге мүмкіндік береді.

Әртүрлі ғылыми салалар өкілдерінің бірлесіп жүргізетін кешенді зерттеулері баланың психикалық дамуындағы бұзылыстарды айқындауға және оның болашақтағы даму бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл үдерісте интегративті (жинақтау) қағидасы мен даму қағидасы теориялық және әдіснамалық негіз ретінде қызмет атқарады. Даму қағидасы психиканың өзгеру динамикасын зерттеуде маңызды рөл атқарады. Ал жүйелік құрылымдық-динамикалық зерттеу қағидасы баланың психикалық іс-әрекетін талдай отырып, психикалық даму бұзылысын нақты анықтайды, оның ішінде дәлелдемелер, хабардар ету, іс-әрекетті аяқтау және бағалау кезеңдері қамтылған [2].

Танымдық сала дамуының ерекшеліктері. Психикалық дамуы тежелген балаларда психикалық процестер түрлі деңгейде өзгеріске ұшырайды.[2]. Балалар арасындағы жеке ерекшеліктер мен танымдық әрекеттердегі қабілеттер деңгейі жеке тұлғалық айырмашылықтармен түсіндірілуі мүмкін.

Ерекше білім беруді қажет ететін Балалардың психикалық процестерінің есептеулері күрделі сипатқа ие. Негізгі аргументтер мен басқа да деректер қателіктерге әкелуі мүмкін. Зерде бұзылысы бар балаларда танымдық жетіспеушіліктер мен өзгерістер өздерінің даму ерекшеліктерімен айқын көрінеді. Танымдық және мінез-құлық әрекеттері жиі басқалардың назарын аударады. Алайда, әрбір бала өз қабілеттері мен жағымды қасиеттерімен, сондай-ақ оның жағдайы мен интеграцияланған негіздеріне сүйене отырып, дамуды жалғастырады. Мұндай балалардың дамуы әдетте біртіндеп жүреді, бірақ ол баяу болып, қалыпты даму деңгейінен айтарлықтай ауытқуы мүмкін. Бұл процесс жұмыс жағдайының өзгеруімен тексеріліп, кейде кедергілер туындатуы мүмкін.

Мектепке дейінгі даму, дені сау балалар мен генетикалық тұрғыдан бірдей балалардың дамуының негіздері, сонымен қатар зерде бұзылыстары бар балалардың дені сау дамуына қатысты тұжырымдамаларды қолдануға мүмкіндік береді. Бұл балалардың даму процесінің ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі [3]. Биологиялық факторлар олардың дамуындағы кемістіктің айқындылығы, құрылымының сапалық қасиеттері және оның пайда болу уақытымен байланысты болса, әлеуметтік факторлар баланың жақын әлеуметтік ортасын, яғни отбасы, ересектер мен құрдастарымен қарым-қатынас жасауды және мектептегі жағдайларды қамтиды. Зерде бұзылысы бар балалардың төмен деңгейдегі танымдық белсенділігі мен бағдарлау әрекеттері олардың ми қыртысындағы нейрофизиологиялық процестердің өзіндік ерекшеліктерімен тығыз байланысты симптомдар болып табылады.

Бұл мәселені зерттеген Ғалымдар (С.С. Корсаков, Г.Е. Сухарева, М.Г. Блюмина, С.Я. Рубинштейн және басқа зерттеушілер) зерде бұзылысы бар балалардың қоршаған ортаға деген қызығушылығының төмендігін, сондай-ақ бастамашылдық пен селқостық мінез-құлықтарын айрықша атап өткен. Г.Е. Сухарева олигофрениямен ауыратын балаларда сау балаларға тән қоршаған ортаны тануға деген ынтаның болмауын ерекше атап өткен. Зерде бұзылысы бар балаларда жүйке процестерінің деңгейінде инерттілік және сақтықтан туындаған тежелуге жоғары бейімділік байқалады, бұл өз кезегінде жалпы танымдық белсенділіктің төмендеуіне себеп болатын патогенетикалық факторларды қалыптастырады. Мектепке дейінгі жастағы зерде бұзылысы бар көбінесе қоршаған ортаға ешқандай қызығушылық танытпайды, бұл олардың әлеуметтік және танымдық дамуында маңызды ерекшелік болып табылады. Қозғыш балалар өз назарын бірден барлық нәрсеге аударады, олар заттардың қажеттілігін немесе қажетті еместігін ойланып жатпайды. Бұл жағдайда олардың әрекеттеріне жетекші күш қызығушылық емес, импульсивтілік болып табылады. Өкінішке орай, балалар қалпына келгеннен кейін оны сол сәтте тастап кетеді, себебі олардың қажеттілігі осы әрекетті жалғастыруға болмайтындығын түсінеді.

Қорытындылай келе, баланың бойындағы бұзылыс оның көздеген мақсатына жету мүмкіндігін айтарлықтай шектейді. Осы тұрғыда ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау және түзету жұмыстары арнайы педагогтар мен ата-аналар тарапынан кешенді түрде ұйымдастырылуы тиіс. Кешенді көмек көрсету барысында әртүрлі технологиялар мен әдіс-тәсілдерді қолдану жұмыстың тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1 Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтік бейімдеуді педагогикалық қолдау моделі. Әдістемелік ұсынымдар. Астана 2016ж.

2 Лурия А.Р. Функциональная организация мозга\\Естествонаучные основы психологии.-М.,1978

3 Выготский Л.С. Основы дефектологии // Собр. соч. в 6 Т. М., 1983 г. Т. 5

4 Сухарева Г.Е. Клинические лекции по психиатрии детского возраста. М., 1965, - 265 с.

ТРУДНОСТИ И ПУТИ РЕШЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ

Есенбекова Ясмин,
ученица 10 класса школы-лицей BINOM school им. А.Букейхана.
Научный руководитель: учитель истории **Адаханова Г.К.**

Инклюзивное образование начинается с убеждения о том, что право на образование является основным правом человека и основой более справедливого общества. Инклюзивное образование открывает дорогу детям с разными возможностями для получения знаний в общеобразовательной среде и является показательным рычагом к развитию образовательной политики страны. Будучи одной из стран находящейся на этапе активного развития процесса реализации инклюзивного образования, Казахстан сталкивается с некоторыми трудностями на пути к успешной реализации, несмотря на имеющеюся поддержку со стороны государства.

Инклюзивное образование в Казахстане, как и во многих демократических странах, является примером инновационных изменений. Оно обеспечивает право равного доступа к качественному образованию всех детей, в том числе детей, имеющих проблемы здоровья и трудности социальной адаптации в обществе, т.е. наличие возможности получения образования несмотря на физические, социальные, языковые, интеллектуальные особенности ребенка. В рамках реализации инклюзивного образования каждому ребенку с особыми потребностями необходимо обеспечить достаточную коммуникативную среду, в которой он может вести общение со сверстниками и остальными участниками образовательного процесса. Помимо вовлеченности в образовательный процесс дети с особыми образовательными потребностями (ООП), на равне с другими могут получить представление о будущей профессии, возможность ее освоения и дальнейшего развития в разных аспектах. Основными нормативно-правовыми актами касающиеся инклюзивного образования считаются международные акты, такие как *1. Конвенция ООН о правах ребенка (1989*);*2. Конвенция ООН о правах инвалидов (2006)*, к которым также присоединился Казахстан. Поскольку до недавнего времени дети с ООП не могли учиться в обычных общеобразовательных заведениях и обучались на надомном обучении или в специализированных центрах, инклюзивное образование находится на этапе активного развития и нуждается в нововведениях и изменениях.[2] Потребность в качественной реализации инклюзивного образования в Казахстане является важным и необходимым фактором с каждым годом, как для детей с ООП, так и для учителей, вовлеченных в данный процесс.

Сама проблематика процесса инклюзивного образования в Казахстане многогранна, потому что требует решений и изменений в абсолютно разных аспектах. Помимо этого ее успешная реализация зависит во многом от внешних фактов, таких как законодательная и нормативная базы, финансовая поддержка со стороны государства для оснащенности школ необходимыми ресурсами и адаптивными технологиями, а так-же финансирование программ направленных на повышение квалификаций учителей и активного внедрения опыта работы с детьми с ООП, разработка эффективных методик и школьных программ нацеленных на

благоприятную коммуникацию учителей и детей, и не менее важным социальное понимание и ликвидации нарративов касательно данной темы.

Начиная с 2000 года в Республике Казахстан происходит развитие новых принципов в образовательной политики в отношении людей с особыми образовательными потребностями, основой которых преимущественно с 2015 года является инклюзивное образование. Данные принципы подкреплены следующими нормативно-правовыми актами: Закон «Об образовании»; о ратификации Конвенции о правах инвалидов; о ратификации Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования; о социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями. Также государством выплачивается ежемесячное пособие детям-инвалидам, предусмотрены выплаты опекунам и помимо государственной помощи присутствует помощь от благотворительных фондов. В Конституции РК заложена стратегическая задача развития инклюзивного образования, которая позиционируется как светское и демократическое государство, дающее право на образование каждому человеку. В 2023 году проходила реализация стратегического плана Государственной программы, целью которой являлось создание благоприятных условий для обучения детей с ООП, что может привести к совершенствованию системы включенного образования. Согласно этой программе, к 2025 году в стране 100% школ, детских садов и 70% колледжей и вузов должны стать безбарьерной средой для обучения людей с ООП.

Вместе с тем для детей с ООП отсутствуют условия для полноценного участия в образовательном процессе, а также отсутствуют применения достаточно эффективных методов обучения, которые помогли бы получить хорошее образование. Стоит учитывать и рост количества детей с ограниченными возможностями (188 144 детей до 18 лет на 2023 год), из них 132 699 детей в школьном возрасте. На 2023 год в стране имелось 99 специализированных школ и 70 садиков. Детям с ООП доступны все форматы обучения (надомный, дистанционный, в специализированном центре, в общеобразовательном заведении), которые избираются родителем в зависимости от физических, социальных, языковых и психологических возможностей ребёнка, но несмотря на это, из-за непонимания самого процесса или наличия короткого опыта работы с детьми с ООП методики являются не эффективными или труднореализуемыми.

Если говорить о ситуации в обществе касательной данной темы, то за последние годы значительно изменилось отношение нашего общества к возможностям лиц с проблемами здоровья, с особыми образовательными потребностями.[1] Теперь общество начинает понимать, что психофизические нарушения не исключают личности человека и его способностей. На сегодняшний день укрепляется положительное отношение к инклюзивному образованию, как к инновационному подходу и рычагу развития страны.

В ходе выявления трудностей реализации инклюзивного образования в школах, был проведен опрос среди родителей детей с ООП и педагогов, практикующих инклюзивное образование. В опрос были включены такие вопросы, как

1. В каком учебном заведении вы учитесь?

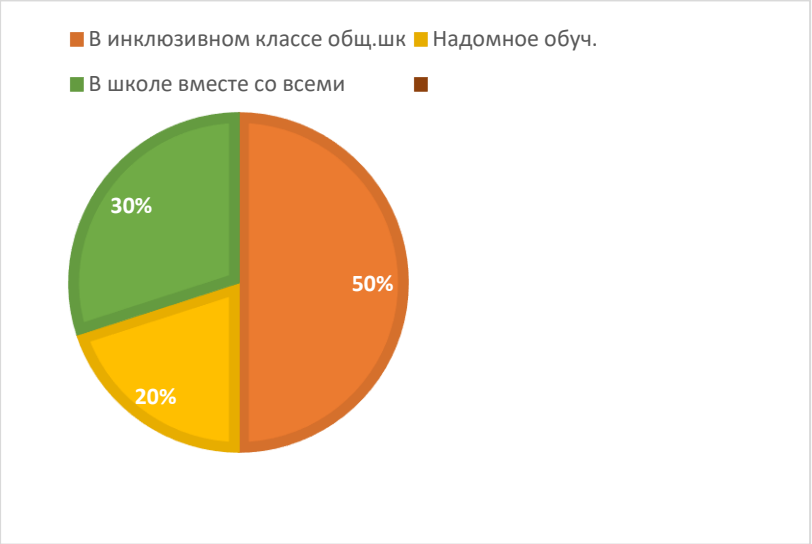

2. Комфортны ли вам условия школы вашего ребенка?

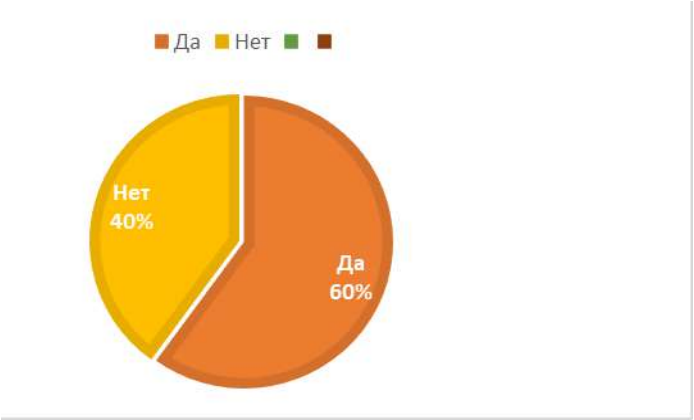

3. С какими проблемами Вы столкнулись в процессе обучения (представлены следующие ответы**)?**

-Некорректное отношение/непонимание со стороны педагогов.

-Программа не адаптирована на обучение образовательным навыкам ребенка/Программа и методика обучения не эффективны.

-Непонимание/неосведомленность со стороны других родителей и сверстников.

-Переполненность коррекционных классов.

-Разный уровень способностей детей в одном коррекционном классе, из-за чего педагог в последствии не успевает уделять всем необходимое время для подачи материала.

4.Как вы считаете, какие изменения/нововведения могли бы улучшить инклюзивное образование в Казахстане?

-Присутствие во всех школах кабинета поддержки инклюзии (КПИ)-дополнительного помещения в школе, где ученики получают помощь в соответствии со своими потребностями, не отрываясь от основного учебного процесса в общеобразовательном классе.

-Обучать ответственно/Индивидуальный подход к особенным детям.

-Обучение всего педагогического коллектива на качественных курсах о грамотном проведении инклюзивного процесса обучения.

-Решение проблем, о которых говорят родители, воспитывающие детей с ООП.

-Необходимость проработки благоприятного и безопасного взаимотношений окружающих сверстников и их родителей по отношению к ребенку с ООП.

-Проведение мероприятий на постоянной основе для укрепления здоровых отношений в коллективе.

Таким образом, исследование показывает, что хотя больше половины детей с ООП обучаются в инклюзивной среде, многие до сих пор сталкиваются с рядом трудностей.

В ходе исследовательской работы оп данной теме нами были выявлены следующие предложения-рекомендации для внедрения во всех школах. Актуальность и практическое применение данных рекомендаций заключается в том, что предложенные меры могут быть реализованы детьми-подростками, не требуют капитальных финансовых или других ресурсов, или изменений нормативной базы, к примеру. Они направлены на продвижение и популяризацию инклюзии среди обычных детей подростков.

1. Проведение тренингов во всех школах на тему инклюзии и толерантности, начиная с начальных классов. На таких тренингах рекомендуется рассказывать об инклюзии, проводить практикумы, сессии по вопросам и проблемам и обычных подростков на тему инклюзии;
2. Инициатива «помощь сверстников» - закрепление за учеником с ООП здорового волонтера-сверстника для помощи и адаптации в обществе. Сюда же можно включить проведение выездных тимбилдингов и других мероприятий для сплочения коллектива и включения в социальную жизнь;
3. Стимулировать создание волонтерских клубов и новых видов досуга для детей с ООП. Многие ученики не могут заниматься волонтерством, потому что не хватает времени из-за школьной программы. Выделение часов для волонтерства в рамках школьных уроков, поощрение активных участников благодарственными письмами или сертификатами, которые они смогут использовать в будущем, будет стимулировать многих учеников для волонтерства и общественной работы с детьми с ООП.
4. Приглашение в школы людей с ООП, достигших успеха для получения мотивации и примера. В нашей школе есть такая практика по приглашению успешных спикеров, и это очень заряжает учеников и стимулирует.

Реализуя часть рекомендаций, в школе BINOM был создан волонтерский клуб «BilimKids», где волонтеры - старшеклассники развивают социальные навыки у детей с ООП через геймификацию. В течение занятий, мы также внедряем академические элементы, что параллельно развивает хард и софт скиллы. Такая инициатива полезна для ликвидации некоторых трудностей, поскольку мы также расширяем деятельность клуба и развиваем в других школах.

Список литературы:

1. Еламан Турысбеков, 27 сентября, 2021 https://www.inform.kz/ru/kak-razvivaetsya-inklyuzivnoe-obrazovanie-v-kazahstane_a3841650
2. Правовая основа для инклюзивного образования в Республике Казахстан https://www.ektu.kz/media/885723/pravovaya_osnova_io.pdf

ӘОЖ: 37:037.1:615.825.1

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН ТҰЛҒАЛАРҒА БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Айдар Ақниет Бердиллақызы – 1402-32 тобы студенті
Ғылыми жетекші: Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна - магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Поскольку традиционное устное обучение адаптивным методам обучения часто неэффективно в этом отношении, педагоги и тренеры должны использовать специальные подходы, которые соответствуют потребностям людей с ограниченным слухом или вообще не слышат. Одним из наиболее эффективных методов является язык жестов, знаки на основе жестов, световые сигналы и визуальные демонстрации. Эти методы помогают спортсменам понять последовательность

движений и реагировать на инструкции, не полагаясь на произнесенные слова. Тренеры часто используют ручные сигналы и письменные напоминания, чтобы дать обратную связь или объяснить задачи.

Summary

Since traditional oral teaching of adaptive learning methods is often ineffective in this regard, educators and trainers should use special approaches that meet the needs of people with hearing loss or no hearing at all. One of the most effective methods is sign language, sign-based signs, light signals, and visual demonstrations. These techniques help athletes understand the sequence of movements and respond to instructions without relying on spoken words. Coaches often use hand signals and written reminders to give feedback or explain tasks.

Мақаланың мақсаты есту қабілеті бұзылған тұлғалардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуын бейімдеу дене шынықтыруда қолданылатын әдістерді жетілдіру арқылы қолдау болып табылады.

Негізгі міндеттерге мыналар жатады:

1. Есту қабілеті бұзылған адамдарға арнайы бағытталған бейімделген дене тәрбиесі бойынша ғылыми әдебиеттерді қарастыру және санаттау .

2. Есту қабілеті нашар балалардың даму ерекшеліктерін сипаттау және олардың дене шынықтыру сабағын ұйымдастырудың тиімді стратегияларын анықтау.

3. Сурдлимпиада ойындарын есту қабілеті бұзылған адамдар арасында спорттық жетістіктер мен инклюзияға ықпал ететін негізгі халықаралық спорт оқиғасы ретінде зерттеу.

ЮНИСЕФ, Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар қоры білім мен мүмкіндіктерге тең қол жеткізуге баса назар аудара отырып, әрбір баланың құқықтарын қорғайды. Бала құқықтары туралы конвенция (1989) осы миссияны барлық балаларға олардың жағдайлары мен қабілеттеріне қарамастан білім алу, денсаулық сақтау және даму құқығына кепілдік беру арқылы нығайтады [1].

Мемлекеттік бағдарлама Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін дамыту мен оның сапасын арттыруға бағытталған. Бағдарламаның мақсаты – білім берудің сапасын арттыру, оның ішінде инклюзивті білім беруді енгізу және дамыту. Инклюзивті білім беру әдістері мен құралдарын меңгеру үшін педагогтердің кәсіби деңгейін көтеру міндеттелген [2].

Ұлттық Сурдлимпиадалық қозғалыс жаһандық Сурдлимпиадалық қауымдастықтың маңызды бөлігі болып табылады. Оның миссиясы Сурдлимпиада құндылықтарын насихаттау, республикадағы есту қабілеті бұзылған спортшылар арасында дене шынықтыру мен спортты кеңейту және халықаралық сурдолимпиада жарыстарына қатысуға қолдау көрсету болып табылады. Ол сондай-ақ халықаралық спорттық ынтымақтастықты дамытуда және спортшыларды Сурдлимпиадалық ойындарға және басқа да жаһандық оқиғаларға дайындауда маңызды рөл атқарады [3].

Т.Н. Прилепскаяның айтуынша, есту қабілеті бұзылған балалар қоршаған орта жағдайына бейімделуде әлеуметтік жетілу жағынан еститін балалардан артта қалып қояды. Оларда белгілі іс-әрекет пен қажеттілік ерекшеліктерін байланысты эмоционалды-әрекеттік бұзылыстар көп кездеседі. Себебі, мұндай балалардың көбі арнайы мектеп-интернат жағдайында болады, яғни «еститін әлемнен» оқшауланған. [4]

А. Шарма өз мақаласында, инклюзивті білім берудің есту қабілеті бұзылған балаарға әсері қарастырылады. Автор әр баланың тең білім алуға құқы бар екенін атап өтеді және мұндай балалардың әлеуметтік және коммуникациялық дағдыларын дамыту үшін инклюзияның маңыздылығын көрсетеді. Сонымен қатар, әртүрлі елдердегі зерттеулердің нәтижелерін салыстырады және мұғалімдердің инклюзивті оқытуға көзқарастары зерттелген [5].

Эннур Эрбаси еңбектерінде жүйелі шолуда авторлар әртүрлі білім беру әдістері – мысалы, сөйлеуге негізделген, ым тіліне негізделген және аралас бағдарламалар – есту қабілеті бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларына қалай әсер ететінін салыстырады. Зерттеу нәтижелері белгілі бір әдістің тиімділігі бала мен ортаның ерекшеліктеріне байланысты екенін көрсетеді [6].

Қ. С. Тебенова мен Г. М. Қайырбекова өз мақаласында, есту қабілеті бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамытудағы логопедиялық жұмыстың рөлін терең қарастырады. Авторлар естіп қабылдау қабілетін қалыптастыру баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауында

маңызды екенін атап өтеді. Зерттеу барысында, логопедиялық әдістердің түрлері мен олардың қолдану ерекшеліктері сипатталады. Сондай-ақ, баланың сөйлеу тілін қалыптастыруда естіп қабылдауды дамытуға бағытталған арнайы жаттығулар мен әдістемелік тәсілдер ұсынылған [7].

Г.Б. Бейсенбекова бұл еңбегінде, инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету мәселесін қарастырған. Автор инклюзивті ортада оқушылардың әлеуметтенуін, эмоционалдық тұрақтылығын және тұлғалық дамуын қамтамасыз ету үшін қолданылатын заманауи әдістер мен тәсілдерге тоқталған. Мақалада мұғалімдер мен мамандардың үйлесімді жұмысы ерекше қажеттіліктері бар балалардың табысты дамуына әсер ететіні баса айтылған [8].

3. З. Н. Бекбаева өз мақаласында, есту қабілеті зақымданған балалардың логикалық ойлау ерекшеліктерін зерттеген. Автор мұндай балаларда сөздік қордың аздығы, сөйлеу дағдысының әлсіздігі логикалық операцияларды орындауға кедергі келтіретінін атап өткен. Сонымен қатар, олардың ойлау процесін дамыту үшін визуалды және практикалық тапсырмаларды қолданудың тиімді жолдары ұсынылған [9].

Есту қабілеті бұзылған балалар естітін құрдастарынан, әсіресе сөйлеу, тыңдау және әлеуметтік қарым-қатынас сияқты салаларда басқаша дамиды. Шектеулі есту қабілетіне байланысты олардың тіл дамуы жиі кешіктіріледі, бұл сөйлеу тілін меңгеруді және әлеуметтік қарым-қатынасты қиындатады. Нәтижесінде олар топтық ортада оқшаулану сезімін сезінуі мүмкін.

Осы қиындықтарға қарамастан, есту қабілеті бұзылған көптеген балалар күшті мотористі және физикалық белсенділікке табиғи қызығушылықты көрсетеді. Кейбіреулер үйлестіру немесе тепе-теңдікте қиындықтарға тап болғанымен, спорт пен дене шынықтырумен жүйелі түрде айналысу олардың физикалық дамуын, сенімділігін және қоғамға қосылуын айтарлықтай арттырады.

Есту қабілеті бұзылған балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру арнайы оқыту әдістерін қажет етеді. Нұсқауларды жеткізу үшін ымдау тілін, көрнекі белгілерді және жарық сигналдарын пайдалану ең тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Мұғалімдер мен жаттықтырушылар жаттығуларды анық түсіндіру үшін жазбаша жазбаларды немесе қол қимылдарын пайдалана алады.

Баланың қолын немесе денесін ақырын бағыттау сияқты тактильді әдістер дұрыс қозғалыстарды көрсетуге және түсінуді жақсартуға көмектеседі. Оған қоса, визуалды немесе тактильді мүмкіндіктері бар бейімделгіш жабдықты қосу сабаққа қатысуды жақсартады және оқу сабақтарының жалпы тиімділігін қолдайды.

Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған емдік жаттығулар

1. Жалпы дене жаттығулары. Денені және бұлшықеттерді нығайтуға арналған, оларға жүру, секіру, тепе-теңдік жаттығулары және жалпы физикалық дамуды қолдайтын үйлестіру тапсырмалары кіреді.
2. Қозғалысты үйлестіру және дағдыларды дамыту. Есту қабілеті бұзылған балалардың моторлық функцияларында кідіріс болуы мүмкін. Доп ойындары**,** манипуляциялық әрекеттер және адаптивті жабдықты пайдаланатын тапсырмалар сияқты жаттығулар қол мен аяқтың қозғалысын үйлестіруді жақсартуға көмектеседі .
3. Тыныс алу жаттығулары Тыныс алу жаттығулары жүйке жүйесін тыныштандыруға, стресске төзімділікті арттыруға және тыныс алу мүшелерінің денсаулығын қолдауға пайдалы. Бұл жаттығулар эмоционалды реттеуге және энергияны қалпына келтіруге көмектеседі.
4. Әлеуметтік дағдыларды дамыту тобының іс-шаралары және бірлескен ойындар балаларды өзара әрекеттесуге, топ болып жұмыс істеуге және қарым-қатынас пен әлеуметтік белсенділікті дамытуға итермелейді , бұл оқшауландыруды азайтуға және инклюзияны дамытуға көмектеседі.

Сурдлимпиада ойындары – 1924 жылы Парижде Олимпиада ойындарына балама ретінде алғаш рет өткен есту қабілеті бұзылған спортшыларға арналған халықаралық спорттық іс-шара. Оның негізгі мақсаты – саңырау және нашар еститін спортшыларға кәсіби деңгейде жарысуға мүмкіндік беру және спорт арқылы олардың әлеуметтік инклюзиясына ықпал ету.

Қатысу жақсырақ құлағында кемінде 55 децибел (дБ) есту қабілетінен айырылған спортшылармен шектеледі. Оқиғалар кезінде тиімді қарым-қатынасты қамтамасыз ету үшін

дыбыс сигналдарының орнына шамдар мен қол қимылдары сияқты көрнекі сигналдар пайдаланылады, бұл спортшыларға нұсқауларды орындауға және ымдау тілі мен визуалды нұсқауды қолдану арқылы өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Сурдлимпиада ойындарына 1997 жылдан бері қатысып, есту қабілеті бұзылған спортшыларға халықаралық аренада қолдау көрсетуге өз міндеттемесін білдірді. Осы жылдар ішінде қазақстандық спортшылар өздерінің тамаша өнерлерімен танымал болды және олардың бірқатары ерекше атап өтуге және ұлттық мақтанышқа лайық айтулы жетістіктерге қол жеткізді.

Қайратхан Шоңқу – еркін және грек-рим күресінен Қазақстанның бірнеше дүркін ел чемпионы. Ол 2009 жылы Тайбэйде өткен XXI жазғы сурдолимпиада ойындарында 96 келі салмақ дәрежесінде қола медаль жеңіп алып, халықаралық танымалдыққа ие болды. Кейінірек, 2016 жылы ол Тегеранда өткен саңыраулар күресінен әлем чемпионатында еркін күрестен алтын медаль жеңіп алып, мансаптық жетістіктерге жетті

Нұржан Асан – грек-рим күресінен Қазақстанның бірнеше дүркін чемпионы. Ол 2022 жылы Бразилияда өткен XXIV Жазғы Сурдлимпиада ойындарында ел намысын қорғап, 77 келі салмақ дәрежесінде қола жүлдегер атанды, бұл халықаралық мансабындағы маңызды жетістік.

Бейсебай Рауан - жеңіл атлетикадан қазақстандық көрнекті спортшы. 2023 жылы Тегеранда өткен Азия чемпионатында ол әсерлі өнер көрсетіп, 110 метрге кедергілер мен сырықпен секіруде қола медальдармен бірге ондық сайыста күміс медальді жеңіп алды

Мақала мазмұнында есту қабілеті бұзылған тұлғалардың бейімдік дене шынықтыру саласында жүргізілген ғылыми жұмыстарын талдап, есту қабілеті бұзылған балалардың дамуындағы ерекшеліктер және олардың дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастырудың тиімді әдістерін қарастырдым. Сонымен қатар, есту қабілеті бұзылған адамдар арасындағы Сурдлимпиадалық ойындарға да ерекше назар аударылды.

Бірінші тармақта, есту қабілеті бұзылған тұлғалардың дене шынықтыру саласында жүргізілген зерттеулердің маңызы айқындалды. Ғалымдар дене шынықтыру сабақтарын есту қабілеті бұзылған балалардың қажеттіліктеріне бейімдеу үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолдануды ұсынған.

Екінші тармақта, есту қабілеті бұзылған балалардың дамуындағы ерекшеліктер сипатталады. Оларды сөйлеу, тіл дамуы мен әлеуметтік өзара әрекеттесуде кездесетін қиындықтар, сондай-ақ қозғалыс дағдыларын дамыту мәселелері талқыланды.

Үшінші тармақта, Сурдлимпиада ойындары қарастырылды. Бұл ойындар есту қабілеті бұзылған адамдар үшін әлемдік деңгейде өз күш-жігерін көрсетуге, қоғамда инклюзивтілікті насихаттауға үлкен мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, есту қабілеті бұзылған балалардың дене шынықтыру сабақтары мен Сурдлимпиада ойындары әлеуметтік интеграцияға ықпал ететін маңызды құрал болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, есту қабілеті бұзылған тұлғаларға арналған дене шынықтыру әдістері мен жаттығулардың тиімділігі олардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуын жетілдіруге бағытталған болуы керек.

Әдебиеттер

1. ЮНИСЕФ, Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар қоры. 1989 https://agora.unicef.org/?utm_source=

2. Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000909?utm_source=

3. «Дене шынықтыру және спорт туралы» 2014 жылғы 3 шілдедегі № 228-V ҚРЗ. ДШжәнеС туралы ҚРЗ 13-2 бап.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000228

4. Т.Н. Прилепская Есту қабілеті бұзылған балалардың танымдық жүйесін дамыту. 2023.
https://bilimger.kz/143902/

5. Шарма А. Инклюзивті білім беру және есту қабілеті бұзылған балалар және оқу жетістіктері. 10 No 2 (2022 ж.): 10-том.
https://girt.shodhsagar.com/index.php/j/article/view/61

6. Эннур Эрбаси., Луиза Хиксон., Нерина Скаринчи Әртүрлі білім беру тәсілдерін жүзеге асыратын бағдарламаларға қатысқан есту қабілеті нашар балалардың қарым-қатынасының нәтижелері: жүйелі шолу. 20 том2017 жыл
https://doi.org/10.1080/2050571X.2016.1238611
7. Тебенова Қ.С., Қайырбекова Г.М. Есту қабілеті бұзылған балалардың естіп қабылдауын логопедиялық жұмыс арқылы дамыту. Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды.
https://rep.ksu.kz/bitstream/handle/data/15742/46.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Г.Б. Бейсенбекова, А.Т. Нұрсейт, Г.Н.Манашова, А.К.Буртибаева. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың тұлғалық сапаларын қалыптастыру. Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті.
https://journals.dulaty.kz/images/vipusk/dulaty/2024/93-99-beisenbekova-june.pdf
9. Бекбаева З. Н., Айткажы А. Е. Есту қабілеті зақымдалған балалардың логикалық ойлау ерекшеліктері - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2022. - № 42 (437). - С. 341-343. - URL: https://moluch.ru/archive/437/95514/

ӘОЖ: 37:037.1:615.825.1

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН ОҚУШЫЛАРМЕН БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мухамбетова Жулдуз Нурджанкизи – 1402-32 тобы студенті
Ғылыми жетекші: Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна - магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Используются все методы обучения детей с нарушениями зрения, однако, учитывая особенности восприятия ими учебного материала, существуют некоторые различия в подходах. Она варьируется в зависимости от физических возможностей ребенка, запаса знаний и умений, наличия предшествующего зрительного и двигательного опыта,навыков пространственной ориентации, умения использовать острое зрение. Метод практических упражнений основан на двигательной деятельности учащихся. Для совершенствования определенных видов деятельности детей с нарушением зрения необходимо многократно повторять обучаемые движения.

Summary

All methods of teaching children with visual impairments are used, however, given the peculiarities of their perception of educational material, there are some differences in approaches. It varies depending on the child's physical abilities, knowledge and skills, previous visual and motor experience, spatial orientation skills, and the ability to use acute vision. The method of practical exercises is based on the students' motor activity. To improve certain types of activities of children with visual impairment, it is necessary to repeat the learned movements many times.

Мақаланың мақсаты көру қабілеті бұзылған балаларға бейімделген дене тәрбиесінде қолданылатын әдістерді зерттеу және олардың дене белсенділігін ұйымдастырудың тиімді жолдарын қарастыру.

Бірінші қадам көру қабілеті бұзылған адамдар үшін бейімделген дене мәдениетіне бағытталған ғылыми әдебиеттерді қарастыруды қамтиды. Сараптамалық зерттеулерді талдау инклюзивті дене тәрбиесіндегі озық тәжірибелер мен дамып келе жатқан тәсілдер туралы түсінік береді.

ЮНЕСКО мамұнында «Барлығы үшін білім беру» декларация әлемде барлық адамдардың білім алу мүмкіндігіне тең қолжетімділік болуын қамтамасыз етуді мақсат етті. Ол инклюзивті білім беруді дамытуға үлкен ықпал етті [1].

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы мазмұнында ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру. Арнайы білім беру ұйымдарында да, жалпы білім беру ұйымдарында да инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың құқықтық негіздері белгіленген [2].

«Дене шынықтыру және спорт туралы» заңының 13-1 бабына ұлттық паралимпиадалық қозғалыс өзінің мақсаттары паралимпиадаоық қозғалыс қағидаттарын насихаттау және енгізу паралимпиадалық спорт түрлері бойынша мүгедектігі бар спортшылар арасында дене шынықтыру мен спорт ты дамытуға жәрдемдесу, халыққаралық спорттық ынтымақтастықты нығайту. Паралимпиадалық ойындарға және Халыққаралық паралимпияда комитетінің аясында өткізілетін бақа да халыққаралық спорттық іс-шараларға қатысу болып табылатын халықаралық паралимпиадалық қозғалыстың құрамдас бөлігі болып табылады [3].

Дж. П. Винник өз зерттеулерінде көру қабілеті бұзылған балаларға арнайы дене шынықтыру бағдарламаларын әзірлеп олардың тиімділігін бағалаумен айналысты. Оның “Adaptet Physical Education and Sport” атты еңбегі осы саладағы негізгі оқу құралдарының бірі болып табылады. Кітапта бейімдік дене шынықтырудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылған. Виниктің зерттеулері инклюзивті білім беру жүйесінде физикалық белсенділіктің маңыздылығын көрсетеді. Оның еңбектері арнайы білім беру саласында кеңінен қолданылады [4].

Мартин Э.Блок өз пікірінде инклюзивті дене шынықтыру бағдарламалары арқылы көру қабідеті бұзылғана балалардың әлеуметтік интегациясын зеттеді.Ол инклюзивті ортада дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастырудың тиімді әдістерін әзірдеді.Блоктың “Inclusive Physical Education Around the Worlt” атты еңбегі инклюзивті дене шынықтырудың жаһандық тәжірибесін талдайды.Оның зерттеулері инклюзивті білім берудің дамуында елеулі үлес қосты [5].

А.Көшербаева өз зерттеулерінде көру қабілеті бұзылған балалардың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктерін зерттеген. Онда мұндай балалардың қабылдау, есту, сөйлеу, есте сақтау ойлау сияқты когнитивтік процестерінің дамуында белгілі бір ерекшеліктер болатыны айтылып,оларды оқыту мен тәрбиелеудің тиімді жолдарын қарастырды. Сондай-ақ инклюзивті мен арнайы білім беру саласын салыстырап, көмекші құралдардың маңыздылығын зерттеген [6].

А.С Тусупбекованың тұжырымдамаларында көру қабілеті зақымдалған балалардың мектепке дайындық кезеңінде интеллектуалды қабілеттерін дамыту жолдарын талдаған. Зерттеуде алгоритмдік әдістеме арқылы балалардың логикалық ойлау, есте сақтау, зейін және қабылдау қабілеттерін жүйелі түрде дамыту ұсынылады. Сонымен қатар көру қабілеті бұзылған балаларды оқытуда арнайы әдістер мен жеке көзқарастың маңыздылығы көрсетілген [7].

А.Н Абулхайрованың “Көру қабілеті бұзылған балаларға білім берудегі ерекшеліктері мен кездесетін қиыншылықтарды шешу жолдары“ атты мақаласында көру қабілеті бұзылған балалардың білім алу процесіндегі ерекшеліктері мен олар кездесетін қиыншылықтырды талқылаған. Мұндай балалардың психологиялық физиологиялық ерекшеліктері сипатталып, олардың оқу процесіндегі кездесетін негізгі қиындықтарын анықтаған.Сонымен қатар сол қиындықтарды жеңу үшін қолданылатын тиімді әдістермен тәсілдерді ұсынады, соның ішінде арнайы оқыту бағдарламаьары мен көмекші құралдардың маңыздылығын атап көрсетілген [8].

Көру қабілеті бұзылған балалар оқу процесінде, әсіресе оқу материалдарымен жұмыс істегенде ерекше қиындықтарға тап болады. Олардың дамуын қолдау үшін сенімділікті, қауіпсіздікті, жайлылықты және күшті қолдау сезімін тәрбиелеу үшін жаттығулар мұқият таңдалуы керек.

Оқытудың ең жиі қолданылатын әдісі - ауызша оқыту, ол әңгімені, сипаттауды, түсіндіруді, нұсқауды және түзетуді қамтиды. Егжей-тегжейлі сөйлеу арқылы мұғалім ақпаратты жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушыларға заттар мен әрекеттер туралы кеңістіктік түсініктерді қалыптастыруға көмектеседі. Көру қабілеті бұзылған балалар үшін есту сигналдары маңызды болып табылады, бұл оларға айтылған сөздерді қоршаған физикалық әлеммен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Көру қабілеті бұзылған балаларға бейімделу дене тәрбиесінде қолданылатын қозғалысқа байланысты сөздік және терминдерді түсінуге көмектесуде есту арқылы қабылдау маңызды рөл

атқарады. Оқушылар көбінесе заттармен немесе беттермен әрекеттесу кезінде табиғи түрде пайда болатын дыбыс белгілеріне сүйенеді, бұл оларға әрекеттер мен материалдардың ойша бейнелерін қалыптастыруға көмектеседі.

Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған емдік жаттығулары

1.Тепе-теңдікті сезімін дамыту- негізінде тепе-теңдікті дұрыс дамытудың ең жақсы жолы ол би. Л.П.Матвеев (1991 ж)тепе-теңдікті дамытуға арналған әдістерді ұсынады: тепе-теңдікті әдейі жоғалту, кейінен тұрақты жағдайға қайта оралу, тірек ауданының азаюы,бәсеңдететін қарсы іс әрекет енгізу, вистибулярлық фунуцияның дамуы: т.б .

2. Зағип адамдар үшін кеңістікті қабылдау ең алдымен кинестетикалық тәжірибе арқылы дамиды - дененің орналасуы мен қозғалысын білу. Бұл қабылдауды күшейтуде дене жаттығулары басты рөл атқарады. Нәтижелі жаттығуларға жартылай және толық еңкейіп тұру**,** жартылай және толық еңкейіп тұру**,** аяқты 45° және 90° бұрышқа көтеру**,** үлкен және кіші қадамдармен жүру жатады. Бұл жаттығулар бақыланатын қозғалыс және бұлшықеттердің кері байланысы арқылы дененің бағдарлану сезімін және кеңістіктік хабардарлықты қалыптастыруға көмектеседі.

3. Ептілікті машықтандыру үшін - жаңа элементтері бар дене жаттығуларын қолдану, қозғалыс реакциясының жылдамдығына бағытталған жаттығулар, дене жаттығуының кеңістіктік шекараларын өзгерту, дене жаттығуын қосымша қозғалыстармен қиындату, дене жаттығуын орындау тәсілдерін ауыстыру.

4. Көзге арналған гимнастика - гимнастиканы тыныш және жарығы мол бөлмеде жасаған дұрыс.көзді жыпылықтату 10-15 сек бойы жиі әрі жеңіл жыпылықтыту, жоғары төмен қарау әр бағытқа 8-10 рет, оңға солға қарау 8-10 рет, диагональ бойынша қарау әр бағытқа 5 реттен қайталау, шеңбер сызу көзді сағат тілімен сағат тіліне қарсы айналдыру әр бағытқа 5 реттен, көзді жұмып босаңсу көзді жұмып терең тыныс алыңыз 30 сек бойы толық босаңсыған күйде отырыңыз [9].

Паралимпиада – мүмкіндігі шектеулі спортшыларға арналған халықаралық спорттық шара, Олимпиада ойындарынан кейін дәстүрлі түрде өткізіледі. Оның пайда болуы екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезеңде, әсіресе тірек-қимыл аппаратында жарақат алған адамдар сауықтыру аясында спортпен айналыса бастаған кезден басталады. «Паралимпиада» термині сал ауруына, әсіресе жұлын жарақаттары бар адамдарға әсер ететін «параплегиядан» шыққан. Бастапқыда бұл іс-шаралар мүгедектігі бар адамдар арасындағы жарыстарға арналды, кейіннен мүгедектер мен спорттық пәндердің кең ауқымын қамтитын болды.

Алғашқы паралимпияда ойындары 1960 жылы Италияның астанасы Римде өтті. Көру қабілетінде бұзылысы бар тұлғалар 1976 жылдан бастап ресми түрде жарысқа қатысу мүмкіндігіне ие болды.

Қазақстан паралимпияда ойындарына алғаш рет 1996 жылдан бастап қатыса бастады. Паралимпияда ойындарыда қатысушы қазақстандық бірнеше спортшының жетістіктерін атап өтуге болады.

Ақмарал Науатбек - Паралимпиадалық дзюдодан (парадзюдо) Қазақстанның әлем чемпионы атанған бұл спортшы 48 келі салмақта өнер көрсетеді. Ол 2022 жылы Бакуде өткен әлем чемпионатында алтын жеңіп алды, 2023 жылғы Азия Пара ойындарының чемпионы атанды және 2024 жылғы Париж Паралимпиада ойындарында алтынға ие болып, өз спортындағы ең үздік пара-спортшылардың бірі мәртебесін нығайтты.

Нұрдәулет Жұмағали - жүзуден Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген спорт шебері. Ол S12 , SB12 және SM12 санаттары бойынша сынға түседі. Оның қашықтықтарына 100 метрге брасс әдісімен және 200 метрге жекелей жүгіру кіреді. Ол Токио-2020 Паралимпиадасында 100 метрге брасс әдісімен жүзуде күміс медаль алды және 2022–2023 жылдардағы әлем чемпионатының екі дүркін күміс жүлдегері атанды. Сонымен қатар, Азия Пара ойындарының екі дүркін чемпионы, ол 100 метрге брасс әдісімен жүзуде де, 200 метрге аралас жүзуде де алтын жеңіп алды.

Зульфия Габидуллина - Жүзуден Қазақстан Республикасының Халықаралық Паралимпиада құрамасының капитаны. 2014 жылы Инчхонда өткен Азия ойындарының алтын медаль иегері, 2015 жылы Глазго қаласында өткен әлемчемпионатының қола жүлдегері. 2017 жылы

Мексикада өткен әлем чемпионатында жүзуден әлем чемпионы атанды және арнайы награда алды.

Қорытынды жасауда көру қабілеті бұзылған оқушыларға арналған бейімдік дене шынықтыру әдістемесі - бұл ерекше қажеттіліктері бар тұлғалардың физиологиялық денсаулығын жақсарту және өмір сапасын арттыру мақсатында қолданылатын кешенді тәсіл. Бұл әдістеме тек дене дайындығы ғана емес, сонымен қатар психологиялық және әлеуметтік бейімдеуді де қамтиды. Көру қабілеті бұзылған немесе ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қатысты халықаралық деңгейде және ұлттық деңгейдегі заңнамалар мен актілерді зерттедім. Көру қабілеті нашар балалардың бейімдік дене шынықтыру кезінде қандай бағыттарда жаттығу жасату қажет және олардың негізгі емдік жаттығдарына тоқталып сипаттама беріп кеттім.Көру қабілетінде бұзылысы бар балаларға мотивация ретінде папалимпиадашыларды мысал етіп алдым, алдымен паралимпияданың шағу тарихына тоқталып одан кейін қазақстандық паралимпиядашылар туралы іздендім. Жалып бейімдік ден шынықтырумен шұғылдану арқылы балалардың денсаусығын жақсартып оларды үлкен өмірге дағдыландырамыз және бейімдейміз

Әдебиеттер

1. ЮНЕСКО (Біріккен Ұлттар Ұйымының Білім, ғылым және Мәдениет жөніндегі ұйымы) (Education for All) декларациясы 1990 жылы https://unesdoc.unesco.org/library/collection/electronic-resources?utm_source=chatgpt.com

2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2007 жылғы 27 шілдедедегі): 31- бап https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319

3. «Дене шынықтыру және спорт туралы » 2014 жылы 3 шілдеде № 228-V ҚРЗ.Қазақстан Республикасының Заңы; 13-1 бап

https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000228?utm_source=chatgpt.com

4.Винник Дж.П. Бейімделген дене шынықтыру және спорт. Адам кинетикасы. 2011. 648 б https://www.human-kinetics.co.uk/9781492598022/adapted-physical-education-and-sport/

5. Мартин Э.Блок Бүкіл әлем бойынша инклюзивті дене тәрбиесі: шығу тегі, мәдениеті, тәжірибесі 2019

https://www.researchgate.net/publication/337063380_Inclusive_Physical_Education_Around_the_World_Origins_Cultures_Practices

6. Көшербаева А., Қуанышқали Д., Жусупбекова З.Д. Көру қабілеті бұзылған балалардын психологиялық педагогикалық ерекшеліктері. 2017

https://rep.ksu.kz/handle/data/3134

7. Тусипбекова А.С. Көру қабілеті зақымданған балалардың мектепте оқуға интеллектуалдық дайындығын қалыптастырудың алгоритмизацияланған әдістемесінің тиімділігі. Алматы қаласы 2020

https://ust.kz/word/maqala_kory_qabileti_zaqymdalgan_balalar-290713.html

8. А.Н.Абулхайрова Көру қабілеті бұзылған балаларға білім берудегі ерекшеліктері мен кездесетін қиыншылықтарды шешу жолдары. 2020.

https://disk.yandex.com/i/mQrVkMeZnU0DPA

9. Марчибаева У.С., Тоқтарбаев Д.Г-С., Стоцкая Е.С., Сыздықова С.Ж., Сидорова Р.В., Моисеева Н.А., Тұңғышмұратова Л.С. Бейімдік дене шынықтыру және спорт: Оқу құралы. Нұр-Сұлтан, баспа, 2019 ж. – 408 б.

https://www.nnpcfk.kz/images/pdf-fail/nauka/posobkz.pdf

ӘОЖ: 37:037.1:615.825.1

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН СПОРТШЫЛАРДЫ БЕЙІМДЕУ ӘДІСТЕРІ

Лесбек Ақерке Іңкәрбекқызы – 1402-12-3 тобы студенті
Ғылыми жетекші: Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна -магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Спортивная адаптация для спортсменов с нарушениями зрения включает в себя мониторинг физиологических реакций, использование мультисенсорных сигналов, таких как звук и прикосновение, внедрение вспомогательных технологий, использование справедливых систем классификации и оказание психологической и социальной поддержки для повышения безопасности, оптимальной производительности и общего благополучия. Спорт играет центральную роль в объединении и продвижении людей с ограниченными возможностями. Однако для спортсменов с нарушениями зрения необходимы специальные приспособления для обеспечения безопасности, производительности и участия. Психосоциальная поддержка является важным компонентом стимулирования мотивации, уверенности в себе и социальной интеграции спортсменов

Summary

Sports adaptation for athletes with visual impairments includes monitoring physiological reactions, the use of multisensory cues such as sound and touch, the introduction of assistive technologies, the use of fair classification systems, and the provision of psychological and social support to enhance safety, optimal performance, and overall well-being. Sport plays a central role in uniting and promoting people with disabilities. However, athletes with visual impairments need special devices to ensure safety, performance, and participation. Psychosocial support is an important component of stimulating motivation, self-confidence and social integration of athletes.

Көру қабілеті бұзылған тұлғаларға бейімделген дене шынықтыру - бұл терең әлеуметтік, денсаулық және жеке пайда әкелетін пән. Бұл тәсіл көру қабілеті бұзылған адамдардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратын бейімделген физикалық белсенділік бағдарламаларын жасауға бағытталған. Түрлендірілген спорт түрлерінен мамандандырылған жаттығуларға дейінгі бейімделу әдістерін қолдану арқылы жаттықтырушылар көру қабілеті бұзылған адамдарға тұрақты жаттығулардан пайда алудың қолжетімді жолдарын ұсынады. Мұндай бағдарламалар күш-қуатты, тепе-теңдікті және икемділікті қоса алғанда, физикалық денсаулықты арттырып қана қоймайды, сонымен қатар психикалық әл-ауқат пен әлеуметтік инклюзияны қолдайды.

Негізінде бейімделгіш дене мәдениеті жай ғана қозғалыс емес, ол күш-қуат беру туралы. Көру қабілеті бұзылған адамдар кездесетін нақты қиындықтарды мойындау және шешу арқылы бұл әдістер кедергілерді жеңуге, өмір сапасын жақсартуға және әрбір адамның әлеуетін атап өтуге арналған жол картасын ұсынады.

2006 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымы қабылдаған Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция мүгедектердің құқықтарын қорғауға және ілгерілетуге бағытталған халықаралық шарт болып табылады. Ол мүгедектердің, соның ішінде көру қабілеті бұзылған балалардың адамның барлық құқықтары мен бостандықтарын толық және тең пайдалана алуын қамтамасыз етеді. МҚК-тің 7-бабында мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтарына ерекше көңіл бөлінген, ал 24-бапта қабілетіне қарамастан барлық білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын инклюзивті білім беру жүйелерін қамтамасыз ету міндеті көрсетілген [1].

"Білім туралы" заңының 31-бап: ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру. Арнайы білім беру ұйымдарында да, жалпы білім беру ұйымдарында да инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың құқықтық негіздері белгіленген [2].

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығымен Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалаудың ресми қағидалары бекітілді. Бұл бұйрық арнайы білім беру қызметтерін қажет ететін, соның ішінде көру қабілеті бұзылған оқушыларды анықтау және қолдау көрсету процедуралары мен критерийлерін сипаттайды. Ол

мүмкіндігі шектеулі балаларға ұлттық білім беру жүйесінде тиісті қолдау көрсетуді қамтамасыз ететін негізгі құқықтық негіз болып табылады [3].

Дени Дидроның *Көретіндердің пайдалануы үшін соқырларға арналған хаты»* (1875) - қабылдау, білім және мүгедектік туралы дәстүрлі идеяларға қарсы тұратын батыл философиялық эссе. Дидро радикалды көзқарастары үшін түрмеде отырған кезде жазылған бұл мәтін соқырлықты тапшылық ретінде емес, адамдардың әлемді қалай түсінетініне күмән келтіру үшін объектив ретінде пайдаланады. Дидро соқыр математик Николас Сондерсон сияқты ойдан шығарылған диалогтар мен нақты өмір жағдайлары арқылы білімнің тек көру қабілетіне тәуелді емес екенін дәлелдейді. Ол зағип адамдар білудің басқа әдістерін дамыта алады деп болжайды, олар бірдей жарамды және түсінікті [4].

Marina Bedny (Johns Hopkins University) – ол туа біткен соқыр балаларда ми пластикалығы жоғары екенін, көру қыртысының басқа функцияларды (мысалы, тіл өңдеу) өз мойнына алатынын айтты. Көру қыртысы соқырлардағы тілді өңдеуді қолдайды**:** Туа біткен соқыр ересектерде көру қыртысы дәстүрлі тіл аймақтарына бірдей жауап береді. Ол сөйлемді түсіну кезінде жоғары белсенділікті, фонология мен синтаксиске сезімталдықты және префронтальды тіл аймақтарымен күшті байланысты көрсетеді [5].

Г.Бартоли, Д.Булгарелли және П.Молина 2019 жылғы зерттеуінде толық және стандартталған бағалау құралы болып табылатын ToM Storybooks бейімделген нұсқасын пайдалана отырып, көру қабілеті бұзылған балалардағы ақыл-ой теориясын дамытуды зерттеді.

Зерттеуінде зағип балалардың ақыл ой тапсырмаларын орындауда, әсіресе жалған нанымдарды орындауда кешігуін жиі көрсететінін көрсетті [6].

Б.Сикинбаев өз мақаласында көру қабілеті нашар оқушыларды қолдау үшін AI интеграциясы: Қазақ зерттеуі жасында интеллект технологияларды көру қабілеті бұзылған студенттерге ақпаратқа өз бетінше қол жеткізуге, олардың әлеуметтік бейімделуін және білім беру белсенділігін жақсартуға қалай көмектесетінін зерттеді. Бұл инновациялық тәсіл дәстүрлі бейімделген ддене шынықтыру әдістеріне қосымша ретінде қарастырылады [7].

Ғ.Көпжанов өз зерттеуінде бейімдік дене шынықтыру кәсіби мамандарды дайындау қажеттілігі Қазақстандық зерттеушілер құзыреті мамандары дайындамайынша БДШ дамуы мүмкін емес екенін атап өтті. Білім беру бағдарламалары мүмкіндігі шектеулі адамдардың психофизикалық даму ерекшеліктерін ескеріп, көру қабілеті бұзылған адамдардың қозғалыс және әлеуметтік функцияларын түзете алатын мұғалімдерді дайындау керек [8].

Көру қабілеті бұзылған спортшылар жоғары энергия шығынын қажет етеді және жаттығу кезінде үлкен физиологиялық стресске ұшырайды, бұл жүктеме мен қалпына келтіруді басқару үшін мұқият бақылауды (мысалы, жүрек соғу жиілігінің өзгермелілігі) маңызды етеді. Физикалық өнімділікті бағалау мен жаттығуларды дыбыстық және сенсорлық белгілерді пайдалана отырып бейімдеуге болады. Бұл бейімдеу сынақтар мен өнімділікті бағалаудағы қауіпсіздік пен дәлдікті жақсартады. Әділ бәсекелестікті қамтамасыз ету үшін көру өткірлігі мен өрісті ғана емес, мысалы, өнімділік жағдайында көру функциясын қарастыратын спортқа тән жіктеу жүйелеріне итермелеу бар. Спортқа қатысу, әсіресе көру қабілеті бұзылған әйелдерде, физикалық бейімделумен қатар физикалық белсенділіктің психологиялық артықшылықтарын нығайта отырып, өзін-өзі түсіну мен үмітті жақсартады.

Көру қабілеті бұзылған спортшылар жоғары жетістіктері.

	Зульфия Ғабидуллина – Қазақстанның атақты Паралимпиадалық жүзушісі және көру және дене кемістігі бар спортшыларға жол тартады. Оның тарихы төзімділік, адалдық және халықаралық спорттағы тарихи жетістіктердің бірі. 2017 Мехико : 50 м еркін стильде S3 алтын. *2018 Азия Пара ойындары (Джакарта)* -Алтын: 100 м еркін стильде S4 -Күміс: 50м еркін стильде S4, 50м арқамен жүзу S4 -Қола: 200 м еркін стильде S5

	Александр Колядин - 2018 жылы Пхенчханда өткен қысқы Паралимпиада ойындарында тарихи жетістікке жеткен қазақстандық паралимпиадалық шаңғышы. Александр Колядиннің Пхенчхандағы жеңісі жай ғана медаль емес, ол Қазақстанның Паралимпиадалық қозғалыстағы жаңа тарауын ашып, оны ұлттық қаһарман және шабыттандырды.
	Нұрлан Домбаев – пара-таэквондодан екі рет қатарынан алтын медаль жеңіп алып, халықаралық аренада елеулі із қалдырған қазақстандық жоғары дәрежелі спортшы. 2017 және 2019 жылдардағы әлем чемпиондары пара-таэквондодан Қазақстан үшін алтын дәуірін білдіреді. Оның өнері еліміздің халықаралық пара-спорттағы мәртебесін арттырды және спортшылардың жаңа буынын шабыттандырады.
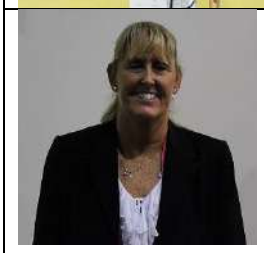	*Триша Зорн-Хадсон* - американдық паралимпиадалық жүзуші, Паралимпиада тарихындағы ең жүлделі спортшы ретінде танымал. 1964 жылы 1 маусымда Калифорния штатының Оранж қаласында дүниеге келген ол аниридия деп аталатын ауруға байланысты туа біткен соқыр болған. Жүзу мансабы 1980 жылдан 2004 жылға дейін жеті Паралимпиада ойындарын қамтыды, оның барысында ол бұрын-соңды болмаған 55 медаль жинады: 41 алтын, 9 күміс және 5 қола .

Қорытындылай келе көру қабілеті бұзылған спортшылардың бейімделуі физиологиялық бақылауға, тактильді және есту сигналдарын қолдануға, көмекші технологияларға және инклюзивті жіктеу жүйелеріне негізделген. Бұл әдістер өнімділік пен қауіпсіздікті арттырып қана қоймай, сонымен қатар автономия мен әділ бәсекелестікке ықпал етеді. Олар бірге көру қабілеті нашар спортшыларға спортқа кеңірек қосылуға ықпал ете отырып, элиталық деңгейде жаттығуға және жарысуға мүмкіндік береді.

Көру қабілеті нашар спортшыларға арналған спорттық бейімделу физиологиялық реакцияларды бақылауды, дыбыс және жанасу сияқты мультисенсорлық сигналдарды пайдалануды, көмекші технологияларды енгізуді, әділ жіктеу жүйелерін қолдануды және қауіпсіздікті, оңтайлы өнімділікті және жалпы әл-ауқатты жақсарту үшін психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсетуді қамтиды.

Әдебиеттер

1. Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция. 2006. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities?utm_source=chatgpt.com

2. "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (2007 жылғы 27 шілдедегі) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

3. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026618

4. Денис Дидро., Дж. Ассезат., М. Турнье, Көретіндердің пайдалануы үшін зағиптарға арналған хат. 1875, 279 - 342 б .

https://fr.m.wikisource.org/wiki/Lettre_sur_les_aveugles_%C3%A0_l%E2%80%99usage_de_ceux_qui_voient

5.https://www.theguardian.com/science/2015/aug/19/blind-children-brain-visual-lobes-speech-study

6. Глориана Бартоли., Даниэла Булгарелли., Паола Молина. Көру қабілеті бұзылған балалардағы ақыл-ойды дамыту теориясы: бейімделген кешенді тестілеудің үлесі. 2019 қыркүйек; 49(9):3494-3503. doi: 10.1007/s10803-019-04064-3. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31119510/

7. Б.Синкибаев. Көру қабілеті бұзылуы бар жасөспірімдердің ақпараттық мәдениетін тәелсіз қарастыруында жасанды интеллект технологияларының әсерін зерттеу 2024.

8. Ғ.Көпжанов., А.Дошыбеков., Ә. Белегова. Бейімделетін дене шынықтыру және спорт саласында болашақ маманның кәсіби мәдениетін қалыптастыру 2023.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ПИСЬМА И ЧТЕНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ У УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

Жалгасбаева Жанат Болысбековна
Туркестанская область, Жетысайский район
Школа N39 "Асыката " учительница русского языка и литературы

Резюме

Мақала сөйлеу қабілетінде бұзылыстары бар оқушыларда орыс тілінде жазу және оқу дағдыларын қалыптастыру мәселесіне арналған. Авторлар сөйлеу бұзылыстары бар балалардың оқу-жазу дағдыларын дамыту ерекшеліктерін сипаттап, түзету жұмыстарының тиімді әдістерін қарастырады. Логопед пен мұғалімнің бірлескен жұмысының маңыздылығы атап өтіледі.

Summary

The article addresses the issue of developing writing and reading skills in Russian among students with speech disorders. It describes the specific characteristics of literacy development in children with speech impairments and discusses effective methods of corrective teaching. The importance of collaboration between speech therapists and teachers is emphasized.

Формирование навыков письма и чтения является важнейшей задачей в образовательной работе с детьми, имеющими нарушения речи. Эти навыки не только обеспечивают успешное овладение учебным материалом, но и способствуют социальной адаптации ребёнка. Однако у таких детей процесс овладения письменной речью значительно осложнён из-за особенностей их речевого и когнитивного развития.

Особенности развития чтения и письма при речевых нарушениях:

Учащиеся с нарушениями речи часто сталкиваются с трудностями в фонематическом восприятии, звуко-буквенном анализе, графомоторных навыках и орфографическом контроле. Это может выражаться в замене букв при чтении, ошибках при письме, трудностях с пониманием прочитанного текста.

Методы и приёмы коррекционной работы:

1. Фонематическая коррекция — направлена на развитие слухового восприятия, формирование умения различать звуки родного языка. Это основа для правильного звукобуквенного анализа и синтеза.
2. Логопедические упражнения — включают постановку, автоматизацию и дифференциацию звуков, развитие артикуляционной моторики, дыхательной гимнастики, а также ритмопластики. Такие упражнения помогают укрепить речевой аппарат и способствуют чёткой и выразительной речи.
3. Игровые методики — используют игровые формы обучения: карточки с изображениями, интерактивные упражнения, настольные и дидактические игры. Игра способствует активизации речевой активности и снижает тревожность у детей.
4. Обучение через образы — использование наглядных пособий (схем, таблиц, пиктограмм) позволяет детям лучше осмысливать материал, формировать зрительно-образное мышление и запоминать написание слов.
5. Постепенность и системность — обучение строится по принципу от простого к сложному, с обязательным повторением и закреплением материала. Это обеспечивает устойчивое формирование навыков.

Роль педагога и логопеда:

Совместная работа логопеда, учителя и родителей — ключ к успешному формированию навыков письма и чтения. Индивидуальный подход, регулярные занятия и постоянное закрепление материала обеспечивают положительную динамику.

Методы и приёмы коррекционной работы на уроках русского языка (с примерами):

1. Фонематическая коррекция.
   Цель: развитие слухового восприятия и умения различать звуки.
   Пример задания:

— Послушай и скажи, где в слове слышится звук [с]: *солнце, лось, коса*.
— Подчеркни в тексте все слова, начинающиеся на звук [ш].

2. Логопедические упражнения.
   Цель: постановка и автоматизация труднопроизносимых звуков, развитие артикуляции.
   Пример задания:
   — Артикуляционная гимнастика: упражнения «Часики», «Грибок», «Лошадка».
   — Проговаривание скороговорок: *Шла Саша по шоссе и сосала сушку*.
   — Работа со словами: найди слова со звуком [р], запиши и прочитай их.
3. Игровые методики.
   Цель: развитие интереса к обучению, вовлечение в активную речь.
   Пример задания:
   — Игра «Собери слово» из слогов: *ма – шина, ко – ра – бль*.
   — Игра «Исправь ошибку»: даны слова с ошибками (напр., *молоко* написано как *малако*)
   — нужно исправить.
4. Обучение через образы.
   Цель: формирование связей между изображением и словом.
   Пример задания:
   — Показ картинки с изображением предмета, учащийся называет его, определяет первый звук и пишет слово.
   — Использование схем предложений: + светит → Солнце светит.
5. Постепенность и системность.
   Цель: формирование навыков на основе поэтапного освоения.
   Пример подхода:
   — Сначала — чтение слогов (*ма, па, ла*), затем — слов (*мама, лапа*), потом — простых предложений (*Мама мыла раму*).
   — Повторение и закрепление материала через разные виды деятельности: чтение, письмо, пересказ.

Заключение:

Формирование навыков письма и чтения у детей с нарушениями речи требует комплексного, методически выверенного подхода. Важно учитывать психолого-педагогические особенности каждого ребёнка и использовать разнообразные коррекционные методы, направленные на развитие всех компонентов речевой деятельности.

Список литературы:

1. Азова Н.И. *Методика обучения письму и чтению в начальной школе*. — М.: Просвещение, 2019.
2. Волкова Г.А. *Коррекционная педагогика: Учебное пособие для вузов*. — М.: Академия, 2020.
3. Елецкая А.Я. *Формирование навыков письменной речи у детей с ОВЗ*. — СПб.: Речь, 2018.
4. Кольцова М.М. *Психофизиологические основы формирования письменной речи у детей*. — М.: Педагогика, 2017.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОРЫС ТІЛІН МЕҢГЕРУДЕГІ ҚИЫНДЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕҢУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Ногайбаева Алтынай Куандыковна
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, «С.Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің орыс тілі және әдебиет пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются основные трудности, с которыми сталкиваются обучающиеся с особыми образовательными потребностями (ООП) при изучении русского языка. Особое внимание уделено проблемам в развитии речевых и письменных навыков, ограниченному словарному запасу, нарушению фонетического восприятия, трудностям в освоении грамматических конструкций, а также сниженной мотивации и психологическим барьерам. В статье предложены направления педагогической поддержки, коррекционные методики и адаптированные подходы к обучению, способствующие более эффективному усвоению русского языка детьми с ООП.

Summary:

This article explores the main difficulties faced by students with special educational needs (SEN) in learning the Russian language. It highlights issues such as underdeveloped speaking and writing skills, limited vocabulary, phonetic perception disorders, challenges in mastering grammatical structures, low motivation, and psychological barriers. The paper suggests methods of pedagogical support, correctional techniques, and adapted teaching approaches that contribute to more effective acquisition of the Russian language by SEN students.

Қазақстанда білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) оқушылардың орыс тілін меңгеруі – бұл тек тіл үйрену процесі ғана емес, сонымен қатар олардың жалпы даму деңгейін, әлеуметтік бейімделуін және когнитивті қабілеттерін арттыруға бағытталған кешенді процесс.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың орыс тілін меңгерудегі қиындықтары:

1. Сөйлеу және жазу дағдыларының төмендігі.

ЕББҚ оқушылардың сөйлеу және жазу дағдыларының төмендігі олардың орыс тілін меңгеруінде кедергі келтіреді. Бұл мәселе әсіресе тілдік ауытқулары бар балаларда айқын байқалады.

2. Сөздік қордың шектеулілігі.

Оқушылардың сөздік қорының шектеулілігі олардың тілдік қарым-қатынас жасау қабілетін тежейді. Бұл әсіресе жаңа сөздерді меңгеру және оларды сөйлеу барысында қолдану кезінде қиындықтар туғызады.

3. Есту және көру қабілеттерінің бұзылуы.

Есту және көру қабілеттерінің бұзылуы тілдік ақпаратты қабылдау және өңдеу процесіне теріс әсер етеді, бұл тілдік дағдылардың қалыптасуына кедергі келтіреді.

4. Дұрыс сөйлеу және жазу дағдыларының қалыптаспауы.

Оқушылардың дұрыс сөйлеу және жазу дағдыларының қалыптаспауы олардың тілдік қателіктерін көбейтеді және тілдік қарым-қатынас жасау қабілетін төмендетеді.

5. Фонетикалық қабылдаудың бұзылыстары

ЕББҚ оқушылардың көпшілігінде дыбыстарды дұрыс қабылдамау, шатастыру немесе айтылуын бұрмалау жағдайлары кездеседі. Бұл оқушылардың сөзді дұрыс естіп, қайталап айтуын қиындатады және олардың сөйлеу тілінде көптеген қателер туындайды. Соның салдарынан олар сөздерді дұрыс жаза алмай, жазбаша сөйлеуде де қиындықтарға ұшырайды.

6. Грамматикалық құрылымдарды меңгерудегі қиындықтар

ЕББҚ оқушылар сөйлем құрауда және сөз тіркестерін дұрыс қолдануда жиі қателеседі. Септік, шақ, рай, жекеше-көпше сияқты грамматикалық категорияларды меңгеру олар үшін күрделі болады. Бұл олардың ауызша да, жазбаша тілінде қателердің жиі кездесуіне себеп болады.

7. Мотивацияның төмендігі және сенімсіздік

Кейбір ерекше білім алушыларда тіл үйренуге деген мотивация жеткіліксіз немесе мүлде болмауы мүмкін. Олар өзін басқалармен салыстырғанда әлсіз сезінеді, сөйлеуге ұялады,

қателесуден қорқады. Бұл психологиялық факторлар білім алуға кері әсерін тигізіп, оқу процесіне бейімделуді баяулатады.

8. Оқу материалдарын қабылдаудағы қиындықтар

Оқулықтар мен тапсырмалар күрделілігі жағынан ЕББҚ оқушылардың деңгейіне сәйкес келмей жатады. Мәтіндердің көлемі, сөздердің мағынасы, грамматикалық құрылымдардың күрделілігі олар үшін ауыр болып табылады. Мұндай жағдайда оқушы ақпаратты толық түсінбей, оқу процесіне қызығушылығы төмендейді.

Тиімді әдістер мен тәсілдер.

1. Дифференциалды оқыту әдісі.

Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалдарын бейімдеу және тапсырмаларды деңгейлер бойынша ұсыну олардың тілдік дағдыларын тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

2. Қолданбалы тілдік жаттығулар.

Сөйлеу және жазу дағдыларын дамыту үшін қолданбалы тілдік жаттығуларды қолдану тиімді. Бұл жаттығулар оқушылардың тілдік қателіктерін түзетуге және дұрыс сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

3. Көрнекі құралдарды пайдалану.

Көрнекі құралдар, мысалы, суреттер, карточкалар және бейнемазмұндар, тілдік ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді және оқушылардың қызығушылығын арттырады.

4. Ойын және шығармашылық әдістер.

Ойындар мен шығармашылық тапсырмалар оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға және оларға тіл үйренуге деген қызығушылықты арттыруға көмектеседі.

5. Жеке және топтық жұмыстар.

Жеке және топтық жұмыстар оқушылардың өзара әрекеттесуін және тілдік қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

6. Психологиялық қолдау көрсету.

Оқушыларға психологиялық қолдау көрсету олардың оқу процесіне деген сенімін арттырады және тіл үйренуге деген мотивациясын күшейтеді.

Қорытынды.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың орыс тілін меңгеруі – бұл күрделі және көпқырлы процесс. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді әдістер мен тәсілдерді қолдану олардың тілдік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер мен педагогтар осы әдістерді өз тәжірибелерінде қолдана отырып, оқушылардың тіл үйрену процесін тиімді ұйымдастыра алады.

Әдебиеттер

1. Бегежанова Р.К. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қазақ (орыс) тілін, оқу және сөйлеу тілін дамытуды оқытудың арнайы әдістемесі. Қарағанды мемлекеттік университеті.
2. Айдналиева Н.А. Оқушылардың оқу белсенділігін арттырудағы топтық жұмыстың тиімділігі. Өмірзақ Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті.
3. Жұмажанова С.Б., Алькенова Б.К. Көптілділік бойынша педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамыту.

ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Акылбекова Бибижан Айбековна
Шымкент қаласы, А. Макаренко атындағы №41 мектеп-лицейінің дефектологі

Түйін

Бұл мақалада дефектолог маманның сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуінің педагогикалық негіздері қарастырылады. Сөйлеу бұзылыстары балалардың когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына теріс әсер етеді. Мақалада сөйлеу бұзылыстарының түрлері, олардың себептері, диагностикалық әдістері және түзету жұмыстарының тиімді тәсілдері талданады. Дефектологтың педагогикалық қызметінің құрылымы мен мазмұны, сондай-ақ ата-аналармен және басқа мамандармен ынтымақтастықтың маңыздылығы атап өтіледі. Мақалада қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар мен әдістемелерді қолдану арқылы сөйлеу бұзылыстары бар балалардың сөйлеу қабілетін дамыту жолдары ұсынылады.

Summary:

This article examines the pedagogical foundations of a defectologist's work with children who have speech disorders. Speech disorders negatively impact children's cognitive, emotional, and social development. The article analyzes types of speech disorders, their causes, diagnostic methods, and effective corrective approaches. It highlights the structure and content of the defectologist's pedagogical activities, as well as the importance of collaboration with parents and other professionals. The article proposes methods for developing the speech abilities of children with speech disorders through the application of modern pedagogical technologies and methodologies.

Сөйлеу – адамның қоғаммен қарым-қатынас жасауының маңызды құралы. Сөйлеу бұзылыстары бар балалардың коммуникативтік мүмкіндіктері шектеулі болады, бұл олардың жалпы дамуына әсер етеді. Дефектологтың міндеті – мұндай балалардың сөйлеу қабілетін қалпына келтіру және дамытуға бағытталған педагогикалық түзету жұмыстарын жүргізу.

1. **Сөйлеу бұзылыстарының түрлері мен себептері**.

Сөйлеу бұзылыстары балаларда түрлі формада кездесуі мүмкін. Олардың ең кең таралған түрлеріне фонетикалық-фонематикалық бұзылыстар (дыбыстарды дұрыс айта алмау, алмастыру, тастап кету), жалпы сөйлеу дамуының тежелуі (GSD), алалия (сөйлеудің толық болмауы), дислалия (дыбыстарды қоюдағы қиындықтар), дисартрия (нерв жүйесінің зақымдануы салдарынан сөйлеудің бұзылуы), ринолалия (мұрын арқылы сөйлеу) жатады. Бұлардың себептері ретінде генетикалық ақаулар, жүйке жүйесінің жетілмеуі, перинаталды кезеңдегі патологиялар, әлеуметтік орта мен тәрбиенің жеткіліксіздігі қарастырылады.

Мысал: 7 жастағы Айдана есімді балада «р» және «л» дыбыстарын айтуда қиындықтар байқалды. Арнайы логопедиялық тексеріс нәтижесінде фонематикалық есту қабілетінің әлсіздігі және фонематикалық талдаудың жеткіліксіздігі анықталды. Бұл оның фонетикалық-фонематикалық бұзылыс екенін көрсетті.

2. **Диагностика және бағалау әдістері.**

Дефектологтың жұмысындағы маңызды кезең – сөйлеу бұзылыстарын уақтылы және дәл диагностикалау. Бұл үшін арнайы логопедиялық тесттер, сөйлеу әрекеттерін бақылау, ата-аналармен әңгіме, психологиялық тексерулер жүргізіледі. Сонымен қатар медициналық тексеру арқылы неврологиялық және оториноларингологиялық себептер анықталады. Диагностика нәтижелері түзету жұмысын нақты жоспарлауға мүмкіндік береді.

Мысал: 6 жасар Аян сөйлеу кезінде сөздерді жұтып айтатын және кей дыбыстарды тастап кететін. Дефектолог пен психолог бірлесіп, оның сөйлеу темпі мен артикуляциялық моторикасын тексеріп, дислалия диагнозын қойып, түзету жоспарын жасады.

3. **Педагогикалық түзету жұмыстарының мазмұны.**

Мектеп жасындағы оқушылармен жұмыс істеуде түзету жұмыстарының құрылымы күрделене түседі. Себебі бұл кезеңде балада оқу, жазу және ойлау процестері белсенді дамиды. Артикуляциялық аппаратты дамытуға бағытталған жаттығулармен қатар, грамматикалық және синтаксистік құрылымдарды меңгертуге баса назар аударылады. Дыбыстарды дұрыс айтуға

дағдыландыру, сөздік қорды байыту, сөйлем құрастыру машығын жетілдіру — негізгі міндеттердің бірі болып табылады.

Мысал: Мектептегі 2-сынып оқушысы Марат "ш" дыбысын дұрыс айта алмай, оны "с" дыбысына алмастырып сөйлейді. Мұғалімнің тапсырмаларын жазбаша орындауда да қателіктерге жол береді. Дефектолог Маратпен арнайы сабақ жүргізіп, күнделікті артикуляциялық жаттығулар мен "ш" дыбысына арналған дыбыстық автоматтандыру ойындарын қолданады. Сонымен қатар, сөз тіркестері мен сөйлемдерде дыбысты дұрыс қолдану дағдыларын қалыптастырады. Бір айдан кейін Марат бұл дыбысты дұрыс айтуға дағдыланып, жазу барысында да қателіктер азая түсті. Түзету жұмыстары балалардың сөйлеу деңгейіне, жас ерекшеліктеріне және сөйлеу бұзылысының түріне қарай жеке және топтық сабақтар түрінде жүргізіледі. Артикуляциялық жаттығулар дыбыстарды дұрыс айтуға үйретеді, ал дыбыстарды қою және автоматтандыру жаттығулары сөйлеудің дұрыс қалыптасуына септігін тигізеді. Сонымен қатар, лексикалық қорды байыту, грамматикалық құрылымды жетілдіру, сөйлеу әрекетін дамыту сияқты жұмыстар жүргізіледі.

Мысал: Сабақ барысында дефектолог балалармен «айна жаттығуын» өткізіп, әр балаға дыбысты айна алдында дұрыс қоюға көмектеседі. «Сиқырлы дорба» ойыны арқылы балалар жаңа сөздерді үйреніп, оларды сөйлемде қолданады.

4. **Дефектолог пен ата-ананың, мамандардың өзара байланысы.**

Сөйлеу бұзылыстарын түзетуде ата-аналардың белсенді қатысуы өте маңызды. Дефектолог ата-аналарға күнделікті үй жағдайында қолдануға болатын жаттығуларды үйретіп, кеңес береді. Сонымен қатар психолог, логопед, әлеуметтік педагог секілді мамандармен тығыз байланыста жұмыс жүргізіледі. Бұл кешенді тәсіл түзету жұмыстарының тиімділігін арттырады.

Мысал: Арнайы ұйымдастырылған ата-аналар семинарында дефектолог күнделікті сөйлеуді дамыту жаттығуларын көрсетіп, ата-аналарға практикалық ұсынымдар береді. Мұндай кездесулер балалардың үй жағдайындағы логопедиялық қолдауын жақсартады.

5. **Қазіргі педагогикалық технологиялар.**

Заманауи технологиялар дефектологтың жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, балалардың қызығушылығын арттырып, оқу үрдісін тиімді етеді. Мысалы, ойын технологиялары арқылы бала тілдік материалды оңай қабылдайды. Интерактивті жаттығулар сөйлеу белсенділігін арттырады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), мультимедиялық бағдарламалар мен онлайн платформалар (мысалы, логопедиялық ойындар, дыбыстық тренажерлер) кеңінен қолданылады.

Мысал: «Balaspeech» логопедиялық қосымшасы арқылы балалар әр дыбысқа арналған жаттығуларды өз бетімен орындай алады. Сабақ барысында интерактивті тақтада «дыбыс тап» ойыны балалардың тыңдау және дыбысты ажырату қабілетін дамытады.

Қорытынды: Дефектологтың сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмысындағы педагогикалық әдістер баланың сөйлеу, ойлау және әлеуметтік даму процесін жеделдетуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада ұсынылған әдістемелер педагогтардың тәжірибесінде кеңінен қолданылып, оң нәтижелерін беруде.

Әдебиеттер:

1. Махмудова М.С., Зиётова Г.Н., Ғафурова Н.У. (2024). *Phonetic-Phonemic Speech Disorders in Children*. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal.
2. Рахимова Х.С., Абдуллаева Х. (2023). *Specialist and Family Collaboration in Eliminating Severe Speech Defects*.
3. Шатрова С. (2013). *Individualization of Education for Children with Speech Defects in Preschool Educational Process*.
4. Fedosova O.Y., Nesterova T.V. (2014). *Logopedic Principles in Correcting Children's Speech Defects*.
5. Shakirova S.Y. (2022). *Methods of Speech Development of Children with Disabilities*.
6. Matsyuk E., Belova E. (2019). *Meaning Formation in Younger Schoolchildren with Speech Disorders*.
7. Рахимова М.И. (2022). *Corrective Logopedic Work System*.
8. Mahammadjanovna M.M., qizi S.D.S. (2021). *Pedagogical and Psychological Problems of Speech Development*.

ӘӨЖ 376.1

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗНОЙ ПАМЯТИ У СЛАБОСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Мамадалиев Санжар Талибжанович
Южно-Казахстанский педагогический университет имени Ө.Жәнібеков,
кафедра «Специальная педагогика»
sanzhar_sherlock@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы есту қабілеті нашар адамдарға бейнелі жадының ерекшеліктері қарастырылған. Зерттеудің мақсаты - мектепке дейінгі балаларды тыңдаудың қиын жағдайында бейнелі жадының ерекшеліктерін талдау және олардың танымдық дамуындағы айырмашылықтарды анықтау. Мақалада бейнелі жадтың жас ерекшеліктері, мектепке дейінгі кезеңде есту қабілеті нашар адамдарға, және таным процестерінің даму ерекшеліктерін жасаймыз. Сонымен қатар, жалпы жадтың теориялық талдауы көрсетілген. Есту қабілеті нашар балалардағы естелік мәселесін зерттеу болашақта баланың оқу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені жад таным процестерінің негізі болып табылады. Мұндай зерттеулер осы процестерді тиімді ұстау және дамыту үшін қажетті түзету жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Summary

This article will consider the features of figurative memory in children with hearing impairment of preschool age. The purpose of the study is to analyze the features of figurative memory of children with hearing loss of preschool age and identify differences in their cognitive development. The article highlights the age-related development of figurative memory, the tendency of a child with hearing loss to develop memory in preschool age, and the features of the development of cognitive processes. In addition, theoretical analysis of memory in general is shown. The study of the problem of memory of hard of hearing children plays an important role in the development of the child's reading skills in the future, since memory is the basis of cognitive processes. Such studies make it possible to organize the necessary corrective work for the effective support and development of these processes.

Память-одна из самых важных когнитивных функций в жизни человека. Память является важной ролью во всех наших действиях, помогает нам запомнить все типы информации и помочь вам опубликовать эту информацию в будущем. В психологии память - процесс организации и сохранения опыта, который позволит ему повторно использовать его в действии или вернуться в совместное образование. Богданова объясняет [1]. Воспоминание о умственных функциях, которые определяют когнитивное развитие ребенка, поскольку это особое место в памяти, мозг оказывает прямое влияние на развитие слуха и речи в будущем.

О деятельности памяти высказали свое мнение многие ученые. С. Л. Рубинштейн о памяти: «без памяти мы были бы существами момента. Наше прошлое было бы мертвым для будущего. Настоящее безвозвратно исчезло бы из прошлого с течением времени. Если говорить о памяти не только как о собирательном термине для определенного набора процессов, но и как о единой «функции», то можно говорить только об общей и элементарной способности к печати»[2]. В работах Г. П. Бертыня проводились исследования памяти детей с нарушением слуха. Согласно его исследованиям, опора на визуальную и тактильную информацию играет важную роль в памяти детей с нарушениями слуха. Кроме того, они могут использовать дополнительные стратегии и методы для запоминания информации [3].

В Г. Петроев изучал способность запоминать и воспроизводить устные материалы студентов, которые не слышат устного. Лейбл по словам Святого Толииренко, «Помните, это тип психического размышления, который позволяет вам получить много от привыкания, хранения и пост-отключения, которое может вернуться или вернуться к сознанию». [4].

И первое психологическое исследование нарушения слуха было проведено А.Н. Мы можем назвать Porosyatnikova в научной работе, изучали глухие и низкооборотные сверстники с возраста 8-12, но заметили, что ухудшение трудных форм ниже, чем те, кто глухи, но уровень распознавания форм в сопоставимых группах.

Одним из основных факторов в развитии дошкольного образования является формирование семантических связей, формирование визуальных связей, включая возникновение меманических связей, [5].

Исследования Т. В. Розановой показывают, что дети, нарушенные слуха, больше отстают от своих обычных сверстников слуха в том, что они намерены. Дошкольное учреждение они помнят местонахождение вещей в плохом состоянии. В эпоху начальной школы они имеют меньшую точность, чем у детей, иногда сбивая с толку местоположение подобных веществ, чем внешний вид или функции детей. [6] Процесс памяти детей с нарушениями слуха часто основан на визуальных изображениях и движениях. Они могут потребовать дополнительных аксессуаров при запоминании информации о словаре. [7].

Период дошкольного возраста - это время для определения быстрого развития когнитивных способностей и качественных изменений. В этом случае дети постепенно овладевают своим процессом мышления, запоминания и привлечения внимания. Процесс улучшения системы мышления постепенно движется, а когнитивные процессы становятся сознательным и целенаправленным действием. В настоящее время память разрабатывается как один из наиболее важных элементов в формировании человека.

Память о дошкольных детях развивается в нескольких областях и опирается на определенные законы. Прежде всего, непроизвольная память постепенно сознательно используется для запоминания добровольной памяти. Кроме того, механическая память очень зрелая, а вместо логической памяти. Со временем прямая память поднимется на новый уровень, используя активное использование мнемотехнических методов и инструментов, поможет вам запомнить и модернизировать информацию.

Фигуративная и эмоциональная память начинает ясно рассказывать о возрасте 5 лет. Когда дети повторяют события или истории, они часто полагаются на эмоции. В этом возрасте способность запоминать добровольную память и помогает ребенку выполнить задачу.

Согласно П. П. Блонскому, фигуративная память сформируется в самом раннем начале, а затем появляется словесная память. И моторная и эмоциональная память будет позже разработана. Логическая память образуется примерно в 3-4 года и достигает высоких уровней подросткового возраста. [8]

У детей с нарушениями слуха есть свои особенности в образной памяти

1. У этих детей относительно низкая фактическая память, гораздо больше изображений похожих предметов.
2. Они редко используют методы активации памяти или способы “поиска” изображений.
3. Удетей с дефектами слуха затрудняются выполнение мыслительных действий и установление образных связей в процессе запоминания, различения и воспроизведения предметов [9].

Для изучения образной памяти используются различные подходы, направленные на определение свойств зрительной памяти. В таких исследованиях оцениваются сроки запоминания образов, уровень сформированности образной памяти и показатели развития произвольной образной памяти. Для комплексной оценки образной памяти детей с нарушениями слуха дошкольного возраста в ходе диагностики необходимо обратить внимание на следующие параметры:

- масштаб образной памяти;
- памятные вещи

Память о дошкольных детях развивается в нескольких областях и опирается на определенные законы. Прежде всего, непроизвольная память постепенно сознательно используется для запоминания добровольной памяти. Кроме того, механическое вознаграждение очень зрелое и хотело бы запомнить логически. Со временем прямая память поднимется на новый уровень, используя активное использование мнемотехнических методов и инструментов, поможет вам запомнить и модернизировать информацию.

Во время определения мы пришли к следующим выводам:

- Хранение хранилища в промышленности: мы оценили, сколько информации и снова восстановили снова. Мы определили ограничения и возможности краткосрочной перспективы;

-Мы проверили, насколько точное и полное обслуживание визуальной информации. Оценил способность запоминать макеты и небольшие части изображений;
- Скорость реконструкции информации: как быстро и точно напоминать вам о хранимой информации;
- Синопральная память: вспомнив начальный макет изображений, были оценены навыки пространственного мышления и приема ребенка.

В результате изучения фигуративной памяти детей с дошкольными расстройствами были выявлены особенности их процесса запоминания. Для этих детей убедитесь, что вся информация немедленно создайте логическое видео и используйте видео для эффективного использования видео.

Дети с нарушениями слуха часто помнят картинки и путают их с подобными видео. Кроме того, они не используют косвенные методы памяти, поэтому запоминающиеся изображения не являются нестабильными, различимыми и не хранятся в течение длительного времени.

Трудности в процессе хранения возникают, когда вы реконструируете изображения личных вещей или цифр, поскольку этот процесс требует умственных действий, не полагаясь на видимость.

Обеспечение слуха детей с нарушениями слуха часто сбивает с толку не только изображения вещей или фигур, но и их местоположение в их пространстве. По этой причине развитие рефлексивного воспоминания о детях со слухом школьного возраста требует целенаправленной поддержки посредством специальной корректирующей работы.

Литература

1. *Богданова Т. Г.Сурдопсихология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 224 с.*
2. *Рубинштейн, С, .Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. - СПб.: Питер, 2018. - 713 с.*
3. *Программа воспитания и обучения слабослышащих дошкольников со сложными (комплексными) нарушениями развития/под ред.Л.А. Головчиц. - М.: ОМИЦ «Граф-пресс», 2006.-128с.*
4. *Психология детей дошкольноговозраста: Развитие познавательных процессов/ А. В. Запорожец, Д. Б. Эльконин. –М.: МПСИ, 2001. –300 с*
5. *Бибосынова, А.М. Развитие памяти глухих детей.— М.: Педагогика, 2011* 6. *Абаева Ғ.А. Арнайы педагогика жане психология негіздері. -Алматы. 2013.*
7. *Блонский, П. П. Память и мышление / П. П. Блонский. - Москва : ЛКИ, 2007. - 196 с.*
8. *Головчиц, Л. А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. А. Головчиц. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 304 с.*
9. *Развитие образной памяти детей старшего дошкольного возраста с нарушениями слуха №5 (28)2011/ Насырова Е.В.*
10. *Методические рекомендации к пособию «Практический материал для обследования психолого – педагогического обследования детей» авторов С.Д. Забрамной, О.В. Боровика. – М., 2005.*

ЛОГОПЕДТІҢ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУЫ

Абдалиева Жанар Есенгелдиевна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің мұғалім-логопеді

Резюме

В статье рассматривается значение психологической поддержки логопеда, особенности развития детей с нарушением зрения, а также методы и техники психологической поддержки, применяемые логопедом. Психологические методы и техники, используемые при работе с детьми с ограниченными возможностями зрения в рамках инклюзивного образования, адаптируются в соответствии с индивидуальными особенностями ребенка и направлены на облегчение его социальной и академической адаптации.

Summary

The article discusses the importance of psychological support provided by speech therapists, the developmental characteristics of children with visual impairments, as well as the methods and techniques of psychological support used by speech therapists. The psychological methods and techniques applied when working with children with visual impairments in the inclusive education system are adapted to the child's individual characteristics and aim to facilitate their social and academic adaptation.

Көру қабілеті шектеулі балалардың сөйлеу мен есту дағдыларын дамыту олардың жалпы психоэмоционалдық жағдайына тікелей әсер етеді. Логопедтің осы балалармен жұмыс кезінде психологиялық қолдау көрсетуі олардың тілдік және әлеуметтік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Көру қабілеті шектеулі балалардың дамуында көптеген қиындықтар туындайтыны белгілі. Бұл балалар көбінесе басқа балалармен салыстырғанда кешігіп дамиды және олардың мектепке, қоғамға бейімделуі әрдайым қиындықтарға толы болады. Сондықтан логопедтің психологиялық қолдауы көру қабілеті бұзылған балаларға тек сөйлеу тілін дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың өз-өзіне деген сенімділігін арттыру және эмоционалдық тұрғыдан қолдау көрсету міндетін де шешеді.

1. Көру қабілеті шектеулі балалардың психологиялық ерекшеліктері

Көру қабілеті бұзылған балалардың психологиялық дамуы көптеген факторларға байланысты. Көз көру қабілетінің бұзылуы баланың эмоциялық күйіне, өзін-өзі бағалауы мен өзіндік санасына әсер етеді. Көру қабілеті шектеулі балаларда депрессия, мазасыздық және әлеуметтік қатынастарда қиындықтар туындауы мүмкін. Сонымен қатар, олардың сөйлеу дағдылары мен когнитивті қабілеттерінің дамуы да шектелген болуы ықтимал. Логопедтің міндеті осы балалармен жұмыс істегенде олардың психологиялық жағдайына назар аударып, қажетті қолдау көрсету болып табылады.

1.1. Эмоционалдық және әлеуметтік даму

Көру қабілеті бұзылған балалар әлеуметтік қатынастарда, ойын барысында және басқа да күнделікті іс-шараларда қиындықтарға тап болуы мүмкін. Олар көбінесе өздерін қоғамнан бөлектенгендей сезінеді. Логопед балалардың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуда психологиялық қолдау көрсету арқылы олардың қоғамға интеграциясын жеңілдетуге тырысады.

1.2. Өз-өзіне деген сенім

Көру қабілеті бұзылған балалардың көпшілігі өздерін қалыпты балалардан төмен санап, әлеуметтік ортаға бейімделу қиындықтарына тап болады. Логопед психологиялық қолдау көрсету арқылы баланың өзін-өзі бағалауын көтеруге, оның өз-өзіне деген сенімін арттыруға ықпал етеді.

2. Логопедтің психологиялық қолдау көрсету әдістері

Логопедтің психологиялық қолдауы балалардың тілдік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл қолдау әртүрлі әдістер мен техникаларды қамтиды, олардың басты мақсаты – баланың сөйлеу дағдыларын дамыту және психоэмоционалдық жағдайын жақсарту.

2.1. Эмоционалдық қолдау көрсету

Көру қабілеті шектеулі балалардың эмоциялық жағдайын реттеу үшін логопед олардың сезімдерін тыңдап, түсіністікпен қарайды. Баланың ішкі күйзелісін азайту үшін тыныштандыру жаттығулары, релаксация әдістері және позитивті ойлау техникасы қолданылуы мүмкін. Бұл әдістер балалардың психоэмоционалдық денсаулығын қолдауға және жалпы дамуына септігін тигізеді.

2.2. Тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс жүргізу

Көру қабілеті бұзылған балалардың әрқайсысының тұлғалық ерекшеліктері бар. Логопед баланың жеке қасиеттеріне, оның эмоционалдық күйіне, мінез-құлқына және дамуына назар аудара отырып жұмыс істейді. Әр балаға жеке көзқарас пен қолдау көрсету логопедтің жұмысындағы негізгі қағидаттардың бірі болып табылады.

2.3. Рөлдік ойындар мен коммуникативтік дағдыларды дамыту

Рөлдік ойындар мен тапсырмалар баланың коммуникативтік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Логопед балаларды түрлі жағдайларда рөлдерге бөліп, оларды қарым-қатынас жасауға, сөйлеуге және тыңдауға үйретеді. Бұл әдіс балалардың өз ойларын дұрыс жеткізуіне, сөйлеу тілін жетілдіруіне, сондай-ақ өзара түсіністік пен ынтымақтастықты дамытуына ықпал етеді.

2.4. Әлеуметтік дағдыларды дамыту

Көру қабілеті шектеулі балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін арнайы жаттығулар мен тапсырмалар пайдаланылады. Логопедтің қолдауымен балалар өз эмоцияларын басқаларға білдіруге, топта жұмыс істеуге, әлеуметтік жағдайларда дұрыс әрекет етуге үйренеді.

3. Логопед пен психолог арасындағы байланыс

Логопед пен психологтың арасындағы байланыс көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істегенде ерекше маңызға ие. Бұл екі маманның өзара әрекеттестігі мен бірігіп жұмыс істеуі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың психоэмоционалдық жағдайын түзету және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Көру қабілеті бұзылған балаларда психологиялық қиындықтар мен сөйлеу кемістіктері жиі қатар жүреді, сондықтан логопед пен психологтың бірлескен жұмысы балалардың дамуына үлкен ықпал етеді.

3.1. Логопед пен психологтың рөлдері

Логопедтің негізгі міндеті – балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту, яғни дыбыстарды дұрыс айту, сөздік қорын кеңейту, сөйлеу грамматикасын жетілдіру. Ал психологтың мақсаты – баланың психоэмоционалдық жағдайын тұрақтандыру, оның жеке ерекшеліктерін түсіну, баланың қоғаммен және ортасымен қарым-қатынасына қолдау көрсету.

Екі маманның өзара тығыз байланыс орнатуы көру қабілеті шектеулі балалардың сөйлеу және когнитивтік дамуында кездесетін қиындықтарды тиімді шешуге мүмкіндік береді. Логопед сөйлеуді түзету әдістерін қолдана отырып, баланың сөйлеу жүйесін қалыптастыруда жұмыс істесе, психолог бұл процеске эмоционалдық қолдау көрсетеді және баланың қорқыныш, уайым, мазасыздық сияқты психоэмоционалдық мәселелерін шешуге көмектеседі.

3.2. Логопед пен психолог арасындағы ынтымақтастықтың принциптері

Логопед пен психолог арасындағы тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз ету үшін бірнеше негізгі принциптерді ескеру қажет:

1. Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл: Логопед пен психолог балаларды жеке тұлға ретінде қарастырып, олардың ерекшеліктерін, даму деңгейін, көңіл-күйін, мінез-құлқын ескеріп жұмыс істеуі керек. Әр баланың жеке ерекшеліктері мен қиындықтары бар, сондықтан оларды түзету және қолдау әдістері де жеке болуы тиіс.
2. Кешенді тәсіл: Логопед пен психолог тек бір бағытта ғана жұмыс істемей, әрқайсысы өз саласында жұмыс істей отырып, баланың дамуында барлық жақтарын қамтуы тиіс. Логопед сөйлеу дағдыларын дамытуға назар аударады, психолог эмоциялық тұрақтылықты қамтамасыз етеді, екеуі де бір уақытта баланың әлеуметтік бейімделуін қолдайды.
3. Үнемі қарым-қатынас және ақпарат алмасу: Логопед пен психолог балалардың жағдайы туралы тұрақты түрде ақпарат алмасып, бір-бірімен қарым-қатынаста болуы тиіс. Бұл екі

маманның да өз жұмыстарын үйлестіруіне, әрбір баланың дамуындағы өзгерістерді бақылауына мүмкіндік береді.

4. Тұрақты бақылау және түзету: Баланың дамуында кездесетін қиындықтарды анықтау және уақытында түзету үшін логопед пен психолог үнемі баланың жағдайын бақылап отыруы керек. Балаға көрсетілген көмек уақытылы әрі жүйелі болуы қажет.

4. Логопедтің психологиялық қолдауының нәтижелері

Логопедтің психологиялық қолдауы көру қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік бейімделуіне, өз-өзіне деген сенімін арттыруға, сөйлеу тілінің дамуына және оқу процесіне қатысуына оң әсер етеді. Балалар логопедтің қолдауымен өз қиындықтарын жеңіп, қоғамға толыққанды интеграциялануға мүмкіндік алады.

Қорытынды

Көру қабілеті шектеулі балаларға логопедиялық көмек көрсету тек олардың сөйлеу дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар психоэмоционалдық жағдайларын жақсартуға да бағытталуы тиіс. Логопедтің психологиялық қолдауы баланың өзіндік бағалауын арттыруға, әлеуметтік дағдыларын дамытуға және оның оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Логопедтің кәсіби біліктілігі мен психологиялық тәсілдері көру қабілеті шектеулі балалардың жалпы дамуына оң әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Волкова Л.С. Логопедия. – М., 2002.
2. Соколов В.В. Психологические особенности детей с нарушением зрения. – М., 2005.
3. Гришина Л.А. Психологическая поддержка детей с ограниченными возможностями. – СПб., 2010.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАУЫСТЫҚ СИГНАЛДАР АРҚЫЛЫ БАҒЫТ-БАҒДАР АЛУДЫ ҮЙРЕНУ ӘДІСТЕРІ

Абдиева Балжан Сериковна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты обучения детей с нарушениями зрения ориентированию в пространстве с использованием голосовых сигналов. Для детей с нарушениями зрения ориентировка в окружающей среде представляет собой серьезную трудность. В связи с этим использование голосовых сигналов способствует повышению самостоятельности детей, их адаптации в социальной среде и освоению навыков передвижения.

Summary

This article explores the theoretical and practical aspects of teaching children with visual impairments orientation through auditory signals. For children with visual impairments, orienting in the surrounding environment poses significant challenges. In this regard, the use of auditory signals enhances children's independence, facilitates their adaptation to the social environment, and helps them acquire mobility skills.

Көз көру бұзылыстары бар балалардың танымдық, әлеуметтік және психологиялық дамуы бірқатар қиындықтарға ұшырайды. Бұл балалар қоршаған ортамен толыққанды қарым-қатынас жасау, еркін қозғалу және тәуелсіздікке қол жеткізу жолында көптеген кедергілермен кездеседі. Олардың бірі – бағыт-бағдар алудағы қиындықтар. Әдетте, көз көру бұзылыстары бар балалар қоршаған ортада бағдарлану үшін көру қабілетіне сүйенеді, бірақ бұл мүмкіндіктің болмауы олардың дербес өмір сүруіне кедергі келтіреді. Осы мәселені шешуде дауыстық сигналдардың маңызы зор.

1. Көз көру бұзылуы бар балалардың даму ерекшеліктері

Көз көру бұзылыстары бар балалардың дамуында сенсорлық қабылдау мен кеңістіктік бағдарлау дағдыларының қалыптасуы күрделі болып табылады. Олар қоршаған әлемді негізінен

есту және тактильді сезімдер арқылы қабылдайды, бірақ бұл олардың қоршаған орта туралы толыққанды түсінік алуы үшін жеткіліксіз болуы мүмкін. Сондықтан дауыстық сигналдар мен акустикалық жүйелер маңызды рөл атқарады. Бұл балалар дауыстық нұсқауларды тыңдау арқылы қозғалыс жасауға және кеңістіктегі объектілерді тануға қабілетті бола алады.

2. Дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау жүйесінің принциптері

Дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау әдісі негізінен акустикалық ақпаратты пайдалану арқылы балаларға бағыт-бағдар алуды үйретуге бағытталған. Бұл әдіс мынадай принциптерге сүйенеді:

- Акустикалық ақпараттың маңызы: Дауыстық сигналдар көру қабілеті бұзылған балалар үшін қоршаған ортамен байланыс орнатудың негізгі құралы болып табылады. Бұл сигналдар баланың кеңістіктегі жағдайын анықтауға, қозғалыс бағытын таңдауға және қоршаған әлемді түсінуге көмектеседі.
- Технологиялық құралдар: Дауыстық сигналдар мен акустикалық жүйелер арқылы балалардың қозғалысын басқаруға арналған арнайы құрылғылар мен жүйелер қолданылады. Бұл құралдар дауыстық нұсқауларды беру арқылы балалардың нақты бағытқа бағытталуын қамтамасыз етеді.
- Қадамдық нұсқаулық: Балаларға бағдарлау дағдыларын үйрету үшін әрбір қадам нақты және түсінікті түрде сипатталады. Бұл әдіс балалардың түсінігіне сәйкес бейімделеді және олардың есту сезіміне негізделеді.

3. Дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау әдістері

Дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау әдістерінің бірнеше түрі бар, олар баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес таңдалады. Оларға төмендегі әдістер жатады:

- Жолдас дауыстық нұсқаулар: Бұл әдісте арнайы құрылғы немесе жүйе арқылы баланың қимылдарын басқаратын дауыстық нұсқаулар беріледі. Бұл әдіс балаларға кеңістікте дұрыс бағдарлануға көмектеседі және олардың дұрыс бағытты таңдауы үшін қажетті ақпаратты қамтамасыз етеді.
- Акустикалық маркерлер: Бұл әдіс барысында айналадағы объектілердің орналасуын білдіретін дауыстық сигналдар қолданылады. Мысалы, арнайы акустикалық белгілер арқылы балалар мектепте немесе қоғамдық орындарда қауіпсіз қозғала алады.
- Тактильді және есту көмегі бар жүйелер: Көз көру бұзылыстары бар балалар үшін белгілі бір жағдайларда тактильді және есту сезімдерін біріктіретін жүйелер тиімді болуы мүмкін. Мұндай жүйелер арқылы балалар кеңістікті білу үшін түрлі сенсорлық ақпараттарды пайдалана алады.

4. Педагогикалық және психологиялық аспектілер

Көз көру бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуде педагогикалық және психологиялық қолдау өте маңызды. Баланың эмоционалдық жағдайы оның оқуға және даму процесіне тікелей әсер етеді. Сондықтан дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау әдісін қолдану барысында келесі аспектілерге көңіл бөлу қажет:

- Эмоциялық қолдау: Бұл балалар жиі қоғамнан оқшауланып, өздерін қауіпсіз сезінбеуі мүмкін. Педагогтың міндеті – баланың сенімділігі мен өзін-өзі бағалауын арттыру, оны әлеуметтік ортаға тарту.
- Құрылымданған оқу ортасы: Дауыстық сигналдар мен навигациялық жүйелерді қолдану барысында оқу ортасы жақсы құрылымдалуы керек. Балаларға бағыт-бағдар алу дағдыларын үйрету үшін қоршаған ортада белгілі бір белгіленген тәртіп болуы тиіс.
- Адаптивті оқыту әдістері: Көз көру бұзылыстары бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес оқыту әдістерін бейімдеу қажет. Оқыту процесі баланың жеке ерекшеліктеріне, қабілеттеріне және даму деңгейіне сәйкес болуы тиіс.

5. Дауыстық сигналдарды қолданудағы технологиялық құралдар мен инновациялар

Заманауи технологиялардың дамуы дауыстық сигналдар арқылы бағдарлау жүйелерінің тиімділігін арттырды. Осы саладағы соңғы жетістіктер мен құралдар төмендегідей:

- Дауыстық навигациялық құрылғылар: Көз көру бұзылыстары бар балалар үшін арнайы бағдарламалар мен құрылғылар қолданылады. Олар дауыстық нұсқаулар арқылы баланың қозғалысын бағыттайды.

- Мобильді қосымшалар: Көптеген мобильді қосымшалар көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы дауыстық сигналдар мен навигациялық жүйелер ұсынады. Бұл қосымшалар арқылы балалар сыртқы ортада оңай әрі қауіпсіз қозғала алады.
- Қолданылатын құрылғылар: Дауыстық сигналдар мен навигацияны қолдайтын арнайы құрылғылар, мысалы, жарықтандыру, қауіпсіздік жүйелері, немесе тактильді сигналдар жүйесі балалардың кеңістікте бағдарлануына көмектеседі.

6. Дауыстық сигналдар арқылы бағдарлауды үйретудің практикалық тәжірибесі

Көз көру бұзылыстары бар балаларға дауыстық сигналдар арқылы бағыт-бағдар алуды үйрету практикада әртүрлі әдіс-тәсілдер мен тәжірибелік қолдануларды қамтиды. Осы тәжірибенің тиімділігін бағалауға арналған зерттеулер көрсеткендей, дауыстық сигналдар балалардың кеңістіктегі бағдарлау дағдыларын дамытуда үлкен маңызға ие.

Қорытынды

Дауыстық сигналдар арқылы бағыт-бағдар алуды үйрету әдістері көз көру бұзылыстары бар балалардың қозғалу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс балаларға қоршаған ортаға тәуелсіз түрде бейімделуге мүмкіндік береді. Оқыту барысында пайдаланылатын арнайы құралдар мен әдіс-тәсілдер балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес келуі тиіс. Келешекте дауыстық сигналдарды пайдалану арқылы балаларға бағдарлау дағдыларын меңгерту үшін жаңа технологиялар мен инновациялық шешімдер кеңінен қолданыс табады деп күтілуде.

Әдебиеттер

1. Cavenaugh B. *Assistive Technology for Blind and Low Vision Students*. Sage Publications, 2018.
2. Golledge R. G., Stimson R. J. *Geography and the Mind: Applications to the Visually Impaired*. University of California Press, 2017.
3. McLinden M., McCall S. *Teaching Children with Visual Impairment*. Routledge, 2019.

ТӘРБИЕШІЛЕР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ: КӨЗ КӨРУ ФУНКЦИЯЛАРЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Байболова Айгуль Ембековна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается важность совместной работы воспитателей и родителей для поддержки детей с нарушениями зрительных функций. У детей с нарушениями зрения наблюдаются особенности психо-социального и когнитивного развития, поэтому сотрудничество родителей и воспитателей играет ключевую роль в обеспечении полноценного развития этих детей.

Summary

This article examines the importance of collaborative work between educators and parents in supporting children with visual impairments. Children with visual impairments exhibit specific characteristics in their psycho-social and cognitive development, making the cooperation between parents and educators essential for ensuring their full development.

Көз көру функциялары бұзылған балалардың дамуы тек білім беру жүйесімен ғана шектелмейді. Олардың толыққанды дамуы үшін тәрбиешілер мен ата-аналардың өзара ынтымақтастығы аса маңызды. Баланың өміріндегі екі негізгі тұлға ретінде тәрбиеші мен ата-ана арасындағы өзара қарым-қатынас балалардың эмоционалдық, әлеуметтік, танымдық және академиялық жетістіктеріне ықпал етеді. Көз көру бұзылыстары бар балаларды тәрбиелеу және дамыту барысында ата-аналар мен тәрбиешілердің жұмысы өте күрделі, бірақ осы жұмыс бірігіп жүзеге асырылғанда ғана нәтижелі болады. Мақаланың мақсаты – тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы арқылы көз көру бұзылыстары бар балалардың әлеуметтену, өз-

өзіне деген сенім, білім алу және күнделікті өмірде қажетті дағдыларды меңгеру мәселелерін талқылау.

1. Көз көру функциялары бұзылған балалардың даму ерекшеліктері

Көз көру бұзылыстары бар балалардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуы әртүрлі факторларға байланысты болады. Олар көру қабілеті арқылы ақпаратты қабылдай алмайды, сондықтан олардың дамуы негізінен басқа сезім мүшелеріне сүйенеді. Бұл балалардың кеңістіктегі бағдарлау, қозғалу, әлеуметтік байланыс орнату және оқу үдерісі ерекше қиындықтарға ұшырайды. Тәрбиешілер мен ата-аналар бұл ерекшеліктерді ескере отырып, балаларға қолдау көрсету үшін арнайы әдіс-тәсілдер мен жұмыс бағдарламаларын пайдалану қажет.

2. Тәрбиешінің рөлі

Тәрбиеші көру бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуде маңызды рөл атқарады. Оның міндеті – балаларға оқу мен даму үшін оңтайлы орта қамтамасыз ету, қажетті дағдыларды қалыптастыру, сондай-ақ ата-аналармен тығыз қарым-қатынас орнату. Тәрбиеші балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес білім беру бағдарламаларын әзірлеуі тиіс. Сонымен қатар, тәрбиеші балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту, эмоционалдық жағдайларын бақылау және балалардың қоршаған ортаға деген сенімін арттыру мақсатында арнайы әдіс-тәсілдер мен ойындарды қолданады.

3. Ата-ананың рөлі

Ата-аналар балалардың өмірінде ең маңызды тұлғалар болып табылады. Олар балаларымен күнделікті байланыста болып, олардың дамуына тікелей ықпал етеді. Көз көру бұзылыстары бар балаларға арналған ата-аналардың міндеті – баланың жеке қажеттіліктеріне назар аударып, қажетті қолдау көрсету. Ата-аналар балаларын мектепке немесе балабақшаға даярлауда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, ата-аналар балаларға өздерін қоршаған ортаға бейімделуіне көмектесу, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру, сондай-ақ күнделікті өмірде қажет болатын дағдыларды дамыту бойынша жұмыс жүргізеді.

4. Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысының маңызы

Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы көз көру бұзылыстары бар балалар үшін маңызды. Бұл жұмыстың нәтижелі болуы балалардың жеке ерекшеліктеріне, даму деңгейіне және оқу мақсатына байланысты. Екі тараптың арасында тұрақты байланыс және ынтымақтастық балаларға психологиялық қолдау көрсету, әлеуметтік бейімделу, оқу үдерісінде белсенділік көрсету және өздігінен шешім қабылдауға ықпал етеді. Балалардың білім алудағы жетістіктері көбінесе ата-аналардың тәрбиешілермен бірге жұмыс жасауы арқылы жүзеге асырылады.

5. Тәрбиешілер мен ата-аналардың ынтымақтастығын арттыру әдістері

Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысының тиімділігі келесі әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы арттырылады:

- Ақпарат алмасу: Тәрбиешілер мен ата-аналар арасында ақпарат алмасу тұрақты түрде жүргізілуі тиіс. Баланың оқу үдерісі, эмоционалдық жағдайы және әлеуметтік дамуы туралы мәліметтер ата-аналарға уақытында беріліп отыруы қажет.
- Дамытушы ойындар мен жаттығулар: Тәрбиешілер балаларға дамытушы ойындар мен жаттығулар ұйымдастырып, ата-аналарға олардың үйде қолданылуы бойынша нұсқаулықтар береді.
- Бірлескен тренингтер: Тәрбиешілер мен ата-аналарға арналған тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру балалардың дамуында және оқу процесінде қиындықтарды шешуге бағытталған. Бұл тренингтер екі тараптың да жұмысты үйлестіруіне көмектеседі.
- Әлеуметтік бейімделу бағдарламалары: Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысымен әлеуметтік дағдыларды дамытуға арналған арнайы бағдарламалар жасалады. Бұл бағдарламалар балалардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттыруға және қоғамға бейімделуіне мүмкіндік береді.

6. Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысының психологиялық аспектілері

Тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысында балаларға психологиялық қолдау көрсету аса маңызды. Бұл балалардың сенімділігін арттырып, қоршаған ортаға деген бейімделуін жеңілдетеді. Психологиялық қолдау әдістері балалардың эмоциялық жағдайын бақылап, олардың қиындықтарын жеңуге көмектеседі. Тәрбиешілер мен ата-аналар балалардың жеке ерекшеліктеріне, олардың сезімдері мен қажеттіліктеріне түсіністікпен қарауы керек.

Қорытынды

Көз көру бұзылыстары бар балалардың толыққанды дамуы үшін тәрбиешілер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы өте маңызды. Екі тараптың ынтымақтастығы балалардың білім алу үдерісіне ғана емес, сонымен қатар олардың психоэмоционалды жағдайына да үлкен әсер етеді. Ата-аналар мен тәрбиешілердің бірлескен күш-жігері балалардың әлеуметтік және академиялық жетістіктеріне ықпал етеді. Осыған орай, балалардың дамуына қолдау көрсету үшін олардың мұқтаждықтарына сай педагогикалық және психологиялық әдіс-тәсілдерді қолдану қажет.

Әдебиеттер

1. Головина Е. А. *Психолого-педагогическая работа с детьми с нарушениями зрения*. Москва: Просвещение, 2016.
2. Мухина В. С. *Дети с нарушениями зрения: психология и педагогика*. Санкт-Петербург: Речь, 2017.
3. Bondy A., Frost L. *The Picture Exchange Communication System (PECS)*. Woodbine House, 2018.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ ЕСТУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖАҚСАРТУ МАҚСАТЫНДА ИНТЕГРАЦИЯЛАНҒАН САБАҚТАР ҰЙЫМДАСТЫРУ

Ергешова Айсара Маликовна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің мұғалім-логопеді

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты организации интегрированных занятий с целью развития речевых навыков у детей с нарушениями зрения и слуха. В условиях инклюзивного образования такие занятия способствуют повышению общего уровня развития детей, их социальной адаптации и полноценному участию в учебном процессе.

Summary

This article examines the theoretical and practical aspects of organizing integrated lessons aimed at developing speech skills in children with visual and hearing impairments. In the context of inclusive education, such lessons contribute to enhancing the overall development of children, their social adaptation, and full participation in the educational process.

Көз және есту қабілеттері бұзылған балалардың сөйлеу және есту дағдыларын дамыту — арнайы білім беру саласындағы маңызды міндеттердің бірі. Бұл балалардың сөйлеу тілінің қалыптасуы мен дамуы арнайы педагогикалық түзету жұмыстарын талап етеді. Интеграцияланған сабақтар осы балалардың сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуда тиімді әдіс болып табылады.

1. Көз көру бұзылулары бар балалардың ерекшеліктері

Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу және есту қабілеттерінің дамуы ерекше назар аударуды қажет етеді. Бұл балалардың қабылдау, сөйлеу және есту қабілеттерінің дамуы көбінесе көру қабілетінің шектеулігіне байланысты кешігуі мүмкін. Сондықтан, олардың сөйлеу және есту қабілеттерін дамыту үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылуы тиіс.

2. Интеграцияланған сабақтардың маңызы

Интеграцияланған сабақтар – бұл көру және есту қабілеттері бұзылған балалардың сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуға бағытталған оқу процесі. Бұл сабақтарда балалардың сөйлеу тілінің барлық компоненттері: дыбыстарды дұрыс айту, сөздік қорды кеңейту, сөйлеу

тілінің грамматикалық құрылымдарын меңгеру, тыңдау және сөйлеу қабілеттері дамытылады. Интеграцияланған сабақтар балалардың жалпы даму деңгейін арттыруға, әлеуметтік бейімделуіне және оқу процесіне толыққанды қатысуына ықпал етеді.

3. Интеграцияланған сабақтарды ұйымдастыру әдістері

- Артикуляциялық жаттығулар: Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу тілін дамыту үшін артикуляциялық жаттығулар маңызды рөл атқарады. Бұл жаттығулар балалардың сөйлеу мүшелерінің қозғалыс үйлесімділігін жақсартып, дыбыстарды дұрыс айтуға көмектеседі.
- Ұсақ мотериканы дамыту: Ұсақ мотериканың дамуы сөйлеу тілінің дамуына тікелей әсер етеді. Көз көру бұзылулары бар балалардың ұсақ моторикасын дамыту үшін түрлі жаттығулар мен ойындар қолданылуы тиіс. Бұл жаттығулар балалардың қолдарының икемділігін арттырып, сөйлеу мүшелерінің қозғалысын жақсартады.
- Сөздік қорды дамыту: Көз көру бұзылулары бар балалардың сөздік қорын дамыту үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылуы қажет. Бұл үшін балаларға түрлі тақырыптар бойынша әңгімелер айту, сөздермен жұмыс жасау, ойындар ұйымдастыру тиімді. Сондай-ақ, балалардың сөздік қорын кеңейту үшін рельефті суреттер, дыбыстық ойыншықтар сияқты құралдар қолдануға болады.
- Тыңдау және сөйлеу қабілетін дамыту: Көз көру бұзылулары бар балалардың тыңдау және сөйлеу қабілетін дамыту үшін арнайы жаттығулар мен ойындар ұйымдастыру қажет. Бұл жаттығулар балалардың дыбыстарды ажырату, сөздерді дұрыс айту, сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымдарын меңгеру қабілеттерін арттырады.
- Кеңістікте бағдарлау дағдыларын дамыту: Көз көру бұзылулары бар балалардың кеңістікте бағдарлау дағдыларын дамыту үшін түрлі жаттығулар мен ойындар қолданылуы тиіс. Бұл жаттығулар балалардың кеңістіктегі заттарды танып, олармен әрекет ету қабілеттерін арттырады.

4. Логопедиялық көмек көрсету барысында қолданылатын құралдар мен материалдар

Көз көру бұзылулары бар балаларға логопедиялық көмек көрсету барысында түрлі құралдар мен материалдар қолдану өте маңызды. Бұл құралдар балалардың сөйлеу қабілеттерін дамытуға, қабылдау және есту қабілеттерін жақсартуға, сондай-ақ олардың когнитивті және моторикалық дағдыларын дамытуға бағытталған. Логопедиялық көмек көрсету барысында қолданылатын негізгі құралдар мен материалдарға төмендегілер жатады:

4.1. Визуалды және тактильді материалдар

Көз көру бұзылулары бар балалардың қабылдау қабілеттерін жақсарту үшін арнайы визуалды және тактильді материалдар пайдаланылады. Бұл материалдар балалардың кеңістікті сезіну, заттарды танып білу, сондай-ақ сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі. Оларға мыналар жатады:

- Рельефті суреттер мен үлгілер: Бұл суреттер балалардың әртүрлі заттар мен объектілерді сезіп, танып білуіне мүмкіндік береді. Рельефті суреттер арқылы балаларға түрлі заттардың пішіндері, өлшемдері мен құрылымдары көрсетіледі.
- Тактильді карточкалар: Сезімталдықты дамыту мақсатында әртүрлі материалдардан жасалған (мата, ағаш, пластик, т.б.) тактильді карточкалар қолданылады. Балалар бұл карточкаларды қолмен сезіп, олардың әртүрлі қасиеттерін түсінеді.
- Рельефті сызбалар мен тактильді әдебиет: Көз көру қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы тактильді әдебиет материалдары, мысалы, рельефті кітаптар мен суреттер қолданылып, оқу процесі жеңілдетіледі.

4.2. Дыбыстық ойыншықтар мен құралдар

Есту қабілеті бұзылған балалар үшін дыбыстық құралдар мен ойыншықтар сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуда үлкен рөл атқарады. Дыбыстық құралдар арқылы балалардың тыңдау және дыбыстарды ажырату қабілеттері дамиды:

- Дыбыстық ойыншықтар: Түрлі дыбыс шығаратын ойыншықтар (мысалы, қоңыраулар, музыкалық аспаптар, шулы ойыншықтар) балалардың дыбыстарды естіп, оларды түсіну қабілетін дамытады.

- Дыбыстық дикторлар мен жазбалар: Әртүрлі дыбыстар мен сөздерді тыңдау үшін арнайы дыбыстық дикторлар немесе жазбалар қолданылады. Балалар бұл дыбыстарды тыңдап, оларды сөздермен сәйкестендіру қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады.
- Дыбысты сәйкестендіру ойындары: Балаларға әртүрлі дыбыстарды тыңдату және оларды тану, сәйкестендіру мақсатында арнайы ойындар мен жаттығулар ұйымдастырылады.

4.3. Артикуляциялық жаттығуларға арналған құралдар

Артикуляциялық жаттығулар сөйлеу мүшелерінің дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін маңызды. Көз көру бұзылулары бар балалар үшін артикуляцияны дамытуға арналған құралдар мен материалдар ерекше рөл атқарады:

- Артикуляциялық карталар: Бұл карталарда әртүрлі дыбыстардың дұрыс айтылу жолдары мен артикуляциялық позициялары көрсетіледі. Карталарда кейде суреттер мен анимациялар да болады, бұл балалардың дұрыс артикуляция жасауына көмектеседі.
- Артикуляциялық массаж жасау құралдары: Артикуляциялық жаттығулар кезінде сөйлеу мүшелерін, әсіресе тіл мен еріндерге массаж жасау маңызды. Бұл үшін арнайы массажды құралдар мен құрылғылар қолданылады.
- Артикуляциялық тренажерлер: Сөйлеу мүшелерінің қимылдарын дұрыс басқаруға арналған тренажерлер балалардың сөйлеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

5. Логопедиялық көмек көрсету процесінің ұйымдастырылуы

Логопедиялық көмек көрсету процесі жүйелі түрде ұйымдастырылуы тиіс. Бұл үшін балалардың жеке ерекшеліктері ескеріліп, жеке және топтық сабақтар жоспарланады. Сабақтар барысында түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылып, балалардың сөйлеу тілінің барлық компоненттері дамытылуы тиіс.

Қорытынды

Көз көру бұзылулары бар балалар үшін логопедиялық көмек көрсету – бұл олардың сөйлеу тілінің дамуын қамтамасыз ету, әлеуметтік бейімделуін жеңілдету және жалпы білім беру процесіне қатысуын қамтамасыз ету үшін маңызды. Логопедиялық көмек көрсету барысында қолданылатын әдістер мен тәсілдер балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес таңдалып, жүйелі түрде жүзеге асырылуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Филичева Т.Б., Чевелева Н.А., Чиркина Г.В. Основы логопедии. М., 1993.
2. Волкова Л.С. Логопедия. М., 1989.
3. Грушевская М.С. Недоразвитие речи у младших школьников и его преодоление. А., 1983.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАР ҮШІН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ӘДІСТЕРІ

Жалгасбаева Акмарал Толеповна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің мұғалім-логопеді

Резюме

В данной статье рассматриваются методы логопедической помощи детям с нарушением зрения. Анализируются особенности речевого развития детей с ограниченными возможностями зрения, трудности формирования их коммуникативных навыков, а также пути организации коррекционной работы. В статье представлены теоретические основы логопедической помощи, методы и приёмы, а также практические рекомендации. Кроме того, приводится информация об методических пособиях и ресурсах для специалистов, работающих с детьми с нарушением зрения.

Summary

This article explores methods of speech therapy support for children with visual impairments. It analyzes the specific features of speech development in visually impaired children, the challenges they face in developing communication skills, and the ways to organize corrective work. The article presents the theoretical foundations

of speech therapy, methods and techniques used, as well as practical recommendations. Additionally, it provides information about methodological tools and resources for specialists working with visually impaired children.

Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу тілінің дамуы ерекше назар аударуды қажет етеді. Бұл балалардың сөйлеу қабілетінің дамуы көбінесе көру қабілетінің шектеулігіне байланысты кешігуі мүмкін. Логопедиялық көмек көрсету барысында балалардың сөйлеу тілінің барлық компоненттерін дамытуға бағытталған әдістер мен тәсілдер қолданылуы тиіс.

1. Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу тілінің ерекшеліктері

Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу тілінің дамуының ерекшеліктері олардың қабылдау қабілетінің шектеулігімен байланысты. Бұл балалардың сөздік қорының аз болуы, сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымдарының дұрыс қалыптаспауы, дыбыстарды дұрыс айтуда қиындықтар туындауы мүмкін. Сонымен қатар, оларда кеңістікте бағдарлау, ұсақ моториканың дамуы да төмен болуы ықтимал.

2. Логопедиялық көмек көрсету әдістері

2.1. Артикуляциялық жаттығулар

Көз көру бұзылулары бар балалардың сөйлеу тілін дамыту үшін артикуляциялық жаттығулар маңызды рөл атқарады. Бұл жаттығулар балалардың сөйлеу мүшелерінің қозғалыс үйлесімділігін жақсартып, дыбыстарды дұрыс айтуға көмектеседі.

2.2. Ұсақ моториканы дамыту

Ұсақ моториканың дамуы сөйлеу тілінің дамуына тікелей әсер етеді. Көз көру бұзылулары бар балалардың ұсақ моторикасын дамыту үшін түрлі жаттығулар мен ойындар қолданылуы тиіс. Бұл жаттығулар балалардың қолдарының икемділігін арттырып, сөйлеу мүшелерінің қозғалысын жақсартады.

2.3. Сөздік қорды дамыту

Көз көру бұзылулары бар балалардың сөздік қорын дамыту үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылуы қажет. Бұл үшін балаларға түрлі тақырыптар бойынша әңгімелер айту, сөздермен жұмыс жасау, ойындар ұйымдастыру тиімді. Сондай-ақ, балалардың сөздік қорын кеңейту үшін рельефті суреттер, дыбыстық ойыншықтар сияқты құралдар қолдануға болады.

2.4. Тыңдау және сөйлеу қабілетін дамыту

Көз көру бұзылулары бар балалардың тыңдау және сөйлеу қабілетін дамыту үшін арнайы жаттығулар мен ойындар ұйымдастыру қажет. Бұл жаттығулар балалардың дыбыстарды ажырату, сөздерді дұрыс айту, сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымдарын меңгеру қабілеттерін арттырады.

2.5. Кеңістікте бағдарлау дағдыларын дамыту

Көз көру бұзылулары бар балалардың кеңістікте бағдарлау дағдыларын дамыту үшін түрлі жаттығулар мен ойындар қолданылуы тиіс. Бұл жаттығулар балалардың кеңістіктегі заттарды танып, олармен әрекет ету қабілеттерін арттырады.

3. Логопедиялық көмек көрсету барысында қолданылатын құралдар мен материалдар

Көру қабілеті бұзылған балалармен логопедиялық жұмыс барысында арнайы бейімделген құралдар мен материалдарды қолдану аса маңызды. Бұл балалардың сенсорлық ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді білім беру ортасын қалыптастырады. Қолданылатын материалдар тактильді, дыбыстық және визуалды ерекшеліктерге негізделуі тиіс. Төменде логопедиялық көмек көрсету барысында кеңінен қолданылатын құралдар мен материалдар топтастырылып берілген:

1. Тактильді құралдар

- Рельефті суреттер мен альбомдар: Заттар мен жануарлардың бейнелері бедерлі түрде жасалып, балаларға саусақпен сезу арқылы танысуға мүмкіндік береді.
- Тактильді карточкалар: Түрлі материалдармен қапталған карточкалар (мысалы, жүн, мақта, құмды қағаз) арқылы ұғымдарды бекіту.
- Пластилин және модельдеу массалары: Баланың қол моторикасын дамытуға және дыбыстарды бейнелеуге көмектеседі (мысалы, "п" дыбысын пішінді "піл" жасау арқылы меңгеру).
- Логопедиялық айна: Балалар өздерінің артикуляциялық қимылдарын бақылап, түзете алады.

2. Аудиалды материалдар

- Дыбыстық диктофондар мен жазбалар: Дұрыс дыбыстау үлгілерін тыңдау арқылы балалар фонематикалық естуін дамыта алады.
- Музыкалық ойындар: Дыбыстарды ажырату, ритм сезімін дамыту арқылы сөйлеу дағдыларын қалыптастыру.
- Аудиоертегілер мен поэзия жазбалары: Қиялды дамыту, сөз байлығын арттыру және тілдік естуді дамыту мақсатында.

3. Брайль әліпбиімен жазылған материалдар

- Брайль жүйесімен жазылған кітаптар мен мәтіндер: Көру мүмкіндігі шектеулі балалар үшін оқу және сөйлеуді байланыстырудың тиімді әдісі.
- Брайль дәптері және арнайы қаламдар: Балалар өз ойларын жазбаша жеткізуге дағдыланады, бұл сөйлеудің де дамуына ықпал етеді.

4. Мультимедиялық және интерактивті құралдар

- Сөйлеу жаттығуларына арналған арнайы логопедиялық бағдарламалар (аудио-визуалды).
- Тактильді экранды планшеттер: Мәтін мен суреттерді дыбыстандыру арқылы тіл дамытуды жеңілдету.

5. Көрнекі құралдар мен ойындар

- Артикуляциялық гимнастикаға арналған суреттер: Дыбыстарды дұрыс қою үшін артикуляциялық мүшелердің қозғалысын көрсететін схемалар.
- Логопедиялық ойыншықтар: Дыбыстарды, сөз тіркестерін және сөйлемдерді жаттауға арналған құралдар.
- Суретпен сөйлеу карталары (пиктограммалар): Көру арқылы емес, танымал белгілер мен символдарды қолдана отырып сөйлеуді дамыту.

4. Логопедиялық көмек көрсету процесінің ұйымдастырылуы

Логопедиялық көмек көрсету процесі жүйелі түрде ұйымдастырылуы тиіс. Бұл үшін балалардың жеке ерекшеліктері ескеріліп, жеке және топтық сабақтар жоспарланады. Сабақтар барысында түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылып, балалардың сөйлеу тілінің барлық компоненттері дамытылуы тиіс.

Қорытынды

Көз көру бұзылулары бар балалар үшін логопедиялық көмек көрсету – бұл олардың сөйлеу тілінің дамуын қамтамасыз ету, әлеуметтік бейімделуін жеңілдету және жалпы білім беру процесіне қатысуын қамтамасыз ету үшін маңызды. Логопедиялық көмек көрсету барысында қолданылатын әдістер мен тәсілдер балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес таңдалып, жүйелі түрде жүзеге асырылуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Өмірбекова Қ.Қ., Серкебаев Қ. Логопедия. – Алматы: Қазақ университеті, 1996.
2. Волкова Л.С. Коррекционно-логопедическая работа по развитию речи слепых и слабовидящих детей. – М.: Просвещение, 1982.
3. Зикеев А.Г. Усвоение речи слабослышащих учащихся. – М.: Просвещение, 1976.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДЕ ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Жаманқұл Динара Асанқызы
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тәрбиешісі

Резюме

Игротерапия играет важную роль в развитии детей с нарушениями зрения. В данной статье рассматривается влияние игротерапии на когнитивное, эмоциональное и социальное развитие детей с ограниченными зрительными возможностями. Исследования показывают, что игротерапия повышает уверенность детей в себе и улучшает их взаимодействие с окружающим миром. Кроме того, игротерапия способствует развитию речевых навыков, моторики и когнитивных способностей детей.

Summary

Play therapy plays an important role in the development of children with visual impairments. This article examines the impact of play therapy on the cognitive, emotional, and social development of children with limited vision. Research shows that play therapy boosts children's self-confidence and enhances their interaction with the environment. In addition, play therapy contributes to the development of language skills, motor abilities, and cognitive functions.

Көз көру бұзылыстары бар балалардың дамуы ерекше назар аударуды қажет етеді. Олар қоршаған ортаны қабылдауда қиындықтарға тап болады, бұл олардың танымдық және әлеуметтік дамуында кедергілер туындатады. Ойын терапиясы осы мәселелерді шешуде тиімді құрал болып табылады. Ойын арқылы балалар өз эмоцияларын білдіріп, әлеуметтік дағдыларын дамыта алады. Сонымен қатар, ойын терапиясы балалардың сенсорлық қабылдауын жақсартып, өз-өзіне деген сенімін арттырады.

1. Ойын терапиясының теориялық негіздері

1.1. Ойынның бала дамуындағы рөлі

Ойын — бұл баланың өмірінің маңызды аспектісі. Ол балаларға қоршаған ортаны танып-білу, әлеуметтік дағдыларды меңгеру, өзін-өзі тану, сезімдер мен эмоцияларды өңдеу мүмкіндігін береді. Ойын терапиясы осы ерекшеліктерді ескере отырып, балаларға өздерін еркін түрде білдіруге мүмкіндік береді.

1.2. Ойын терапиясының психологиялық негіздері

Ойын терапиясының ғылыми негізінде психоаналитикалық, когнитивті және гуманистік теориялар жатыр. Бұл әдіс баланың ішкі әлемін сыртқа шығару, өз эмоцияларын жеңу және әлеуметтік мінез-құлықты меңгеру үшін қолданылады. Психоаналитикалық бағытта ойын терапиясы балалардың бейсаналық қиялдарын бейнелеп, оларға эмоцияларын реттеуге көмектеседі. Когнитивті бағыт ойын арқылы баланың ойлау қабілетін дамытуды мақсат етеді, ал гуманистік көзқарас ойынның адамның өзіндік шығармашылық әлеуетін іске асыруға бағытталғанын көрсетеді.

2. Көз көру бұзылған балалардың даму ерекшеліктері

2.1. Танымдық және сенсорлық даму

Көз көру бұзылған балалардың танымдық дамуы күрделі, себебі олар әлемді негізінен есту және тактильді сезімдер арқылы қабылдайды. Бұл олардың кеңістіктік бағдарлауын, пішіндерді тануын және оқиғаны ұғынуын қиындатады. Ойын терапиясы осы кемшіліктерді жеңуге көмектеседі, мысалы, балалардың сенсорлық қабылдауын арттыратын тактильді ойындар.

2.2. Әлеуметтік және эмоционалдық даму

Көз көру бұзылған балалардың әлеуметтік бейімделуі көбінесе қоршаған ортаның шектеулі мүмкіндіктеріне байланысты қиыншылықтарға ұшырайды. Бұл балалардың эмоциялық тұрғыдан тұйықталуына, өзін-өзі бағалауының төмендеуіне себеп болуы мүмкін. Ойын терапиясы балалардың өз эмоцияларын тануға және оларды білдіруге үйретеді, бұл олардың әлеуметтік дамуында маңызды қадам болып табылады.

3. Ойын терапиясының түрлері мен әдістері

3.1. Құм терапиясы

Құм терапиясы — балалардың өз ойларын, сезімдерін бейнелеу үшін құммен жұмыс істеуге арналған әдіс. Бұл әдіс балаларға өздерінің ішкі әлемін еркін түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Құм терапиясы арқылы балалар өздерінің қорқыныштары мен сезімдерін сыртқа шығарып, олармен жұмыс істей алады.

3.2. Қуыршақ терапиясы

Қуыршақ терапиясы — балалардың рөлдерді ойнауы және өз эмоцияларын қуыршақтар арқылы білдіру әдісі. Бұл әдіс балалардың сөйлеу дағдыларын, сондай-ақ әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Қуыршақ терапиясы көз көру бұзылған балаларға басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдыларын үйрету үшін өте тиімді.

3.3. Музыка терапиясы

Музыка терапиясы балалардың эмоциялық жағдайын жақсартуға және олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған әдіс. Музыканың ырғақтары мен әуендері баланың эмоционалдық күйін реттеуге және тілдік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

3.4. Қимыл терапиясы

Қимыл терапиясы — бұл баланың қимылдарын дамыту, кеңістіктегі бағдарлау дағдыларын қалыптастыру мақсатында жүргізілетін әдіс. Қимыл терапиясы көз көру бұзылған балалар үшін өте маңызды, себебі олар өздерінің дене мүшелерін бақылау арқылы қоршаған ортаны жақсырақ түсінуге мүмкіндік алады.

4. Ойын терапиясының тиімділігі мен зерттеу нәтижелері

4.1. Танымдық дамудың жақсаруы

Зерттеулер көрсеткендей, ойын терапиясы көз көру бұзылған балалардың танымдық дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Ойын арқылы балалардың қабылдауы, есте сақтауы және ойлау қабілеттері жетіле түседі.

4.2. Эмоциялық және әлеуметтік даму

Ойын терапиясы балалардың эмоциялық жағдайын жақсартады және оларды әлеуметтік ортаға бейімдейді. Әсіресе көру бұзылыстары бар балалар үшін ойын арқылы өз эмоцияларын білдіру және оларды бақылау маңызды.

4.3. Психологиялық қолдаудың маңызы

Ойын терапиясы көз көру бұзылған балалар үшін психологиялық қолдау көрсету тәсілдерінің бірі болып табылады. Бұл әдіс балалардың өз-өзіне деген сенімділігін арттыруға, оларды қоршаған ортамен толыққанды қарым-қатынас жасауға ынталандырады.

Қорытынды

Ойын терапиясы көру қабілеті бұзылған балалардың дамуында ерекше орын алады. Ол балаларға өз эмоцияларын танып, оларды өңдеуге, қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауға және сенсорлық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Ойын терапиясының тиімділігі көптеген зерттеулермен дәлелденген және ол ерекше қажеттіліктері бар балалардың психологиялық, әлеуметтік және танымдық дамуында маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Ghasemifard F. et al. *Characteristics and efficacy of play therapy interventions in visually impaired children and adolescents: A systematic review study*. International Journal of Play Therapy, 2020.
2. Визель Т.Г. *Коррекционная педагогика и психология*. Москва, 2015.
3. Атамбаева Г. *Ерекше балалармен жұмыс істеу әдістемесі*. Алматы: Арман, 2021.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Алибаева Сауле Жанысовна
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты инклюзивного образования детей с нарушениями зрения. Описываются принципы инклюзии, методы адаптации учебного процесса, элементы тифлопедагогики, а также особенности сопровождения таких детей в образовательной среде. Предлагаются эффективные стратегии взаимодействия для педагогов и родителей. Анализируются пути обеспечения равных возможностей для всех обучающихся на основе современных исследований и практических данных.

Summary

This article explores the theoretical and practical foundations of inclusive education for children with visual impairments. It highlights the principles of inclusion, pedagogical adaptations, elements of typhlopedagogy, and strategies for supporting students in inclusive settings. The paper also offers effective methods for educators and parents to enhance learning outcomes. Based on modern research and practical experience, it analyzes ways to ensure equal educational opportunities for all learners.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде барлық балаларға тең мүмкіндіктер ұсыну — басты басымдықтардың бірі. Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне тарту арқылы олардың әлеуетін ашуға бағытталған тиімді тәсіл. Көз көру кемістігі бар балалар бұл топтың маңызды бір бөлігін құрайды, олардың білім алуы арнайы қолдауды, жеке тәсілдер мен бейімделген оқыту стратегияларын талап етеді.

Инклюзия қағидаттарына негізделген білім беру көз көру кемістігі бар оқушылардың әлеуметтік бейімделуіне, танымдық даму деңгейінің артуына және өзін-өзі бағалау мен мотивацияны қалыптастыруына жағдай жасайды. Осы мақалада көз көру бұзылыстары бар балаларды оқытуда қолданылатын инклюзивті тәсілдер, тифлопедагогика құралдары, оқыту процесіндегі қиындықтар мен оларды шешу жолдары қарастырылады.

1. Инклюзивті білім беру түсінігі және қағидаттары.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалардың ерекшеліктеріне қарамастан, бір білім беру кеңістігінде сапалы білім алуын қамтамасыз ететін үрдіс. Оның негізінде адам құқықтары, теңдік, әртүрлілікті құрметтеу және қатысу мүмкіндігі жатыр. Бұл тәсіл көз көру кемістігі бар балалар үшін білім берудің қолжетімділігін арттырып қана қоймай, олардың әлеуметтенуіне де ықпал етеді.

2. Көз көру кемістігінің түрлері және білім берудегі әсері.

Көру кемістігі біркелкі сипатта болмайды: мүлде көрмейтін, әлсіз көретін, жарыққа сезімталдықпен шектелген және басқа да формалары бар. Әрбір түрі баланың оқу іс-әрекетіне әртүрлі әсер етеді. Мысалы, әлсіз көретін балада көрнекі ақпаратты қабылдау шектеулі, ал мүлдем көрмейтін балаларға тактильді және есту арқылы оқыту маңыздырақ болады.

3. Тифлопедагогиканың рөлі және құралдары.

Тифлопедагогика – көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеуге бағытталған арнайы педагогиканың саласы. Бұл бағытта Брайль жүйесі, рельефті-графикалық материалдар, дыбыстық құрылғылар, арнайы оқыту құралдары қолданылады. Сонымен қатар, кеңістікте бағдарлау, өзін-өзі күту, әлеуметтік дағдыларды дамыту бойынша жұмыстар маңызды рөл атқарады.

4. Оқыту процесін бейімдеу тәсілдері.

Көз көру кемістігі бар балаларды оқытуда оқу материалының мазмұнын, әдістемесін және технологияларын бейімдеу қажет. Мұғалімдер мәтінді ірі шрифтпен беру, дыбыстық сүйемелдеуді қамтамасыз ету, тактильдік модельдерді қолдану сияқты әдістерді пайдаланады. Сонымен қатар, серіктестік қарым-қатынас орнатып, оқушылардың мотивациясын арттыру жолдары да маңызды.

4.1. Оқу мазмұнын бейімдеу.

Оқу материалының мазмұны көз көру мүмкіндігі шектеулі оқушыларға ыңғайлы әрі түсінікті түрде ұсынылуы тиіс. Бұл үшін күрделі терминдер мен ұзақ мәтіндер қысқартылып, қарапайым, нақты, бейнелі тілде беріледі. Ақпарат көздері оқушының сенсорлық мүмкіндіктеріне сай ірі шрифтпен, жоғары контрастпен, Брайль қарпінде немесе дыбыстық форматта ұсынылуы мүмкін. Мәтіндік материалдарды визуалды мазмұнмен емес, тактильдік немесе аудиоқұралдармен толықтыру – оқу процесін жеңілдетеді.

4.2. Әдістемелік тәсілдерді бейімдеу.

Оқыту әдістерін таңдауда мұғалім оқушының көру дәрежесін, жеке ерекшеліктерін, қабылдау мүмкіндіктерін ескеруі қажет. Дәстүрлі әдістермен қатар, ойын технологиялары, жобалық оқыту, интерактивті тапсырмалар кеңінен қолданылады. Топтық және жұптық жұмыс тәсілдері оқушының әлеуметтенуіне және өз-өзіне сенімділігін арттыруға ықпал етеді.

Сабақ барысында тактильді модельдер (рельефті карталар, фигуралар, геометриялық пішіндер), дыбыстық сигналдармен жабдықталған құрылғылар, сөйлеу синтезаторы бар арнайы оқыту технологиялары қолданылады. Бұл тәсілдер арқылы оқушылар қоршаған ортаны танып-біліп, ойлау және есте сақтау қабілеттерін дамыта алады.

4.3. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану.

Соңғы жылдары цифрлық технологиялар мүмкіндігі шектеулі оқушыларға оқытуда таптырмас құралға айналды. Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы компьютерлік бағдарламалар мен мобильді қосымшалар (мысалы, экрандық дикторлар, үлкейткіш бағдарламалар, экран оқуыштар – JAWS, NVDA, VoiceOver) кеңінен қолданылуда.

Интерактивті тақталар мен дыбыстық контенті бар электронды оқулықтар да білім сапасын арттыруға септігін тигізеді. Бұл құралдар баланың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, оқуға деген қызығушылығын оятады.

4.4. Оқушы мотивациясын және серіктестік қарым-қатынасын дамыту.

Көру кемістігі бар балаларда өзіне деген сенімсіздік немесе ортадан оқшаулану сезімі жиі байқалады. Сондықтан мұғалімнің эмоционалды қолдауы мен позитивті қарым-қатынасы – оқыту процесіндегі маңызды факторлардың бірі. Оқушының жетістігін үнемі атап өтіп, марапаттау, мадақтау әдістері арқылы олардың ішкі мотивациясын көтеру керек.

Сонымен қатар, инклюзивті сыныпта тең серіктестік қарым-қатынас орнату, яғни көз көретін оқушылармен өзара әрекеттесу жағдайларын жасау – баланың әлеуметтенуіне ықпал етеді. Ортақ жобалар, бірлескен шығармашылық жұмыстар, топтық тапсырмалар балалардың бірін-бірі қолдауына, достық қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді.

4.5. Оқыту ортасын бейімдеу.

Сынып ішіндегі кеңістікті ұйымдастыру да ерекше мәнге ие. Көруі нашар оқушылар үшін арнайы жабдықталған орын, жақсы жарықтандыру, кедергілерсіз қозғалыс бағыттары, таныс бағдарлар арқылы бағыттау (мысалы, едендегі тактильді белгілер) өте маңызды. Жиһаздардың орналасуы, тақтаның контрасты және оқу құралдарының қолжетімділігі де оқу процесінің тиімділігіне әсер етеді.

5. Психологиялық және әлеуметтік қолдау.

Көру кемістігі бар оқушылар жиі әлеуметтік оқшаулану, өзіне сенімсіздік, қоршаған ортаға бейімделу мәселелерімен бетпе-бет келеді. Мұндайда психологтар мен әлеуметтік педагогтардың рөлі зор. Инклюзивті ортада бұл балаларға жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру, олардың өзін-өзі бағалауына қолдау көрсету – басты міндеттердің бірі.

6. Мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастығы.

Инклюзивті білім беру тиімді болуы үшін мұғалімдер мен ата-аналар тығыз ынтымақтастықта жұмыс істеуі қажет. Ата-аналар баланың мүмкіндіктерін терең түсініп, оқытушылармен бірігіп жұмыс істеген жағдайда оқыту сапасы артады. Кәсіби даму тренингтері, бірлескен іс-шаралар, кері байланыс жүйесі – бұл серіктестіктің тиімді құралдары.

Қорытынды.

Көз көру кемістігі бар балаларды оқытудағы инклюзивті тәсілдер – олардың білім алу құқығын қамтамасыз етудің және қоғамға толыққанды кірігуінің негізі. Мұндай оқушыларға бағытталған инклюзивті білім беру тек арнайы құралдар мен әдістерді ғана емес, сонымен бірге

мұғалімдердің, ата-аналардың, және жалпы қоғамның түсіністікпен қарайтын, қолдау көрсететін қатынасын да талап етеді.

Инклюзивті білім беру арқылы көз көру кемістігі бар балалардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуына оң әсер етуге болады. Бұл бағыттағы жұмыстарды одан әрі жетілдіру, әдістемелік базаны кеңейту, мұғалімдердің құзыреттілігін арттыру – қазіргі заман талабына сай маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Атамұратова, А. (2020). Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. Алматы: Ұлағат.
2. Саттарова, Ш.Ж. (2021). Көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту әдістері. Нұр-Сұлтан: Білім.
3. Левина, Р.Е. (2019). Тифлопедагогика. Москва: Академкнига.
4. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). Index for Inclusion. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
5. Smith, D.D. (2021). Introduction to Special Education: Making a Difference. Pearson Education.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ: ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Қуатова Айгүл Салманқызы
Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В статье рассматривается опыт тифлопедагога в организации групповой работы с детьми с нарушением зрения. Раскрываются ключевые методы и подходы, направленные на развитие коммуникативных, когнитивных и социальных навыков у детей с особыми образовательными потребностями. Особое внимание уделяется созданию инклюзивной среды, использованию адаптированных дидактических материалов и индивидуализации педагогического взаимодействия. Представлены примеры успешных практик и рекомендации для специалистов, работающих в сфере специального и инклюзивного образования.

Summary:

This article explores the experience of a typhlopedagogue in organizing group work with children who have visual impairments. It highlights the key methods and strategies aimed at developing communication, cognitive, and social skills in children with special educational needs. Special attention is given to creating an inclusive learning environment, utilizing adapted didactic materials, and personalizing pedagogical approaches. The paper includes examples of effective practices and provides recommendations for professionals working in the field of special and inclusive education.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесі ерекше білім беруді қажет ететін балаларды сапалы біліммен қамтуды көздейді. Бұл бағытта көз көру қабілеті бұзылған балалардың даму ерекшеліктерін ескеріп, олардың әлеуметтенуіне, танымдық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау – басты міндеттердің бірі. Осы орайда тифлопедагогтің рөлі ерекше мәнге ие. Ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар түзету-дамыту, психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету міндетін де атқарады. Әсіресе топтық жұмыс түрлерін тиімді ұйымдастыру арқылы балалардың қарым-қатынас, ынтымақтастық, өзара түсіністік дағдыларын дамытуға жол ашылады. Мақалада көру бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін топтық жұмыстың теориялық негіздері мен тифлопедагогтің тәжірибесінен алынған практикалық әдістер қарастырылады.

1. Көру бұзылыстары бар балалардың ерекшеліктері.

Көру қабілеті бұзылған балалардың дамуы мен оқу үдерісі ерекше педагогикалық тәсілдерді қажет етеді. Мұндай балалар кеңістіктік бағдарда, ақпаратты қабылдауда, зейін мен

есте сақтау үдерістерінде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан олардың жеке және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ету үшін арнайы түзету жұмыстары қажет.

2. Топтық жұмыстың маңыздылығы.

Топтық жұмыс – балалар арасындағы өзара әрекеттестікті дамытатын, белсенділікті арттыратын және оқу мотивациясын күшейтетін маңызды әдіс. Топтық жұмыс барысында балалардың өзіндік пікір айтуы, тыңдауы, серіктестерімен келісімге келуі дамиды. Бұл әдіс көруі бұзылған балалардың әлеуметтік бейімделуіне оң әсер етеді.

3. Тифлопедагогтің рөлі мен кәсіби әрекеттері.

Тифлопедагог топтық жұмыс кезінде келесі бағыттарда жұмыс атқарады:

- Әр баланың көру қабілетінің деңгейін ескеріп, тапсырмаларды бейімдеу;
- Сенсорлық және тактильдік құралдарды қолдану;
- Әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды дамытуға бағытталған ойын және жаттығу әдістерін енгізу;
- Топтық жұмыс құрылымын ұйымдастыру: жұптық, кіші топтық, жалпы топтық әрекет түрлері.

4. Практикалық мысалдар.

Мектеп базасында жүргізілген топтық сабақтардан алынған мысалдар тифлопедагог жұмысының тиімділігін нақты көрсетеді. Бұл сабақтарда көру қабілеті бұзылған балалардың жас ерекшеліктері мен көру деңгейі ескеріліп, арнайы бейімделген тапсырмалар мен әдістер қолданылды.

1. Кеңістікті бағдарлау жаттығулары:
Тактильдік материалдар арқылы кеңістікті бағдарлауға арналған жаттығулар балалардың дене қимылдарын, бағыт-бағдар анықтауын және сенсорлық қабылдауын жетілдіруге бағытталды. Мысалы, «сенсорлық жол» ойыны барысында балалар жұмсақ және түрлі текстуралы төсеніштермен жабдықталған жол бойымен қозғалып, бағытты анықтауды, кедергілерден өту әдістерін үйренді. Мұндай тапсырмалар балалардың сенсорлық танымын дамытып қана қоймай, топ мүшелері арасында бір-біріне көмектесу сезімін де қалыптастырды.

2. Рольдік және әлеуметтік ойындар:
Балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін «дүкен», «дәріхана», «асхана» сияқты тұрмыстық ситуацияға негізделген рольдік ойындар ұйымдастырылды. Бұл ойындар барысында балалар әртүрлі рөлдерді орындап, диалог құру, өз ойын білдіру, кезек күту сияқты дағдыларды игерді. Мұндай жұмыстар балалардың өзара қарым-қатынас орнатуына, сөйлеу белсенділігінің артуына сеп болды.

3. Бірлескен тапсырмалар:
Топтық жобалар мен ұжымдық тапсырмалар арқылы балалар ортақ мақсатқа жетуге ынталандырылды. Мысалы, «жұмбақ лабиринт» ойыны барысында әр бала белгілі бір бағытты сипаттайтын тапсырманы орындап, топпен бірігіп шығып кету жолын тапты. Мұндай әрекеттер балалардың логикалық ойлауын, ынтымақтастық қабілетін дамытты.

4. Сурет салу және мүсіндеу сияқты шығармашылық әрекеттер:
Көруі бұзылған балалар үшін тактильдік бейнелеу өнері (мысалы, ермексазбен мүсіндеу, жіппен сурет салу, бедерлі сурет жасау) ерекше тиімді болды. Сабақтарда балалар бірге композициялар құрап, өзара идея алмасып, жұмыс нәтижесін бірге талқылады. Бұл олардың шығармашылық белсенділігін арттырып, эмоционалдық байланысын нығайтты.

5. Қорытынды кері байланыс:
Әр топтық жұмыстан кейін балалардан ауызша немесе тактильдік кері байланыс алу тәжірибеге ендірілді. Мысалы, «күлімдеген бет» немесе «жұлдызша» белгілері арқылы балалар өз әсерлерін білдірді. Бұл әдіс балалардың өз пікірін ашық айтуына мүмкіндік беріп, эмоционалдық жайлылық тудырды.

Практикалық сабақтар барысында алынған нәтижелер балалардың өз-өзіне сенімділігінің артуына, белсенділігі мен ынтасының жоғарылауына, сондай-ақ сынып ішінде жағымды психологиялық ахуал қалыптасуына себеп болды. Бұл тәжірибе тифлопедагогтің кәсіби әдістерін тиімді үйлестіруінің нәтижесінде жүзеге асқаны байқалды.

Қорытынды.

Көру бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін топтық жұмыс – олардың танымдық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуда маңызды құрал болып табылады. Бұл жұмыстың нәтижелі болуы тифлопедагогтің кәсіби құзыреттілігіне, әдістемелік дайындығына және балаға деген ізгі қатынасына байланысты. Топтық жұмыс арқылы балалардың қарым-қатынасқа түсуі жеңілдейді, өз-өзіне сенімділігі артады, қоғамда бейімделуі жақсарады. Болашақта бұл бағыттағы зерттеулерді жалғастырып, заманауи технологияларды қолдану арқылы жұмыстың тиімділігін арттыру – өзекті мәселелердің бірі болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Әбенова З.Ш. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалармен жұмыс. *Қазақстанның педагогикасы*, 3(14), 45–50.2021 ж
2. Салиев А.К. Тифлопедагогика негіздері. Алматы: Білім баспасы.2020 ж.
3. Назарова Н.М. Специальная педагогика. Москва: Академия. 2019 г.
4. Королева Е.В. Современные технологии в работе тифлопедагога. *Дефектология*, (2), 33–38.2022 г.

ӘРТҮРЛІ ДАМУ ДЕҢГЕЙІНДЕГІ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ДЕНЕ ЖАТТЫҒУЛАРЫ

Таженова Фарида Ертаевна
Шымкент қаласы білім басқармасына қарасты N57 Хадиша бөбекжай бақшасы МКҚК
дене тәрбие нұсқаушысы

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности организации физической активности для детей с разным уровнем развития в условиях дошкольного учреждения. Описаны методы адаптации упражнений с учетом индивидуальных особенностей детей, а также приведены практические рекомендации для воспитателей. Цель исследования — разработать эффективную систему физкультурных упражнений, способствующих гармоничному развитию детей. Представлены примеры комплексных занятий и анализ их эффективности.

Summary

This article explores the organization of physical exercises tailored to children with different levels of development in preschool settings. It highlights methods of adapting activities based on the individual needs of children and offers practical recommendations for educators. The purpose of the study is to develop an effective system of physical exercises that support the holistic development of children. Examples of integrated sessions and their effectiveness are provided.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың жан-жақты дамуына ерекше мән берілуде. Бұл ретте дене шынықтыру тәрбиесі — баланың қозғалыс дағдыларын жетілдірумен қатар, оның психоэмоциялық, әлеуметтік және когнитивтік дамуына да зор ықпал ететін маңызды бағыттардың бірі. Әсіресе әртүрлі даму деңгейіндегі балалармен жұмыс жасау – тәрбиешіден жоғары кәсіби шеберлікті, шығармашылықты және бейімдеуші әдістерді қажет етеді.

Балалардың даму ерекшеліктеріне қарай дене жаттығуларының мазмұны мен әдістерін бейімдеу арқылы олардың қозғалыс белсенділігіне деген қызығушылығын арттыруға, өз-өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға және әлеуметтік бейімделуін жеңілдетуге болады. Осы мақалада даму деңгейі әртүрлі балаларға арналған дене жаттығуларының түрлері мен оларды ұйымдастыру жолдары қарастырылады. Зерттеудің мақсаты — дамуында ерекшелігі бар балаларға арналған дене жаттығулар жүйесін ұсынып, оларды тиімді қолдану жолдарын сипаттау.

1. Балалардың даму деңгейлерінің сипаттамасы.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың даму қарқыны біркелкі емес. Кейбір балаларда моторлық дағдылар ерте дамыса, кейбіреулерінде бұл үдеріс баяу жүреді. Бұл айырмашылықтар жүйке жүйесінің жетілуіне, отбасылық тәрбиеге, денсаулық жағдайына және

әлеуметтік ортаның әсеріне байланысты. Даму деңгейіндегі айырмашылықтар когнитивтік қабілеттерге, тілдік дамуға, эмоционалдық тұрақтылыққа да әсер етеді.

Тәрбиешілер мен мамандар үшін баланың даму деңгейін дұрыс анықтау – оған лайықты педагогикалық әдіс-тәсілдерді таңдаудың негізі. Осы орайда, дамуында кідірісі бар балалар үшін дене жаттығуларының мазмұны жеке бейімделіп, олардың мүмкіндіктерін ескеру қажет.

2. Дене жаттығуларының рөлі.

Дене шынықтыру – баланың дене құрылымын жетілдірумен қатар, жүйке-жүйесінің жұмысын белсендіреді, қимыл-қозғалыс координациясын жақсартады, зейін мен есте сақтауды дамытады. Балалар жаттығу кезінде өз денесін сезінуді, кеңістікте бағдарлануды, тепе-теңдікті сақтауды үйренеді. Сондай-ақ дене белсенділігі балалардың эмоциялық күйін реттеуге, психологиялық жайлылықты қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Дене жаттығулары балалардың бойында дербестік, мақсатқа ұмтылушылық, табандылық сияқты қасиеттерді қалыптастырады. Бұл қасиеттер әсіресе даму ерекшеліктері бар балалардың әлеуметтенуі мен өзін-өзі басқаруына әсер етеді. Жаттығулар топтық түрде орындалғанда, балалар арасындағы қарым-қатынас нығайып, бір-бірін түсіну және көмектесу дағдылары дамиды.

3. Әртүрлі даму деңгейлеріне бейімделген жаттығулар.

Дене жаттығуларын жоспарлау барысында тәрбиеші баланың жеке мүмкіндіктерін, моторлық және когнитивтік ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Төменде әртүрлі даму деңгейіне сай бейімделген жаттығулардың мысалдары берілген:

Қарапайым мотериканы дамытуға арналған жаттығулар: қол-аяқ қимылдарын үйлестіру (мысалы, "қолмен шеңбер сызу", "аяқпен итеру"), шармен жаттығулар (қолмен домалату, үстел үстімен итеру), ұсақ мотериканы дамытуға арналған жаттығулар (саусақпен сурет салу, ермексаз илеп фигура жасау).

- **Координацияны жетілдіру:** белгілі бір жолмен жүру, кедергілерден өту, әртүрлі қалыпта қозғалу (тізерлеп, еңбектеп, секіріп), "жолдан өт" ойындары арқылы дене қимылын басқару.
- **Сенсорлық стимуляция жаттығулары:** тактильді жолақтармен жүру, жұмсақ және қатты заттарды тану, көзді жұмып затты сипап тану, түрлі текстуралы доптармен жұмыс.
- **Тыныс алу жаттығулары:** терең тыныс алу, ауа үрлеу арқылы шар үрлеу, қағаз көбелекті үрлеп қозғалту, баяу ырғақты қозғалыс.
- **Музыкалық жаттығулар:** ырғақпен жүру, би элементтерін қосу, әнмен қатарласа жаттығу жасау.

4. Жаттығуларды ұйымдастыру принциптері.

- **Индивидуализация:** әр баланың жеке даму картасына сәйкес тапсырмалар беру.
- **Қауіпсіздік:** жабдықтардың жарамдылығы, баланың физикалық жағдайын ескеру, жаттығу алаңының қауіпсіздігі.
- **Қызығушылық пен мотивация:** жаттығулар ойынмен біріктіріліп, балалардың көңіл-күйіне оң әсер етуі керек.
- **Тұрақтылық:** дағдыларды қалыптастыру үшін жаттығулар жүйелі түрде және қайталана орындалуы қажет.

Қорытынды.

Даму деңгейі әртүрлі балалармен жүргізілетін дене жаттығулары – олардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, белсенді қозғалысқа ынталандыратын тиімді құрал. Мұндай жаттығулар балалардың физикалық дамуына ғана емес, сонымен қатар олардың психоәлеуметтік бейімделуіне, еркін сезінуіне, топпен жұмыс істеуге деген қабілетінің артуына оң ықпал етеді.

Сонымен қатар, балабақшадағы дене тәрбиесі үдерісіне ата-аналарды да белсенді түрде тарту арқылы баланың даму үдерісін үй жағдайында жалғастыруға мүмкіндік туады. Әр баланың бойындағы ерекшелікті ескере отырып, қолдау көрсету – болашақтағы табысты дамудың кепілі болмақ.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Қ. Б. *Мектепке дейінгі жастағы балалардың дене дамуы*. Алматы: Білім баспасы. 2021 ж.
2. Жұмабекова С. Ә. *Дене тәрбиесі сабағында дифференциация әдістері*. Нұр-Сұлтан: Ұлағат. 2019 ж.
3. Оразбаева М. *Инклюзивті білім беру жағдайында балалардың қозғалыс белсенділігін дамыту*. – Педагогика және психология журналы, №4, 56-61 б.2020 ж.
4. Абайұлы Н. *Балабақшадағы дене жаттығулары: тәжірибе және тәсілдер*. Шымкент: Әдістеме. 2022 ж.

БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПЫНА КЕЛТІРУДЕ ЛОГОПЕДТІҢ ПСИХОТЕРАПЕВТІК ТӘСІЛДЕРІ

Журабекова Гаухар Абдурахмановна
Шымкент қаласы, №103 ЖОББМ
логопеді

Резюме

В данной статье рассматривается значимость применения психотерапевтических методов в логопедической практике при восстановлении речевых навыков у детей с нарушениями речи. Особое внимание уделяется психологическим аспектам логопедической работы, влиянию эмоционального состояния ребенка на его речевое развитие. Анализируются такие подходы, как когнитивно-поведенческая терапия, игровая терапия, арт-терапия и методы сенсорной интеграции. На основе конкретных случаев и практических примеров описывается комплексный подход логопеда-психотерапевта. Результаты исследования подтверждают эффективность применения комплексных методик в коррекции и развитии речевых способностей у детей.

Summary:

This article explores the significance of psychotherapeutic methods used by speech therapists in the rehabilitation of children with speech disorders. It examines the psychological aspects of a speech therapist's work and how emotional states affect a child's speech development. The effectiveness of approaches such as cognitive-behavioral therapy, play therapy, art therapy, and sensory integration is highlighted. The article presents practical cases and describes the integrated work of a speech therapist-psychotherapist. The findings confirm the importance of comprehensive methods in restoring speech abilities in children.

Бала тілінің дамуы — оның когнитивтік, әлеуметтік және тұлғалық қалыптасуында маңызды рөл атқаратын күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Сөйлеу қабілеті – адамның қоршаған ортамен байланыс орнатуының, ойлау қабілетін дамытудың негізгі құралы. Алайда соңғы жылдары әртүрлі тіл кемістіктері мен сөйлеу бұзылыстары бар балалар санының артуы қоғам мен ғылымның алаңдаушылығын тудырып отыр.

Сөйлеу бұзылыстарының туындау себептері көп қырлы: олар биологиялық, әлеуметтік, психологиялық факторлармен тығыз байланысты. Ерте жастағы балаларда кездесетін сөйлеу ақаулары көбіне жүйке жүйесінің зақымдануы, есту қабілетінің бұзылуы, отбасыдағы психоәлеуметтік ахуалдың қолайсыздығы нәтижесінде қалыптасады. Мұндай жағдайларда логопедиялық көмекті тек тілдік аспектілермен шектемей, баланың психоэмоционалдық күйіне де мән беру қажет.

Осы орайда логопедиялық жұмыс барысында психотерапевтік тәсілдерді қолдану — қазіргі таңдағы аса өзекті міндеттердің бірі. Психотерапевтік тәсілдер баланың сөйлеу белсенділігін арттырумен қатар, оның эмоционалдық тепе-теңдігін қалыптастыруға, өзіне деген сенімін нығайтуға ықпал етеді. Бұл тәсілдер логопедтің тек тілдік құралдарды ғана емес, сондай-ақ баланың ішкі жан дүниесіне бағытталған әдістерді қолдану қажеттігін көрсетеді.

Мақаланың мақсаты — сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істейтін логопед мамандарының тәжірибесінде қолданылатын психотерапевтік тәсілдердің ғылыми негіздерін, ерекшеліктерін және тиімділігін талдау. Зерттеу барысында логопедиялық және

психотерапиялық әдістердің өзара ықпалдастығы, олардың бала дамуына әсері жан-жақты қарастырылады.

2. Балалардағы сөйлеу бұзылыстарының түрлері және себептері

Баланың сөйлеу дамуы — күрделі әрі көпқырлы процесс. Оның бұзылыстары органикалық, функционалдық және психоэмоционалдық себептерден туындайды. Негізгі сөйлеу бұзылыстарының түрлеріне келесі патологиялар жатады:

- **Дислалия** – дыбыстарды дұрыс айтпауы, артикуляциялық аппарат ақаулары.
- **Дизартрия** – сөйлеу бұлшықеттерінің әлсіздігінен туындайтын бұзылыс.
- **Алалия** – сөйлеу мүлде қалыптаспай қалуы немесе өте баяу дамуы.
- **Афазия** – бұрын қалыптасқан сөйлеудің жоғалуы (көбіне нейротравмалар салдарынан).
- **Тұтығу** – сөйлеу ырғақтылығының, тыныс алуы мен екпінінің бұзылуы.
- **Ринолалия** – мұрын арқылы сөйлеу, көбіне таңдай жарығы салдарынан.

Сөйлеу бұзылыстарының себептері арасында мидың перинаталды зақымдануы, тұқымқуалаушылық, есту кемшіліктері, психикалық дамудың тежелуі, отбасындағы қолайсыз психологиялық жағдайлар бар.

3. Логопедиялық түзету жұмыстарының теориялық негіздері

Логопедия ғылымы сөйлеу патологиясын зерттеп, оның алдын алу мен түзету жолдарын ұсынады. Түзету жұмыстарының мақсаты — баланың сөйлеуін қалпына келтіру, коммуникативтік қабілетін дамыту, эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру.

Логопедиялық жұмыс келесі қағидаларға сүйенеді:

- **Жас ерекшелігіне сай тәсілдер**;
- **Жеке тұлғалық бағыт**;
- **Кешенділік (педагог, логопед, психолог, ата-ана өзара байланысы)**;
- **Ойын арқылы оқыту**.

4. Психотерапевтік тәсілдер және олардың ерекшеліктері

4.1 Когнитивті-поведенческая терапия (КПТ)

КПТ сөйлеу бұзылысы бар балаларда жиі кездесетін сенімсіздік, қорқыныш, әлеуметтік оқшаулану сияқты мәселелерді жоюға бағытталған. Мысалы, тұтығуға бейім балаларға сөйлеу алдында тыныс алуын реттеу, жағымды өзіндік бағалауды қалыптастыру, жағымсыз ойларды қайта құру әдістері қолданылады.

4.2 Ойын терапиясы.

Ойын — баланың негізгі әрекеті. Логопедиялық түзету сабақтарында рөлдік, сюжеттік, дидактикалық ойындар арқылы баланың сөйлеу белсенділігі артады. Ойын терапиясы кезінде бала өз эмоцияларын еркін білдіреді, сөйлеуге деген қызығушылығы артады.

4.3 Арт-терапия.

Сурет салу, мүсіндеу, музыка тыңдау секілді шығармашылық әрекеттер арқылы логопед баланың ішкі жан дүниесіне жақындайды. Мысалы, сөйлем құрау тапсырмалары сурет салумен қатар жүруі мүмкін. Бұл тәсіл балада сөйлеу белсенділігін ынталандырады.

4.4 Сенсорлық интеграция әдісі.

Бұл әдіс сенсорлық қабылдауларды (көру, есту, жанасу, қозғалыс) біріктіре отырып, сөйлеу жүйесін белсендіреді. Мысалы, тактильді жаттығулар, тербеліс элементтері, қозғалыс ойындары арқылы ми қыртысының сөйлеуге жауапты аймақтары ынталандырылады.

5. Логопед пен психологтың өзара іс-қимылы

Сөйлеу бұзылыстары тек тілдік кемшіліктермен шектелмейді. Олар көбіне эмоциялық, танымдық және мінездік ерекшеліктермен қатар жүреді. Сол себепті логопед пен психологтың бірлескен жұмысы аса маңызды.

Психолог баланың ішкі күйін, қорқыныштарын, мотивация деңгейін бағалап, логопедпен бірлесе отырып түзету жоспарын жасайды. Әсіресе тұтығу, алалия, мутизм сияқты күрделі жағдайларда психологтың көмегі бала үшін шешуші рөл атқарады.

6. Баланың сөйлеу қабілетін қалпына келтіруде қолданылатын кешенді әдістер

Кешенді тәсіл дегеніміз – логопедиялық, психологиялық, педагогикалық әсер ету түрлерінің үйлесімі. Мұндай әдістемеде:

- Жеке түзету жоспары жасалады;

- Психоэмоционалдық фон ескеріледі;
- Ата-анамен жүйелі жұмыс жүргізіледі;
- Әртүрлі терапиялар (ойын, арт, сенсорика) біріктіріледі.

Мысалы, логопед сабақтары артынан психолог сеанстары жалғасады немесе біріккен сессия түрінде өтеді. Мұндай үйлесімділік баланың сөйлеу процесіне деген сенімділігін, белсенділігін арттырады.

Қорытынды

Қазіргі заманғы логопедиялық тәжірибеде баланың сөйлеу қабілетін қалпына келтіру тек тілдік жаттығулармен шектелмей, психотерапевтік тәсілдермен кешенді түрде жүзеге асырылады. Зерттеу барысында логопедтің жұмысында қолданылатын психотерапевтік әдістердің — арттерапия, ойын терапиясы, ертегі терапиясы, релаксация және сенсорлық интеграция — баланың эмоциялық жай-күйіне оң әсер етіп, сөйлеу белсенділігін арттыратыны анықталды.

Бұл тәсілдер сөйлеу бұзылыстары бар балалардың ішкі психологиялық тосқауылдарын жоюға, сенімділік пен өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ата-анамен және баламен бірлесе жүргізілген жұмыс оң нәтиже беріп, сөйлеу қабілетінің тезірек қалпына келуіне жағдай жасайды.

Осыған орай, логопедтің қызметінде психотерапевтік тәсілдерді қолдану — баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды бағыттардың бірі екені белгілі болды. Болашақта бұл тәсілдерді одан әрі жетілдіру мен практикаға кеңінен енгізу логопедиялық көмектің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. – Алматы: Санат, 2002.
2. Мамедова Н.А. Логопедия. – Алматы: Арман-ПВ, 2015.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1991.
4. Жұмабаева А.К. Балалар психологиясы. – Астана: Фолиант, 2018.
5. Атасой Е. Ойын терапиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
6. Артемова Л.И. Логопедическая работа с детьми: теория и практика. – Москва: Владос, 2016.
7. Шевченко Ю.М. Психотерапия в работе логопеда. – Санкт-Петербург: Речь, 2019.
8. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Clinical Guidelines, 2020.

КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІН ҚОЛДАУ: ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ МІНДЕТТЕРІ

Игембаева Бибигуль Сарсембиевна

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности социальной адаптации детей с нарушениями зрения и роль тифлопедагога в этом процессе. Особое внимание уделяется психологическим и педагогическим аспектам сопровождения, методам и условиям эффективной интеграции таких детей в инклюзивную образовательную среду. Подчеркивается значимость индивидуального подхода, использования специальных обучающих и коррекционных методик, а также междисциплинарного взаимодействия. Автор делает акцент на формировании социальных навыков, развитии коммуникативных способностей и поддержке со стороны семьи и специалистов. Представлены ключевые задачи тифлопедагога в обеспечении успешной адаптации ребёнка в обществе.

Summary

This article explores the social adaptation of children with visual impairments and highlights the essential role of the typhlopedagogue in supporting this process. The study focuses on psychological and pedagogical support, effective methods, and the necessary conditions for successful integration into inclusive education. Emphasis is placed on individualized approaches, the use of special teaching and correctional techniques, and interdisciplinary collaboration. The author outlines the development of social skills, communication abilities, and the importance of support from families and specialists. The article also details the core responsibilities of a typhlopedagogue in facilitating children's adaptation within society.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы қоғамдағы әрбір баланың толыққанды білім алуына, әлеуметтенуіне мүмкіндік жасауда. Көз көру кемістігі бар балалар үшін бұл процесс ерекше маңызға ие. Олардың әлеуметтік бейімделуі тек білім беру мазмұнымен ғана емес, сонымен қатар психологиялық-педагогикалық қолдаумен тығыз байланысты. Бұл тұрғыда тифлопедагогтің рөлі аса маңызды.

1. Көз көру кемістігінің ерекшеліктері мен оның бала дамуына әсері.

Көру қабілетінің бұзылуы баланың қоршаған ортаны тануына, кеңістікте бағдар алуына, қарым-қатынас жасауына тікелей әсер етеді. Мұндай балалардың танымдық, эмоциялық, коммуникативтік қабілеттері дамуында ерекше қолдау қажет. Олар үшін арнайы әдістер мен құралдарды қолдану міндетті болып табылады. Сонымен қатар, бұл балалардың сенсорлық тәжірибесі шектеулі болғандықтан, олар жаңа ақпаратты қабылдауда қиындықтар көреді. Осы себепті педагогикалық қолдау кезінде көмекші құралдар мен бейімделген оқыту әдістері қолданылады.

2. Әлеуметтік бейімделудің маңыздылығы.

Әлеуметтік бейімделу – бұл баланың қоғам мүшесі ретінде қалыптасуы, ортаға сәтті интеграциялануы. Көру қабілеті бұзылған балаларда бұл үдеріс күрделірек өтеді, себебі олар ақпаратты шектеулі көлемде қабылдайды. Сондықтан, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруда арнайы түзету жұмыстары қажет. Бұл бейімделу барысында бала өз құрдастарымен қарым-қатынас орнатуға, қоғамдық ортада өзін еркін ұстауға, өз құқықтары мен міндеттерін түсінуге үйренеді. Тиісті қолдау болған жағдайда, балалар өз әлеуетін барынша жүзеге асыра алады.

3. Тифлопедагогтің рөлі мен негізгі міндеттері.

Тифлопедагог – бұл көру кемістігі бар балалармен жұмыс істеуге арнайы даярланған маман. Оның негізгі міндеттері:

- Бала дамуындағы жеке ерекшеліктерді анықтау;
- Арнайы оқу бағдарламаларын әзірлеу және бейімдеу;
- Коммуникативтік дағдыларды дамыту;
- Қоғаммен өзара әрекетке түсу мүмкіндіктерін кеңейту;
- Ата-аналармен және басқа мамандармен бірлескен жұмыс жүргізу.

Сондай-ақ тифлопедагог мектеп ортасын баланың қажеттіліктеріне сай ұйымдастыруға, оқу материалдарын бейімдеуге, оқушының мотивациясын арттыруға ықпал етеді. Ол әрбір баланың оқу жетістіктерін жүйелі түрде бақылап, психологиялық-педагогикалық түзету жұмыстарын жүргізеді.

4. Қолданылатын әдістер мен тәсілдер.

Тифлопедагог өз жұмысында түрлі түзету-дамыту әдістерін қолданады: тактильдік оқыту, дыбыстық құралдармен жұмыс, кеңістікте бағдарлану жаттығулары, арнайы оқу-дидактикалық материалдар пайдалану. Сонымен қатар, сенсорлық дамыту, өзін-өзі ұстау және әлеуметтік мінез-құлықты реттеу тәсілдері де маңызды орын алады.

Оқыту процесінде Брайль жүйесі, сөйлейтін бағдарламалар, аудиокітаптар, арнайы компьютерлік бағдарламалар пайдаланылады. Балалардың танымдық әрекетін ынталандыру үшін ойын технологиялары, интерактивті әдістер, суреттеу және елестетуге негізделген тапсырмалар енгізіледі. Тәжірибеде тиімді нәтиже беретін әдістердің бірі — топтық жұмыс, яғни балалар бір-бірімен өзара әрекет етіп, әлеуметтік дағдыларын дамытады.

5. Инклюзивті ортада тиімді бейімделу шарттары.

Инклюзивті білім беру жағдайында көз көру кемістігі бар балалар үшін келесі шарттар маңызды:

- Қолжетімді орта (баспалдақтар, тактильдік жолдар, Брайль қарпімен жабдықталған материалдар);
- Тиімді психологиялық қолдау;
- Құрдастарымен өзара әрекеттесуге жағдай жасау;
- Мұғалімдер мен ата-аналардың арнайы дайындықтан өтуі.

Сонымен қатар, оқушылардың жеке оқу траекториясын құру, оқыту үдерісінде дифференциация мен дараландыруды қамтамасыз ету маңызды. Инклюзивті ортада әлеуметтік серіктестікті дамыту, оқушылардың өзін-өзі бағалауына жағдай жасау — бейімделудің маңызды факторлары болып табылады.

6. Әлеуметтік бейімделу нәтижелері мен жетістіктері.

Дұрыс ұйымдастырылған педагогикалық қолдау нәтижесінде көз көру кемістігі бар балалар қоғамда өзін еркін сезінеді, тұлғалық қасиеттері қалыптасады, білім алуға, мамандық таңдауға, дербес өмір сүруге дайын болады. Бұл олардың өмір сүру сапасын арттырады. Сонымен қатар, бұл балаларда өз құқықтарын қорғауға, әлеуметтік белсенділікке қатысуға және қоғамның тең құқықты мүшесі болуға мүмкіндік пайда болады.

Қорытынды.

Көз көру кемістігі бар балалардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету – ұзақ мерзімді, кешенді және жүйелі тәсілді талап ететін үдеріс. Бұл үдерісте тифлопедагогтің біліктілігі мен кәсіби дайындығы ерекше орын алады. Инклюзивті білім беру жағдайында балалардың мүмкіндіктерін толық іске асыру үшін барлық әлеуметтік институттардың бірлескен жұмысы қажет.

Әдебиеттер

1. Жұмабаева Г. Қ. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. — Алматы: Қазақ университеті, 2020. — 256 б.
2. Сәрсенбаева А.Ж. Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы педагогика. — Нұр-Сұлтан: Ұлт кітапханасы, 2021. — 198 б.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. — М.: Логос, 2018. — 382 с.
4. Каплан Д. Educational Interventions for Children with Visual Impairments. — New York: Springer, 2019. — 310 p.
5. World Health Organization. World report on vision. — Geneva: WHO Press, 2019.

КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ РӨЛІ

Малтыкбаева Рабига Ержановна

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В статье рассматривается ключевая роль тифлопедагога в организации учебного процесса для детей с нарушением зрения. Описываются особенности тифлопедагогики, психологико-педагогические потребности и методы обучения детей с нарушением зрения. Также анализируется профессиональная компетентность тифлопедагога и её влияние на успеваемость учащихся в условиях инклюзивного образования.

Summary

This article explores the critical role of the typhlopedagogue in organizing the educational process for children with visual impairments. It outlines the features of typhlopedagogy, the psycho-pedagogical needs of visually impaired children, and appropriate teaching methods. The article also analyzes the professional

competence of the typhlopedagogue and its impact on students' academic success within an inclusive education system.

Қазіргі заманда білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту моделінің енгізілуі ерекше білім беруді қажет ететін балаларға тең мүмкіндік берудің маңызды тетігіне айналды. Бұл үрдіс көз көру қабілеті бұзылған балаларға да сапалы білім алуға жол ашады. Алайда мұндай балалардың оқу процесін ұйымдастыру бірқатар психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Осы ретте тифлопедагогтың кәсіби рөлі айрықша маңызға ие.

Тифлопедагогика — көру қабілеті бұзылған балалармен арнайы педагогикалық жұмыс жүргізуге бағытталған ғылым саласы. Тифлопедагог маманы баланың танымдық, әлеуметтік және сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда, оқу процесіне бейімдеуінде шешуші рөл атқарады. Мақалада осы маман иесінің кәсіби құзыреттілігі мен оқу процесін тиімді ұйымдастырудағы қызметі кеңінен талданады.

1. Көз көру қабілеті бұзылған балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.

Көз көрудің бұзылуы баланың қоршаған ортаны тануында айтарлықтай қиындықтар туғызады. Бұл тек ақпаратты қабылдау шектеулігімен шектелмейді, сонымен қатар кеңістіктік бағдар, моторика, сөйлеу, және зейін сияқты психикалық үдерістердің дамуында тежелу байқалады.

Көру қабілеті бұзылған балалар мынадай топтарға бөлінеді:

- Туабітті соқырлар (амавроз)
- Кейіннен көру қабілетінен айырылғандар
- Төмен көрушілер (қалдық көру мүмкіндігі барлар)

Бұл балаларда зейіннің шашыраңқылығы, эмоциялық тұрақсыздық, сенсорлық қабылдаудың бұзылысы жиі кездеседі. Оқу материалын қабылдау кезінде тактильді, есту және кинестетикалық арналарға сүйену маңызды.

2. Тифлопедагогтың рөлі мен кәсіби міндеттері.

Тифлопедагог көру қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істейтін арнайы педагог болып табылады. Оның негізгі міндеттері мыналар:

- Арнайы оқу бағдарламасын жасау және бейімдеу;
- Брайл әліпбиімен оқыту;
- Кеңістіктік бағдар мен өзін-өзі қызмет ету дағдыларын дамыту;
- Баланың психоэмоционалдық жай-күйін бақылау;
- Ата-аналармен және басқа мамандармен (психолог, логопед, дефектолог) бірлесе жұмыс жүргізу.

Сонымен қатар, тифлопедагог оқушыны дербестікке үйретіп, оның әлеуметтенуіне ықпал етеді. Мұғалім мен оқушы арасындағы сенімді қарым-қатынас оқу жетістігінің кепілі бола алады.

3. Оқыту әдістері мен технологиялары.

Көру қабілеті бұзылған балаларға оқытудың арнайы әдістері мен құралдары қолданылады:

- Брайл жүйесі: рельефті-нүктелі жазу арқылы оқуды үйрету;
- Тифлотехникалық құралдар: дыбыстық кітаптар, арнайы компьютер бағдарламалары, лупа, дисплей және экрандық дикторлар;
- Тактильді көрнекіліктер: бедерлі карталар, макеттер, муляждар;
- Сурдо-аудио құралдар: дыбыстық бағыттаушы құрылғылар.

Қазіргі кезде тифлопедагогтер заманауи IT технологияларды (мысалы, экран оқу құрылғылары, арнайы мобильді қосымшалар) кеңінен қолдануда. Бұл оқушылардың оқу белсенділігін арттыруға және дербестігін дамытуға септігін тигізеді.

4. Инклюзивті білім беру жағдайында тифлопедагогтың әрекеті.

Инклюзивті сыныпта көру қабілеті бұзылған балаға жағдай жасау үшін тифлопедагог пен пән мұғалімдері тығыз ынтымақтастықта жұмыс істеуі қажет. Тифлопедагог:

- Оқу жоспарын оқушының мүмкіндігіне сай бейімдейді;
- Мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсетеді;
- Оқушының психоэмоционалды жай-күйін бақылап, түзету жұмыстарын жүргізеді;
- Әлеуметтік бейімдеу және қарым-қатынас дағдыларын дамытуды көздейді.

Тифлопедагог баланың мектеп ұжымына бейімделуіне, топтық жұмысқа қатысуына мүмкіндік жасайды. Бұл – инклюзияның басты мақсаттарының бірі.

5. Практикалық ұсыныстар.

Көз көру қабілеті бұзылған балалардың оқу процесін тиімді ұйымдастыруда тифлопедагогтің кәсіби әрекетімен қатар, білім беру мекемесі тарапынан да жүйелі қолдау шаралары қажет. Төменде осындай балалармен жұмыс жүргізетін мамандар мен мектеп әкімшілігіне арналған практикалық ұсыныстар келтірілген:

1. Оқу ортасын бейімдеу.
   - Жарықтандыруды қамтамасыз ету: Төмен көруші балалар үшін оқу бөлмесі жеткілікті табиғи және жасанды жарықпен жабдықталуы тиіс.
   - Қауіпсіз қозғалыс: Кабинеттегі және мектеп ішіндегі кедергілерді жою, тактильді жолақтар немесе бағыттаушы белгілер орнату.
   - Жиһаз орналасуы: Үстел мен орындық биіктігі баланың көру мүмкіндігіне сай реттелуі керек. Арнайы оқу құралдарына (лупа, бедерлі карта, т.б.) қолжетімділік болуы маңызды.
2. Оқыту құралдарын бейімдеу
   - Брайл жүйесін үйрету және пайдалану: Балаларға Брайл әліпбиімен жазуды және оқуды үйрету арқылы мәтінмен дербес жұмыс істеу дағдысын дамыту.
   - Тифлотехникалық құралдарды қолдану: Арнайы экран оқу құрылғылары (screen reader), үлкейткіш құрылғылар, дыбыстық кітаптар сияқты көмекші құралдарды кеңінен қолдану.
   - Тактильді және дыбыстық көрнекіліктер: Көру арқылы ақпаратты қабылдай алмайтын балаларға тактильді суреттер, бедерлі карталар, аудио материалдармен жұмыс жасау ұсынылады.
3. Жеке оқыту бағдарламасын әзірлеу.
   - Индивидуалды тәсіл: Әр баланың көру деңгейі мен танымдық ерекшелігіне қарай жеке оқу жоспарын құру.
   - Білім беру қарқынын реттеу: Баланың материалды қабылдау жылдамдығына сай оқу үдерісін жоспарлау.
   - Аралас оқыту әдістері: Дыбыстық, тактильді, кинестетикалық әдістерді кешенді түрде қолдану тиімді.
4. Педагогикалық ұжыммен өзара әрекет.
   - Мұғалімдерге әдістемелік көмек: Тифлопедагог пән мұғалімдерімен тығыз байланыста болып, көру қабілеті бұзылған оқушыға қолайлы әдіс-тәсілдерді таңдауға көмектесуі керек.
   - Кеңестер мен тренингтер: Мұғалімдерге арналған семинарлар, тренингтер ұйымдастырып, инклюзивті білім берудің ерекшеліктері жайлы ақпарат беру.
5. Ата-аналармен жұмыс.
   - Ата-ананы қолдау: Балаға үйде қалай көмектесуге болатыны туралы кеңестер беру, қажетті құралдармен қамтамасыз ету жолдарын ұсыну.
   - Психологиялық сүйемелдеу: Ата-анамен тұрақты байланыс орнатып, олардың эмоционалды жағдайына көңіл бөлу.
6. Әлеуметтік бейімдеу.
   - Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Балаға топ ішінде өз ойын еркін жеткізуге, достарымен еркін араласуға жағдай жасау.
   - Мектептен тыс іс-шараларға қатыстыру: Баланың өзін қоғамның толық мүшесі ретінде сезінуіне ықпал ететін үйірмелер, мерекелер, экскурсияларға қатыстыру.

Қорытынды.

Көз көру қабілеті бұзылған балалардың оқу процесін ұйымдастыру – кәсіби дайындықты, жүйелі тәсілді және жан-жақты қолдауды қажет ететін күрделі процесс. Бұл жолда тифлопедагогтің атқаратын рөлі ерекше маңызды. Ол тек оқыту мен тәрбиелеу жұмысын ғана емес, сонымен қатар баланың әлеуметтенуі мен тұлғалық дамуына да бағытталған. Тиімді әдістемелерді, арнайы құрал-жабдықтарды қолдану, мұғалімдер мен ата-аналармен

ынтымақтастық – баланың толыққанды білім алуына жағдай жасайды. Сондықтан инклюзивті білім беру жүйесінде тифлопедагог қызметін дамыту – уақыт талабы.

Әдебиеттер

1. Әбенова З.Қ. «Тифлопедагогика негіздері». – Алматы: Білім, 2020.
2. Левина Р.Е. «Психология слепого ребенка». – Москва: Просвещение, 2017.
3. Саломатов П.А. «Инклюзивное образование: теория и практика». – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
4. Назарова Н.М. «Специальная педагогика». – Москва: Академия, 2016.
5. World Health Organization. "World Report on Vision". – Geneva: WHO, 2019.
6. Smith, D.W. & Tyler, N.C. "Introduction to Special Education". – Pearson, 2021.

ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ КӨМЕГІМЕН КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Садубаева Дина Уызбаевна

Шымкент қаласы білім басқармасының мемлекеттік арнаулы (коррекциялық) №33 «Ақбота» балабақшасы» (көз көру функциялары ауыр және жеңіл бұзылған балаларға арналған) коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тифлопедагогі

Резюме

В статье рассматриваются особенности развития когнитивных способностей детей с нарушениями зрения и роль тифлопедагога в этом процессе. Акцент сделан на важности психолого-педагогической поддержки для детей с нарушениями зрения, которые сталкиваются с трудностями в восприятии окружающего мира и развитии когнитивных процессов. Описываются различные методы и приемы, такие как тактильное восприятие, пространственная ориентация, использование информационно-коммуникационных технологий, а также игра и групповые формы работы. Роль тифлопедагога заключается в создании условий для развития когнитивных способностей, что способствует успешной адаптации детей в образовательной и социальной среде.

Summary

The article examines the development of cognitive abilities in children with visual impairments and the role of the typhlopedagogue in this process. The focus is on the importance of psychological and pedagogical support for children with visual impairments, who face difficulties in perceiving the surrounding world and developing cognitive processes. Various methods and techniques are described, such as tactile perception, spatial orientation, the use of information and communication technologies, as well as play and group activities. The typhlopedagogue's role is to create conditions that foster cognitive development, which aids the successful adaptation of children in both educational and social environments.

Қазіргі қоғамда инклюзивті білім беру жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуына тең мүмкіндік жасауға бағытталған. Бұл бағытта көз көру бұзылулары бар балалардың білім алуына ерекше назар аудару қажет. Себебі көру қабілетінің бұзылуы баланың қоршаған әлемді тануына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне, сондай-ақ танымдық процестердің дамуына айтарлықтай әсер етеді. Мұндай балалармен жұмыс істегенде арнайы дайындалған мамандардың, соның ішінде тифлопедагогтің рөлі ерекше. Тифлопедагог баланың танымдық қабілеттерін дамытуда арнайы әдіс-тәсілдер мен құралдарды пайдалана отырып, олардың білім алуға, дербестікке және әлеуметтенуге бейімделуіне көмектеседі. Бұл мақалада тифлопедагогтің көмегімен көз көру бұзылулары бар балалардың танымдық қабілеттерін дамыту ерекшеліктері, қолданылатын әдістер мен тиімді тәжірибелер талданады.

Көру бұзылыстары баланың заттар мен құбылыстарды тану қабілетіне тікелей әсер етеді. Танымдық процестер – қабылдау, зейін, есте сақтау, қиял және ойлау – көз арқылы келетін ақпараттың шектеулі болуына байланысты баяу немесе өзгеше дамиды. Осыған байланысты мұндай балаларда заттардың пішінін, кеңістіктегі орнын, өлшемін, түсін ажыратуда

қиындықтар туындайды. Сонымен қатар, себеп-салдарлық байланыстарды орнату, логикалық ойлау, жалпылау және талдау жасау қабілеттері де қосымша қолдауды қажет етеді.

1. Көру бұзылулары бар балалардың танымдық даму ерекшеліктері.

Көру бұзылулары бар балалардың танымдық дамуында ерекше қиындықтар пайда болады, себебі көру қабілетінің шектелуі олардың қоршаған әлемді қабылдауына айтарлықтай әсер етеді. Көру ақпаратын алудың тапшылығы баланың түрлі танымдық процестеріне — қабылдау, ойлау, есте сақтау, елестету және зейін сияқты қабілеттеріне әсер етеді. Осы балалар үшін танымдық процестердің дамуы негізінен басқа сезім мүшелерін, мысалы, тактильді қабылдау және есту арқылы жүзеге асады. Тифлопедагогтар осындай балаларға арналған арнайы әдістер мен құралдарды қолдана отырып, олардың когнитивті дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Мысалы, көру бұзылулары бар балалар Брайль қарпін үйрену арқылы оқуды меңгеріп, жазу дағдыларын дамыта алады. Сонымен қатар, олардың кеңістіктегі бағдарлануы үшін арнайы жаттығулар мен құралдар пайдаланылады. Көру функциясы болмаған жағдайда, бала айналадағы әлемді тек тактильді және есту сезімдері арқылы қабылдайды, бұл оның қоршаған ортадағы объектілер мен адамдар арасындағы байланысты түсіну қабілетін арттырады.

2. Тифлопедагогтің рөлі мен міндеттері.

Тифлопедагог – көру бұзылулары бар балалармен жұмыс істейтін маман, оның басты мақсаты — баланың танымдық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз ету. Тифлопедагогтің жұмысы балалардың жеке қажеттіліктерін ескеріп, әрбір баланың қабілеттерін ең тиімді түрде дамытуға бағытталған. Ол үшін тифлопедагог жеке оқу бағдарламасын әзірлейді, әртүрлі түзету әдістері мен құралдарын қолданады.

Тифлопедагогтің негізгі міндеттері:

Баланың даму деңгейін және жеке ерекшеліктерін анықтау.

Қолданылатын оқыту әдістерін бейімдеу.

Танымдық дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығулар мен ойындар ұйымдастыру.

Ата-аналар мен басқа мамандармен тығыз байланыста жұмыс істеу.

3. Қолданылатын әдістер мен тәсілдер.

Тифлопедагог балалардың танымдық дамуын қолдауда әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданады. Бұл әдістердің басты мақсаты — көру мүмкіндіктері шектеулі балаларға оқу мен әлеуметтік бейімделуге көмектесу.

Тактильді оқыту: Тактильді қабылдауды дамыту үшін балаларға түрлі текстураларды сезінуге мүмкіндік беретін жаттығулар мен құралдар пайдаланылады. Мысалы, балаларға түрлі материалдармен жұмыс жасау арқылы қоршаған әлемді танып-білу ұсынылады.

Есту арқылы оқу: Көру қабілеті шектеулі балалардың есту қабілеттері кеңінен дамытылады. Аудиокітаптар мен дыбыстық бағдарламалар көмегімен балалар мәтіндермен танысып, оларды өз бетінше түсініп, талдай алады.

Кеңістіктегі бағдарлану: Балалар кеңістікте бағдарлауды үйреніп, өздігінен қозғалу дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Бұл үшін арнайы сенсорлы құралдар мен жаттығулар қолданылады.

Ойын әдістері: Танымдық дамуды ойын арқылы жүзеге асыру балалардың қызығушылығын арттырады. Ойын барысында балалар заттардың формаларын, түсін, көлемін тактильді түрде сезініп, оларды сипаттай алады.

3. Инклюзивті ортада танымдық процестерді қолдау.

Инклюзивті білім беру жағдайында көз көру бұзылыстары бар балалар үшін оқу процесін ұйымдастыру ерекше назар аударуды талап етеді. Мұндай ортаны ұйымдастыру үшін оқыту материалдарын бейімдеу, арнайы әдістерді енгізу, сондай-ақ оқу барысында балалардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет.

Инклюзивті ортада тифлопедагог балаларға өзін еркін сезінуге және басқа балалармен бірдей деңгейде білім алуға мүмкіндік жасайды. Бұл процесс барысында балалардың әлеуметтік дағдылары мен тұлғалық қасиеттері дамиды.

Қорытынды.

Көру бұзылыстары бар балалардың танымдық қабілеттерін дамыту – күрделі, бірақ тиімді ұйымдастырылған жағдайда оң нәтиже беретін үдеріс. Бұл жұмыс жүйелілік пен кәсібилікті талап етеді. Тифлопедагог баланың зияткерлік және тұлғалық дамуына ықпал етіп, білім алудағы тең мүмкіндікті қамтамасыз етуде негізгі тұлға болып табылады. Дұрыс ұйымдастырылған педагогикалық қолдау нәтижесінде балалар өз әлеуетін жүзеге асырып, өмірде табысты бейімделуге қабілетті болады. Осылайша, тифлопедагог қызметі инклюзивті білім беру жүйесінде маңызды буын болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Жұмабаева Г. Қ. *Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы.* — Алматы: Қазақ университеті, 2020. — 256 б.
2. Сәрсенбаева А.Ж. *Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнайы педагогика.* — Нұр-Сұлтан: Ұлт кітапханасы, 2021. — 198 б.
3. Зимняя И.А. *Педагогическая психология.* — М.: Логос, 2018. — 382 с.
4. Каплан Д. *Educational Interventions for Children with Visual Impairments.* — New York: Springer, 2019. — 310 p.
5. World Health Organization. *World Report on Vision.* — Geneva: WHO Press, 2019.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУ: ЛОГОПЕДТІҢ КӨМЕГІМЕН СӨЙЛЕУ ДАМУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Талатбек Ақнұр Ерғалиқызы
Шымкент қаласы, №51ЖОББМ логопеді

Резюме

В статье рассматривается значение психолого-педагогического консультирования в системе логопедической помощи детям с нарушениями речи. Анализируется роль логопеда в диагностике, консультировании и коррекционной работе, а также описываются эффективные методы формирования речевого развития. В ходе исследования даётся анализ практических форм и педагогических приёмов работы с детьми, имеющими речевые нарушения.

Summary

This article explores the role of psychological and pedagogical counseling in the system of speech therapy support for children with speech disorders. The study analyzes the functions of speech therapists in diagnostics, counseling, and correctional work, and describes effective methods used to develop speech skills. Practical approaches and pedagogical strategies used when working with children with speech impairments are also examined.

Қазіргі заманда балалардың сөйлеу тілі дамуы – білім беру, психология және медицина салаларының тоғысында жатқан кешенді мәселе болып табылады. Әсіресе, сөйлеу қабілетінде бұзылыстары бар балалар санының артуы бұл мәселеге ерекше көңіл бөлуді талап етеді. Мұндай балалармен жұмыс жүргізуде психологиялық-педагогикалық кеңес беру мен логопедтің кәсіби көмегі маңызды рөл атқарады. Логопедиялық көмек тек қана сөйлеуді түзету шаралары емес, сонымен қатар баланың жалпы психикалық және әлеуметтік дамуына әсер ететін күрделі процесс болып табылады.

Психологиялық-педагогикалық кеңес беру сөйлеу бұзылыстары бар балалардың мәселелерін кешенді түрде қарастыруға, олардың қажеттіліктеріне сай бағытталған түзету, дамыту және оқыту жұмысын жоспарлауға мүмкіндік береді. Бұл кеңес беру процесі ата-аналармен, тәрбиешілермен және басқа да мамандармен бірлесе отырып жүзеге асырылады. Мұндағы басты мақсат – баланың сөйлеу тілін қалыптастыру арқылы оны әлеуметтік ортаға бейімдеу және тұлғалық дамуын қамтамасыз ету.

Осы зерттеу жұмысының мақсаты – логопедтің қатысуымен психологиялық-педагогикалық кеңес берудің сөйлеу тілін дамытудағы ерекшеліктерін анықтау, тиімді әдістерді талдау және тәжірибелік ұсыныстар беру. Зерттеу нысаны ретінде сөйлеу бұзылыстары бар

балалар алынған, ал пәні – психологиялық-педагогикалық кеңес беру үдерісі мен логопедтің кәсіби әрекеті.

1. Психологиялық-педагогикалық кеңес берудің теориялық негіздері.

Психологиялық-педагогикалық кеңес беру – бұл баланың жеке дамуы мен оқу-тәрбиелеу үрдісін оңтайландыру мақсатында ата-аналарға, мұғалімдерге және басқа да мамандарға ұсынылатын кәсіби көмек түрі. Кеңес беру барысында маман баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, диагностика жүргізеді, қиындықтардың себептерін анықтайды және түзету жолдарын ұсынады.

Кеңес беру логопедия саласында ерекше маңызға ие, себебі сөйлеу тілі бұзылыстары жиі баланың басқа да психикалық функцияларымен байланысты болады. Мысалы, зейіннің төмендігі, есте сақтау қабілетінің нашарлығы, есту немесе көру қабылдауының бұзылыстары сөйлеудің дамуына әсер етуі мүмкін. Сондықтан логопед тек сөйлеуді түзетумен шектелмей, кешенді кеңес берудің белсенді қатысушысы болуы тиіс.

2. Логопедтің сөйлеу бұзылыстарын диагностикалаудағы рөлі.

Сөйлеу қабілетінде ауытқуы бар баланы анықтау және оған көмектесу процесі алдымен сапалы диагностиканы қажет етеді. Логопед баланың сөйлеуін зерттей отырып, оның сөйлеу дамуы деңгейін, бұзылу түрін, сөйлеу актісінің қай деңгейінде қиындық бар екенін анықтайды. Диагностика барысында мыналар ескеріледі:

- дыбыстарды айту ерекшеліктері;
- сөздік қор және грамматикалық құрылымдарды қолдану;
- фразалық сөйлеу мүмкіндігі;
- фонематикалық қабылдау;
- моторика (ерін, тіл, қол қимылдары).

Логопед баланың сөйлеу жағдайын бағалау үшін арнайы тесттер мен бақылау әдістерін қолданады. Бұл мәліметтер психологиялық-педагогикалық консилиумда басқа мамандардың қорытындыларымен біріктіріліп, түзету жұмысының мазмұны мен бағыты айқындалады.

3. Сөйлеу дамуын қалыптастыруда логопедтің түзету жұмысы.

Түзету жұмысы логопедиялық процестің негізгі кезеңі болып табылады. Логопед баламен жеке немесе топпен жұмыс істеу арқылы сөйлеу тілінің компоненттерін (дыбыстау, сөздік қор, грамматика, сөйлеу ырғағы) біртіндеп қалпына келтіруге бағытталған жаттығуларды орындайды. Бұл жұмыстардың негізгі түрлері:

- дыбысты дұрыс айтуға үйрету (артикуляциялық жаттығулар);
- фонематикалық есту мен қабылдауды дамыту;
- сөйлеу тынысын қалыптастыру;
- сөздерді байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру;
- грамматикалық құрылымдарды меңгеру.

Түзету барысында ойын әдістері, визуалды құралдар (суреттер, карточкалар), дыбыстық материалдар қолданылады. Бұл баланың қызығушылығын арттырып, сөйлеуге деген мотивациясын күшейтеді. Сонымен қатар, логопедтің сабағында моторика мен көру-есту зейіні де дамиды.

4. Ата-аналармен жұмыс – кеңес берудің ажырамас бөлігі.

Психологиялық-педагогикалық кеңес беру логопед пен ата-ана арасындағы тұрақты байланысты қажет етеді. Ата-аналарға бала сөйлеуіндегі қиындықтар туралы жан-жақты ақпарат берілуі тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстарға мыналар кіреді:

- жеке кеңес беру (диагностикалық қорытынды негізінде);
- топтық семинарлар (сөйлеуді дамыту бойынша);
- ақпараттық жадынамалар мен ұсыныстар;
- үйде орындауға арналған жаттығулар кешені.

Ата-аналар логопедпен тығыз байланыста болып, ұсынылған әдістерді үй жағдайында қолданса, түзету процесі әлдеқайда нәтижелі болады. Бұл ретте логопед ата-ананың психологиялық қолдауын да ұйымдастыруы қажет, өйткені сөйлеу дамуы ұзақ әрі жүйелі еңбекті қажет ететін процесс.

5. Инновациялық технологиялар және заманауи әдістер.

Қазіргі таңда логопедия саласында сандық технологиялардың көмегімен сөйлеуді дамыту қарқынды жүргізілуде. Арнайы мобильді қосымшалар, интерактивті жаттығулар мен онлайн платформалар логопедиялық жұмысты тиімді етуге көмектеседі. Кейбір танымал құралдар:

- «Логомер» — дыбыстарды қою мен бекітуге арналған құрал;
- «Логопед+» — дыбыстармен жұмыс істеуге арналған қосымша;
- Онлайн логопедиялық сабақтар (Zoom, Google Meet арқылы).

Сондай-ақ, мультимедиялық оқыту құралдары мен телелогопедия әдістері шалғайда тұратын балаларға сапалы көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеу – кешенді, жүйелі және кәсіби тәсілді қажет ететін үдеріс. Бұл ретте психологиялық-педагогикалық кеңес беру мен логопедтің кәсіби қызметі өзара тығыз байланысты және бір-бірін толықтырып отырады. Логопедтің диагностика, кеңес беру және түзету жұмыстары бала сөйлеуінің дамуына ғана емес, оның психологиялық бейімделуіне, тұлғалық қалыптасуына, әлеуметтенуіне зор әсерін тигізеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, тиімді кеңес беру барысында ата-ана, педагог және логопед арасындағы өзара әрекет, үздіксіз байланыс маңызды рөл атқарады. Баланың сөйлеу тілі дамуы тек арнайы түзету сабақтарының көмегімен ғана емес, сонымен қатар отбасы мен мектеп жағдайында да қолдау тапқанда оң нәтижеге қол жеткізеді. Бұл үшін ата-аналар мен педагогтер логопед тарапынан берілген ұсыныстарды орындауға дайын болуы керек.

Бүгінгі күні заманауи технологиялар логопедиялық жұмыстың мүмкіндігін кеңейтті. Цифрлық құралдар мен онлайн форматтағы кеңес беру, мультимедиялық жаттығулар сөйлеу дамуын жаңа деңгейге көтеріп отыр. Дегенмен, ең бастысы – балаға жекелей көзқарас, сөйлеу ерекшеліктерін ескеретін сараланған тәсіл және әр баланың дамуына сенім арту.

Жалпы алғанда, сөйлеу бұзылыстары бар балалармен тиімді жұмыс жүргізу үшін кешенді психологиялық-педагогикалық кеңес беру жүйесін жетілдіру қажет. Бұл жүйе логопед, психолог, педагог және ата-аналар арасындағы ынтымақтастыққа негізделіп, баланың сөйлеу дамуына қолайлы жағдай жасауды көздеуі тиіс.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1991.
2. Лалаева Р.И., Шевченко Ю.А. Логопедия. — СПб: Питер, 2020.
3. Слободчикова А.А. Основы психолингвистики. — М.: Академия, 2018.
4. Жұмабаева Г.Ә. Логопедия негіздері. — Алматы: Қазақ университеті, 2015.
5. Халықаралық логопедия қауымдастығының мақалалары // International Journal of Speech-Language Pathology.

БАЛАБАҚШАДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Каримова Гульвира Славиковна
Түркістан білім басқармасының Кентау қаласының білім бөлімінің
мектепке дейінгі ұйым әдіскері

Резюме

В статье рассматриваются педагогические условия поддержки детей с особыми образовательными потребностями в условиях дошкольной организации. Особое внимание уделено созданию инклюзивной среды, взаимодействию специалистов (логопед, дефектолог, психолог), индивидуализации обучения, сотрудничеству с родителями. Представлены модели инклюзивного образования и эффективные методы работы с детьми с ограниченными возможностями. Целью исследования является выявление педагогических условий, способствующих успешной адаптации и развитию таких детей в детском саду.

Summary

The article explores the pedagogical conditions for supporting children with special educational needs in a preschool setting. It focuses on creating an inclusive environment, interdisciplinary collaboration (speech therapist, special education teacher, psychologist), individualized learning plans, and cooperation with parents. The paper presents inclusive education models and effective methods of working with children with disabilities. The aim of the study is to identify pedagogical conditions that contribute to the successful adaptation and development of such children in kindergarten.

Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыты – ерекше білім беруді қажет ететін балаларға (ЕББҚ) сапалы білім беру мен тең мүмкіндіктер жасау. Қазақстанда инклюзивті білім беру саясаты соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Бұл бағытта мектепке дейінгі ұйымдардың маңызы ерекше, себебі балабақша – баланың алғаш рет ұжымға еніп, әлеуметтену жолын бастауының бастапқы кезеңі.

ЕББҚ балалардың балабақша жағдайында толыққанды білім алуы үшін арнайы педагогикалық қолдау жүйесі қажет. Бұл мақалада инклюзивті білім берудің мектепке дейінгі кезеңінде іске асырылуы, ЕББҚ балалардың танымдық және тұлғалық дамуына жағдай жасау жолдары, сондай-ақ педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік қолдаудың мазмұны мен маңызы кеңінен қарастырылады.

Мақала мақсаты – балабақшада ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдаудың тиімді педагогикалық шарттарын айқындау және оларды тәжірибеде қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздерін талдау.

1. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың даму ерекшеліктері.

ЕББҚ балалардың дамуы әдеттегі балалардан өзгешелеу жүреді. Олар:

- Қарым-қатынас жасауға, эмоцияны білдіруге қиналуы мүмкін;
- Танымдық әрекетінің баяу дамуы;
- Сөйлеу тілінің кешігіп дамуы немесе бұзылуы;
- Қозғалыс, көру, есту сияқты сенсорлық бұзылыстар;
- Әлеуметтік бейімделу деңгейінің төмендігі сияқты сипаттарға ие болуы мүмкін.

Мұндай балаларға арнап жасалатын бағдарламалар олардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне бейімделуі тиіс.

2. Балабақшада инклюзивті білім берудің мазмұны.

Инклюзивті білім берудің негізі – әр баланың жеке мүмкіндігін ескере отырып, теңдей білім алуға мүмкіндік беру. Бұл үшін мектепке дейінгі ұйымдарда:

- Қолжетімді білім беру ортасы;
- Жеке және сараланған тәсіл;
- Түзету-дамыту жұмыстары;
- Психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі қалыптасуы тиіс.

Білім беру процесін инклюзивті түрде ұйымдастыруда педагогтің, арнайы мамандардың (логопед, дефектолог, психолог), тәрбиешінің, ата-ананың бірлескен жұмысы шешуші рөл атқарады.

3. Ерекше балаларды қолдаудың педагогикалық шарттары.

Педагогикалық шарттар деп ЕББҚ балаларға қолайлы жағдай жасау арқылы білім беру және тәрбиелеу мақсатын іске асыратын факторларды атаймыз:

3.1. Қолжетімді орта құру.

Ортаны бейімдеу — баланың физикалық, сенсорлық және әлеуметтік тұрғыда еркін қозғалуына мүмкіндік беретін жағдай жасау. Бұған жататындар:

- Ресурстық аймақтар (сенсорлық бөлме, тынығу бұрышы);
- Даму деңгейіне сай ойын құралдары;
- Арнайы жабдықталған жиһаздар.

3.2. Мұғалімнің кәсіби даярлығы.

Педагог ерекше балаға:

- Диагностикалық жұмыс жүргізе алуы;
- Даму картасын жасай білуі;
- Жеке оқу жоспарын құра алуы;

- Коммуникативті тәсілдерді қолдана білуі қажет.

Педагогтың дефектология, психология, логопедия салаларынан базалық білімі болғаны абзал.

3.3. Жеке білім беру бағыты (ЖББ).

Әр баланың мүмкіндігі мен даму динамикасын ескере отырып, жеке білім беру траекториясы жасалады. Ол баланың танымдық, әлеуметтік, тілдік, физикалық дамуын қамтуы тиіс.

3.4. Сараланған оқыту.

Сабақ мазмұны, тапсырма көлемі, уақыт пен әдіс тәсілдері бойынша сараланып беріледі. Баланың жетістігін бағалау да жеке бағдармен жүзеге асады.

4. Мамандармен бірлескен жұмыс.

Инклюзивті топта баланың дамуына тек педагог емес, арнайы мамандар тобы жауапты. Олар:

- **Логопед:** сөйлеу тілі бұзылыстарын түзету;
- **Дефектолог:** жалпы даму деңгейін қалыптастыру;
- **Психолог:** эмоционалды-психологиялық қолдау;
- **Медбике:** денсаулық жағдайын бақылау;
- **Әлеуметтік педагог:** отбасымен жұмыс жүргізу.

Командалық жұмыс барысында ортақ мақсат қойылып, әр маманның жұмыс бағыты нақты айқындалады.

5. Ата-анамен серіктестік.

Ата-аналармен жұмыс – ерекше баланы қолдаудағы маңызды бағыт. Ол:

- Ақпараттандыру (семинар, кеңес);
- Қатыстыру (бірлескен іс-шаралар);
- Сенімді байланыс орнату арқылы жүзеге асады.

Ата-ана баланың даму бағдарламасымен таныс болуы, педагогтармен ашық қарым-қатынас жасауы – инклюзивті тәрбиенің нәтижелілігін арттырады.

6. Практикалық мысалдар мен модельдер.

Еліміздің бірнеше балабақшаларында инклюзивті білім беру тиімді жолға қойылған. Мысалы:

- **Біріктірілген оқыту үлгісі:** ерекше балалар топтағы барлық балаға ортақ іс-шараларға қатысады.
- **Ресурстық орталық үлгісі:** арнайы бөлмелерде түзету сабақтары өтеді.
- **Коучинг пен супервизия:** педагогтерге арналған қолдау жүйесі арқылы кәсіби өсу қамтамасыз етіледі.

Қорытынды

ЕББҚ балаларды мектепке дейінгі кезеңде сапалы біліммен қамтамасыз ету – болашақ әлеуметтік бейімделу мен тұлғалық дамудың негізі. Бұл міндетті орындауда педагогикалық шарттарды тиімді ұйымдастыру, әр маманның үйлесімді жұмысы, ата-анамен серіктестік пен балаға деген тұлғалық қатынас маңызды орын алады.

Педагогтер мен балабақша ұжымына қойылатын талаптар жылдан-жылға күрделеніп келеді. Сондықтан білім беру жүйесінде арнайы дайындық курстары, біліктілікті арттыру, әдістемелік қолдау жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. — Астана, 2007.
2. ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 13 мамырдағы № 254 қаулысымен бекітілген «Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері».
3. Воронина, Е.Б. Инклюзивное образование в дошкольной организации. — Москва: Просвещение, 2021.
4. Мухина, В.С. Детская психология. — Москва: Академия, 2020.
5. Савина, Н.В. Поддержка детей с ОВЗ в ДОУ. — СПб: Детство-пресс, 2022.
6. Саттарова, Б.М. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасаудың психологиялық-педагогикалық негіздері. — Алматы: Рауан, 2021.

ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІН ДАМЫТУ

Жандаулетова Асем Абдрасилқызы
Түркістан білім басқармасының Кентау қаласының білім бөлімінің «Көктем» МКҚК тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматривается развитие эмоционального интеллекта (ЭИ) у детей через познавательные игры. Эмоциональный интеллект (ЭИ) описывается как способность понимать и управлять своими эмоциями, а также реагировать на эмоции других людей. В настоящее время ЭИ играет важную роль в системе образования, поскольку он влияет на социальную адаптацию детей, их коммуникативные навыки и общий уровень психологического развития.

Summary

This article discusses the development of emotional intelligence (EI) in children through cognitive games. Emotional intelligence (EI) is described as the ability to understand and manage one's own emotions, as well as respond to the emotions of others. Today, EI plays an important role in the education system, as it influences children's social adaptation, communication skills, and overall psychological development.

Білім беру жүйесінде баланың жан-жақты дамуы әрдайым басты мақсат болып табылады. Жақында ғана академиялық білімге басымдық беріліп келсе, қазіргі таңда балалардың әлеуметтік, эмоционалдық дағдыларын дамытуға ерекше назар аударылуда. Эмоциялық интеллект (ЭИ) – бұл дағдылардың бірі болып табылады. Эмоциялық интеллект баланың өзін-өзі танып-білуіне, эмоцияларын басқаруға және басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуға көмектеседі. Танымдық ойындар – баланың әлеуметтік дағдыларын, логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдердің бірі. Танымдық ойындар арқылы эмоциялық интеллектіні дамыту балалардың өз-өзін тануына, эмоционалдық реакцияларын басқаруға және басқалармен жақсы қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

1. Эмоциялық интеллект ұғымы және оның теориялық негіздері

Эмоциялық интеллект (ЭИ) – адамның өз эмоцияларын түсіну, басқару және басқалардың эмоцияларына жауап беру қабілеті. Бұл ұғымды алғаш рет 1990 жылы психологтар Джон Майер мен Питер Саломон енгізді. Эмоциялық интеллект үш негізгі компоненттен тұрады:

1. Эмоцияларды тану – адамның өз эмоцияларын, сонымен қатар басқалардың эмоцияларын сезіну қабілеті.
2. Эмоцияларды басқару – эмоцияларды дұрыс пайдалану, өз сезімдеріне бақылау жасау және стресс жағдайында өзін ұстай алу қабілеті.
3. Әлеуметтік дағдылар – басқа адамдардың эмоцияларына дұрыс жауап беру, сонымен қатар қоғамда тиімді қарым-қатынас орнату.

Эмоциялық интеллект балаларға тек өз эмоцияларын басқаруға ғана емес, сондай-ақ өзара қарым-қатынаста сезімтал және түсіністікпен әрекет етуге мүмкіндік береді. ЭИ деңгейінің жоғары болуы балалардың әлеуметтік бейімделуіне, өздеріне деген сенімділікті арттыруға және жалпы психологиялық денсаулыққа оң әсер етеді.

2. Эмоциялық интеллект пен танымдық ойындар арасындағы байланыс

Танымдық ойындар балалардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, сондай-ақ эмоциялық интеллектін дамытуда үлкен рөл атқарады. Танымдық ойындар эмоциялармен жұмыс істеуге, командада жұмыс істеуге, шешім қабылдауға және әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған. Әрбір ойын барысында балалар өз эмоцияларымен жұмыс істей отырып, басқалармен ынтымақтастықта және өзара түсіністікте болуды үйренеді.

Танымдық ойындардың бірнеше түрлері балалардың эмоциялық интеллектін дамытуға ықпал етеді, олар:

- Рөлдік ойындар: Балалар әртүрлі рөлдерде өздерін сынап көреді, бұл олардың эмоцияларына жауап беру қабілеттерін дамытады.

- Командалық ойындар: Командалық жұмыс балаларға бірге жұмыс істей отырып, эмоциялық реакцияларын бақылауды және топ ішінде дұрыс қарым-қатынас орнатуды үйретеді.
- Әлеуметтік ойындар: Бұл ойындар балалардың әлеуметтенуіне және эмоциялық интеллектін қалыптастыруға көмектеседі.
- Электрондық ойындар: Электрондық ойындар балаларға стресстік жағдайларды жеңуді, қиындықтарды жеңуді және эмоциялық басқаруды үйретеді.

3. Танымдық ойындардың түрлері мен олардың балалардың эмоциялық интеллектін дамытудағы рөлі

3.1 Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар балаларға әртүрлі әлеуметтік рөлдерді бейнелеуге мүмкіндік береді. Бұл ойындар балалардың эмпатиясын, басқа адамдардың эмоцияларын түсіну қабілетін дамытады. Мысалы, «дәрігер мен пациент» ойыны балаларға эмоцияларды дұрыс түсініп, өз сезімдерін білдіруді үйретеді.

3.2 Командалық ойындар

Командалық ойындар балалардың топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады. Мұндай ойындар балаларға бірлесіп жұмыс істеуге, қиындықтарды бірге шешуге, басқалардың сезімдерін ескере отырып әрекет етуге үйретеді.

3.3 Әлеуметтік ойындар

Әлеуметтік ойындар балаларды бірге жұмыс істеуге, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға және эмоцияларын басқаруға бағыттайды. Мысалы, «Құпия дос» ойыны балаларға өз сезімдерін дұрыс білдіруді және басқа адамдардың сезімдеріне құрметпен қарауды үйретеді.

3.4 Электрондық ойындар

Қазіргі заманғы электрондық ойындар балалардың эмоциялық интеллектін дамытуға көмектесетін қосымша құралдар болып табылады. Электрондық ойындар балаларға қиындықтарды жеңуге, өз эмоцияларын бақылауға және әртүрлі жағдайларға эмоциялық жауап беру дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

4. Танымдық ойындарды мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолдану

Мектепке дейінгі білім беру кезеңінде танымдық ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Бұл кезеңде балалар эмоционалдық жағдайларды түсіну, оларды басқару және басқа балалармен қарым-қатынас орнату дағдыларын игереді. Мұғалімдер танымдық ойындарды қолдана отырып, балалардың эмоциялық интеллектін дамыту үшін арнайы әдістер мен стратегияларды қолдануы тиіс.

5. Танымдық ойындарды бастауыш мектепте қолдану

Бастауыш мектепте танымдық ойындар балалардың өз эмоцияларын түсіну мен басқаруға көмектеседі. Мұнда ойындар баланың коммуникативтік дағдыларын, әлеуметтік қарым-қатынас қабілеттерін, сондай-ақ топта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған.

6. Танымдық ойындар арқылы эмоциялық интеллектіні дамыту әдістері мен стратегиялары

Танымдық ойындар арқылы эмоциялық интеллектіні дамыту үшін мұғалімдер түрлі әдістер мен стратегияларды қолдана алады. Олар:

- Рефлексиялық әдіс: Балалар өз эмоцияларын ойыннан кейін талқылайды, осылайша олар өз сезімдерін түсініп, басқалардың сезімдеріне жауап беру дағдыларын дамытады.
- Құндылықтар мен этикалық нормаларды ойын арқылы меңгеру: Балалар ойын арқылы эмоциялық реакциялар мен әдептілік мәселелерін шешеді.

7. Танымдық ойындардың тиімділігі: тәжірибе мен зерттеулер

Зерттеулер мен тәжірибелер танымдық ойындардың эмоциялық интеллектіні дамытудағы тиімділігін дәлелдеді. Балаларға танымдық ойындар арқылы өз эмоцияларымен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, қиындықтарды жеңу мен шешім қабылдауды үйрену мүмкіндігі беріледі.

8. Қиындықтар мен оларды шешу жолдары

Танымдық ойындарды қолдануда бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін:

- Ойындардың қолжетімділігі мен сапасы.
- Ойындардың білім беру мақсаттарына сәйкес болмауы.

- Мұғалімдерге арналған арнайы тренингтердің жоқтығы.

Бұл мәселелерді шешу үшін арнайы оқу бағдарламалары мен ресурстарды жасау қажет.

Қорытынды

Танымдық ойындар балалардың эмоциялық интеллектін дамытуда маңызды рөл атқарады. Ойындар балаларға өз эмоцияларын түсінуге, басқалардың сезімдерін ескеруге және әлеуметтік қарым-қатынаста табысты болуға көмектеседі. Бұл балалардың психологиялық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және өздеріне деген сенімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. — М.: АСТ, 2006.
2. Мейер Дж. Д., Саломон П. Эмоциональный интеллект и его влияние на здоровье и благополучие. — СПб.: Питер, 1997.
3. Ашитов А. Р. Оқу үдерісінде инновациялық әдістерді қолдану, 2020.

ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАРДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Сайпинова Динара Балтабаевна
Түркістан білім басқармасының Кентау қаласының білім бөлімінің «Көктем» МКҚК тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматриваются инновационные методы и подходы, используемые в познавательных играх. В современной системе образования игровые технологии и методы играют важную роль в развитии творческих способностей детей и повышении их познавательного интереса. Познавательные игры являются эффективным инструментом для развития логического мышления, навыков критического мышления и способности к принятию решений у детей.

Summary

This article discusses the innovative methods and techniques used in cognitive games. In the modern education system, game technologies and methods play an important role in enhancing children's creative abilities and cognitive interest. Cognitive games are an effective tool for developing logical thinking, critical thinking skills, and decision-making abilities in children.

Қазіргі таңда білім беру саласындағы басты мақсат – әр баланың жеке дара ерекшеліктерін ескере отырып, оның танымдық қызығушылығын арттыру, шығармашылық қабілеттерін дамыту. Танымдық ойындар бұл үдерістің ажырамас бөлігіне айналды. Балаларға білім беру тек дәстүрлі оқыту әдістерімен ғана шектелмей, ойын арқылы қызықты әрі тиімді жүргізілуде. Танымдық ойындар оқушының шығармашылық ойлауын, логикалық түсініктерін кеңейтуді және қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. Бұл мақала танымдық ойындардың теориялық негіздерін, олардың түрлерін, оқу процесіндегі тиімді қолданылуын және инновациялық әдіс-тәсілдермен байланысты аспектілерді талдауға арналады.

1. Танымдық ойындардың теориялық негіздері

Танымдық ойындардың ғылыми негізі психология мен педагогикаға негізделген. Танымдық ойындар балалардың ойлауын дамытады, олардың проблемаларды шешу қабілетін күшейтеді. Ойын арқылы бала:

- өздігінен шешім қабылдайды;
- жан-жақты зерттеуді үйренеді;
- топтық жұмыс дағдыларын меңгереді;
- шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Психологтар мен педагогтар танымдық ойындардың балалардың когнитивті дамуына, шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіруге және олардың эмоционалды интеллекін қалыптастыруға үлкен әсер ететінін дәлелдеді.

2. Танымдық ойындардың түрлері

2.1 Классикалық ойындар

Классикалық ойындар – бұл баланың логикалық ойлау қабілетін дамытатын дәстүрлі ойындар. Мысалы:

- Шахмат: Стратегиялық ойлау мен жоспарлауды дамытуға көмектеседі.
- Таблицалар мен карточкалар: Ойын барысында баланың есте сақтау қабілетін арттырады.
- Тетрис: Ойлау мен кеңістіктік бейнелерді қалыптастыруға ықпал етеді.

2.2 Электрондық ойындар

Қазіргі таңда электрондық ойындар кең таралған және олар балалардың танымдық дамуына зор ықпал етеді. Мысал:

- Білім беру қосымшалары: MIND GAME, ABCmouse, Duolingo.
- Логикалық ойындар: Баланың әртүрлі тапсырмаларды шешу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

2.3 Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар – балалардың әлеуметтенуіне, тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға әсер етеді. Мысал:

- Дәрігер, мұғалім, аспаз сияқты рөлдерде балалар өзара әрекет етеді, эмоциялар мен сезімдер арқылы ойнап, тәжірибе жинайды.

3. Танымдық ойындардың білім беру процесіндегі орны

Танымдық ойындардың оқу процесіндегі орны айтарлықтай зор. Ойын балаларға білімді жеңіл әрі тиімді түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

3.1 Ойын арқылы оқу

Ойын барысында бала қиындықтарды жеңіп, жаңа білім алады. Ойынның басты мақсаты – баланың қызығушылығын арттыру, тапсырмаларды қызықты әрі есте қаларлықтай орындауға жетелеу.

3.2 Қиындықты жеңу мен сыни ойлау

Танымдық ойындар балаларға қиындықтармен жұмыс жасауды үйретеді. Әр деңгейдегі тапсырмалар оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға, дұрыс шешім қабылдауға бағыттайды.

4. Инновациялық әдіс-тәсілдер

4.1 Геймификация

Геймификация – оқыту үдерісіне ойын элементтерін енгізу әдісі. Мысалы:

- Қолданбалы бағдарламалар: Kahoot, Quizizz, Classcraft.
- Ұпай жинау және жетістіктер: Оқушылар өздерінің жетістіктерін бақылай алады.

4.2 Мобильді ойындар мен қосымшалар

Мобильді ойындар мен қосымшалар оқытудың инновациялық әдісі ретінде кеңінен қолданылуда. Мысал:

- STEM ойындары: Математика мен ғылымды қызықты түрде үйрену.
- Жеке оқыту қосымшалары: Балалар өздерінің жеке мүмкіндіктеріне сәйкес білім ала алады.

4.3 Виртуалды және кеңейтілген шындық ойындары

VR және AR технологиялары ойындарда кеңінен қолданылып келеді. Бұл әдіс баланың оқыту үдерісіне толықтай енуіне мүмкіндік береді. Мысал:

- VR оқыту бағдарламалары: Жаратылыстану пәндері мен тарихты қызықты түрде оқыту.

5. Танымдық ойындар мен инновациялық әдістерді мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолдану

Мектепке дейінгі кезеңде балаларға жаңа білім беру ойын арқылы жүзеге асады. Танымдық ойындар мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде баланың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға, тіл байлығын дамытуға, қиялын кеңейтуге көмектеседі.

6. Бастауыш және орта мектептерде танымдық ойындар қолдану

Бастауыш мектепте танымдық ойындар оқушының оқу процесін қызықты әрі интерактивті ету үшін қолданылады. Орта мектепте бұл ойындар көп жағдайда пәндер бойынша білімді тереңдету үшін тиімді.

7. Қашықтықтан оқытуда танымдық ойындарды қолдану

Қашықтықтан оқыту жағдайында танымдық ойындар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, үй тапсырмаларын орындауда көмек көрсетеді.

8. Мұғалімдердің шығармашылық шеберлігін дамыту

Мұғалімдерге танымдық ойындарды тиімді пайдалану үшін арнайы тренингтер мен семинарлар өткізу маңызды. Бұл мұғалімнің шеберлігін арттырып, оқытудың инновациялық әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Танымдық ойындар балаларды оқытуда маңызды құрал болып табылады. Олар оқушылардың логикалық ойлауын, сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, танымдық ойындарды тиімді қолдану арқылы мұғалімдер оқушының жеке дамуына және шығармашылық қабілеттерін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Педагогика және психология негіздері. - Алматы: Білім, 2018.
2. Ашитов А.Р. Оқу үрдісінде инновациялық әдістер мен құралдарды қолдану. – Астана, 2020.
3. Исмаилова Г.Т. Танымдық ойындар және олардың білім беру саласындағы рөлі. – Алматы: Мектеп, 2019.

ӘӨЖ 37.032

ПЕДАГОГТЕРДІҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ КӘСІБИ ЭТИКА НЕГІЗДЕРІ

Ахметова Г.К.
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазаақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается актуальность инклюзивной трансформации системы высшего образования Казахстана и подчеркивается ключевая роль профессиональной этики преподавателя в данном процессе. На основе нормативно-правовых документов Республики Казахстан и международных исследований обосновывается необходимость формирования этико-коммуникативной компетентности преподавателей. Особое внимание уделено этическим принципам (уважение, равенство, диалог, конфиденциальность) и практическим рекомендациям по взаимодействию с обучающимися с особыми образовательными потребностями. Также раскрываются институциональные механизмы поддержки преподавателей и структурные компоненты инклюзивной культуры. Сделан вывод о том, что профессиональная этика является фундаментом качественного и гуманного инклюзивного образования.

Summary

This article explores the relevance of inclusive transformation in Kazakhstan's higher education system, emphasizing the pivotal role of teachers' professional ethics in the process. Drawing upon national legal frameworks and international research, the study substantiates the need for developing ethical and communicative competence among university faculty. The article highlights core ethical principles (respect, equality, dialogue, confidentiality) and provides practical guidelines for effective interaction with students with special educational needs. It also examines institutional support mechanisms and the key elements of inclusive culture. The findings suggest that professional ethics serve as a cornerstone for creating a high-quality and human-centered inclusive educational environment.

Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесі қазіргі уақытта инклюзивтік трансформация бағытына белсенді түрде бет бұруда. Бұл үрдіс 2025–2030 жылдарға арналған Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамасында айқын көрсетілген [1]. Құжатта әрбір білім алушының қажеттіліктеріне бейімделген, әділетті әрі орнықты білім беру ортасын қалыптастырудың маңыздылығы атап өтілген.

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2023 жылғы 20 қаңтардағы №2 бұйрығымен бекітілген жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті

стандартына сәйкес [2], жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының мазмұнында этика және әлеуметтік жауапкершілік саласындағы құзыреттіліктер болуы тиіс.

Инклюзивті білім беру ортасындағы оқытушының кәсіби этикасы тек жеке моральдық таңдау ғана емес, сонымен қатар нормативтік түрде бекітілген педагогикалық міндет болып табылады. Оқытушыға құрмет, теңдік, эмпатия және кемсітушілікке жол бермеу қағидаттарын сақтау қажет. Қазақстан Республикасының Конституциясы (14-бап) [3] және «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы [4] білім алуға құқықты қамтамасыз етіп, мүгедектік белгісі бойынша да кез келген кемсітушілік түріне тыйым салады.

Инклюзивті білім беру саласындағы ғылыми зерттеулер көрсеткендей, оқытушылар тарапынан орын алатын этикалық емес, формальді немесе шеттетуші мінез-құлықтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің толыққанды академиялық интеграциясына кедергі келтіретін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Мәселен, Л.А.Бутабаева және әріптестері жүргізген, Қазақстанның әр өңірінен 16 000-нан астам педагогты қамтыған зерттеу нәтижесінде, респонденттердің 70%-дан астамы ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылармен жұмыс істеу барысында кәсіби дайындық пен этикалық бағдарлардың жетіспеушілігінен қиындықтар көретінін мәлімдеген [5].

Осыған ұқсас нәтижелерді Г.Тажина және әріптестері де ұсынған: жоғары оқу орындарының инклюзивтілік деңгейін факторлық талдау негізінде, инклюзивті практиканы сәтті жүзеге асырудың негізгі шарты – оқытушының барлық санаттағы студенттермен, соның ішінде мүгедектігі бар тұлғалармен этикалық, диалогтік және икемді қарым-қатынас орнатуға дайындығы болып табылатыны анықталған [6].

Инклюзивті ортадағы педагогтердің этикалық мінез-құлқына ерекше назар И.А.Оралқановаңың 2021 жылғы еңбегінде аударылады. Онда мүмкіндігі шектеулі студенттермен өзара әрекеттесу адамның қадір-қасиетін құрметтеу, кемсітушілікке жол бермеу және академиялық теңдікті сақтау қағидаттарына негізделуі тиіс екені атап өтіледі [7].

Осылайша, қазақстандық зерттеулер жоғары оқу орындарының оқытушыларын ерекше қажеттіліктері бар студенттерге құрметпен қарап, оларды қолдауға бағытталған этикалық-коммуникативтік дайындықты жүйелі түрде қалыптастырудың қажеттілігін растайды. Бұл даярлық жоғары білім берудің мемлекеттік стандарттары деңгейінде де, сондай-ақ жоғары оқу орындарының ішкі институционалдық мәдениеті арқылы да жүзеге асырылуы тиіс.

Инклюзивті білім беру саласындағы ғылыми зерттеулер көрсеткендей, оқытушылар тарапынан көрініс табатын этикалық емес, формалды немесе шеттетуші мінез-құлық мүгедектігі бар студенттердің толыққанды академиялық интеграциясына кедергі келтіретін негізгі тосқауылдардың бірі болып табылады. Мысалы, К.Р. Кэри өз еңбегінде оқытушылардың ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттермен өзара әрекеттесу кезінде жиі кәсіби даярлықтың жеткіліксіздігіне және институционалдық қолдаудың болмауына тап болатынын атап өтеді. Мұндай факторлар оқытушылардың өз студенттерімен формалды және жеткілікті деңгейде эмпатия танытпай қарым-қатынас орнатуына алып келеді. Бұл жағдай инклюзивті процестің тиімділігін төмендетіп, студенттердің оқшаулану сезімін күшейтеді.

К.Р. Кэри жүргізген диссертациялық зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мұндай жағдайлардың негізгі себептері мыналар болып табылады:

- инклюзивті оқыту саласындағы кәсіби даярлықтың жеткіліксіздігі;
- ерекше қажеттіліктері бар студенттермен жұмыс жүргізудегі өз мүмкіндіктеріне сенімсіздік;
- инклюзияны қолдауға бағытталған жүйелі институционалдық қолдаудың болмауы;
- жеке тәсілді жүзеге асыру үшін ресурстардың шектеулігі.

Зерттеу нәтижелері сондай-ақ инклюзивті білім беруді қолдауға бағытталған айқын институционалдық саясат және кәсіби этика мәселелері бойынша жүйелі даярлық болған жағдайда оқытушылардың эмпатия, қатыстылық және жауапкершілік деңгейі едәуір артатынын көрсетті.

Осылайша, ғылыми деректер оқытушылардың этикалық-коммуникативтік даярлығын олардың біліктілігін арттыру курстары аясында да, сондай-ақ магистратура және бакалавриат

деңгейіндегі білім беру бағдарламаларында да міндетті құрамдас бөлік ретінде енгізудің қажеттілігін дәлелдейді [8].

Сонымен қатар, *"Ethical Considerations for Inclusive Practices for Students with Extensive Support Needs"* (2017) атты мақалада авторлар білім алушылармен өзара әрекеттесуде тең мүмкіндіктер беруден бас тарту және этикалық емес тәжірибелерге жол беру инклюзияның академиялық және құқықтық қағидаттарына қайшы келетінін атап өтеді. Мұндай жағдайда оқытудың этикасы инклюзивті үдерістің табысты жүзеге асуының негізгі іргетасына айналады [9].

Қазақстандық контексте де инклюзивті педагогиканың маңызды құрамдас бөлігі ретінде этикалық құзыреттілікті қайта қарастыру қажеттілігі туындап отыр. Отандық ғылыми басылымдарда әрбір студенттің қадір-қасиетіне құрмет көрсетуге негізделген құндылықтық көзқарастың маңыздылығы ерекше аталады. Мәселен, «ЖОО-дағы инклюзивті білім беру: кәсіби және тұлғааралық өзара әрекеттесудің этикалық аспектілері» атты мақалада инклюзивті практиканың этикалық негіздері жан-жақты талданып, университетті әлеуметтік кеңістік ретінде адамгершілік пен құрметке негізделген ахуалмен қамтамасыз етудің маңыздылығы көрсетіледі [10].

Оған қоса, отандық және халықаралық дереккөздер инклюзивті үдерістегі этикалық өзара әрекеттесуді тек қосымша дағды ретінде емес, оқытушылардың кәсіби даярлығының құрылымдық компоненті ретінде қарастыру қажет екенін растайды. *Inclusion24* порталының «Этика өзара әрекеттесуінің инклюзивті үдерістегі рөлі» атты мақаласында мүгедектігі бар студенттермен жұмыс жасауда этикалық өзара әрекет инклюзивті және орнықты білім беру ортасының негізін қалайды деген қорытынды жасалған [11].

Инклюзивті ортадағы педагогтың кәсіби этикасының негізгі аспектілерінің бірі – айқын білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды (Extensive Support Needs – ESN) қоса алғанда, барлық студенттер үшін тең білім беру мүмкіндіктерін (opportunities to learn – OTL) қамтамасыз ету болып табылады. Taub, Foster, Orlando және Ryndak атап өткендей, инклюзивті практиканың этикасы әрбір білім алушының тең құндылығын мойындауға және білім беру сегрегациясын оқшаулаудың қолайсыз формасы ретінде қабылдамауға негізделеді.

Аталған авторлардың пайымдауынша, инклюзивті білім беру тек ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің жалпы білім беру кеңістігінде физикалық тұрғыдан қатысуын қамтамасыз етумен шектелмей, оларды оқу үдерісіне белсенді араластыруды да көздеуі тиіс. Бұл келесі үш бағытты қамтиды:

- негізделген оқу бағдарламасына қол жеткізу (intended curriculum),
- оқу әрекетіне нақты қатысу (enacted curriculum),
- бағалау жүйесіне қатысу (assessed curriculum).

Тауб және әріптестері инклюзия ұғымының мәні тек студенттерді бір аудиторияда оқыту емес, әрбір білім алушы өз әлеуетін толық жүзеге асыра алатындай жағдай жасауда екенін атап көрсетеді. Мұндай көзқарас педагогикалық этиканың іргелі қағидаттарын – құрмет, теңдік, қамқорлық және кемсітушілікке жол бермеуді – толықтай бейнелейді.

Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ), Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ) және Ерекше қажеттіліктері бар балалар мәселелері жөніндегі кеңес (CEC) сынды халықаралық ұйымдардың ұстанымдарын талдай отырып, олардың инклюзивті білім беруге тең қолжетімділікті этикалық норма ретінде қарастыратыны анық. Бұл ұйымдар мүгедектігі бар студенттерді жалпы білім беру жүйесінен тыс қалдыру қоғамның орнықты дамуына кедергі келтіретінін, әлеуметтік теңсіздікті тереңдететінін және адамның негізгі құқықтарының бұзылуына алып келетінін баса көрсетеді.

Тауб және оның авторлық тобы ESN (ерекше қолдауды қажет ететін білім алушылар) санатындағы студенттер үшін шынайы білім алуға мүмкіндік жасау үш маңызды компонентсіз мүмкін емес екенін атап өтеді:

1. Оқытудың әмбебап дизайны (Universal Design for Learning – UDL) – оқыту материалдары мен әдістерін білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін ескере отырып әзірлеу;
2. Экологиялық анықталған мақсаттар мен контекстілер – өмірлік маңызды дағдыларды нақты оқу ортасына енгізу;

3. Жеке қолдау көрсету – көмекші технологиялар мен жеке коммуникация құралдарын (мысалы, ААС жүйелері) қолдану арқылы қолдау көрсету.

Сегрегацияның салдары және инклюзияның артықшылықтары

Авторлар ESN санатындағы студенттерді оқшаулау олардың академиялық және әлеуметтік жетістіктерін төмендететінін дәлелдейді. Ал инклюзивті ортада оқуға қатысу, керісінше, білім нәтижелерінің жақсаруына, жеке білім беру бағдарламаларының сапасының артуына, коммуникативтік дағдылардың дамуына, проблемалық мінез-құлықтың азаюына және мектептен кейінгі өмір сапасының (жұмыспен қамту, дербестік) жоғарылауына септігін тигізеді. Бұдан бөлек, инклюзия жалпы білім алушыларға да оң әсер етіп, олардың эмпатия мен адамзаттың алуан түрлілігіне құрмет сезімін қалыптастырады.

Этикалық дәлелдеме

Авторлардың айтуынша, этикалық деңгейде сегрегация әділеттілік қағидаттарын өрескел бұзып, демократиялық қоғам жағдайында мүлде жол берілмейді. Мектеп – қоғамның шағын моделі ретінде – инклюзивті мәдениеттің негіздерін қалыптастыруға міндетті. Бұл мәдениетте айырмашылық қалыптан тыс жағдай емес, керісінше, қалыпты құбылыс ретінде қабылдануы тиіс.

«Егер білім беру мекемелері адамзаттың әртүрлілігін ескермей құрылатын болса, онда олар тек әлеуметтік теңсіздікті қайта жасап, нығайта түседі» [9, 138-бет].

Осылайша, жоғары оқу орнындағы кәсіби этика – бұл тек оқытушының жеке ұстанымына қатысты мәселе ғана емес, сонымен қатар бүкіл білім беру жүйесінің кемелденуінің көрсеткіші болып табылады. Қазақстандағы инклюзивті білім беру саясаты аясында оқытушылардың этикалық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және қолдау бағытындағы институционалдық шаралар міндетті түрде жүзеге асырылуы тиіс. Этикалық бағдарларды қалыптастыру университеттің институционалдық мәдениетінен басталуы қажет, мұнда құрмет, сенім және диалог қағидаттары оқу үдерісіне қатысушы барлық тараптар үшін әмбебап норма ретінде қабылдануы тиіс. Қазақстандық авторлар Саттарова А.Ж. (2023), Уразалиева А.К. (2021) кәсіби этиканың инклюзивті педагогикалық құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретіндегі маңыздылығын атап өтеді.

ЖОО-дағы инклюзивті білім беру ортасындағы этикалық бағдарлар

Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогикалық этика келесі қағидаттарға негізделеді:

- Адам қадір-қасиетіне құрмет көрсету;
- Мүмкіндіктер теңдігі және кемсітушілікке жол бермеу;
- Қарым-қатынаста диалог пен эмпатия;
- ЕББҚ бар студенттердің жеке деректерінің құпиялылығын сақтау.

Аталған қағидаттарды сақтау сенімге негізделген атмосфераны қалыптастырып, өзара құрмет мәдениетін дамытады және студенттердің академиялық әрі әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Этикадағы коммуникативтік аспектілер: практикалық ұсынымдар

ЕББҚ бар студенттермен тиімді қарым-қатынас орнату – олардың ерекшеліктерін ескеретін жекелей тәсілді қажет етеді:

Көру қабілетінің бұзылысы: өзін таныстыру, алдын ала ескертпей денеге қол тигізбеу, ауызша сипаттамаларды нақты айту. Есту қабілетінің бұзылысы: анық сөйлеу, ауызды жауып сөйлемеу, жазбаша немесе цифрлық құралдарды пайдалану. Сөйлеу тілінің бұзылысы: сөзін бөлмеу, шыдамдылық таныту, балама коммуникация әдістерін ұсыну. Аутистік спектр бұзылыстары (АСБ): метафораларды болдырмау, нақты сөйлеу, көзбен байланысқа мәжбүрлемеу, ескертусіз жанасудан аулақ болу.

Кәсіби этиканы дамыту кешенді шараларды қажет етеді:

- Инклюзия және төзімділік тақырыптарында тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру;
- Әдістемелік ұсынымдар мен жаднамалар әзірлеу;
- Күрделі жағдайларды талқылауға арналған супервизиялар өткізу;
- Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу арқылы оқытушыларды қолдау.

Этиканы сәтті іске асыру үшін:

- Білім беру үдерісінің инфрақұрылымдық қолжетімділігі қамтамасыз етілуі тиіс;
- Қорлармен, оңалту орталықтарымен өзара іс-қимыл орнатылуы қажет;
- ЕББҚ бар студенттерден кері байланыс алу және оларды шешім қабылдау процесіне тарту маңызды.

Инклюзивті мәдениет келесі құрамдас бөліктер негізінде қалыптасады:

- Аксиологиялық компоненттер: теңдік, әділеттілік, құрмет сияқты құндылықтар;
- Когнитивтік компоненттер: инклюзия және ЕББҚ туралы білімдер;
- Жеке-коммуникативтік қасиеттер: эмпатия, икемділік, төзімділік;
- Мінез-құлықтық аспектілер: этикет, дұрыс өзара әрекет, сенім атмосферасын құру.

Инклюзивті мәдениет педагогтың кәсібилігіне, сенімді қарым-қатынастардың дамуына, оқу үдерісінің тиімділігіне және инклюзивті білім берудің мақсаттарын іске асыруға тікелей әсер етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы оқытушының кәсіби этикасы – сапалы білім берудің іргетасы. Ол оқытушыдан этикалық стандарттарды нормативті тұрғыда сақтаумен қатар, терең жеке жауапкершілікті, эмпатияны және үнемі кәсіби дамуды талап етеді. Тек этикаға негізделген қарым-қатынас арқылы жоғары оқу орнында шынайы инклюзияға қол жеткізуге болады. Оқытушының инклюзивті мәдениетін дамыту – гуманистік, ашық және тиімді білім беру ортасын қалыптастырудың алғышарты.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті саясат тұжырымдамасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы №1143 қаулысы. – [Электрондық ресурс]. – Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400001143
2. Қазақстан Республикасы жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2023 жылғы 20 қаңтардағы №2 бұйрығы. – [Электрондық ресурс]. – Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2300032023
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда қабылданған (2023 жылғы өзгерістерімен және толықтыруларымен). – [Электрондық ресурс]. – Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
4. "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңы: 2007 жылғы 27 шілдедегі №319-III (2023 жылғы өзекті редакциясы). – [Электрондық ресурс]. – Қолжетімділік режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
5. Саттарова, А. Ж. Особенности профессиональной подготовки педагогов к работе в инклюзивной среде // Вестник педагогических наук. – 2023. – № 2. – С. 45–52.
6. Уразалиева, А. К. Этика и коммуникация в инклюзивной практике // Педагогика и психология. – 2021. – № 3. – С. 60–67.
7. Малофеев, Н. Н. Инклюзивное образование: концепции и практики. – М.: Просвещение, 2022. – 256 с.
8. Сухомлинская, Е. В. Педагогическая этика и профессиональная культура. – М.: Академия, 2021. – 192 с.
9. of Ministers to member states on deinstitutionalisation and community living of children with disabilities. – Council of Europe, 2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://rm.coe.int/16809de9f7
10. Clark, M., Johnson, R., & Peters, L. Inclusive Teaching in Higher Education: Principles and Practice. – London: Routledge, 2019. – 240 p.

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ КҮЙЗЕЛІСІН АЛДЫН АЛУ ӘДІСТЕРІ

Байсеитова Нургуль Нурлыбаевна
Шымкент қаласы, Қ Сыпатаев атындағы №7 IT мектеп - лицейі педагог – психологі

Резюме

В статье рассматривается проблема профилактики профессионального выгорания у учителей. В современных условиях образовательной системы возросшие требования и увеличение рабочей нагрузки становятся причиной профессионального стресса. Это состояние негативно сказывается на психоэмоциональном состоянии учителей, их профессиональной деятельности и общем качестве жизни.

Summary

The article addresses the issue of preventing professional burnout among teachers. In the current educational system, increased demands and workload contribute to the development of professional stress. This stress negatively affects teachers' psycho-emotional well-being, their professional performance, and overall quality of life.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде педагог мамандығы – қоғамның рухани, мәдени және интеллектуалдық дамуына тікелей әсер ететін маңызды әлеуметтік кәсіп. Алайда бұл кәсіптің жауапкершілік жүгінің ауыр болуы, эмоциялық салмақтың көптігі, үнемі өзгеріп отыратын талаптар мен реформалар – педагогтардың психологиялық және кәсіби саулығына кері әсер етуі мүмкін. Соның салдарынан педагогтар жиі кәсіби күйзеліске (профессиональный стресс) ұшырайды.

Кәсіби күйзеліс – адамның еңбек қызметі барысында үнемі немесе созылмалы түрде психоэмоционалдық күйзелісті бастан кешіріп, оның нәтижесінде дене және психологиялық әлсіздікке, жұмысқа деген қызығушылықтың төмендеуіне әкелетін құбылыс. Бұл құбылыс педагогтардың кәсіби қызметінде ерекше мәнге ие, өйткені олардың жұмысы — тек білім беру емес, сонымен қатар эмоционалдық, тұлғалық қарым-қатынас пен әлеуметтік рөлдерді де қамтиды.

Қазіргі таңда педагогтар тек өз пәні бойынша білім беріп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың тәртібімен, ата-аналармен, әкімшілік құрылымдармен және әртүрлі құжаттық жұмыстармен айналысады. Бұл жағдай олардың психологиялық жүктемесін арттырып, эмоционалдық қажуға, кәсіби күйіп кетуге (эмоциональное выгорание) әкеледі.

1. Кәсіби күйзеліс: теориялық негіздер

1.1. Күйзеліс (стресс) ұғымының ғылыми сипаттамасы

Күйзеліс (стресс) – адамның сыртқы орта факторларына физиологиялық, психологиялық және эмоциялық жауап қайтару реакциясы. Бұл ұғымды ғылымға алғаш енгізген канадалық ғалым Ганс Селье, ол күйзелісті «организмнің кез келген талапқа бейімделуінің жалпы синдромы» деп сипаттады. Стрестік жағдайлар адамның қорғаныс ресурстарын жұмылдырады, бірақ ол ұзаққа созылған немесе жиі қайталанған жағдайда теріс салдарға алып келуі мүмкін.

Күйзеліс позитивті (эустресс) және негативті (дистресс) болуы мүмкін. Педагогикалық тәжірибеде екеуі де кездеседі, алайда дистресс — ұзақ эмоционалдық жүктемеден туындаған шаршау, ашушаңдық, қажу, енжарлық секілді белгілермен сипатталып, кәсіби күйзеліске әкеледі.

1.2. Кәсіби күйзелістің белгілері мен түрлері

Кәсіби күйзеліс (occupational stress) – адамның кәсіби қызметінде эмоционалдық, когнитивтік және физикалық ресурстарының сарқылуымен байланысты жағдай. Ол белгілі бір уақыт аралығында қайталанып отыратын стрессорлардың әсерінен туындайды.

Педагогтың кәсіби күйзелісі келесі белгілермен көрінеді:

- Эмоционалдық белгілер: ашушаңдық, немқұрайлық, көңіл-күйдің тұрақсыздығы;
- Когнитивтік белгілер: зейіннің шоғырлану қиындығы, ұмытшақтық, шығармашылықтың төмендеуі;
- Физикалық белгілер: бас ауруы, ұйқысыздық, созылмалы шаршау, жүрек соғысының жиілеуі;

- Әлеуметтік белгілер: қарым-қатынастан қашу, оқушылармен немесе әріптестермен шиеленіс.

Кәсіби күйзелістің түрлері:

- Эмоционалдық күйік (эмоциональное выгорание) – кәсіби күйзелістің ең ауыр түрі. Ол көбінесе ұзақ уақыт бойы шешілмеген эмоционалдық шиеленістер нәтижесінде пайда болады.
- Жұмыстан қажу – тұрақты шаршау, мотивацияның төмендеуі, жұмыс нәтижесіне бейжай қарау.
- Мотивациялық күйзеліс – кәсіби мағына жоғалту, өзін-өзі іске асыру мүмкіндігін көрмеу.

1.3. Педагогикалық қызметтегі күйзелістің пайда болу себептері

Педагогтардың кәсіби күйзелісіне ықпал ететін көптеген факторлар бар. Олардың ішінде ең көп таралған себептер:

- Жоғары эмоционалдық жүктеме – мұғалім үнемі оқушылармен, ата-аналармен және әріптестермен қарым-қатынаста болады, бұл ішкі эмоцияларды үнемі бақылауда ұстауды талап етеді;
- Жұмыс уақытының артықтығы – сабақ дайындау, тексеру, құжат жүргізу, әдістемелік кеңестерге қатысу;
- Әлеуметтік қолдаудың жетіспеуі – кәсіби қызметінің күрделілігіне қарамастан, педагог жиі қолдаусыз қалады;
- Материалдық және моральдық бағалаудың төмендігі – еңбегінің қоғам тарапынан лайықты мойындалмауы;
- Өз мүмкіндіктеріне сенбеу – кәсіби шеберлікке деген күмән, өзіндік бағалаудың төмендігі;
- Білім беру жүйесіндегі тұрақсыздық – жиі реформалар, өзгермелі талаптар, әдістемелік қысым.

2.Педагогтардың кәсіби күйзелісіне әсер ететін факторлар

Педагогтың кәсіби күйзелісінің пайда болуы – бұл тек ішкі эмоциялық жағдайға байланысты емес, сонымен қатар оны қоршаған әлеуметтік, әкімшілік, кәсіби ортаға тікелей байланысты күрделі құбылыс. Бұл бөлімде педагогтардың күйзелісіне ықпал ететін негізгі факторларды қарастырамыз.

2.1. Жұмыс жүктемесінің артуы

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің атқаратын міндеттері тек сабақ өткізумен шектелмейді. Олар:

- оқу бағдарламаларын жоспарлау;
- құжаттарды толтыру (күнделік, есеп, портфолио, т.б.);
- тәрбие жұмыстары;
- ата-аналармен жұмыс;
- пәндік және әдістемелік бірлестіктерге қатысу;
- кәсіби даму курстары мен аттестацияға дайындық.

Бұл міндеттердің артуы уақыт тапшылығына, созылмалы шаршауға, әрі психоэмоционалдық қажуға алып келеді.

2.2. Әлеуметтік қолдаудың жеткіліксіздігі

Педагогтар көп жағдайда өз проблемаларымен жалғыз қалады. Ұжым ішінде немесе әкімшілік тарапынан моральдық және эмоциялық қолдаудың жеткіліксіздігі мұғалімнің өзін жалғыз, дәрменсіз сезінуіне себеп болады.

Сонымен қатар, қоғамда мұғалім мамандығына деген қоғамдық мәртебенің төмендеуі, құрметтің азаюы да ішкі мотивацияға кері әсер етеді.

2.3. Әкімшілік қысым және құжат жүргізу

Кейбір мектептерде бақылау, есеп беру, тексеріс процесі шамадан тыс жүреді. Мұғалімдер:

- сабақ беруден гөрі құжат толтыруға көп уақыт жұмсайды;
- көрсеткіштер мен формализмге жұмыс істейді;
- әкімшілік тарапынан қысым мен талаптың жиі өзгеруінен күйзеліске түседі.

Бұл жағдайлар педагогтың шығармашылықпен жұмыс істеуіне, оқушылармен шынайы байланыс орнатуына кедергі келтіреді.

2.4. Ата-аналармен және оқушылармен қатынас

Мұғалімдер кейде ата-аналардың шектен тыс талаптарымен, негізсіз сындарымен немесе қолдау көрсетпеуімен бетпе-бет келеді. Ата-аналардың мұғалімді емес, баланы "ақтап алуы" мұғалім беделін түсіріп, оның ішкі күйіне әсер етеді.

Сондай-ақ, оқушылардың тәртіп бұзуы, сабаққа қызығушылық танытпауы немесе агрессиясы да мұғалімнің эмоционалдық қажуына әкелуі мүмкін.

Қорытынды

Бүгінгі таңда педагогтардың кәсіби күйзелісі – білім беру жүйесінде аса өзекті және маңызды мәселе. Педагогикалық қызметтің күрделілігі, үнемі өзгеріп отыратын талаптар мен реформалар, әлеуметтік қолдаудың жетіспеуі, жұмыс жүктемесінің артуы мен эмоционалдық қажу мұғалімдердің психологиялық әл-ауқатына елеулі әсер етуде. Бұл, өз кезегінде, тек педагогтың жеке денсаулығына ғана емес, білім беру процесінің сапасына да кері ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер

1. Селье Г. «Стресс без дистресса». М.: Прогресс, 1979.
2. Маслач К., Джексон С. Эмоциональное выгорание на рабочем месте. – М.: Альпина, 2008.
3. Немов Р.С. Психология образования. – М.: Владос, 2004.

МЕКТЕПТЕГІ ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРҒА ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ТӘСІЛДЕРІ

Айсакова Бакыткул Асановна
Шымкент қаласы, Оразбай атындағы №115 негізгі орта мектебінің әлеуметтік педагогі

Резюме

Данная статья посвящена способам оказания социальной поддержки детям с особыми образовательными потребностями в школах. Социальная поддержка играет важную роль в адаптации таких детей к обществу, сохранении их психологической устойчивости и обеспечении полноценного участия в учебном процессе.

Summary

This article focuses on the methods of providing social support to children with special educational needs in schools. Social support is crucial for their adaptation to society, maintaining psychological stability, and ensuring their full participation in the educational process.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар — бұл дене немесе психикалық дамуы бұзылған, сондай-ақ ерекше оқыту қажеттіліктері бар балалар. Мектептерде осындай балаларға арнайы жағдайлар жасау арқылы білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету маңызды әлеуметтік мәселе болып табылады. Инклюзивті білім беру жүйесі ерекше балаларға тең мүмкіндіктер беруді мақсат етеді. Бұл жүйе мектептерде барлық балалардың оқу және әлеуметтік даму процесіне бірдей қатысуына мүмкіндік туғызады.

Ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету мектептерде маңызды рөл атқарады. Бұл балалардың өз-өзіне сенімді болуына, қоғамға бейімделуіне және оқу процесіне толықтай қатысуына көмектеседі. Әлеуметтік қызметкерлер мен педагогтар бұл балаларға оқу және әлеуметтік ортада көмек көрсету үшін арнайы әдістер мен тәсілдерді қолданады. Осы мақалада мектептегі ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету тәсілдері мен әдіс-тәсілдері қарастырылады, сондай-ақ олардың мектепте әлеуметтенуіне және дамуына ықпал ететін факторлар мен жолдар талданады.

1. Ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету қажеттілігі

1.1 Ерекше балалардың әлеуметтік қажеттіліктері

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік қажеттіліктері жалпы білім беру балаларынан айырмашылығы болуы мүмкін. Бұл балалардың әлеуметке бейімделуі, өзара қарым-қатынас жасау дағдылары, өзіндік бағалауы мен әлеуметтік дағдылары жетілдірілуді

қажет етеді. Әлеуметтік дағдылардың жетіспеушілігі олардың мектепте және қоғамда толыққанды өмір сүруіне кедергі келтіруі мүмкін.

Ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету – олардың оқу процесіне белсенді қатысуына, психологиялық жағдайын жақсартуға, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған маңызды шара. Әлеуметтік қолдау балалардың мектепте өздерін сенімді сезінуін қамтамасыз етеді және олардың әлеуметке сәтті бейімделуіне мүмкіндік береді.

1.2 Әлеуметтік қолдаудың негізгі бағыттары

Әлеуметтік қолдау көрсету бірнеше бағытта жүзеге асады:

1. Психологиялық қолдау: Әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар балалардың психологиялық жағдайын тұрақтандыру үшін жеке кеңес беру, эмоциялық жағдайды бақылау, күйзеліс пен стрессті жеңу әдістерін қолданады.
2. Әлеуметтік дағдыларды дамыту: Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру балалардың топта жұмыс істеуі, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауы, мінез-құлық нормаларын сақтауы үшін маңызды. Бұл бағытта арнайы жаттығулар мен тренингтер ұйымдастырылады.
3. Оқу процесіне қолдау көрсету: Әлеуметтік қызметкерлер ерекше балалардың оқу процесінде қиындықтар туындаса, оларға көмек көрсетіп, арнайы әдістемелер мен тәсілдер арқылы оқуға қолайлы жағдай жасайды.

2. Мектептегі әлеуметтік қолдаудың әдіснамалық негіздері

2.1 Әлеуметтік қызметкерлердің рөлі

Мектептерде әлеуметтік қызметкерлер ерекше балалармен жұмыс істейтін негізгі мамандар болып табылады. Олар балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қажеттіліктеріне сай жеке бағдарлама жасап, көмектеседі. Әлеуметтік қызметкерлердің міндеті — балалардың психоэмоциялық жағдайын бақылау, олардың оқу мен әлеуметтік дамуында қиындықтар болса, шешімдер ұсыну және мектеп ұжымымен тығыз байланыста болу.

Әлеуметтік қызметкерлер балалардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдету үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданады:

- Жеке кеңес беру: Әлеуметтік қызметкер әр баланың даму ерекшеліктеріне қарай кеңес беріп, оларды оқу және әлеуметтік ортада кездесетін қиындықтардан шығару жолдарын ұсынады.
- Әлеуметтік тренингтер: Балаларға әлеуметтік дағдыларды дамыту үшін арнайы жаттығулар мен тренингтер жүргізіледі. Бұл балалардың өзара қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуға, басқа балалармен топта жұмыс істей білуіне көмектеседі.

2.2 Педагогтардың рөлі

Педагогтар инклюзивті сыныптарда ерекше балалармен тікелей жұмыс істейді. Олар балалардың оқу процесіне қатысуын қамтамасыз ету, олардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын бейімдеу үшін әлеуметтік қызметкерлермен және психологтармен тығыз байланыста болады. Педагогтар оқу бағдарламалары мен әдістерін балалардың дамуына сай үйлестіріп, инклюзивті білім беруді тиімді жүзеге асыру үшін қажетті жағдайлар жасайды.

3. Мектептегі әлеуметтік қолдау әдістері мен тәсілдері

3.1 Әлеуметтік қолдаудың психологиялық тәсілдері

Әлеуметтік қолдау көрсету кезінде психологиялық тәсілдер ерекше маңызды рөл атқарады. Психологтар балалардың эмоционалдық және психологиялық жай-күйін бақылап, оларды оқыту мен әлеуметтену процесінде психологиялық тұрғыдан қолдайды. Мектеп психологтары әлеуметтік қолдау көрсету кезінде қолданатын әдістер:

- Психологиялық кеңес беру: Балалардың жеке мәселелері мен күйзелістері жөнінде кеңес беру.
- Топтық психотерапия: Әлеуметтік өзара қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған тренингтер.
- Релаксация мен стресс басқару жаттығулары: Балалардың психологиялық жағдайын жақсарту үшін қолданылатын әдістер.

3.2 Әлеуметтік қолдаудың педагогикалық тәсілдері

Әлеуметтік қолдаудың педагогикалық тәсілдері балалардың оқу процесіне тиімді қатысуын қамтамасыз ету үшін маңызды. Мұғалімдер мен педагогтар балаларға білім беру барысында әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалдарын өзгертіп, қолайлы жағдайлар жасайды. Бұл тәсілдерге:

- Дифференциалды оқыту: Әр баланың оқу мүмкіндігі мен даму деңгейіне сәйкес оқу бағдарламаларын жеке бейімдеу.
- Қосымша көмек көрсету: Ерекше қажеттіліктері бар балаларға қосымша уақыт, ресурстар және материалдар беру.

3.3 Әлеуметтік дағдыларды дамыту

Әлеуметтік дағдыларды дамыту ерекше балалардың әлеуметке бейімделуін жеңілдету үшін маңызды. Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру үшін арнайы тренингтер мен жаттығулар ұйымдастырылады. Балалар өзара қарым-қатынас жасай отырып, топпен жұмыс істеуді үйренеді.

4. Ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету барысында кездесетін қиындықтар мен оларды шешу жолдары

Ерекше балаларға әлеуметтік қолдау көрсету барысында бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін. Олардың ішінде балалардың жеке ерекшеліктері мен даму деңгейлерінің айырмашылықтары, оқу процесіне қатысу барысында кездесетін кедергілер және әлеуметтік бейімделу мәселелері бар. Бұл қиындықтарды жеңу үшін мектепте жан-жақты қолдау жүйесін құру қажет.

Әдебиеттер

1. Бабаева С. *Инклюзивті білім беру негіздері*. Алматы: ЖШС «Ғылым», 2015.
2. Қуатова С. *Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға әлеуметтік қызмет көрсету*. Астана: Экономика баспасы, 2017.
3. Назарова И. *Психологиялық қызметті ұйымдастыру және инклюзивті білім беру жүйесі*. Мәскеу: Мәскеу мемлекеттік университеті, 2019.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПСИХОКОРРЕКЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Айтжанова Ботакоз Нурымовна
Шымкент қаласы, №146 ЖОББМ педагог- психологі

Резюме

В данной статье рассматриваются значение и эффективность психокоррекционной работы в системе инклюзивного образования. Анализируются методы и технологии психокоррекционной поддержки, применяемые для содействия психологическому, социальному и когнитивному развитию детей с особыми образовательными потребностями (ООП).

Summary

This article explores the significance and effectiveness of psychocorrectional practices within the inclusive education system. It analyzes the psychocorrectional methods and technologies used to support the psychological, social, and cognitive development of children with special educational needs (SEN).

Қазіргі таңда әлемдік білім беру кеңістігінде инклюзивті білім беру жүйесінің қарқынды дамуы айқын байқалуда. Бұл үрдіс білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға тең мүмкіндіктер беруді, оларды әлеуметтік ортаға толыққанды кіріктіруді көздейді. Инклюзивті білім беру – бұл тек ерекше балаларға арналған арнайы мектептерде ғана емес, жалпы білім беретін мекемелерде білім алуына жағдай жасау болып табылады. Бұл жүйе барлық балаларды, олардың мүмкіндіктеріне, жынысына, әлеуметтік жағдайына, тілдік, мәдени немесе этникалық ерекшеліктеріне қарамастан, ортақ білім кеңістігіне біріктіруді мақсат етеді.

1.Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері

Инклюзивті білім беру – әрбір баланың білім алу құқығын, оның ерекшеліктеріне қарамастан, қамтамасыз ететін әлеуметтік әділеттілікке негізделген жүйе. Бұл жүйе БҰҰ-ның Балалар құқығы туралы конвенциясы (1989 ж.), ЮНЕСКО-ның "Білім баршаға ортақ"

бағдарламасы, сондай-ақ 1994 жылғы Саламанканың инклюзивті білім беру принциптері туралы Декларациясымен тығыз байланысты. Саламанка Декларациясы ерекше білім беруді жалпы білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, барлық балалардың бірдей оқу орнында оқуы тиіс екенін атап өтті.

Қазақстан Республикасы да осы бағыттағы халықаралық талаптарға сай келу үшін бірқатар нормативтік-құқықтық актілерді қабылдады. Атап айтқанда, "Білім туралы" ҚР Заңы (2007 ж., өзгерістермен), "Кедергісіз орта" тұжырымдамасы, 2015–2025 жылдарға арналған инклюзивті білім беруді дамыту стратегиясы – бұл бағытта атқарылып жатқан іргелі жұмыстардың дәлелі. Инклюзивті білім беру Қазақстанда әрбір баланың әлеуетін толық іске асыру, кемсітусіз және тең құқықта білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылуда.

1.1. Психокоррекциялық жұмыстардың мазмұны мен әдістері

Инклюзивті ортада оқушылардың психоэмоционалды дамуын қалыпқа келтіру – басты міндеттердің бірі. Бұл тұрғыда психокоррекциялық жұмыстар ерекше маңызға ие. Психокоррекциялық жұмыс – бұл тұлғаның дамуындағы әртүрлі қиындықтарды жеңуге, эмоционалдық тепе-теңдікті қалпына келтіруге, мінез-құлықтағы ауытқуларды түзетуге бағытталған кәсіби психологиялық көмек түрі.

Психокоррекциялық жұмыстың мазмұнына мыналар кіреді:

- Психологиялық түзету: тұлғалық кемшіліктерді жеңілдету немесе бейімдеу. Мысалы, қорқынышты жеңу, агрессияны төмендету.
- Әлеуметтік бейімдеу: балаға әлеуметтік дағдыларды меңгерту арқылы ортаға бейімделуіне көмек көрсету (қарым-қатынас, өзін-өзі таныту, топта жұмыс істеу).
- Когнитивті даму: зейін, есте сақтау, ойлау процестерін дамытуға бағытталған тапсырмалар.
- Эмоционалды даму: баланың өз эмоциясын тануы, басқаруы және өзгенің сезімін түсінуі үшін жағдай жасау.

Психокоррекциялық жұмыстардың әдістеріне ойын терапиясы, арт-терапия, құм терапиясы, ертегі терапиясы, тренингтер, рөлдік ойындар, релаксациялық жаттығулар жатады. Бұл әдістер баланың жас ерекшелігіне, даму деңгейіне, психикалық жағдайына қарай бейімделіп жүргізіледі.

1.2.Инклюзивті білім беру жүйесінде психокоррекциялық жұмыстардың рөлі

Инклюзивті білім беру жүйесінде психокоррекциялық жұмыстар оқушылардың тұлғалық дамуы мен әлеуметтенуіне жағдай жасау үшін қажет. Бұл жүйеде жұмыс істейтін мамандар – психологтар, логопедтер, дефектологтар, әлеуметтік педагогтар оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, жеке және топтық жұмыстар жүргізеді.

Психокоррекциялық жұмыс:

- Балада өзіндік “Мен”-тұжырымдамасын қалыптастыруға;
- Қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуға;
- Стресстік жағдайлардан шығу жолдарын меңгеруге;
- Қиындықтарға төзімділікті арттыруға;
- Эмоционалдық тұрақтылықты нығайтуға бағытталады.

Инклюзивті мектепте мұндай жұмыстар жүйелі жүргізілген жағдайда, білім алушылар арасындағы түсініспеушіліктер азаяды, бейімделу үдерісі жеңіл өтеді, жалпы мектеп климаты жақсарады. Сондықтан да психокоррекциялық жұмыстар инклюзивті білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады.

2. Зерттеу әдістері

Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психокоррекциялық жұмыстарды зерттеу барысында әртүрлі әдістер мен құралдарды қолдану қажет. Бұл әдістер зерттеу объектісін жан-жақты зерттеп, алынған деректердің дұрыстығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Зерттеу әдістері мен құралдары зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес таңдалады.

2.1. Әдебиетке шолу

Әдебиетке шолу әдісі – зерттеуші тарапынан инклюзивті білім беру мен психокоррекциялық жұмыстарға қатысты ғылыми еңбектерді, халықаралық және ұлттық құжаттарды, теориялық және практикалық зерттеулерді талдау процесі. Бұл әдіс арқылы

инклюзивті білім беру жүйесіндегі психокоррекциялық жұмыстардың негізгі бағыттары, қолданылатын әдістері және олардың тиімділігі туралы түсінік қалыптастыруға болады.

2.2. Бақылау және сұхбат жүргізу

Инклюзивті білім беру жүйесінде психокоррекциялық жұмыстардың тиімділігін бағалау үшін педагогтармен және оқушылармен сұхбат жүргізу маңызды. Сұхбат барысында психокоррекциялық жұмыстың мазмұны мен әдістері, оның оқу процесіне және оқушылардың дамуына әсері туралы ақпараттар жиналады.

2.3. Психологиялық тестілеу

Психологиялық тестілеу – оқушылардың жеке ерекшеліктерін, интеллект деңгейін, эмоционалдық және когнитивті дағдыларын анықтау үшін қолданылатын әдіс. Бұл әдіс психокоррекциялық жұмыстардың тиімділігін бағалауға және оқушының даму деңгейін бақылауға мүмкіндік береді.

Тестілеу нәтижелері бойынша оқушының жеке даму ерекшеліктері, оның психологиялық жағдайы мен әлеуметтену деңгейі туралы ақпарат алуға болады. Тестілердің көмегімен балалардың қарым-қатынас дағдыларын, ойлау және есте сақтау қабілеттерін, эмоциялық тұрақтылығын анықтауға болады.

3. Негізгі бөлім

3.1. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психокоррекциялық жұмыстардың сипаттамасы

Инклюзивті білім беру жүйесінде психокоррекциялық жұмыстарды ұйымдастыру әртүрлі психологиялық әдістер мен техникаларды қолдануды талап етеді. Психокоррекциялық жұмыстардың негізгі бағыттары мен әдістері оқу процесінің ерекшеліктеріне және оқушылардың қажеттіліктеріне байланысты анықталады. Әдетте, мұндай жұмыстар оқушылардың эмоционалдық тұрақтылығын арттыруға, мінез-құлықтық проблемаларды шешуге, әлеуметтік дағдыларды дамытуға бағытталады.

Инклюзивті білім беру жағдайында психокоррекциялық жұмыстарды ұйымдастыру үшін арнайы педагогикалық бағдарламалар мен әдістемелер қолданылады. Бұл бағдарламалар оқу орнының мүмкіндіктеріне, оқушылардың қажеттіліктеріне және психологиялық жағдайларына сәйкес әзірленеді. Мұндай бағдарламалар психологиялық түзету, әлеуметтік бейімдеу, коммуникативтік дағдыларды дамыту, когнитивтік дағдыларды жетілдіру сияқты негізгі бағыттарды қамтиды.

3.2. Психокоррекциялық жұмыстардың тиімділігіне әсер ететін факторлар

Психокоррекциялық жұмыстың тиімділігі бірнеше факторға байланысты болады. Олардың ішінде оқушының жеке ерекшеліктері, педагогтың кәсіби біліктілігі, мектептің материалдық базасы, психологиялық қызметтің ұйымдастырылуы және әлеуметтік қолдаудың барлығы маңызды рөл атқарады.

Оқушының жеке психологиялық ерекшеліктері, оның танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік даму деңгейі психокоррекциялық жұмыстың тиімділігіне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, педагогтың кәсіби біліктілігі мен психологиялық дайындық деңгейі психокоррекциялық жұмыстың сапасына үлкен ықпал етеді. Егер педагог психологиялық мәселелерді шешуде арнайы білім мен дағдыларға ие болса, психокоррекциялық жұмыстардың нәтижелері жоғары болады.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жүйесінде психокоррекциялық жұмыстардың оқушылардың даму деңгейіне тигізетін әсері айқын көрінеді. Бұл жұмыстар ерекше қажеттіліктері бар балалар мен жалпы білім беру мекемелерінде оқитын балалардың психоэмоционалды жағдайын жақсартуға, әлеуметтік бейімделуін жеңілдетуге және когнитивті дағдыларын дамытуға бағытталған.

Әдебиеттер

1. А. А. Аманжолова. «Инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагогикалық қолдау». Қарағанды, 2017.
2. Г. М. Сейтешова. «Инклюзивті білім беру: теория және тәжірибе». Алматы, 2015.
3. Р. М. Сейтешова. «Психокоррекция және инклюзивті білім беру». Алматы, 2018.

ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҮЗЕТУ

Басарова Гүлжазира Өтегенқызы
Түркістан облысы, Созақ ауданы
Жартытөбе ауылы «Жұлдыз» бөбекжай— бақшасының әдіскер—психологі

Резюме

Трудности в поведении детей с особыми образовательными потребностями (ООП) могут значительно препятствовать их полноценному развитию в учебном процессе и социальной среде. В данной статье рассматриваются методы и подходы к преодолению поведенческих трудностей у детей с ООП с помощью психологической коррекции. Определение и коррекция поведенческих проблем, возникающих в процессе социальной адаптации и участия в образовательном процессе, являются важным аспектом психологической поддержки.

Summary

Behavioral difficulties in children with special educational needs (SEN) can significantly hinder their full development in the learning process and social environment. This article explores psychological correction methods and approaches to overcoming behavioral challenges in children with SEN. Identifying and addressing behavioral issues during social adaptation and participation in the educational process is a key aspect of psychological support.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мінез-құлқындағы қиындықтар, әсіресе мектепте, оқу процесіне қатысу мен әлеуметтік бейімделу кезінде маңызды қиындықтарға әкелуі мүмкін. Бұл балалардың мінез-құлық мәселелерін психологиялық түзету арқылы жеңу олардың жалпы даму деңгейін жақсартуға, әлеуметтік ортаға бейімделуге, оқудағы жетістіктерін арттыруға мүмкіндік береді. Сондықтан, ЕББҚ балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды психологиялық тұрғыдан түзету мен оларға қолдау көрсету қазіргі білім беру жүйесінде маңызды міндет болып табылады.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері:
Мақаланың негізгі мақсаты – ЕББҚ балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды психологиялық түзету әдістерін қарастырып, олардың тиімділігін бағалау.
Зерттеу міндеттері:

- ЕББҚ балалардың мінез-құлқындағы қиындықтардың ерекшеліктерін анықтау.
- Психологиялық түзету әдістерін қарастыру.
- Әртүрлі мінез-құлық қиындықтарына сәйкес психокоррекциялық жұмыстардың тиімділігін бағалау.
- ЕББҚ балалармен жұмыс істеуде психологтар мен педагогтарға практикалық кеңестер беру.

1. Теориялық бөлім

1.1. ЕББҚ балалардың мінез-құлқындағы қиындықтардың себептері

ЕББҚ балалардың мінез-құлқының бұзылуы әртүрлі факторлардың әсерінен пайда болуы мүмкін. Бұл факторлар биологиялық, психологиялық, әлеуметтік және педагогикалық болуы мүмкін. Олардың ішінде ми жарақаттары, генетикалық факторлар, ата-аналық тәрбие ерекшеліктері, әлеуметтік жағдайлар және мектептегі оқу жүйесінің ақаулары маңызды рөл атқарады. ЕББҚ балалардың мінез-құлқының бұзылуына себеп болатын негізгі жағдайлар:

- Әлеуметтік және эмоционалдық дағдылардың қалыптаспауы.
- Мектепте немесе отбасында кемсітушілік.
- Әлеуметтік ортаға бейімделу қиындықтары.
- Ата-аналардың немесе тәрбиешілердің дұрыс емес тәрбие стилі.

1.2. Мінез-құлықтың психологиялық негіздері

Мінез-құлық психологиясы баланың сыртқы және ішкі жағдайларға деген реакциясы ретінде қарастырылады. Психологиялық түзету әдістері мінез-құлықтың жағымсыз көріністерін түзетуде балалардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып таңдалады. Мінез-құлықтың бұзылуы балалардың эмоционалды, когнитивті және әлеуметтік дамуындағы

ауытқуларды көрсетеді. Психологтар мінез-құлықтың жағымсыз көріністерін диагностикалап, олардың себептерін анықтайды, содан кейін оларды түзету үшін арнайы әдістер мен техникаларды қолданады.

1.3. Психологиялық түзету әдістері

ЕББҚ балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды психологиялық түзету үшін қолданылатын әдістер:

- Когнитивтік мінез-құлық терапиясы (КМТ): балалардың жағымсыз ойлары мен сенімдерін анықтап, оларды түзетуге бағытталған әдіс.
- Психодинамикалық терапия: баланың ішкі жан дүниесі мен эмоцияларын түсінуге бағытталған терапия.
- Арт-терапия: шығармашылық жұмыстар арқылы баланың ішкі әлемін зерттеу және эмоционалды жағдайын түзету.
- Жаттығулар мен ойын терапиясы: балалардың эмоционалды жағдайын жақсарту үшін қолданылатын әдістер, оларды жаңа әлеуметтік дағдыларды үйретуге бағытталған.

1.4. Мінез-құлық түзету бағдарламалары

ЕББҚ балалармен жұмыс істеуде түзету бағдарламаларын қолдану үлкен рөл атқарады. Бұл бағдарламаларда әртүрлі жаттығулар мен әрекеттер ұсынылады, олардың көмегімен балалар мінез-құлық дағдыларын, эмоциялық тұрақтылықты және әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Мұндай бағдарламалар балалардың жағдайын оңтайлы жақсартуға және олардың мектепте әлеуметтік тұрғыдан толыққанды дамуына ықпал етеді.

2. Практикалық бөлім

2.1. Психологиялық түзетудің кезеңдері

Психологиялық түзету процесі бірнеше кезеңнен тұрады:

- Диагностика: Баланың мінез-құлқындағы қиындықтарды анықтау, психологиялық және әлеуметтік жағдайын бағалау.
- Түзету жоспарын құру: Баланың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес түзету жоспарын жасау.
- Түзету жұмыстары: Әртүрлі психологиялық әдістер мен техникаларды қолдана отырып, мінез-құлықты түзету жұмыстары.
- Бағалау және мониторинг: Түзету жұмыстарын жүзеге асырғаннан кейін, балалардың дамуын бақылау, нәтижелерін бағалау.

2.2. Психологиялық түзету әдістерін практикалық қолдану

Мінез-құлықты түзету әдістерін нақты жағдайда қолдану балалардың жеке ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, балалардың эмоциялық жағдайын қалыпқа келтіру үшін арт-терапия мен ойын терапиясы өте тиімді. Ал когнитивтік мінез-құлық терапиясы балалардың ойлау қабілеттерін дамытуға және жағымсыз ойлардан арылуға бағытталған.

2.3. Мектепте және отбасыда психологиялық қолдау

Мектеп пен отбасы арасында тығыз байланыс орнату балалардың психологиялық түзету процесінің тиімділігін арттыру үшін маңызды. Педагогтар мен ата-аналар балалардың мінез-құлқындағы өзгерістерге назар аударып, психологиялық қолдау көрсету арқылы балалардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетеді.

Қорытынды

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды психологиялық түзету олардың оқу және әлеуметтік ортаға бейімделуін жеңілдетеді, сондай-ақ олардың жалпы дамуына оң әсерін тигізеді. Психологиялық түзету әдістерінің тиімділігі, балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес таңдалған кезде, мінез-құлықтың жағымсыз көріністерін түзетіп, әлеуметтік және эмоциялық дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Бұл процесс баланың өзін-өзі бағалауын арттырады және оның өмір сапасын жақсартады.

Әдебиеттер

1.Ковалев А. В. Психологическое консультирование и психокоррекция в работе с детьми. – М.: Педагогика, 2006.

2. Guralnick M. J. Early Childhood Inclusion: Focus on Change. – Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co, 2001.
3. Казанцева М. В. Психологическая помощь детям с нарушениями поведения. – М.: Академия, 2013.

МЕКТЕП ПСИХОЛОГІ МЕН ЛОГОПЕДТІҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ

Бекболатова Анар Нурлановна
Шымкент қаласы, №118 «Көкбұлақ» ЖОББМ педагог- психологі

Резюме

Совместная работа школьного психолога и логопеда играет важную роль в решении психологических и речевых проблем развития детей в сфере образования. Взаимодействие этих двух специалистов позволяет оказывать корректирующую помощь и поддержку с учётом индивидуальных особенностей учащихся.

Summary

The joint work of a school psychologist and a speech therapist plays a crucial role in addressing children's psychological and speech development issues in the educational field. Collaboration between these two professionals enables the provision of corrective support tailored to the individual needs of students.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде балалардың психологиялық және тілдік дамуында әртүрлі қиындықтар туындауы мүмкін. Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысы осы қиындықтарды жеңуге және балалардың толыққанды дамуында маңызды рөл атқарады. Бұл екі маманның қызметтері өзара байланысты, сондықтан олардың бірлескен жұмысында әдіс-тәсілдердің үйлесімді қолданылуы білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері:
Мақалада мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысын тиімді ұйымдастырудың әдістері қарастырылады.

1. Теориялық бөлім

1.1. Мектеп психологі мен логопедтің қызметтері

Мектеп психологі мен логопедтің әрқайсысының өз қызметі бар, бірақ олар бірлескен жұмысты ұйымдастыруда ерекше рөл атқарады. Мектеп психологы оқушының жалпы психологиялық жағдайын бақылап, оның эмоциялық, әлеуметтік және когнитивтік дамуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, психолог балалармен қарым-қатынас жасау, мінез-құлық пен эмоционалдық мәселелерді шешу, стресстен арылту жұмыстарын жүргізеді.

Логопедтің міндеті – балалардың тілдік дағдыларын дамыту және тілдік кемістіктерді түзету. Логопед балалардың сөйлеу дағдыларын, фонематикалық есту, дыбыстарды дұрыс айту, сөйлеу белсенділігін арттыру мәселелеріне назар аударады. Оның міндетіне сөйлеу патологияларының диагностикасы мен түзетуі, сондай-ақ тілдік дағдыларды дамыту бағдарламаларын жасау кіреді.

1.2. Мектеп психологі мен логопедтің бірлескен жұмысы

Мектеп психологі мен логопедтің бірлескен жұмысы балалардың психологиялық және тілдік дамуын кешенді түрде жақсартуға бағытталған. Бұл жұмыстың басты мақсаты – балалардың психоэмоционалды жағдайын ескере отырып, олардың тілдік дағдыларын дамыту және оқудағы жетістіктерін арттыру. Бірлескен жұмыстың ерекшелігі – психологиялық және логопедиялық түзету әдістерінің бір-бірімен үйлесімді қолданылуы.

Әлеуметтік, эмоциялық және когнитивті мәселелерді шешу үшін психологиялық және логопедиялық түзету әдістерін біріктіру оқушылардың тілдік және психологиялық дамуында оң өзгерістерге әкеледі. Мектеп психологы мен логопедтің өзара ынтымақтастығы балалардың сөйлеу қабілетінің дамуына, сонымен қатар олардың әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

1.3. Мектеп психологы мен логопедтің жұмысындағы әдіс-тәсілдер

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысында қолданылатын әдіс-тәсілдер:

- Жеке түзету жұмыстары: Әр балаға жеке жоспар құрылып, оның қажеттіліктеріне сәйкес түзету жұмыстары жүргізіледі.

- Группалық терапия: Психологиялық және логопедиялық түзету жұмыстарын бір топ балалармен жүргізу арқылы олардың әлеуметтік дағдыларын дамыту.
- Тренингтер мен сабақтар: Балалардың тілдік дағдыларын дамытуға арналған тренингтер мен сабақтар ұйымдастыру.
- Симуляциялар мен ойындар: Ойын терапиясы арқылы балалардың әлеуметтік бейімделуін және сөйлеу дағдыларын дамыту.
- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Психологтар мен логопедтер балалармен бірге ойын және жаттығулар арқылы олардың қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді.

1.4. Мектеп психологі мен логопедтің жұмысындағы қиындықтар

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысының тиімділігі көп жағдайда оларды үйлестіру деңгейіне және білім беру мекемесінде қабылданған жұмыс ұйымдастыру формаларына байланысты болады. Кейбір қиындықтар:

- Уақыттың шектеулігі: Психолог пен логопедтің әрқайсысына біршама уақыт бөлінуі керек, бірақ олардың уақыттарының жетіспеуі жұмысқа теріс әсер етуі мүмкін.
- Мамандар арасындағы ынтымақтастықтың болмауы: Егер психолог пен логопед арасында тығыз байланыс болмаса, жұмыс сапасы төмендеуі мүмкін.
- Балалардың психологиялық және тілдік ерекшеліктерін бір уақытта ескермеу: Психологиялық және логопедиялық түзетулерді үйлестіру қажеттілігі туындайды.

2. Практикалық бөлім

2.1. Мектеп психологі мен логопедтің бірлескен жұмысының ұйымдастырылуы

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысының тиімді ұйымдастырылуы үшін әрбір маман өз қызметін нақты әрі жүйелі түрде жүзеге асыруы қажет. Олар арасындағы байланыс жиі кездесетін мәселелерді шешуге көмектеседі. Бірлескен жұмыс барысында психолог балалардың психоэмоционалдық жағдайын бағалап, логопед оларға тілдік дағдыларды дамыту бойынша жұмыс жүргізеді.

2.2. Түзету бағдарламаларын жасау

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысында түзету бағдарламаларын жасау маңызды орын алады. Бұл бағдарламалар әр баланың психоэмоционалды және тілдік дамуын ескере отырып дайындалады. Әр түзету бағдарламасы жеке тұлғаға бағытталған, сондықтан балалардың ерекше қажеттіліктері ескеріледі.

2.3. Әлеуметтік және эмоционалды дағдыларды дамыту

Мектеп психологі мен логопедтің бірлескен жұмысы балалардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға бағытталған. Балалардың тілдік қабілеттерін жақсарту үшін психолог олардың эмоциялық жағдайын бақылап, қажетті түзету жұмыстарын жүргізеді, ал логопед сөйлеу дағдыларын дамытады.

2.4. Жұмыс нәтижелерін бағалау

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысының тиімділігін бағалау үшін олардың түзету жұмысының нәтижелерін үздіксіз бақылап отыру қажет. Бағалау процесі балалардың тілдік және психологиялық дамуын, сондай-ақ олардың оқу процесіне қатысуын жақсартуға ықпал етеді.

Қорытынды

Мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысы оқушылардың психологиялық және тілдік дамуын жақсартуда маңызды рөл атқарады. Бұл мамандардың қызметтерінің үйлесімділігі балалардың мінез-құлқын қалыптастыруға, әлеуметтік бейімделуге және оқу сапасын арттыруға ықпал етеді. Сондықтан мектеп психологы мен логопедтің бірлескен жұмысы білім беру жүйесінде баланың толыққанды дамуына қолайлы жағдайлар жасайды.

Әдебиеттер

1. Григорьева Т. А. Психология и логопедия в образовательной практике. – М.: Педагогика, 2013.
2. Дьякова Н. И., Дьяков Н. А. Психология и коррекция речевых нарушений. – М.: Академия, 2008.
3. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиян И. И. Инклюзивное образование: теория и практика. – М.: Высшая школа, 2009.

ЖАНҰЯ МЕН МЕКТЕП АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨПІР – ЕРЕКШЕ БАЛАНЫҢ ДАМУЫ ҮШІН

Бекботаева Фариза Оралбайқызы
Шымкент қаласы, №26 Жамбыл атындағы мектеп-гимназиясы педагог-психологі

Резюме

В данной статье рассматривается, как психологический мост между семьей и школой влияет на развитие особенных детей. Семья и школа являются двумя важнейшими компонентами в жизни ребенка, и их сотрудничество оказывает положительное влияние на психологическое, социальное и эмоциональное развитие детей. Связь между семьей и школой особенно важна для развития детей с особыми потребностями.

Summary

This article explores how the psychological bridge between family and school influences the development of children with special needs. Family and school are two essential components in a child's life, and their cooperation has a positive impact on the child's psychological, social, and emotional development. The connection between family and school is especially crucial for the growth of children with special educational needs.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың дамуы мен әлеуметтену процесі қиын әрі күрделі бола алады, себебі бұл балалардың әлеуметтік, когнитивтік және эмоциялық дамуы өздеріне тән ерекшеліктерге ие. Осы ерекшеліктерді ескеріп, оларды дамыту үшін мектеп пен жанұя арасындағы тиімді ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Әрине, жанұя мен мектеп бірлесіп жұмыс істеген кезде ерекше балалардың әлеуметке бейімделуі, оқу жетістіктері, психологиялық әл-ауқаты жоғарылайды.

Психологиялық көпір деп отырғанымыз – жанұя мен мектеп арасындағы үздіксіз және тиімді коммуникация мен қолдау. Бұл көпірдің құрылымы балалардың психологиялық дамуына әсер етіп, олардың әлеуметтік өмірге толыққанды араласуына мүмкіндік береді. Мақалада осы психологиялық көпірдің маңызды аспектілері мен механизмі талқыланады.

1. Жанұя мен мектеп арасындағы байланыс: теориялық негіздер

1.1 Жанұя мен мектептің балалар дамуына әсері

Баланың өмірінде жанұя мен мектеп үлкен рөл атқарады. Олар бір-бірімен тығыз байланыс орнатқан жағдайда ғана баланың дамуы қалыпты түрде жүреді. Бұл екі ортаның өзара ықпалы әртүрлі болуы мүмкін:

- Жанұялық орта – баланың алғашқы әлеуметтік ортасы, оның тұлғасын қалыптастырудың негізі. Жанұяда баланың әлеуметтік құндылықтары мен моральдық нормалары қалыптасады. Баланың ішкі әлемі, өзін-өзі тануы, өз ережелері мен шекараларын түсіну жанұяның дұрыс тәрбиесі арқылы жүзеге асады.
- Мектеп ортасы – білім беру мен әлеуметтік құндылықтарды үйретуге бағытталған. Мектепте бала әлеуметтік нормаларды меңгеріп, өзара қарым-қатынастарды, топта жұмыс істеу дағдыларын үйренеді. Мектепте баланың танымдық қабілеттері дамиды.

Бұл екі ортаның ықпалы өзара толықтырылып, баланың дамуының барлық аспектілеріне әсер етеді. Мектеп пен жанұя арасындағы бірлескен жұмыс ерекше қажеттіліктері бар балалардың әлеуметке бейімделуін жақсартып, олардың оқу жетістіктерін арттырады.

1.2 Психологиялық көпірдің маңызы

Психологиялық көпір дегеніміз — бұл жанұя мен мектеп арасындағы үздіксіз, жүйелі және психологиялық тұрғыдан қолдау көрсететін байланыс. Бұл көпір баланың психоэмоциялық және әлеуметтік дамуына әсер етіп, оның қажеттіліктеріне сәйкес түрлі көмектер көрсетіледі. Психологиялық көпір:

- Баланың оқу процесіне қолдау көрсетеді;
- Психологиялық күйзеліс пен қиындықтарды жеңуге көмек береді;
- Жанұя мен мектеп арасындағы түсіністік пен ынтымақтастықты арттырады.

Психологиялық көпірдің негізінде өзара қарым-қатынастың ашықтығы мен сенімділік жатыр. Бұл өз кезегінде баланың өзін сенімді сезінуіне, оқу мотивациясының артуына және психологиялық әл-ауқатының жақсаруына ықпал етеді.

2. Ерекше балалармен жұмыс істеудегі жанұя мен мектеп арасындағы ынтымақтастық

2.1 Ерекше балалардың дамуындағы қиындықтар

Ерекше балалардың дамуында әртүрлі қиындықтар болуы мүмкін:

- Когнитивті қиындықтар: Олардың ойлау, есте сақтау, зейін қою қабілеттері шектеулі болуы мүмкін.
- Эмоционалдық қиындықтар: Әр түрлі эмоциялар мен күйзелістерге осал болуы мүмкін.
- Әлеуметтік қиындықтар: Қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауда қиындықтар туындауы мүмкін, бұл олардың әлеуметке бейімделуіне кедергі келтіреді.

Бұл қиындықтар тек мектепте ғана емес, үйде де байқалуы мүмкін. Осы себепті жанұя мен мектеп арасындағы бірлескен әрекеттер мен түсіністік баланың дамуындағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

2.2 ЫІнтымақтастықтың тиімді тәсілдері

Жанұя мен мектеп арасындағы ынтымақтастықтың тиімді тәсілдеріне төмендегілер жатады:

- Ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы үнемі қарым-қатынас: Баланың жағдайы мен дамуы туралы ақпаратты үнемі алмасу қажет. Бұл үшін ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы жиі кездесулер мен кеңестер ұйымдастырылуы керек.
- Жеке дамыту жоспарлары: Әр балаға жеке бағдарлама мен дамыту жоспары әзірлеу арқылы оның ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру.
- Мұғалімдер мен ата-аналар үшін тренингтер мен семинарлар: Баланың психологиялық дамуы мен оқу үрдісін жақсарту үшін мұғалімдер мен ата-аналар үшін білім беру бағдарламаларын жүргізу.
- Баланың жетістіктерін бірге атап өту: Баланың жетістіктері мен прогрессін ата-аналар мен мұғалімдер бірге атап өту арқылы оны ынталандыру.

2.3 Психологтардың рөлі

Психологтар жанұя мен мектеп арасындағы психологиялық көпірдің негізгі компоненті болып табылады. Психологтар баланың психоэмоциялық жағдайын бақылап, оның дамуындағы өзгерістерді анықтайды. Сонымен қатар, психологтар ата-аналар мен мұғалімдерге қажетті психологиялық кеңестер мен ұсыныстар беріп, баланың дамуында қиындықтар туындаған жағдайда көмек көрсетеді. Психологтардың рөлі:

- Баланың психоэмоциялық әл-ауқатын бағалау;
- Баланың оқу мотивациясын арттыру;
- Әлеуметтік дағдыларды дамыту.

3. Жанұя мен мектеп арасындағы психологиялық көпірдің тиімділігін арттыру жолдары

3.1 Оқу және тәрбие үрдісіндегі өзгерістер

Жанұя мен мектеп арасындағы психологиялық көпірдің тиімділігін арттыру үшін оқу мен тәрбие үрдісін үнемі жаңарту қажет. Бұл балалардың психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес арнайы оқыту әдістері мен тәсілдерін енгізу арқылы жүзеге асады:

- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Әрбір бала үшін әлеуметтік дағдылар мен қарым-қатынасқа арналған арнайы бағдарламалар ұйымдастыру.
- Дифференциацияланған оқыту: Әрбір баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқыту бағдарламаларын әзірлеу.

3.2 Инклюзивті білім беру жағдайындағы жанұя мен мектеп арасындағы ынтымақтастық

Инклюзивті білім беру жағдайында жанұя мен мектеп арасындағы ынтымақтастықтың маңызы ерекше артады. Мұндай жағдайда, баланың әлеуметке толыққанды бейімделуі үшін мектеп пен жанұяның арасында толық ақпарат алмасу қажет. Осы ынтымақтастықты қамтамасыз ету үшін:

- Баланың мектептегі және үйдегі оқу жағдайы мен психологиялық ахуалы туралы үнемі ақпарат алмасу.
- Психологиялық және педагогикалық қолдаудың үйлесімді түрде берілуі.

Қорытынды

Жанұя мен мектеп арасындағы психологиялық көпір ерекше балалардың дамуына өте маңызды әсер етеді. Бұл көпір баланың оқу процесінде кездесетін қиындықтарды жеңуге, оның әлеуметтік дағдыларын дамытуға, психологиялық әл-ауқатын жақсартуға көмектеседі.

Психологиялық қолдау мен педагогикалық көмек арқылы ерекше балалардың дамуын тиімді бақылау және оларды әлеуметке бейімдеу мүмкін болады.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Ш. *Ерекше балалардың психологиялық дамуы мен жанұялық қолдау*. Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2020.
2. Құдайбергенова Р. *Инклюзивті білім беру: мектеп пен жанұя арасындағы ынтымақтастық*. Астана: Білім баспасы, 2021.
3. Жамбылова М. *Ерекше балалардың дамуын қолдауда жанұя мен мектеп арасындағы рөл*. Мәскеу: Психология баспасы, 2019.

ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА АТА-АНАМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Елжанова Халуа Келдебековна
Шымкент каласы, Казыбек би атындагы №36 ЖОББМ педагог-психологі

Резюме

В данной статье рассматриваются эффективные подходы к работе с родителями в системе инклюзивного образования. Инклюзивное образование — это система, направленная на обеспечение обучения детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных учреждениях. Активное участие родителей в образовательном процессе оказывает значительное влияние на развитие ребенка, его социальную адаптацию и учебные достижения. Устанавливая сотрудничество со школой, понимая потребности своего ребенка и оказывая ему поддержку, родители способствуют достижению образовательных целей школы.

Summary

This article explores effective approaches to working with parents within the inclusive education system. Inclusive education is a system designed to ensure that children with special educational needs receive education in mainstream educational institutions. Active parental involvement in the educational process has a significant impact on children's development, social adaptation, and academic achievement. By establishing communication with the school, understanding their child's needs, and providing effective support, parents contribute to achieving the school's educational goals.

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балалардың, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың да бірдей білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ететін жүйе. Мұндай білім беру процесі тек мектептің педагогикалық қызметкерлерінің ғана емес, ата-аналардың да белсенді қатысуын талап етеді. Ата-аналардың балаларын тәрбиелеу мен дамытуға қатысты міндеттері мен құқықтары көп жағдайда ерекше балалардың оқу процесінде аса маңызды рөл атқарады. Ата-аналар өз балаларының жеке қажеттіліктерін жақсы түсінеді және оларға көмектесу үшін мектеппен тығыз қарым-қатынаста болуы қажет.

Ата-анамен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері, инклюзивті ортада балалардың әлеуметке бейімделуін жеңілдетеді, оқу жетістіктерін арттырады және жалпы психоэмоциялық жағдайын жақсартады. Мақалада инклюзивті ортада ата-анамен жұмыс жүргізудің түрлі әдістері, олардың арасындағы ынтымақтастықтың маңыздылығы, сондай-ақ бұл процестің педагогикалық және психологиялық аспектілері қарастырылады.

1. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі ата-ананың рөлі

1.1 Ата-ананың білім беру процесіндегі маңызы

Ата-аналар инклюзивті білім беру жүйесінің тиімділігіне үлкен әсер етеді. Олар өз балаларының психоэмоциялық және әлеуметтік дамуына ықпал ете отырып, мектепте оқуға қажетті қолдау көрсетуі тиіс. Ата-аналар мен мұғалімдердің ынтымақтастығы — бұл ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқуы мен дамуы үшін қажетті әлеуметтік ортаны құрудың негізі болып табылады.

Ата-аналар балаларымен қарым-қатынас жасау арқылы олардың жеке дамуы мен оқу жетістіктеріне әсер етеді. Олар балаларын үйде оқытуда, оларды әлеуметтік дағдылармен қамтамасыз етуде және үй тапсырмаларын орындауда маңызды рөл атқарады. Мектеппен тығыз

байланыс орнатып, ата-аналар балалардың қажеттіліктерін уақытылы анықтап, білім беру процесіне белсенді түрде қатыса алады.

1.2 Ата-анамен жұмыс жүргізудің қажеттілігі

Инклюзивті білім беру жағдайында ата-анамен жұмыс жүргізудің қажеттілігі бірнеше себептерге байланысты:

1. Баланың әлеуметке бейімделуін қамтамасыз ету: Ата-аналар балаларының мектепте, қоғамда және басқа балалармен қарым-қатынасында кездесетін қиындықтарын анықтап, оларды шешуге көмектеседі.
2. Оқу жетістіктерін арттыру: Ата-аналар үйде баласының оқуын бақылап, білім беру процесін толықтыра алады.
3. Психоэмоциялық қолдау көрсету: Балаларға психоэмоциялық қолдау көрсету арқылы ата-аналар олардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады, күйзеліс пен стрессті жеңуге көмектеседі.

2. Ата-анамен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері

2.1 Психологиялық кеңес беру және қолдау

Ата-аналарға психологиялық кеңес беру инклюзивті білім беруде маңызды рөл атқарады. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары көбінесе өз балаларын тәрбиелеуде қиындықтарға тап болады. Олар балаларымен өзара қарым-қатынасты жақсартуға, баласының оқу процесіне толық қатысуына қолдау көрсету үшін психологтармен жұмыс істейді.

Психологтардың міндеті — ата-аналарға балаларын түсінуге көмектесу, оларға тиісті кеңестер беру және баланың дамуына әсер ететін психологиялық жағдайды түзетуге бағытталған стратегиялар ұсыну. Ата-аналарға психологиялық қолдау көрсету барысында төмендегідей тәсілдер қолданылады:

- Жеке кеңес беру: Ата-аналарға балаларын дұрыс тәрбиелеуге, олардың қажеттіліктерін түсінуге және оларға қажетті қолдау көрсетуге көмек көрсету.
- Топтық кеңестер: Ата-аналар үшін арнайы тренингтер мен топтық кеңестер ұйымдастыру, бұл олардың балаларына қатысты мәселелер бойынша тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

2.2 Тұрақты байланыс орнату

Мектеп пен ата-аналар арасындағы тұрақты байланыс ерекше балалардың білім алу нәтижелеріне тікелей әсер етеді. Мұғалімдер мен ата-аналар бір-бірімен үнемі байланыста болуы тиіс. Бұл қарым-қатынас балалардың оқуындағы өзгерістер мен қиындықтарды уақытында анықтап, түзету шараларын уақытылы қабылдауға мүмкіндік береді.

Ата-аналар мен мұғалімдер арасында байланыс орнатудың тиімді тәсілдері:

- Күнделікті немесе апта сайынғы ақпарат алмасу: Мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы ақпарат алмасуды жақсарту үшін апталық немесе күнделікті кездесулер өткізу.
- Ата-аналар жиналыстары: Мектепте ерекше балаларға қатысты мәселені талқылайтын ата-аналар жиналыстарын өткізу.
- Телефон немесе онлайн кеңес беру: Қажет болған жағдайда, ата-аналарға кеңес беру мақсатында телефон немесе онлайн форматында байланыс орнату.

2.3 Инклюзивті оқытуға қатысу

Ата-аналарды инклюзивті білім беру процесіне белсенді түрде тарту балалардың оқу нәтижелеріне айтарлықтай әсер етеді. Мұғалімдер мен психологтар ата-аналарға балаларының даму жоспарын құруға көмектесіп, олардың білім алуға қатысты күтілетін нәтижелерін анықтайды.

Ата-аналардың инклюзивті оқыту процесіне қатысуының тиімді тәсілдері:

- Балалардың жеке даму жоспары: Әрбір бала үшін жеке даму жоспарын жасау, онда оқу мақсаттары мен арнайы көмек көрсетілетін бағыттар анықталады.
- Үй тапсырмаларын бақылау: Ата-аналар балаларын үй тапсырмасын орындауда бақылап, оларға қажетті көмек көрсетеді.

3. Ата-анамен жұмыс жүргізудің қиындықтары мен оларды шешу жолдары

3.1 Қиындықтар

Ата-аналармен жұмыс жүргізуде бірқатар қиындықтар кездеседі:

- Ата-аналардың ақпарат жетіспеушілігі: Кейде ата-аналар өз балаларын оқыту мен тәрбиелеу үшін қажетті ақпаратқа ие болмайды.
- Қаржылық және уақыттық шектеулер: Ата-аналардың мектеппен жиі байланыс орнатуға уақыттары мен ресурстары жетіспеуі мүмкін.
- Психологиялық кедергілер: Ата-аналардың өз балаларының ерекшеліктерін түсінбеуі немесе оларды дұрыс бағаламауы да жұмысқа кедергі келтіреді.

3.2 Қиындықтарды шешу жолдары

Бұл қиындықтарды жеңу үшін төмендегідей шаралар ұсынылады:

- Ата-аналарға ақпараттық қолдау көрсету: Ата-аналарға арналған арнайы ақпараттық семинарлар, тренингтер және оқу материалдары ұйымдастыру.
- Қолайлы уақытты таңдау: Ата-аналармен байланыс орнату үшін олардың уақыттарына ыңғайлы болатын арнайы кездесу уақыттарын белгілеу.
- Психологиялық қолдау: Психологтар ата-аналарға психологиялық кеңес беріп, олардың балаларына деген көзқарасын жақсартуға көмектеседі.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жүйесінде ата-анамен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері балалардың дамуында маңызды рөл атқарады. Ата-аналар мен мектеп арасындағы ынтымақтастық ерекше қажеттіліктері бар балалардың әлеуметке бейімделуіне, оқу нәтижелерінің жақсаруына және психоэмоциялық жағдайының тұрақталуына үлкен ықпал етеді. Психологиялық кеңестер, тұрақты байланыс, ата-аналардың оқу процесіне қатысуы — осының барлығы инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Ата-анамен жұмыс жүргізу барысында кездесетін қиындықтарды шешу жолдары мен тиімді әдістер, инклюзивті ортадағы балалардың толыққанды дамуы мен әлеуметке бейімделуіне жағдай жасайды.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Ш. *Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы*. Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2018.
2. Мұхамедова Г. *Ата-анамен жұмыс жүргізу әдістемесі*. Астана: Білім баспасы, 2020.
3. Назарова И. *Инклюзивті білім беру мен ата-аналармен жұмыс*. Мәскеу: Мәскеу университеті, 2019.

ПСИХОЛОГ ПЕН МҰҒАЛІМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ КЕПІЛІ

Әлжанова Гүлнар Полатбекқызы
№127 жалпы орта білім беретін мектебінің педагог-психологі

Резюме

В данной статье рассматривается роль и значимость сотрудничества между психологом и учителем в системе инклюзивного образования. В условиях инклюзии важно объединение педагогических и психологических служб для максимальной поддержки детей с различными образовательными потребностями. Эффективное взаимодействие между психологом и учителем способствует преодолению трудностей в обучении, поддержке социальной адаптации детей с особыми потребностями и созданию равных возможностей в образовательной среде.

Summary

This article explores the role and significance of collaboration between psychologists and teachers in inclusive education. In an inclusive system, integrating pedagogical and psychological services is essential to provide comprehensive support for children with diverse needs. Effective cooperation between the psychologist and the teacher helps overcome learning difficulties, supports the social adaptation of children with special needs, and promotes equal opportunities within the educational environment.

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балаларға, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға да білім алу мүмкіндігін тең дәрежеде ұсыну болып табылады. Мұндай жүйеде әр балаға өз әлеуетін жүзеге асыруға көмектесу мақсатында оқыту мен тәрбиелеу әдістері жеке бейімделеді. Бұл тұрғыда психологтар мен мұғалімдердің ынтымақтастығы өте маңызды рөл атқарады. Инклюзивті білім беру жүйесінде психолог пен мұғалім арасындағы тығыз байланыс ерекше балаларға көмек көрсетудің тиімді жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Психолог пен мұғалімнің ынтымақтастығы білім беру үдерісінің сапасын арттыруға, балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне барынша белсенді қатыстыру үшін педагог пен психологтың бірлескен жұмысы маңызды. Олар тек балалардың оқуына ғана емес, олардың психоэмоциялық жағдайына да көңіл бөледі. Мақалада психолог пен мұғалімнің инклюзивті білім беру жүйесінде өзара әрекеттесуін, ынтымақтастықтың тиімділігі мен оның маңыздылығын талдаймыз.

1. Инклюзивті білім беру жүйесі: Психолог пен мұғалім ынтымақтастығының қажеттілігі

1.1 Инклюзивті білім беру жүйесінің мәні

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балаларға тең білім беру мүмкіндігін қамтамасыз ететін жүйе. Бұл жүйеде ерекше қажеттіліктері бар балалар жалпы білім беру мектебінде білім алады, олар басқа балалармен бірдей оқиды. Ерекше балалардың қоғамға бейімделуі, олардың әлеуметтік және оқу процесінде белсенділігі әрдайым назарда болады. Мұғалімдер мен психологтар бұл процесті үйлестіріп, әр баланың жеке қажеттіліктеріне сай қолдау көрсетуге көмектеседі.

Инклюзивті білім беру жүйесінде барлық балалардың әлеуеті ашылуы тиіс. Сондықтан мұғалімдер мен психологтардың ынтымақтастығы маңызды, себебі олар әр балаға оқудағы қиындықтарды жеңуге және өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай ынтымақтастық балалардың әлеуметке тез бейімделуіне ықпал етеді, олардың оқу барысында өздеріне сенімді болуына мүмкіндік береді.

1.2 Психолог пен мұғалімнің рөлі

Инклюзивті білім беру жағдайында психолог пен мұғалімнің рөлі ерекше маңызды. Олар баланың психологиялық және педагогикалық дамуын бірлесіп бақылап, қажетті көмек көрсету үшін бірігіп жұмыс істейді.

- Психологтың рөлі: Психолог балалардың эмоциялық және психологиялық қажеттіліктерін анықтап, олардың оқу және әлеуметке бейімделуіндегі қиындықтарды шешуге көмектеседі. Психологтар мектепте балалардың мінез-құлқындағы өзгерістерді бақылап, қажетті түзетулер енгізеді. Олар сондай-ақ мұғалімдерге ерекше балаларды оқыту әдістері мен тәсілдері бойынша кеңестер береді.
- Мұғалімнің рөлі: Мұғалімдер балаларға білім берумен қатар, олардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына да назар аударады. Олар оқу процесінде әрбір баланың жеке мүмкіндіктерін ескеріп, оқыту әдістерін бейімдейді. Мұғалімдер психологтармен бірлесіп жұмыс істеп, балалардың оқуын жеңілдететін арнайы әдіс-тәсілдерді қолданады.

2. Психолог пен мұғалім ынтымақтастығының тиімділігі

2.1 Ынтымақтастықтың негізгі әдіс-тәсілдері

Психолог пен мұғалім арасындағы ынтымақтастықтың негізгі әдіс-тәсілдері әртүрлі. Әрбір баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтар мен психологтар бірге жұмыс істеп, ең тиімді әдістерді қолданады.

- Педагогикалық кеңес беру: Мұғалімдер психологтармен бірлесіп, оқушыларға көмектесу үшін педагогикалық кеңестер мен кеңейтулер өткізеді. Бұл процесс балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, тиімді оқыту әдісін таңдауға көмектеседі.
- Әлеуметтік дағдыларды дамыту: Психолог пен мұғалімдер балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін бірге жұмыс істейді. Бұл жаттығулар балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне көмектеседі және олардың әлеуметке қосылуын жеңілдетеді.

- Жеке бағдарлама әзірлеу: Ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін жеке бағдарламалар жасалады. Психолог пен мұғалім осы бағдарламалар арқылы балалардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

2.2 Ынтымақтастықтың тиімділігін арттыру

Психолог пен мұғалім арасындағы тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз ету үшін бірнеше факторлар маңызды:

1. Үнемі байланыста болу: Психолог пен мұғалім арасында үнемі байланыс орнату, балалардың психологиялық жағдайы мен оқу нәтижелерін бірге талқылап отыру қажет.
2. Жалпы мақсаттар қою: Педагогтар мен психологтар ортақ мақсатқа жету үшін бірлесіп жұмыс істеуі тиіс. Мақсат балалардың әлеуметке бейімделуін жеңілдету және олардың білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету болуы керек.
3. Бірлескен тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру: Мұғалімдер мен психологтар үшін арнайы тренингтер мен семинарлар ұйымдастырып, жаңа әдістер мен тәсілдермен танысу керек.

3. Ынтымақтастықтың қиындықтары мен оларды шешу жолдары

3.1 Ынтымақтастықтың негізгі қиындықтары

Психолог пен мұғалім арасындағы ынтымақтастықта кейбір қиындықтар туындауы мүмкін. Бұл қиындықтар:

- Ресурстардың жетіспеушілігі: Кейбір мектептерде психологиялық және педагогикалық көмек көрсету үшін жеткілікті ресурстар болмауы мүмкін.
- Уақыт тапшылығы: Психолог пен мұғалімнің күнделікті жұмыс кестесінде уақыт тапшылығы болуы мүмкін, бұл олардың бірлесіп жұмыс істеуіне кедергі келтіреді.
- Қарым-қатынас проблемалары: Кейде педагогтар мен психологтар арасында қарым-қатынас мәселелері туындап, бұл ынтымақтастықтың тиімділігін төмендетеді.

3.2 Қиындықтарды жеңу жолдары

Бұл қиындықтарды жеңу үшін келесі шаралар ұсынылады:

- Қосымша ресурстарды қамтамасыз ету: Мектептерде психологиялық қызметті дамыту үшін қосымша ресурстар мен қолдау көрсету қажет.
- Қатынасты жақсарту: Психологтар мен мұғалімдердің қарым-қатынасын нығайту үшін арнайы тренингтер мен кездесулер ұйымдастыру керек.
- Үнемі мониторинг жүргізу: Әрбір баланың дамуы мен оқу нәтижелерін бақылап, психологиялық және педагогикалық әдістердің тиімділігін үнемі талдап отыру қажет

Қорытынды

Психолог пен мұғалімнің ынтымақтастығы инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Мұғалім мен психологтың бірлескен жұмысы ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу процесіне толық қатысуына, әлеуметтік және психоэмоциялық жағдайының жақсаруына ықпал етеді. Бұл ынтымақтастық балалардың әлеуметке бейімделуін жеңілдетеді және олардың толыққанды азамат болып қалыптасуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жүйесінде психолог пен мұғалімнің тығыз байланысы мен ортақ мақсатқа жету үшін бірлескен жұмыс жасау, балалардың дамуын қолдаудың негізі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Ш. *Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы*. Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2018.
2. Ермекова С. *Мұғалім мен психолог арасындағы ынтымақтастық: теориялық және практикалық аспектілер*. Астана: Ғылым, 2020.
3. Мұхамбетқали Ж. *Ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту әдістемесі*. Алматы: Рауан, 2019.

ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУЫН БАҚЫЛАУ ӘДІСТЕРІ

Исабекова Айгуль Толегеновна
Шымкент қаласы, №149 ЖОББМ педагог-психологі

Резюме

Данная статья посвящена методам мониторинга психологического развития детей с особыми образовательными потребностями (ООП). Психологическое развитие детей с ООП, включая когнитивные, эмоциональные и социальные аспекты, является важной частью общей образовательной системы. Для эффективного наблюдения за их психологическим развитием используются педагогические и психологические подходы и методы.

Summary

This article focuses on the methods of monitoring the psychological development of children with special educational needs (SEN). The psychological development of SEN children, including cognitive, emotional, and social aspects, is an essential part of the general education system. Pedagogical and psychological approaches and methods are used to effectively monitor their psychological growth.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балалардың психологиялық дамуы білім беру саласындағы ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бұл балалар, жалпы білім беру процесіне қатысу барысында, белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін, өйткені олардың когнитивті, әлеуметтік және эмоционалдық дамуы басқа балалардан айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Осыған байланысты, ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылау маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Психологиялық даму — бұл баланың дүниетанымын, оның әлеуметтік және жеке дамуын, когнитивті және эмоционалдық дағдыларын қалыптастыру процесі. Психологиялық дамуды бақылаудың әдістері балалардың даму ерекшеліктерін уақытылы анықтап, олардың қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Осы мақалада ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылаудың негізгі әдістері мен техникалары талқыланады, сондай-ақ психологиялық қолдаудың маңызы мен оның білім беру процесіндегі рөлі айқындалады.

1. ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылаудың теориялық негіздері

1.1 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиялық ерекшеліктері

ЕББҚ балалардың психологиялық дамуы көптеген факторларға байланысты ерекшеленеді. Бұл балалардың дамуында түрлі қиындықтар болуы мүмкін, мысалы:

- Когнитивті даму: ЕББҚ балалардың ойлау қабілеттері мен ақпаратты өңдеу деңгейі түрлі дәрежеде болады. Кейбір балалардың логикалық ойлауы, есте сақтау қабілеті немесе проблемаларды шешу дағдылары шектелген болуы мүмкін.
- Эмоционалды даму: Қоршаған ортаға қатысты эмоциялық реакциялар да әртүрлі. Бұл балалардың өзін-өзі бағалауы төмен болуы мүмкін немесе әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруда қиындықтар туындауы мүмкін.
- Әлеуметтік даму: ЕББҚ балалардың әлеуметке бейімделуі мен өзара қарым-қатынас жасауы басқа балаларға қарағанда қиын болуы мүмкін. Олар жиі қоғаммен интеграциялауда қиындықтарға тап болады, өйткені олардың коммуникативті дағдылары қалыптаспаған немесе оларда әлеуметтік шектеулер болуы мүмкін.

1.2 Психологиялық даму мен оқыту арасындағы байланыс

ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылау тек олардың жеке дамуын ғана емес, сонымен қатар білім алу процесінің тиімділігін де қамтамасыз етеді. Бұл балаларға психологиялық қолдау көрсету арқылы олардың оқуға деген қызығушылығы мен мотивациясын арттыруға болады. Психологиялық даму мен оқыту арасындағы тығыз байланыс әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асады. Балаға жеке көмек көрсету, оның даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсыну, өзара қолдау көрсету арқылы оқытудың тиімділігі жоғарылайды.

2. ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылау әдістері

2.1 Психологиялық диагностика

Психологиялық диагностика — бұл ЕББҚ балалардың психологиялық жағдайын анықтау үшін қолданылатын негізгі әдіс. Диагностика арқылы балалардың даму деңгейі, психологиялық

ерекшеліктері, қабілеттері мен қиындықтары анықталады. Психологиялық диагностика әдістері баланың когнитивті және эмоциялық дамуын бағалауға мүмкіндік береді.

ЕББҚ балалардың психологиялық диагностикасының негізгі әдістері:

- Психологиялық тестілеу: Бұл әдіс баланың ойлау қабілеті, есте сақтау деңгейі, зейін шоғырландыру дағдыларын анықтауға көмектеседі.
- Әңгімелесу және бақылау: Психологтар баланың эмоциялық жағдайын, әлеуметтік дағдыларын бағалау үшін әңгімелесу және бақылау әдістерін қолданады. Бұл әдіс баланың қоршаған ортаға реакциясын және өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын анықтауға мүмкіндік береді.
- Проективті әдістер: Бұл әдістер баланың ішкі күйін, қорқыныштарын және эмоциялық реакцияларын анықтау үшін қолданылады. Мысалы, Роршах тесті немесе ТАТ (Тематикалық апперцепциялық тест) сияқты әдістер.

2.2 Байқау әдісі

Байқау әдісі — бұл балалардың психологиялық дамуын бақылаудың маңызды әдісі. Бұл әдіс арқылы баланың даму деңгейі, оның мінез-құлқы, әлеуметтік қарым-қатынасы мен реакциялары бақылауға алынады. Психолог немесе педагог балаға арналған арнайы тапсырмалар немесе ойындар арқылы оның ойлау, эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын бақылап, бағалай алады.

Байқау әдісінің негізгі түрлері:

- Жалпы байқау: Бұл әдіс баланың күнделікті өміріндегі әрекеттерін бақылауға негізделеді.
- Мақсатты байқау: Баланың белгілі бір жағдайдағы немесе тапсырмадағы әрекеттерін бақылау арқылы оның психологиялық даму деңгейі анықталады.

2.3 Әңгімелесу әдісі

Әңгімелесу — бұл баланың психологиялық жағдайын бағалау және оған психологиялық қолдау көрсету үшін қолданылатын әдіс. Әңгімелесу арқылы баланың ойлау қабілетін, эмоциялық жағдайын және ішкі сезімдерін түсінуге болады. Әңгімелесу кезінде психолог балаға ашық сұрақтар қойып, оның жағдайын тереңірек түсіну үшін арнайы әдістерді қолданады.

2.4 Құжаттамалық әдіс

Бұл әдіс баланың психологиялық дамуын бақылау үшін оның оқуы, мінез-құлқы және эмоционалдық жағдайы туралы жазбаша құжаттарды пайдаланады. Бұл әдіс арқылы баланың дамуындағы өзгерістер мен қиындықтарды уақыт өте келе бақылауға болады.

3. ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылаудың қиындықтары мен оларды шешу жолдары

3.1 Қиындықтар

ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылауда кездесетін негізгі қиындықтар:

- Жеке ерекшеліктердің көп түрлілігі: Әрбір баланың психологиялық дамуы әртүрлі, сондықтан бір әдіс барлық балалар үшін тиімді болмауы мүмкін.
- Коммуникациялық қиындықтар: Кейбір балалар өз ойларын немесе сезімдерін дұрыс білдіре алмайды, бұл бақылау процесін қиындатады.
- Кейбір әдістердің уақыт пен ресурстарды көп қажет етуі: Психологиялық диагностиканың кейбір әдістері көп уақыт пен ресурстарды қажет етуі мүмкін.

3.2 Шешу жолдары

Бұл қиындықтарды шешу үшін келесі жолдарды ұсынуға болады:

- Әр балаға жеке әдіс қолдану: Әрбір балаға сәйкес әдістерді қолдану арқылы оның дамуын бақылауды жеңілдетуге болады.
- Психологтар мен педагогтардың бірлескен жұмысы: Психологтар мен педагогтардың бірлесіп жұмыс істеуі балалардың даму мәселелерін кешенді түрде шешуге мүмкіндік береді.
- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған арнайы бағдарламалар мен жаттығулар қолдану арқылы коммуникациялық қиындықтарды жеңуге болады.

Қорытынды

ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылау — бұл білім беру жүйесінің маңызды аспектісі болып табылады. Балалардың психологиялық дамуын тиімді бақылау әдістері балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қажеттіліктеріне сәйкес білім беру процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Психологиялық диагностика, байқау әдісі, әңгімелесу әдісі және құжаттамалық әдіс — бұл ЕББҚ балалардың даму деңгейін анықтауға және олардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектесетін маңызды әдістер болып табылады.

Қорытындылай келе, ЕББҚ балалардың психологиялық дамуын бақылау әдістерін жетілдіру және оларды қолдану инклюзивті білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға және балалардың психологиялық, әлеуметтік және когнитивтік дамуына оң әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Аманбаева Л. Қ. *Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиялық дамуы*. Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2019.
2. Жамбылова М. *Психологиялық диагностика және оның білім беру процесіндегі рөлі*. Астана: Білім баспасы, 2020.
3. Тұрсынова Ә. *Ерекше балаларды оқытудағы психологиялық әдістер*. Мәскеу: Психология және білім баспасы, 2018.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Исакулова Дана Абильдаевна
Шымкент қаласы, №28 ЖОББМ педагог-психологі

Резюме

Мақалада психологиялық қолдаудың балалардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына, оқу мотивациясына, өзін-өзі бағалауға және академиялық жетістіктеріне әсері талданады. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық қолдауды ұйымдастырудың ерекшеліктері мен қиындықтары, сондай-ақ оны жүзеге асырудағы тиімді стратегиялар ұсынылады.

Summary

This article analyzes the impact of psychological support on children's social and emotional development, learning motivation, self-esteem, and academic achievement. It also examines the specific challenges and features of organizing psychological support within inclusive education settings and proposes effective strategies for its implementation.

Бүгінгі таңда әлемнің көптеген елдері инклюзивті білім беру моделіне көшуде. Бұл үрдіс қоғамның барлық мүшелерін, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды да білім беру процесіне теңдей қатыстыруға бағытталған. Инклюзивті білім – бұл тек білім беру саласының емес, жалпы адам құқықтары мен әлеуметтік әділеттілік мәселесінің бір бөлігі. Қазақстан Республикасында да инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға ерекше көңіл бөлінуде.

Инклюзивті білім беру – әртүрлі мүмкіндіктері бар балалардың білім алу құқығын іске асыратын, олардың әлеуметтік бейімделуіне, тұлғалық дамуына жағдай жасайтын жүйе. Мұндай білім беру ортасында әрбір бала өз қабілетіне сай білім алуға, дамуға, қоғамда белсенді өмір сүруге мүмкіндік алады. Дегенмен, ерекше қажеттілігі бар балаларға білім беру процесінде тек педагогикалық емес, сонымен қатар психологиялық қолдау да аса маңызды рөл атқарады.

I. Инклюзивті білім беру: теориялық негіздері

1.1 Инклюзия ұғымы және оның пайда болу тарихы

Инклюзивті білім беру – бұл балалардың денсаулық жағдайына, даму ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру процесіне толықтай қатысуын қамтамасыз ететін педагогикалық тұжырымдама. Бұл жүйе барлық оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген білім беру ортасын құруға бағытталады. Инклюзия ұғымы латын тіліндегі *inclusio* – «қосу», «енгізу» деген мағынаны білдіреді. Ол алғаш рет XX ғасырдың екінші жартысында Батыс Еуропа мен

Америка елдерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру мектептеріне енгізу идеясы ретінде пайда болды.

Бастапқыда бұл процесс интеграция деп аталып, кейіннен оның әлдеқайда кеңейтілген формасы ретінде инклюзивті білім беру жүйесі қалыптасты. Бұл тек физикалық қатысуды ғана емес, оқушының әлеуметтік, эмоционалдық және тұлғалық даму қажеттіліктерін де ескеруге негізделген кешенді тәсіл.

1.2 Қазақстандағы инклюзивті білім беру саясаты

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамыту – білім беру саясатының басым бағыттарының бірі. ҚР Білім және ғылым министрлігінің бастамасымен соңғы жылдары бірқатар заңнамалық және әдістемелік құжаттар қабылданды. 2015 жылдан бастап "Инклюзивті білім беруді дамытудың жол картасы" жүзеге асырылып келеді. 2020 жылы қабылданған "Қазақстан Республикасындағы білім мен ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында" инклюзивті білім беруді кеңінен енгізу негізгі мақсаттардың бірі ретінде белгіленген.

Бүгінде көптеген мектептер мен мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті сыныптар ашылып, логопед, дефектолог, психолог мамандармен қамтамасыз етілуде. Сонымен қатар, педагог кадрларды даярлау және қайта даярлау бағдарламаларына инклюзивті білім беру бойынша модульдер енгізілді.

II. Психологиялық қолдаудың мәні мен мазмұны

2.1 Психологиялық қолдау ұғымы

Психологиялық қолдау — бұл баланың білім алу барысында эмоционалдық, тұлғалық және әлеуметтік дамуына бағытталған кәсіби көмек көрсету жүйесі. Ол оқушының психологиялық жағдайын тұрақтандыруға, өзін-өзі тануына, әлеуметтенуіне, стресстік факторларға төтеп беруіне көмектеседі. Әсіресе инклюзивті ортада бұл қолдаудың маңызы зор, себебі ерекше білім беруді қажет ететін балалар өз әлеуетін ашуда көптеген ішкі және сыртқы кедергілерге тап болуы мүмкін.

Психологиялық қолдау баланың жеке тұлғалық ерекшеліктеріне бейімделген тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асады. Бұл жұмыс тек балаға ғана емес, оның айналасындағы ересектерге — ата-аналарға, мұғалімдерге, мектеп әкімшілігіне де бағытталады. Осылайша, мектеп психологының рөлі тек консультативті қызметпен шектелмейді, ол – инклюзивті ортада үйлестіруші маман.

2.2 Баланың дамуындағы психологиялық қолдаудың орны

Бала дамуындағы ең маңызды кезеңдердің бірі – мектепке бейімделу, яғни жаңа әлеуметтік ортада өз орнын табу. Ерекше қажеттілігі бар оқушылар бұл кезеңде қосымша қиындықтарға тап болады: олар өзін-өзі төмен бағалауы мүмкін, өзіне сенімсіздік танытып, қатарластарымен қарым-қатынас орнатуда қиналуы ықтимал. Осы тұста психологтың араласуы олардың әлеуметтену процесін жеңілдетуге, тұлғалық даму дағдарыстарын еңсеруге мүмкіндік береді.

Психологиялық қолдау мынадай бағыттар бойынша жүзеге асады:

- Тұлғалық даму — өзін-өзі тану, өзін-өзі бағалау, ішкі мотивацияны дамыту;
- Әлеуметтік бейімделу — қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, қақтығыстарды шешу;
- Эмоционалдық тұрақтылық — мазасыздықты төмендету, эмоцияларды басқару;
- Когнитивті даму — ойлау, есте сақтау, зейін процестерін дамыту.

2.3 Қолдау түрлері: диагностика, түзету, кеңес беру, дамыту

Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық қолдау кешенді түрде ұйымдастырылады. Оның негізгі түрлері:

- Диагностика: оқушының психикалық және эмоционалдық жағдайын анықтау, даму ерекшеліктерін бағалау. Бұл кезеңде психологиялық тесттер мен бақылау әдістері қолданылады.
- Түзету жұмысы: мінез-құлықтағы ауытқуларды, эмоционалдық шиеленісті, оқуға деген негативті көзқарасты түзету мақсатында жүргізіледі.

- Кеңес беру: оқушыларға, ата-аналарға, педагогтарға жеке немесе топтық кеңес беру арқылы туындаған қиындықтарды шешу жолдарын табуға көмектесу.
- Дамыту жұмысы: баланың әлеуетін ашуға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған психологиялық тренингтер мен сабақтар.

Психологиялық қолдаудың табысты болуы үшін мектеп психологы мен сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, ата-аналар және басқа мамандар арасындағы өзара әрекет пен сенімді қарым-қатынас өте маңызды.

III. Психологиялық қолдаудың әдістері мен тәсілдері

3.1 Индивидуалды және топтық жұмыс формалары

Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық қолдау жұмыстары жеке (индивидуалды) және топтық формада ұйымдастырылады. Әр оқушының жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, психолог жұмысты жеке бағдарлама негізінде құрастырады.

Индивидуалды жұмыс баланың тұлғалық мәселелерімен, эмоциялық жай-күйімен, оқуға бейімделуімен, мотивация деңгейімен тікелей байланысты болады. Мысалы, сөйлеу қабілеті бұзылған немесе аутизм спектріндегі балалармен әңгімелесу, визуалды материалдар арқылы байланыс орнату маңызды.

Топтық жұмыс — балалардың бір-бірімен қарым-қатынас орнатуын, әлеуметтік бейімделуін жақсартуға бағытталған. Бұл тренингтер, ойындар, арт-терапиялық сессиялар арқылы жүзеге асады. Топтық формада балалар өздерін қауіпсіз сезінеді, ортақ мәселелерді бірлесе шешуге дағдыланады, өз-өзін тану мен өзгені түсіну қабілетін дамытады.

3.2 Арт-терапия, ойын терапиясы, когнитивті әдістер

Инклюзивті ортада кеңінен қолданылатын заманауи психологиялық әдістерге тоқталсақ, олардың ішінде:

Арт-терапия

Арт-терапия — шығармашылық іс-әрекет арқылы ішкі сезімдерді, ойларды, уайымдарды сыртқа шығару. Бұл әдіс ерекше білім беруді қажет ететін балаларға өте қолайлы, себебі олар өз сезімдерін сөзбен жеткізуге қиналуы мүмкін. Сурет салу, мүсіндеу, коллаж жасау, бояу – арт-терапияның басты құралдары.

Ойын терапиясы

Ойын терапиясы — бала психикасын дамытуға, мінез-құлқындағы қиындықтарды жоюға бағытталған тиімді әдіс. Ойын арқылы бала өз рөлін тауып, ішкі қобалжуын жеңілдетеді. Бұл әсіресе мектепке енді келген балалар мен ерекше қажеттілігі бар балалар үшін маңызды.

Когнитивті әдістер

Бұл әдістер баланың ойлау, зейін, есте сақтау қабілеттерін дамытуға бағытталады. Оқу процесіндегі қиындықтар көбінесе осы қабілеттердің жеткіліксіз дамуымен байланысты болады. Когнитивті тренингтер, логикалық тапсырмалар, мнемотехника элементтері осы топқа жатады.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жүйесі – бұл тек ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру ортасына енгізу ғана емес, сонымен қатар олардың толыққанды тұлға болып дамуына, қоғамда өз орнын табуына бағытталған маңызды әлеуметтік-қоғамдық процесс. Мұндай ортада оқушылардың психологиялық әл-ауқатын сақтау мен нығайту – жалпы білім беру сапасының ажырамас бөлігі.

Әдебиеттер

1. Григорьева В. С. Инклюзивное образование: роль педагога-психолога в адаптации учащихся с ОВЗ. СолнцеСвет. 2024.
2. Хафизова Г. И. Психологическое сопровождение в условиях инклюзивного образования. NSportal. 2018.
3. Миронец А. М. Психолого-педагогическая поддержка учащихся в инклюзивном образовании. Алтынсаринские педагогические чтения. 2024.

ИНКЛЮЗИВТІ СЫНЫПТАҒЫ БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Көбей Нуржамал Серікқызы
Шымкент қаласы, №28 ЖОББМ әлеуметтік педагогі

Резюме

Данная статья посвящена изучению особенностей социальной работы с детьми в инклюзивных классах. Система инклюзивного образования направлена на социализацию, личностное развитие и адаптацию в обществе детей с особыми образовательными потребностями путем их включения в общую образовательную среду.

Summary

This article explores the specific aspects of social work with children in inclusive classrooms. The inclusive education system aims to ensure the socialization, personal development, and adaptation of children with special educational needs by integrating them into the general educational environment.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру әлемдік білім беру жүйесінің басты бағыттарының біріне айналды. Бұл үрдіс әрбір баланың, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың да, сапалы білім алуға және тең мүмкіндіктерге ие болуына негізделеді. Инклюзивті білім – бұл тек білім беру емес, сонымен қатар әлеуметтік әділеттілік, адам құқықтары мен қоғамның толеранттылығын көрсететін ұғым.

Инклюзивті сынып – құрамында түрлі мүмкіндіктері мен қабілеттері бар балалар бірлесе оқитын білім беру ортасы. Мұнда ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуы мен бейімделуін қамтамасыз ету мақсатында арнайы педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасалады. Бұл жағдайда әлеуметтік қызметкерлердің рөлі айрықша: олар тек әлеуметтік қолдауды ғана емес, сондай-ақ бала мен оның отбасына бағытталған кешенді көмек көрсету арқылы оқу процесіне ықпал етеді.

I. Инклюзивті білім беру жүйесінің теориялық негіздері

1.1 Инклюзия ұғымы және оның даму тарихы

Инклюзия — барлық балалардың, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың тең құқықтар негізінде қоғамға, білім беру мекемелеріне және әлеуметтік орталарға қатысуын қамтамасыз ететін тұжырымдама. Инклюзивті білім беру жүйесі — әрбір баланың даму мүмкіндігін толықтай ашуға мүмкіндік беретін ашық әрі тең қол жетімді білім беру процессі. Бұл тұжырымдама 20 ғасырдың ортасында адамның тең құқықтығын қорғау қозғалыстары мен халықаралық ұйымдардың қолдауымен дүниежүзілік деңгейде қалыптасты.

XX ғасырдың соңғы онжылдығында инклюзивті білім берудің халықаралық нормалары мен стандарттары анықталды. 1994 жылы Саламанка декларациясында (Испания) инклюзивті білім беру идеологиясы кеңінен талқыланып, білім беру жүйелерінің барлығы ерекше қажеттіліктері бар балаларды қабылдауға міндеттелді. Сонымен қатар, 2006 жылы БҰҰ-ның Құқықтар туралы конвенциясы ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алу құқықтарын қорғауды нығайтты.

Қазақстанда инклюзивті білім беру концепциясы алғаш рет 2000 жылдары жүзеге асырыла бастады, ал 2012 жылы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында инклюзивті білім беру мәселелері заңдық негізде бекітілді. Содан бері бұл бағытта көптеген реформалар жүргізіліп, мектептерде инклюзивті сыныптар ашылып, ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғамға толықтай енуіне жағдай жасалды.

1.2 Инклюзивті білім берудің халықаралық және ұлттық нормативтік-құқықтық негіздері

Инклюзивті білім беру халықаралық құқықтық актілермен реттеледі. Бұл тұрғыда БҰҰ-ның 1989 жылғы Балалар құқықтары туралы конвенциясы ерекше маңызды рөл атқарады. Аталған конвенцияда барлық балалардың білім алу, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және мәдени өмірге қатысу құқықтары қорғалады. Инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету — бұл балалардың дамуына тең жағдайлар жасау арқылы олардың өз мүмкіндіктерін барынша ашуға жағдай жасау деген сөз.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру заңнамалық тұрғыдан әртүрлі заңдар мен нормативтік актілер арқылы реттеледі. 2004 жылы қабылданған «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік қорғау туралы» заң, 2012 жылғы «Білім туралы» заңдағы өзгерістер мен

толықтырулар инклюзивті білім беруді дамытуға бағытталған маңызды қадамдар болды. Бұл заңдар мен нормативтік актілер ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алу құқықтарын қорғай отырып, оларға тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған.

II. Инклюзивті сыныптардағы балалардың әлеуметтік дамуы

2.1 Әлеуметтік дағдылардың қалыптасуы және олардың маңызы

Инклюзивті сыныпта оқитын балалар тек оқу бағдарламасын меңгерумен шектелмейді. Олардың басты міндеті – қоғамға және әлеуметтік ортаға бейімделу, әлеуметтену процесінде қажетті дағдыларды игеру. Әлеуметтік дағдылар — балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауы, топта жұмыс істей білуі, өзара түсіністік қалыптастыруы және түрлі әлеуметтік жағдайларда өзін дұрыс ұстауы үшін маңызды құрал болып табылады.

Әлеуметтік дағдыларға мыналар жатады:

- Коммуникациялық дағдылар: басқалармен қарым-қатынас орнату, өз ойын ашық білдіру, сұрақ қою, сұрақтарға жауап беру.
- Қақтығыстарды шешу дағдылары: өзара түсініспеушіліктер мен келіспеушіліктер кезінде компромисс табу, дұрыс шешімдер қабылдау.
- Топтық жұмыс: топ ішінде бірлесіп жұмыс істеу, ұжымдық мақсатқа жету үшін өз үлесін қосу, басқа балалармен ынтымақтастықта жұмыс істеу.
- Эмоциялық интеллект: өз эмоцияларын түсіну, оларды басқару және басқалардың эмоцияларына жауап беру қабілеті.

Инклюзивті білім беру контекстінде әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудың маңызы ерекше. Себебі ерекше қажеттіліктері бар балалар қоғамға толыққанды қатысуды үйренуі керек. Әлеуметтік дағдылар балаларға өз-өзіне сенімді болуға, қоғамға пайдалы азамат болуға мүмкіндік береді.

2.2 Әлеуметтік оқшаулану және оның себептері

Әлеуметтік оқшаулану — бұл балалардың өздерін қоғамнан, мектептен немесе топтан бөліп алу жағдайы. Инклюзивті сыныптарда әлеуметтік оқшаулану көбінесе ерекше қажеттіліктері бар балаларға тән құбылыс болып табылады. Бұл балалар басқа балалардан бөлек болып, өздерін қоғамға тән емес сезінуі мүмкін. Әлеуметтік оқшауланудың бірнеше негізгі себептері бар:

- Физикалық және когнитивтік айырмашылықтар: Балалардың даму деңгейіндегі айырмашылықтар олардың қоғамда өзін жайлы сезінбеуіне алып келуі мүмкін. Мысалы, сөйлеу қабілетінің бұзылуы немесе оқуға қиындықтар келтіруі әлеуметтік араласуды қиындатуы мүмкін.
- Кеңестік және мәдени ұғымдардың жетіспеушілігі: Әлеуметтік нормаларды түсінбеу, ұжымдық ойындар мен әрекеттерге қатыспау — баланың қоғамнан бөлінуіне әсер етеді.
- Келісімдер мен қабылдамау: Балалардың кейбірі инклюзивті сыныпта бірге оқитын балаларға теріс көзқараспен қарайды. Мұндай жағдайларда балалар арасында келіспеушіліктер мен қабылдамаушылық туындайды.

Әлеуметтік оқшауланудың алдын алу үшін мұғалімдер мен әлеуметтік қызметкерлер балаларды ортаға тартуға, олардың бірлескен іс-әрекеттерін ынталандыруға, әр баланың ерекшеліктерін түсініп, оларды біріктіруге тырысуы қажет.

2.3 Әлеуметтік қолдау жүйесінің құрылымы мен функциялары

Әлеуметтік қолдау жүйесі инклюзивті сыныптардағы балалардың әлеуметтенуін, жеке дамуын және әлеуметтік бейімделуін қолдауға бағытталған жүйе болып табылады. Бұл жүйе бірқатар қызметтерді қамтиды:

- Психологиялық қызмет: Әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар балалардың эмоциялық жай-күйін бақылап, оларды қолдау арқылы өз-өзіне деген сенімділікті қалыптастырады. Баланың оқу процесіндегі қиындықтары мен әлеуметтік қатынастарындағы мәселелерді шешу үшін психологтар жеке немесе топтық кеңес беру сессияларын ұйымдастырады.
- Педагогикалық қолдау: Мұғалімдер мен арнайы педагогтар оқушылардың оқу бағдарламасына толықтай қатысуын қамтамасыз ету үшін арнайы әдістер мен

әдістемелер қолданады. Бұл қолдау сыныптағы әр баланың жеке ерекшеліктеріне қарай ұйымдастырылады.

- Отбасы мен қоғамның қолдауы: Инклюзивті білім беру үдерісінде отбасының рөлі өте маңызды. Әлеуметтік қызметкерлер ата-аналармен тығыз жұмыс істеп, оларды баланың әлеуметке бейімделуі мен оқудағы жетістіктері туралы ақпараттандырады. Сонымен қатар, қоғам мен мектеп арасындағы тығыз байланыс баланың әлеуметтік оқшауланuын алдын алуға көмектеседі.
- Қоғамдық ұйымдар мен мемлекеттік мекемелердің қолдауы: Инклюзивті білім беру мәселесінде қоғамдық ұйымдар мен мемлекеттік мекемелердің атқаратын рөлі де маңызды. Олар инклюзивті білім беру процесін қолдау, әдістемелік көмек көрсету, қаржылық және әлеуметтік ресурстарды қамтамасыз ету арқылы ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуына үлес қосады.

Әлеуметтік қолдау жүйесінің басты мақсаты — балаларға қауіпсіз, тиімді және тең білім беру ортасын жасау. Бұл қолдау жүйесі инклюзивті сыныпта барлық балалардың бірдей дамуына мүмкіндік береді.

Қорытынды

Инклюзивті сыныптардағы балалармен әлеуметтік жұмыс қазіргі білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Әлеуметтік қызметкерлердің рөлі инклюзивті білім беру контекстінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғамға бейімделуі мен білім алу үдерісіне толыққанды қатысуын қамтамасыз ету болып табылады. Инклюзивті сыныптарда жұмыс істейтін мамандар тек оқытушылар ғана емес, сондай-ақ әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар да осы процеске белсенді араласып, әрбір баланың әлеуметтік және психологиялық дамуына көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Қожахметова А. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Тұрсынова Г. Әлеуметтік жұмыстың негіздері. Астана: Фолиант, 2020.
3. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік нұсқаулық. Алматы: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021.

ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТТІ ДАМЫТУ – ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫҢ ҚҰРАЛЫ

Кырыкбаева Акерке Пернекуловна
Шымкент қаласы, №83 ЖОББМ педагог- психологі

Резюме

Эмоциональный интеллект (ЭИ) — это способность человека понимать, регулировать свои эмоции и адекватно реагировать на эмоции других людей. В работе с особыми детьми развитие ЭИ имеет особое значение, поскольку он играет важную роль в развитии социальных и эмоциональных навыков этих детей. Развитие эмоционального интеллекта помогает детям эффективно работать со своими эмоциями, овладевать навыками социального взаимодействия и адекватно реагировать на стрессовые ситуации.

Summary

Emotional intelligence (EI) refers to the ability to understand and regulate one's own emotions and respond to the emotions of others. In working with special children, the development of EI is of great importance, as it plays a crucial role in the development of their social and emotional skills. The development of emotional intelligence helps children work with their emotions, acquire social interaction skills, and respond effectively to stressful situations.

Эмоциялық интеллект – қазіргі заманның маңызды дағдыларының бірі, ол баланың қоғамдағы мінез-құлқы мен әлеуметтік қарым-қатынасын айқындайды. Ерекше балалардың психоэмоционалды дамуы мен әлеуметтік бейімделуіне көп көңіл бөлінгенімен, Эмоциялық интеллектті дамыту тәсілдері жеткіліксіз. Сондықтан ерекше балалармен жұмыс істеуде ЭИ-ді дамыту – психологиялық түзетудің тиімді құралы болып табылады. Бұл балалардың өз эмоцияларын дұрыс тануы, басқаруы және басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасауы маңызды дағды болып табылады.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері:
Мақалада ерекше балалармен жұмыс істеуде Эмоциялық интеллектті дамыту құралдарын қолданудың маңыздылығы мен тиімділігін талдау.

1. Теориялық бөлім

1.1. Эмоциялық интеллекттің түсінігі және құрылымы

Эмоциялық интеллект (ЭИ) – адамның өз эмоцияларын тануы, басқаруы, өзге адамдардың эмоцияларын түсіну және олармен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті. Эмоциялық интеллекттің негізгі компоненттері:

- Өз эмоцияларын тану: адамның өз сезімдері мен эмоцияларын дұрыс түсіну және оларды қабылдау қабілеті.
- Эмоцияларды басқару: өз эмоцияларын бақылау және оларды дұрыс жағдайда қолдану қабілеті.
- Әлеуметтік тану: басқалардың эмоцияларын дұрыс түсіну, олардың сезімдеріне эмпатиямен жауап беру.
- Әлеуметтік дағдылар: адамдармен тиімді қарым-қатынас орнату, әлеуметтік ортада бейімделу дағдылары.

Эмоциялық интеллект балалардың әлеуметтік бейімделуіне, мінез-құлқына, сондай-ақ олардың психологиялық денсаулығына айтарлықтай әсер етеді.

1.2. Эмоциялық интеллект және ерекше балалардың дамуы

Ерекше балалармен жұмыс кезінде Эмоциялық интеллектті дамыту қажеттілігі артады, себебі олардың әлеуметтік қарым-қатынас және эмоциялық реттеу дағдылары әдетте жеткіліксіз болады. Бұл балалардың өз сезімдерін түсіну, басқалардың эмоцияларына жауап беру және тиімді әлеуметтік қарым-қатынас орнату қабілеттері көбінесе дамымаған немесе қиындық туғызады.

Эмоциялық интеллектті дамыту балалардың өз эмоцияларымен жұмыс істеуіне және әлеуметтік қарым-қатынастарда қиындықтарды жеңуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЭИ дамыған балалардың психоэмоционалдық жағдайы жақсарып, олар өздерін сенімді сезініп, оқу мен күнделікті өмірде жақсы нәтижелерге қол жеткізеді.

1.3. Эмоциялық интеллектті дамыту әдістері

Эмоциялық интеллектті дамытуға арналған әдістер әртүрлі болуы мүмкін. Олардың ішінде:

- Ойын терапиясы: балалардың эмоцияларын тануға және оларды басқаруға арналған жаттығулар.
- Арт-терапия: шығармашылық жұмыстар арқылы эмоциялық күйді білдіру және басқару.
- Когнитивтік мінез-құлық терапиясы: баланың эмоциялық реакцияларын түзету және жаңа эмоциялық дағдыларды қалыптастыру.
- Жаттығулар мен тренингтер: Эмоциялық интеллектінің әрбір компонентін дамытуға бағытталған арнайы жаттығулар мен тренингтер.

Эмоциялық интеллектті дамыту үшін балаларға қарым-қатынас дағдыларын үйрету, эмоцияларын тану мен басқаруға көмектесу маңызды.

1.4. Эмоциялық интеллектті дамыту – ерекше балалармен жұмыс құралы

Ерекше балалармен жұмыс істеуде Эмоциялық интеллектті дамыту маңызды құрал болып табылады, себебі бұл балалардың әлеуметтік бейімделуі мен оқу процесіне қатысуы көбінесе олардың эмоциялық және әлеуметтік дағдыларына байланысты. Эмоциялық интеллекттің дамуы:

- Балалардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттыруға,
- Олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға,

- Оқу нәтижелерін жақсартуға,
- Стресстік жағдайлармен күресу қабілеттерін жақсартуға көмектеседі.

Эмоциялық интеллекттің дамуы ерекше балалардың әлеуметтік ортада дұрыс орын табуына және өз эмоцияларымен тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

2. Практикалық бөлім

2.1. Эмоциялық интеллектті дамытуға арналған бағдарламалар мен әдістер

Эмоциялық интеллектті дамыту үшін арнайы бағдарламалар мен әдістер дайындалған. Бұл бағдарламалар:

- Топтық тренингтер: балаларға эмоциялық интеллектті дамыту үшін топта жаттығулар жасау.
- Жеке жұмыс: баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес жеке түзету бағдарламаларын құру.
- Жаттығулар мен рөлдік ойындар: эмоциялық дағдыларды дамытуға бағытталған әрекеттер.

Бұл бағдарламалар балаларға өз эмоцияларын тануға, басқалардың сезімдерін түсінуге және әлеуметтік жағдайларға дұрыс жауап беруге көмектеседі.

2.2. Эмоциялық интеллектті дамытуға арналған жаттығулар мен тренингтер

Эмоциялық интеллектті дамыту үшін мынадай жаттығулар қолданылады:

- Эмоциялар мен сезімдерді бейнелеу: балалар өздерінің сезімдерін бейнелеу және оларды дұрыс түсіну үшін сурет салу немесе ойындар ойнау арқылы жаттығады.
- Топтық қарым-қатынас дағдылары: балалар топтық ойындар арқылы бір-бірінің эмоцияларына жауап беруді үйренеді.
- Әлеуметтік дағдыларды дамыту: балалар әлеуметтік ситуацияларда өз эмоцияларымен жұмыс істеуді үйренеді, мысалы, конфликт жағдайларында эмоциялық тепе-теңдікті сақтауға бағытталған жаттығулар.

2.3. Эмоциялық интеллектті дамыту арқылы балалардың психоэмоционалдық жағдайын жақсарту

Эмоциялық интеллекттің дамуы балалардың психоэмоционалдық жағдайын жақсартып, оларды стресске, депрессияға қарсы тұруға дайын етеді. Олардың өз эмоцияларымен жұмыс істей білуі, сонымен қатар әлеуметтік дағдыларын жетілдіруі, мектепте немесе басқа ортада жақсы нәтижелерге қол жеткізуіне септігін тигізеді.

Қорытынды

Эмоциялық интеллектті дамыту ерекше балалармен жұмыста маңызды құрал болып табылады. Бұл балалардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетіп, олардың психоэмоционалдық жағдайын жақсартады. Эмоциялық интеллекттің дамуы арқылы балалар өз эмоцияларымен жұмыс істей біледі, әлеуметтік қарым-қатынастарда қиындықтарды жеңуге мүмкіндік алады және оқу процесіне белсене қатысады. Сонымен қатар, Эмоциялық интеллект балалардың жалпы дамуына оң әсер етеді, олардың өмір сапасын арттырады.

Әдебиеттер

1. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995.
2. Назарова В. В. Развитие эмоционального интеллекта у детей с ограниченными возможностями здоровья. – М.: Академия, 2011.
3. Неверов В. И., Самоукова Н. В. Психология детей с особенностями развития. – М.: Просвещение, 2009.

ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙІМДЕЛУІНЕ АРНАЛҒАН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Мәдіқызы Гүлмира
Түркістан облысы, Созақ ауданы, Жарты төбе ауылы «Жұлдыз» бөбекжай—бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В современном обществе адаптация детей с особыми образовательными потребностями к социальной среде является важным аспектом их психологического и педагогического развития. Игровые технологии представляют собой эффективный метод, способствующий развитию познавательных, эмоциональных и социальных навыков у детей.

Summary

In modern society, the social adaptation of children with special educational needs is a key aspect of their psychological and pedagogical development. Game-based technologies are an effective method that promotes the development of children's cognitive, emotional, and social skills.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тең мүмкіндіктер мен инклюзивті ортаны қалыптастыруды басты міндеттердің бірі ретінде қарастырады. Осы орайда ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуі өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Мұндай балалардың танымдық, эмоционалдық және коммуникативтік дамуы көбіне олардың айналасындағы адамдармен қалай өзара әрекеттесетініне байланысты болады.

1. ЕББҚ ұғымы және олардың бейімделуінің психологиялық-педагогикалық негіздері

1.1 Ерекше білім беруді қажет ететін балалар түсінігі

ЕББҚ – бұл физикалық, психикалық, танымдық немесе эмоциялық дамуында ерекшеліктері бар, жалпы білім беру бағдарламасын толық меңгере алмайтын, арнайы педагогикалық қолдауды қажет ететін балалар. Оларға көру, есту, сөйлеу қабілетінде бұзылыстары бар, тірек-қимыл аппараты зақымдалған, интеллектісі дамуда кешеуілдеуі бар немесе психикалық-эмоционалдық дамуы тұрақсыз балалар жатады.

Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңында ерекше білім беруді қажет ететін балаларға тең білім беру мүмкіндігін жасау негізгі міндеттердің бірі ретінде қарастырылады. Бұл топтағы балалардың қоғамда бейімделіп, өз орнын табуы үшін арнайы психологиялық-педагогикалық көмек қажет.

1.2 Бейімделу ұғымының мәні

Бейімделу – бұл баланың жаңа әлеуметтік ортада, ұжымда немесе білім беру процесінде өзін еркін сезінуі, жаңа жағдайларға икемделуі. ЕББҚ балалардың бейімделуі – ерекше күрделі үдеріс, себебі олардың көпшілігі қоршаған ортамен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болады: тілдік кедергілер, эмоциялық тұрақсыздық, өзін-өзі реттеудің төмендігі, әлеуметтік дағдылардың шектеулігі.

Осыған байланысты бейімделу үдерісін қолдау үшін арнайы бағдарламалар мен әдістер қажет. Бұл бағытта ойын – бейімделудің ең тиімді психологиялық-педагогикалық құралы болып табылады.

2. Ойын технологиялары: теориялық аспектілері

2.1 Ойын технологиясының анықтамасы

Ойын технологиясы – бұл оқыту және тәрбиелеу процесінде ойын элементтерін қолдануға негізделген педагогикалық әдістер жиынтығы. Ол балалардың дамуын белсендіру, қызығушылығын арттыру, білімді қабылдауын жеңілдету және шығармашылық қабілетін дамыту мақсатында қолданылады.

Г. К. Селевконың анықтамасы бойынша, ойын технологиясы – оқыту мен тәрбиенің мақсаттарына жету үшін арнайы ұйымдастырылған ойын әрекеттерін педагогикалық түрде басқару жүйесі.

2.2 Ойын технологияларының түрлері

Ойын технологияларын келесідей жіктеуге болады:

- Дидактикалық ойындар – білім беру мазмұнын меңгеруге бағытталған.
- Рөлдік (сюжеттік) ойындар – әлеуметтік мінез-құлықты қалыптастыруға көмектеседі.

- Қимыл-қозғалыс ойындары – мотористикалық, дене үйлесімін дамытады.
- Психологиялық ойындар – эмоциялық-ерік саласын дамытуға бағытталған.

3. ЕББҚ балаларды бейімдеудегі ойын технологияларының маңызы

3.1 Әлеуметтік бейімделуге ықпалы

Ойын – ЕББҚ балалар үшін тек көңіл көтеру ғана емес, қоғамдағы мінез-құлық ережелерін меңгерудің, қарым-қатынас орнатудың, эмоцияны білдіру мен басқарудың, сенімділік қалыптастырудың құралы. Балалар ойын арқылы өзара әрекеттесуге үйренеді, тілдік және вербальды емес байланыс дағдыларын жетілдіреді.

Рөлдік ойындарда балалар әртүрлі әлеуметтік рөлдерге (мысалы, дәрігер, мұғалім, сатушы, т.б.) еніп, қоғамдық қарым-қатынастар моделін ойнап көреді. Бұл олардың өмірлік тәжірибесін кеңейтіп, сенімділік пен бейімделу деңгейін арттырады.

3.2 Эмоциялық тұрақтылықты қалыптастыру

Көптеген ЕББҚ балаларда эмоциялық тұрақсыздық, қорқыныш, ішкі қысым, ашуланшақтық немесе тұйықтық байқалады. Ойын кезінде бала өзін еркін сезінеді, эмоцияларын қауіпсіз түрде білдіре алады. Әсіресе қиялға негізделген драмалық ойындар мен қимыл-қозғалыс ойындары балада позитивті эмоциялар тудырып, ішкі қысымды жеңілдетуге көмектеседі.

3.3 Танымдық қабілеттерді дамыту

Ойын барысында бала зейінін шоғырландыруды, есте сақтауды, салыстыруды, логикалық ойлауды үйренеді. Дидактикалық ойындар мен құрылымдалған тапсырмалар ЕББҚ балалардың ойлау қабілетін дамытуда тиімді. Ойын арқылы бала оқу материалын жеңіл қабылдайды, әрі өз бетінше шешім қабылдауға дағдыланады.

3.4 Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру

Көптеген ерекше балаларда тіл дамуы баяу немесе шектеулі болады. Ойын арқылы балалар бір-бірімен сөз арқылы, қимыл арқылы немесе сурет арқылы байланыс орнатады. Бұл әсіресе сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін өте маңызды. Жетекші педагог немесе логопед ойын барысында баланың сөйлеуін дамытатын арнайы әдістерді қолдана алады.

4. Ойын технологияларын қолданудың практикалық мысалдары

4.1 Инклюзивті ортада қолданылатын ойын түрлері

Инклюзивті білім беру жағдайында ЕББҚ балалар мен жалпы білім алушы балалардың бірлесіп ойнауы — әлеуметтенудің, толеранттылық пен өзара сыйластықтың негізі. Бұл жағдайда қолдануға тиімді ойын түрлеріне мыналар жатады:

- Жұппен жұмыс ойындары – серіктестікке және қарым-қатынасқа үйретеді. Мысалы, «Сұрақ-жауап» ойыны.
- Шеңберлік ойындар – топпен әрекеттесу дағдыларын дамытады. Мысалы, «Аты кім?» немесе «Шеңбердегі доп».
- Сюжеттік-рөлдік ойындар – әлеуметтік рөлдерді меңгеруге көмектеседі. Мысалы, «Дүкен», «Аурухана», «Балабақша».

4.2 Арнайы түзету ұйымдарындағы ойын әдістері

Түзету мектептері мен логопедиялық орталықтарда ойын технологиясы бала ерекшелігіне сай бейімделеді. Төмендегідей әдістер қолданылады:

- Сурет салу арқылы ойын – сөйлеу және эмоциялық дамуға бағытталған. Мысалы, «Суретпен әңгіме құрастыр».
- Қимыл ойындары – дене қимылдарын үйлестіру мен өз-өзін басқаруға көмектеседі. Мысалы, «Жабайы аңдар», «Жүгір де қатып қал».
- Сенсорлық ойындар – тактильді қабылдауды дамытуға бағытталған. Мысалы, «Қалтадағы затты тап», «Құммен ойнау».

4.3 Ойын технологиясын енгізу алгоритмі

Мұғалім немесе тәрбиеші ойын технологияларын енгізерде келесі кезеңдерді сақтауы тиіс:

1. Баланың ерекшеліктерін зерттеу – медициналық, психологиялық, педагогикалық картасын зерделеу.
2. Мақсатты таңдау – бейімделу, қарым-қатынас, танымдық даму, т.б.
3. Ойын түрін таңдау және бейімдеу – баланың мүмкіндігіне сай өзгерту.

4. Қауіпсіз орта ұйымдастыру – эмоционалдық және физикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету.
5. Нәтижені бақылау және талдау – жетістіктер мен қиындықтарды бағалау.

4.4 Мектепке дейінгі ұйымдардан алынған практикалық мысал

Мысал: Алматы қаласындағы №32 балабақшада сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы «Сөйлеу әлемі» атты ойын бағдарламасы енгізілді. Бағдарламада әр аптаның тақырыбына сәйкес рөлдік ойындар, артикуляциялық жаттығулар, сенсорлық ойындар өткізіледі. 3 айлық бақылау нәтижесінде балалардың сөйлеу белсенділігі 40%-ға артқаны, топпен жұмыс істеуге деген ынтасы жоғарылағаны байқалған.

Қорытынды

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балалардың бейімделуі — олардың толыққанды тұлға ретінде дамуына, қоғам өміріне белсенді қатысуына бағытталған күрделі және маңызды процесс. Бұл үдерісте ойын технологияларының алатын орны ерекше. Ойын – бала өмірінің ажырамас бөлігі бола отырып, білім алуға, қарым-қатынасқа түсуге және эмоциялық жағдайын реттеуге көмектесетін тиімді құрал болып табылады.

Әдебиеттер

1. Назарбаева С.А. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. — Алматы: 2020.
2. Жұмабаев Ә. Дамыта оқыту жүйесінде ойын технологияларын қолдану жолдары. — Астана: 2018.
3. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. — Алматы: 2017.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОРҒАНЫССЫЗ БАЛАЛАРДЫ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІ

Сайрамбаева Покиза Икрамшиковна
Шымкент қаласы, З.Хусанов атындағы №110 ЖОББМ әлеуметтік педагогі

Резюме

В данной статье рассматривается значимость, структура и методы реализации системы защиты уязвимых детей в условиях инклюзивного образования. Уязвимые дети — это дети с особыми потребностями или те, кто по различным причинам нуждаются в особой защите, являются одной из самых незащищённых категорий в обществе. Система их защиты объединяет различные социальные, психологические и педагогические службы, обеспечивая не только право ребёнка на образование, но и его безопасность.

Summary

This article analyzes the importance, structure, and implementation methods of the child protection system within inclusive education. Vulnerable children — those with special needs or those requiring protection due to various circumstances — represent one of the most at-risk categories in society. The protection system integrates various social, psychological, and pedagogical services, ensuring not only the child's right to education but also their safety.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балаларға жалпы білім беру жүйесінде білім алуға тең мүмкіндік беру мақсатында кеңінен дамып келеді. Алайда бұл процесс балалардың физикалық, әлеуметтік және психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігін де туындатады. Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесі — бұл олардың білім алу процесінде түрлі қауіп-қатерлерден қорғалуы үшін құрылатын кешенді жүйе, ол балалардың құқықтарын, әлеуметтік жағдайын және психологиялық әл-ауқатын қорғауға бағытталған.

Бұл жүйе инклюзивті білім беру аясында баланың оқу үдерісіне толыққанды қатысуын қамтамасыз етуге, оның дамуына кедергі келтіретін факторларды жоюға және қауіпсіз ортада білім алуын қамтамасыз етуге арналған. Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің тиімділігі оның құрылымына, іске асырылуына және мектептер мен қоғамның қолдауына тәуелді.

Мақалада инклюзивті білім беру аясында қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің құрылымы, негізгі қағидалары және осы жүйенің іске асырылуы үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер талқыланады. Сонымен қатар, бұл жүйені жетілдіру жолдары мен қазіргі қоғамдағы маңызы айқындалады.

1. Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің құрылымы

1.1 Қорғаныссыз балалар түсінігі

Қорғаныссыз балалар — бұл түрлі себептермен өздерінің құқықтарын қорғау мүмкіндігі шектелген балалар. Бұл топқа әртүрлі категориялардағы балалар кіреді, мысалы:

- Ерекше қажеттіліктері бар балалар (инклюзивті білім беруге қатысушылар);
- Әлеуметтік қиын жағдайда өскен балалар;
- Физикалық, эмоционалдық немесе психологиялық зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалар;
- Отбасындағы немесе әлеуметтік ортадағы проблемалардан зардап шегетін балалар.

Бұл балалар көбінесе өздерінің жағдайларының ауырлығын дұрыс бағалай алмайды немесе өз құқықтарын қорғай алмайды, сондықтан оларды қорғау жүйесі ерекше маңызға ие.

1.2 Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің негізгі құрамдас бөліктері

Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесі бірнеше маңызды бөліктерден тұрады:

1. Психологиялық қолдау: Психологтар балалардың психоэмоциялық жағдайын бақылап, оларды дамыту мен әлеуметке бейімделуге бағытталған психологиялық кеңес береді.
2. Әлеуметтік қызметтер: Әлеуметтік қызметкерлер балалардың жағдайын бақылап, оларды отбасымен, мектеппен және қоғаммен байланыстыруға көмек көрсетеді.
3. Құқықтық қорғау: Балалардың құқықтарын қорғау үшін заңды негіздер мен құқықтық механизмдер іске асырылады. Бұл қызмет арнайы заңгерлер мен құқық қорғаушы органдар арқылы жүзеге асады.
4. Білім беру процесі: Мектептердің оқу бағдарламалары мен әдістемелері ерекше балалардың қажеттіліктеріне сай реттеледі, баланың қауіпсіздігі мен дамуына жағдай жасалады.
5. Ата-аналармен жұмыс: Ата-аналармен бірігіп жұмыс істеу арқылы балалардың психологиялық және әлеуметтік жағдайы тұрақтандырылады.

1.3 Қорғаныссыз балаларды қорғаудың психологиялық және педагогикалық негіздері

Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінде психологтар мен педагогтардың рөлі ерекше. Психологтар балалардың дамуын бақылайды, олардың психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін арнайы жаттығулар мен әдістемелерді қолданады. Сонымен қатар, педагогтар балаларға білім берумен қатар, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, мінез-құлық мәселелерін шешуге және оқудағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

2. Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің іске асырылуы

2.1 Мектептердегі қорғау шаралары

Мектептерде қорғаныссыз балаларды қорғау үшін бірнеше негізгі шаралар қолданылуы қажет:

1. Мектеп психологтары мен әлеуметтік қызметкерлердің қызметі: Мектепте балалардың психоэмоциялық жағдайын бақылап, қажет болған жағдайда көмек көрсету.
2. Қауіпсіз білім беру ортасын құру: Балалар үшін мектепте қауіпсіз және қолайлы орта қамтамасыз ету, буллинг пен зорлық-зомбылықтың алдын алу.
3. Әлеуметтік бейімделу бағдарламалары: Ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы бағдарламалар мен шаралар ұйымдастыру.
4. Құқықтық тұрғыдан қолдау: Балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған құқықтық көмек көрсету.

2.2 Қорғаныссыз балаларға қатысты заңнамалық шаралар

Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесі заңмен реттелуі тиіс. Қазақстанда балалардың құқықтарын қорғау үшін арнайы заңдар мен қаулылар қабылданған. Бұл заңнамалық шаралар балалардың білім алу құқықтарын, қауіпсіздіктерін, әлеуметтік қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді.

Құқық қорғау органдары балалардың құқықтарын қорғау және оларды зорлық-зомбылықтан сақтау үшін арнайы іс-шаралар жүргізеді. Мектептердің құқықтық қызметкерлері де балалардың құқықтарының бұзылуын анықтау және болдырмау үшін мониторинг жүргізеді.

2.3 Әлеуметтік қызметтердің рөлі

Әлеуметтік қызметкерлер қорғаныссыз балалармен жұмыс жасағанда оларды тек әлеуметтік мәселелермен емес, сондай-ақ психологиялық қолдаумен де қамтамасыз етеді. Әлеуметтік қызметтер балалардың отбасылық жағдайын зерттеп, қажет болған жағдайда ата-аналармен жұмыс істейді, оларды балаларының қауіпсіздігі мен дамуына қатысты ақпараттандырады. Сонымен қатар, әлеуметтік қызметкерлер балалардың қоғамға бейімделуін, әлеуметтік дағдыларды меңгеруін бақылап, қолдау көрсетеді.

3. Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің тиімділігін арттыру жолдары

3.1 Жүйелік интеграция және ынтымақтастық

Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесінің тиімділігі көбінесе түрлі қызметтер мен құрылымдардың өзара ынтымақтастығына тәуелді. Педагогтар, психологтар, әлеуметтік қызметкерлер, құқық қорғаушылар мен ата-аналар арасында үнемі байланыс орнату балалардың қорғалуын арттыруға мүмкіндік береді.

3.2 Құқықтық және әлеуметтік негіздерді жетілдіру

Қорғаныссыз балаларды қорғаудың тиімділігін арттыру үшін заңнамалық негіздерді жетілдіру қажет. Балалардың құқықтарын қорғау үшін ұлттық деңгейде арнайы бағдарламалар мен құқықтық нормаларды енгізу қажет. Сонымен қатар, әлеуметтік қызметтер мен білім беру ұйымдарын біріктіру арқылы балалардың жан-жақты қорғау шаралары іске асырылуы тиіс.

3.3 Психологиялық және педагогикалық қолдауды күшейту

Балалардың психоэмоциялық дамуына арналған арнайы бағдарлама мен жаттығуларды енгізу қажет. Сонымен қатар, мектептерде арнайы психологиялық қызметтерді кеңейту және оларды балалардың жеке қажеттіліктеріне сай бейімдеу маңызды.

Қорытынды

Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесі инклюзивті білім берудің маңызды элементі болып табылады. Бұл жүйе тек білім беру процесінің сапасын арттыруға емес, сонымен қатар балалардың қауіпсіздігі мен дамуын қамтамасыз етуге бағытталған. Психологиялық, әлеуметтік және құқықтық көмек көрсету арқылы қорғаныссыз балалардың жағдайы тұрақтандырылады. Мақалада қарастырылған қорғау жүйесін жетілдіру мен тиімділігін арттыру жолдары балалардың толыққанды дамуына және олардың қоғамдағы орнының нығаюына септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Ш. *Қорғаныссыз балаларды қорғау жүйесі: теориясы мен практикасы*. Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2020.
2. Құдайбергенова Р. *Инклюзивті білім беру мен әлеуметтік қорғау*. Астана: Білім баспасы, 2021.
3. Тұрсынова Ә. *Ерекше балаларды қорғау мәселелері*. Мәскеу: Ресей психологиялық баспасы, 2019.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Сәрсек Күлпан Сламқұлқызы
Шымкент қаласы, №53 ЖОББМ педагог психологі

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические основы и практические стратегии психологической адаптации в системе инклюзивного образования. Основная цель инклюзии — создание равных возможностей для всех детей, развитие их с учётом индивидуальных особенностей и адаптация к социальной среде.

Summary

This article explores the theoretical foundations and practical strategies of psychological adaptation within the inclusive education system. The main goal of inclusion is to create equal opportunities for all children, support their development according to individual characteristics, and facilitate their adaptation to the social environment.

Инклюзивті білім беру жүйесі қазіргі білім беру саласындағы маңызды үрдістердің бірі болып табылады. Оның мақсаты – барлық балаларға, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға да тең мүмкіндіктер ұсыну. Бұл жағдайдағы психологиялық бейімдеу балалардың әлеуметтік, эмоциялық және когнитивті дамуында маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты, инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық бейімдеу стратегияларының ғылыми негізі мен практикада қолданылуы маңызды зерттеу объектісіне айналады.

1. Теориялық бөлім

1.1. Инклюзивті білім беру жүйесінің негіздері

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар үшін тең білім алу мүмкіндіктерін ұсынуды көздейтін білім беру моделін білдіреді. Мұнда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар қоғамның толыққанды мүшесі ретінде танылып, оларды әлеуметтік және білім беру процесіне тең құқықтармен қосу мақсатында арнайы стратегиялар әзірленеді. Инклюзивті білім беру мектептерде әртүрлі балалардың өзара қарым-қатынасын, топта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған.

1.2. Психологиялық бейімдеудің теориялық негіздері

Психологиялық бейімдеу – бұл баланың психоэмоционалдық және әлеуметтік дамуының маңызды компоненті болып табылады. Әртүрлі әдістер арқылы психологиялық бейімдеуді жүзеге асыру барысында оқушылардың сенімділік, өз-өзіне деген құрмет, эмоционалды тұрақтылық, әлеуметтік дағдылар мен мінез-құлық икемділігін дамыту мақсатында жұмыс жүргізіледі.

Психологиялық бейімдеудің негізгі әдістері:

- Когнитивтік-түзету әдісі: бұл әдіс баланың когнитивті дамуындағы кемшіліктерді жоюға және ойлау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.
- Эмоциялық қолдау: эмоционалды тұрақтылықты арттыру үшін баланың өзін-өзі қабылдауын және өз сезімдерін тануға көмек көрсету.
- Әлеуметтік бейімдеу: баланы әлеуметтік ортада дұрыс қарым-қатынас жасауға үйрету, топтық жұмыс дағдыларын дамыту.

1.3. Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық бейімдеу стратегиялары

Психологиялық бейімдеу стратегиялары баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес бейімделген, сондай-ақ психоэмоционалды және әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектесетін тәсілдер болып табылады. Бұл стратегиялар оқушының жеке даму қарқынын ескере отырып, оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жүйесінде психологиялық бейімдеу үшін педагогтер мен психологтар төмендегідей әдіс-тәсілдерді пайдаланады:

- Топтық тренингтер
- Әлеуметтік ойындар мен жаттығулар
- Индивидуалдық психотерапевтік әдістер

- Арт-терапия және ойын терапиясы

2. Психологиялық бейімдеудің әлеуметтік және эмоциялық аспектілері

2.1. Әлеуметтік бейімделу және топтық дағдылар

Әлеуметтік бейімделу – бұл оқушының қоғамға интеграциялануына ықпал ететін негізгі аспектілердің бірі болып табылады. Бұл процесс балалардың өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыруды, топта жұмыс істеу қабілетін дамытуды қамтиды. Әлеуметтік бейімдеуді жүзеге асыру үшін баламен түрлі әлеуметтік жаттығулар мен тренингтер өткізу қажет.

2.2. Эмоциялық қолдау және өзін-өзі бағалау

Эмоциялық қолдау балалардың психоэмоционалды жағдайын жақсартады, өзін-өзі бағалауды нығайтады, және олардың әлеуметтік ортаға бейімделуін жеңілдетеді. Баланың өз сезімдері мен эмоцияларын тануы, оларды басқаруды үйренуі маңызды. Эмоционалды қолдау бағдарламалары оқушылардың өз-өзін сенімді сезінулеріне ықпал етеді.

2.3. Когнитивтік даму және оқу дағдыларын қолдау

Когнитивтік бейімдеу балалардың ақыл-ой әрекеттерін дамытуға бағытталған. Бұл психологиялық бейімдеудің түрі оқушылардың оқу процесінде қиындықтар туғызатын мәселелерді шешуге көмектеседі. Баланың есте сақтау қабілеті мен зейінін жақсарту, оның оқу процесіне деген қызығушылығын арттыру үшін арнайы әдістер қолданылады.

3. Инклюзивті білім беру мен психологиялық бейімдеуді жүзеге асырудағы қиындықтар

3.1. Жеке ерекшеліктерді ескеру

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әрқайсысы әртүрлі психологиялық ерекшеліктерге ие, сондықтан психологиялық бейімдеу стратегиялары да әртүрлі болуы тиіс. Бұл процесс кезінде балалардың қажеттіліктерін дұрыс бағалау және нақты стратегияларды қолдану өте маңызды.

3.2. Педагогикалық және психологиялық қолдау жүйесінің жетіспеушілігі

Инклюзивті білім беру жүйесінің дамуындағы ең үлкен қиындықтардың бірі – психологиялық және педагогикалық қолдау жүйесінің жеткіліксіздігі. Көп жағдайда мектептерде арнайы психологтар мен педагогтар аз немесе оларды кәсіби деңгейде даярлау мәселелері туындайды.

3.3. Қоғамдық бейімделу мәселелері

Қоғамда инклюзияға қатысты теріс көзқарастар мен стереотиптер болуы мүмкін. Бұл балалардың мектепке бейімделуіне қиындықтар туғызады. Психологтар мен педагогтар осы мәселелерді шешу үшін түрлі әдіс-тәсілдермен жұмыс жүргізуі тиіс.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жағдайындағы психологиялық бейімдеу стратегиялары ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивті дамуын қолдау үшін өте маңызды. Мұғалімдер мен психологтар балаларға олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып көмек көрсетуі қажет. Психологиялық бейімдеуді жүзеге асыру арқылы инклюзивті білім беру жүйесінде білім алушылардың сапасы мен дамуы арттырылуы мүмкін.

Әдебиеттер

1. Ковалев А. В. Психологическое консультирование и психокоррекция в работе с детьми. – М.: Педагогика, 2006.
2. Сластенин В. А., Исаев, И. Ф., Шиян, И. И. Теория и практика инклюзивного образования. – М.: Высшая школа, 2009.
3. Юдина О. В. Инклюзивное образование: социальная и педагогическая поддержка. – СПб.: Речь, 2015.

ОТБАСЫМЕН БАЙЛАНЫС – ЕРЕКШЕ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТУ ЖОЛЫ

Сламбек Әйгерім Қайратбекқызы
Шымкент қаласы, №67 негізгі орта мектебінің әлеуметтік педагогі

Резюме

Развитие детей с особыми образовательными потребностями должно происходить не только в школе и учебном процессе, но и в семье. В статье рассматривается важность влияния на развитие особенного ребёнка через взаимодействие с семьёй. Роль родителей в развитии и социальной адаптации ребёнка с особыми потребностями является особенно значимой. Родители не только заботятся о повседневной жизни ребёнка, но и оказывают непосредственное влияние на его психоэмоциональное развитие, формирование социальных навыков и личностных качеств.

Summary

The development of children with special educational needs should occur not only in school and the learning process but also within the family. This article examines the importance of influencing the development of a special needs child through family involvement. The role of parents is crucial in the development and social adaptation of a child with special needs. They not only take care of the child's daily needs but also have a direct impact on their psycho-emotional development, social skills, and formation of personal qualities.

Ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуы, әлеуметтік интеграциясы мен психологиялық бейімделуі тек мектепте ғана емес, оларды тәрбиелейтін отбасы мен қоғам тарапынан қолдауды қажет етеді. Ерекше балалардың өмірінде отбасы үлкен рөл атқарады, себебі ата-ананың қамқорлығы, білім беру процесіне деген белсенді қатысуы, баланың эмоционалды қажеттіліктерін қанағаттандыруы оның қалыптасуына зор әсер етеді.

Отбасымен байланыс, оның ішінде ата-анамен жұмысты тиімді ұйымдастыру ерекше балалардың жеке дамуы мен әлеуметтік интеграциясында маңызды фактор болып табылады. Әрбір ерекше баланың отбасындағы жағдайы оның тұлғалық және психологиялық дамуына айтарлықтай ықпал етеді. Әсіресе, инклюзивті білім беру жүйесінде баланың мектепке деген көзқарасы мен осы жүйеге бейімделуі отбасындағы тәрбиемен тығыз байланысты.

Бұл мақалада отбасының ерекше балалардың дамуына әсер ету жолдары, ата-аналармен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері мен әдістері қарастырылады. Сонымен қатар, осы процестің маңызы мен ерекшеліктері талданады.

1. Ерекше баланың дамуы және отбасымен байланыс

1.1 Ерекше баланың психоэмоционалдық дамуындағы отбасының рөлі

Ерекше балалардың психоэмоционалдық дамуы үшін отбасылық жағдайдың маңызды екендігі белгілі. Әлеуметтік тұрғыдан бейімделу және эмоционалдық дамудың негізгі негіздері отбасынан басталады. Баланың эмоциялық жағдайы, өзін-өзі бағалауы, сенімділігі мен әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары, ең алдымен, ата-ананың қолдауымен қалыптасады.
Отбасындағы дұрыс қарым-қатынас, махаббат пен қамқорлық ерекше баланың өзін-өзі түсінуіне, қоғамға бейімделуіне және мінез-құлқының қалыптасуына ықпал етеді. Ерекше баланың әлеуметтік және психологиялық дамуында ата-ананың көзқарастары мен тәрбиелік әдістерінің маңызы зор. Әрине, бұл жағдайда ата-ананың білім деңгейі мен ақпаратқа қол жеткізуі де үлкен рөл атқарады.

1.2 Отбасындағы әлеуметтік дағдылар мен моральдық құндылықтардың қалыптасуы

Отбасында балалар тек өзін-өзі бағалауды ғана емес, әлеуметтік дағдылар мен моральдық құндылықтарды да үйренеді. Ерекше баланың әлеуметтік бейімделуі отбасынан басталып, мектепке дейінгі және мектеп жасындағы тәрбие барысында нығаяды. Бұл кезеңде ата-аналар өз балаларына қоғамның басқа мүшелерімен өзара қарым-қатынас жасау, өз әрекеттеріне жауапкершілікпен қарау және әлеуметтік нормаларды қабылдауды үйретеді.
Ерекше балалар үшін бұл дағдыларды игеру қиын болуы мүмкін, бірақ отбасы мен мектеп арасындағы тығыз байланыс бұл үдерісті жеңілдетеді. Әлеуметтік дағдыларды дамыту барысында ата-аналардың ролі өте жоғары, себебі олар балаға өмірдегі қиын жағдайларға қалай төтеп беруге болатынын көрсетеді.

1.3 Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы

Отбасы мен мектеп арасындағы байланыс ерекше баланың дамуы үшін өте маңызды. Мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас балаға тек білім беріп қана қоймай, оның психоэмоционалдық күйін, әлеуметтік дағдыларын да бақылауға мүмкіндік береді.
Мектепте балалардың мінез-құлқы мен дамуы туралы ақпарат жинап, ата-аналармен тұрақты түрде пікір алмасу өте маңызды. Сондай-ақ, ата-аналар мұғалімдерге баласының қызығушылықтары, оның жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктері туралы маңызды ақпарат бере алады. Бұл ынтымақтастық ерекше баланың қоғамда өз орнын табуға, әлеуметтік және эмоционалды қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі.

2. Отбасымен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері

2.1 Ата-аналармен ақпарат алмасу

Ерекше баланың дамуын бақылап, оны қолдаудың маңызды тәсілі — ата-аналармен жүйелі түрде ақпарат алмасу. Ата-аналар мектептің оқу процесі мен тәрбиелеу әдістері туралы толық ақпарат алып, өз баласының дамуына қажетті өзгерістерді уақытында байқап, сәйкес шаралар қабылдай алады. Ата-аналармен ақпарат алмасу оқушылардың жалпы даму деңгейін бақылауға және олардың қиындықтарын шешуге көмектеседі.

2.2 Жеке және топтық кеңестер

Мұғалімдер мен психологтар ата-аналарға жеке немесе топтық кеңестер ұйымдастыруы мүмкін. Бұл кеңестер ата-аналарға өз баласының эмоционалдық, әлеуметтік және психологиялық қажеттіліктерін түсінуге көмектеседі. Сондай-ақ, ата-аналар арасында өз тәжірибелерімен бөлісіп, бір-біріне қолдау көрсету арқылы олар балаларының дамуына қажет дағдыларды бірге үйрене алады.

2.3 Үй тапсырмалары мен жаттығулар

Ерекше баланың дамуында маңызды кезеңдер үй тапсырмалары мен арнайы жаттығулар болып табылады. Мұғалімдер мен ата-аналар балалардың оқу тапсырмаларын орындау барысында олардың жеке мүмкіндіктерін ескеруі тиіс. Үйде оқушының даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар мен жаттығуларды орындау ерекше балалардың дамуына үлкен ықпал етеді.

2.4 Ата-аналармен топтық жұмыс және семинарлар

Ата-аналармен топтық жұмыс жүргізу, семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру ата-аналардың білімін арттырып қана қоймай, олардың ерекше балаларына қалай көмектесетінін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл шаралар ата-аналардың педагогикалық дағдыларын жақсартуға, сондай-ақ олардың арасындағы ынтымақтастықты күшейтуге ықпал етеді.

Қорытынды

Ерекше баланың дамуы мен оның әлеуметтену процесі тек мектепте ғана емес, отбасында да жүзеге асады. Отбасы мен мектеп арасындағы тиімді ынтымақтастық ерекше баланың әлеуметтік, психологиялық, эмоционалдық дамуына әсер етеді. Ата-аналар балалардың қажеттіліктерін терең түсініп, оларды қолдай отырып, баланың қоғамға бейімделуін және тұлғалық даму процесін тиімді түрде қамтамасыз ете алады.
Отбасымен байланыс орнатудың тиімді тәсілдері мен әдістері баланың өмірінде маңызды орын алады. Мұғалімдер мен психологтардың отбасымен жұмыс істеу арқылы ерекше балалардың дамуына оң әсер етуге мүмкіндігі бар. Бұл ынтымақтастық, өз кезегінде, ерекше баланың қоғамда толыққанды өмір сүруіне ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Құдайбергенова Р. *Ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуы мен тәрбиесі*. Алматы: Білім, 2020.
2. Әлімжанова Ш. *Отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастықтың рөлі*. Астана: Жастар баспасы, 2021.
3. Жамбылова М. *Инклюзивті білім беру және отбасымен жұмыс*. Мәскеу: Психология, 2019.

ИНКЛЮЗИВТІ МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-МОРАЛЬДЫҚ ТӘРБИЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Урисбаева Жанар Пердалимовна
Шымкент қаласы, №2 мамандандырылған үш тілде оқытатын мектеп-интернатының әлеуметтік педагогі

Резюме

Проблема социально-нравственного воспитания в инклюзивной школе в настоящее время является важным педагогическим и психологическим аспектом. В данной статье рассматриваются особенности социального и морального воспитания в контексте инклюзивного образования. Социально-нравственное воспитание — это процесс, направленный на формирование и развитие поведения людей, их ценностей в обществе. В основе этого воспитания лежат принципы моральной и социальной ответственности личности, культура межличностных отношений, сотрудничество и толерантность.

Summary

The issue of social and moral education in inclusive schools is currently an important pedagogical and psychological aspect. This article discusses the peculiarities of social and moral education within the context of inclusive education. Social and moral education is a process aimed at shaping and developing people's behavior and values in society. The foundation of this education lies in the principles of moral and social responsibility, interpersonal communication culture, cooperation, and tolerance.

Инклюзивті білім беру — бұл қоғамның барлық мүшелерінің, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың да бірлесіп оқыту және дамуына арналған білім беру процесі. Бұл процесс мектептерде әлеуметтік және моральдық тәрбие беру арқылы жүзеге асырылады. Әлеуметтік-моральдық тәрбие балаға қоғамда өз орнын табуға, басқа адамдармен өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын игеруге, өзінің әрекеттері мен мінез-құлқына жауапкершілікпен қарауға көмектеседі.

Қазіргі таңда инклюзивті мектептерде ерекше балалары бар оқушыларды оқытуға қатысты әдістер мен тәсілдер, сондай-ақ әлеуметтік және моральдық тәрбие мәселелері жоғары маңызға ие. Бұл мектептерде балалардың арасындағы қарым-қатынастар, өзара түсіністік пен құрмет орнату, ал қоршаған ортаға бейімделу және тең құқылы тұлға ретінде өзін тану маңызды болып табылады.

Әлеуметтік және моральдық тәрбие инклюзивті білім беру жүйесінің барлық оқушыларын дамытудың маңызды аспектісі болып табылады. Бұл тәрбие тұлғаның әлеуметтік мінез-құлқына, моральдық құндылықтарға және адамгершілік қасиеттеріне бағытталған. Әлеуметтік-моральдық тәрбие инклюзивті мектепте барлық оқушыларға бірдей берілетін негізгі құндылық болып табылады.

1. Әлеуметтік және моральдық тәрбие негіздері

1.1 Әлеуметтік тәрбие

Әлеуметтік тәрбие – бұл адамның қоғамда өмір сүруге қажетті әлеуметтік дағдылар мен нормаларды игеруге бағытталған тәрбие процесі. Әлеуметтік тәрбие оқушылардың қоғамның мүшесі ретінде дұрыс әрекет етуіне, өзара түсіністік пен ынтымақтастық орнатуына ықпал етеді. Бұл тәрбие үрдісі инклюзивті білім беру контекстінде ерекше маңызға ие, себебі ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғаммен және оқу орнымен бейімделуі осы процеспен тығыз байланысты.

Әлеуметтік тәрбие мыналарды қамтиды:

- Әлеуметтік қатынастарды қалыптастыру: оқушылар арасында достық, түсіністік, сыйластық қарым-қатынастарын дамыту.
- Әлеуметтік жауапкершілік: өз әрекеттері мен іс-әрекеттеріне жауапкершілікпен қарау, қоғамға және оның мүшелеріне қатысты этикалық міндеттерді орындау.
- Әлеуметтік ынтымақтастық: оқушыларды бірлесіп жұмыс істеуге, топпен жұмыс істеуге үйрету, команда құру дағдыларын дамыту.

1.2 Моральдық тәрбие

Моральдық тәрбие – бұл балаларға адамгершілік құндылықтар мен моральдық принциптерді үйрету, адамзатқа және оның құндылықтарына деген құрметті тәрбиелеу процесі. Моральдық тәрбие инклюзивті мектепте ерекше қажеттіліктері бар балаларға да қажетті моральдық құндылықтарды, этикалық нормаларды түсіндіруге және оларды қабылдауға бағытталған.

Моральдық тәрбие:

- Әділеттілік және құрмет: барлық оқушыларды тең көру, өзара құрмет пен әділеттілік принциптерін дамыту.
- Қоршаған ортаға жауапкершілік: балаларды қоғамның және табиғаттың жағдайына бейжай қарамауға, олардың әрекеттерінің қоршаған ортаға әсерін түсінуге үйрету.
- Өз-өзіне құрмет: балаларды өзіне деген дұрыс қатынас пен өзін-өзі бағалауға тәрбиелеу.

Инклюзивті мектептерде моральдық тәрбие ерекше қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік бейімделуінде үлкен рөл атқарады. Бұл тәрбие балалардың қоғамға деген көзқарасын өзгертуге, оларды бірегей тұлға ретінде құрметтеуге бағытталған.

2. Инклюзивті мектептегі әлеуметтік-моральдық тәрбие әдістері

2.1 Топтық жұмыстар мен ынтымақтастық

Инклюзивті мектептегі әлеуметтік-моральдық тәрбие жүйесі оқушыларды бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, топта жұмыс істеуге үйретететін әдістерді қамтиды. Топтық жұмыстар мен ынтымақтастық әдісі балаларға бірлесіп әрекет ету дағдыларын қалыптастырады және оларды бір-бірін құрметтеуге үйретеді. Бұл әдіс әсіресе ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін маңызды, өйткені олар қоғамда тең құқылы тұлға ретінде өз орнын табуға көмектеседі.

2.2 Рөлдік ойындар мен жағдайлар

Рөлдік ойындар мен жағдайлар оқушыларға әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектесетін тиімді әдіс болып табылады. Бұл әдіс арқылы балалар әртүрлі әлеуметтік жағдайларды сахналап, өз әрекеттері мен мінез-құлқына жауапкершілікпен қарауға үйренеді. Инклюзивті мектепте рөлдік ойындар мен ситуациялық тапсырмалар барлық оқушыларға өзара әрекеттесуді үйретеді.

2.3 Толеранттылық пен өзара құрметті дамыту

Толеранттылық пен өзара құрмет – инклюзивті мектептерде әлеуметтік-моральдық тәрбиенің негізгі құндылықтарының бірі болып табылады. Бұл құндылықтарды дамыту арқылы балалар әртүрлілікті қабылдауға, өзгелердің құқықтарын құрметтеуге, этникалық, әлеуметтік және мәдени айырмашылықтарды түсінуге үйренеді. Педагогтар мен мектеп қызметкерлері оқушыларға толеранттылықты насихаттау арқылы олардың қоғамға деген көзқарасын өзгерте алады.

3. Инклюзивті мектептегі әлеуметтік-моральдық тәрбиенің тиімділігін бағалау

Инклюзивті білім беру жүйесінде әлеуметтік-моральдық тәрбие процесінің тиімділігін бағалау оқушылардың мінез-құлықтағы өзгерістеріне, өзара қарым-қатынастарда және қоғаммен байланыс жасаудағы дағдыларға негізделеді. Оқушылардың әлеуметтік дағдылары мен моральдық құндылықтарын дамыту деңгейі олардың қоғамға бейімделуінің көрсеткіші ретінде қарастырылады.

3.1 Әлеуметтік дағдыларды бағалау

Әлеуметтік дағдыларды бағалау оқушылардың өзара әрекеттесу деңгейін, топта жұмыс істеу қабілеттерін және өзара құрмет принциптерін қабылдау деңгейін көрсетеді. Бұл бағалау тек мұғалімдер тарапынан емес, оқушылардың өзара бағалауы арқылы да жүзеге асырылады.

3.2 Моральдық құндылықтарды бағалау

Моральдық құндылықтарды бағалау оқушылардың өз іс-әрекеттері мен мінез-құлықтарына жауапкершілікпен қарайтындығын, қоғамның жалпы этикалық нормаларын қабылдайтындығын көрсетеді.

Қорытынды

Инклюзивті мектептердегі әлеуметтік-моральдық тәрбие — ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоғамға бейімдеудің, олардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырудың, адамгершілік құндылықтар мен моральдық нормаларды игерудің негізгі құралы болып табылады. Әлеуметтік және моральдық тәрбие беру процесі оқушылардың тек білім алуына

ғана емес, олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуына да әсер етеді. Тәрбиенің бұл түрі балалардың қоғамда өз орнын табуына, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауына және өзін дұрыс ұстауына ықпал етеді.

Инклюзивті мектептерде әлеуметтік-моральдық тәрбие жұмыстары мұғалімдер, психологтар және басқа да мамандардың тығыз ынтымақтастығын талап етеді. Бұл тәрбие балалардың тек оқу үлгерімі емес, әлеуметтік және моральдық деңгейінің өсуіне де септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Әлімжанова Ш. *Инклюзивті білім беру және әлеуметтік тәрбие*. Алматы: Білім баспасы, 2020.
2. Құдайбергенова Р. *Әлеуметтік-моральдық тәрбие және инклюзивті мектеп*. Астана: Жастар баспасы, 2021.
3. Баймұратова Г. *Әлеуметтік дағдыларды дамытудағы педагогикалық әдістер*. Ташкент: Білім, 2022.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ (ЕБҚ) БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН АРНАЙЫ ПӘНДЕР БОЙЫНША БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫН БЕЙІМДЕУ ЖОЛДАРЫ

Бекбаева Арай Жанатовна
«Қонақ үй шаруашылығы» мамандығының
арнайы пән оқытушысы
Маңғыстау туризм колледжі,
Ақтау, Қазақстан

Резюме

В статье рассматриваются пути адаптации инструментов оценки для обучающихся с особыми образовательными потребностями (ООП) в условиях инклюзивного образования, особенно по специальным предметам. Важным аспектом оценочного процесса по специальным предметам является изменение методов оценки с учетом индивидуальных особенностей и уровня развития учащихся. В статье обсуждаются методы применения адаптированных инструментов оценки, соответствующих возможностям обучающихся с ООП, а также пути эффективной оценки их теоретических знаний и практических навыков.

Summary

The article discusses ways to adapt assessment tools for students with special educational needs (SES) in inclusive education, especially in special subjects. An important aspect of the assessment process in special subjects is the change in assessment methods, taking into account the individual characteristics and level of development of students. The article discusses methods of using adapted assessment tools that match the capabilities of students with OOP, as well as ways to effectively assess their theoretical knowledge and practical skills.

Инклюзивті білім беру – білім алушылардың әртүрлілігін ескере отырып, барлығына тең білім беру мүмкіндігін қамтамасыз ету принципі. Бүгінгі таңда білім беру жүйесіндегі инклюзивті оқыту ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБҚ) студенттердің білім алу мүмкіндіктерін кеңейтіп, олардың әлеуметтік және кәсіби өмірге бейімделуін жеңілдетеді. Қоғамда білім беру теңдігі мен сапасын арттыру үшін, сондай-ақ ЕБҚ бар балаларды толыққанды біліммен қамтамасыз ету үшін инклюзивті оқыту жағдайында арнайы пәндер бойынша бағалау құралдарын бейімдеу мәселесі өзекті болып отыр. Әсіресе, ЕБҚ бар білім алушылар үшін арнайы пәндерді оқытуда дәстүрлі бағалау әдістері олардың мүмкіндіктерін толық көрсете алмайды. Сондықтан бағалау құралдарын бейімдеу тек академиялық нәтижелерді ғана емес, білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен даму деңгейлерін ескеретін тиімді әдіс болмақ. Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында арнайы пәндер бойынша бағалау құралдарын бейімдеу жолдары мен әдістемелік тәсілдер қарастырылады.

Арнайы пәндер — білім алушылардың кәсіби құзыреттерін қалыптастыратын маңызды пәндер қатары (мысалы, информатика, технология, дизайн, кулинария, музыка және т.б.).

Дәстүрлі бағалау құралдарының шектеулері:

- Барлық білім алушылардан бірдей нәтижені күту;
- Студенттің даму деңгейін ескермейтін стандартталған тесттер;
- Білім алушының күш-жігерін емес, тек нәтижені бағалау.

Ал инклюзивті білім беру жағдайында бұл тәсілдер білім алушының мүмкіндіктерін толық көрсетпейді, сондықтан бағалауда икемділік қажет.

ЕБҚ бар білім алушылар үшін бағалау критерийлерін өзгерту құралдарын бейімдеу кезінде келесі принциптерді ұстану керек:

- *Нәтижеден гөрі оқу процесіне көңіл бөлу;*
- *Әр баланың жеке мүмкіндіктерін ескеру;*
- *Прогресс пен күш-жігерді бағалау.*

Мысалы, тапсырманың толықтығы, сапасы және әр білім алушының өз бетімен жұмыс істеу деңгейі жеке-жеке бағаланады.

- Бейімделген тест тапсырмалары. Тест тапсырмаларын дайындағанда:
  - Сұрақтар қысқа әрі түсінікті болуы керек;
  - Көп таңдаулы тесттерді қолдану;
  - Бейне, сурет немесе диаграмма арқылы жауап беруге мүмкіндік беру. Мысалы, информатика пәнінде программалау дағдылары, технология пәнінде модель жасау немесе конструкция құрастыру, музыка пәнінде орындау немесе композиторлық шығармашылық қабілеттер бағаланады. Бұл дағдыларды тек теориялық тесттермен бағалау мүмкін емес, сондықтан практикалық тапсырмалар қажет.ЕБҚ бар білім алушылар үшін дәстүрлі бақылау жұмыстарының орнына келесілер ұсынылады:
  - Портфолио (білім алушының шығармашылық жұмыстар жинағы);
  - Жобалық жұмыс (өз бетімен шағын жоба жасау);
  - Презентация қорғау (өз идеясын ауызша немесе визуалды түрде жеткізу). Бұл әдістер білім алушылардың потенциалын толық көрсетуге мүмкіндік береді.

Дәстүрлі бағалау жүйесінің кемшіліктері арнайы пәндердегі дәстүрлі бағалау жүйелері көбінесе тек теориялық білімді тексереді, ал арнайы пәндерде білім алушылардың дағдыларын бағалау үшін практикалық тапсырмалар қажет. Сонымен қатар, тек қана жазбаша жұмыстар мен тесттер арқылы бағалау баланың шығармашылық қабілеттері мен өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын толық көрсете алмайды. Шығармашылық және шешім қабылдау дағдыларын бағалау арнайы пәндердегі білім алушылардың шығармашылық қабілеттері мен жаңа шешімдер ұсыну дағдылары да ескеріліп, бағалануы тиіс. Мысалы, дизайн немесе бейнелеу өнері, тамақтандыруды ұйымдастыру пәндерінде студенттердің шығармашылық жұмыстарын (суреттер, модельдер) қорғау арқылы бағалау тиімдірек болады. Кей кезде гибридті бағалау әдістері тиімді бағалауда жақсы көрсеткіштер бере алады. Тек қана бір бағалау құралының қолданылуы нәтижені толық көрсетпеуі мүмкін. Сондықтан теория мен практика үйлескен гибридті бағалау әдістері қолданылуы керек. Мысалы, арнайы пәндер сабағында білімгердің бағдарламалау немесе мамандыққа қатысты қандай да бір дағдысын тексеру үшін бірнеше әдіс қолданылуы мүмкін: теориялық тест, практикалық жұмыс (бағдарлама жазу) және кодты қорғау (білім алушының дәл сол әдісті не себепті таңдаған шешімін түсіндіруі).

Бағалау кезінде тек қана нәтижеге емес, білім алушының даму процесіне көңіл бөлу өте маңызды. Осы мақсатта бағалау критерийлері өзгертіледі:

- Тапсырманың күрделілігін төмендету — арнайы пәндер бойынша тапсырмалардың күрделілігін баланың мүмкіндігіне қарай икемдеу.
- Қадамдық бағалау — студенттің нәтижесі емес, тапсырманы орындаудағы әр қадамын бағалау.

Бейімделген тесттер — арнайы білім беру қажеттіліктері бар студенттердің мүмкіндіктерін ескере отырып түзетілген тапсырмалар. Бұл тапсырмалар мынадай өзгерістерді қамтуы мүмкін:

- Қысқартылған немесе түсінуге жеңіл тапсырмалар

- Графикалық немесе визуалды сұрақтар — суреттер, диаграммалар, инфографика арқылы оқушыларға тапсырма берілуі мүмкін.

Колледждерде немесе басқа да білім беру ұйымдарында болсын, білім алушыларға инклюзивті әдістемелерді қолдану үшін қосымша бейімделген бағалау парақтары мен портфолио арқылы бағалау жүргізіледі. Бұл әдіс студенттің дамуын жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім берудегі бағалауда ұсынылатын әдістемелік ұсыныстар:

- Бағалау шкаласын икемдеу — студенттің даму деңгейіне қарай бағалау балдарын өзгерту.
- Алдын ала талқылау — баланың қандай тапсырмалар мен бағалау әдістерін қолданатынын алдын ала білуі үшін, бағалау талаптарын ашық түрде түсіндіру.
- Әлеуметтік өзара әрекеттесу — арнайы пәндерде оқушылардың бір бірімен ынтымақтастықта жұмыс істей отырып, нәтижелерін бірлесіп бағалау. Бұл әдістемелік ұсыныстар арнайы пәндерде бағалауды объективті әрі әділ етуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету – білім беру жүйесіндегі аса маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Мұндай қолдау студенттердің оқу үдерісіне толыққанды қатысуын қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, әлеуметтенуіне және жан-жақты дамуына ықпал етеді. Психологиялық-педагогикалық қолдау дегеніміз – арнайы даярланған мамандар тарапынан жүйелі түрде ұйымдастырылатын, кешенді және біртұтас әрекеттер жиынтығы. Бұл қолдау оқушының білім беру және тәрбиелеу процесіне белсенді араласуына, өзінің табиғи қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес әлеуетін толық жүзеге асыруына жағдай жасауға бағытталған. Мұндай қолдау әрбір бала үшін оқыту мен тәрбиелеудің бейімделген, қауіпсіз және мотивациялық ортасын құруды мақсат етеді.

зерттеулерге үңілсек, психологиялық-педагогикалық қолдау – білім алушының оқуындағы және әлеуметтік бейімделуіндегі түрлі кедергілерді жеңуге мүмкіндік беретін арнайы ұйымдастырылған көмек түрі ретінде қарастырылады. Бұл қолдау баланың эмоциялық тұрақтылығын, өзін-өзі бағалауын арттыруға, коммуникативтік дағдыларын дамытуға және өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезінуіне бағытталған. Осындай қолдаудың тиімділігін арттыру үшін бағалау үдерісінің рөлі айрықша мәнге ие. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды бағалау олардың жетістіктерін анықтау, дамудағы жеке ерекшеліктерін ескеру, әрі қарайғы оқыту мен қолдау стратегияларын түзету мақсатында жүргізіледі. Бағалау диагностикалық, формативті және суммативті сипатта болуы мүмкін, әрі оның нәтижелері оқушылардың қажеттіліктерін дәлірек анықтап, дербес қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін бағалауда төмендегідей аспектілерге назар аудару маңызды:

- оқушының академиялық жетістіктерінің динамикасы,
- эмоциялық-әлеуметтік дамуы,
- өзін-өзі бағалау деңгейінің өзгерістері,
- қарым-қатынас орнату қабілеттерінің дамуы.

Сонымен қатар, бағалау үдерісі балаға стресстік жағдай тудырмайтындай, қолдау көрсету сипатында ұйымдастырылуы тиіс. Бағалаудың нәтижелері тек оқушының даму траекториясын белгілеу үшін ғана емес, сонымен қатар педагогтар мен ата-аналар үшін де тиімді стратегияларды анықтау құралы болып табылады. Осылайша, инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау және олардың даму деңгейін үздіксіз бағалау – бір-бірімен тығыз байланысты, өзара толықтырып тұратын процестер болып саналады. Бұл үйлесімділік әрбір баланың әлеуетін барынша ашуға және қоғамға табысты бейімделуіне жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Кейде оқушылардың білім сапасын бағалау өте оңай деп саналады. Кез келген ата-ана баланың жауабын тыңдап, оны объективті бағалай аламын деп ойлайды. Мұндай «мүмкін», «егер» деген мысалдар қаншама! Алайда, оқушылардың білімін бағалау – бұл әсіресе, ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін күрделі педагогикалық мәселе деуге болады. Баға және бағалау – мұғалімдер үшін шексіз талқылауға дайын тақырып, себебі мектептегі баға бұл тек оқушы

еңбегінің нәтижесі ғана емес, онда педагогтың жеке қасиеттері, көңіл-күйі, мінезі, оның оқушыға қарым-қатынасы, мұғалімнің жұмыс істеу мәнері жинақталған. Оқушы еңбегін бағалаусыз ешқандай меңгеру процесі жүзеге асырыла алмайды. Бағалау оқушыларға, олардың пәнге, мұғалімге, мектепке және жалпы айналадағы әлемге деген қарым-қатынасына үлкен әсерін тигізеді. [7]. Педагогикалық диагностика – оқыту процесінің жағдайын және оның нәтижелерін зерделеу, соның негізінде оқыту мен бағалау процестерінің сапасын арттыру мақсатында оларға түзетулер енгізуге мүмкіндік беретін ерекше әрекет түрі. Диагностикалауға бақылау, тексеру, бағалау, мәліметтер жинақтау, оларды зерделеу жатады; оларға қол жеткізу әдістері арқылы нәтижелерді қарастырады, дидактикалық процестің үрдісі мен динамикасын анықтайды. [6].

Инклюзивті білім беру – қоғамдағы барлық балалардың тең құқықпен білім алуына мүмкіндік беретін маңызды жүйе. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар үшін арнайы пәндер бойынша бағалау құралдарын бейімдеу білім сапасын арттыруға, әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Осы мақсатта бағалау әдістерін икемдеп, әрбір білім алушының даму деңгейін, қабілеттерін және қажеттіліктерін ескеру маңызды. Баламалы бағалау әдістері мен практикалық тапсырмалар оқушылардың білімін терең әрі жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді. Бұл жүйе инклюзивті білім беру процесінің тиімділігін арттырып, әрбір баланың толыққанды дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері. 2015 ж.
2. Booth, T., Ainscow, M. Индекс инклюзивтілік үшін. – Лондон, 2016.
3. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris, 2005.
4. Сейтқұлова Ж.Б. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді оқытудың инновациялық әдістері. – Алматы, 2022.
5. Абдулин, Т. М., Мұсабекова, Б. Қ. Мейрамхана және қонақ үй бизнесінде тамақтандыруды ұйымдастыру. – Алматы: ҚазМУ баспасы, 2017.
6. Алтаева Г. Ж. Роль психолого-педагогического сопровождения детей в условиях инклюзивного образования. (КРО) школа-интернат общего типа, г. Щучинск – 2015 год.
7. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 57 б.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Епенова Лимон Бисенқызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқытушысы
Маңғыстау туризм колледжі
Ақтау, Қазақстан

Резюме

В данной статье рассматриваются пути развития творческого потенциала детей с особыми образовательными потребностями через предмет «Казахский язык и литература». Автор описывает эффективные методы и педагогические технологии, применимые в условиях инклюзивного образования, а также подчеркивает важную роль и профессиональную компетентность преподавателя.

Summary

This article explores ways to develop the creative potential of children with special educational needs through the subject of Kazakh language and literature. The author describes effective teaching methods and

pedagogical technologies applicable in inclusive education settings, emphasizing the teacher's role and professional competence. Practical recommendations are provided to adapt the learning process to the individual needs of students.

Елімізде білім беру жүйесінде инклюзивті оқытуға баса назар аударылуда. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБҚ) балалардың сапалы білім алуға тең мүмкіндігін қамтамасыз ету – мемлекетіміздің маңызды әлеуметтік міндеттерінің бірі. Әсіресе, қазақ тілі мен әдебиеті пәні арқылы білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту – олардың тұлғалық дамуына, ойлау қабілеттерінің, тілдік және коммуникативтік дағдыларының артуына оң ықпал етеді. ЕБҚ бар білім алушыларға арналған білім беру мазмұны оларды қоғамға бейімдеу, дербес өмір сүруге дайындау және өз мүмкіндіктерін толық іске асыруға бағытталуы тиіс. Осы орайда, пән оқытушысының рөлі ерекше: ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар бағыттаушы, қолдаушы әрі шабыттандырушы тұлға бола білуі қажет.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар –денсаулығына, психикалық дамуына немесе әлеуметтік жағдайына байланысты жалпы білім беру бағдарламаларын меңгеруде қосымша қолдауды қажет ететін білім алушылар тобы. Оларға көру, есту, сөйлеу, қозғалыс, зияткерлік дамуында түрлі дәрежедегі ауытқушылығы бар, сондай-ақ аутизм спектрі бұзылыстары бар балалар жатады. Сонымен қатар, ұзақ уақыт ауруға байланысты оқу процесінен қалып қойған немесе әлеуметтік осал топтарға жататын балалар да ерекше білім алуды қажет етуі мүмкін. Мұндай балалардың дамуы мен оқуы арнайы ұйымдастырылған педагогикалық жағдайларды, сараланған оқыту әдістерін және жеке оқу бағдарламаларын қажет етеді. Осыған байланысты, инклюзивті білім беру жүйесі енгізіліп, барлық балалардың тең мүмкіндіктермен сапалы білім алуына жағдай жасалуда. Инклюзивті білім беру – бұл білім алушылардың қандай да бір айырмашылықтарына қарамастан, жалпы білім беру үдерісіне толық қатысуын қамтамасыз ететін жүйе. Мұнда әр бала өз мүмкіндігіне қарай дамиды, ал педагог баланың даму ерекшелігін ескеріп, жеке білім беру траекториясын құра білуі тиіс. ЕБҚ бар балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуда психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, бейімделген оқыту құралдарын пайдалану және оқушының ішкі мотивациясын арттыру маңызды рөл атқарады. Бұл балаларға оқу үдерісі қызықты әрі қолжетімді болуы үшін әр педагог шығармашылықпен жұмыстануы тиіс.

Қазақ тілі мен әдебиеті – білім алушылардың тілдік және мәдени құндылықтарды меңгеруіне, сөздік қорын байытуына, көркемдік талғамын қалыптастыруына мүмкіндік беретін маңызды пәндердің бірі. Әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін бұл пән шығармашылық қабілеттерін дамытуға қолайлы орта бола алады.

Бұл пән аясында білім алушылардың сөйлеу тілі, ойлау қабілеті, эмоциялық интеллектісі мен эстетикалық қабылдауы дамиды. ЕБҚ бар балалардың ішкі жан дүниесін ашуға, өзіндік көзқарасын қалыптастыруға және шығармашылықпен еркін айналысуына жағдай туғызу — мұғалімнің басты міндеттерінің бірі. Шығармашылық қабілетті дамытуда мынадай ерекшеліктер ескерілуі тиіс:

- Жеке және дифференциацияланған көзқарас: Әр баланың қабілеті, қабылдау деңгейі әртүрлі болғандықтан, бірізді тапсырмаларды беру тиімсіз болуы мүмкін. Сондықтан жеке білім беру бағдарламасы мен тапсырмаларды бейімдеу қажет.
- Көру және есту арқылы қабылдау мүмкіндіктері: Кейбір балалар визуалды немесе аудиалды материалдарды жақсы қабылдайды. Мұғалім соған сай оқу құралдарын, бейне және аудио ресурстарды тиімді пайдалануы керек.
- Оқушылардың қызығушылығына сүйену: Шығармашылық тапсырмалар (ертегі құрастыру, өлең жазу, сахналық қойылымдар жасау) арқылы балалардың өз қызығушылықтарын жүзеге асыруына мүмкіндік беріледі.
- Интерактивті әдістерді қолдану: Рөлдік ойындар, әңгімелеу, талдау, пікір алмасу секілді әдістер арқылы оқушылардың белсенділігі артады, өз ойын еркін білдіруге дағдыланады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде шығармашылықпен жұмыс істеуге бағытталған оқу тапсырмалары баланың тек білімін ғана емес, ішкі әлеуетін де ашуға мүмкіндік береді. Бұл

ЕБҚ бар білім алушыларды өзін-өзі бағалауына, сенімділігін арттыруына, әлеуметтенуіне оң ықпал етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы тек дәстүрлі оқыту әдістерімен шектелмей, әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеретін инновациялық тәсілдерді қолдана алуы маңызды. Мұндай әдістер оқыту процесін қызықты, қолжетімді әрі нәтижелі етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында қолданылатын әдіс-тәсілдер:

- Жобалық әдіс (проекттік жұмыс):

Жобалық әдіс баланы дербес ізденуге, өз ойын жүйелі жеткізуге және шығармашылықпен жұмыс істеуге үйретеді. Мысалы, «Менің туған жерім», «Менің арманым» тақырыптарына шағын жоба дайындау арқылы балалар өз идеясын шығармашылық түрде ұсына алады (буклет, постер, ауызша таныстыру, бейнеролик жасау т.б.).

- Сценарий жазу және рөлдік ойындар:

Әдеби шығармалармен жұмыс барысында білім алушы көркем мәтін кейіпкерлерінің мінезін, әрекеттерін талдай отырып, шағын қойылымдар әзірлей алады. Бұл әдіс сөйлеу мәдениетін, тіл байлығын және өз ойын еркін жеткізу қабілетін арттырады.

- «Сын тұрғысынан ойлау» стратегиялары:

«INSERT», «Бес жолды өлең», «Түртіп алу», «Кубизм», «Түрлі көзқарас» әдістері арқылы балалардың сыни және шығармашылық ойлау қабілеттері дамиды. Бұл әдістер ЕБҚ бар балаларға бейімделіп ұсынылуы қажет (қосымша визуализация, үлгі бойынша жұмыс, қысқартылған тапсырмалар).

- Визуалды қолдау және графикалық ұйымдастырушылар:

Карта-схемалар, кластерлер, суреттер, пиктограммалар арқылы ақпаратты қабылдау жеңілдетіледі. Бұл әдіс әсіресе зейіні төмен немесе есте сақтау қабілеті әлсіз студенттер үшін тиімді.

- Топтық және жұптық жұмыс:

Ынтымақтастыққа негізделген тапсырмалар арқылы білім алушы бір-бірінен үйренеді, өзара қарым-қатынасқа түседі. Бұл әдіс балалардың әлеуметтенуіне, тілдік дағдыларының дамуына ықпал етеді.

- Интерактивті технологиялар:

Ақпараттық-коммуникациялық құралдарды (интерактивті тақта, онлайн-платформалар, бейне/аудио ресурстар) қолдану арқылы баланың қызығушылығы оянып, шығармашылықпен айналысуға ынтасы артады.

Мұғалім бұл әдіс-тәсілдерді баланың мүмкіндігіне сай бейімдеп, қолдау көрсете отырып ұсынуы тиіс. Бұл инклюзивті ортада әр баланың шығармашылық әлеуетін дамытуға жол ашады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуда нақты әдістер мен технологияларды қолдану – педагог жұмысының нәтижелілігін арттыратын маңызды фактор. Төменде қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде қолдануға болатын бірнеше тәжірибелік тәсілдер мен технологиялар ұсынылады:

- «Сөйлем құра» ойыны (бейімделген түрде):

Оқушыға бірнеше сөз беріледі. Мақсат – сол сөздерден сөйлем құрау. Мысалы: «күн», «балалар», «ойнады» сөздерінен «Балалар күннің астында ойнады» сөйлемін құрау. Бұл тапсырма сөйлеу дағдыларын дамытады. ЕБҚ бар оқушылар үшін сөздерге суреттер қосу арқылы тапсырманы бейімдеуге болады.

- Мәтінді толықтыр (Gap-fill activity):

Білімгерге шағын мәтін ұсынылады, кейбір сөздер түсіп қалған. Білімгер оларды орнына қойып, мәтінді қалпына келтіреді. Бұл жаттығу логикалық ойлауды, тілдік қорды дамытуға көмектеседі. Мысалы: *Бүгін __ күн. Мен мектепке __. Мұғалім __ сабағын түсіндірді.*

- «Мен – жазушымын» әдісі:

Білім алушы өз қиялынан әңгіме құрастырады немесе берілген суретке қарап әңгіме жазады. Бұл әдіс баланың шығармашылық еркіндігін дамытуға бағытталған. ЕБҚ бар балалар үшін үлгі бойынша жазу, сөйлем шаблондарын пайдалану ұсынылады.

- «Әдеби кейіпкерді таны» ойыны:

Студентке кейіпкер сипаттамасы беріледі. Ол сипаттамаға қарап қай әдеби шығарма екенін анықтайды. Бұл білім алушының әдеби шығармаларға деген қызығушылығын арттырып, есте сақтау қабілетін жақсартады.

- «Сөздік банкісі» әдісі:

Сабақ тақырыбы бойынша жаңа сөздер банкісі жасалады. Балалар бұл сөздерді сөйлем құрау, әңгіме құрастыру, сипаттама беру секілді тапсырмаларда қолданады. Бұл әдіс сөздік қорын байытуға бағытталған.

- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ):

Мысалы, Padlet, Kahoot, Learning Apps секілді онлайн платформаларда шығармашылық тапсырмалар беру. Сонымен қатар, интерактивті тесттер мен бейнероликтерді пайдалану арқылы білім алушының қызығушылығын арттыруға болады. *Мысал: 10 сынып оқушысы «Мен таңдаған мамандықтың перспективалары» тақырыбында постер жасайды. Мамандыққа байланысты фотосуреттер, құрал-жабдықтардың атаулары, мамандыққа қатысты термин беріледі. Білім алушы постердегі әр фотосуретке бір сөйлемдік сипаттама береді. Бұл жұмыс білім алушының тілдік және шығармашылық қабілетін дамытады.*

Мұндай практикалық тәсілдер ЕБҚ бар балалрдың мүмкіндіктерін ескере отырып бейімделсе, олар да өз ойларын еркін жеткізе алады, шығармашылық жұмыстарға белсенді араласады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін педагогтың кәсіби құзыреттілігі – білім беру процесінің сапасын айқындайтын негізгі факторлардың бірі.Ол тек пәнді меңгертіп қана қоймай, әр баланың жеке ерекшелігін танып, оны шығармашылық тұрғыда дамыта білуі шарт.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні педагогының негізгі рөлдері:

1. *Бағыттаушы:*

Оқытушы баланың әлеуетін танып, оны дұрыс бағыттай білуі тиіс. Әсіресе шығармашылық қабілетті дамытуда оқушының қиялын шектемей, керісінше ынталандыру қажет.

2. *Қолдаушы:*

ЕБҚ бар білім алушылар жиі психологиялық қысым мен сенімсіздік сезімін бастан кешіреді. Оқытушының қолдауы – олардың өзін-өзі бағалауы мен шығармашылық белсенділігін арттырудың басты шарты.

3. *Дифференциацияланған оқытуды ұйымдастырушы:*

Әр білімгерге жеке қарау, оның мүмкіндігі мен деңгейіне сай тапсырма ұсыну – кәсіби шебер педагогтың айрықша қабілеті.

4. *Мотивацияны оятушы:*

Баланың қызығушылығын арттыру арқылы шығармашылыққа жетелеу – тиімді оқытудың басты механизмі. Оқытушы қашан да баланың кішкентай жетістігін де мойындап, мақтап отыруы керек.

5. *Көп салалы білім иесі:*

Инклюзивті білім беруде қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы тек пәндік біліммен шектелмей, арнайы педагогика, психология, логопедия, дефектология салаларынан да хабардар болуы тиіс.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар:

- Инклюзивті білім беру бойынша теориялық және практикалық дайындық;
- Оқыту мен тәрбиелеудің дифференциацияланған әдістерін меңгеру;
- Коммуникативтік, эмоционалды және психологиялық икемділік;
- АКТ құралдарын қолдану біліктілігі;
- Үнемі кәсіби даму мен шығармашылық ізденісте болу.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы үшін ең маңыздысы – әр баланың мүмкіндігін танып, оны дамытуға жанашырлықпен және кәсіби тұрғыда қарау. Шығармашылыққа баулу – тек пәнді оқыту ғана емес, өмірлік бағыт беру екенін әр педагог терең түсінуі тиіс.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту – білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Бұл үдеріс тек баланың оқу жетістігіне ғана емес, оның тұлғалық дамуына, өзін-өзі бағалауына, қоғамға бейімделуіне де тікелей әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні –білім алушылардың тілдік, эмоциялық және эстетикалық дамуын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тиімді алаң. Бұл пән аясында қолданылатын бейімделген әдіс-тәсілдер мен шығармашылық тапсырмалар ЕБҚ бар балалардың ішкі мүмкіндіктері мен потенциалын дамытуға жол ашады. Интерактивті және визуалды қолдау, жобалық жұмыс, сахналық қойылым, сөздікпен жұмыс, жеке және топтық әрекет – мұның барлығы баланың қызығушылығын арттырумен қатар, оның өзін-өзі тануына көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Сәтбекова, Б.Ж. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Жұмабекова, Г.К. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Астана, 2021.
3. Айтбаева, А.Ә. Шығармашылық қабілетті дамыту жолдары. – Алматы: Рауан, 2018.
4. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
5. Tomlinson, C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. – ASCD, 2014.
6. Мамытова, М.Ж. Бастауыш мектепте ерекше білім алушылармен жұмыс жүргізудің жолдары // Педагогика және психология. – 2022. – №3.
7. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. International Conference on Education. – Geneva, 2008.
8. Жанпейісова, М.М. Модульдік оқыту технологиясы. – Алматы, 2002.

АРНАЙЫ МЕКТЕП-ИНТЕРНАТ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Жумакулов Женис Крыкбайулы
Түркістан облысы білім басқармасының «№4 арнай мектеп-интернаты» КММ қосымша білім беру педагогі

Резюме

В статье анализируются психологические, социальные, творческие и профессиональные аспекты дополнительного образования. Также рассматриваются возможности повышения социальной адаптации детей, развития их индивидуальных способностей и содействия в нахождении своего места в обществе с помощью дополнительного образования в условиях специальной школы-интерната. Обсуждаются педагогические методики программ дополнительного образования, пути их реализации и полученные результаты.

Summary

The article analyzes the psychological, social, creative, and professional aspects of supplementary education. It also examines the potential of enhancing children's social adaptation, developing their individual abilities, and helping them find their place in society through supplementary education in the context of a special boarding school. The pedagogical methodologies of supplementary education programs, methods of implementation, and achieved outcomes are discussed.

Арнайы мектеп-интернаттардағы қосымша білім беру — бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың толыққанды дамуында маңызды орын алатын үдеріс. Бұл балалардың оқу-тәрбие процесінде жеке қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келетін қосымша білім беру бағдарламаларын ұсыну олардың шығармашылық потенциалын ашуға, әлеуметке бейімделуге және жалпы дамуын арттыруға ықпал етеді. Қосымша білім беру арнаулы оқу мекемелерінде балалардың оқу, өнер, спорт және басқа да салаларда өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Қосымша білім беру бағдарламалары балалардың өмірін түрлендіріп, олардың тұлғалық дамуын қолдайды. Бұл бағдарламалар арқылы балалардың әлеуметтік дағдылары,

шығармашылық қабілеттері мен танымдық қызметі артады. Арнайы мектеп-интернаттардағы қосымша білім беру түрлі пәндер мен іс-шаралар арқылы балалардың өздерін көрсетуіне, қабілеттерін шыңдауға, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан жақсаруына мүмкіндік береді.

I. Арнайы мектеп-интернаттарда қосымша білім берудің мәні мен маңызы

1.1 Қосымша білім берудің түсінігі және құрылымы

Арнайы мектеп-интернаттардағы қосымша білім беру дегеніміз — оқу-тәрбие процесін толықтырушы білім беру үдерісі, ол балалардың жеке дамуына және шығармашылық қабілеттеріне әсер етеді. Бұл білім беру үдерісі мектептің негізгі оқу бағдарламасынан тыс жүргізіледі және балалардың жалпы мәдениетінің, әлеуметтік дағдыларының, денсаулығының және тұлғалық ерекшеліктерінің дамуына бағытталған.

Қосымша білім беру жүйесіне білім беру пәндері, шығармашылық үйірмелер, спорттық секциялар, психологиялық тренингтер, әлеуметтік жұмыстар мен тәрбие бағдарламалары кіреді. Әрбір бағдарламаның мақсаты — балалардың тұлғалық дамуына әсер етіп, олардың қабілеттерін арттыру.

1.2 Қосымша білім берудің психологиялық маңызы

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін қосымша білім беру өте маңызды психологиялық аспект болып табылады. Қосымша білім беру бағдарламалары арқылы балалардың өз-өзін бағалауы, сенімділігі артады. Шығармашылық жұмыстар мен әлеуметтік іс-шаралар оларды психологиялық тұрғыдан сауықтырады, теріс ойлар мен эмоцияларды жеңуге көмектеседі.

Қосымша білім беру арқылы балалар өздерін қоғамда қалыптастыруға және әлеуметтік қарым-қатынас орнатуға дағдыланады. Бұл балалардың бойында психологиялық тұрақтылықты арттыруға, әлеуметтік қауіпсіздікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

1.3 Әлеуметтік бейімделу және қосымша білім беру

Арнайы мектеп-интернаттардағы қосымша білім беру бағдарламалары балаларды қоғамға бейімдеудің маңызды құралдарының бірі болып табылады. Қосымша білім беру арқылы балалар әлеуметтік дағдыларды меңгереді, ұжымда жұмыс істеуді үйренеді, қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады. Бұл балалардың қоғамда өз орнын табуына және өмірлік дағдыларды меңгеруіне көмектеседі.

Қосымша білім беру бағдарламалары оқушылардың әлеуметтік интеграциясына ықпал етеді, олардың қоғаммен байланысын жақсартады. Сонымен қатар, бұл бағдарламалар арқылы балалардың өз әлеуетін толық ашуға, қоғамға пайдалы азамат болып қалыптасуға көмектеседі.

II. Арнайы мектеп-интернаттардағы қосымша білім беру бағдарламаларының түрлері

2.1 Шығармашылық үйірмелер мен мәдени іс-шаралар

Арнайы мектеп-интернаттарда балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында түрлі үйірмелер мен мәдени іс-шаралар ұйымдастырылады. Мысалы, сурет, музыка, би, театр өнері, қолөнер және т.б. бойынша шығармашылық үйірмелер балаларға өздерінің өнерге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл үйірмелер балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың эмоциялық әлемін байытады, ұжымда жұмыс істеуге үйретеді.

Мәдени іс-шаралар мен көрмелер, концерттер балалардың өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік беріп, олардың бойында сенімділік пен өз-өзін бағалауды қалыптастырады.

2.2 Спорттық секциялар және денсаулыққа бағытталған бағдарламалар

Спорттық секциялар балалардың физикалық дамуына ғана емес, сонымен қатар психологиялық жағынан да нығайтуға мүмкіндік береді. Спорт балалардың төзімділігін арттырып, тәртіптілікті және ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Спорттық шаралар балаларды ұжымдық жұмысқа, өзін-өзі бақылауға, жеңіске жетуге деген ынтаны арттыруға үйретеді.

Сонымен қатар, арнайы мектеп-интернаттарда денсаулыққа бағытталған бағдарламалар да ұйымдастырылады. Олар балалардың физикалық және психологиялық саулығын нығайтуға бағытталған, соның ішінде спорттық жаттығулар, сауықтыру іс-шаралары және денсаулық сақтау туралы ақпараттық бағдарламалар болуы мүмкін.

2.3 Психологиялық тренингтер мен терапия әдістері

Арнайы мектеп-интернаттарда психологиялық тренингтер мен терапия әдістері балалардың психоэмоционалдық жағдайын жақсартуға көмектеседі. Мұндай бағдарламалар балалардың өзін-өзі бағалауын арттырып, олардың әлеуметтік қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытады. Тренингтер мен психологиялық жаттығулар арқылы балалар стресс жағдайларын жеңуді үйренеді, өз эмоцияларын басқаруды меңгереді.

III. Қосымша білім беру арқылы балалардың тұлғалық дамуы

3.1 Балалардың шығармашылық дамуы

Қосымша білім беру балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін маңызды құрал болып табылады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың шығармашылыққа деген талпынысы олардың тұлғалық дамуы мен өмірлік дағдыларының қалыптасуына үлкен ықпал етеді. Шығармашылық арқылы балалар өзін-өзі таниды, өздерінің күшті және әлсіз жақтарын түсінеді, сондай-ақ жаңа нәрселерді үйренуге деген ынта пайда болады.

3.2 Балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту

Қосымша білім беру балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың тиімді жолы болып табылады. Әлеуметтік іс-шаралар, топтық жұмыстар, ынтымақтастық арқылы балалар өзара қарым-қатынас жасау, шешім қабылдау, қиын жағдайларды талқылау дағдыларын меңгереді. Бұл оларды қоғамда табысты өмір сүруге дайындайды.

3.3 Балалардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру

Қосымша білім беру балалардың болашақ мамандық таңдауға дайындық деңгейін арттыруға көмектеседі. Әртүрлі кәсіптер мен дағдыларды үйрету балалардың жұмыс әлеміне дайын болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, қосымша білім беру балалардың өз әлеуетін толықтай ашуға мүмкіндік береді.

IV. Қосымша білім берудің тиімділігі мен нәтижелері

4.1 Оқушылардың даму деңгейін арттыру

Қосымша білім беру бағдарламаларының нәтижесінде балалардың танымдық даму деңгейі жоғарылайды. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері, әлеуметтік дағдылары және жалпы тұлғалық дамуы жетілдіріледі. Сонымен қатар, қосымша білім беру бағдарламалары балалардың психоэмоционалды жағдайын тұрақтандыруға және олардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетуге ықпал етеді.

4.2 Әлеуметтік бейімделу нәтижелері

Қосымша білім беру арқылы балалардың қоғамға бейімделу деңгейі артады. Балалар өз қабілеттеріне сенімді болып, түрлі әлеуметтік жағдайларға икемделіп, қарым-қатынас жасау дағдыларын меңгереді. Бұл оларды қоғамда өз орнын табуға және болашақта толыққанды азамат болып қалыптасуға көмектеседі.

Қорытынды

Арнайы мектеп-интернаттарда қосымша білім беру ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін өте маңызды. Бұл бағдарламалар балалардың шығармашылық қабілеттерін ашуға, әлеуметтік дағдыларын дамытуға және психологиялық тұрғыдан қолдау көрсетуге бағытталған. Қосымша білім беру арқылы балалардың тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуі артады, сондай-ақ олардың өмірге деген оң көзқарасы қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: Әділет, 2007.
2. Мейірбекова, Г. Б. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту және тәрбиелеу. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Тұрғараев, Қ. Әлеуметтік бейімделу және қосымша білім беру. – Нұр-Сұлтан, 2020.

АРНАЙЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРМЕН ТӘРТІП ЕРЕЖЕЛЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жүнісова Жазира Талғатқызы
Түркістан облысы білім басқармасының « №1 Арнайы кешен «Балабақша-мектеп-интернаты» КММ тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается формирование правил поведения у воспитанников с особыми образовательными потребностями как важный аспект воспитательной системы в дошкольных учреждениях. Развитие дисциплины и вежливости у детей с отклонениями в развитии или с особыми образовательными потребностями является одной из основных задач педагогической деятельности.

Summary

The article examines the development of behavioral rules in children with special educational needs as an important aspect of the educational system in kindergartens. Promoting discipline and politeness in children with developmental disabilities or special educational needs is one of the key tasks of pedagogical work.

Арнайы білім алушыларға арналған тәртіп ережелерін қалыптастыру балабақшада тәрбиелеу мен оқыту процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың тәртібі мен әдептілігі көп жағдайда олардың әлеуметтік бейімделуіне және білім алу процесіне үлкен әсер етеді. Тәртіп ережелерін меңгеру балалардың өзіне деген сенімін арттырып, қоғаммен дұрыс қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді.

Арнайы білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеу кезінде олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тиісті тәрбие әдістері мен тәсілдерін қолдану қажет. Бұл балалардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуындағы ерекшеліктер педагогтың арнайы білім беру саласындағы біліктілігін арттыруды талап етеді.

Тәртіп ережелерін қалыптастыру тек оқу процесін тиімді ұйымдастыру үшін ғана емес, сондай-ақ балалардың болашақ өмірінде қоғаммен үйлесімді түрде өмір сүруі үшін де маңызды. Балабақша — бұл балалардың алғашқы әлеуметтік ортаға кіретін орны болғандықтан, оларды дұрыс тәртіпке үйрету, әлеуметтік ережелерді түсіндіру өте маңызды. Бұл мақалада арнайы білім алушылардың тәртібін қалыптастыру бойынша педагогикалық әдістер мен тәсілдер талқыланады.

1. Арнайы білім алушыларды тәрбиелеудің психологиялық аспектілері

Арнайы білім алушылардың тәртібін қалыптастыруда психологиялық аспектілер үлкен рөл атқарады. Бұл балалардың психологиялық ерекшеліктері мен даму деңгейін түсіну тәрбиешінің тиімді жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Арнайы білім беру қажеттілігі бар балалар арасында психикалық дамуы тежелгендер, аутистикалық спектр бұзылыстары барлар, сөйлеу немесе есту қабілеттері бұзылған балалар бар. Әр топтың дамуындағы ерекшеліктерге сәйкес тәртіп ережелерін қалыптастыру тәсілдері де әртүрлі болады.

Әлеуметтік бейімделу мәселелері: Арнайы білім алушылар үшін ең маңызды мәселелердің бірі — әлеуметтік бейімделу. Бұл балалар көбінесе қоғамда өздерін дұрыс ұстай алмайды, әлеуметтік нормалар мен ережелерді түсіну қиынға соғады. Сондықтан тәрбиеші баланың психологиялық жағдайын ескере отырып, тәртіп ережелерін жайлап, түсінікті түрде түсіндіруі қажет.

Эмоционалдық тұрақсыздық: Арнайы білім алушылардың кейбірі эмоционалдық жағынан тұрақсыз болуы мүмкін. Олардың ашуланшақтық, үрейлену, немесе қорқыныш сезімдері тәртіп ережелерін қабылдауға кедергі келтіруі мүмкін. Педагогтардың басты міндеті — осындай эмоционалдық жағдайларды түсініп, балалармен жұмыс істеу кезінде баланың ішкі дүниесіне терең үңілу.

Мотивация мен өзін-өзі тану: Ерекше қажеттіліктері бар балалардың мотивация деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Оларды әрекетке ынталандыру, ішкі мотивациясын ояту, тәртіпке үйрету үшін баланың қызығушылығын тудыратын әдістер мен тәсілдер қолдану керек. Тәртіп ережелерін үйретуде олардың жеке ерекшеліктеріне байланысты жеке тәсілдер қажет болады.

2. Арнайы білім алушыларға арналған тәртіп ережелерін қалыптастыру әдістері

2.1. Тәртіп ережелерін оқыту тәсілдері

Тәртіп ережелерін балаларға үйрету кезінде қолданылатын негізгі әдістер мен тәсілдер арасында көрнекіліктер, ойындар, тапсырмалар және топтық жұмыстар болуы мүмкін. Бұл әдістер балалардың қызығушылығын оятып, тәртіпті үйрену процесін жеңілдетеді.

Ойын арқылы тәртіп ережелерін үйрету: Ойын — бұл ерекше қажеттіліктері бар балалардың тәртіп ережелерін үйренудің тиімді әдісі. Ойын барысында балалар өздерін еркін ұстап, әдетте қиын болып табылатын тәртіпті игеру жолдарын жеңілдетеді. Мысалы, рольдік ойындар немесе тәртіпке байланысты сценалар балаларға тәртіпті ұстану дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

Көрнекілік және іс-әрекет арқылы түсіндіру: Көрнекі құралдар мен іс-әрекеттер арқылы балаларға тәртіп ережелерін түсіндіру өте тиімді болып табылады. Көрнекіліктер балалардың зейінін аударады, бұл әдіс олардың есте сақтау қабілетін арттырады. Балалар үшін суреттер, бейнемазмұндар, түрлі плакаттар мен үлгі көрсетілімдер тиімді болады.

Жеке және топтық жұмыстар: Арнайы білім алушылардың тәртіп ережелерін үйретуде топтық жұмыстар да маңызды рөл атқарады. Топтық жұмыстар балаларға тәртіпті бірге сақтауды, өзара қарым-қатынас жасауға үйретеді. Топтық тапсырмалар мен ойындар балалардың ынтымақтастығын дамытуға, әлеуметтік дағдыларды жетілдіруге ықпал етеді.

2.2. Педагогтың рөлі мен әдістемелік қолдау

Тәртіп ережелерін қалыптастыруда педагогтың рөлі ерекше. Педагог балалармен тұрақты әрі түсінікті байланыс орнатып, олардың әрбір әрекетін бағалай отырып, тәртіп ережелерін үйретуі тиіс. Педагогтың әдістемелік қолдауы мен жеке қарым-қатынасы тәртіпті қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады. Әр баланың ерекшеліктерін ескере отырып, жеке бағдарлама жасау, оның психологиялық ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі әдістерді қолдану қажеттілігі туындайды.

Қорытынды

Арнайы білім алушылармен тәртіп ережелерін қалыптастыру — бұл ұзақ әрі терең жұмыс. Балабақшадағы тәрбиешілер арнайы білім беру қажеттілігі бар балалардың психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, тәртіп ережелерін қалыптастыру әдістерін қолдануы тиіс. Ойындар, көрнекі құралдар, топтық жұмыстар және жеке қолдау әдістері тәртіпті үйретуде тиімді болып табылады.

Мақалада көрсетілгендей, тәртіп ережелерін дұрыс және тиімді қалыптастыру арнайы білім алушылардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, өзін-өзі тануына және дұрыс қоғамдастықта өмір сүруіне жол ашады. Педагогтың дұрыс қолдауы мен шығармашылық көзқарасы тәртіпті қалыптастыру үдерісін табысты етеді, сондай-ақ балалардың әлеуметтік дағдылары мен тұлғалық дамуын жетілдіреді.

Әдебиеттер

1. Соловьев А. Н. Педагогика для детей с особыми образовательными потребностями. М.: Эксмо, 2008.
2. Маслова В. В. Особенности воспитания и образования детей с нарушениями развития. М.: Просвещение, 2011.
3. Левин К. Психология детей с особыми образовательными потребностями. М.: Наука, 2001.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУДЕГІ ТӘРБИЕШІНІҢ РӨЛІ

Козиева Азиза Умаркуловна
Түркістан облысының білім басқармасының «№6 Арнайы кешен «Балабақша-бастауыш мектеп интернаты»» КММ тәрбиешісі

Резюме

В данной статье рассматривается роль воспитателя в социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями. Процесс социализации и адаптации таких детей к обществу является важным этапом на пути их полноценного личностного становления. Профессиональная компетентность воспитателя, его педагогическое мастерство и навыки межличностного общения напрямую влияют на эффективность данного процесса.

Summary

This article explores the role of the educator in the social adaptation of children with special educational needs. The process of socialization and adaptation to society is a crucial stage in the development of these children into well-rounded individuals. The educator's professional competence, pedagogical skills, and interpersonal communication abilities directly affect the effectiveness of this process.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтенуі – бұл олардың қоғамда өз орнын табуы, әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды меңгеруі, қарым-қатынас дағдыларын дамытуы және толыққанды тұлға болып қалыптасуы процесі. Бұл үдерісте тәрбиешінің рөлі ерекше маңызды. Тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар балалардың әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін тұлға ретінде қарастырылады. Оның кәсіби шеберлігі, педагогикалық әдіс-тәсілдерді меңгеруі және жеке қарым-қатынас дағдылары балалардың әлеуметтену процесінің тиімділігін арттырады.

1. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтік бейімделуінің теориялық негіздері

1.1 Әлеуметтік бейімделу ұғымы және оның мәні

Әлеуметтік бейімделу – бұл жеке тұлғаның әлеуметтік ортаға, қоғамның нормалары мен құндылықтарына сәйкес келуі, әлеуметтік рөлдерді меңгеруі және қоғамда өз орнын табуы процесі. Бұл үдеріс балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуының маңызды аспектісі болып табылады.

1.2 Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ерекшеліктері

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың психофизиологиялық және психологиялық ерекшеліктері олардың әлеуметтену процесіне әсер етеді. Бұл балалардың танымдық, сөйлеу, әлеуметтік және эмоционалдық дамуының ерекшеліктері тәрбиешінің жұмысында ескерілуі тиіс.

2. Тәрбиешінің әлеуметтік бейімдеу үдерісіндегі рөлі

2.1 Тәрбиешінің кәсіби біліктілігі

Тәрбиешінің кәсіби біліктілігі оның ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу қабілетін анықтайды. Бұл біліктілік педагогикалық білім, арнайы әдіс-тәсілдерді меңгеру және балалардың ерекшеліктерін түсіну қабілетін қамтиды.

2.2 Әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету

Тәрбиеші балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету арқылы олардың әлеуметтену процесін жеңілдетеді. Бұл қолдау балалардың өзін-өзі бағалауын арттырады, әлеуметтік дағдыларын дамытады және қоғамда өз орнын табуға көмектеседі.

2.3 Инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру

Тәрбиеші инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыру арқылы барлық балалардың тең құқықтарын қамтамасыз етеді. Бұл ортада әр бала өз ерекшеліктеріне қарамастан толыққанды білім алады және әлеуметтену процесінде белсенді қатысады.

3. Әдіс-тәсілдер мен стратегиялар

3.1 Жеке және топтық жұмыс әдістері

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуде жеке және топтық жұмыс әдістері тиімді болып табылады. Жеке жұмыс балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып,

олардың қажеттіліктеріне сәйкес ұйымдастырылады. Топтық жұмыс балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

3.2 Қарым-қатынас және ойын әдістері

Қарым-қатынас және ойын әдістері балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Ойын арқылы балалар өз эмоцияларын білдіреді, әлеуметтік рөлдерді меңгереді және қоғамда өз орнын табуға үйренеді.

3.3 Психологиялық-педагогикалық қолдау

Психологиялық-педагогикалық қолдау балалардың психологиялық жағдайын жақсартады, олардың әлеуметтену процесін жеңілдетеді және қоғамға бейімделуін қамтамасыз етеді.

4. Тәжірибелік бөлім

4.1 Әлеуметтік бейімдеу бағдарламаларының тиімділігі

Әлеуметтік бейімдеу бағдарламаларының тиімділігі тәрбиешінің кәсіби біліктілігіне, қолданылатын әдіс-тәсілдердің сапасына және балалардың ерекшеліктеріне байланысты анықталады. Зерттеу нәтижелері бойынша, арнайы әзірленген бағдарламалар балалардың әлеуметтену процесін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

4.2 Тәрбиешінің кәсіби дамуы

Тәрбиеші ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істегенде:

- инклюзивті білім беру принциптерін терең түсінуі,
- арнайы педагогика, логопедия, психология салаларынан хабары болуы,
- жеке әдістемелік жүйесін қалыптастыра алуы тиіс.

Ол үшін тәрбиешілерді:

- үздіксіз курстық оқыту,
- тәжірибе алмасу семинарлары,
- практикалық тренингтер мен шеберлік сыныптарына қатыстыру ұсынылады.

Бұл баламен тіл табысу, сенім орнату, бейімделу кезеңдерін сәтті өткізу үшін маңызды. Кәсіби дамыған тәрбиеші әлеуметтік бейімдеудің катализаторы ретінде әрекет етеді.

Қорытынды

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтік бейімделуі – бұл күрделі, көпжақты процесс. Бұл үдеріске қатысушы тәрбиеші баланың жеке әлеуетін ашуға, оның қоғамда өз орнын табуына, толыққанды тұлға ретінде қалыптасуына зор үлес қосады.

Зерттеу нәтижелері тәрбиешінің келесі аспектілердегі рөлін көрсетеді:

- эмоционалдық-психологиялық қолдау көрсетуші;
- баланың әлеуметтенуіне бағыттаушы;
- коммуникативтік дағдыларды дамытушы;
- бейімдеу бағдарламаларын жүзеге асырушы.

Сондықтан тәрбиешінің рөлін жүйелі жетілдіру, кәсіби даярлығын күшейту және арнайы қолдау бағдарламаларымен қамтамасыз ету – ерекше білім беру саласының басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М., 2017.
2. Сүлейменова Р.Е. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған арнайы педагогика. – Алматы: Арман-ПВ, 2021.
3. Назарбаева С.А. Өзін-өзі тану пәніндегі инклюзивті білім беру мәселелері. – Астана: Фолиант, 2020.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Тасов Мақсат Бердіханұлы
Түркістан облысы білім басқармасы «№ 1 Арнайы кешен «Балабақша – мектеп – интернат» КММ математика – информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение математической грамотности, её основные компоненты, а также предлагаются эффективные методы и приёмы для обучения учащихся с особыми образовательными потребностями. В качестве методов рассматриваются дифференцированное обучение, использование наглядных пособий и технологий, внедрение игровых элементов, организация индивидуальной и групповой работы, а также приёмы, направленные на повышение интереса учащихся.

Summary

This article discusses the importance of mathematical literacy, its key components, and presents effective methods and strategies for teaching students with special educational needs. The approaches include differentiated instruction, use of visual aids and technologies, incorporation of game elements, organization of individual and group activities, as well as strategies aimed at increasing student engagement.

XXI ғасырда білім беру жүйесінде оқушылардың тек білім алып қана қоймай, оны өмірде қолдана білу қабілетін дамыту басты мақсаттардың біріне айналды. Осы орайда, математикалық сауаттылықты қалыптастыру – қазіргі білім беру үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі. Математикалық сауаттылық – бұл тек формулаларды жаттап алу емес, күнделікті өмірде логикалық ойлауды, сандық деректермен жұмыс істеуді, модельдеу және шешім қабылдау дағдыларын игеру болып табылады.

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді дамыту барысында ерекше білім беру қажеттілігі (ЕБҚ) бар балаларға арналған оқыту жүйесіне ерекше көңіл бөлінуде. Бұл санаттағы оқушылардың танымдық, эмоциялық және физикалық мүмкіндіктері әртүрлі болғандықтан, олармен жұмыс істеудің ерекше тәсілдері қажет. Осыған байланысты, ЕБҚ бар оқушылардың математикалық сауаттылығын дамытуда дифференциалды әдістерді, визуалды және интерактивті құралдарды қолдану, сонымен қатар жеке қолдауды ұйымдастыру секілді педагогикалық тәсілдер маңызды рөл атқарады.

1.Математикалық сауаттылық: мәні, құрылымы, мазмұны

1.1 Математикалық сауаттылық ұғымының мәні

Математикалық сауаттылық – бұл адамның күнделікті өмірде, кәсіби әрекетінде және әлеуметтік қатынастарда туындайтын мәселелерді шешу үшін математикалық білім мен дағдыларды тиімді қолдану қабілеті. Бұл ұғым тек оқулықтағы есептерді шығару шеберлігінен ғана тұрмайды, ол нақты өмірмен тығыз байланысты, функционалдық білімнің маңызды аспектісі ретінде танылады.

ЮНЕСКО және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) ұсынған анықтама бойынша, математикалық сауаттылық дегеніміз – жеке тұлғаның математиканы түсініп, оны әртүрлі контекстерде қолдана білу қабілеті, математикалық пайымдауға және дәлелдеме жасауға дайындығы.

Математикалық сауаттылық:

- логикалық ойлауды дамытады;
- нақты өмірлік проблемаларды шешуге көмектеседі;
- ақпаратты талдау мен интерпретациялауға мүмкіндік береді.

1.2 Халықаралық тәжірибе: PISA бағалау жүйесі

PISA (Programme for International Student Assessment) – ЭЫДҰ ұйымдастырған халықаралық зерттеу, ол 15 жастағы оқушылардың оқу, математикалық және ғылыми сауаттылығын бағалайды. Бұл бағдарламада математикалық сауаттылық тек есеп шығару ғана емес, өмірлік жағдаяттағы проблемаларды шеше білу тұрғысынан бағаланады.

PISA-ның бағалау жүйесінде:

- Контекст (жеке, қоғамдық, кәсіби және ғылыми);

- Математикалық мазмұн (көрсеткіштер, шамалар, алгебра, геометрия, ықтималдық және статистика);
- Құзыреттер (формализация, интерпретация, қолдану) қолданылады.

PISA зерттеулері көрсеткендей, жоғары математикалық сауаттылыққа ие оқушылар өз ойларын негіздей алады, таңдау жасап, шешім қабылдай алады, бұл – XXI ғасырдағы ең қажетті қабілеттердің бірі.

2.Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар: сипаттамасы мен ерекшеліктері

2.1 Ерекше білім беру қажеттілігі (ЕБҚ) түсінігі

Ерекше білім беру қажеттілігі бар (ЕБҚ) оқушылар – бұл физикалық, психикалық, танымдық немесе әлеуметтік дамуында ауытқуы бар және жалпы білім беру жүйесінде қосымша қолдау мен бейімдеуді қажет ететін балалар тобы.

ЕБҚ оқушыларға мыналар жатады:

- көру қабілеті бұзылған;
- есту қабілеті шектеулі;
- тірек-қимыл аппаратының бұзылысы бар;
- сөйлеу тілі дамуы тежелген;
- интеллектісі бұзылған;
- аутизм спектріндегі бұзылысы бар;
- эмоциялық-ерік саласында бұзылыстары бар балалар.

Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңына сәйкес, бұл оқушылардың білім алуына тең жағдай жасау – мемлекет пен қоғамның міндеті.

2.2 Ерекше оқушылардың математикалық білімді меңгеру ерекшеліктері

ЕБҚ бар балалардың математикалық білімді меңгеруі бірнеше факторларға байланысты қиындықтарға ұшырауы мүмкін:

- Көру қабілеті шектеулі оқушылар – визуалды ақпаратты қабылдауда қиындық көреді, бұл оларға диаграмма, сызба, геометриялық фигураларды түсінуге кедергі келтіреді.
- Есту қабілеті бұзылған оқушылар – мұғалімнің ауызша түсіндіруін толық қабылдай алмайды, терминологияны меңгеру баяу жүреді.
- Интеллектуалдық дамуы тежелген оқушылар – математикалық абстракцияларды түсінуде, логикалық байланыстарды құруда қиындық көреді.
- Аутизм спектріндегі оқушылар – бірізділік пен құрылымдылықты қажет етеді, абстрактілі тапсырмалардан гөрі нақты әрі визуалды материалдарды жақсы қабылдайды.

3.Математикалық сауаттылықты дамыту әдістері

3.1 Дифференциалды оқыту әдісі

Дифференциалды оқыту – әртүрлі қабілеттері мен мүмкіндіктері бар оқушыларды оқыту үшін қолданылатын әдіс. Бұл әдіс әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, оқу процесін ұйымдастыруды қамтиды. Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар үшін дифференциалды оқыту әдісі өте тиімді, өйткені ол:

- әр оқушының жеке қарқынымен білім алуына мүмкіндік береді;
- тапсырмаларды қиындық деңгейіне қарай бөліп береді;
- әр оқушының жеке қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Дифференциалды оқытуда тапсырмалар үш деңгейге бөлінуі мүмкін:

1. Негізгі деңгей – барлық оқушылар үшін бірдей тапсырмалар, мұнда мұғалімнің түсіндірмесі мен бағыттауы маңызды.
2. Орташа деңгей – белгілі бір қиындықтағы тапсырмалар, оқушылардың жеке мүмкіндіктеріне қарай берілетін тапсырмалар.
3. Жоғары деңгей – жоғары деңгейдегі математикалық тапсырмалар, терең ойлануды талап ететін тапсырмалар.

3.2 Визуалды және мультимедиялық құралдарды қолдану

ЕБҚ бар оқушыларға математика пәнін оқытуда визуалды және мультимедиялық құралдарды қолдану маңызды рөл атқарады. Көру қабілеті нашар оқушылар үшін арнайы құралдар мен әдістер әзірленген:

- Графикалық ұйымдастырушылар – диаграммалар, графиктер, сызбалар мен схемалар оқушыларға ақпаратты құрылымдық түрде қабылдауға көмектеседі.
- Интерактивті тақта және компьютерлік бағдарламалар – оқушыларға нақты тапсырмаларды орындауда жеңілдік туғызады, себебі олар графикалық және анимациялық түрде тапсырмаларды көреді.
- Мультимедиялық материалдар – түсініктер мен процестерді динамикалық түрде көрсететін бейнемазмұн оқушылардың назарын аударады, оларды белсенді түрде қатысуға шақырады.

Мысалы, геометрия саласында арнайы бағдарлама арқылы үш өлшемді фигураларды көрсету оқушыларға бұл ұғымдарды нақты түсінуге көмектеседі.

3.3 Ойын технологияларын пайдалану

Математиканы оқытудың тиімді әдістерінің бірі – ойын технологияларын қолдану. Ойындар оқушыларды қызықтырады, оларды белсенділікке ынталандырады және оқуға деген мотивацияны арттырады. Ойын элементтерін сабақтарға енгізу оқушыларға математикалық тапсырмаларды шешуде шығармашылықпен ойлауға мүмкіндік береді.

Ойын технологияларының бірнеше түрі бар:

1. Сауалнамалар мен викториналар – оқушылардың математикалық сауаттылығын тексеру үшін қолдануға болады.
2. Сандық ойындар – математикалық есептерді шешуге арналған арнайы онлайн ойындар, олар оқушыларға уақытты тиімді пайдаланып, есептерді қызығушылықпен шешуге көмектеседі.
3. Рөлдік ойындар – нақты өмір жағдайларына байланысты математикалық тапсырмалар шешу.

Ойын технологияларын қолдану, әсіресе, аутизм спектріндегі балалармен жұмыс істегенде, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын да дамытуға септігін тигізеді.

Қорытынды

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды оқыту – бұл күрделі, бірақ өте маңызды міндет. Математикалық сауаттылықты дамыту, әсіресе осы оқушылар арасында, қоғамның барлық мүшелерінің толыққанды өмір сүруі үшін аса қажет. Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға арналған математикалық білім беру жүйесінің тиімділігі олардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін және даму деңгейін ескере отырып ұйымдастырылуы керек.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: Әділет, 2007.
2. ҚР БҒМ. Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2020.
3. Әбенова, А. А., Жұмабекова, С. Б. *Математикалық сауаттылық: теория және тәжірибе*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУ МӘДЕНИЕТІ

Тұрсынқалиева Ғалия Құрбанқызы
Түркістан облысының білім басқармасының «№6 Арнайы кешен «Балабақша-бастауыш мектеп интернаты»» КММ тәрбиешісі

Резюме:

В данной статье рассматриваются культура общения с детьми с особыми образовательными потребностями, теоретические и практические аспекты построения эффективного общения с учетом их индивидуальных особенностей. В воспитании и обучении детей с особыми образовательными потребностями общение играет важную роль, поскольку они требуют не только традиционных

методов обучения, но и методов, адаптированных к индивидуальным особенностям развития каждого ребенка.

Abstract:

This article discusses the culture of communication with children with special educational needs, including the theoretical and practical aspects of establishing effective communication, taking into account their individual characteristics. Communication plays a significant role in the upbringing and education of children with special educational needs, as they require not only traditional teaching methods but also those tailored to the individual developmental characteristics of each child.

Ерекше білімді қажет ететін балалармен тиімді қарым-қатынас жасау – бұл олардың білім алуына, әлеуметке бейімделуіне және тұлғалық дамуына оң әсер ететін маңызды педагогикалық құрал. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дамуында олардың менталды, физикалық немесе әлеуметтік ерекшеліктері үлкен рөл атқарады, бұл өз кезегінде педагогтың жұмысын күрделендіреді. Сондықтан мұндай балалармен қарым-қатынас жасауда арнайы тәсілдер мен дағдыларды қолдану қажет. Бұл мақалада қарым-қатынас жасау мәдениетінің теориялық негіздері, қарым-қатынас жасау барысында кездесетін қиындықтар және оларды жеңу жолдары, сондай-ақ тиімді қарым-қатынас жасаудың педагогикалық принциптері мен әдістері талқыланады.

1. Ерекше білімді қажет ететін балалардың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктері

1.1 Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың психологиясы

Ерекше білімді қажет ететін балалар психологиялық тұрғыда өзгешелеу болатынын ескерсек, олардың ерекше қажеттіліктерін толық түсіну маңызды. Мұндай балалардың әрқайсысының жеке даму ерекшеліктері болады: кейбір балалар сөйлеу, когнитивті немесе моторлы дағдыларда қиындықтар туындаса, басқаларында әлеуметтік және эмоционалды қиындықтар болуы мүмкін. Педагогтың басты міндеті – осы ерекшеліктерді ескере отырып, әр баланың жеке мүмкіндіктеріне сай қарым-қатынас стилін таңдау.

1.2 Баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы қарым-қатынастың маңызы

Қарым-қатынас бала тұлғасының қалыптасуына зор әсер етеді. Ерекше білімді қажет ететін балалардың тұлғалық дамуы мен әлеуметтенуі көптеген жағдайларда оқу процесіне қатысуына тікелей байланысты. Мұндай балаларға сенімділік, өзін-өзі бағалау, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру, сондай-ақ қателіктермен жұмыс жасау мүмкіндігі қажет. Мұның бәрі қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады.

2. Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасау мәдениетінің негіздері

2.1 Эмпатия мен эмоционалды интеллект

Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасауда педагогтың эмпатиясы мен эмоционалды интеллекті маңызды рөл атқарады. Эмпатия дегеніміз – басқа адамның сезімін түсіну, оған деген қамқорлық пен қолдау көрсету қабілеті. Эмоционалды интеллект адамның өз эмоцияларын дұрыс түсіну және басқару қабілетімен қатар, басқа адамдардың эмоцияларын да сезіну және сол эмоцияларға сәйкес әрекет ету мүмкіндігін қамтиды. Бұл дағдылар ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтар үшін өте маңызды.

2.2 Қарым-қатынас жасау әдістері

Ерекше білімді қажет ететін балалармен тиімді қарым-қатынас жасау үшін әр түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылады:

- Тікелей байланыс: балалармен ашық әрі түсінікті тілде сөйлесу;
- Визуализация: ойындар, суреттер, графиктер мен схемалар арқылы ақпаратты жеткізу;
- Жеке қарым-қатынас: балалардың қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне байланысты жеке тәсілдерді қолдану;
- Позитивті ынталандыру: балаларды мақтау мен қолдау арқылы олардың дамуына әсер ету;
- Репетитивті тәсіл: қажетті дағдылар мен білімдерді бірнеше рет қайталау арқылы баланың түсінуін арттыру.

2.3 Қарым-қатынас жасауға арналған педагогикалық мәдениет

Педагогтың қарым-қатынас мәдениеті оның жұмысына кәсіби көзқарасын, баланы құрметтеуді, оның құқықтарын түсінуді және әр баланың әлеуетін барынша ашуға бағытталған әрекеттерін қамтиды. Педагогтық мәдениет қарым-қатынастың тек техникалық жағын ғана емес, сонымен қатар этикалық, психологиялық және эмоционалдық аспектілерін де қамтиды.

3. Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасау барысында туындайтын қиындықтар мен оларды шешу жолдары

3.1 Қиындықтар

Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасаудың негізгі қиындықтары:

- Баланың эмоционалдық жағдайын дұрыс бағалаудың қиындығы;
- Баланың қарым-қатынасқа деген дайын еместігі немесе қатысқысы келмеуі;
- Тілдік немесе когнитивті кедергілер;
- Баланың әлеуметтік дағдыларын дамытудың қиындығы.

3.2 Қиындықтарды шешу жолдары

Қиындықтарды жеңу үшін арнайы түзету әдістемелерін қолдану маңызды. Мысалы:

- Әртүрлі қарым-қатынас құралдарын қолдану (суреттер, карточкалар, ойындар);
- Күрделі тапсырмаларды кезең-кезеңімен орындау;
- Қарым-қатынасты баланың қарқынына сәйкес реттеу;
- Баланы қолдау, оны сенімділікпен қамтамасыз ету;
- Педагог пен ата-ана арасында жүйелі байланыс орнату.

4. Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасау мәдениетінің педагогикалық маңызы

4.1 Педагогтың кәсіби дамуында қарым-қатынас мәдениетінің орны

Педагогтың ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істеуде кәсіби деңгейде қарым-қатынас жасау мәдениетін дамытуы оның педагогикалық мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол педагогтың өз жұмысында тиімді, шыдамды, түсіністікпен қарайтын, әр баланы жеке тұлға ретінде қабылдайтын болуы керек.

4.2 Әлеуметтік интеграция мен инклюзиядағы рөлі

Ерекше білімді қажет ететін балаларды қоғамға, әсіресе мектепке немесе балабақшаға әлеуметтік бейімдеу үшін мұғалімдер мен тәрбиешілердің қарым-қатынас дағдыларының маңызы зор. Бұл балаларды жан-жақты қолдаумен қатар, олардың құрдастарымен дұрыс қарым-қатынас орнатуын да қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Ерекше білімді қажет ететін балалармен қарым-қатынас жасау мәдениеті олардың тұлғалық дамуында, оқу процесіне қатысуында және әлеуметке бейімделуінде шешуші рөл атқарады. Бұл балалардың танымдық және әлеуметтік қабілеттерін дамыту үшін педагогтардың кәсіби шеберлігі мен дұрыс қарым-қатынас әдістерін қолдануы қажет. Балалармен тиімді қарым-қатынас жасау тек олардың дамуына емес, сондай-ақ қоғамның осы балаларға деген оң көзқарасының қалыптасуына да әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Айтқожаева Р.М. «Қарым-қатынас мәдениеті және оның педагогикадағы рөлі», Алматы, 2021.
2. Виготский Л.С. «Психология мен білім беру: теориялық негіздер», М., 2020.
3. Смирнова О.Г. «Эмоционалды интеллект және педагогикалық қарым-қатынас», Санкт-Петербург, 2019.

АРНАЙЫ МЕКТЕП-ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шынгысбаева Улжан Омарбековна
Түркістан облысы білім басқармасының "№5 арнайы мектеп-интернат" КММ тәрбиешісі

Резюме

В статье дается характеристика особенностей организации воспитательной работы с подростками в специальных школах-интернатах. Раскрывается содержание понятий «воспитание» и «воспитательная работа в специальной школе», а также рассматривается их изучение в научной литературе.

Abstract

This article describes the specifics of organizing educational work with adolescents in special boarding schools. It explores the meanings of the concepts "education" and "educational work in a special school," and examines how these topics are addressed in the academic literature.

Арнайы мектеп-интернаттар — ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған арнайы оқу орындары болып табылады. Бұл мекемелердің негізгі мақсаты — әрбір оқушының жеке қабілеттерін дамыту, оларға қолайлы білім беру және әлеуметтік бейімделу үшін жағдай жасау. Арнайы мектеп-интернаттарда оқыту мен тәрбие процесі тек академиялық біліммен шектелмейді, сонымен қатар балалардың психологиялық, әлеуметтік және тұлғалық дамуына үлкен көңіл бөлінеді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеу кезінде әлеуметтік және психологиялық аспектілерді ескеру маңызды. Бұл балалардың даму ерекшеліктері мен қажеттіліктері әр түрлі болғандықтан, тәрбие әдістері мен тәсілдері де арнайы таңдалады. Арнайы мектеп-интернаттардағы тәрбие процесінің негізгі мақсаты — балалардың толыққанды азамат болып қалыптасуына ықпал ету. Бұл мақсатқа жету үшін тәрбие әдістері мен білім беру мазмұнын үздіксіз жаңартып отыру қажет.

I. Арнайы мектеп-интернаттардың құрылымы мен қызметі

Арнайы мектеп-интернаттардың құрылымы мен қызметі ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға толыққанды білім беру және тәрбие беру мақсатында ұйымдастырылады. Мұндай мекемелер балалардың оқу, психологиялық және әлеуметтік дамуына бағытталған әр түрлі бағдарламаларды жүзеге асырады. Сонымен қатар, арнайы мектеп-интернаттарда әлеуметтік-педагогикалық қызметкерлер, психологтар, дефектологтар мен логопедтер жұмыс істейді. Бұл мамандар балалардың әрқайсысының жеке қажеттіліктерін ескеріп, жеке даму жоспарларын құрады.

1.1 Арнайы мектеп-интернаттардың типологиясы мен құрылымы

Арнайы мектеп-интернаттар әр түрлі типтерге бөлінеді: бастауыш, негізгі, жоғары және психоневрологиялық аурулары бар балаларға арналған мекемелер. Әр типтің өз ерекшеліктері мен талаптары бар. Мысалы, бастауыш мектеп-интернаттарда балалардың негізінен оқу дағдыларын дамытуға, ал психоневрологиялық аурулары бар балаларға арналған мекемелерде балалардың денсаулығын сақтау және психоэмоционалды жағдайын тұрақтандыру маңызды болып табылады.

1.2 Оқу-тәрбие үдерісіндегі рөлі

Арнайы мектеп-интернаттардың оқу-тәрбие үдерісі балалардың әлеуметтік бейімделуіне, психологиялық қолдау көрсетуге және олардың даму деңгейіне сәйкес келетін білім беру бағдарламаларын қолдануға бағытталған. Мұндай мекемелерде балалар тек академиялық білім ғана алмайды, олар түрлі практикалық дағдыларды меңгеріп, әлеуметтік өмірге бейімделеді. Сонымен қатар, арнайы мектеп-интернаттарда мектепішілік тәртіптің жоғары деңгейде сақталуы маңызды, себебі балалардың психоэмоционалды жағдайына әсер ететін факторлар көп.

1.3 Әлеуметтік-психологиялық қызметтің маңызы

Әлеуметтік және психологиялық қызмет мектеп-интернаттардағы балалардың жеке тұлғалық және әлеуметтік дамуында маңызды рөл атқарады. Психологтар балалардың эмоционалды жағдайын бақылап, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған түрлі

тренингтер мен жұмыс әдістерін қолданады. Бұл қызмет сондай-ақ балалардың өзара қарым-қатынастарын жақсартуға және мектепішілік тәртіпті нығайтуға көмектеседі.

2. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың тәрбиесі

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың тәрбиесі олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі тиіс. Әрбір бала — жеке тұлға, және оның дамуы үшін қолайлы жағдай жасау өте маңызды. Арнайы мектеп-интернаттағы тәрбие процесі баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес ұйымдастырылады, бұл педагогикалық тәсілдерді тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

2.1 Балалардың даму ерекшеліктері мен қажеттіліктері

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың психологиялық, физиологиялық және әлеуметтік дамуы басқа балалардан ерекшеленуі мүмкін. Мысалы, аутизм, зияткерлік даму тежелуі немесе сөйлеу қабілетінің бұзылуы бар балалардың оқуы мен дамуы жеке тәсілдер мен стратегияларды талап етеді. Әр баланың өз қажеттіліктері мен даму қарқыны бар, сондықтан тәрбие мен оқыту процесі жеке тұлғаға бағытталған болуы керек.

2.2 Тәрбие әдістері мен тәсілдері

Арнайы мектеп-интернаттардағы тәрбиенің әдістері мен тәсілдері балалардың даму деңгейіне және қажеттіліктеріне сәйкес болады. Мұнда психологиялық қолдау көрсету, арнайы оқу әдістемелері мен түзету бағдарламалары қолданылады. Мысалы, сөйлеу терапиясы, арт-терапия немесе музыкалық терапия әдістері балалардың когнитивтік және эмоциялық дамуына оң әсер етеді.

2.3 Әлеуметтік бейімделу мен тұлғалық даму

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтік бейімделуі — олардың қоғамда өз орнын табуы үшін маңызды кезең. Арнайы мектеп-интернаттарда балалар топта жұмыс істей отырып, өзара қарым-қатынас жасау, қиындықтарды шешу және әлеуметтік дағдыларды меңгеру мүмкіндігіне ие болады. Сонымен қатар, бұл мекемелер балаларға тұлғалық даму және өзін-өзі тану мүмкіндігін береді.

III. Тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері

Арнайы мектеп-интернаттағы тәрбиенің ұйымдастырылуы — бұл күрделі және жауапты процесс, ол баланың толыққанды дамуына жағдай жасауға бағытталған. Бұл үдерісте ерекше балалардың қажеттіліктері ескеріліп, оқыту мен тәрбиенің әдістері және тәсілдері ерекше болады.

3.1 Күн тәртібі мен тәртіптілік

Арнайы мектеп-интернаттарда күн тәртібі ерекше рөл атқарады. Қатаң режим және белгілі бір уақытқа бөлінген іс-шаралар балалардың тұрақты дамуы үшін қажет. Күн тәртібі балалардың қажеттіліктерін ескере отырып құрылып, оларды тәрбиелеу мен дамытудың тиімді әдісі ретінде қызмет етеді. Әрбір бала үшін жеке күн тәртібі де құрылады, бұл баланың физикалық және психологиялық жағдайына әсер етеді.

Тәртіптілік мәселесі де ерекше назарда болады. Арнайы мектеп-интернаттарда тәртіптің қатаң сақталуы балалардың қауіпсіздігі мен жайлы жағдай жасау үшін маңызды. Тәртіптің бұзылуы балалардың психоэмоционалды жағдайына теріс әсер етуі мүмкін, сондықтан әртүрлі бұзушылықтармен күресу үшін арнайы тәрбие әдістері мен құралдары қолданылады.

3.2 Тәрбие жұмысының мазмұны мен әдістемесі

Арнайы мектеп-интернаттарда тәрбие жұмысы баланың жеке қабілеттеріне, жас ерекшеліктеріне және психологиялық жағдайына негізделген түрлі әдістемелер мен стратегияларды қамтиды. Мектептің негізгі міндеті — әрбір баланың қабілетін ашу және оған оқу мен тәрбие арқылы көмектесу.

Тәрбие жұмысының мазмұны арнайы оқу бағдарламаларына негізделеді. Олар балалардың мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту мен дамытуға арналған. Бұл бағдарламаларда білім беру мен тәрбиелеудің жаңашыл әдістері, ойындар, шеберлік сабақтары, шығармашылық жұмыстар, арт-терапия және басқа да түзету жұмыстары қолданылады.

3.3 Тәрбиешілердің кәсіби біліктілігі мен рөлі

Тәрбиешілердің рөлі арнайы мектеп-интернаттарда өте маңызды. Олар балалардың дамуындағы негізгі тұлғалар болып табылады. Тәрбиешілер тек білім беруші ғана емес, сондай-

ақ балалардың психологиялық дамуын қадағалайтын, олардың қауіпсіздігі мен жағдайын қамтамасыз ететін адамдар. Тәрбиешілердің кәсіби біліктілігі мен даярлығы жоғары болуы тиіс, себебі балалардың қажеттіліктері әртүрлі және әрбір балаға жеке көзқарас қажет.

Тәрбиешілердің қызметі тек оқыту мен тәрбие жұмысымен шектелмейді, сонымен қатар балалардың әлеуметтік бейімделуіне көмек көрсету, олардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттыру, қиын жағдайлардан шығуға үйрету міндеттерін қамтиды.

Қорытынды

Арнайы мектеп-интернаттардағы тәрбие процесі ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дамуы мен әлеуметтік бейімделуі үшін өте маңызды рөл атқарады. Тәрбие жұмысын ұйымдастыру кезінде әр баланың жеке қажеттіліктері ескерілуі керек. Мұндай мектептерде педагогтардың жоғары кәсіби деңгейі мен балалардың психологиялық қолдауы маңызды орын алады.

Әдебиеттер

1. Сатова А. Б. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше балалармен жұмыс істеу технологиялары. – Нұр-Сұлтан, 2021.
2. Қоңырбаева К. Б. Арнайы педагогика. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
3. Әбенова А. А., Жұмабекова С. Б. Математикалық сауаттылық: теория және тәжірибе. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТЕРІ

Абилова Айнур Анарбаевна
Түркістан облысы, Ордабасы аудан, Шұбарсу ауылы
“Ынтымақ” жалпы білім беретін мектебінің директордың бейінді ісі жөніндегі орынбасары

Резюме:

В данной статье рассматриваются компетенции лиц с особыми образовательными потребностями. Лица с особыми образовательными потребностями — это дети и подростки с особенностями в физическом, психологическом или социальном развитии. Для них необходимы специальные образовательные программы и подходы.

Abstract:

This article examines the competencies of individuals with special educational needs. Individuals with special educational needs are children and adolescents who have specific characteristics in their physical, psychological, or social development. They require specialized educational programs and approaches.

Қазіргі уақытта ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға арналған білім беру жүйесінің тиімділігі қоғамның әлеуметтік және психологиялық дамуына айтарлықтай әсер етеді. Бұл тұлғалар ерекше назар мен қолдауды қажет етеді, себебі оларда әртүрлі дене, психикалық немесе эмоционалдық қиындықтар болуы мүмкін. Сондықтан олардың білім алуы мен әлеуметтік интеграциясы үшін арнайы бағдарламалар мен тәсілдер қажет.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға арналған құзіреттердің қалыптасуы мен дамуы қазіргі педагогика мен психологияның маңызды тақырыбы болып табылады. Бұл тұлғаларға арнайы педагогикалық көмек көрсету, олардың дамуындағы қиындықтарды жеңу және әлеуметке интеграциялау үшін ерекше білім беру үдерісін дұрыс ұйымдастыру қажет. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттерін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер, стратегиялар және ұсыныстар қарастырылады.

1. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар дегеніміз не?

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар – бұл психикалық, дене немесе әлеуметтік дамуында ерекшеліктері бар балалар мен жасөспірімдер. Олар әртүрлі себептерге байланысты стандартты білім беру жүйесіне сәйкес келмейді және арнайы тәсілдер мен бағдарламалар арқылы білім алуы қажет.

1.1 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың түрлері

- Физикалық дамуы бойынша ерекшеліктер: Денсаулық жағдайының төмендеуі, көру немесе есту қабілетінің бұзылуы, қозғалыс аппаратының ақаулары.
- Психикалық дамуы бойынша ерекшеліктер: Ақыл-ойдың дамуы тежелген немесе кешігуі, ерекше қабілеттілік немесе ерекше оқу қажеттіліктері.
- Эмоционалды және мінез-құлықтық ерекшеліктер: Эмоционалды тұрақсыздық, мінез-құлықтың бұзылуы, аутизм спектрі немесе басқа психоэмоционалды бұзылулар.
- Әлеуметтік дамуы бойынша ерекшеліктер: Әлеуметтік интеграция мен қоғамға бейімделу қиындықтары, әлеуметтік дағдылардың жетіспеушілігі.

1.2 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды қолдау

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға көмек көрсету тек арнайы білім беру бағдарламалары арқылы ғана жүзеге аспайды. Бұл үдеріс педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік қолдауды қамтиды. Сонымен қатар, бұл тұлғаларға білім беруде инклюзивті тәсілді қолдану, қоғамға интеграциялау, олардың әлеуметке бейімделуін қамтамасыз ету өте маңызды.

2. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттері

Құзірет – бұл адамда белгілі бір әрекеттерді орындауға қабілеттілік, білім, дағды және көзқарастардың жиынтығы. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар үшін құзіреттердің қалыптасуы білім беру процесінің маңызды аспектісі болып табылады.

2.1 Құзіреттердің түрлері

- Академиялық құзіреттер: Оқушылардың пәндік білімдерін меңгеру, оқу дағдыларын дамыту.
- Әлеуметтік құзіреттер: Әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын меңгеру, топта жұмыс істей білу, қоғаммен араласу.
- Эмоционалды құзіреттер: Өз эмоцияларын басқару, стресс жағдайында өзін ұстай білу, өз-өзіне сенімді болу.
- Қоғамдық құзіреттер: Әлеуметтік нормалар мен моральдық қағидаларды түсіну, этикалық құндылықтар.

2.2 Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттерін дамыту

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттерін дамыту үшін арнайы әдістер мен тәсілдер қолданылуы тиіс. Бұл әдістер оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес таңдалып, олардың күшті жақтарын дамытуға, әлсіз жақтарын жеңуге бағытталған.

2.3 Құзіреттерді дамытуда қолданылатын әдістер мен тәсілдер

- Жеке бағдарланған әдіс: Әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, оған жеке көмек көрсету.
- Топтық жұмыс: Оқушыларды топтарға бөліп, бірлескен тапсырмаларды орындауға ынталандыру.
- Психологиялық қолдау: Эмоционалды қолдау көрсету, оқушылардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттыру.
- Қосымша ресурстар: Арнайы құралдар мен оқу материалдарын қолдану, оқу процесін жеңілдету.

3. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды инклюзивті білім беру

Инклюзивті білім беру жүйесі барлық балалардың тең мүмкіндіктермен білім алуы үшін қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Бұл жүйе ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға да өзінің әлеуетін көрсетуге мүмкіндік береді.

3.1 Инклюзивті білім беру – жалпы білім беру жүйесіндегі басты бағыт

Инклюзивті білім беру білім беру мекемелерінде оқушылардың бірдей құқыққа ие болуын қамтамасыз етеді. Бұл тәсілдің басты мақсаты – ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды жалпы білім беру жүйесіне тарту және олардың әлеуметке толыққанды интеграциясын қамтамасыз ету.

3.2 Инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істейтін педагогтардың рөлі

Инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істейтін педагогтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды оқыту мен тәрбиелеуде ерекше дағдылар мен құзіреттерге ие болуы тиіс. Олар тек пәнді оқытумен ғана шектелмей, оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеріп, педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік көмек көрсетуі қажет.

4. Психологиялық қолдау және әлеуметтік жұмыс

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды қолдауда психологиялық және әлеуметтік жұмыс өте маңызды. Бұл бағытта арнайы психологтар мен әлеуметтік қызметкерлер жұмыс істейді.

4.1 Психологиялық қолдау

Психологиялық қолдау оқушылардың эмоционалдық жағдайын тұрақтандыру, олардың өзін-өзі бағалауын арттыру және психикалық тұрақтылығын сақтау үшін қажет. Психологтар арнайы әдістер мен техникаларды қолдана отырып, оқушыларға көмек көрсетуі тиіс.

4.2 Әлеуметтік жұмыс

Әлеуметтік қызметкерлер ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың қоғамға бейімделуін қамтамасыз ету үшін түрлі әлеуметтік қолдау шараларын ұсынады. Олар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, оларды әлеуметтендіру үшін қажетті жағдайлар жасайды.

Қорытынды

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға арналған білім беру жүйесін ұйымдастыру және оларды қолдау бүгінгі күннің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттерін дамыту үшін арнайы тәсілдер мен әдістерді қолдану маңызды. Бұл тұлғаларға қатысты білім беру үдерісінде инклюзивті тәсілді қолдану, психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсету олардың әлеуметке толыққанды интеграциясын қамтамасыз етеді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың құзіреттерін дамыту үшін білім беру мекемелері мен қоғамның бірлескен жұмысы маңызды. Осы саладағы жұмыстардың жүйелі түрде жүргізілуі ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың дамуында айтарлықтай өзгерістер мен жетістіктерге жетуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Артеменко В.С. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту және тәрбиелеу. – Алматы: Білім, 2015.
2. Бейсембаева Г.Т. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға арналған педагогикалық әдістер. – Астана: Ғылым, 2018.
3. Кенжебаева Д.К. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: Мектеп, 2017.

ИНКЛЮЗИВТІ ЖҰМЫС

Азатова Робия Сайфуллаевна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы №6 ПМПК дефектолог маманы

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические основы инклюзивного образования, а также педагогические подходы и методики, предназначенные для учащихся. Анализируются сущность и цель инклюзии, её место в системе образования, а также эффективные способы организации учебного процесса с учётом особых образовательных потребностей учащихся.

Abstract

This article examines the theoretical foundations of inclusive education, as well as the pedagogical approaches and methods designed for students. It analyzes the essence and purpose of inclusion, its role in the education system, and effective ways to organize the learning process while considering students' special educational needs.

Қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру мәселесі кеңінен талқыланып, басты басымдықтардың біріне айналып отыр. Әлеуметтік әділеттілік пен тең мүмкіндіктер қағидаттарына негізделген бұл жүйе – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру ортасына толық кіріктіруді мақсат етеді. Қазақстан Республикасы

да осы халықаралық үрдістен шет қалмай, инклюзивті білім беруді дамыту бойынша нақты қадамдар жасауда.

1. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері

1.1. Инклюзия ұғымы және оның педагогикадағы орны

Инклюзия (лат. *inclusio* — "қосу", "енгізу") — білім беру жүйесінде әрбір баланың ерекшелігін ескере отырып, оны тең және қолжетімді біліммен қамтамасыз ету қағидатына негізделген тәсіл. Бұл ұғым білім алуда кемсітушілікті жоюға, барша балаларды біртұтас білім беру ортасына біріктіруге бағытталған. Инклюзивті білім беру баланың физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан, баршаға бірдей білім алуға мүмкіндік беретін орта қалыптастыруды көздейді.

Педагогикада инклюзия – адамгершілікке, тең құқыққа, әрбір оқушының даралығын мойындауға негізделген білім беру философиясы. Ол дәстүрлі білім беру жүйесінің кемшіліктерін — яғни ерекше қажеттілігі бар балаларды оқшаулау, арнайы мектептерге бағыттау — жеңіп, білім беру саласын жаңаша қарауға итермелейді. Мұндай тәсілдің басты мақсаты – барлық оқушылардың әлеуетін ашу, оларды қоғамның белсенді мүшесіне айналдыру.

Инклюзивті педагогиканың маңызды қағидаттары мыналар:

- Жеке тәсіл: әрбір оқушының қажеттілігі мен қабілетіне сай оқыту.
- Қолжетімділік: физикалық, ақпараттық және әлеуметтік кедергілерді жою.
- Қатысу: балалардың оқу процесіне белсенді араласуын қамтамасыз ету.
- Серіктестік: мұғалімдер, ата-аналар, мамандар және оқушылар арасындағы тиімді ынтымақтастық.

Бұл қағидалар инклюзивті білім берудің тек білім беру ғана емес, әлеуметтік интеграция мен толеранттылық мәдениетін қалыптастыру жолындағы маңызды құрал екенін көрсетеді.

1.2. Инклюзивті білім берудің халықаралық тәжірибесі

Инклюзивті білім беру әлемдік деңгейде ЮНЕСКО, БҰҰ және басқа да халықаралық ұйымдар арқылы қолдау табуда. Бұл бағыттағы алғашқы ірі қадамдардың бірі — 1994 жылы қабылданған Саламанк декларациясы. Бұл құжатта барлық балалардың біртұтас білім беру жүйесіне кіру құқығы расталып, мемлекеттерге білім беруде инклюзивтілік қағидатын енгізу ұсынылды.

Кейбір елдердің тәжірибесін қарастырайық:

- Италия – арнайы мектептерді толықтай жойып, барлық оқушыларды жалпы білім беру мекемелеріне біріктірген алғашқы мемлекеттердің бірі. Мұнда арнайы педагогтар жалпы мектептерде тұрақты жұмыс істейді, бұл инклюзивті орта қалыптастыруға оң әсер етті.
- Финляндия – жеке оқыту жоспарына ерекше мән беріп, ерекше қажеттіліктері бар балаларды қолдау үшін инклюзивті ресурстармен жабдықталған. Мұғалімдер жоғары деңгейде дайындықтан өтеді.
- Канада және АҚШ – бұл елдерде заңнамалық тұрғыдан әрбір оқушының инклюзивті ортада оқу құқығы кепілдендірілген. Мектептерде жеке көмекшілер, психологтар, логопедтер қызмет етеді.
- Жапония – инклюзивті білім беру қарқынды дамуда. Мектептерде "бірге оқу – бірге өмір сүру" қағидасы қолданылады, бұл қоғамдық көзқарасты өзгертудің тиімді жолы ретінде бағаланады.

Бұл тәжірибелер көрсеткендей, инклюзивті білім беру – тек педагогикалық өзгерістер ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, психологиялық және құқықтық тұрғыдан да кешенді көзқарасты талап етеді. Мемлекеттер бұл бағытта табысты болу үшін мұғалімдердің дайындығына, мектеп инфрақұрылымына, ата-аналармен жұмыстың тиімділігіне ерекше назар аударады.

2. Оқушыларға арналған педагогикалық тәсілдер мен әдістемелер

2.1. Оқушылардың ерекше білім қажеттіліктерін анықтау және оларды ескере отырып оқу процесін ұйымдастыру

Инклюзивті білім берудің табысты жүзеге асуы – ең алдымен, оқушылардың жеке қажеттіліктерін дұрыс анықтап, оларға бейімделген оқыту әдістерін қолдануға байланысты. Ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕББҚ) бар оқушылар – көру, есту, сөйлеу, қозғалу, танымдық

немесе мінез-құлықтық дамуында ерекшеліктері бар балалар. Олар үшін тиімді оқыту жеке тәсілді, қолайлы орта мен арнайы қолдауды талап етеді.

ЕББҚ анықтау тәсілдері:

- *Психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия (ПМПК)* қорытындысы.
- *Педагогикалық бақылау және диагностикалық тапсырмалар.*
- *Ата-аналармен, мектеп психологымен және дефектологпен бірлескен талдау.*

Оқу процесін ұйымдастыруда ескерілетін негізгі принциптер:

- Жеке оқыту жоспарын (ЖОЖ) құру.
- Қолайлы оқу материалдарын (ірі қаріп, бейімделген мәтіндер, суреттер) пайдалану.
- Сабақтың құрылымын қарапайым әрі түсінікті етіп жоспарлау.
- Уақытты икемді жоспарлау және тапсырмалардың көлемін бейімдеу.
- Көмекші құралдарды (сурдоаудармашы, логопед, ассистент) пайдалану.

Мысалы, сөйлеу тілінде ақауы бар бала үшін дыбыстық тапсырмалар жазбаша түрде ұсынылуы мүмкін; көруі нашар бала үшін визуалды ақпарат тактильді немесе дыбыстық нұсқада берілуі тиіс.

2.2. Инклюзивті сыныптарда қолданылатын педагогикалық әдістер мен технологиялар

Инклюзивті сыныпта оқыту – әртүрлі деңгейдегі және қабілеттегі балаларды бір ортада оқыту. Бұл жағдайда мұғалімнің басты міндеті – әрбір оқушының білім алуына тең мүмкіндік беретін педагогикалық стратегияны қолдану.

Кеңінен қолданылатын әдістер:

- Дифференциацияланған оқыту – оқушылардың оқу қарқынына, деңгейіне, қызығушылығына сай тапсырмаларды бейімдеу.
- Жобалық жұмыс – бірлескен жобалар арқылы ынтымақтастықты арттыру.
- Топтық жұмыс – ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды жалпы топ құрамына енгізу, олардың коммуникациялық дағдыларын дамыту.
- Құрал-саймандарды бейімдеу – цифрлық технологиялар (интерактивті тақта, арнайы планшеттер), Braille әрпімен жазылған материалдар.
- Құзыреттілікке негізделген тәсіл – біліммен қатар, практикалық дағдыларды дамыту.

Инновациялық технологиялар:

- *«Сын тұрғысынан ойлау»* – өз пікірін білдіруге мүмкіндік беретін әдістер жиынтығы.
- *«Жоба әдісі», «Ойын технологиясы», «STEAM-білім»* – креативтілік пен өзара әрекетке бағытталған.
- *Арт-терапия, сенсорлық дамыту әдістері* – эмоционалды тұрақтылықты арттырады.

2.3. Оқушылардың әлеуметтенуіне ықпал ететін іс-шаралар мен бағдарламалар

Инклюзивті білім тек академиялық жетістіктерге емес, сонымен қатар баланың әлеуметтік бейімделуіне де бағытталған. Ерекше қажеттілігі бар балалар көбіне оқшауланып қалуға бейім болғандықтан, олардың әлеуметтенуіне жағдай жасау – басты міндеттің бірі.

Негізгі әлеуметтік бағыттағы іс-шаралар:

- «Дос болайық!» жобалары – бірге ойнау, сабақтан тыс үйірмелер, спорттық жарыстар.
- Қамқор сыныптастар бағдарламасы – ерекше қажеттілігі бар оқушыға бір немесе бірнеше сыныптас көмекші ретінде тағайындалады.
- Психологиялық тренингтер – өзін-өзі тану, эмоционалды интеллект, агрессияны басқару сияқты бағытта өткізіледі.
- Инклюзивті театр, сурет көрмелері – балалардың шығармашылық әлеуетін көрсету арқылы өзін-өзі бағалауын арттыру.
- Медиация және конфликтті шешу бағдарламалары – қарым-қатынас дағдыларын нығайтуға бағытталған.

Мұндай іс-шаралар баланың ұжымдағы орнын бекітіп, өзіне деген сенімін арттырып, қоғамға бейімделуін жеңілдетеді. Сонымен қатар, инклюзивтілікке бағытталған ортақ мәдениетті қалыптастырып, білім беру мекемесінің атмосферасын өзгертеді.

Қорытынды

Бұл мақалада инклюзивті білім берудің мәні мен маңызы, оның теориялық негіздері, оқушыларға арналған педагогикалық тәсілдер мен әдістемелер, сондай-ақ халықаралық

тәжірибе мен Қазақстандағы қазіргі жағдайы жан-жақты қарастырылды. Инклюзивті білім беру – әрбір баланың білім алуға деген конституциялық құқығын іске асыруды қамтамасыз ететін, қоғамдағы әділеттілік пен тең мүмкіндіктер қағидатына негізделген жүйе.

Әдебиеттер

1. Шафикова З. Х. Инклюзивное обучение детей с расстройством аутистического спектра рабочим профессиям: дидактический аспект. Москва: МАКС Пресс, 2019.
2. Оспанбаева М. П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі. Нұр-Сұлтан: Академия, 2019.
3. Магауова А., Махамбетова З. Инклюзивное образование за рубежом: проблемы, опыт и перспективы. Вестник КазНУ. Серия педагогическая, 2019.

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ДЕФЕКТОЛОГ МАМАННЫҢ КІРІКТІРІЛГЕН ЖҰМЫСЫ

Рамат Айзада Нұрғалиқызы
Түркістан облысының білім бөлімінің басқармасының №6 Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру комуналдық мекемесінің педагог-дефектологі маманы

Резюме

В данной статье рассматриваются важность и эффективность интегрированной работы дефектолога с детьми с особыми образовательными потребностями. Дети с особыми образовательными потребностями — это дети с различными физическими, психологическими и социальными трудностями в развитии.

Abstract:

This article discusses the importance and effectiveness of the integrated work of a special education teacher with children who have special educational needs. Children with special educational needs are those with various physical, psychological, and social developmental challenges.

Қазіргі білім беру жүйесі барлық балалардың тең мүмкіндіктерге ие болуын көздейді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар — бұл әртүрлі даму ерекшеліктері мен қиындықтары бар оқушылар, оларға білім беру үдерісі барысында арнайы көмек пен қолдау қажет. Әрбір бала өз мүмкіндігіне сай білім алу құқығына ие болуы тиіс. Осы мақсатта дефектолог маман ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейді.

Дефектолог маман — бұл балалардың дамуындағы мүмкіндіктер мен қиындықтарды ескере отырып, арнайы әдістер мен техникаларды қолданатын маман. Оның басты мақсаты — балалардың интеллектуалдық, әлеуметтік, эмоционалдық және физикалық дамуына қолдау көрсету, білім беру процесін олардың жеке қажеттіліктеріне сай ұйымдастыру.

Бұл мақалада дефектолог маманның ерекше білімді қажет ететін балалармен кіріктірілген жұмысын зерттеу, әдістемелік тәсілдер мен тәжірибелік ұсыныстар қарастырылады.

1. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сипаттамасы

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар — бұл физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік дамуында ерекшеліктері бар балалар. Олардың даму деңгейі мен мүмкіндіктері әртүрлі болуы мүмкін, бірақ барлығы бірдей арнайы білім беру тәсілдеріне мұқтаж. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың түрлері мен олардың қажеттіліктері мынадай болып бөлінеді:

1.1 Физикалық дамуында ерекшеліктері бар балалар

Бұл балалардың денсаулығы мен физикалық дамуының бұзылуына байланысты олар қозғалыс әрекеттерінде, моторикасында қиындықтармен кездеседі. Мұндай балаларды оқыту үшін арнайы құралдар мен әдіс-тәсілдер қажет.

1.2 Психологиялық дамуында ерекшеліктері бар балалар

Бұл категорияға ақыл-ой дамуында кешігушілігі бар, аутизм, даун синдромы, психикалық бұзылыстар сияқты диагноздары бар балалар жатады. Олар оқу мен қарым-қатынасқа қатысты арнайы көмек пен білім беру бағдарламаларын қажет етеді.

1.3 Әлеуметтік дамуында ерекшеліктері бар балалар

Бұл балалардың әлеуметтік дағдылары мен мінез-құлқы қалыпты дамымаған, олар қоғаммен араласуда қиындықтарға тап болады. Әлеуметтік қызметтер мен психологиялық қолдау оларға үлкен көмек көрсетуі мүмкін.

2. Дефектолог маманның рөлі және міндеттері

Дефектолог маман — бұл арнайы білім беру саласындағы маман, оның басты міндеті ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеу. Дефектолог маманның жұмысында бірнеше маңызды бағыттар бар:

2.1 Диагностика мен бағалау

Дефектолог маман балалардың дамуындағы ерекшеліктерді анықтау үшін арнайы диагностикалық құралдарды қолданады. Бұл кезеңде баланың психологиялық, физикалық және әлеуметтік даму деңгейі бағаланады. Диагностика нәтижелері баланың жеке даму ерекшеліктерін анықтауға және оған тиісті көмек көрсету үшін негіз бола алады.

2.2 Жеке бағдарланған білім беру бағдарламасын әзірлеу

Әр балаға арналған жеке білім беру бағдарламасы әзірленеді. Бұл бағдарлама балаға қажетті білім мен дағдыларды меңгеруге, сонымен қатар оның дамуындағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Бағдарламада баланың мүмкіндіктері ескеріледі, сондай-ақ оның жеке қажеттіліктері мен қызығушылықтары да назарға алынады.

2.3 Кіріктірілген жұмыс әдістері

Дефектолог маман балалармен кіріктірілген жұмыс жүргізеді. Бұл жұмыс топтық және жеке түрде болуы мүмкін. Кіріктірілген жұмыс балалардың өзара қарым-қатынасын дамытуға, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға және оқу процесіне қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған.

2.4 Баланың әлеуметтік интеграциясы

Дефектолог маманның міндеті балалардың әлеуметке бейімделуін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл үдеріс барысында баланың қоғаммен қарым-қатынас дағдылары мен әлеуметтік әрекеттері дамиды. Әлеуметтік интеграцияның негізгі мақсаты — балалардың қоғамда толыққанды өмір сүруі үшін қажетті дағдыларды меңгеру.

3. Кіріктірілген жұмыс әдістері

Кіріктірілген жұмыс — бұл әр түрлі мамандардың бірлесіп жұмыс істейтін тәсілі. Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істегенде, дефектолог маман басқа педагогтар, психологтар, логопедтер және әлеуметтік қызметкерлермен тығыз байланыста жұмыс істейді.

3.1 Жеке және топтық жұмыс

Жеке жұмыс кезінде дефектолог маман баланың жеке қажеттіліктеріне бағытталған тапсырмалар мен жаттығулар ұсынады. Топтық жұмыс барысында балалар өзара қарым-қатынас жасап, топтағы басқа балалармен бірігіп жұмыс істей отырып, әлеуметтік дағдыларды үйренеді.

3.2 Психологпен ынтымақтастық

Психолог балалардың эмоционалдық жағдайын бақылап, оларды стресстік жағдайлардан қорғау үшін арнайы техникалар мен әдістер қолданады. Психолог дефектолог маманмен бірлесіп баланың дамуын бақылап, оның психологиялық жағдайын оңалту үшін шаралар ұсынады.

3.3 Логопедпен жұмыс

Ерекше білімді қажет ететін балалардың сөйлеу тілінде де ақаулар болуы мүмкін. Логопед дефектологпен бірге жұмыс істей отырып, баланың сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған арнайы бағдарламалар қолданады.

4. Дефектолог маманның жұмысындағы тиімділік

Дефектолог маманның жұмысында тиімділікті бағалау көптеген факторларға байланысты. Баланың дамуындағы өзгерістер, оның әлеуметтік бейімделуі, оқу процесінде жеткен жетістіктері осы жұмыс барысының нәтижелері болып табылады.

4.1 Баланың дамуындағы өзгерістер

Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істегенде, олардың даму деңгейі мен қабілеттеріндегі өзгерістерді бақылау өте маңызды. Бұл өзгерістер дефектолог маманның қолданған әдістері мен тәсілдерінің тиімділігін көрсетеді.

4.2 Әлеуметтік бейімделу

Баланың қоғаммен араласу деңгейі мен оның әлеуметтік дағдыларын дамыту жұмыстың тиімділігін көрсетеді. Әлеуметтік бейімделудің жоғары деңгейі баланың қоғамға интеграциялануын жеңілдетеді.

4.3 Оқу жетістіктері

Дефектолог маманның жұмысындағы маңызды көрсеткіш — бұл баланың оқу процесінде жеткен нәтижелері. Баланың оқу материалын игеру деңгейі оның дамуындағы өзгерістер мен кәсіби бағдар беру бағдарламасының нәтижесін көрсетеді.

Қорытынды

Ерекше білімді қажет ететін балалармен дефектолог маманның кіріктірілген жұмысы олардың дамуына қолдау көрсету үшін өте маңызды. Бұл жұмыс баланың жеке қажеттіліктерін ескере отырып ұйымдастырылуы тиіс. Дефектолог маманның әдіс-тәсілдері, жұмыс барысы мен қолдау көрсетуі баланың дамуындағы маңызды өзгерістерге әкеліп, оны әлеуметке интеграциялау процесінде үлкен рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Жакупова Н. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс. – Алматы: Білім, 2018.
2. Берденова Г. Дефектологиядағы инновациялық әдістер. – Астана: Ғылым, 2020.
3. Сүлейменова С. Әлеуметтік және психологиялық қолдау көрсету. – Алматы: Мектеп, 2019.

СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ РӨЛІ

Турсынбаева Зульфия Патаевна
«Өрлеу» БАҰО АҚФ Шымкент қаласы бойынша кәсіби даму институтының аға оқытушысы

Резюме

В статье рассматривается роль инклюзивного образования в развитии речевых навыков у детей с нарушениями речи. Освещаются основные принципы инклюзии, виды речевых нарушений, особенности педагогической поддержки и логопедической коррекции. Представлены эффективные методы и примеры успешной практики, направленные на развитие коммуникативных способностей детей в инклюзивной среде. Делается вывод о важности междисциплинарного подхода и необходимости создания поддерживающей образовательной среды.

Annotation

This article explores the role of inclusive education in developing speech skills among children with speech disorders. It highlights the core principles of inclusion, types of speech impairments, features of pedagogical and speech therapy support. The paper presents effective methods and successful practical examples aimed at enhancing communication abilities in an inclusive setting. The conclusion emphasizes the importance of an interdisciplinary approach and the need for a supportive educational environment.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру – білім беру жүйесінің барлық деңгейінде өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру кеңістігіне тарту, олардың толыққанды әлеуметтенуін қамтамасыз ету, сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді түзету және дамыту – педагогикалық қауымдастықтың басты міндеттерінің бірі. Осы мақалада сөйлеу дағдыларының дамуында инклюзивті білім беру жағдайларының әсері, сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыс жүргізудегі тиімді әдістер мен тәсілдер қарастырылады.

1. Инклюзивті білім берудің мәні мен қағидаттары.

Инклюзивті білім беру – барлық балаларға, соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға тең мүмкіндік беру арқылы білім алуға жағдай жасау. Бұл жүйе баланың даралығын ескере отырып, оның мүмкіндіктерін барынша дамытуға бағытталған. Инклюзивті ортада

сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы қолдау қажет – олар логопед, дефектолог, психолог және пән мұғалімдерінің бірлескен жұмысын талап етеді.

Инклюзивті білім беру:

- білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді;
- сөйлеу дағдысын дамыту үшін табиғи әлеуметтік орта жасайды;
- ұжымдық іс-әрекет арқылы вербалды және вербалды емес қатынас тәжірибесін кеңейтеді;
- ынтымақтастық, өзара қолдау мен тілдік белсенділікті арттырады.

Инклюзивті сыныпта сөйлеу бұзылыстары бар балалардың коммуникативтік құзыреттілігі дамып, өз ойын еркін жеткізуге деген сенімі артады.

2. Сөйлеу бұзылыстары және оларды түзету бағыттары.

Сөйлеу бұзылыстары түрлі формада көрініс табады:

• Фонетикалық-фонематикалық бұзылыстар (дыбыстарды дұрыс айта алмау);
• Жалпы сөйлеу дамуының тежелуі (ОНР);
• Алалия, афазия, дизартрия;
• Тұтықпа, логоневроз.

Әр бұзылыс түріне тән коррекциялық бағыттар:

• Дыбыстық артикуляцияны түзету;
• Сөз қорын байыту;
• Грамматикалық құрылымды меңгерту;
• Сөйлеу ритмін, тыныс алуды қалыпқа келтіру;
• Жазбаша сөйлеуді дамыту (оқу мен жазу).

3. Инклюзивті сыныптағы сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыстың ерекшеліктері.

Мұғалімнің оқыту әдістерін бейімдеуі, сөйлеу терапиясының элементтерін қолдануы, визуалды және аудиалды материалдарды пайдалану – сөйлеу қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, әлеуметтік орта мен құрдастарының қолдауы балалардың коммуникативтік дағдыларына оң әсер етеді.

4. Сөйлеу дағдыларын дамытудағы логопедтің рөлі.

Инклюзивті білім беру мекемелерінде логопед – сөйлеу бұзылыстарын түзетіп қана қоймай, баланың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып оқу процесін ұйымдастыратын маңызды маман. Ол арнайы бағдарламалар мен жаттығулар арқылы баланың сөйлеу қабілетін кезең-кезеңмен дамытады.

5. Тәжірибелік мысалдар мен нәтижелер.

Қазақстан мен шетел тәжірибелерінен алынған инклюзивті мектептердегі сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыс жүргізудің тиімді үлгілері келтіріледі. Сонымен қатар, пилоттық жобалар мен зерттеу нәтижелері сөйлеу дағдысын дамытуда инклюзивті білім берудің жағымды әсерін көрсетеді.

Қорытынды.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың тілдік дағдыларын дамыту – кешенді әрі жүйелі жұмысты қажет ететін үдеріс. Инклюзивті білім беру жағдайында осындай балалардың әлеуетін ашу мүмкіндігі артады. Бұл үшін кәсіби мамандардың үйлесімді жұмысы, заманауи әдістемелерді қолдану және қолдаушы орта маңызды рөл атқарады. Инклюзия арқылы балалардың сөйлеу дамуы ғана емес, сонымен қатар олардың қоғамда өзін еркін сезінуі де қамтамасыз етіледі.

Әдебиеттер

1. Айдарова Л. И. Инклюзивное образование: теория и практика. — Алматы: Раритет, 2021.
2. Выготский Л. С. Проблемы развития психики. — М.: Педагогика, 1983.
3. Назарова Н. М. Дети с отклонениями в развитии. — М.: Академия, 2020.
4. Маманов А. Сөйлеу тілінің патологиясы. — Астана: Фолиант, 2019.
5. Республиканский научно-практический центр коррекционной педагогики. Методики логопедической коррекции. — Алматы, 2022.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ-ЭТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕГЕ БАУЛУДАҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ ОРНЫ

Ускенбаева Айнура Балтабайкызы
Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Ленгір қаласы №8 колледж МКҚМ, арнайы пән оқытушысы

Резюме

В данной статье рассматриваются роль и место преподавателя в процессе формирования профессионально-этического воспитания будущих специалистов в высшем учебном заведении. Современный специалист должен обладать не только профессиональными знаниями и навыками, но и высоким уровнем нравственности, профессиональной этики и общественной ответственности. В этом контексте преподаватель выполняет роль не только обучающего, но и наставника, проводника, формирующего систему ценностей.

Abstract

This article discusses the role and significance of the instructor in fostering the professional and ethical education of future specialists in higher education institutions. A modern professional must possess not only knowledge and skills but also a high level of morality, professional ethics, and social responsibility. In this regard, the instructor's role extends beyond teaching to mentoring, guiding, and shaping a system of values.

Қазіргі жаһандану дәуірінде қоғамның барлық салаларында жоғары кәсіби білім мен этикалық жауапкершілікке ие мамандарға деген сұраныс күн санап артып келеді. Әсіресе, адаммен тікелей жұмыс істейтін — мұғалім, дәрігер, инженер, құқық қорғаушы, мемлекеттік қызметкер сынды мамандықтарда кәсіби құзыреттілікпен қатар, адамгершілік пен моральдық ұстанымдардың маңызы зор. Осы орайда, болашақ мамандарды кәсіби-этикалық тәрбиеге баулу — жоғары оқу орындарының ең басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыруда оқытушының рөлі ерекше, өйткені ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар тұлға тәрбиелеуші, бағыт-бағдар беруші, үлгі тұтар жан ретінде қабылданады.

1. Болашақ мамандардың кәсіби-этикалық тәрбиеге қажеттілігі

1.1 Кәсіби-этикалық тәрбие түсінігі

Кәсіби-этикалық тәрбие — болашақ маманның өзінің кәсіби қызметін қоғам алдындағы моральдық, адамгершілік, құқықтық жауапкершілікпен орындауына бағытталған кешенді тәрбие үдерісі. Бұл тәрбие түрі тұлғаның ішкі мәдениетін, моральдық құндылықтарын, кәсіби әдеп нормаларын игеруін қамтамасыз етеді және оларды кәсіби қызметте орынды қолдануға бейімдейді. Яғни, кәсіби-этикалық тәрбие тек мамандықты меңгеру ғана емес, сонымен қатар сол мамандық аясында әділ, адал, жауапты әрекет ету дағдыларын қалыптастыруды көздейді.
Мұндай тәрбие болашақ маманның ішкі сенімдер жүйесін, кәсіби әдеп нормаларын, құқықтық сана мен қоғамдық жауапкершілікті нығайтады. Бұл тек жеке бастың дамуына емес, сонымен қатар кәсіби қоғамдастықтың сапасына, тұтас қоғамның тұрақтылығы мен дамуына тікелей әсер етеді.

1.2 Қазіргі қоғамдағы мамандарға қойылатын этикалық талаптар

XXI ғасырдың қоғамы тек кәсіби шеберлікті ғана емес, сонымен қатар жоғары моральдық жауапкершілік пен этикалық ұстанымдарды талап етеді. Қоғамдағы түрлі өзгерістерге, цифрлық трансформацияға және жаһандық бәсекелестікке байланысты маман иелерінің мінез-құлқына, қоғамдық қатынастағы орнын білуіне, шешім қабылдаудағы әділдігі мен адалдығына аса назар аударылады.
Мамандарға қойылатын басты этикалық талаптарға мыналар жатады:

- Адалдық пен шыншылдық – қызмет барысында шындыққа сүйеніп, ар-ұжданға сай әрекет ету;
- Жауапкершілік – өз жұмысына және оның салдарына толық жауап беру;
- Клиенттерге, әріптестерге, қоғамға деген құрмет – адамдардың жеке қадір-қасиетін бағалау;
- Құпияны сақтау, кәсіби этика шеңберінен шықпау;
- Сыбайлас жемқорлыққа жол бермеу, әділетті болу.

Мұндай талаптар әртүрлі сала мамандарына (дәрігер, мұғалім, инженер, заңгер, т.б.) ортақ. Бұл этикалық нормаларды игермейінше, кәсіби біліктілік толыққанды жүзеге аспайды.

2. Оқытушының кәсіби-этикалық тәрбие жүйесіндегі орны

2.1 Оқытушының педагогикалық рөлі мен міндеттері

Жоғары оқу орнындағы оқытушы – болашақ маманның кәсіби тұлға ретінде қалыптасуына тікелей әсер ететін жетекші тұлға. Ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар тәрбиеші, бағыт-бағдар беруші, тұлға дамуына ықпал етуші ретінде әрекет етеді. Оқытушының кәсіби және тұлғалық үлгісі студент санасында ұзақ сақталып, олардың өз кәсібіне деген қатынасына, адамгершілік көзқарастарына әсер етеді.

Оқытушының негізгі міндеттері:

- студенттің бойында кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру;
- мамандыққа деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік сезімін тәрбиелеу;
- адамгершілік, адалдық, әділеттілік сияқты этикалық ұстанымдарды сіңіру;
- студенттермен өзара құрмет пен сенімге негізделген қарым-қатынас орнату;
- оқу үрдісін тек білім берумен шектемей, оны тәрбиелік бағытта ұйымдастыру.

2.2 Оқытушының үлгі көрсету арқылы тәрбие жұмысына ықпалы

Кәсіби-этикалық тәрбиеде ең тиімді әдістердің бірі – тұлғалық үлгі көрсету. Студенттер көбіне теориядан гөрі, оқытушының іс-әрекеті мен мінез-құлқынан, қарым-қатынасынан, шешім қабылдау стилінен көп нәрсе үйренеді. Егер оқытушы өз ісінде әділеттілік, ұқыптылық, уәдеге беріктік, жауапкершілік, сыпайылық сияқты этикалық нормаларды ұстанса, бұл қасиеттер студенттерге де еріксіз сіңеді.

Мысалы:

- Сабаққа үнемі дайын келетін, әділ бағалайтын оқытушы – кәсібіне адал болудың үлгісі.
- Студенттің пікірін тыңдай білетін, ашық диалог жүргізетін оқытушы – сыйластық пен кәсіби қарым-қатынастың моделін көрсетеді.
- Жағдайға байланысты кешірімшіл немесе талапшыл бола білу – тұлғалық кемелдік пен кәсіби әдептіліктің айғағы.

Оқытушы тек сөйлеу арқылы емес, әрбір іс-әрекетімен, тіпті үнсіздігімен де тәрбие береді.

2.3 Оқытушының кәсіби-этикалық құзыреттілігі

Кәсіби-этикалық құзыреттілік – бұл оқытушының өзінің кәсіби және адамгершілік жауапкершілігін терең түсінуі мен оны күнделікті қызметінде жүзеге асыру қабілеті. Бұл құзыреттілік бірнеше компоненттен тұрады:

- Моральдық-адамгершілік компонент – әділдік, ізгілік, адамға құрмет, мейірімділік.
- Кәсіби-педагогикалық компонент – білім беру әдістемесін меңгеру, дидактикалық шеберлік, тәрбиелік жұмыс жүргізу қабілеті.
- Коммуникативтік компонент – тыңдай білу, сенімді байланыс орнату, мәдениетке сай қарым-қатынас.
- Психологиялық компонент – студент психологиясын түсіну, олардың мінез-құлқына бейімделе алу.

Бұл құзыреттер оқытушыны жай пән иесінен нағыз *тәрбие беруші тұлғаға* айналдырады. Оқытушының өз-өзіне, кәсібіне, студентке деген көзқарасы қаншалықты терең әрі әділетті болса, студенттің де мамандыққа деген сенімі мен қызығушылығы соншалықты арта түседі.

3. Кәсіби-этикалық тәрбие әдіс-тәсілдері мен педагогикалық технологиялары

3.1 Сын тұрғысынан ойлау, пікірталас, рөлдік ойындар

Кәсіби-этикалық тәрбиені ұйымдастыруда қолданылатын әдіс-тәсілдердің бірі – сын тұрғысынан ойлау. Бұл әдіс студенттерді ақпаратты талдауға, өзіндік пікір қалыптастыруға және өз ұстанымдарын дәлелдеуге бағыттайды. Оқытушы студенттерге түрлі ситуациялар мен мәселелерді ұсына отырып, олардың этикалық тұрғыдан шешім қабылдау қабілеттерін дамытады.

Пікірталас – студенттерге өз пікірін дәлелдеп, басқа адамдардың көзқарасымен келісу немесе келіспеу қабілетін дамытатын тәсіл. Әсіресе, күрделі моральдық және этикалық мәселелерді талқылау кезінде студенттер өз көзқарастарын ашық түрде жеткізе отырып, түрлі көзқарастарды тыңдап, объективті бағалау дағдыларын игереді. Пікірталас арқылы студенттер

этикалық дилеммаларды шешудің жолдарын іздейді, әртүрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдауға үйренеді.

Рөлдік ойындар да кәсіби-этикалық тәрбие беруде маңызды әдіс болып табылады. Студенттер белгілі бір кәсіби жағдайларда, мысалы, дәрігер мен пациент, заңгер мен клиент, мұғалім мен оқушы рөлдерін сомдай отырып, олар өздерінің этикалық жауапкершіліктерін түсінеді. Рөлдік ойындар барысында әр студент түрлі жағдайлардан шығу жолдарын іздей отырып, басқа адамдардың орнына қойылады, бұл олардың адамгершілік сапаларын қалыптастыруға көмектеседі.

3.2 Этнопедагогика элементтерін пайдалану

Қазақ халқының педагогикасы мен тәрбиелік дәстүрлері этнопедагогика деп аталады. Этнопедагогикалық тәсілдер халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесі негізінде жасалған, сондықтан оларды қазіргі кезде кәсіби-этикалық тәрбие жүйесінде пайдалану өте тиімді.

Этнопедагогика элементтерін қолдану болашақ мамандарға ұлттық мәдениет, салт-дәстүр, моральдық және этикалық құндылықтар туралы терең түсінік береді. Мұндай әдіс студенттердің өз ұлтының мәдениеті мен тарихына деген құрметін арттырып, ұлттық рухани құндылықтарды кәсіби қызметте де ұстануға бағыттайды.

Мысалы, қазақтың ұлттық тәрбиесінде үлкендердің алдындағы құрмет, әділдік, еңбекқорлық сияқты қасиеттер жоғары бағаланады. Оқытушы бұл элементтерді дәріс немесе тәрбие сағаттарында талқылап, студенттерді тек теориялық біліммен емес, сол мәдени құндылықтармен де таныстырады.

Қорытынды

Бұл зерттеу болашақ мамандарды кәсіби-этикалық тәрбиеге баулуда оқытушының рөлі мен маңыздылығын зерттеді. Қазіргі қоғамдағы әрбір маманның кәсіби қызметінде этикалық және адамгершілік құндылықтардың жоғары болуы маңызды. Оқытушылар тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандарды өз ісіне адал, моральдық тұрғыда жауапты тұлғалар ретінде қалыптастыратын тәрбиеші рөлін де атқарады.

Әдебиеттер

1. Әбдіғалиева Ш. Педагогика: Оқулық. – Алматы: Дарын, 2014.
2. Қоянбаев Ж. Педагогика: Оқулық. – Алматы: Мектеп, 2007.
3. Айтмағанбетова Ә. Кәсіби-этикалық тәрбие және оның маңызы. – Қызылорда: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, 2016.

ЕРКІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ СЕНСОРЛЫҚ ҚАБЫЛДАУДЫ ДАМЫТУ

Утегенова Айгул Мырзабековна
Шымкент қаласы, №118”Әсел” бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается роль свободной игры в развитии сенсорного восприятия у дошкольников. В ходе исследования анализируется эффективность свободной игры в улучшении способности детей воспринимать цвета, формы, размеры, звуки и другую сенсорную информацию. Также подчёркивается значение свободной игры в стимулировании внимания, воображения, наблюдательности и когнитивного развития детей.

Abstract

The article explores the role of free play in the development of sensory perception in preschool children. The study analyzes the effectiveness of free play in enhancing children's ability to perceive colors, shapes, sizes, sounds, and other sensory information. It also highlights the importance of free play in stimulating children's attention, imagination, observational skills, and cognitive development.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың дамуында сенсорлық қабылдаудың маңызы зор. Бұл кезеңде балалар қоршаған ортаны тану үшін сезім мүшелері арқылы ақпарат алады, яғни көру, есту, иіс сезу, дәм сезу және жанасу арқылы. Сенсорлық қабылдау – танымдық процестердің бастапқы сатысы ретінде баланың зейіні, есте сақтау қабілеті, сөйлеу тілі, ойлау қабілеті және қиялының дамуына ықпал етеді. Сондықтан сенсорлық тәрбиенің тиімді ұйымдастырылуы – баланың жан-жақты дамуының алғышарты болып табылады.

1. Еркін ойынның теориялық негіздері

1.1 Еркін ойынның анықтамасы

Еркін ойын – бұл баланың өз еркімен, ішкі қажеттілігі мен қызығушылығы негізінде жүзеге асатын, нақты ережелер мен нәтижеге бағынбайтын шығармашылық әрекет. Ол ересектердің тікелей басшылығынсыз, баланың өзіндік таңдауы мен еркін қиялы арқылы құрылады. Еркін ойын – баланың табиғи әрекеті, оның әлеммен байланыс орнату, өзін-өзі тану және сыртқы шындықты бейнелеу тәсілі.

Психологиялық тұрғыдан еркін ойын — баланың эмоционалды күйін, танымдық қабілеттерін және әлеуметтік қарым-қатынасын дамыту құралы. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, еркін ойын – тәрбие мен оқытудың бейсаналы формасы, яғни бала өздігінен әрекет ете отырып, өмірлік маңызды дағдыларды меңгереді.

1.2 Еркін ойынның балалардың дамуындағы рөлі

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ойын – негізгі қызмет түрі болып табылады. Ойын кезінде бала:

- айналадағы заттардың қасиеттерін зерттейді;
- тілін дамытады;
- қиялын кеңейтеді;
- зейінін, есін және логикалық ойлауын дамытады;
- әлеуметтік қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Еркін ойынның артықшылықтары:

- Баланың өзін-өзі реттеу қабілетін арттырады;
- Ішкі мотивация мен шығармашылық белсенділікті дамытады;
- Проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастырады;
- Сенсорлық тәжірибені кеңейтеді (түрлі материалдармен, пішіндермен, түстермен, дыбыстармен әрекет жасау арқылы).

Еркін ойынның нәтижесінде бала тек танымдық емес, эмоционалдық және әлеуметтік дамуға да қол жеткізеді. Бұл ойын арқылы бала қоршаған ортамен әрекеттесуді үйреніп қана қоймай, өзінің жеке "Менін" қалыптастырады.

2. Сенсорлық қабылдау және оның компоненттері

2.1 Сенсорлық қабылдаудың мәні мен мазмұны

Сенсорлық қабылдау – бұл адамның қоршаған ортадан ақпарат алу қабілеті, яғни сезім мүшелері арқылы заттардың түр-түсін, пішінін, көлемін, дыбысын, иісін және басқа да қасиеттерін тануы. Мектепке дейінгі жаста сенсорлық қабылдау баланың танымдық және интеллектуалдық дамуының негізін құрайды. Бұл жастағы балалар үшін білім мен тәжірибе ең алдымен тікелей сезімдік жолмен қабылданады.

Сенсорлық қабылдау баланың қоршаған орта туралы алғашқы әсерлерін қалыптастырып, логикалық ойлауға, сөйлеу тіліне және оқуға дайындығына ықпал етеді. Егер бала сенсорлық жағынан жеткілікті деңгейде дамымаса, онда кейінгі оқу, жазу, есептеу сияқты күрделі дағдыларды меңгеруде қиындықтар туындауы мүмкін.

2.2 Сенсорлық қабылдаудың негізгі түрлері

Сенсорлық жүйе бірнеше негізгі компоненттерден тұрады:

- Көру (визуалды қабылдау) – заттардың түсін, пішінін, көлемін, орналасуын анықтау;
- Есту (аудиалды қабылдау) – дыбыстарды, әуенді, сөйлеуді ажырата білу;
- Сипап сезу (тактильді қабылдау) – заттың беткі құрылымын, салмағын, температурасын сезу;
- Иіс сезу (ольфакторлық қабылдау) – иістерді тану және саралау;
- Дәм сезу (гюстациялық қабылдау) – дәмдерді тану, ажырату;

- Кинестетикалық және вестибулярлық қабылдау – дене қозғалысын, тепе-теңдікті сезіну.

Бұл компоненттер бір-бірімен өзара байланыста жұмыс істейді және еркін ойын кезінде бір мезгілде бірнеше сенсорлық жүйе белсендіріледі.

3. Еркін ойын арқылы сенсорлық қабылдауды дамыту әдістері

3.1 Еркін ойынның сенсорлық дамуға ықпалы

Еркін ойын — баланың сенсорлық тәжірибе жинақтауы үшін таптырмас құрал. Балалар еркін ойында әртүрлі материалдармен әрекет ете отырып, заттардың қасиеттерін сезіну, салыстыру және топтастыру арқылы танымдық белсенділік танытады. Сенсорлық қабылдауды дамытуда ойын барысында заттың пішініне, түсіне, көлеміне, дыбысына назар аударту, балаға өз бетінше бақылау, салыстыру, тұжырым жасау мүмкіндігін беру өте маңызды.

3.2 Сенсорлық қабылдауға бағытталған ойын түрлері

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сенсорлық қабілетін дамытуда келесі ойын түрлері кеңінен қолданылады:

1. Заттық-манипуляциялық ойындар

Бұл ойындар балаға затпен әрекет ету арқылы оның қасиеттерін тануға мүмкіндік береді. Мысалы:

- «Қай ойыншық ауыр?»,
- «Қай доп жұмсақ?»,
- «Суық - Жылы» материалдарды салыстыру.

2. Құрылымдық-құрастыру ойындары

Балалар құрастыру кезінде пішіндерді, өлшемдерді, кеңістік қатынастарын түсінеді. Мысалы:

- Кубиктерден үй салу,
- Лего немесе ағаш бөлшектермен құрастыру.

3. Сенсорлық жәшіктер (сенсорные коробки)

Бұл жәшіктерге әртүрлі құрылымдағы материалдар салынады (құм, бұршақ, күріш, су, тастар). Бала көзін жұмып, тек сипап сезу арқылы затты таниды. Мақсаты: тактильді сезімді дамыту.

4. Дыбыстық ойындар

Балалар дыбысты тыңдап, тануға, салыстыруға үйренеді. Мысалы:

- «Қайсысы сылдырайды?»,
- «Көз жұмып, қандай дыбыс естідің?»,
- Музыкалық аспаптармен ойын.

5. Танымдық-дидактикалық ойындар

Бұл ойындар арқылы балалар түс, көлем, пішін, ұзындық, кеңістік қатынастарын үйренеді. Мысалы:

- «Қай түсті ата?»,
- «Ненің пішіні дөңгелек?»,
- «Ұзын – Қысқа»,
- «Жоғары – Төмен» ойындары.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері еркін ойынның мектепке дейінгі балалардың сенсорлық қабылдауын дамытуда маңызды құрал екенін дәлелдейді. Еркін ойын барысында бала қоршаған ортаны таниды, заттардың қасиеттерін зерттейді және сенсорлық тәжірибе жинақтайды. Бұл үдеріс баланың танымдық, психологиялық және физикалық дамуын үйлесімді түрде қалыптастыруға септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Абуова Б.Ж., Аманкелді М., Зоржанова Г. *Мектеп жасына дейінгі балаларға сенсорлық тәрбие беру*. – Алматы: Білім, 2019.
2. Қ.Жарықбаев, Х.Т. Шеряздановa *Мектепке дейінгі балалар психологиясы*. – Алматы: Арман-ПВ, 2016.

3. Е.И. Тихеева *Воспитание сенсорной культуры у детей дошкольного возраста*. – Москва: Просвещение, 1985.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Акимбекова Айнур Тунгышбековна
Түркістан облысының білім басқармасының Төлеби ауданының білім бөлімінің «Ақбота» бөбекжай –бақшасы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны тәрбиешісі

Резюме

В статье подробно рассматривается значение познавательных игр в развитии мыслительных способностей детей, их психологическое влияние и роль в обучении и развитии детей. Также обсуждаются методы и подходы, которые позволяют использовать познавательные игры в детском саду для развития социальных навыков, творческих способностей и эмоционального интеллекта детей.

Summary

The article thoroughly analyzes the importance of cognitive games in developing children's thinking abilities, their psychological impact, and their role in children's learning and development. It also explores methods and approaches that use cognitive games in preschool to foster children's social skills, creativity, and emotional intelligence.

Балабақша кезеңі — баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибе алатын, дүниетанымын қалыптастыратын, өзіндік танымдық қабілеттерін дамытатын маңызды кезең болып табылады. Бала психологиясында осы кезеңде ерекше өзгерістер орын алады, және бұл өзгерістерді қалыпты әрі тиімді ету үшін педагогикалық әдістердің дұрыс қолданылуы аса маңызды. Танымдық ойындар — баланың ойлау, қиял, есте сақтау, қабылдау, назарын шоғырландыру сияқты психикалық процестерін дамытудың ең тиімді жолдарының бірі.

Танымдық ойындар баланың дамуындағы ерекше бір сала болып табылады. Олар балалардың қызығушылығын арттырып, танымдық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Ойын арқылы балалар түрлі тапсырмаларды орындап, жаңа білімдер алады, әлемді танып біледі және жаңа тәжірибелер жинайды. Бұл әдіс балалардың өміріне ойын элементтерін енгізу арқылы олардың психологиялық жағдайын оңтайландыруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты — танымдық ойындардың психологиялық аспектілерін зерттеп, олардың балабақшадағы оқу процесіне қосатын үлесін көрсету.

Зерттеу міндеттері:

1. Танымдық ойындардың психологиялық негіздері мен сипаттамаларын анықтау.
2. Танымдық ойындардың балабақшадағы білім беру мен тәрбиелеудегі рөлін зерттеу.
3. Танымдық ойындар арқылы балалардың танымдық және әлеуметтік дағдыларын дамыту жолдарын көрсету.
4. Танымдық ойындардың балалардың эмоционалды және интеллектуалды дамуына әсерін талдау.
5. Танымдық ойындарды балабақшада қолданудың тиімді әдістерін анықтау.

1. Танымдық ойындардың психологиялық негіздері

Танымдық ойындар балалардың танымдық дамуында маңызды рөл атқарады, себебі олар түрлі психикалық процестерді: ойлау, қабылдау, зейін, қиял, есте сақтау, шешім қабылдау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Психологтар танымдық ойындардың психологиялық аспектілерін зерттеуде олардың балалардың когнитивті процестерін жақсартуға ықпал ететіндігін дәлелдеді.

Танымдық ойындардың психологиялық негіздері:

1. Ойлау: Танымдық ойындар баланың логикалық ойлауын, мәселені шешу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Балалар ойын арқылы проблемаларды шешуге үйренеді және олардың ойлау қабілеттері дамиды.

2. Есте сақтау: Ойындарда балалар түрлі тапсырмаларды орындап, жаңа ақпаратты есте сақтап, оны қолдануға мүмкіндік алады. Мысалы, карточкалармен немесе пазлдармен жұмыс істеу арқылы есте сақтау қабілетін арттыруға болады.
3. Қабылдау: Танымдық ойындар баланың қоршаған ортаны дұрыс қабылдауына ықпал етеді. Бұл ойындар арқылы балалар түрлі нысандарды, түстерді, пішіндерді, дыбыстарды және т.б. қабылдай алады.
4. Зейін: Танымдық ойындар балалардың зейінін шоғырландыруға көмектеседі. Олар ойын барысында белгілі бір тапсырмаларды орындап, өз назарын бір нысанға аударады, бұл зейіннің дамуына әсер етеді.
5. Шешім қабылдау: Танымдық ойындар баланың шешім қабылдау қабілетін дамытуға көмектеседі. Ойын барысында балалар өз әрекеттерінің нәтижесін көреді және дұрыс шешім қабылдауды үйренеді.

2. Танымдық ойындардың балабақшадағы білім беру мен тәрбиелеудегі рөлі

Танымдық ойындар — балабақшадағы оқу үдерісінің маңызды бөлігі. Ойынның көмегімен балалар білім алуға қызығушылық танытып, жаңа мәліметтерді оңай меңгереді. Танымдық ойындар баланың жалпы дамуына ықпал етеді, оның ой-өрісін кеңейтіп, әлеуметтік дағдыларын арттырады.

Танымдық ойындардың балабақшадағы рөлі:

1. Білім алуға қызығушылықты арттыру: Танымдық ойындар балалардың оқуға деген қызығушылығын арттырады. Олар ойын арқылы жаңа білімдер алып, оны өмірде қолдануға тырысады.
2. Әлеуметтік дағдыларды дамыту: Ойын барысында балалар бір-бірімен өзара қарым-қатынас жасап, өз пікірлерін білдіреді. Бұл балалардың коммуникативтік дағдыларын, топта жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.
3. Шығармашылық қабілеттерді дамыту: Танымдық ойындар балалардың қиялын дамытуға мүмкіндік береді. Олар түрлі жағдайларда өздерінің шығармашылық шешімдерін табады.
4. Тұлғалық дамудың негізі: Танымдық ойындар балалардың өзіндік пікірін қалыптастырады, өз іс-әрекеттерінің салдарын түсінуге, шешім қабылдауға үйретеді.

3. Танымдық ойындар арқылы балалардың танымдық және әлеуметтік дағдыларын дамыту жолдары

Танымдық ойындар балабақшада балалардың когнитивті және әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін маңызды құрал болып табылады. Ойын түрлері мен әдістері әртүрлі болғандықтан, олардың баланың дамуындағы әсері де әртүрлі болуы мүмкін.

Танымдық ойындар арқылы балалардың танымдық дағдыларын дамыту:

1. Логикалық ойындар: Пазлдар, логикалық тапсырмалар және жұмбақтар балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытады. Мұндай ойындар арқылы балалар мәселені шешу, талдау жасау қабілеттерін жетілдіреді.
2. Құрылымдық ойындар: Конструкторлар мен түрлі құрылыс материалдарымен жұмыс істеу балалардың кеңістіктік ойлауын дамытуға көмектеседі. Олар нысандарды құрастырып, белгілі бір құрылымды құру кезінде логикалық және шығармашылық дағдыларын қолданады.
3. Рөлдік ойындар: Балалар рөлдік ойындар арқылы әлеуметтік дағдыларын дамытады. Бұл ойындар балаларға әлеуметтік жағдайларды түсінуге, басқалармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.
4. Табиғаттану ойындары: Балалар табиғатпен танысқан кезде танымдық ойындар арқылы түрлі жануарлар, өсімдіктер туралы білім алады. Бұл ойындар арқылы балалар табиғатқа деген қызығушылықтарын арттырады.

4. Танымдық ойындардың балалардың эмоционалды және интеллектуалды дамуына әсері

Танымдық ойындардың балалардың эмоционалды дамуына да маңызды әсері бар. Олар балаларды эмоциялық тұрғыдан дамытуға, өз сезімдерін басқаруға және түрлі жағдайларға қатысты дұрыс реакция көрсетуге үйретеді.

Эмоционалды даму: Танымдық ойындар арқылы балалар өз эмоцияларымен жұмыс істей алады. Ойындар эмоционалды жағдайларды көрсетуге, қабылдауға және оларды дұрыс басқаруға мүмкіндік береді.
Интеллектуалды даму: Танымдық ойындар баланың интеллектуалды дамуына ықпал етеді. Олар баланың ойлау қабілеттерін, есте сақтау және зейінін дамытумен қатар, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Балабақшадағы танымдық ойындар балалардың психологиялық дамуында үлкен рөл атқарады. Олар балалардың ойлау, қиял, есте сақтау және зейін сияқты психикалық процестерін дамытуға ықпал етеді. Танымдық ойындар баланың әлеуметтік және эмоционалды дамуына да маңызды әсер етеді. Оларды балабақшада дұрыс қолдану арқылы балалардың тұлғалық және интеллектуалдық дамуында айтарлықтай жетістіктерге жетуге болады.

Әдебиеттер

1. Зимняя И. А. Современные образовательные технологии. — М.: Академия, 2015.
2. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. — М.: Просвещение, 2013.
3. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. — М.: Просвещение, 2012.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ

Цхай Анна Дмитревна
воспитатель ясли - сада №13 «Ертөстік» г. Шымкент

Резюме

Мақалада мектепке дейінгі балаларда қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудың маңызы қарастырылады, осы мәселе бойынша педагогикалық жұмыстың негізгі бағыттарына, балаларда өмірдің әртүрлі жағдайларында қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын тиімді дамытуға мүмкіндік беретін әдістер мен техникаға ерекше назар аударылады. Қауіптің әлеуетін түсіну үшін жағдай жасау және қауіп төнген жағдайда дұрыс әрекеттерді үйрету сияқты негізгі тәсілдер мен стратегиялар сипатталады.

Abstract

The article discusses the importance of developing safe behavior skills in preschool children, with special emphasis on the main directions of pedagogical work on this issue, as well as methods and techniques that effectively help children develop safe behavior skills in various life situations. Key approaches and strategies are described, such as using game-based methods, creating situations for recognizing potential dangers, and teaching children proper actions in case of threats.

В последние годы вопрос обеспечения безопасности детей в дошкольных учреждениях и их способности действовать в опасных ситуациях становится все более актуальным. Защита детей от травм, несчастных случаев и различных угроз в повседневной жизни является одной из важнейших задач не только родителей, но и педагогов. Дошкольный возраст — это период активного познания мира, формирования базовых социальных навыков и жизненных установок, и именно в этот период необходимо начинать развивать у детей навыки безопасного поведения.
Цель статьи — рассмотреть процесс формирования навыков безопасного поведения у дошкольников, выявить основные подходы и методы, используемые в образовательных учреждениях для обучения детей, а также рассмотреть роль педагогов и родителей в данном процессе.

1. Психолого-педагогические особенности формирования навыков безопасного поведения у дошкольников

Дошкольный возраст — это критический период, когда формируются базовые навыки и установки, которые в будущем определяют успешность социализации ребенка в обществе. Одним из важнейших элементов в процессе социализации является формирование у детей

навыков безопасного поведения. Это включает в себя не только знание правил безопасности, но и способность ребенка реагировать в экстремальных ситуациях, понимать опасности и выбирать правильное поведение.

1.1. Особенности восприятия безопасности у детей дошкольного возраста

Восприятие детьми безопасных и опасных ситуаций во многом зависит от их психоэмоционального состояния и уровня развития. В дошкольном возрасте дети начинают понимать, что не все действия безопасны, и что есть опасности, которых нужно избегать. Однако их способность прогнозировать последствия своих поступков еще ограничена, что требует особого внимания со стороны педагогов и родителей в процессе обучения.

1.2. Развитие навыков безопасного поведения через игры и практические занятия

Одним из эффективных методов формирования навыков безопасного поведения является использование игровых технологий. Игры способствуют не только обучению, но и эмоциональному восприятию, создавая условия для наглядного и практического освоения правил безопасности. Например, с помощью ролевых игр дети могут тренировать поведение в различных опасных ситуациях (пожар, дорожно-транспортные происшествия, бытовые опасности и др.), что помогает им лучше запомнить правильные действия в реальной жизни.

2. Роль воспитателя в формировании навыков безопасного поведения у детей дошкольного возраста

Воспитатели и педагоги играют ключевую роль в процессе формирования у детей навыков безопасного поведения. Их задача — не только обучить детей основам безопасности, но и создать в образовательном учреждении атмосферу, способствующую безопасности и защите детей.

2.1. Введение правил безопасности в повседневную практику

Одним из эффективных методов является интеграция безопасного поведения в повседневные практики: во время прогулок, занятий, в обеденный и отдыховый время. Важно, чтобы дети на практике усваивали, как вести себя в разных ситуациях: переходить дорогу, пользоваться огнем, находиться в общественных местах.

2.2. Формирование у детей чувства ответственности за свою безопасность и безопасность окружающих

Педагоги должны воспитывать у детей чувство личной ответственности за свою безопасность, а также за безопасность своих товарищей. Одной из задач является научить детей сообщать взрослым о возможных опасностях и доверять педагогам в решении вопросов безопасности.

3. Методы и подходы к обучению безопасному поведению через игровые технологии

Игровые методы являются основным инструментом для формирования у детей навыков безопасного поведения. Игры позволяют детям не только усваивать знания, но и применять их на практике, развивать способность анализировать ситуации и выбирать наиболее безопасные варианты поведения.

3.1. Ролевые игры и симуляции

Ролевые игры позволяют детям в условиях игры на практике применить знания о безопасности, обучая их правильным действиям в экстренных ситуациях. Например, игры на тему «пожарная безопасность», «переход через дорогу» и другие могут помочь детям лучше понять важность этих знаний.

3.2. Использование дидактических материалов и пособий

Для формирования безопасного поведения могут использоваться различные дидактические материалы — книги, картинки, мультфильмы, которые объясняют важность соблюдения правил безопасности. Такие материалы могут быть использованы на занятиях, а также в свободное время для самостоятельной работы детей.

4. Взаимодействие семьи и дошкольного учреждения в воспитании навыков безопасного поведения

Семья и дошкольное учреждение играют одинаково важную роль в процессе формирования у детей навыков безопасного поведения. Сотрудничество педагогов и родителей

может существенно повысить эффективность работы по обучению детей безопасному поведению.

4.1. Роль родителей в воспитании безопасного поведения

Родители должны активно участвовать в воспитании детей, обучая их безопасным действиям дома и на улице. Важно, чтобы родители поддерживали и дополняли педагогические усилия в детском саду, создавая безопасную среду в домашней обстановке.

4.2. Совместные мероприятия и тренинги

Совместные мероприятия для родителей и детей, направленные на обучение безопасному поведению, могут стать эффективным инструментом в воспитательном процессе. Это могут быть совместные прогулки, встречи с представителями экстренных служб, тренировки по оказанию первой помощи и другие практические занятия.

Заключение

Формирование навыков безопасного поведения у дошкольников — это комплексный процесс, включающий как теоретическое обучение, так и практическое освоение знаний в игровой и повседневной деятельности. Важно, чтобы этот процесс был системным и последовательным, включал взаимодействие педагогов, родителей и других специалистов. Правильное обучение в раннем возрасте помогает детям не только осознанно избегать опасностей, но и формирует у них навыки, которые сохранятся на протяжении всей жизни.

Список литературы

1. Бодалев А. А. Психология и педагогика безопасности. — М.: Педагогика, 2008.
2. Виленкин И. Я. Основы педагогики безопасности. — М.: Просвещение, 2010.
3. Шмидт И. И. Психология детей дошкольного возраста. — М.: Академия, 2011.
4. Новиков С. М. Игровая деятельность в образовательном процессе. — М.: Речь, 2012.

ОЙЫН АРҚЫЛЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ауелбекова Айнаш Курманбаевна
Шымкент қаласы, Тұран ауданы №36 Ерке-Наз бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

Данная статья посвящена вопросам развития познавательных навыков у детей дошкольного возраста через игру. Дошкольный период — это этап, на котором ребенок накапливает первый познавательный опыт и формирует важные навыки. Игра занимает особое место в жизни ребенка, являясь эффективным методом развития внимания, воображения, памяти и логического мышления.

Abstract

This article is dedicated to the development of cognitive skills in preschool children through play. The preschool period is a stage where children accumulate their first cognitive experiences and develop essential skills. Play holds a special place in children's lives, serving as an effective method for enhancing attention, imagination, memory, and logical thinking.

Ойын — мектепке дейінгі жастағы балалардың маңызды іс-әрекеттерінің бірі болып табылады. Бұл кезеңде балалар қоршаған ортаны танып-біліп, танымдық қабілеттерін дамытудың алғашқы қадамдарын жасайды. Ойын балалар үшін тек көңіл көтеру емес, сонымен бірге интеллектуалды дамудың негізін қалайтын, танымдық дағдыларды қалыптастыратын тиімді әдіс. Осы тұрғыда, мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ойынның маңызы зор. Ол балалардың ойлау қабілетін, қиялын, зейінін, шығармашылық дағдыларын дамытуда қолданылатын негізгі құралдардың бірі болып табылады.

Ойынның танымдық дағдыларды қалыптастырудағы рөлі өте жоғары. Әр түрлі ойындар арқылы балалар ақпаратты қабылдау, өңдеу және оны шешім қабылдау барысында қолдану дағдыларын меңгереді. Сонымен қатар, ойын баланың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына да әсер етеді. Бұл мақалада ойын арқылы балалардың танымдық

дағдыларын дамыту мәселесі қарастырылады, ойынның түрлері мен әдістері, сондай-ақ оларды мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолдану тәжірибесі талданады.

1. Ойынның балалардың танымдық дамуындағы рөлі

1.1 Ойынның теориялық негіздері

Ойын — баланың негізгі іс-әрекеті болып табылады. Ойын барысында бала тек көңіл көтеріп қана қоймайды, ол қоршаған ортамен танысады, логикалық ойлау, қиял, бақылау дағдыларын дамытады. Ойын психологиясы мен педагогикасында бірнеше теориялар мен әдіснамалар бар. Олардың бірі — В.Штерннің, Л.С.Выготскийдің, Э. Эриксонның және басқа да ғалымдардың зерттеулері. Бұл теориялар ойынның баланың психологиялық және когнитивті дамуындағы маңыздылығын көрсетеді.

- Выготскийдің ойын теориясы бойынша, ойын — бала үшін әлеуметтік тәжірибе алудың, жаңа дағдыларды меңгерудің маңызды құралы. Оның айтуынша, ойын балаға әлі дамымаған психологиялық функцияларды жүзеге асыруға көмектеседі.
- Штерннің теориясында ойынның табиғаты мен мәні психологиялық даму процесінде анықталады. Ойын — баланың өз қабілеттерін дамыту, жаңа дүниені танып-білу және әлемге деген қызығушылықты арттырудың басты тәсілі болып табылады.

1.2 Танымдық дағдыларды дамытудағы ойынның әсері

Ойынның балалардың танымдық қабілеттеріне әсері үлкен. Ойын арқылы бала логикалық ойлауды, шығармашылық қабілеттерін, тілдік дағдыларын, зейінін және есте сақтау қабілетін дамытуға мүмкіндік алады. Мысалы, рөлдік ойындар баланың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады, ал құрастыру ойындары баланың кеңістіктік ойлау қабілетін жетілдіреді. Танымдық ойындар арқылы бала өзіне тән қиындықтарды шешіп, жаңа ақпаратты қабылдайды.

2. Ойын арқылы мектепке дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамыту

2.1 Ойынның түрлері мен олардың балалардың дамуына әсері

Ойын түрлері балалардың танымдық дағдыларын дамытуға әр түрлі жолмен әсер етеді. Әрбір ойынның өзіндік ерекшеліктері мен педагогикалық мақсаттары бар. Ойындар балаларға түрлі тапсырмаларды орындау арқылы логикалық ойлау, есте сақтау, зейін қою, қиялдау сияқты дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Олардың әрқайсысы баланың танымдық дамуында маңызды рөл атқарады.

Құрастыру ойындары — бұл балалардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға бағытталған ойын түрлері. Балалар мұндай ойындар арқылы түрлі құрылымдарды жинақтап, бөлшектерден тұтас заттар жасайды. Құрастыру арқылы бала өзінің ұсақ моторикасын дамытады, кеңістікте ойлау қабілеті артады, сондай-ақ математикалық және логикалық дағдыларды меңгереді.

Рөлдік ойындар — балаларға белгілі бір кейіпкерлердің рөлін ойнауға мүмкіндік береді. Бұл ойындар баланың әлеуметтік және эмоциялық дамуына ерекше әсер етеді. Рөлдік ойындар арқылы балалар өздерін әртүрлі әлеуметтік рөлдерде көреді және оларды түсініп, меңгереді. Мұндай ойындар баланың тілін дамытуға, коммуникативтік дағдыларын арттыруға көмектеседі.

Танымдық карточкалар мен сергіту ойындары — балалардың назарын аудару, есте сақтау және зейінін дамыту мақсатында қолданылады. Танымдық карточкалар арқылы балалар түрлі нысандарды, жануарлар мен өсімдіктерді таниды, олардың түсін, пішінін, көлемін үйренеді. Ал сергіту ойындары баланың эмоциялық күйін реттеуге, қимыл-қозғалыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Ұйымдастырылған және еркін ойындар — ұйымдастырылған ойындар мұғалімнің немесе тәрбиешінің басқаруымен өтсе, еркін ойындар балалардың өз қалауы бойынша жүзеге асады. Ұйымдастырылған ойындар балалардың белгілі бір дағдыларды меңгеруіне ықпал етсе, еркін ойындар баланың шығармашылық және өзіндік ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

2.2 Танымдық ойындардың балалардың когнитивті дағдыларына әсері

Ойын барысында баланың логикалық ойлау, есте сақтау, зейін қою сияқты когнитивті дағдылары қалыптасады. Когнитивті дағдылар — адамның ақыл-ой белсенділігін жүзеге асыратын негізгі қабілеттер болып табылады. Балаларға танымдық ойындар ұсыну арқылы олардың танымдық дағдыларын дамытуға мүмкіндік беріледі.

Ойлау қабілеті — ойын кезінде баланың ойлауын ұйымдастыру маңызды. Ойын барысында бала қиындықтарды шешуге, тапсырмаларды орындауға, логикалық байланыстарды түсінуге үйренеді. Мысалы, «кімнің не істегенін болжау» немесе «құрылым құру» сияқты ойындар балалардың ойлау қабілетін дамытады.

Есте сақтау — балалар ойындар арқылы ақпараты есте сақтау дағдыларын меңгереді. Танымдық ойындар баланың назарын белгілі бір мәліметтерге аударады, ол ойын барысында әртүрлі заттарды, түстерді, формаларды жаттап, есінде сақтайды. Бұл дағдылар болашақта оқу мен басқа да іс-әрекеттерде өте пайдалы болады.

Зейін қою — балалар ойындарда белгілі бір объектілерге немесе тапсырмаларға назарын аударып, зейін қоюды үйренеді. Танымдық ойындар балаларға уақытты тиімді пайдалану, тапсырмаларды орындау кезінде толық назар аудару қажеттігін түсінуге көмектеседі.

3. Мектепке дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамытуда ойын түрлерін қолдану

3.1 Құрастыру ойындары

Құрастыру ойындары балалардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. Мұндай ойындар арқылы бала объектілерді дұрыс орналастыруды, бөлшектерден тұтас нәрсе жасауға дағдыланады. Мысалы, «Лего» немесе конструкторлар сияқты ойындар балаларға өз ойларындағы модельдерді құруға, проблемаларды шешуге, конструктивті ойлау дағдыларын меңгеруге көмектеседі.

Құрастыру ойындарының ерекшеліктері:

- Балалар құрылыс процесі барысында заттың құрылымын, оның бөлшектерін үйренеді.
- Құрастыру баланың ұсақ моторикасын дамытады.
- Бала көлем, пішін, түстер мен пропорциялар туралы білімдерін кеңейтеді.

3.2 Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ерекше ықпал етеді. Рөлдік ойындар арқылы бала әртүрлі әлеуметтік рөлдерді ойнайды, өз сезімдері мен эмоцияларын танып біледі, өзара әрекеттесуде дұрыс шешімдер қабылдауға үйренеді. Мысалы, «Дәрігер мен науқас», «Мұғалім мен оқушы» секілді ойындар баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді.

Рөлдік ойындардың ерекшеліктері:

- Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.
- Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға әсер етеді.
- Эмоциялық интеллектіні дамытады, яғни бала өз эмоцияларын түсініп, оларды басқара білуге үйренеді.

3.3 Танымдық карточкалар мен сергіту ойындары

Танымдық карточкалар мен сергіту ойындары балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және қимыл-қозғалыс дағдыларын дамытуға бағытталған. Танымдық карточкалар арқылы балалар жануарлар, өсімдіктер, көліктер туралы мәлімет алады, ал сергіту ойындары денсаулықты нығайтуға және баланың көңіл-күйін көтеруге ықпал етеді.

Танымдық карточкалардың ерекшеліктері:

- Балалар карточкалар арқылы қоршаған әлемді таниды.
- Ойын барысында балалардың зейіні мен есте сақтау қабілеттері дамиды.
- Сергіту ойындары балалардың физикалық дамуына әсер етеді.

Қорытынды

Ойын — мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық дағдыларын дамытуда аса маңызды құрал. Ойын арқылы баланың ойлау қабілеті, есте сақтау, зейін, қиялдау сияқты дағдылары қалыптасады. Ойын түрлерін тиімді пайдалану, педагогтың кәсіби біліктілігі мен балаларға деген шығармашылық көзқарасы арқылы балалардың танымдық дамуының деңгейін арттыруға болады.

Әдебиеттер

1. Баймұратова С. А. Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық дамуы. Алматы: "Білім" баспасы, 2013.
2. Шакирова Ә. С. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы: "Қазақ университеті" баспасы, 2011.
3. Оразбаева Қ. Ж. Ойын арқылы баланың танымдық дамуы. Қазақ педагогикалық журнал, 2015.

БЕЙІНДІК ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Жуманбаева Нурсулу Кошкаркызы
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Т.Рысқұлов ауылы А.Пушкин атындағы ақпараттық технологиялар мектеп –лицейінің директордың бейін бойынша оқыту жөніндегі орынбасары

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения интердисциплинарного подхода в профильном обучении. Раскрываются теоретические основы междисциплинарности, ее значение для формирования функциональной грамотности учащихся, развития критического мышления и способности к исследовательской деятельности. Представлены примеры интеграции учебных дисциплин в рамках профильного образования и описаны педагогические условия эффективной реализации данного подхода.

Annotation

This article explores the implementation of interdisciplinary approaches in specialized education. It examines the theoretical foundations of interdisciplinarity, its significance for developing students' functional literacy, critical thinking, and research skills. The paper provides examples of curriculum integration in specialized instruction and describes pedagogical conditions for the effective application of the interdisciplinary approach.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі — оқушыларды тек біліммен қаруландыру ғана емес, оларды өмірлік дағдыларға, икемділікке және күрделі мәселелерді шешуге бейімдеу. Осы тұрғыдан алғанда, бейіндік оқыту — жалпы білім берудің жоғары сатысындағы оқушылардың болашақ мамандығына дайындалуын қамтамасыз ететін маңызды кезең. Бұл кезеңде оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып, белгілі бір пәндер тереңдетіліп оқытылады. Осы үдерісте білімнің шынайы өмірмен байланысын күшейту үшін интердисциплинарлық тәсілдер қолданылады.

Интердисциплинарлық тәсіл — түрлі пәндер арасындағы шекараны жоймай, оларды өзара байланыстырып, кешенді білім мен дағдыларды меңгертуге бағытталған оқыту әдісі. Мұндай тәсіл оқушылардың аналитикалық және сыни ойлау қабілетін дамытып, олардың әлемді тұтас қабылдауына мүмкіндік береді. Бұл мақалада бейіндік оқытуда интердисциплинарлық тәсілдерді енгізудің теориялық және практикалық негіздері, оның тиімділігі мен іске асыру жолдары қарастырылады.

Негізгі бөлім.

1. Интердисциплинарлық тәсілдің теориялық негіздері.

Интердисциплинарлық тәсіл білім беру жүйесіне XX ғасырдың екінші жартысында енді. Оның негізінде жүйелік ойлау, конструктивизм, когнитивтік психология сияқты білім беру теориялары жатыр. Бұл тәсіл адамның ақпаратты тек пәндік шеңберде емес, кешенді түрде қабылдауын, талдауын және қолдануын көздейді.

Интердисциплинарлық тәсілдің негізгі қағидаттары:

- пәндер арасындағы мазмұндық байланыс;
- шынайы өмірлік мәселелерге негізделген тапсырмалар;
- жобалық және зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
- топтық жұмыс және ынтымақтастық;
- оқушының белсенді танымдық қызметі.

2. Бейіндік оқыту: мазмұны және мақсаттары.

Бейіндік оқыту — оқушылардың болашақ кәсіби қызметіне қажетті білім мен дағдыларды тереңдете меңгеруіне жағдай жасайтын білім беру моделі. Ол 10–11-сыныптарда жүзеге асады және оқушылардың таңдауына қарай жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық, техникалық, шығармашылық бейіндерге бөлінеді. Бұл модельдің басты артықшылығы — оқушылардың тұлғалық ерекшеліктерін ескеру және олардың әлеуетін барынша ашу.

Бейіндік оқытудың негізгі міндеттері:

- кәсіптік бағдар беру;
- пәндерді тереңдетіп оқыту;

- оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту;
- ЖОО-ға дайындық.

3. Интердисциплинарлық тәсілдерді бейіндік оқытуда қолдану жолдары.

Интердисциплинарлық тәсілді бейіндік оқытуда қолдану келесі бағыттарда жүзеге асады:

STEM-білім беру: STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) интеграцияланған оқыту моделі жаратылыстану-математикалық бағыттағы бейіндік оқыту үшін тиімді. Мысалы, "Робототехника" жобасы физика, информатика, математика пәндерін біріктіріп, нақты өнім жасаумен аяқталады.

Гуманитарлық бағыт: Әдебиет пен тарих пәндерін біріктіру арқылы оқушылар тарихи кезеңдердің әдеби бейнесін, тарихи кейіпкерлердің көркем сипаттамасын зерттейді. Бұл бағыт сыни ойлауды, мәтінмен жұмысты, коммуникативтік дағдыларды дамытады.

Экологиялық білім: Биология, география және химия пәндерін біріктіріп, экожүйелерді зерттеу, табиғатты қорғауға бағытталған жобалар ұйымдастыру — оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырады.

Кәсіптік бағдарлау: Информатика мен экономика пәндерін біріктіріп, бизнес-жобалар дайындау арқылы оқушылар кәсіпкерлік дағдыларды меңгереді.

4. Педагогтің рөлі мен кәсіби құзыреттілігі.

Интердисциплинарлық тәсілді енгізуде мұғалімнің рөлі ерекше. Ол тек пәндік біліммен шектелмей, түрлі салалар арасындағы байланысты түсіне білуі, командалық жұмысқа қабілетті болуы қажет. Мұғалімдердің интердисциплинарлық құзыреттілігін дамыту үшін:

- әдістемелік семинарлар;
- бірлескен жоспарлау;
- педагогикалық желілер мен қауымдастықтарда тәжірибе алмасу маңызды.

Сондай-ақ, интердисциплинарлық тәсілмен жұмыс істейтін мұғалімдер жобалық оқыту, критериалды бағалау, саралап оқыту сияқты заманауи әдістерді меңгерген болуы тиіс.

Қорытынды.

Интердисциплинарлық тәсіл — XXI ғасырдың білім беру талабына жауап беретін инновациялық бағыт. Ол бейіндік оқытудың тиімділігін арттырып, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл тәсіл оқушыларды тек пәндік біліммен қаруландырып қана қоймай, шынайы өмірлік жағдайларда білімін қолдануға үйретеді. Сондықтан интердисциплинарлық тәсілдер болашақ білім моделінің өзегі ретінде қарастырылуы қажет.

Оны тиімді жүзеге асыру үшін білім беру ұйымдарында келесі шарттар орындалуы тиіс:

- оқу бағдарламаларын интеграциялау;
- мұғалімдердің кәсіби дамуы;
- оқу-әдістемелік кешендерді жаңарту;
- оқушылардың белсенділігін арттыруға бағытталған технологияларды енгізу.

Әдебиеттер

1. Сластенин В.А., Исаев И.Ф. Педагогика. — М.: Академия, 2021.
2. Смирнов С.Д. Интердисциплинарный подход в образовании. — М.: Просвещение, 2020.
3. Beane, J.A. Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education. — New York: Teachers College Press, 2017.
4. Тәжібаев Т.Т. Оқу процесінде пәндер байланысын жүзеге асыру. — Алматы: Рауан, 2019.
5. OECD. Future of Education and Skills 2030. Conceptual learning framework. — Paris, 2020.
6. Құдайбергенова К.С. Инновациялық педагогикалық технологиялар. — Алматы: Ғылым, 2018.
7. Лестер Ф.М. Interdisciplinary Approaches in STEM Education. — Springer, 2019.
8. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Оқыту тәжірибелері. — Астана, 2022.

ДИСЛЕКСИЯНЫ ЕРТЕ ДИАГНОСТИКАЛАУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ЖОЛДАРЫ

Ешманова Орынкул Кенескызы
Түркістан облысының білім басқармасының “N3 арнайы мектеп -интернат’ КММ дефектологі

Резюме

В статье рассматриваются особенности ранней диагностики и коррекции дислексии у детей. Раскрываются основные типы дислексии, симптомы, методы педагогической, логопедической и психологической диагностики. Описаны эффективные методы коррекции, включающие логопедическую работу, специальные педагогические подходы и использование информационных технологий. Особое внимание уделяется роли родителей и педагогов в оказании поддержки ребенку. Подчеркивается значимость раннего вмешательства в успешной адаптации детей с дислексией к образовательному процессу.

Annotation

The article discusses the importance of early diagnosis and correction of dyslexia in children. It outlines the main types of dyslexia, its symptoms, and diagnostic methods from psychological, pedagogical, and speech therapy perspectives. Effective correction strategies are presented, including specialized educational techniques and the use of digital tools. Special emphasis is placed on the role of parents and teachers in supporting children with dyslexia. The article highlights the necessity of early intervention to help children successfully adapt to the educational process.

Дислексия – балалардың оқу дағдысының қалыптасуындағы бұзылыстардың бірі, ол оқу кезінде әріптерді, сөздерді дұрыс танымай, буындап немесе тұтас оқи алмау, сөздерді алмастырып оқу сынды қиындықтармен сипатталады. Бұл бұзылыс когнитивті даму ерекшеліктеріне байланысты туындайды және ерте кезеңде анықталмаған жағдайда баланың білім алу процесіне елеулі кедергі келтіреді. Сондықтан дислексияны ерте диагностикалау және түзету жұмыстарын уақтылы жүргізу – инклюзивті білім берудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

1. Дислексия ұғымы және оның түрлері.

Дислексия – бұл оқуға үйренудегі ерекше қиындық, ол баланың қалыпты интеллект деңгейіне қарамастан пайда болады. Бұл бұзылыстың бірнеше түрі бар:

- **Оптикалық дислексия** – әріптерді визуалды түрде шатастыру (мысалы, “б” мен “д”, “п” мен “т”).
- **Фонематикалық дислексия** – дыбыстарды дұрыс айыра алмау салдарынан әріптерді дұрыс байланыстыра алмау.
- **Семантикалық дислексия** – сөзді оқығанмен, мағынасын түсінбеу.
- **Тілдік дислексия** – сөйлеу тілінің жалпы дамуының кешеуілдеуімен байланысты.
- **Механикалық дислексия** – сөздерді механикалық түрде оқиды, бірақ мазмұнын түсінбейді.

2. Ерте диагностикалау маңыздылығы.

Ерте жаста дислексия белгілерін анықтау баланың оқу процесіне тезірек бейімделуіне мүмкіндік береді. Диагностикалау келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

2.1 Психологиялық диагностика.

Баланың зейіні, есте сақтау қабілеті, ойлау деңгейі, логикалық байланыс құру қабілеттері бағаланады.

2.2 Педагогикалық бақылау.

Мұғалім оқу, жазу процесінде жиі қателесетін балаларды анықтап, логопедке немесе дефектологқа жолдайды.

2.3 Логопедиялық тестілер.

Арнайы тапсырмалар арқылы дыбыстарды қабылдау және ажырату қабілеті тексеріледі.

2.4 Медициналық тексеріс.

Көру, есту қабілеті, орталық жүйке жүйесінің жағдайы зерделенеді.

3. Дислексияны түзету жолдары.

Дислексияны түзету бірнеше бағытты қамтиды:

3.1 Логопедиялық түзету жұмыстары.

- Дыбыстық талдау мен синтезге үйрету;
- Буындап оқу дағдыларын қалыптастыру;
- Сөздік қорды дамыту;
- Дыбыс пен әріп сәйкестігін үйрету;
- Тілдік ойындар арқылы танымдық қабілетті дамыту.

3.2 Арнайы педагогикалық әдістер

- Сензорлық интеграция әдістері;
- Көрнекілік және тактильді материалдармен жұмыс;
- Сызықтық оқу дағдыларын дамыту;
- Қайталау, автоматтандыру стратегияларын қолдану.

3.3 Ақпараттық технологиялар

- Дислексияға бейімделген мобильді қосымшалар (мысалы, Dyslexia Quest, Ghotit);
- Компьютерлік бағдарламалар арқылы мәтінмен жұмыс жасау;
- Аудиокітаптарды пайдалану.

4. Түзету жұмысындағы ата-ана мен мұғалімнің рөлі.

Дислексиямен күресте ата-ананың қолдауы мен мұғалімнің түсіністігі аса маңызды:

- Ата-ана баланың эмоционалдық жағдайын ескеруі, қолдап отыруы керек.
- Мұғалім оқу процесін балаға бейімдеп, жеке білім беру траекториясын құра білуі тиіс.
- Қосымша тапсырмалар арқылы баланың өзіне деген сенімін арттыру, жетістігін мадақтау маңызды.

5. Қорытынды.

Дислексия – қайтымды әрі түзетуге болатын бұзылыс. Ерте жаста диагностикаланып, арнайы әдістемелермен түзету жұмыстары жүргізілсе, балада оқу, жазу, сөйлеу дағдылары қалыптаса бастайды. Мұндай балаларға қолдау көрсетіп, дұрыс бағыт беру – педагог пен ата-ананың бірлескен міндеті. Инклюзивті ортада мұндай балалардың білім алуына тең мүмкіндік жасау қоғамның басты міндеттерінің бірі.

Әдебиеттер

1. Саттарова А.Ш. *Арнайы білім берудің психологиялық-педагогикалық негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Жексембаева А.Б. *Дислексия: себептері мен түзету жолдары*. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2021.
3. Глухов А.В. *Коррекция нарушений письма и чтения у младших школьников*. – Москва: Просвещение, 2018.
4. Юртаева Н.Е. *Психолого-педагогическая диагностика дислексии у детей*. – СПб: Речь, 2020.

КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Әлмахан Раушан Әлшеріқызы
Шымкент қаласы, №83 ЖОББМ қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методические подходы к формированию коммуникативных навыков на уроках казахского языка. Раскрывается структура коммуникативной компетенции, ее значимость в условиях современной школы. Приводятся эффективные методы, такие как диалог, ролевые игры, проектная деятельность и дискуссии, позволяющие развивать у учащихся навыки говорения, слушания, чтения и письма. Особое внимание уделяется роли учителя и условиям успешного формирования речевых умений.

Annotation

The article discusses methodological approaches to developing communicative skills in Kazakh language lessons. It reveals the structure and importance of communicative competence in the context of modern education. The article presents effective methods such as dialogue, role-playing, project work, and discussions, which help students improve their speaking, listening, reading, and writing skills. Special attention

is given to the teacher's role and pedagogical conditions that ensure the successful development of communication abilities.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту – басты мақсаттардың бірі. Коммуникативтік дағдылар – бұл тұлғаның ойды еркін жеткізу, пікір алмасу, тыңдай білу, сұрақ қою және жауап беру, мәдениетті қарым-қатынас жасау қабілеті. Қазақ тілі сабағында бұл дағдыларды қалыптастыру — тілді меңгертудің ең маңызды бағыттарының бірі. Мақалада қазақ тілі сабағында оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту әдістемелері қарастырылады.

1. Коммуникативтік дағдылардың мәні мен құрылымы.

Коммуникативтік дағдылар — тілдік білім мен сөйлеу әрекеттерін біріктіретін кешенді қабілет. Бұл дағды оқушының әлеуметтік ортада еркін қарым-қатынас жасауына негіз болады.

Коммуникативтік дағдылар құрылымы:

- **Тыңдау және түсіну**: тыңдаушының ақпаратты толық, нақты қабылдауы;
- **Сөйлесу**: өз ойын дұрыс, анық және мәдениетті жеткізу;
- **Оқу**: мәтінді түсініп оқу, негізгі идеяны анықтау;
- **Жазу**: ойын жазбаша сауатты жеткізу.

Бұл дағдылар өзара байланысты және оларды дамыту қазақ тілі сабағында кешенді түрде жүзеге асады.

2. Қазақ тілі сабағында коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудың маңызы.

Қазақ тілі сабағында коммуникативтік дағдыларды дамыту арқылы:

- Оқушылардың тілдік құзыреттілігі артады;
- Сөйлеу мәдениеті мен сөздік қоры дамиды;
- Шығармашылық қабілеттері мен ойлау деңгейі артады;
- Өз ойын дәл және сенімді жеткізуге үйренеді;
- Әлеуметтік бейімделуі жақсарады.

Мұғалім үшін басты мақсат — оқушыны тілді жай жаттатып қою емес, оны шынайы қарым-қатынаста қолдануға үйрету.

3. Коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудың әдістері.

3.1. Диалогтік оқыту.

Диалог – коммуникативтік дағдыны дамытудың ең тиімді тәсілі. Мұнда оқушылар пікір алмасу арқылы өз ойын еркін айтуға, тыңдауға, жауап беруге машықтанады. Диалог барысында тілдік бірліктер табиғи түрде меңгеріледі.

Мысал:

– Сенің сүйікті тағамың қандай?
– Менің сүйікті тағамым – бешбармақ. Ал сенікі ше?

3.2. Рөлдік ойындар.

Оқушылар белгілі бір жағдаятқа сәйкес рөлдерге еніп, сөйлеу әрекетін орындау арқылы шынайы қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Бұл әдіс оқушылардың тілдік шабытын арттырып, тілдік тосқауылдан арылуға көмектеседі.

Мысал сценарийлер: дүкенде сатып алу, дәрігерге қаралу, қонақ шақыру т.б.

3.3. Жобалық әдіс.

Оқушылар шағын жобалар жасап, оны көпшілік алдында қорғайды. Бұл тәсіл сөйлеу мәдениетін, ақпаратты жүйелеу мен талдауды үйретеді.

Мысалы: "Менің ауылым", "Табиғатты аяла", "Ұлттық тағамдар" тақырыптарында таныстырылым жасау.

3.4. Дискуссия және пікірталас.

Оқушылар белгілі бір тақырыпта өз көзқарастарын білдіріп, дәлел келтіру арқылы сыни және логикалық ойлауын дамытады.

Мысалы: «Қазақ тілінің болашағы қандай болмақ?» деген тақырыптағы пікірталас.

3.5. Тілдік тапсырмалар мен жаттығулар.

Қазақ тілі сабағында берілетін сұрақ-жауап, мәтінмен жұмыс, сызбалар мен схемалар арқылы сөйлеу дағдысы дами түседі.

4. Мұғалімнің рөлі мен дидактикалық шарттар.

Коммуникативтік дағдыны дамытуда мұғалімнің рөлі аса маңызды. Мұғалім:

- Ынталандырушы және бағыттаушы;
- Тілдік орта қалыптастырушы;
- Жас ерекшелігіне сай тапсырмаларды іріктеуші;
- Еркін және сенімді атмосфера жасаушы болуы тиіс.

Тиімді дидактикалық шарттар:

- Жағдаяттық әдістерді қолдану;
- Оқушы белсенділігін арттыру;
- Диалог пен интерактивті әдістерді пайдалану;
- Қателерді сын ретінде емес, оқыту құралы ретінде қарау.

5. Қазақ тілі сабағында коммуникативтік құзыреттілікті бағалау.

Коммуникативтік дағдыларды бағалау да ерекше тәсілді талап етеді. Дәстүрлі бағалаумен қатар, баланың:

- Ойын жеткізе білуі;
- Тыңдай және түсіне білуі;
- Сөздерді қолдану дәлдігі;
- Диалогке қатысу белсенділігі назарға алынады.

Бағалау түрлері:

- Өзін-өзі бағалау (рефлексия);
- Құрдастардың бағалауы;
- Мұғалімнің формативті және суммативті бағалауы.

Қорытынды.

Қазақ тілі сабағында коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру – тіл үйренудің ең өзекті міндеттерінің бірі. Бұл дағдылар тек тілдік білім беріп қана қоймай, оқушыларды жеке тұлға ретінде дамытуға, қоғамда еркін араласуына жол ашады. Коммуникативтік бағытта оқыту арқылы оқушы – ойлайтын, сөйлейтін, пікір алмасатын тұлға ретінде қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Жиенбаева С.Қ. *Қазақ тілін оқыту әдістемесі*. – Алматы: Мектеп, 2021.
2. Қосыбаева А. *Тілдік қатынас және коммуникативтік тәсілдер*. – Нұр-Сұлтан: Ұлағат, 2020.
3. Баймұратова Б. *Бастауыш сыныпта тіл дамыту әдістері*. – Шымкент: Әділет, 2019.
4. Көпжасарова М. *Қазақ тілін оқытудағы инновациялық әдістер*. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАМУЫ

Жамалбекова Айгуль Көмекбайқызы
Шымкент қаласы, "Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған №1 мектеп-интернаты" КММ, дефектологі

Резюме

В статье рассматриваются особенности речевого развития у детей с нарушениями слуха. Описываются типы нарушений слуха и их влияние на формирование речи. Раскрываются основные направления логопедической и сурдопедагогической коррекции: развитие слухового восприятия, формирование артикуляционных навыков, расширение словарного запаса. Особое внимание уделяется роли родителей и педагогов в поддержке речевого развития. Подчеркивается значимость раннего вмешательства и комплексного подхода к обучению детей с нарушением слуха.

Annotation

The article examines the peculiarities of speech development in children with hearing impairments. It outlines types of hearing disorders and their effects on speech formation. The main areas of speech therapy and surdopedagogical correction are discussed, including auditory perception training, articulation development,

and vocabulary expansion. The role of parents and educators in supporting speech development is emphasized. The importance of early intervention and a comprehensive approach to teaching children with hearing impairments is highlighted.

Қазіргі инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың даму ерекшеліктеріне баса назар аударылуда. Соның ішінде есту қабілеті бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамыту – маңызды педагогикалық және әлеуметтік мәселе. Сөйлеу – тұлғаның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің негізгі құралы. Есту қабілетінің бұзылуы осы құралдың дамуына кері әсерін тигізіп, баланың әлеуметтенуін қиындатады.

1. Есту қабілеті бұзылуының түрлері және олардың сөйлеуге әсері.

Есту қабілеті бұзылған балалар шартты түрде үш топқа бөлінеді:

- жеңіл және орта деңгейдегі есту қабілетінің төмендеуі;
- ауыр есту кемістігі (90 дБ-ға дейін);
- толық саңыраулық (есту мүлдем жоқ).

Бұл топтардың әрқайсысында сөйлеудің дамуы әртүрлі сипатта өтеді. Есту қабілеті неғұрлым ерте және күрделі түрде бұзылса, сөйлеу тілі де соғұрлым қиын дамиды немесе мүлде қалыптаспайды. Дыбыстық сөйлеуді қабылдау мүмкіндігі төмен болғандықтан, бала сөйлеу тілінің мағынасын, құрылымын, дыбыстық құрамын толық меңгере алмайды.

2. Есту қабілеті бұзылған балалардың сөйлеу ерекшеліктері.

Мұндай балаларда келесі ерекшеліктер байқалады:

- дыбыстарды бұрмалап айту немесе мүлде айта алмау;
- сөйлем құрылымын дұрыс құра алмау;
- пассив сөздік қордың шектеулілігі;
- фразалық сөйлеудің болмауы;
- артикуляция мүшелерінің әлсіздігі.

Балалардың көбісі сөйлеу кезінде «ішкі сөйлеуді» де дұрыс қалыптастырмайды. Бұл олардың ойлау әрекетін, жазу мен оқуға деген дағдыларын кешіктіреді.

3. Сөйлеу дамуын қолдаудың негізгі бағыттары.

Сөйлеуді дамыту жүйелі, кешенді жұмыс жүргізуді талап етеді. Негізгі бағыттары:

3.1 Логопедиялық түзету жұмыстары.

- Дыбыстарды есту арқылы ажырату жаттығулары.
- Артикуляциялық жаттығулар арқылы сөйлеу мүшелерінің қозғалысын дамыту.
- Сөздік қорын байытуға бағытталған жұмыстар.
- Дыбыстық мәдениетті (интонация, дауыс күші, ритм) қалыптастыру.

3.2 Сурдопедагогикалық тәсілдер.

- Қалдық естуді пайдалану арқылы сөйлеу тілін дамыту.
- Есту аппараттарын (есту құралы, кохлеарлық имплант) қолдануға бейімдеу.
- Жазбаша сөйлеу арқылы коммуникацияны дамыту.

3.3 Визуалды және кинестетикалық әдістер.

- Ым-ишара тілі мен мимика элементтерін қолдану.
- Суреттер, пиктограммалар, бейнежазбалар арқылы мағынаны түсіндіру.
- Ойын және драма әдістерін қолдану.

3.4 Интерактивті технологиялар.

- Компьютерлік бағдарламалар мен мобильді қосымшалар арқылы сөйлеуді үйрену.
- Дыбысты тану және сөйлеу дағдыларын автоматтандыру үшін цифрлық тренажерлерді қолдану.

4. Отбасы және педагогтың бірлескен рөлі.

Есту қабілеті бұзылған баланың сөйлеу дамуына отбасы тарапынан жүйелі қолдау көрсетілуі керек. Ата-ана:

- балаға үлгі болу;
- сөйлеуге ынталандыру;
- күнделікті қарым-қатынасты байыту;

- арнайы мамандармен тығыз байланыста болу сияқты әрекеттерді үнемі орындап отыруы қажет.

Педагог пен логопед бірлесе отырып, жеке түзету-дамыту бағдарламасын құрып, оның орындалуын бақылап отыруы тиіс.

5. Қорытынды.

Есту қабілеті бұзылған балалардың сөйлеуін дамыту – кешенді, жан-жақты, ұзақ мерзімді үрдіс. Ерте жастан бастап жүйелі логопедиялық және сурдопедагогикалық жұмыстар жүргізілсе, балада коммуникациялық дағдыларды қалыптастырып, оны әлеуметтендіруге, оқу үдерісіне табысты қосуға болады. Бұл ретте ата-ана мен мамандардың үйлесімді іс-әрекеті – табыстың басты кепілі.

Әдебиеттер

1. Аванесова Т.Л. *Логопедия*. – Москва: Просвещение, 2021.
2. Колесникова Е.А. *Специальная педагогика: обучение детей с нарушениями слуха*. – СПб: Речь, 2019.
3. Сағындықова А.Б. *Сурдопедагогика негіздері*. – Нұр-Сұлтан: Ұлағат, 2021.
4. Жарықпаева А.Ж. *Сөйлеу тілі бұзылған балалар психологиясы*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Назарова Н.М. *Психология детей с ограниченными возможностями здоровья*. – Москва: Владос, 2022.
6. Мамонова Т.А. *Современные технологии коррекции речи у детей с нарушениями слуха*. – Екатеринбург: УралГУ, 2020.

ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР: ОЛАРДЫ САБАҚТАРДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Жылқыбаева Күлфарида Төлегенқызы
Шымкент қаласы, № 58 ЖОББМ бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение и эффективность использования дидактических игр в учебном процессе начальной школы. Автор подчеркивает, что игровые формы обучения способствуют развитию познавательной активности, внимания, логического мышления и коммуникативных навыков учащихся. Описаны основные виды дидактических игр (предметные, словесные, подвижные и логические), а также принципы и условия их применения на различных этапах урока. Особое внимание уделяется роли педагога в организации и проведении игр. В заключение представлены практические рекомендации по внедрению дидактических игр в образовательный процесс для повышения мотивации и качества обучения младших школьников.

Annotation

The article explores the importance and effectiveness of using didactic games in primary school education. The author emphasizes that game-based learning fosters students' cognitive activity, attention, logical thinking, and communication skills. The paper outlines key types of didactic games (object-based, verbal, movement, and logic games), and methodological principles for their integration at various stages of the lesson. Special attention is given to the teacher's role in organizing and guiding game-based activities. The article concludes with practical recommendations for incorporating didactic games into classroom practice to enhance motivation and improve learning outcomes in primary education.

Бастауыш білім – оқушылардың танымдық, эмоционалдық және тұлғалық дамуының негізі қаланатын маңызды кезең. Бұл кезеңде оқытудың тиімділігі көбінесе қолданылатын әдіс-тәсілдерге байланысты. Соңғы жылдары білім беру процесінде дидактикалық ойындар оқытудың маңызды құралына айналып отыр. Олар балалардың оқу әрекетіне қызығушылығын арттырып, белсенділігін дамытады. Дидактикалық ойындар арқылы бала оқу материалын тез

қабылдап, оны ұзақ уақыт есінде сақтай алады. Сондықтан бұл әдіс бастауыш сыныптарда кеңінен қолдануға лайықты.

Дидактикалық ойын ұғымы және оның маңызы.

Дидактикалық ойын – оқыту мақсатында арнайы құрылған ойын түрі. Оның негізгі мақсаты – баланың танымдық белсенділігін арттыра отырып, білім мен дағдыны меңгерту. Ойын барысында балалар өздігінен ойланып, шешім қабылдайды, бұл олардың ойлау қабілетін, логикасын, сөйлеу тілін дамытады. Сонымен қатар, ойын баланың эмоциялық көңіл-күйін жақсартып, сыныптағы ортаға оң әсерін тигізеді.

Дидактикалық ойындардың түрлері.

1. **Заттық ойындар** – ойын барысында нақты заттар қолданылады (жануарлар мүсіндері, суреттер, әріптік карточкалар т.б.). Мысалы, "Қандай жануар?" ойыны арқылы балалар жануарлардың атын айтып, олардың сипаттамасын үйренеді.
2. **Сөздік ойындар** – сөздік қорын байытуға, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Мысалы, "Жасырын сөз" ойынында балалар берілген сипаттама арқылы сөзді табуға тырысады.
3. **Қозғалыс ойындары** – қозғалыспен бірге орындалатын тапсырмалар арқылы балалардың моторикасын дамытуға көмектеседі. "Кім тез?" сияқты ойындарда балалар әрі ойланып, әрі жылдам әрекет етуге үйренеді.
4. **Логикалық ойындар** – ойлау, есте сақтау, зейін сияқты танымдық процестерді дамытуға бағытталған. "Қайсысы артық?", "Себебін тап" секілді ойындар баланың логикалық пайымдауын жетілдіреді.

Дидактикалық ойындарды қолданудың әдіснамалық негіздері.

Дидактикалық ойындарды тиімді пайдалану үшін келесі педагогикалық шарттарды ескеру қажет:

- Ойын мақсаты нақты және оқу мақсатымен үйлесуі тиіс;
- Баланың жас ерекшелігі мен психологиялық жағдайы ескерілуі керек;
- Мұғалім ойын процесін бағыттап, басқарушы рөл атқаруы қажет;
- Ойыннан кейін талдау мен қорытынды жасау маңызды;
- Оқушылардың белсенділігін арттыратын жағдайлар жасалуы тиіс.

Сабақ құрылымында ойындарды қолдану жолдары.

Дидактикалық ойындарды сабақтың кез келген кезеңінде қолдануға болады:

- **Сабақтың басында** – қызығушылық тудыру үшін ("Қызықты сұрақтар", "Болжайық" ойыны);
- **Негізгі бөлімде** – білімді меңгерту үшін ("Сәйкестендір", "Топтастыр" ойыны);
- **Қорытынды бөлімде** – білімді бекіту мақсатында ("Не үйрендік?", "Кім көп біледі?" ойыны).

Мысалы, математика сабағында "Кім жылдам?" ойыны арқылы есептер шығарту немесе қазақ тілі сабағында "Сөз тапқанға қолқа жоқ" ойынымен сөз таптарын ажырату оқушылардың оқу процесіне белсенді араласуына жол ашады. Қоршаған орта сабағында "Саяхатқа шығайық" ойыны арқылы табиғат құбылыстарын меңгеруге болады.

Мұғалімнің рөлі мен кәсіби шеберлігі.

Мұғалім – оқу процесінің ұйымдастырушысы. Ол ойынның мазмұнын дұрыс таңдап, оны оқу мақсатына сәйкес жоспарлап, балаларға түсінікті және қызықты түрде жеткізе білуі керек. Сонымен қатар, әр баланың ерекшелігін ескеріп, жеке және топтық жұмыстарды ұйымдастыруы маңызды. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі ойын барысындағы ахуалды дұрыс басқаруға, балалардың ынтымақтастығын нығайтуға және оқыту нәтижелерін бағалауға мүмкіндік береді.

Практикалық ұсыныстар мен нәтижелер.

Практикада дидактикалық ойындарды жүйелі қолдану келесі нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі:

- Оқушылардың пәнге қызығушылығы артады;
- Танымдық процестер (зейін, ес, ойлау) белсендіріледі;
- Коммуникативтік дағдылар дамиды;

- Топпен жұмыс жасау, бір-бірін тыңдау және құрметтеу қалыптасады;
- Сабаққа деген жағымды эмоциялық қатынас орнығады.

Қорытынды

Дидактикалық ойындар – бастауыш сынып оқушыларының білімге деген қызығушылығын арттырып, оқу процесін жеңіл әрі тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін құнды педагогикалық құрал. Олар арқылы оқушылар тек білім алып қана қоймай, логикалық ойлау, қарым-қатынас, топта жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі мен шығармашылығы бұл процестің сәттілігін айқындайды. Сондықтан әрбір педагог өз іс-тәжірибесінде дидактикалық ойындарды жүйелі түрде қолданып, оқу сапасын арттыруға үлес қосуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Әбенова З.Ш. *Бастауыш мектепте ойын арқылы оқыту әдістері*. Алматы: Рауан. 2019.
2. Қараев Ж.А. *Интерактивті оқыту технологиялары*. Астана: Фолиант. 2018.
3. Сластенин В.А., Подымова Л.С. *Педагогика: учебное пособие*. Москва: Академия. 2020.
4. Жұмабекова С.М. "Дидактикалық ойындардың бастауыш сынып оқушыларының танымына әсері", *Білім және ғылым*, №5, 34-38 б.2020.

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ПСИХОӘЛЕУМЕТТІК КӨМЕК КӨРСЕТУ ӘДІСТЕРІ

Шүренбай Гулбану Махмутқызы
Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ақбұлақ ауылы, “Кәусар-Бұлақ” орта мектебінің әлеуметтік педагогі

Резюме

В статье рассматриваются методы психосоциальной помощи, применяемые социальными педагогами. Основные методы включают консультирование, психотерапевтический метод, групповую работу и помощь в кризисных ситуациях. Социальные педагоги используют эти методы для улучшения психосоциального состояния человека.

Annotation

This article discusses the methods of psychosocial assistance used by social pedagogues. The main methods include counseling, psychotherapeutic methods, group work, and crisis intervention. Social pedagogues use these methods to improve the psychosocial state of individuals.

Әлеуметтік педагогика – бұл адамдардың әлеуметтік мәселелерін шешуге арналған сала, оның ішінде психоәлеуметтік көмек көрсету әдістері маңызды орын алады. Әлеуметтік педагогтың міндеті – әлеуметтік және психологиялық қолдауды қажет ететін тұлғаларға көмек көрсету, олардың психоәлеуметтік жағдайын жақсарту. Әлеуметтік педагогтар мен әлеуметтік қызметкерлердің жұмысы қоғамның әртүрлі әлеуметтік топтарында, оның ішінде балалар, жастар, отбасылар, қарттар және басқа да осал топтар үшін психоәлеуметтік қолдау көрсетуге бағытталған. Психоәлеуметтік көмек көрсету әдістері осы адамдарға олардың эмоционалдық және психологиялық денсаулығын қалпына келтіруге, өмір сапасын жақсартуға ықпал етеді.
Бұл мақалада әлеуметтік педагогтың психоәлеуметтік көмек көрсету әдістері қарастырылады, олардың тиімділігі мен әлеуметтік қызметтің әртүрлі салаларындағы қолданылуы талқыланады.

2. Әлеуметтік педагогтың психоәлеуметтік көмек көрсету әдістері.

2.1. Кеңес беру әдісі.

Әлеуметтік педагогтар көп жағдайда кеңес беру әдісін қолданады, бұл әдіс арқылы жеке тұлғаға өз мәселелерін түсінуге және шешімдер қабылдауға көмек көрсетіледі. Кеңес беру – бұл клиенке өзінің мәселелері мен сезімдері туралы ойлануға мүмкіндік беру, жаңа көзқарастар мен шешімдер табуға ынталандыру. Әлеуметтік педагог кеңес беру барысында клиентке өз тәжірибесіне сүйене отырып ұсыныстар береді, сонымен қатар оның өз шешімін табуына

көмектеседі. Кеңес беру әдісінің маңыздылығы – бұл әдіс адамның ішкі дүниесін түсініп, оны қолдай отырып мәселені шешуге бағытталған.

2.2. Психотерапевтік әдіс.

Психотерапевтік әдіс әлеуметтік педагогтың жұмысында қолданылатын тағы бір маңызды әдіс болып табылады. Бұл әдіс жеке тұлғаның психологиялық қиындықтарымен жұмыс істеуді, оның ішкі мәселелерін терең талдауды көздейді. Әлеуметтік педагог психотерапевттің рөлін атқарып, клиентке психоәлеуметтік көмек көрсетеді. Психотерапевтік әдіс арқылы тұлға өз эмоциялары мен сезімдерін түсініп, оларды реттеуге қабілеттірек болады. Бұл әдіс әсіресе ауыр психоәлеуметтік проблемаларды шешуде тиімді.

2.3. Топтық жұмыс.

Топтық жұмыс – бұл психоәлеуметтік көмек көрсету әдістерінің бірі, онда әлеуметтік педагог бірнеше адаммен жұмыс істейді. Бұл әдіс жеке тұлғаның әлеуметтік дағдыларын дамытуға, қоғамда өз орнын табуға және басқа адамдармен өзара әрекеттесуін жақсартуға мүмкіндік береді. Топтық жұмыс барысында тұлғалар өзара тәжірибе алмасып, қолдау көрсетеді, бұл олардың психоәлеуметтік жағдайына оң әсер етеді. Әлеуметтік педагог топтың әрбір мүшесінің ерекшеліктерін ескере отырып, әдістерді қолданады, нәтижесінде топ мүшелерінің психоәлеуметтік деңгейі көтеріледі.

2.4. Тренингтер мен семинарлар.

Әлеуметтік педагогтар тренингтер мен семинарлар өткізеді, онда қоғамның әртүрлі топтарына арналған психоәлеуметтік дағдыларды үйрету жүзеге асырылады. Бұл әдіс әлеуметтік дағдыларды, өзін-өзі реттеу қабілетін, күйзеліс пен қысыммен күресу әдістерін дамытуға көмектеседі. Тренингтер мен семинарлар топтық түрде ұйымдастырылады, олар адамдардың әлеуметтік қарым-қатынас жасауын жақсартады, жеке тұлғалар мен топтардың арасындағы психоәлеуметтік байланыстарды нығайтады.

2.5. Дағдарыс кезінде көмек көрсету.

Дағдарыс кезеңдерінде әлеуметтік педагогтың рөлі ерекше. Әлеуметтік педагог дағдарыс жағдайында жүрген адамдарға көмек көрсету үшін арнайы әдістерді қолданады. Бұл әдістер жылдам әрекет ету, эмоциялық қолдау көрсету, тұлғаның мәселелерін жедел шешу мақсатында пайдаланылады. Дағдарыс кезінде көмек көрсету кезінде әлеуметтік педагог адамның психологиялық жағдайын ескере отырып, оның денсаулығын қалпына келтіруге көмектеседі.

3. Әлеуметтік педагогтың жұмысында әдістердің қолданылуы.

Әлеуметтік педагогтың жұмысында әртүрлі әдістердің қолданылуы әртүрлі әлеуметтік жағдайларға байланысты өзгереді. Мысалы, мектептегі немесе колледждердегі әлеуметтік педагогтардың міндеті – оқу орнында психоәлеуметтік қиындықтарды шешу. Бұл жағдайда кеңес беру және топтық жұмыс әдістері маңызды болады. Ал отбасылық жағдайдағы мәселелерді шешу үшін психотерапевтік әдіс пен дағдарыс кезінде көмек көрсету әдістері тиімді болып табылады. Әлеуметтік педагогтар әр жағдайға байланысты әдістерді таңдап, қолдану арқылы көмек көрсетеді.

4. Қорытынды.

Әлеуметтік педагогтың психоәлеуметтік көмек көрсету әдістері әлеуметтік мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік педагогикадағы тиімді әдістер жеке тұлғаларды, отбасыларды және әлеуметтік топтарды психоәлеуметтік қолдауға бағытталған. Әр әдіс өз ерекшеліктеріне байланысты әр түрлі жағдайларда тиімді болуы мүмкін. Әлеуметтік педагогтың кәсіби білімі мен тәжірибесі әдістерді дұрыс таңдауға және оны тиімді қолдануға көмектеседі. Психоәлеуметтік көмек көрсету саласы қоғамда адамның психоәлеуметтік денсаулығын сақтауға және жақсартуға бағытталған маңызды қызмет болып табылады.

Әдебиеттер

1. Акимова И. И. Социальная педагогика: теория и практика. М.: Издательство. 2020.
2. Иванова Н. В. Психологические аспекты психо-социальной помощи. Санкт-Петербург: Наука. 2018.
3. Нұрсейітова, Б. Ж. Әлеуметтік педагогика және оның қолданбалы әдістері. Алматы: Қазақ университеті. 2019.

СЕНСОРЛЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Абилдаева Салтанат Бегалиевна
Шымкент қаласы, №99 "Гүлдер" бөбекжай –бақшасының тәрбиешісі

Резюме:

В статье раскрыта взаимосвязь сенсорного воспитания и развития социальных навыков у детей дошкольного возраста. Представлены формы и методы педагогической работы, направленные на одновременное формирование сенсорных ощущений и социального поведения. Описаны игры и упражнения, способствующие восприятию, развитию речи и взаимодействию в коллективе. Делается вывод о важности интеграции сенсорного и социального воспитания в образовательном процессе детского сада.

Annotation:

The article highlights the connection between sensory education and the development of social skills in preschool children. It presents pedagogical methods and activities that support both sensory perception and social behavior. Examples of games and tasks aimed at fostering interaction, communication, and emotional recognition are provided. The article concludes that integrating sensory and social education is essential in early childhood learning environments.

Мектепке дейінгі тәрбие – адамның тұлға ретінде қалыптасуының негізі. Осы кезеңде баланың сезім мүшелері арқылы қоршаған орта жайлы ақпарат алуы, оны салыстыруы, жүйелеуі – сенсорлық дамудың негізі болып табылады. Сонымен қатар, баланың қоғамдық ортада өзін еркін ұстауы, басқа балалармен қарым-қатынас орнатуы — оның әлеуметтік бейімделуінің көрсеткіші. Сондықтан балабақшада сенсорлық тәрбиемен қатар әлеуметтік дағдыларды дамыту қатар жүруі тиіс.

Сенсорлық тәрбие ұғымы және оның міндеттері.

Сенсорлық тәрбие – бұл баланың түрлі сезім мүшелерін (көру, есту, сипап-сезу, дәм, иіс) дамытуға бағытталған педагогикалық жұмыс. Негізгі мақсаты – баланың қабылдау, салыстыру, ажырату қабілетін жетілдіру.

Сенсорлық тәрбие міндеттері:

- Түрлі түстер мен олардың реңктерін ажырату;
- Пішіндер мен өлшемдерді салыстыру;
- Кеңістік пен уақытты бағдарлау;
- Дыбысты тыңдау, ажырату;
- Заттардың құрылымын сипап сезу арқылы тану.

Сенсорлық дамуы жетілген бала:

- Заттарды тануда қиналмайды;
- Қимыл-қозғалысы үйлесімді;
- Қиялы, есте сақтау қабілеті дамиды;
- Өз сезімдерін сөзбен жеткізе алады.

Балалардың әлеуметтік дағдылары және оның маңызы.

Әлеуметтік дағдылар — баланың қоғамда өмір сүруіне қажетті қабілеттер кешені. Оған:

- Басқа адамдарды тыңдай білу;
- Өз ойын түсінікті жеткізу;
- Ұжыммен жұмыс істеу;
- Эмоцияларын бақылау;
- Қақтығыстарды шеше білу сияқты қасиеттер жатады.

Мектепке дейінгі жаста бұл дағдылар ойын барысында, ересектермен және құрдастарымен өзара әрекеттесу арқылы қалыптасады.

Сенсорлық тәрбие мен әлеуметтік даму арасындағы байланыс.

Сенсорлық дамуы жақсы бала:

- Өз эмоциясын және басқалардың эмоциясын жақсы таниды;
- Қарым-қатынас жасауда сенімді;

- Бірлескен әрекеттерге белсенді қатысады;
- Топтық ойындарда ережені сақтайды, кезек күтеді.

Мысалы, «Қай дыбыс қайдан шықты?» ойынында бала басқа бала тыңдап жатқанын түсінеді және кезегін күтеді. Бұл – әлеуметтік өзара әрекеттесуді қалыптастыратын қарапайым қадам.

Педагогикалық әдістер мен ойын түрлері.

1. Сенсорлық-әлеуметтік ойындар

- **«Дәмін тап»**: баланың көзі байланады, ол бір өнімнің дәмін татып, не екенін айтады. Жаттығу барысында басқа балалар пікір білдіріп, бірге ойлануға мүмкіндік алады.
- **«Құпия қорапша»**: бала қолымен сипап затты таниды, оны сипаттайды. Топта отырған балалар зейін қойып тыңдайды – бұл коммуникативтік дағдыны арттырады.

2. Эмоцияны тануға бағытталған жаттығулар

- **«Көңіл-күй күнін салайық»**: балалар түрлі түсті шеңберлер арқылы өз көңіл-күйін көрсетеді (мысалы, сары – қуаныш, көк – мұң). Бұл өз эмоциясын білдіру мен басқалар сезімін түсінуге көмектеседі.

3. Табиғи материалдармен жұмыс

- Құм, су, қамыр, түрлі дәндер арқылы ойындар жүргізу сезім мүшелерін дамытумен қатар бірлескен әрекетке итермелейді. Мысалы: құмда бірге пішін жасау, бір-біріне көмектесу – ынтымақтастық пен сенімді қалыптастырады.

Қорытынды

Сенсорлық тәрбие мен әлеуметтік дағдыларды дамыту – мектепке дейінгі тәрбиенің ажырамас екі бағыты. Бұл екі бағытты үйлестіре отырып жүргізу арқылы бала өзінің қоршаған ортасын жақсы танып, адамдармен оң қарым-қатынас орнатуға үйренеді. Сондықтан әрбір педагог сенсорлық және әлеуметтік жаттығуларды ұштастыра отырып, баланың жан-жақты дамуына жағдай жасауы қажет.

Әдебиеттер

1. Әбілдина З.Ә., "Мектепке дейінгі педагогика", Алматы: Білім, 2020.
2. Жұмабекова С.М., "Сенсорлық тәрбие негіздері", Астана: Ұлағат, 2019.
3. Смирнова Е.О., "Психология дошкольника", Москва: Просвещение, 2021.
4. Выготский Л.С., "Воображение и творчество в детском возрасте", М.: Педагогика, 2005.
5. Мұхамбетжанова А., "Баланың сөйлеу және эмоциялық дамуы", Алматы: Нұрлы әлем, 2022.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР МЕН ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Айтбаева Гульжан Есбердиевна
Шымкент қаласы, №36 “Ерке-Наз” бөбекжай-бақша әдіскері

Резюме:

В статье рассматриваются эффективные методы и приёмы, применяемые в системе дошкольного образования. Подчёркивается важность выбора методических подходов с учётом возрастных и индивидуальных особенностей детей. Рассматриваются наглядные, словесные, игровые, практические и проектные методы. Приведены конкретные примеры использования данных методов в работе с детьми дошкольного возраста. Сделан вывод о необходимости профессиональной методической подготовки педагогов для достижения качественного воспитания и обучения.

Annotation:

This article explores the effective pedagogical methods and techniques used in preschool education. It emphasizes the importance of selecting approaches based on the age and individual characteristics of children. The paper discusses visual, verbal, play-based, practical, and project methods, illustrating their implementation through practical examples. The article concludes with the assertion that methodical proficiency is essential for achieving high-quality education and upbringing in early childhood settings.

Қазіргі заман талабына сай мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың жеке дамуын жан-жақты қамтамасыз ету маңызды. Бұл мақсатқа жету үшін педагогикалық үдерісте

тиімді әдістер мен тәсілдерді қолданудың рөлі зор. Әдіс пен тәсіл – тәрбиеші мен баланың арасындағы өзара қарым-қатынасты ұйымдастырудың негізгі құралы. Олардың педагогикалық шеберлікпен үйлесімді қолданылуы білім берудің мазмұнын меңгеруді жеңілдетіп, балалардың танымдық белсенділігін арттырады.

Педагогикалық әдістер мен тәсілдердің теориялық негіздері.

Педагогикалық әдістер – білім беру мазмұнын меңгертудің, тұлғалық қасиеттерді дамытудың құралдары. Олар:

- **оқыту әдістері** (баланың танымдық қызметін ұйымдастыру),
- **тәрбиелеу әдістері** (мінез-құлық пен қарым-қатынас қалыптастыру),
- **ынталандыру әдістері** (мотивация, мадақтау, бағалау).

Тәсілдер – әдістерді жүзеге асыру жолдары: нұсқау беру, сұрақ қою, бейнелі құралдарды қолдану, ойын ұйымдастыру және т.б. Әдістер мен тәсілдердің тиімділігі оларды жүйелі, жас ерекшеліктеріне сай пайдалануына байланысты.

Мектепке дейінгі білім беруде қолданылатын негізгі әдістер.

1. Көрнекілік әдісі.

Балалардың заттар мен құбылыстарды көзбен көру арқылы қабылдауына мүмкіндік береді. Суреттер, макеттер, табиғи материалдар қолданылады. Мысалы: "Жемістер мен көкөністер" тақырыбында нақты заттарды көрсету арқылы түсінік беріледі.

2. Сөздік әдістер.

Тәрбиешінің түсіндіруі, әңгімелеуі, сұрақ-жауап, өлең оқу, ертегі айту арқылы жүзеге асады. Бұл әдіс баланың тілдік қорын байытады, тыңдай білуге үйретеді.

3. Ойын әдісі.

Ойын – мектепке дейінгі жастағы балалардың жетекші әрекеті. Дидактикалық, қимыл-қозғалыс, рөлдік ойындар білім мен тәрбие беруде тиімді. Мысалы: "Дүкен" ойыны арқылы санау, сөйлеу, қарым-қатынас дағдылары қалыптасады.

4. Тәжірибелік әдіс.

Қарапайым тәжірибе жасау, бақылау жүргізу баланың зерттеушілік қабілетін дамытады. Мысалы: "Су және оның қасиеттері" тәжірибесі балаларға жаңа түсінік береді.

5. Жобалық әдіс.

Балалар белгілі бір тақырып бойынша ізденіп, сурет салып, макет жасап, көрме ұйымдастырады. Мысалы: "Менің отбасым" жобасы арқылы шығармашылық пен тіл дамыту қатар жүреді.

Тәсілдердің түрлері және олардың қолдану ерекшелігі

Тәсілдер әдісті нақты жүзеге асырудың амалдары ретінде мынадай түрлерге бөлінеді:

- **Салыстыру тәсілі** – екі заттың ұқсастығы мен айырмашылығын табуға үйретеді.
- **Талдау және жинақтау тәсілі** – баланың логикалық ойлауын дамытады.
- **Қайталау тәсілі** – білімді бекіту үшін қолданылады.
- **Жетелеуші сұрақтар** – баланың ойлауын белсендіреді.
- **Мақтау мен қолдау көрсету тәсілдері** – ішкі мотивацияны арттырады.

Практикалық қолдану мысалдары.

1. **Сабақта «Не артық?» дидактикалық ойыны**
   Балаларға әртүрлі суреттер ұсынылады (мысалы: 3 жануар, 1 зат). Бала артық затты тауып, себебін түсіндіреді – бұл талдау және салыстыру тәсілдерін дамытады.
2. **«Ғажайып қобдиша» әдісі**
   Балалар қобдишадан бір затты таңдап алып, оның не екенін сипап сезу арқылы анықтайды – сенсорлық қабылдау мен логиканы дамытады.
3. **Тәжірибе: «Желдің күшін анықтау»**
   Қағаз желпуіштер арқылы желдің бағытын, күшін байқайды. Бұл – зерттеу мен бақылауға негізделген тәжірибелік әдіс.
4. **Жоба: «Менің балабақшам»**
   Балалар өз топтарын суреттеп, макет жасап, ата-аналарға таныстырады. Шығармашылық, топпен жұмыс, тіл дамыту мақсаты көзделеді.

Қорытынды

Педагогикалық әдістер мен тәсілдер – мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінің өзегі. Балалардың жас және жеке ерекшеліктеріне сай таңдалып, жүйелі қолданылған әдістер білімді сіңімді, тәрбие үдерісін тиімді етеді. Педагогтың кәсіби шеберлігі осы әдістер мен тәсілдерді дұрыс таңдап, шығармашылықпен қолдануында көрінеді. Сондықтан баланың әлеуетін ашу үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді сабақтастықпен, мақсатты түрде қолдану – педагогикалық жұмыстың табысты болуының негізі.

Әдебиеттер

1. Сапарбаева Ж. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың әдістері. — Алматы: Арман-ПВ, 2021.
2. Құлжанова А. Педагогика негіздері. — Астана: Нұрлы әлем, 2020.
3. Жұмабекова Г. Дидактикалық ойындар мен олардың түрлері. — Астана: Фолиант, 2020.
4. Смирнова Е.О. Психология дошкольника. — М.: Просвещение, 2021.
5. Әбдіғаппарова Р. Мектепке дейінгі педагогика. — Шымкент: Айгөлек, 2022.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Harvard University Press, 1978.
7. Kearns K. Frameworks for Learning and Development in Early Childhood Education. — Melbourne: Cengage, 2019.
8. Хаирова Л.З. Методы и приёмы развития детей дошкольного возраста. — Қазан, 2020.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Жумабаева Майра Абдибаевна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы

Қазығұрт е/м “Балнұрым-1” бөбекжай балабақша меңгерушісі

Резюме:

В статье рассматриваются инновационные технологии в системе дошкольного образования, их классификация и практическое применение. Описаны методы, такие как ИКТ, Монтессори-подход, STEM, игровые методики. Подчеркивается роль педагога и важность профессионального роста в условиях цифровизации образования. Также приведены примеры успешных проектов в детских садах.

Annotation:

The article explores innovative technologies in preschool education, their classification, and practical implementation. It highlights methods such as ICT, the Montessori approach, STEM education, and game-based learning. The importance of the teacher’s role and professional development in the context of digital transformation is emphasized. Examples of successful projects in kindergartens are provided.

Қазіргі таңда Қазақстанда мектепке дейінгі білім беру жүйесі жаңартылған білім мазмұнына көше отырып, балалардың жан-жақты дамуына бағытталған. Ғылыми-техникалық прогресс, ақпараттық технологиялардың дамуы мектепке дейінгі ұйымдарға да әсерін тигізіп отыр. Балабақшада балаларды оқыту мен тәрбиелеуде жаңа технологияларды енгізу — заман талабы. Бұл бағытта қолданылатын инновациялық әдістер балалардың танымдық, сөйлеу, шығармашылық қабілеттерін дамытумен қатар, олардың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға негіз болады.

Жаңа технологиялар түсінігі және олардың жіктелуі.

Жаңа технологиялар дегеніміз – білім беру процесінің тиімділігін арттыруға бағытталған әдістер мен құралдар жүйесі. Олар:

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ);
- ойын арқылы оқыту технологиялары;
- денсаулық сақтау технологиялары;
- жобалық оқыту;
- Монтессори жүйесі;

- STEM және STEAM тәсілдері;
- интерактивті әдістер мен платформалар.

Бұл технологиялар баланың қызығушылығын, белсенділігін арттырып, оқыту процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Инновациялық әдістерді қолданудың бағыттары.

1. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

АКТ балалардың визуалды, есту арқылы қабылдауын дамытады. Балабақшада келесі құралдар пайдаланылады:

- Интерактивті тақталар;
- Оқу мультфильмдері;
- Электронды тапсырмалар;
- Дыбыстық ойындар.

2. Монтессори технологиясы.

Бұл әдіс баланың өзіндік еркіндігіне негізделеді. Арнайы жабдықталған ортада балалар өз бетімен жұмыс істеу арқылы танымдық процестерін дамытады.

3. STEM-оқыту элементтері.

STEM — ғылым, технология, инженерия және математика салаларын біріктіреді. Бұл бағыт арқылы балалар логикалық ойлау, шешім қабылдау, зерттеу дағдыларын меңгереді.

4. Интерактивті оқыту мен ойын әдістері.

Ойындар арқылы оқу — мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ең тиімді тәсіл. Инновациялық ойындар, рөлдік модельдер, тренажерлар, QR-код тапсырмалар арқылы білім беру процесі қызықты өтеді.

Педагогтың рөлі мен кәсіби құзыреттілігі.

Жаңа технологияларды тиімді пайдалану үшін тәрбиешіге қойылатын талаптар да өзгереді:

- АКТ құралдарын қолдану білімі;
- инновациялық жобаларды жоспарлау қабілеті;
- балалармен өзара тиімді қарым-қатынас орнату;
- үздіксіз кәсіби дамуға ұмтылыс.

Инновациялық білім беру процесі тәрбиешінің шығармашылығы мен жаңашылдығына тікелей байланысты.

Практикалық тәжірибеден мысалдар.

Балабақшада келесі жобалар сәтті жүзеге асырылуда:

- **«Цифрлы әлеммен танысу»** – интерактивті тақта арқылы базалық цифрлық сауаттылықты қалыптастыру.
- **«STEM бұрышы»** – қарапайым құрылымдар құрастыру, құммен, су арқылы тәжірибе жүргізу.
- **«Робототехника сабағы»** – қарапайым құрылғылармен жұмыс арқылы логика мен ойлау қабілетін жетілдіру.

Қиындықтар және шешу жолдары.

Инновациялық технологияларды енгізу барысында:

- Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі;
- Кейбір педагогтардың технологиялық сауаттылығы төмен болуы;
- Ата-аналардың жаңашыл әдістерге бейімделмеуі сынды кедергілер кездеседі.

Мұны шешу үшін:

- Тәрбиешілердің біліктілігін арттыру курстары;
- Техникалық құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету;
- Ата-аналармен түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру қажет.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі білім беру саласында жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу — бала тәрбиесінің сапасын арттырудың кепілі. Заманауи тәсілдер балалардың жан-жақты дамуына, қызығушылығы мен белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Педагог пен ата-

ананың бірлесе жұмыс істеуі және инновациялық әдістерді жүйелі қолдану – тиімді білім берудің негізгі шарты.

Әдебиеттер

1. Сейтмағамбетова Г. Мектепке дейінгі білім берудің инновациялық технологиялары. — Алматы: Нұрлы әлем, 2021.
2. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. — Астана, 2023.
3. Монтессори М. Открытие ребенка. — М.: Лабиринт, 2019.
4. Әбілқасымова А.Е. Инновациялық педагогика негіздері. — Алматы: Қазақ университеті, 2022.
5. Papert S. Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. — New York: Basic Books, 1980.
6. Bălan V. Innovative Learning in Early Childhood Education. — Bucharest: Editura Didactică, 2020.
7. Хаирова Л.З. Инновационные подходы в дошкольном образовании. — Қазан: Магариф, 2020.
8. Смирнова Е.О. Дошкольная педагогика в условиях инноваций. — М.: Просвещение, 2021.

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫҢ СЕЗІМ МҮШЕЛЕРІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Молдабоева Гүлзахира Абдишукуровна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы “Балнұрым-1” бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме:

В статье рассматриваются методические подходы к развитию органов чувств у детей дошкольного возраста. Авторы подчеркивают важность сенсорного восприятия для формирования когнитивных и речевых навыков. Описаны практические методы развития зрения, слуха, обоняния, вкуса и осязания через дидактические игры, сенсорные зоны и тематические занятия. Также поднимается вопрос о роли воспитателя в создании сенсорной развивающей среды.

Annotation:

This article explores methodological approaches to developing the sensory organs of preschool children. The importance of sensory perception for cognitive and speech development is emphasized. Practical methods for enhancing vision, hearing, smell, taste, and touch are described, including didactic games, sensory zones, and themed activities. The article also discusses the educator’s role in creating a sensory-rich learning environment in early childhood education.

Мектепке дейінгі кезең — баланың тұлғалық дамуы мен қоршаған ортамен байланысын қалыптастыруда аса маңызды саты. Бұл кезеңде балалардың танымдық қабілеттері белсенді дамиды, ал ол процестің негізінде — сезім мүшелерінің (көру, есту, иіс, дәм, сипап-сезу) толыққанды жұмыс істеуі жатыр. Сезім мүшелері баланың әлемді тану құралы ғана емес, оның когнитивті дамуының, сөйлеу тілінің, эмоционалдық және әлеуметтік бейімделуінің негізі болып табылады. Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сенсорлық дамуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелер қолдану — тәрбиешілердің басты міндеттерінің бірі.

Сенсорлық дамудың теориялық негіздері.

Сенсорлық даму — бұл баланың сезім мүшелері арқылы ақпаратты қабылдап, оны өңдеу қабілетін жетілдіру процесі. Л.С. Выготскийдің пікірінше, танымдық процестердің барлығы қабылдаудан басталады. Яғни көру, есту, иіс сезу, дәм сезу және сипап-сезу қабілеттерінің даму деңгейі баланың кейінгі ойлау, сөйлеу және шығармашылық қабілеттеріне тікелей әсер етеді.

Сенсорлық тәрбие мектепке дейінгі жаста басталуы тиіс. Бұл тәрбие баланы түрлі түстермен, пішіндермен, дыбыстармен, иістермен, дәмдермен таныстыру, олардың айырмашылықтарын ажырата білуге үйрету, сондай-ақ айналаны нақты қабылдауға бағытталады.

Сезім мүшелерін дамыту әдістемесі

1. Көруді дамыту әдістемесі:

- Түрлі түсті заттармен жұмыс;
- Сурет салу, бояу, мозаика құрастыру;
- "Не өзгерді?" ойыны арқылы зейін мен көру жадын дамыту.

2. Естуді дамыту әдістемесі:

- Музыкалық аспаптарды тыңдау және ойнату;
- Табиғат дыбыстарын ажырату;
- Дыбыстарды биіктігі мен ырғағы бойынша салыстыру.

3. Иіс сезуді дамыту әдістемесі:

- Хош иісті заттармен (лимон, даршын, жалбыз) таныстыру;
- Иісті тану мен салыстыру ойындары;
- "Көзіңді жұм да иісті тап" ойыны.

4. Дәм сезуді дамыту әдістемесі:

- Әртүрлі тағамдарды дәмі бойынша ажырату (тәтті, ащы, қышқыл);
- Дәмді сипаттап беру жаттығулары;
- Дәм талғамын кеңейтуге бағытталған ойындар.

5. Сипап-сезуді дамыту әдістемесі:

- Түрлі текстурадағы материалдармен (жұмсақ, қатты, тегіс, кедір-бұдыр) жұмыс;
- Құммен, қамырмен, сазбалшықпен ойындар;
- "Сиқырлы қап" ойыны.

Практикалық жұмыс формалары

1. **Сенсорлық аймақ ұйымдастыру** – арнайы бұрышта түрлі сенсорлық материалдар орналасады (түсті кубиктер, сенсорлық карточкалар, табиғи заттар).
2. **Сенсорлық серуендер** – табиғат аясында дыбысты тыңдау, иістерді сезіну, заттардың беткі қабатын сипап көру.
3. **Сюжеттік-рөлдік ойындар** – "дүкен", "дәріхана" ойындары арқылы бала дәм мен иіс сезімін пайдаланады.
4. **Тақырыптық күндер** – "Түс күні", "Дыбыс әлемі", "Иіс саяхаты" сынды күндер балалардың қызығушылығын арттыра отырып, барлық сезім мүшелерін дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды.

Балалардың сезім мүшелерін дамыту — олардың дүниетанымын кеңейтіп, қоршаған ортаны дұрыс қабылдауына, тілі мен ойлауын жетілдіруіне септігін тигізеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда сенсорлық дамуға арналған арнайы әдістемелер мен ойындарды қолдану тәрбиешілердің кәсіби шеберлігін, ал балалардың танымдық қабілеттерін арттыруға жол ашады. Сенсорлық дамуға жүйелі әрі шығармашылық тұрғыдан келген жағдайда бала болашақта өз орнын таба алатын, жан-жақты тұлға болып қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Психология и развитие ребенка. — Москва: Педагогика, 2021.
2. Жұмабаева Г.К. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту әдістемесі. — Астана: Фолиант, 2022.
3. Montessori, M. The Discovery of the Child. — Oxford: Clio Press, 2014.
4. Крупенчук О.И. Дидактические игры для детского сада. — Санкт-Петербург: Детство-пресс, 2020.
5. Аманжолова С.Т. Сенсорлық тәрбие әдістемесі. — Алматы: Рауан, 2019.
6. Шойбекова Н.Ж. Мектепке дейінгі балалар психологиясы. — Шымкент, 2020.

БАЛАБАҚШАДА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖӘНЕ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ

Айтбаева Мадина Сабитқызы
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы
Дербісек е/м "Балнұрым" балабақша
психологі

Резюме

В статье рассматриваются особенности оказания психологической поддержки детям в условиях дошкольного учреждения. Раскрывается значение психического здоровья в раннем возрасте, описываются формы и методы психологической помощи, направленные на стабилизацию эмоционального состояния и развитие личности ребёнка. Особое внимание уделено роли педагога-психолога и созданию психологически безопасной образовательной среды.

Annotation

This article explores the importance of providing psychological support to children in preschool education. It examines the concept of mental health in early childhood, outlines the forms and methods of psychological assistance aimed at emotional stabilization and personal development. Special emphasis is placed on the role of the educational psychologist and the creation of a psychologically safe learning environment.

Қазіргі заманда қоғамдағы өзгерістер, өмір ырғағының жылдамдауы, ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы балалардың психологиялық саулығына тікелей әсер етуде. Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуының негізі қаланатын, мінез-құлқы, эмоциялық әлемі мен қарым-қатынасы қалыптасатын маңызды кезең. Осы жас кезеңінде баланың психологиялық жай-күйін бақылау және қажет болған жағдайда қолдау көрсету – балабақша қызметкерлерінің, әсіресе педагог-психологтың басты міндеттерінің бірі.

Психологиялық қолдау – баланың жан-жақты дамуына, ішкі жан дүниесінің үйлесімділігіне бағытталған кәсіби көмек. Бұл мақалада балабақшада психологиялық қолдау көрсету жолдары мен балалардың психологиялық денсаулығын сақтау механизмдері жан-жақты қарастырылады.

Баланың психологиялық денсаулығы: мәні, ерекшелігі және маңызы.

Психологиялық денсаулық – бұл баланың ішкі үйлесімі, қоршаған ортамен оңтайлы қарым-қатынас орнату қабілеті, эмоцияларын бақылау, өзін-өзі тану мен бағалау дағдысының дамуы. Мектепке дейінгі жаста бұл қасиеттер ойын, шығармашылық әрекет, әлеуметтік байланыстар арқылы дамиды.

Психологиялық саулығы бұзылған баланың келесі белгілері байқалуы мүмкін:

- себепсіз жылау немесе үрей,
- агрессиялық мінез-құлық,
- тұйықтық немесе оқшаулану,
- өзін-өзі төмен бағалау,
- сөйлеу және танымдық дамудың баяулауы.

Мұндай белгілердің туындау себебі көбіне отбасындағы психологиялық жағдаймен, ата-анамен қарым-қатынаспен немесе балабақшадағы бейімделу үдерісімен байланысты болады.

Балабақшада психологиялық қолдаудың бағыттары.

Балабақшадағы психологиялық қызмет кешенді түрде жүргізілуі тиіс және келесі бағыттарды қамтиды:

1. Диагностикалық жұмыс.

Бұл кезеңде педагог-психолог баланың даму деңгейін, эмоциялық жағдайын, бейімделу үдерісін анықтайды. Әртүрлі тесттер мен бақылау әдістері қолданылады.

2. Түзету-дамыту жұмысы.

Арт-терапия, ойын терапиясы, ертегі терапиясы арқылы балалардың эмоциялық жағдайы тұрақтандырылады. Мысалы, бала ішкі сезімдерін сурет арқылы жеткізе алады немесе ертегі арқылы қорқынышын жеңуге үйренеді.

3. Алдын алу жұмыстары.

Эмоциялық күйзелістердің алдын алу үшін релаксациялық жаттығулар, сергіту ойындары, топтық тренингтер ұйымдастырылады.

4. Кеңес беру.

Педагог-психолог ата-аналар мен тәрбиешілерге кеңес беріп, баламен тиімді қарым-қатынас орнатудың жолдарын ұсынады. Бұл – отбасы мен балабақша арасындағы өзара әрекетті күшейтеді.

Педагог-психологтың кәсіби рөлі.

Педагог-психологтың басты рөлі – балаға білім беру үдерісінде психологиялық қауіпсіз орта қалыптастыру. Ол әр баланың ерекшелігін ескере отырып, баламен сенімді қарым-қатынас орнатады. Сонымен қатар, тәрбиешілер мен ата-аналарға баланың психологиялық ахуалы туралы ақпарат береді және қажетті ұсыныстар ұсынады.

Психолог пен тәрбиешінің тығыз әріптестігі төмендегі жағдайларды қамтамасыз етеді:

- балаға жекелей тәсіл;
- әлеуметтену барысын жеңілдету;
- эмоциялық тұрақтылықты дамыту;
- дағдарыс жағдайларын дер кезінде анықтау және реттеу.

Балабақшада психологиялық қауіпсіз орта қалыптастырудың шарттары.

Психологиялық қауіпсіз орта дегеніміз – баланың еркін, өзін сенімді сезінетін, өз ойын ашық білдіре алатын кеңістік. Мұндай орта:

- сенімділік пен қолдау,
- агрессиядан арылтатын қарым-қатынас,
- эмоционалдық жылылық және түсіністік арқылы құрылады.

Тәрбиеші мен баланың арасындағы серіктестік қатынас – психологиялық денсаулықтың маңызды факторы.

Қорытынды.

Балабақшадағы психологиялық қолдау – баланың үйлесімді дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін маңызды құрал. Бұл бағыттағы жұмыстар жүйелі түрде, кәсіби тұрғыда ұйымдастырылған жағдайда ғана оң нәтиже береді. Ерте жастан психологиялық тұрақтылықты қалыптастыру – болашақта тұлғаның әлеуметтік бейімделуі мен табысты өмір сүруінің негізі.

Әдебиеттер

1. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Жас ерекшелік психологиясы. – Алматы: «Білім», 2019.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Педагогика, 2020.
3. Петрова Е.А. Психологическая помощь в ДОУ: теория и практика. – Москва: Генезис, 2021.
4. Назарова Н.М. Психология и педагогика дошкольного возраста. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
5. Мамедов И.А. Психологическая безопасность образовательной среды. – СПб.: Речь, 2021.
6. Құсайынов А. Балабақшадағы психологиялық қызметті ұйымдастыру. – Астана: Ұлағат, 2023.
7. Молдағалиева А. Психологиялық диагностика әдістері. – Алматы: Қазақ психология орталығы, 2021.
8. Мейірханова С. Ойын терапиясы арқылы баланың психикалық денсаулығын қалыптастыру. // Психология және педагогика журналы, №4, 2022.

СЕНСОРЛЫҚ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР

Жолдибаева Жайна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы Қазығұрт е/м "Балнұрым-1" бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме:

В статье рассматривается значение дидактических игр в сенсорном развитии детей дошкольного возраста. Подчеркивается роль ощущений в формировании познавательных способностей. Приводятся виды игр, направленных на развитие зрения, слуха, осязания, вкуса и обоняния. Отмечается значение правильно организованной игровой деятельности и участие педагога в сенсорном воспитании.

Annotation:

The article explores the importance of didactic games in the sensory development of preschool children. It emphasizes the role of sensory perception in the formation of cognitive abilities. The paper presents types of games aimed at developing visual, auditory, tactile, gustatory, and olfactory senses. The importance of well-organized play and the educator's role in sensory education is also highlighted.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттерінің дамуы сенсорлық қабылдау негізінде жүзеге асады. Сенсорлық даму – бұл баланың түйсіну, қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау қабілеттерінің негізін қалайды. Баланың қоршаған орта туралы алғашқы түсінігі – көру, есту, дәм сезу, сипап-сезу, иіс сезу арқылы қалыптасады. Сондықтан бұл жаста сенсорлық дамуды мақсатты түрде ұйымдастыру – баланың толыққанды тұлға болып жетілуінің маңызды шарты.

Дидактикалық ойындар сенсорлық тәрбиенің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Бұл мақалада сенсорлық дамуға арналған дидактикалық ойындардың түрлері, оларды ұйымдастыру жолдары және педагогикалық маңыздылығы қарастырылады.

1. Сенсорлық дамудың теориялық негіздері.

Сенсорлық даму – баланың сезім мүшелері арқылы ақпарат қабылдауын және өңдеуін қамтамасыз ететін үрдіс. Ж.Пиаже, М.Монтессори, Л.С.Выготский сынды ғалымдар сенсорлық дамудың баланың когнитивті дамуына ықпал ететінін атап көрсеткен.

Мектепке дейінгі жаста:

- көру арқылы – түс, пішін, өлшемді ажырату;
- есту арқылы – дыбыстарды, әуендерді тану;
- сипап-сезу арқылы – заттардың текстурасын, қаттылығын анықтау;
- иіс, дәм арқылы – тағамдарды, заттарды ажырату қабілеті дамиды.

2. Дидактикалық ойындардың маңызы.

Дидактикалық ойын – бұл баланың ойнай отырып білім, білік, дағды алуын қамтамасыз ететін арнайы ұйымдастырылған педагогикалық үрдіс. Ойын барысында балалар қызығушылықпен әрекет етіп, белсенділік танытады, ал сенсорлық тапсырмалар арқылы түйсіну қабілеті жетіледі.

Дидактикалық ойындардың артықшылықтары:

- баланың назарын шоғырландырады;
- нақты бір сенсорлық қасиетті дамытуға бағытталады;
- біртіндеп күрделене отырып, қабілеттерді жүйелі дамытады;
- баланың тілін, логикалық ойлауын жетілдіреді.

3. Сенсорлық дамуға арналған дидактикалық ойын түрлері.

а) Көруді дамыту ойындары:

- **«Түстерді тап»** – түрлі түсті заттарды сәйкестендіру.
- **«Не өзгерді?»** – баланың назарын дамытуға арналған.
- **«Пішінді ата»** – әртүрлі геометриялық пішіндерді тану, салыстыру.

ә) Сипап-сезу қабілетін дамыту ойындары:

- **«Қалтадағы затты тап»** – бала затты сипап анықтайды.
- **«Мата түрлерін ажырат»** – мақта, жібек, жүн сияқты материалдарды тану.
- **«Ыстық-суық»** – температураны ажырату арқылы сезімталдықты дамыту.

б) Есту қабілетін дамыту ойындары:

- **«Дауысты тыңда және тап»** – табиғат, жануар, музыка дыбыстарын тану.
- **«Сен не естідің?»** – фонематикалық есту қабілетін жетілдіру.

в) Дәм және иіс сезу қабілетін дамыту:

- **«Көзіңді жұмып, дәмін тап»** – қант, тұз, лимон сияқты дәмдерді ажырату.
- **«Бұл қандай иіс?»** – иісті заттарды иіскеп тану.

4. Дидактикалық ойындарды ұйымдастыру ерекшеліктері.

- **Жас ерекшелігін ескеру** – 3-4 жас балалармен қарапайым ойындар, ал 5-6 жастағылармен күрделі тапсырмалар қолдану;
- **Қауіпсіздік ережесін сақтау** – баланың денсаулығына зиян келтірмейтін материалдар пайдалану;
- **Тәрбиеші мен баланың өзара әрекеттестігі** – бағыт беру, сұрақ қою, ынталандыру;
- **Материалдың әртүрлілігі** – табиғи, тұрмыстық және оқу құралдарын қолдану.

5. Қорытынды.

Сенсорлық дамуға арналған дидактикалық ойындар – баланың танымдық қабілеттерін дамытудың маңызды құралы. Олар балаға әлемді тануға, түйсіну мен ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Тәрбиешінің дұрыс ұйымдастырған ойын іс-әрекеті арқылы бала өз сезім мүшелерін тиімді қолдануға, зеректікке,ептілікке үйренеді. Демек, сенсорлық дидактикалық ойындарды жүйелі әрі шығармашылықпен қолдану – мектепке дейінгі білім беру мазмұнының ажырамас бөлігі.

Әдебиеттер

1. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. — М.: Педагогика, 1997.
2. Монтессори М. Помоги мне это сделать самому. — М.: Литера, 2006.
3. Жарықбаев Қ. Психология. — Алматы: Білім, 2021.
4. Сейтмағамбетова Г. Мектепке дейінгі педагогика. — Алматы: Нұрлы әлем, 2020.
5. Назарова Н.М. Сенсорное развитие детей дошкольного возраста. — М.: Академия, 2019.
6. Тұрыспекова Г. Балалармен ойын арқылы оқыту әдістері. — Астана: Фолиант, 2022.
7. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. — М.: Айрис-пресс, 2020.
8. Аймағамбетова Қ. Мектепке дейінгі балалардың сенсорлық дамуы. — Алматы, 2023.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Кенганова Гульнара Ишанкуловна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы "Балнұрым-1"бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме:

В статье рассматриваются различные методы развития речевых навыков у детей дошкольного возраста. Описаны такие подходы, как игровые технологии, чтение книг, рассказы и диалоги, а также творчество, как способы развития лексического запаса и грамматических навыков. Кроме того, в статье акцентируется внимание на влиянии семейной среды и педагогической работы на развитие речи ребенка.

Annotation:

The article discusses various methods of developing speech skills in preschool-aged children. Approaches such as language games, reading books, storytelling, dialogues, and creativity are described as ways to enhance vocabulary and grammatical skills. The article also emphasizes the impact of family environment and pedagogical practices on children's speech development.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту олардың ерте кезеңде білім алуында өте маңызды. Осы жастағы балалар үшін сөйлеу тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ол олардың жалпы психоэмоционалдық және әлеуметтік дамуының маңызды бөлігі болып табылады. Бұл кезеңде балалар тілдік дағдыларды меңгереді, сонымен қатар өздерінің ойларын, сезімдерін және қажеттіліктерін жеткізудің негізін қалайды. Сонымен қатар, сөйлеу дағдылары баланың танымдық дамуына да әсер етеді, себебі ол логикалық ойлауды, қабылдауды және қиялды дамытумен тікелей байланысты.

Сөйлеу дағдыларын дамытудың маңызы.

Сөйлеу дағдыларының қалыптасуы баланың жеке тұлғалық дамуына әсер етеді. Атап айтқанда, сөйлеудің дамуы:

1. **Интеллектуалды қабілеттердің артуына** ықпал етеді, себебі балалар сөздерді қолдану арқылы жаңа ұғымдар мен білімдерді меңгереді;
2. **Әлеуметтік даму** мен қарым-қатынастың қалыптасуына әсер етеді. Сөйлеу арқылы бала қоғамдағы адамдармен байланыс орнатады;
3. **Өзін-өзі тану және өз пікірін білдіру** дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Сөйлеу дағдыларының дұрыс дамуы баланың басқа да дағдыларын – ойлау, зейін, қиял, шығармашылық қабілеттерін нығайтады.

Сөйлеу дағдыларын дамыту әдістері.

1. Тілдік ойындар.

Тілдік ойындар – баланың сөздік қорын кеңейту мен сөйлеу дағдыларын дамыту үшін өте тиімді әдіс. Мұндай ойындар балаларды жаңаша сөздер мен ұғымдармен таныстырып, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Мысалы, «Кімнің дауысы?» немесе «Не болмаса, ол не?» сияқты ойындар балаларға әртүрлі дыбыстарды ажыратуға, сөздер мен олардың мағыналарын дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Бұдан басқа, шығармашылық ойындар балалардың ой-өрісін дамытып, оларды өз пікірін еркін айтуға ынталандырады.

2. Кітап оқу және әңгімелеу.

Кітап оқу – балалардың лексикалық қорын байыту мен сөйлеу дағдыларын жақсартуға көмектесетін маңызды тәсіл. Балабақшада кітап оқудың маңызы зор. Бұл әдіс балалардың ойлау қабілетін дамытады және оларды тыңдай білуге үйретеді. Оқылған кітаптың мазмұнын түсіну үшін баладан сұрақтар қойып, олардың жауабын тыңдау қажет. Сонымен қатар, балалар өздері оқыған ертегілерді немесе әңгімелерді айтып, сөйлеу қабілеттерін дамыта алады.

3. Диалог және әңгіме құрастыру.

Диалогтар мен әңгімелер сөйлеу дағдыларын дамытудың ең тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады. Әсіресе, еркін тақырыпта әңгімелесу балаларға өз ойларын білдіруге мүмкіндік береді. Тәрбиешілер мен мұғалімдер балаларға сұрақтар қойып, оларды әңгімелесуге шақырып, сөйлеу қабілеттерін дамытуы керек. Әңгімелесу барысында балалардың өз пікірін білдіруіне мүмкіндік беріп, оларға тыңдай білу дағдыларын үйрету қажет.

4. Жаңа сөздер мен ұғымдармен таныстыру.

Балаларға жаңа сөздер мен ұғымдарды үйрету – сөйлеу дағдыларын дамытуға маңызды қадам болып табылады. Мұндай әдіс балалардың сөздік қорын байытады, оларды дұрыс сөйлеуге және сөздерді дұрыс қолдануға үйретеді. Мысалы, әртүрлі тақырыптар бойынша әңгімелер құрастыру, жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолданып сөйлеу дағдыларын жетілдіреді.

5. Шығармашылық тапсырмалар.

Балаларға шығармашылық тапсырмалар беру олардың сөйлеу дағдыларын дамытуға септігін тигізеді. Мысалы, сурет салу, ертегілер құрастыру немесе театрлық ойындар балалардың сөздік қорын молайтып, өз ойын толық жеткізуге көмектеседі. Шығармашылық тапсырмалар балалардың сөйлеу дағдыларын ғана емес, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін де дамытады.

Сөйлеу дағдыларының дамуына ықпал ететін факторлар.

Балалардың сөйлеу дағдыларына әсер ететін негізгі факторлар:

- **Отбасы жағдайы**: Әрбір бала үшін үйдегі жағдай маңызды. Егер бала отбасында сөйлеу арқылы қарым-қатынас орнатса, оның сөйлеу дағдыларының дамуы жақсы болады.
- **Қоршаған орта**: Балабақшадағы тәрбиешілердің кәсіби шеберлігі мен балалармен жиі қарым-қатынас жасау сөйлеу дағдыларының дамуына оң әсер етеді.
- **Психологиялық жағдай**: Баланың ішкі жағдайы мен әлеуметтік ортасы оның сөйлеу қабілетіне әсер етеді. Қорқыныш, стресс немесе өзіне деген сенімсіздік сөйлеуге кедергі болуы мүмкін.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту – бұл ұзақ әрі нәтижелі процесс. Әртүрлі әдіс-тәсілдер мен жаттығулар балаларға сөздік қорын дамытуға, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға және олардың әлеуметтік қарым-қатынас қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл дағдылар баланың болашақта қоғамдық өмірге бейімделуіне, басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Иванова Л.Н. Развитие речи у детей дошкольного возраста. — Москва: Просвещение, 2018.
2. Петрова Н.С. Технологии развития речи в дошкольном образовании. — Санкт-Петербург: Питер, 2020.
3. Сейфуллин Н.С. Балалар психологиясы мен педагогикасы. — Алматы: Білім, 2019.
4. Абай Қ. Қазақ тілі оқулықтары: сөйлеу дағдыларын дамыту жолдары. — Алматы: Жазушы, 2021.
5. Казакова Н.Г. Дошкольное образование и речевое развитие детей. — Екатеринбург: Уральский университет, 2020.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кожабаева Айгул Коныровна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы "Балнұрым-1"бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме:

Статья посвящена проблеме формирования эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста. Рассматриваются структура эмоционального интеллекта, педагогические условия его развития, методы и технологии, применяемые в дошкольных организациях. Отмечается значимость игры, сказкотерапии, арт- и музыкотерапии, а также роли воспитателя и родителей в становлении эмоциональной сферы ребенка. Подчеркивается, что развитие эмоционального интеллекта способствует гармоничному личностному и социальному развитию ребенка.

Annotation:

The article addresses the issue of developing emotional intelligence in preschool children. It discusses the structure of emotional intelligence, pedagogical conditions for its development, and effective methods and technologies used in preschool settings. The importance of play, storytelling, art and music therapy is highlighted, as well as the roles of educators and parents in shaping a child's emotional sphere. It is emphasized that fostering emotional intelligence contributes to the child's harmonious personal and social development.

Қазіргі қоғамда табысты тұлғаны қалыптастыру үшін тек академиялық білім ғана емес, эмоционалдық тұрақтылық пен әлеуметтік дағдылар да аса маңызды. Эмоционалдық интеллект – бұл баланың өз эмоцияларын тану, түсіну, басқару қабілеті, сонымен қатар басқалардың эмоциясына жауап қайтаруы мен олармен тиімді қарым-қатынас орната білуі. Мектепке дейінгі кезең — бұл қабілеттің негізі қаланатын маңызды уақыт.

1. Эмоционалдық интеллекттің құрылымы мен теориялық негіздері.

Эмоционалдық интеллект ұғымы ғылымда алғаш рет XX ғасырдың соңында пайда болды. Джон Майер мен Питер Саловейдің пайымдауынша, эмоциялық интеллект адамның интеллектуалдық қабілетімен қатар өмірлік табысына тікелей әсер етеді. Даниел Гоулманның моделі бойынша ол бес негізгі қабілеттен тұрады:

1. **Өзін-өзі тану** – өз эмоцияларын білу, оларды ажырату.
2. **Өзін-өзі басқару** – эмоцияларды бақылау, ішкі тәртіпті сақтау.
3. **Мотивация** – өз іс-әрекетіне ынта таныту.
4. **Эмпатия** – басқа адамдардың эмоциясын түсіну.
5. **Әлеуметтік дағдылар** – тиімді қарым-қатынас орнату.

Мектепке дейінгі жаста бұл компоненттер баланың күнделікті тәжірибесінде, ойынында, тәрбиешілермен және ата-аналармен қарым-қатынасында дамиды.

2. Эмоционалдық интеллектті дамытудың педагогикалық шарттары.

Мектепке дейінгі ұйымдарда эмоционалдық дамуға бағытталған жұмыс келесі шарттарда тиімді жүзеге асады:

- **Эмоциялық қауіпсіз орта құру** – бала өз сезімін еркін білдіретін, бағаланбайтын және жазаланбайтын ортада өзін жайлы сезінеді;
- **Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл** – әр баланың даму қарқынына, темпераментіне сәйкес жұмыс жүргізу;
- **Психологиялық қолдау** – педагогтің, психологтың, логопедтің бірлесе әрекет етуі;
- **Ата-анамен серіктестік** – отбасындағы эмоциялық климаттың әсерін ескеру.

3. Эмоционалдық интеллектті дамытудың әдістері мен технологиялары.

Ойын технологиялары.

Ойын – мектепке дейінгі баланың басты әрекеті. Эмоционалдық интеллектті дамытуда:

- **Сюжеттік-рөлдік ойындар** (мысалы: «Дәрігер», «Дүкен», «Отбасы») балалардың әлеуметтік рөлге енуін және эмоцияларды дұрыс бейнелеуін үйретеді.
- **Қимыл-ойындар** – дене қимылдары арқылы көңіл күй мен эмоцияны білдіруге септігін тигізеді.

Тренингтік жаттығулар.

Балалардың эмоцияларын тану және атау үшін арнайы жаттығулар ұйымдастырылады:

- «Эмоцияны көрсет» – айна арқылы өз бет-бейнесіндегі эмоцияны байқау;
- «Қандай көңіл-күйдемін?» – түрлі түсті карточкалармен көңіл күйді бейнелеу;
- «Сезімдерді зерттейік» – суретпен жұмыс.

Ертегі терапиясы.

Мысалы, «Сиқырлы орман», «Сезімдер елі» сияқты метафоралық ертегілер арқылы балалар өз ішкі әлемін таниды, қорқыныштарын жеңеді.

Арт-терапия.

Балалар сурет салу, жабыстыру, мүсіндеу арқылы өз эмоциясын бейнелей алады. Мысалы, «Қуаныш суреті», «Менің әлемім» тақырыптарында жұмыстар жасалады.

Музыкатерапия.

Музыкалық шығармалар эмоцияны тануға көмектеседі. Мысалы, көңілді немесе мұңды әуенді тыңдап, оны сөзбен сипаттау.

4. Тәрбиешінің кәсіби рөлі.

Тәрбиеші балалармен жұмыс істегенде келесі әрекеттерді орындауы қажет:

- **Модель болу**: өзі эмоцияны дұрыс білдіріп, балаларға үлгі көрсету;
- **Сезімге серік болу**: баланың эмоциясын елемей қалдырмау;
- **Эмпатияны дамыту**: балаға басқа адамның жағдайын түсінуді үйрету;
- **Кері байланыс беру**: баланың сезімін сөзбен растау.

Тәрбиеші эмоционалдық интеллект дамуына әсер ететін басты тұлға бола отырып, баламен тұрақты эмоционалдық байланыс орнатуы керек.

5. Ата-анамен жұмыс.

Балада эмоционалдық интеллектті дамыту – тек балабақшада емес, отбасында да жалғасуы тиіс. Осы бағытта:

- Ата-аналарға арналған семинарлар;
- Жеке кеңестер;
- Психологиялық тренингтер ұйымдастырылады.

Ата-аналарға баланың сезімдерін мойындау, эмоцияны реттеуге көмектесу, эмоционалдық дағдыларды үйрету ұсынылады.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі кезең – баланың эмоционалдық интеллектінің қалыптасуында шешуші рөл атқаратын уақыт. Бұл қабілетті дамыту баланың тұлғалық, әлеуметтік және академиялық табысының негізін қалайды. Мектепке дейінгі ұйымдарда эмоционалдық интеллектті қалыптастыру жүйелі, мазмұнды және серіктестік негізде жүзеге асырылуы қажет. Педагог, ата-ана және баланың бірлескен әрекеті арқылы ғана бұл мақсатқа қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер:

1. Мұқанова Б. Балалар психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. – Алматы: «Білім», 2019.
3. Воронина А.С. Развитие эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста. – Москва: Академия, 2021.
4. Айтпаева А. Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту жүйесінде эмоциялық интеллектті дамыту жолдары. – Нұр-Сұлтан: 2022.
5. Челпанова Е.А. Эмоциональное развитие детей. – СПб.: Речь, 2018.
6. Сеитова А.К. Ойын арқылы эмоцияны дамыту. – Алматы: Дарын, 2023.
7. Тілеубергенова Т. Мектепке дейінгі білім беруде интеграцияланған әдістердің маңызы. – Шымкент: 2023.

ЕРКІН ОЙЫННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ РӨЛІ

Налибаева Кулаим Тасболтаевна
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы
Дербісек е/м “Балнұрым” балабақша
Тәрбиешісі

Резюме:

В статье раскрывается значение свободной игры как средства экологического воспитания в дошкольных организациях. Обсуждаются формы и методы, с помощью которых свободная игра помогает детям формировать экологическую культуру, любовь и бережное отношение к природе. Представлены примеры игр, развивающих у детей чувство ответственности за окружающую среду и интерес к природным явлениям.

Annotation:

The article highlights the role of free play as a means of environmental education in preschool institutions. It discusses various methods through which free play fosters children’s ecological culture, love, and respect for nature. The paper presents examples of games that help develop children's sense of environmental responsibility and interest in natural phenomena.

Қазіргі таңда экологиялық тәрбие мектепке дейінгі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі болып табылады. Балаларға табиғатқа деген сүйіспеншілікті, жауапкершілікті және қамқорлық сезімін ерте жастан қалыптастыру өте маңызды. Бұл мақсатқа жетудің тиімді жолдарының бірі – **еркін ойын**.

Еркін ойын – баланың өзіндік таңдауымен, қызығушылығына қарай дамитын, шығармашылық пен қиялға негізделген іс-әрекет. Ол арқылы бала табиғатпен жақын танысып, экологиялық мәдениетті меңгереді.

Еркін ойын ұғымы және оның тәрбиелік мәні

Еркін ойын – баланың өз қалауы бойынша, белгілі бір нұсқаусыз ойнайтын іс-әрекеті. Бұл ойын түрінде бала жеке тәжірибе жинақтайды, айналасын таниды, эмоционалдық және әлеуметтік дағдыларын дамытады.

Мұндай ойындар арқылы бала:

- қоршаған ортамен байланыс орнатады;

- табиғи құбылыстарды бақылауға үйренеді;
- табиғаттағы өзгерістерге қызығушылық танытады;
- экологиялық мәселелерді түсіне бастайды.

Экологиялық тәрбиенің міндеттері

Мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбие мынадай мақсаттарды көздейді:

- Баланың табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыру;
- Табиғи ресурстарға ұқыптылықпен қарауды үйрету;
- Қоршаған ортаны қорғау жөнінде алғашқы түсініктер беру;
- Өсімдіктер мен жануарларға қамқор болу сезімін дамыту;
- Экологиялық жауапкершілікті арттыру.

Еркін ойын арқылы экологиялық тәрбиені жүзеге асыру тәсілдері

1. Табиғат аясындағы ойындар

Балалар табиғатпен тікелей байланыста болып, оның ерекшеліктерін зерттейді. **Мысалы:**

- **«Табиғаттың дыбыстарын тыңда»** ойыны арқылы балалар құстардың үніне, желдің сыбдырына мән береді.
- **«Кім неге қажет?»** ойынында жануарлар мен өсімдіктердің байланысын түсінеді.
- **«Жануарлардың ізін тап»** ойыны арқылы балалар әртүрлі жануарлардың тіршілік ортасын зерттейді.

2. Құм, су, тастармен еркін ойнау

Бұл материалдар баланың сенсорлық дамуына көмектесіп қана қоймай, табиғи құбылыстарды түсінуге жол ашады. **Мысалы:**

- Балалар **су айналымын** тәжірибе арқылы зерттейді.
- **Құммен ойнау** арқылы жер бедерінің өзгеруін түсінеді.
- **Тастарды сұрыптау** арқылы олардың түрлерін ажыратуды үйренеді.

3. Экологиялық сюжеттерге негізделген рөлдік ойындар

Балалар табиғатты қорғау рөлдерін ойнап, экологиялық жауапкершілікті түсінеді. **Мысалы:**

- **«Орман қорғаушысы»** ойынында балалар ағаштарды кесуге қарсы әрекет жасайды.
- **«Бағбан»** ойынында өсімдіктерді күтіп-баптауды үйренеді.
- **«Зообақ қызметкері»** ойынында жануарларға күтім жасауды меңгереді.

4. Эко-бұрыштарды ұйымдастыру

Балабақша ауласында немесе топ ішінде шағын бақша, құстарға арналған жем салғыштар жасау арқылы балалардың экологиялық сезімдері оянады. **Мысалы:**

- **«Өз бақшаңды өсір»** ойыны арқылы балалар өсімдіктерді күтуге үйренеді.
- **«Құстарға қамқорлық»** ойынында балалар құстарға жем салғыштар жасайды.
- **«Табиғатты тазарту»** ойынында балалар қоршаған ортаны таза ұстаудың маңызын түсінеді.

Еркін ойын мен экологиялық тәрбие арасындағы байланыс

Еркін ойын – экологиялық тәрбиенің табиғи жалғасы. Ол балалардың:

- бақылаушылық қабілетін арттырады;
- қоршаған ортаның өзгерістеріне назар аударуға үйретеді;
- экологиялық құндылықтарды бойына сіңіруіне мүмкіндік береді.

Мысалы:

- **«Ағаш отырғызу»** ойыны кезінде бала тек қана физикалық әрекет емес, сол ағашты күту қажеттігін де түсінеді.
- **«Су ресурстарын қорғау»** ойынында балалар суды үнемдеудің маңызын түсінеді.
- **«Қайта өңдеу»** ойынында балалар қалдықтарды сұрыптауды үйренеді.

Қорытынды

Еркін ойын – баланың дамуы үшін таптырмас құрал ғана емес, сонымен қатар экологиялық сананы қалыптастырудың маңызды тетігі. Мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбиені тиімді жүзеге асыру үшін еркін ойын түрлерін көбірек қолдану қажет.

Бұл балалардың:

- табиғатпен үйлесімді өмір сүру мәдениетін қалыптастыруына;
- қоршаған ортаға деген жауапкершілігін арттыруына;
- экологиялық мәселелерді түсінуіне ықпал етеді.

Болашақта:

- Балабақшаларда **экологиялық ойын алаңдарын** ұйымдастыру;
- **Табиғатқа экскурсиялар** санын арттыру;
- **Экологиялық жобалар** арқылы балалардың белсенділігін дамыту қажет.

Әдебиеттер:

1. Сарыбаева Г.Ш. *Мектепке дейінгі жастағы балаларға экологиялық тәрбие беру жолдары*. — Алматы: Білім, 2020.
2. Назарбаева С. *Экологиялық мәдениет – ұрпаққа аманат*. — Астана, 2019.
3. Жумабекова Г. *Еркін ойын және баланың дамуы*. — Шымкент, 2021.
4. Князева О.В., Нечаева Н.Н. *Экологическое воспитание в детском саду*. — М.: Просвещение, 2018.
5. Cohen, D. *The Development of Play*. — London: Routledge, 2006.
6. Мусина Г.К. *Ойын арқылы экологиялық тәрбие беру*. — Тәрбие.kz журналы, №3, 2022.

МАЗМҰНЫ

Г.Д.Сүгірбаева
АЛҒЫ СӨЗ **3**

Ewa M. Kulesza
MODEL OF 5-YEAR PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS AND SPECIALISTS TO WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN POLAND[2] **4**

З.А.Мовкебаева
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ **8**

Байтурсынова Айгуль Аманжоловна
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЗИЯТЫНДЫ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ **12**

Урунова Захро Низамитдиновна
ФОРМИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КУЛЬТУРЫ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА **17**

Ноиба Марифовна Адилова
АДАПТАЦИЯ КОХЛЕАРНО ИМПЛАНТИРОВАННЫХ ДЕТЕЙ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ **20**

"SMART INCLUSION: ЕРТЕ ДАМУ ЭКОЖҮЙЕЛЕРІН ЖОБАЛАУ "ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВ ЖӘНЕ ТҰЛҒАТАНУ

Kudaibergenova M.R., Kalmurat Gulnaz
THE LIFE AND SCIENTIFIC CONTRIBUTIONS OF O.ZHANIBEKOV: CHARACTERISTICS OF TRANSLATING HISTORICAL AND CULTURAL CONCEPTS **22**

INCLUSIVE DESIGN: КЕДЕРГІСІЗ КЕҢІСТІКТЕР МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚҰРУ, ИНКЛЮЗИЯҒА АРНАЛҒАН БОЛАШАҚ ҚҰРАЛДАРЫ

Рахмет Д.С., Балтымова М.Р.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **25**

Танабаева Гульмира Тулебаевна
ЕБҚ БАР БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ӘЛЕУМЕТТІК-КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ **28**

Балтымова М.Р., Исатаева А.Б.
ЕББҚ ОҚУШЫЛАРҒА БЕЙІМДЕЛГЕН ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІ **32**
Санабекова А.Р., Орымбай А.О.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ **35**
Кадирбеков Нұрдәулет Динисланбекұлы, Акилбаева Гулнар Исламовна
СЕНСОРЛЫ АЛАЛИЯНЫҢ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР **39**
Қуандық Ж.Н., Балтымова М.Р.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ **41**
Каймульдина Ж.С., Балтымова М.Р.
М.МОНТЕССОРИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ **44**
Абдимомынова Маншук Максутовна,Нұржанова Айдана Нұржанқызы, Нуржанов Мухамедияр Нуржанулы
ИНКЛЮЗИВТІ СТУДЕНТТЕРГЕ КӨМЕКШІ ҚҰРАЛ БАҒДАРЛАМАСЫН ЖАСАУ **47**
М.Р.Балтымова
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ - ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУ **51**
Мизабекова Нургуль Умирзаковна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ **55**
Жумагелдиева А.Д.
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ **59**
Ж.У. Керимбекова, Ү.О.Камардинова
ЕРЕКШЕ ИНКЛЮЗИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІ ІСКЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ **64**
Жармуханбетова Кадиша Мауленовна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **66**
Сапарова Гульбану Абдикуловна
ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ОҚЫТУДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ ТӘЖІРИБЕСІ **68**
Кайпназарова Маржан Курмангазиевна
АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАР ЖӘНЕ АТА-АНАЛАРҒА АРНАЛҒАН КӨМЕК ӘДІСТЕРІ **70**
Құлсері Гүлжан Сапарбайқызы
АРТИКУЛЯЦИЯЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **72**
Кенжебаева Гүлдәнә Ербосынқызы
ТӘРБИЕШІНІҢ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ РӨЛІ **74**
Мәмешова Самал
ЕРТЕ ЖАСЫНДАҒЫ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАМУЫН ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІ **76**
Назаркулова Жулдыз Умиралиевна
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН СЕНСОРЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ НЕГІЗІНДЕГІ ЖҰМЫС ӘДІСТЕРІ **78**
Налибаева Лола Аскаровна
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН МУЗЫКАЛЫҚ ТЕРАПИЯНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ **80**
Оразбекова Акерке Сериккызы
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САУЛЫҒЫН САҚТАУ ШАРАЛАРЫ **82**
Сапаргалиева Кулаим Кыдыралиевна
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ РОЛІ **84**
Сафарова Арайлым Раимбековна
МҰҒАЛІМДЕР МЕН ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУЫ **87**
Утемисова Мактуба Еркинбаевна
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ТАРТУ ЖӘНЕ

ОЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫ **90**
Шалабаева Айгүл Мухамеджанқызы
КӨЗ КӨРУ ФУНКЦИЯСЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ **92**
Бегзатова Гулнар Убайдулаевна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ **94**
Медетова Гулжан Маханбетовна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **96**
Раисова Шолпан Сатыновна
БАЛАБАҚШАДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАЗМҰНЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ **97**
Тазабекова Жазира Қалдауқызы
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАБАҚША ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ **100**
Жолшыбекова Салтанат Оразханқызы
ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **102**
Айтбай Жансулу Айтбайқызы
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ **104**
Мынбатырова Эльмира Ермахановна
ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК НӘТИЖЕЛЕРІ **106**
Жапанова Майгүл Агишановна
ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕРГЕ ЫҢҒАЙЛЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ **108**
Дәулетбаева Ғayһap Төлемісқызы
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ:ТИІМДІ ШЕШІМДЕР **111**
Мамытбаева Жанат Абдиманаповна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ЖОБАЛАУ **114**
Адилова Карлыгаш Ермекбаевна
ИНКЛЮЗИВТІ ТОПТА ЖЕКЕ БІЛІМ БЕРУ МАРШРУТТАРЫН ҚҰРУ **118**
Бекенбаева Ақсұлу Ергешбайқызы
СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР **120**
Бердімұратова Ұлбосын Берікбайқызы
ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ТҮЗЕТУ-ДАМЫТУ ОЙЫНДАРЫ **123**
Әбдәлі Ерсайын Абайұлы
БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН СЕНСОРЛЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ **125**

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТЕРІ (FUTURE SKILLS: SOFT &HARD SKILLS)

Koshman A.M., V.A. Beizerov
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BURNOUT OF TRAINERS:ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS **128**
Б.М.Мажинов, А.С.Каражигитова, Д.С.Имаш
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР СТУДЕНТТЕРДІҢ САПАЛЫ БІЛІМ АЛУЛАРЫНА ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ РӨЛІ **130**
Тукешева Ж., Хамза.А., Балтымова М.Р.
АУТИЗМ СПЕКТРІ МЕН СЕНСОМОТОРЛЫ АЛАЛИЯ ТІЛ КЕМШІЛІГІН ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ **134**
Тұрмаханова С.Ә., Аширбаева А.Б.
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ **137**
Есенбекова Ясмин,Адаханова Г.К.
ТРУДНОСТИ И ПУТИ РЕШЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ **141**
Айдар Ақниет Бердиллақызы, Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна
ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН ТҰЛҒАЛАРҒА БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ӘДІСТЕРІ **144**
Мухамбетова Жулдуз Нурджанкизи, Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН ОҚУШЫЛАРМЕН БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **148**

Лесбек Ақерке Іңкәрбекқызы, Есмаханова Жарқынай Шарабдиновна
КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН СПОРТШЫЛАРДЫ БЕЙІМДЕУ ӘДІСТЕРІ **152**

Жалгасбаева Жанат Болысбековна
ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ПИСЬМА И ЧТЕНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ У УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ **155**

Ногайбаева Алтынай Куандыковна
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОРЫС ТІЛІН МЕҢГЕРУДЕГІ ҚИЫНДЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕҢУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ **157**

Акылбекова Бибижан Айбековна
ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ **159**

Мамадалиев Санжар Талибжанович
ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗНОЙ ПАМЯТИ У СЛАБОСЛЫШАЩИХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА **161**

Абдалиева Жанар Есенгелдиевна
ЛОГОПЕДТІҢ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУЫ **164**

Абдиева Балжан Сериковна
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАУЫСТЫҚ СИГНАЛДАР АРҚЫЛЫ БАҒЫТ-БАҒДАР АЛУДЫ ҮЙРЕНУ ӘДІСТЕРІ **166**

Байболова Айгуль Ембековна
ТӘРБИЕШІЛЕР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ: КӨЗ КӨРУ ФУНКЦИЯЛАРЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ **168**

Ергешова Айсара Маликовна
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ЖӘНЕ ЕСТУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖАҚСАРТУ МАҚСАТЫНДА ИНТЕГРАЦИЯЛАНҒАН САБАҚТАР ҰЙЫМДАСТЫРУ **170**

Жалгасбаева Акмарал Толеповна
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАР ҮШІН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ӘДІСТЕРІ **172**

Жаманқұл Динара Асанқызы
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДЕ ОЙЫН ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ **175**

Алибаева Сауле Жанысовна
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ **177**

Қуатова Айгүл Салманқызы
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ: ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ ТӘЖІРИБЕСІ **179**

Таженова Фарида Ертаевна
ӘРТҮРЛІ ДАМУ ДЕҢГЕЙІНДЕГІ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ДЕНЕ ЖАТТЫҒУЛАРЫ **181**

Журабекова Гаухар Абдурахмановна
БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПЫНА КЕЛТІРУДЕ ЛОГОПЕДТІҢ ПСИХОТЕРАПЕВТІК ТӘСІЛДЕРІ **183**

Игембаева Бибигуль Сарсембиевна
КӨЗ КӨРУ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІН ҚОЛДАУ: ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ МІНДЕТТЕРІ **185**

Малтыкбаева Рабига Ержановна
КӨЗ КӨРУ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ РӨЛІ **187**

Садубаева Дина Уызбаевна
ТИФЛОПЕДАГОГТІҢ КӨМЕГІМЕН КӨРУ БҰЗЫЛУЛАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ **190**

Талатбек Ақнұр Ерғалиқызы
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУ: ЛОГОПЕДТІҢ КӨМЕГІМЕН СӨЙЛЕУ ДАМУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **192**

Каримова Гульвира Славиковна
БАЛАБАҚШАДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУДЫҢ

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ **194**
Жандаулетова Асем Абдрасилқызы
ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІН ДАМЫТУ **197**
Сайпинова Динара Балтабаевна
ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАРДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР **199**
Ахметова Г.К.
ПЕДАГОГТЕРДІҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ КӘСІБИ ЭТИКА НЕГІЗДЕРІ **201**
Байсеитова Нургуль Нурлыбаевна
ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ КҮЙЗЕЛІСІН АЛДЫН АЛУ ӘДІСТЕРІ **206**
Айсакова Бакыткул Асановна
МЕКТЕПТЕГІ ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРҒА ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ТӘСІЛДЕРІ **208**
Айтжанова Ботакоз Нурымовна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПСИХОКОРРЕКЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР **210**
Басарова Гүлжазира Өтегенқызы
ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҮЗЕТУ **213**
Бекболатова Анар Нурлановна
МЕКТЕП ПСИХОЛОГІ МЕН ЛОГОПЕДТІҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ **215**
Бекботаева Фариза Оралбайқызы
ЖАНҰЯ МЕН МЕКТЕП АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨПІР – ЕРЕКШЕ БАЛАНЫҢ ДАМУЫ ҮШІН **217**
Елжанова Халуа Келдебековна
ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА АТА-АНАМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ **219**
Әлжанова Гүлнар Полатбекқызы
ПСИХОЛОГ ПЕН МҰҒАЛІМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ КЕПІЛІ **221**
Исабекова Айгуль Толегеновна
ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУЫН БАҚЫЛАУ ӘДІСТЕРІ **224**
Исакулова Дана Абильдаевна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ **226**
Көбей Нуржамал Серікқызы
ИНКЛЮЗИВТІ СЫНЫПТАҒЫ БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **229**
Кырыкбаева Акерке Пернекуловна
ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТТІ ДАМЫТУ – ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫҢ ҚҰРАЛЫ **231**
Мәдіқызы Гүлмира
ЕББҚ БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙІМДЕЛУІНЕ АРНАЛҒАН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ **234**
Сайрамбаева Покиза Икрамшиковна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОРҒАНЫССЫЗ БАЛАЛАРДЫ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІ **236**
Сәрсек Күлпан Сламқұлқызы
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ **239**
Сламбек Әйгерім Қайратбекқызы
ОТБАСЫМЕН БАЙЛАНЫС – ЕРЕКШЕ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТУ ЖОЛЫ **241**
Урисбаева Жанар Пердалимовна
ИНКЛЮЗИВТІ МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-МОРАЛЬДЫҚ ТӘРБИЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **243**
Бекбаева Арай Жанатовна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ (ЕБҚ) БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН АРНАЙЫ ПӘНДЕР БОЙЫНША БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫН БЕЙІМДЕУ ЖОЛДАРЫ **245**
Епенова Лимон Бисенқызы
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ **248**
Жумакулов Женис Крыкбайулы
АРНАЙЫ МЕКТЕП-ИНТЕРНАТ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ **252**
Жүнісова Жазира Талғатқызы
АРНАЙЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРМЕН ТӘРТІП ЕРЕЖЕЛЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **255**
Козиева Азиза Умаркуловна
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУДЕГІ ТӘРБИЕШІНІҢ РӨЛІ **257**
Тасов Мақсат Бердіханұлы

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ **259**

Тұрсынқалиева Ғалия Құрбанқызы
ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУ МӘДЕНИЕТІ **261**

Шынгысбаева Улжан Омарбековна
АРНАЙЫ МЕКТЕП-ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ **264**

Абилова Айнур Анарбаевна
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТЕРІ **266**

Азатова Робия Сайфуллаевна
ИНКЛЮЗИВТІ ЖҰМЫС **268**

Рамат Айзада Нұрғалиқызы
ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ДЕФЕКТОЛОГ МАМАННЫҢ КІРІКТІРІЛГЕН ЖҰМЫСЫ **271**

Турсынбаева Зульфия Патаевна
СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ РӨЛІ **273**

Ускенбаева Айнура Балтабайкызы
БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ-ЭТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕГЕ БАУЛУДАҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ ОРНЫ **275**

Утегенова Айгул Мырзабековна
ЕРКІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ СЕНСОРЛЫҚ ҚАБЫЛДАУДЫ ДАМЫТУ **277**

Акимбекова Айнур Тунгышбековна
БАЛАБАҚШАДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ **280**

Цхай Анна Дмитревна
ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ **282**

Ауелбекова Айнаш Курманбаевна
ОЙЫН АРҚЫЛЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **284**

Жуманбаева Нурсулу Кошкаркызы
БЕЙІНДІК ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРЛЫҚ ТӘСІЛДЕР **287**

Ешманова Орынкул Кенескызы
ДИСЛЕКСИЯНЫ ЕРТЕ ДИАГНОСТИКАЛАУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ЖОЛДАРЫ **289**

Әлмахан Раушан Әлшеріқызы
КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ **290**

Жамалбекова Айгуль Көмекбайқызы
ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАМУЫ **292**

Жылқыбаева Күлфарида Төлегенқызы
ОҚЫТУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР: ОЛАРДЫ САБАҚТАРДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ **294**

Шүренбай Гулбану Махмутқызы
ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ПСИХОӘЛЕУМЕТТІК КӨМЕК КӨРСЕТУ ӘДІСТЕРІ **296**

Абилдаева Салтанат Бегалиевна
СЕНСОРЛЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ **298**

Айтбаева Гульжан Есбердиевна
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР МЕН ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ **299**

Жумабаева Майра Абдибаевна
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР **301**

Молдабоева Гүлзахира Абдишукуровна
БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫҢ СЕЗІМ МҮШЕЛЕРІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ **303**

Айтбаева Мадина Сабитқызы
БАЛАБАҚШАДА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖӘНЕ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ **305**

Жолдибаева Жайна
СЕНСОРЛЫҚ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР **307**

Кенганова Гульнара Ишанкуловна
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ **308**

Кожабаева Айгул Коныровна
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ **310**
Налибаева Кулаим Тасболтаевна
ЕРКІН ОЙЫННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ РӨЛІ **312**